

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

«Γεωπολιτικοί Ανταγωνισμοί στη Μεσόγειο και Αύξηση του Πολιτικού Ισλάμ»

	Σελίδα
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	1
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	8
Μέρος 1^ο : Ιστορική Εξέλιξη	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
Παρουσίαση του αντικειμένου	11
Αιτία επιλογής του θέματος και στόχος της διατριβής	17
Μεθοδολογία	22
ΙΣΛΑΜ ΣΕ ΣΙΪΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΟΥΝΙΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΤΖΙΧΑΝΤ	29
Βασικές Έννοιες του Ισλάμ	29
Ισλαμικός Νόμος	35
Πυλώνες του Ισλάμ	40
Έννοια της τζιχάντ - Σαλαφισμός	51
Σιΐτισμός	59
Σουφισμός και Αιρέσεις	64
ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΙΣΛΑΜ	69
Πρώιμη Αραβική Ισλαμική αναγέννηση (Γουαχάμπ, Αφγκάνι, Άμπντου, Ρίντα)	71
Ισλαμική αναγέννηση στην Ινδία (Από τον Σαχ Ουάλι Ουλά στον Μαουντούντι)	78
Νεότερη αραβική προσέγγιση (Γέννηση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, Χασάν αλ Μπανά, Κουτμπ)	84
Η σιΐτική προσέγγιση (από τον Χομεινί στους Σαριάτι και Σαντρ)	94
Δημιουργία ισλαμικών κομμάτων	99
Μέρος 2^ο : Σύγχρονες τάσεις και δράσεις	

ΕΘΝΙΚΕΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ «ΤΟΠΙΚΗ» ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ	107
Χαμάς και Παλαιστινιακή αντίσταση	111
Χεζμπολά και Λιβανέζικη αντίσταση	118
Οργανώσεις στο Κασμίρ	131
ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΜΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΡΟΣΩΠΟ	143
Αλ Κάιντα	143
Νταές/ISIS	165
ΙΣΛΑΜ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ	182
Ο δρόμος προς την Ισλαμική Επανάσταση - Οι πολιτικές καινοτομίες του Χομεϊνί και ο ρεαλισμός του Ιράν	182
Επικράτηση δια πολέμου: Η άνοδος των Ταλιμπάν	193
Ισλαμικό πείραμα του Σουδάν	206
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΙΣΛΑΜ ΚΑΙ «ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ»	215
Άνοδος	215
Πτώση	225
Ισλαμοφοβία	229
Μέρος 3^ο : Επιλογές Αντιμετώπισης του φαινομένου	
ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΤΑΔΙΩΞΗΣ	245
Περίπτωση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας	245
Από τις εκλογές στον εμφύλιο της Αλγερίας	252
ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΤΕΥΝΑΣΜΟΥ	262
Ζία ουλ Χακ και πακιστανικό θρησκευτικό αίσθημα	262
Ισλαμικά κόμματα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση	273
ΑΜΦΙΤΑΛΑΝΤΕΥΟΜΕΝΗ ΣΤΑΣΗ: ΤΟΥΡΚΙΑ	287
Κεμαλική καταδίωξη	279
Μετριοπαθής επιστροφή, κατευνασμός και ισλαμοποίηση	295
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΩΝ ΣΥΜΜΑΧΙΩΝ	309
Τουρκική προσέγγιση σε αραβο-μουσουλμανικό κόσμο και η τελική ρήξη με Αίγυπτο, Η.Α.Ε., Ιορδανία και Σαουδική Αραβία	309
Ισραηλινή προσέγγιση της Ελλάδας και ο ρόλος των Αραβικών χωρών (Αξονας Ελλάδα – Κύπρος – Ισραήλ – Αίγυπτος – Ιορδανία)	322

Μέρος 4^ο : Προβλήματα και εικόνα των Ελλήνων για το Πολιτικό Ισλάμ	
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ/ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΡΟΕΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ	331
Πολιτικό Ισλάμ, Προσφυγικές Ροές και Ελλάδα/ΕΕ	331
Κατάσταση της Μουσουλμανικής Μειονότητας της Θράκης	347
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	359
Ποσοτική Έρευνα	363
Ποιοτική Έρευνα	386
Μέρος 5ο : Εκτιμήσεις – Συμπεράσματα - Προτάσεις	
ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΙΣΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ	405
Τουρκική προσέγγιση σε αραβο-μουσουλμανικό κόσμο	405
Ισραηλινή προσέγγιση την Ελλάδα	408
ΙΣΛΑΜ ΣΤΗΝ ΕΕ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΗ «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΥ»	412
ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ «ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ» ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ – ΠΡΟΤΑΣΗ ΒΕΛΤΙΣΤΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ	422
Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης	422
Πρόσφυγες/ μετανάστες	426
ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ	429
Πολιτικό Ισλάμ και Ελλάδα	429
Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	432
Βιβλιογραφία	
Ξενόγλωσσα Βιβλία	434
Ελληνόγλωσσα Βιβλία	447
Ξενόγλωσσα Άρθρα	450
Ελληνόγλωσσα Άρθρα	458
Επίσημα Κείμενα	458
Πηγές Διαδικτύου (Επίσημες)	461

Παραρτήματα	
«Α»: Επίσημος Κατάλογος του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ με τις Ξένες Τρομοκρατικές Οργανώσεις (Designated Foreign Terrorist Organizations)	463
«Β»: Επίσημος Κατάλογος της ΕΕ με τις Τρομοκρατικές Οργανώσεις (ο πλέον διευρυμένος εκ των δυο της ΕΕ)	466
«Γ»: Τρομοκρατικές Επιθέσεις με μέγιστο αριθμό θυμάτων	469
«Δ»: Ερωτηματολόγιο για το Πολιτικό Ισλάμ	475
«Ε»: Ερωτηματολόγιο για το Πολιτικό Ισλάμ για μουσουλμάνους που διαβιούν στην Ελλάδα	481
«ΣΤ»: Επιστολή – Υπόμνημα του Πολιτιστικού Συλλόγου Πομάκων Ξάνθης για την εκπαίδευση των Πομάκων (2010)	486

Αφιερώνεται στην αγαπημένη μου σύζυγο, Ευγενία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

	Σελίδα
Σχήμα 1: Μεγαλύτερες σε πληθυσμό μουσουλμανικές χώρες	18
Σχήμα 2: Εξέλιξη Αβρααμικών θρησκειών	34
Σχήμα 3: Πέντε Πυλώνες του Ισλάμ	41
Σχήμα 4: Τελετουργία προσευχής	44
Σχήμα 5: Τελετουργία του προσκυνήματος στη Μέκκα (Χατζ)	48
Σχήμα 6: Ποσοστό των Ιερών Κειμένων αφιερωμένο στη τζιχάντ	58
Σχήμα 7: Χάρτης με την συγκέντρωση του σιϊτικού πληθυσμού	59
Σχήμα 8: Οι διάφορες σέκτες του Ισλάμ	67
Σχήμα 9: Μουσουλμανικός κόσμος το 1700	77
Σχήμα 10: Κάποια από τα Ισλαμικά Κόμματα της Ευρώπης	104
Σχήμα 11: Επιθέσεις της Χαμάς με ρουκέτες από την Λωρίδα της Γάζας	116
Σχήμα 12: Οργανόγραμμα της Χεζμπολά	120
Σχήμα 13: Το κοινωνικό πρόσωπο της Χεζμπολά	129
Σχήμα 14: Χάρτης του Κασμίρ με τις ζώνες ελέγχου	132
Σχήμα 15: Στοιχεία της σύγκρουσης στο Κασμίρ	136
Σχήμα 16: Απώλειες των Ινδικών δυνάμεων στο Κασμίρ 2010-2017	140
Σχήμα 17: Επιθέσεις της Αλ Κάιντα 1993 – 2009	148
Σχήμα 18: Παγκόσμιο Δίκτυο της Αλ Κάιντα	155
Σχήμα 19: Επιθέσεις «Μοναχικών Λύκων από τη δεκαετία του 1950	164
Σχήμα 20: Εξέλιξη της ονομασίας του Νταές	169
Σχήμα 21: Περιοχή μέγιστης επέκτασης του Νταές σε Συρία και Ιράκ	171
Σχήμα 22: Εκτιμώμενη διασπορά των τρομοκρατών του Νταές μετά την απελευθέρωση της Μοσούλης	178
Σχήμα 23: Μέγιστη εξάπλωση της ιρανικής αυτοκρατορίας των Σαφαβιδών	183
Σχήμα 24: Πολυπλοκότητα του συστήματος διακυβέρνησης του Ιράν	185
Σχήμα 25: Εθνοτικός χάρτης του Αφγανιστάν	194
Σχήμα 26: Χάρτης με τους Παστούν του Αφγανιστάν και του Πακιστάν	197
Σχήμα 27: Χρονολόγιο της Αμερικανικής παρέμβασης στο Αφγανιστάν	202

Σχήμα 28: Απώλειες αμάχων στο Αφγανιστάν σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε.	204
Σχήμα 29: Τιμωρία της αποστασίας στον Μουσουλμανικό κόσμο	209
Σχήμα 30: «Αραβική Άνοιξη» μέχρι την ανατροπή του Μόρσι στην Αίγυπτο	216
Σχήμα 31: Κατάσταση του Πολιτικού Ισλάμ μετά την «πτώση»	229
Σχήμα 32: Χρονοδιάγραμμα με ισλαμοφοβικές επιθέσεις σε Δυτικές χώρες	230
Σχήμα 33: Συνδρομή του ισλαμικού στον παγκόσμιο πολιτισμό – Α΄ μέρος	234
Σχήμα 34: Συνδρομή του ισλαμικού στον παγκόσμιο πολιτισμό – Β΄ μέρος	235
Σχήμα 35: Γενοκτονίες του 20 ^{ου} αιώνα	237
Σχήμα 36: Διαφορετικές ενδυμασίες γυναικών στο Ισλάμ	239
Σχήμα 37: Έρευνα που δείχνει την άνοδο της Ισλαμοφοβίας σε πανευρωπαϊκό επίπεδο	241
Σχήμα 38: Εκπροσώπηση των γυναικών στα Κοινοβούλια των Αραβικών κρατών	242
Σχήμα 39: Χρονοδιάγραμμα δράσης Ιορδανικής Μουσουλμανικής Αδελφότητας	274
Σχήμα 40: Αποτελέσματα Τυνησιακών εκλογών Οκτωβρίου 2014	281
Σχήμα 41: Σύνοψη του Μαροκινού Κοινοβουλίου και Κυβερνητικός Συνασπισμός το 2017	284
Σχήμα 42: Χρονοδιάγραμμα των πραξικοπημάτων στην Τουρκία	291
Σχήμα 43: Επιδόσεις της κυβέρνησης του ΑΚΡ σε ρυθμούς ανάπτυξης και ποσοστό ανεργίας	301
Σχήμα 44: Αποτελέσματα τελευταίων βουλευτικών εκλογών στην Τουρκία	303
Σχήμα 45: Στόχοι των Ερντογανικών διώξεων μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα	304
Σχήμα 46: «Αποτυχημένες» Ισλαμικές Κυβερνήσεις	307
Σχήμα 47: Χάρτης με την παρέκκλιση όλων των πτήσεων προς και από	317

το Κατάρ	
Σχήμα 48: Συγκριτικός πίνακας ισχύος των χωρών του Κόλπου	318
Σχήμα 49: Στατιστικά της υπέρμετρης πώλησης χρυσού από την Τουρκία	321
Σχήμα 50: Βασικά κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο	325
Σχήμα 51: Δυσκολίες μεταφοράς φυσικού αερίου από το Ισραήλ στην ΕΕ μέσω Κύπρου και Ελλάδας (“East Med Pipeline”)	326
Σχήμα 52: «Ακατάσχετη» ροή προσφύγων/ μεταναστών στην ΕΕ το 2015	335
Σχήμα 53: Χάρτης με τα πιο επιτυχημένα ακροδεξιά κόμματα της Ευρώπης	340
Σχήμα 54: Στοιχεία 2016 - 2017 για το προσφυγικό/ μεταναστευτικό πρόβλημα στη Μεσόγειο	343
Σχήμα 55: Στατιστικά στοιχεία για την μετανάστευση στην Ελλάδα (Ιούνιος 2017)	345
Σχήμα 56: Δυνητική συνεισφορά των μεταναστών στα συστήματα κοινωνικών ασφαλίσεων της ΕΕ	346
Σχήμα 57: Χάρτης που δεικνύει τα Πομακοχώρια της Θράκης	350

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το μεγάλο ταξίδι στην γνώση που λέγεται διδακτορική διατριβή χρειάζεται συνοδοιπόρους γιατί θέλει επιμονή, υπομονή και μεγάλη αφοσίωση. Το πόνημα που θα διαβάσετε δεν θα ήταν ποτέ δυνατόν να ολοκληρωθεί χωρίς την συμβολή συγκεκριμένων ανθρώπων, τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω.

Θα ξεκινήσω αναφέροντας τον επιβλέποντα καθηγητή μου Δρ. Πέτρο Σιούσιουρα. Με συνεχή καθοδήγηση, περισσότερο σε θέματα μεθοδολογίας, με παρότρυνση και κοινή συμμετοχή σε Συνέδρια, με ιδέες για βελτιώσεις, με αέναιες συζητήσεις και προτάσεις στάθηκε αληθινός μέντορας στην προσπάθειά μου. Η συμβολή του γίνεται ακόμα πιο σημαντική αν αναλογιστούμε ότι δεν αποτελεί ερευνητικό του ενδιαφέρον το Πολιτικό Ισλάμ και συνεπώς χρειάστηκε πολλές φορές να διαβάσει παράλληλα με τον μαθητή του. Από ένα σημείο και μετά, μου έδωσε την άνεση να κινηθώ δημιουργικά μόνος μου και να φθάσω σε ένα αποτέλεσμα που πρωταρχικά ικανοποιεί εμένα, κάτι πολύ δύσκολο για όσους με ξέρουν. Στην τριμελή μου επιτροπή, στους βασικούς μου συμβούλους, είχα την τύχη να έχω τους Δρ. Ιωάννη Καρκαζή (Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών της Διοίκησης) και Δρ. Νικήτα Νικητάκο. Πριν ξεκινήσω την συγγραφή του πονήματος, είχα την αίσθηση ότι οι καθηγητές αυτοί δεν θα είχαν συμμετοχή ή συμβολή στο έργο μου, αλλά αυτό ήταν προφανώς το αποτέλεσμα της άγνοιάς μου για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν την εκπόνηση μιας διατριβής. Οι συζητήσεις και με τους δύο μου διεύρυναν τους ορίζοντες και με βοήθησαν όχι μόνο να διορθώσω, αλλά και να προλάβω λάθη στα οποία θα είχα περιπέσει.

Στα πρόσωπα των τριών καθηγητών μου θα ήθελα να ευχαριστήσω το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, που με περιέβαλε με εμπιστοσύνη. Ως υποψήφιος διδάκτορας ελπίζω ότι ανταπέδωσα όσο μπορούσα, συμμετέχοντας σε 31 Συνέδρια υπό τον τίτλο του υποψηφίου διδάκτορα του Πανεπιστημίου Αιγαίου, μεταξύ άλλων στην Αγία Πετρούπολη, στη Σόφια, το Βουκουρέστι, την Λευκωσία, το Μιλάνο, το Πόζναν, τη Χάγη, το Βελιγράδι και το Νόριτς. Συμπτωματικά ίδιος ήταν και ο αριθμός των βασικών μου δημοσιεύσεων, πολλές από τις οποίες έγιναν μαζί με τον επιβλέποντα καθηγητή μου, όπως ένα κεφάλαιο ξενόγλωσσου βιβλίου και από πέντε ξενόγλωσσα και ελληνικά άρθρα. Υπό τον

τίτλο του υποψηφίου διδάκτορα του πανεπιστημίου μας είχα και την τιμή να προσκληθώ και να μιλήσω σε δυο πανεπιστήμια στο Ντουμπάι, σε ένα στην Τιφλίδα αλλά και στο NATO Defense College στη Ρώμη. Και πάλι σας ευχαριστώ.

Μετά τους καθηγητές μου θα ήθελα να ευχαριστήσω ευρύτερα την ακαδημαϊκή κοινότητα που μου έδωσε ευκαιρίες. Χαρακτηριστικότερη η τελευταία όπου οι Δρ. Κώστας Λάβδας, Δρ. Δημήτρης Καιρίδης, Δρ. Κώστας Υφαντής και Δρ. Δημήτρης Τριανταφύλλου μου πρότειναν να συμμετέχουμε μαζί σε panel σε διεθνές συνέδριο. Η συνεργασία μου ιδιαίτερα με καθηγητές από το Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου μου παρείχε εμπειρία και γνώση, χωρίς την οποία θα ήταν πολύ δυσχερέστερη η προσπάθειά μου. Από το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή Δρ. Ηλία Κουσκουβέλη, ο οποίος μου εμπιστεύτηκε κεφάλαιο στο βιβλίο που έγραψε μαζί με έτερους καθηγητές του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών για την «Αραβική Άνοιξη». Από το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου θα ήθελα να ευχαριστήσω τον συνυποψήφιο διδάκτορα κ. Ανδρέα Θεοφίλη που με βοήθησε στην χρήση της φόρμας Google που στην αρχή ήταν άγνωστη σε μένα, αλλά και με τη βοήθεια όλων των καθηγητών του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων (κυρίως του Πρόεδρο Δρ. Νικολάου Τζιφάκη και της Δρ. Βασιλικής Λαλαγιάννη) μου έφερε συμπληρωμένα 50 ερωτηματολόγια, διευκολύνοντας την έρευνά μου.

Ιδιαίτερα επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο της Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδας κ. Ναΐμ Ελγαντούρ. Οι συζητήσεις μας θεωρώ ότι ήταν εξαιρετικά επωφελείς και μπόρεσα να αντιληφθώ έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης από μια σημαίνουσα μορφή μουσουλμάνου που διαβιεί στην χώρα μας. Τέλος, οφείλω μεγάλη ευγνωμοσύνη στον φίλο μου, Δρ. Αρεφ Αλομπέντ, που με τις γνώσεις και την εμπειρία του έριξε φως σε κάποιες πτυχές της Μέσης Ανατολής που αγνοούσα παντελώς.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όσους με εμπιστεύτηκαν και μου έδωσαν βήμα για να εκφράσω τις απόψεις μου. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον εκδότη του περιοδικού «Foreign Affairs Hellenic Edition», κ.

Λουκά Κατσώνη, γιατί φιλοξένησε μέχρι στιγμής εννέα άρθρα μου, ανάμεσα σε κορυφαίους καθηγητές και πολιτικούς. Ζητώντας συγγνώμη από όσους τυχόν ξεχνάω, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών Ελλάδος, τον Επιστημονικό Όμιλο Νέων Ελλήνων Πολιτικών Επιστημόνων, την ΜΚΟ «Ιωάννης Καποδίστριας», τον Σύλλογο Ευζώνων Προεδρικής Φρουράς, τον Σύλλογο «Φίλων Οινουσσών», την Κίνηση Οργανικότητας «Κοσμόπολις» και την Ακαδημία Στρατηγικών Αναλύσεων που με προσκάλεσαν για να αναπτύξω σχετικά θέματα.

Η διδακτορική διατριβή απαιτεί θυσίες και στήριξη. Και οι δυο αυτές λέξεις παραπέμπουν στην οικογένεια. Επειδή η μητέρα μου με έμαθε να αγαπώ το «διάβασμα» και ο πατέρας μου να αγαπώ την «συγγραφή» τους είμαι αιώνια ευγνώμων. Ελπίζω από εκεί ψηλά να βλέπουν με περηφάνια το αποτέλεσμα της δικής του στήριξης και θυσίας. Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα και την σύζυγό μου, ζητώντας και ένα μεγάλο συγγνώμη για τον χρόνο που δεν περάσαμε μαζί. Από την οικογένεια θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον μεγάλο μου αδελφό, από τους φανατικότερους αναγνώστες μου αλλά και τους πιο σκληρούς στην κριτική του. Ποτέ καμία παρατήρησή του δεν ήταν άστοχη.

Τέλος θα μου επιτρέψετε να ευχαριστήσω το Πολεμικό Ναυτικό, γιατί μου έδωσε τα τελευταία 30 χρόνια σημαντικές ευκαιρίες ανέλιξης, όχι μόνο επαγγελματικά αλλά και σε επίπεδο εκπαίδευσης. Το Πολεμικό Ναυτικό είναι μια μεγάλη οικογένεια και όποιος το έχει ζήσει, το έχει αγαπήσει.

Γεωπολιτικοί Ανταγωνισμοί στη Μεσόγειο και Αύξηση του Πολιτικού Ισλάμ

Μέρος 1^ο : Ιστορική Εξέλιξη

Η διατριβή χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο αφορά στην ιστορική εξέλιξη του Ισλάμ και τον πολιτικό του χαρακτήρα, το δεύτερο σε σύγχρονες τάσεις και δράσεις (συμπεριλαμβανομένης και της τρομοκρατίας), το τρίτο στις επιλογές αντιμετώπισης του φαινομένου (κατευνασμός – καταδίωξη), το τέταρτο στα προβλήματα που δημιουργεί το Πολιτικό Ισλάμ στον κόσμο (κυρίως στην ΕΕ και τη χώρα μας) και την εικόνα που έχουν οι Έλληνες για αυτό και θα κλείσουμε με το 5^ο κεφάλαιο των συμπερασμάτων και προτάσεων.

1. Εισαγωγή

Πριν ξεκινήσει η ανάλυση θα παρουσιάσουμε το ερευνητικό αντικείμενο, θα εξηγήσουμε την αιτία επιλογής του θέματος και τον στόχο της διατριβής και θα συνεχίσουμε με την μεθοδολογία της έρευνάς μας.

α. Παρουσίαση του αντικειμένου

Η παραδοσιακή αντίληψη για το Ισλάμ και ιδιαίτερα για την πολιτική του έκφραση βρίθκει παρεξηγήσεων,¹ προερχομένων από παραφράσεις και λανθασμένες μεταφράσεις, από μια δημοσιογραφική προσέγγιση της σύγχρονης πραγματικότητας και φυσικά υπό την επίδραση του «οριενταλισμού».² Φυσικά, τα πρώτα δυο «κύματα» αντιμετώπισης του Ισλάμ ιδιαίτερα από τους Βυζαντινούς διακρίνονται το πρώτο (8^{ος} – 9^{ος} αιώνας) από σκωπτική και υποτιμητική διάθεση και το δεύτερο (9^{ος} – 13ος αιώνας) από ισχυρή πολεμική όπου και «κατηγορήθηκε

---

¹ Λεπτομέρειες σε Norman, Daniel. (1960). *Islam and the West: The making of an image* Edinburgh: Edinburgh University Press).

² Αποτελεί την διάσημη θεωρία του Έντουαρντ Σαΐντ. Στο βιβλίο του - Said, Edward W. (1979). *Orientalism* (New York: Vintage) ο Σαΐντ απέδειξε ότι υπάρχει μια πλειάδα λανθασμένων υποθέσεων και παραδοχών της «Δύσης» σχετικά με την «Ανατολή».

ως θρησκεία ασυνάρτητη».³ Αλλά και στη σύγχρονη εποχή, ακόμα και εγνωσμένης αξίας ακαδημαϊκοί, μελετούν το Ισλάμ μονολιθικά με αποκορύφωμα την αντιμετώπισή του από τον καθηγητή Σάμιουελ Χάντιγκτον στο περίφημο άρθρο του που εξελίχθηκε σε βιβλίο για τη «Σύγκρουση των πολιτισμών», στο οποίο η συγκεκριμένη θρησκεία αποτελεί «διαφορετικό πολιτισμό, όπου οι μουσουλμάνοι είναι πεπεισμένοι για την υπεροχή της κουλτούρας τους και έχουν εμμονή με την κατωτερότητα της ισχύος τους».⁴

Μια από τις σημαντικότερες παρεξηγήσεις αφορά στην έννοια της «τζιχάντ» που μεταφράζεται ως «Ιερός Πόλεμος», μια έννοια η οποία οφείλει να παρουσιαστεί στην αληθινή της διάσταση ιστορικά και θεολογικά, με βάση τις σχολές σκέψης του σουνιτικού Ισλάμ (Χανμπάλι, Σάφι, Χανάφι και Μαλίκι), του σιϊτικού (Τζάφρι) και άλλων σημαντικών νομοδιδασκάλων (σημαίνουσα η αναφορά στον Ιμπν Ταμίγια).⁵

Παρότι το Ισλάμ έχει από γεννήσεως και πολιτικό χαρακτήρα, το σύγχρονο Πολιτικό Ισλάμ κινείται σε συγκεκριμένα πλαίσια, αφού δημιουργήθηκαν πολιτικά κόμματα (από μετριοπαθή έως σκληροπυρηνικά) και κοινωνικές οργανώσεις, ενώ αναπτύχθηκαν – ξεκινώντας από τον Μαουντούντι⁶ – θεωρίες σχετικές με «ισλαμική δημοκρατία», «ισλαμική οικονομία» ή «ισλαμική εκπαίδευση», πέραν του παραδοσιακού «ισλαμικού δικαίου». Ως εκ τούτου, το Πολιτικό Ισλάμ αντιπαράκειται στα πολιτικά συστήματα και όχι στις έτερες θρησκείες, προσπαθώντας να αποτελέσει μια αξιόπιστη απάντηση και εναλλακτική λύση στον «αποτυχημένο», φιλελευθερισμό, άκρατο καπιταλισμό,

---

³ Γιαννουλάτος, Αναστάσιος (Αρχιεπίσκοπος Τυράνων και πάσης Αλβανίας). (2016). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκόπηση* (Αθήνα: ΔΟΛ), 37-38.

⁴ Huntington, Samuel P. (2003). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York: Simon and Schuster), 217.

⁵ Σε λιγότερα από 75 χρόνια από την περίφημη μάχη του Χαττίν που έφερε σε μουσουλμανικά χέρια τους Αγίους Τόπους, οι Μουσουλμάνοι δέχθηκαν τρία μεγάλα πλήγματα: Την πτώση των ανατολικών επαρχιών στους Μογγόλους, την πτώση της Κόρντομπα σε Χριστιανούς και το χειρότερο την κατάληψη της Βαγδάτης από τον Χαλάγου Χαν (1258). Ο Ιμπν Ταμίγια εξήγησε τις ήττες ως προερχόμενες λόγω έλλειψης αληθινής πίστης. Βλ. Peters, Rudolph. (1996). *Jihad in Classical and Modern Islam: A Reader*. (Princeton: Marcus Wiener).

⁶ Ο Μαουντούντι, πατέρας του σύγχρονου «φονταμενταλισμού» (σύμφωνα με ακαδημαϊκούς όπως ο Βάλι Νασρ), ίδρυσε το πρώτο ισλαμικό κόμμα.

σοσιαλισμό, φασισμό ή κομμουνισμό.⁷ Στην μελέτη μας συγκρίνονται οι θεωρίες της αναγέννησης του Πολιτικού Ισλάμ (Ινδο-πακιστανική σχολή – αραβική σχολή και ιρανική/σιϊτική σχολή) και εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με τις διάφορες τάσεις που επικρατούν στις μέρες μας.

Σημαντικό κομμάτι της έρευνάς μας αποτελούν και οι τελευταίες εξελίξεις του Πολιτικού Ισλάμ με την τρέχουσα, και δραματικής έως τώρα καταλήξεως, «Αραβική Άνοιξη». Η επιτυχία των ισλαμικών κομμάτων στο Μαγρέμπ (ξεκινώντας από την τунησιακή Νάχγτα και φθάνοντας στο Κόμμα Δικαιοσύνης και Προόδου στο Μαρόκο), η δύναμη του Πολιτικού Ισλάμ σε μια φυλετική κοινωνία όπως η Λιβύη και κυρίως η παναραβική έκφραση – εξ' Αιγύπτου ορμώμενη – του Πολιτικού Ισλάμ, αυτή της πλειοψηφούσας Μουσουλμανικής Αδελφότητας («Γκαμίγια αλ-Ικβάν αλ Μουσλιμίν»), τίθενται επί τάπητος. Στη συνέχεια αναλύουμε τους λόγους για τους οποίους επικράτησε το Πολιτικό Ισλάμ στις εκλογές όπου αυτές έλαβαν χώρα μετά την «Αραβική Άνοιξη», παρά την ελάχιστη συμμετοχή του στο ξέσπασμα των εξεγέρσεων. Επίσης τους λόγους που οι πολέμοί του έσπευσαν να το ανατρέψουν.

Για να επιτύχουμε ασφαλέστερα συμπεράσματα διακρίνουμε το Πολιτικό Ισλάμ από διάφορες εθνικές διεκδικήσεις και εξετάζουμε το βαθμό του θρησκευτικού χαρακτήρα σε οργανώσεις όπως η Χαμάς και η Χεζμπολά, που διατηρούν στρατιωτικό σκέλος και έχουν χαρακτηριστεί ως τρομοκρατικές από τις ΗΠΑ και την ΕΕ και αναπληρώνουν ελλείψεις του κοινωνικού κράτους στις περιοχές που δραστηριοποιούνται.⁸ Επίσης εξετάζουμε την δραστηριότητα του Πολιτικού Ισλάμ στο Κασμίρ, την εκεί λαϊκή εξέγερση του μουσουλμανικού πληθυσμού και τον τρόπο με τον οποίο ελέγχθηκε από συγκεκριμένες τρομοκρατικές ομάδες με διαφορετικές επιθυμητές τελικές πολιτικές καταστάσεις (Λασκάρ ε Τόμπτα, Λασκάρ ε Τζάνγκβι, Χαρακάτ ουλ Μουτζαχεντίν και Τζάις ε

---

⁷ Kyriakidis, Kleanthis. (2005). *21st Century Terrorism: Wrong Diagnosis, Inadequate Remedy*, Master Of Arts Thesis, NPS, Monterey, CA, Ιούλιος, 44-46.

⁸ Λεπτομέρειες για τη Χεζμπολά σε Harik, Judith Palmer. (2004). *Hezbollah, The Changing Face of Terrorism* (London: I.B. Tauris) και για τη Χαμάς σε Hroub, Khaled. (2002). *Hamas, Political Thought and Practice* (Washington DC: Institute for Palestine Studies).

Μοχάμεντ).⁹

Κατόπιν συνδέουμε την εν λόγω τρομοκρατία με την περιώνυμη Αλ Κάιντα και τους στόχους της, ως της πλέον ακραίας έκφρασης του Πολιτικού Ισλάμ, μέχρι την εμφάνιση του «Ισλαμικού Κράτους» ή Νταές.¹⁰ Η παγκόσμια ημερήσια διάταξη της οργάνωσης και η πορεία της αναλύονται, εξηγώντας πώς από συγκεντρωτική απόλυτα ελεγχόμενη και δομημένη οργάνωση, μετέπεσε σε κατάσταση «φραντσάιζ» και κατέληξε σε μια άμορφη μάζα πολιτικο-στρατιωτικής ιδεολογίας.¹¹ Επανερχόμενοι στο φαινόμενο του Νταές, το οποίο εμφανίστηκε, είχε ραγδαία άνοδο αλλά και απότομη πτώση κατά τη διάρκεια της συγγραφής του παρόντος πονήματος, αφιερώνουμε κάποιο χρόνο για να αναλύσουμε την συγκεκριμένη υβριδική απειλή. Το φαινόμενο της de facto εγκαθίδρυσης ενός Ισλαμικού «Χαλιφάτου» σε εδάφη της Συρίας και του Ιράκ για μεγάλο χρονικό διάστημα αποτελεί ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη. Το Νταές αποδείχθηκε στην πράξη μεγαλύτερη απειλή από την Αλ Κάιντα, αφού ήταν παράλληλα τρομοκρατική οργάνωση, κράτος και στρατός. Ως εκ τούτου, το πρόβλημα λύθηκε μόνο όταν επετεύχθη παγκόσμια σύγκλιση και επιδείχθηκε πολιτική βούληση.

Δεδομένης της επικράτησης του Πολιτικού Ισλάμ σε τρεις χώρες, εξετάζουμε τις δομές κυρίως του Ιράν (καίτοι ως σιϊτική χώρα έχει σημαντικές διαφοροποιήσεις) και της διακυβέρνησης του Αφγανιστάν από τους φυλετικά κυρίως Παστούν και θρησκευτικά Ντεομπάντι, Ταλιμπάν.¹² Επιπρόσθετα αναφέρεται η ιδιαίτερη περίπτωση του Σουδάν. Στη συγκεκριμένη ανάλυση δεν θα αναφέρουμε και κάποια κράτη που είναι άμεσα συνδεδεμένα με το Ισλάμ, όπως η Σαουδική Αραβία – ως φύλακας των Ιερών Τεμενών – ή το Πακιστάν που

---

⁹ Η ινδική κυβέρνηση αναδεικνύει μόνο τις ενέργειες των οργανώσεων που είναι άμεσα συνδεδεμένες με το Πακιστάν. Βλ. Schofield, Victoria. (2001). *Kashmir in Conflict: India Pakistan and the Unending Story* (New York: I.B. Tauris), 201.

¹⁰ Λεπτομέρειες για την εξέλιξη της Αλ Κάιντα στο Ιράκ στο περιώνυμο Νταές στο Γιαννακόπουλος, Βασίλης (2016). *Ισλαμικό Κράτος* (Αθήνα: Λύχνος).

¹¹ Burke, Jason. (2004). *Al Qaeda, The True Story of Radical Islam*, (London: I. B. Tauris).

¹² Η γέννηση των Ταλιμπάν και οι σχέσεις με της Σαουδική Αραβία, το Πακιστάν και την αλ Κάιντα πραγματεύονται στο Rashid, Ahmed. (2001). *Taliban* (New Haven: Yale).

δημιουργήθηκε στο όνομα του Ισλάμ, διότι τα πολιτικά τους συστήματα δεν είναι θρησκευοκρατούμενα/ θεοκρατικά.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση του Πολιτικού Ισλάμ εξετάζουμε πώς αντιμετωπίστηκε και αντιμετωπίζεται μέχρι σήμερα. Η πιο διαδεδομένη αντίδραση των πολιτικών συστημάτων είναι αυτή της καταδίωξης. Η Αίγυπτος, καταλύτης των εξελίξεων για ολόκληρο τον αραβικό κόσμο, καταδίωξε τη Μουσουλμανική Αδελφότητα είτε δια σκληρής καταπίεσης και διωγμών, είτε δια απλής απαγόρευσης ουσιαστικής πολιτικής δραστηριότητας. Η ανατροπή του δημοκρατικά εκλεγμένου Μόρσι, αποτελεί τουλάχιστον στο σκέλος της καταδίωξης, μια φυσική συνέχεια της αντιμετώπισης του Πολιτικού Ισλάμ από το στρατο-δικαστικό κατεστημένο της Αιγύπτου. Φυσικά σκληρότερη ήταν η καταδίωξη της Αδελφότητας στη Συρία, που θεωρήθηκε τρομοκρατική οργάνωση της οποίας τα μέλη καταδικάζονταν σε θάνατο λόγω της ιδιότητας αυτής ακόμα και αν δεν είχαν πράξει κανένα αξιόποιο αδίκημα. Λιγότερο σκληρός υπήρξε κατά καιρούς ο Σάχης στο σιϊτικό Ιράν, ενώ στις δυο περιπτώσεις που ισλαμικό πολιτικό κόμμα κέρδισε τις εκλογές, ή ανετράπη (περίπτωση Αλγερίας) ή δεν αναγνωρίστηκε (περίπτωση Παλαιστίνης).

Εκεί που το θρησκευτικό συναίσθημα ήταν ιδιαίτερα ισχυρό (Πακιστάν και Σαουδική Αραβία), επελέγη η πολιτική του κατευνασμού του Πολιτικού Ισλάμ. Στην μεν Σαουδική Αραβία, το θρησκευτικό κατεστημένο εδέχθη προνόμια και συνεργάστηκε πλήρως με τον βασιλιά, στο δε Πακιστάν, ο δικτάτορας Ζία ουλ Χακ πέτυχε «κατευνασμό» δια της «ισλαμοποίησης» της κοινωνίας, μιας ισλαμοποίησης περισσότερο θεωρητικής παρά πρακτικής, αφού διατήρησε τους νόμους και τις πολιτικές επιλογές του κοσμικού κράτους.¹³ Επίσης σε πολλά κράτη, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Ιορδανία, μέλη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας ήρθαν σε θέσεις εξουσίας και αμέσως έδειξαν ένα πλέον «πραγματιστικό» πρόσωπο.¹⁴ Στο σιϊτικό κόσμο, η συμμετοχή σε πλήθος

---

¹³ Λεπτομέρειες για την θεωρητική «ισλαμοποίηση» της πολιτικής του Ζία με παράλληλη προσήλωση στη Δύση και το κοσμικό δίκαιο στο βιβλίο Nasr, Seyyed Vali Reza. (2001). *Islamic Leviathan* (Oxford: Oxford University Press), 130 – 150.

¹⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Ιορδανία. Λεπτομέρειες σε Mansoor, Moaddel. (2002). *Jordanian Exceptionalism*, (New York: Palgrave).

κυβερνήσεων του Λιβάνου της Χεζμπολά, δεν εξέτρεψε τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους.¹⁵

Η γείτονας Τουρκία αποτελεί *sui generis*, διότι αφενός μεν το θρησκευτικό συναίσθημα είναι υψηλό, αφετέρου το κεμαλικό ευρωπαϊκό ιδεώδες καταδίωκε μέχρι πρότινος το Πολιτικό Ισλάμ. Η επιτυχία του τελευταίου στην αρχή με τον Ερμπακάν και εδώ και περισσότερο από μια δεκαετία υπό τον Ερντογάν, σηματοδοτεί μια δραματική αλλαγή της στάσης του πολιτικού συστήματος όχι απλά με κατευνασμό του Πολιτικού Ισλάμ, αλλά με άνοδό του στην εξουσία.¹⁶

Έχοντας αναλύσει τόσο τη φύση του Πολιτικού Ισλάμ, όσο και τις αντιδράσεις προς αυτό, επικεντρωνόμαστε στα κυρίως ερωτήματα. Εξετάζουμε δεδομένης της πληθυσμιακής αύξησης των μουσουλμάνων στην Ελλάδα (μειονότητας, προσφύγων και μεταναστών), την πιθανότητα να αντιμετωπίσουμε στο μέλλον θέμα Πολιτικού Ισλάμ, προτείνοντας τη βέλτιστη «αντιμετώπιση» του φαινομένου, στηριχθείσα στην ανωτέρω έρευνα. Σε αυτό το σημείο εξετάζεται το ενδεχόμενο να χρησιμοποιηθεί το μετριοπαθές Ισλάμ ως φυγόκεντρος δύναμη για κάποια μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας που έχουν τουρκική συνείδηση, αλλά και ως παράγων ώσμωσης με τους μουσουλμάνους της 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς που ζουν στην Ελλάδα. Η περίπτωση αυτή αναλύεται και συγκρίνεται έναντι της δημιουργίας θυλάκων τουρκικού εθνικισμού και αντίστοιχα πακιστανικού σκληροπυρηνικού ντεομπαντικού ή γουαχαμπικού Ισλάμ στη χώρα μας.

Επίσης εξετάζουμε την επίδραση της επικράτησης του Πολιτικού Ισλάμ, στο σχηματισμό νέων συμμαχιών και ιδιαίτερα στον άξονα Τελ Αβίβ – Λευκωσίας – Αθήνας.¹⁷ Είναι προς το συμφέρον της χώρας; Είναι επιβεβλημένη

---

¹⁵ Σύμφωνα με την Αν Μαρί Μπεϋλόνι «η Χεζμπολά έγινε μετριοπαθής για να εισέλθει στην πολιτική, αλλά και άλλαξε τον κεντρικό της στόχο, μη ζητώντας πλέον ένα Ισλαμικό κράτος». Baylouny, Anne Marie (2004). “Emotions, Poverty or Politics: Misconceptions about Islamic Movements”, *Strategic Insights*, Vol. III, Issue 1, Ιανουάριος.

¹⁶ Ο Ερντογάν σε συνέντευξή του στο Newsweek δήλωσε ότι η Τουρκία πέτυχε αυτό που ο κόσμος θεωρούσε αδύνατο: την ισορροπία μεταξύ του Ισλάμ, της δημοκρατίας, του κοσμικού κράτους και του εκσυγχρονισμού.

¹⁷ Αναλυτές και μερίδα του τύπου θεωρούν ότι έχει σχηματιστεί μια γεωπολιτική συμμαχία. Χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα Arge, Mekel. (2016). “Birth of a Geopolitical Bloc: The Israel-Greece-Cyprus Axis”, *Haaretz*, 31 Ιανουαρίου.

επιλογή (μονόδρομος); Πως επηρεάζει αυτή η επιλογή το εσωτερικό (διαβιούντες Μουσουλμάνοι) αλλά και τις σχέσεις μας με τον Αραβικό κόσμο; Τέλος, επικεντρωνόμαστε στην επίδραση της ανόδου του Πολιτικού Ισλάμ και το τεράστιο πρόβλημα της δια θαλάσσης παράνομης μετανάστευσης και των μεταναστευτικών ροών, που θα εξετάσουμε από πλευράς ανθρωπιστικής, νομικής, πρακτικής, κοινωνικής, αλλά και ασφαλείας.

β. Αιτία επιλογής του θέματος και στόχος της διατριβής

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή υπάρχει άγνοια ή ημιμάθεια στον ευρύτερο τομέα του Πολιτικού Ισλάμ, παρά το ενδιαφέρον που θα έπρεπε να επιδειχθεί από την Πολιτική και Ακαδημαϊκή κοινότητα λόγω της αύξησης του μουσουλμανικού πληθυσμού της χώρας. Το αποτέλεσμα της άγνοιας είναι να αυξηθεί η Ισλαμοφοβία,¹⁸ η οποία είναι για την Ελλάδα το φυσικό επακόλουθο της σκλαβιάς επί τέσσερις και πλέον αιώνες σε έναν αλλόθρησκο αντίπαλο, που πολλές φορές κατέφευγε σε βίαιο εξισλαμισμό και παιδομάζωμα.¹⁹ Ο σημαντικός ρόλος που παίζει για τη χώρα μας η Ορθόδοξη πίστη και εκκλησία ασφαλώς παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην διατήρηση και αύξηση της Ισλαμοφοβίας. Τέλος, οι πρακτικές του Νταές ή της Αλ Κάιντα, αν και καθαρά αντισλαμικές αν εξεταστούν θεολογικά,²⁰ γίνονται στο όνομα της θρησκείας. Τα ανωτέρω οδηγούν ακόμα και μέρος της ακαδημαϊκής κοινότητας σε αναπαραγωγή στερεοτυπικών λαθών σε σχέση με το Ισλάμ.

Η χώρα μας, ευρισκόμενη στο σταυροδρόμι Δύσης και Ανατολής, με πολιτιστικές επιρροές από Ευρώπη και Ασία οφείλει, λόγω της εγγύτητας με μουσουλμανικές χώρες, να δώσει τη δέουσα σημασία στη θρησκεία περίπου του ενός τετάρτου του παγκόσμιου πληθυσμού, η οποία σύμφωνα με εκτιμήσεις θα

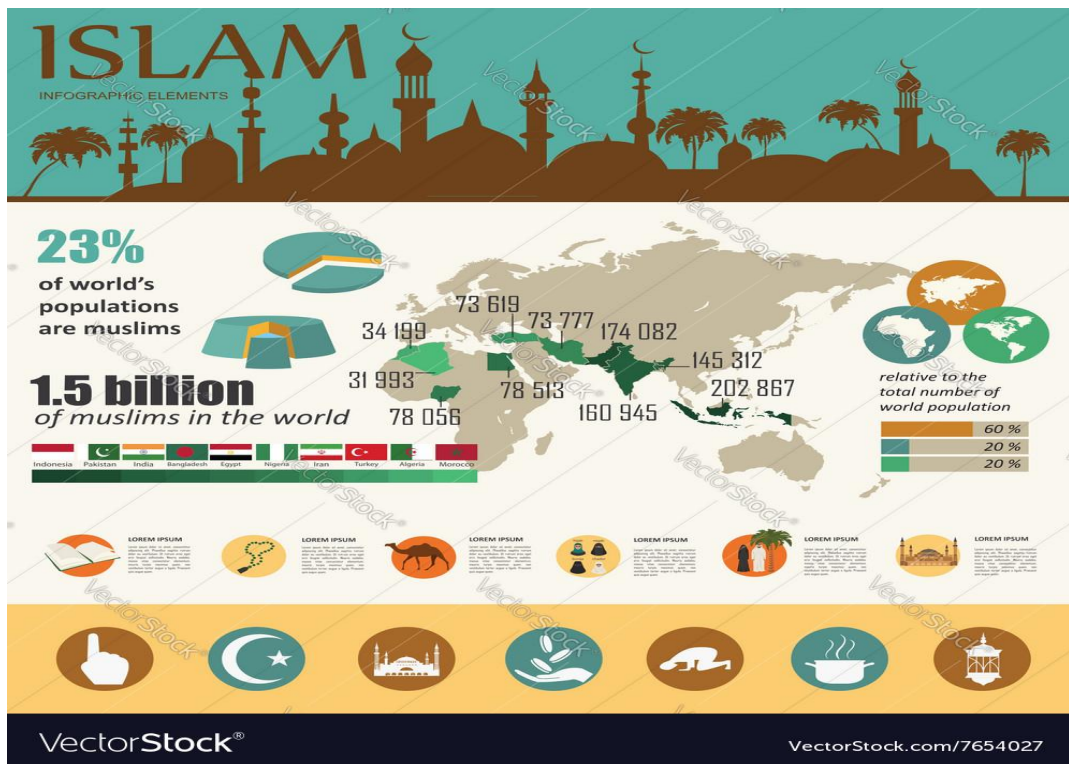
---

¹⁸ Αλομπένιτ, Άρεφ & Κυριακίδης, Κλεάνθης. (2013). Ισλαμοφοβία, *Foreign Affairs Hellenic Edition*, 13/13, Μάρτιος, 52-65.

¹⁹ Παπούλια, Βασιλική. (2010). *Καταγωγή και Υφή του Παιδομαζώματος στο Οθωμανικό Κράτος* (Θεσσαλονίκη: Βάνιας).

²⁰ Wahab, Siraj. (2014). "For Saudi Arabia, Islamic State is 'Enemy No 1'" *Sunday Guardian*, 20 Σεπτεμβρίου.

φτάσει το 30% (όσο είναι και ο Χριστιανισμός) το 2050.²¹

Σχήμα 1: Μεγαλύτερες σε πληθυσμό μουσουλμανικές χώρες.

Πηγή : <https://www.vectorstock.com/royalty-free-vector/islam-infographic-muslim-culture-vector-7654027>

Η Μέση Ανατολή, η Βόρεια Αφρική και ιδιαίτερα ο δυνητικός αντίπαλος και «σύμμαχος» της χώρας μας, η Τουρκία, είναι μουσουλμανικές. Ειδικά για τον Αραβικό κόσμο πρέπει να τονίσουμε ότι η Ελλάδα κατάφερε παρά το διαφορετικό θρήσκευμα να διατηρεί εξαιρετικές σχέσεις, παραδοσιακής φιλίας και αλληλοσεβασμού. Για να διατηρηθούν και βελτιωθούν είναι απαραίτητη η κατανόηση της θρησκείας, που για αυτές τις χώρες αποτελεί και μέρος του Δικαίου, όπως διαπιστώνουμε στην ανάλυσή μας. Επίσης «από όλες τις ζώσες θρησκείες, το Ισλάμ βρίσκεται πλησιέστερα, τόσο γεωγραφικά, όσο και πνευματικά προς τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό».²²

²¹ Pew Research Center. (2015). *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050*, 2 Απριλίου.

²² Η συγκεκριμένη φράση μπορεί να δημιουργεί αντιδράσεις, όμως είναι ξεκάθαρο συμπέρασμα αν κάποιος αναγνώσει με προσοχή το βιβλίο του Μητροπολίτου Αναστασίου Τυράνων και πάσης Αλβανίας, Ιεράρχου και Καθηγητού Θεολογίας. Βλ. Γιαννουλάτος, 406.

Αν υπάρχει παρανόηση σε σχέση με το Ισλάμ, αντιλαμβανόμαστε ότι δεν υπάρχει καμία κατανόηση σχετικά με την πολιτική του έκφραση, η οποία θα έπρεπε να μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα, αφού το Πολιτικό Ισλάμ στη μετριοπαθή του μορφή έχει κυριαρχήσει σχεδόν την τελευταία εικοσαετία στην Τουρκία,²³ ενώ κέρδισε και όλες τις ελεύθερες εκλογές όπου και όποτε αυτές έγιναν στον Αραβικό κόσμο, έχοντας λαϊκή υποστήριξη που έχει παρατηρηθεί πολύ πριν την «Αραβική Άνοιξη».²⁴ Συνεπώς, η κατανόηση και η συνεργασία με τις χώρες αυτές και τις κυβερνήσεις τους απαιτεί την μελέτη σε βάθος του Πολιτικού Ισλάμ.

Ξεκινώντας από την έρευνα μας καθαυτή, εκτιμάται ότι προσφέρει μια πρώτη προσέγγιση για την Ελληνική βιβλιογραφία, δεδομένου ότι υφίσταται ένα μεγάλο κενό στον υπό εξέταση τομέα. Το κενό έχει επισημανθεί ήδη από το 1975, όταν ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος Τιράνων και πάσης Αλβανίας, στο μνημειώδες έργο του για το Ισλάμ σημείωνε την «ατελή γνώση του θέματος που παρατηρείται στη χώρα μας εξαιτίας της απουσίας ειδικών βιβλίων για το Ισλάμ».²⁵ Πέρα όμως από το θεωρητικό επίπεδο, αναμένονται εξίσου σημαντικά αποτελέσματα σε πρακτικό επίπεδο. Η έρευνα ενός τόσο σημαντικού θέματος, αφορά στην κατανόηση/ βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διαφύλαξη των θεμελιωδών αρχών συνύπαρξης: της ασφάλειας, ανάπτυξης και σταθερότητας της χώρας μας και της επιβίωσης και ευημερίας των πολιτών της.

Με την παρούσα διατριβή θα αναδείξουμε για πρώτη φορά τα ακόλουθα:

α. Την πιθανότητα, δυνατότητα και τρόπους αντίδρασης σε περίπτωση ίδρυσης ισλαμικού κόμματος στη χώρα μας.

β. Την αντιμετώπιση του Πολιτικού Ισλάμ μετά από συγκριτική

---

²³ Αποτελεί πλέον κοινό τόπο. Μια πρώτη καλή ανάλυση για την άνοδο και επικράτηση του Πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία από Rabasa, Angel & Stephen, Larrabee. (2008). *The Rise of Political Islam in Turkey* (Santa Monica: Rand Corporation).

²⁴ Robbins, Michael D.H. (2009). "What Accounts for Popular Support for Islamist Parties in the Arab World?", *Conference Paper Prepared for the 104th Annual Meetings of the American Political Science Association*, 3-6 Σεπτεμβρίου.

²⁵ Γιαννουλάτος, 59.

ανάλυση από την παγκόσμια βιβλιογραφία των επιλογών της καταδίωξης και του κατευνασμού του, τόσο για την Ελλάδα, όσο και για την Ευρωπαϊκή Ένωση, προτείνοντας ένα στρατηγικό πλαίσιο.

γ. Τους λόγους για τους οποίους το Πολιτικό Ισλάμ αποτέλεσε την βασική αιτία για δημιουργία νέων συμμαχιών και την βιωσιμότητά/ χρησιμότητά τους. Ιδιαίτερη αναφορά και επεξήγηση θα γίνει στην ισλαμοποίηση της Τουρκίας.

δ. Την περιρρέουσα ισλαμοφοβία στην χώρα μας, με χρήση και ευρείας ποσοτικής έρευνας, τους μύθους περί αυτήν και θα προτείνουμε πλαίσιο διαχείρισης τόσο των μουσουλμάνων της ελληνικής μειονότητας στη Θράκη, όσο και των μεταναστών και προσφύγων.

Προφανώς, με τη διατριβή ευελπιστούμε να αναδείξουμε τρόπους αντιμετώπισης μιας νέας πιθανής πρόκλησης ασφαλείας, ή και πιθανή εξουδετέρωσή της πριν αυτή δημιουργηθεί. Ιδιαίτερα το θέμα της εμφάνισης Πολιτικού Ισλάμ στην Ελλάδα με ίδρυση ισλαμικού κόμματος στην παρούσα φάση δεν αντιμετωπίζεται ως ενδεχόμενο, ήτοι το πολιτικό σύστημα/ φάσμα (συμπεριλαμβανομένων όλων των πολιτικών δυνάμεων) φαίνεται να θεωρεί απίθανη την ίδρυση του, κάτι που θα μπορούσε να είναι πιθανό ή ίσως και επιθυμητό μακροπρόθεσμα.

Συνοψίζοντας, θα πρέπει να τονίσουμε τη σπουδαιότητα της έρευνας επί του αντικειμένου της εθνικής ασφάλειας και κοινωνικής συνοχής/ ειρηνικής συνύπαρξης, καθότι σε ένα τόσο παγκοσμιοποιημένο διεθνές σύστημα, η εθνική ασφάλεια δεν περιορίζεται από τα αυστηρώς θεσμοθετημένα και αναγνωρισμένα εθνικά σύνορα και επιπλέον οι ρυθμοί γεννήσεων των μουσουλμάνων στη χώρα μας και οι ρυθμοί των μεταναστευτικών/ προσφυγικών ροών θα μπορούσαν να ανατρέψουν υπό συνθήκες την πληθυσμιακή ισορροπία (λαμβάνομένου υπόψη και του παράγοντα της υπογεννητικότητας στην ελληνική οικογένεια).

Για το θαλάσσιο περιβάλλον, τη ναυτιλία, τις μεταφορές και τη θαλάσσια ασφάλεια είναι πρωτεύουσας σημασίας η κατανόηση της σύνδεσης των γεγονότων ανατροπής καθεστώτων και εμφυλίων πολέμων, της ανόδου του

Πολιτικού Ισλάμ, με το προσφυγικό κύμα που κατέκλυσε και συνεχίζει να κατακλύζει την Ευρωπαϊκή Ήπειρο και να προβληματίζει την ΕΕ.²⁶ Όταν σε ένα νησί όπως η Λέσβος, αποβιβάζονται σε διάστημα ενός έτους τουλάχιστον εξαπλάσιοι πρόσφυγες από τους μόνιμους κατοίκους του,²⁷ αντιλαμβανόμαστε ότι η προστασία λιμένων, εγκαταστάσεων και μεταφορών καθίσταται προβληματική και πιέζεται ευρύτερα το θαλάσσιο περιβάλλον. Η διδακτορική διατριβή με θέμα «Γεωπολιτικοί Ανταγωνισμοί στη Μεσόγειο και Αύξηση του Πολιτικού Ισλάμ» έχει σαν σκοπό να διερευνήσει τη σοβαρότητα των επιπτώσεων επί της Ελληνικής πραγματικότητας των προκλήσεων ασφαλείας, που δημιουργεί η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ, παράλληλα με τη ραγδαία αύξηση του μουσουλμανικού πληθυσμού που ζει στη χώρα μας, εξαιτίας της μετανάστευσης και των προσφυγικών ροών.

Η επικέντρωση μας αφορά στην κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα, είτε από εξωτερική πίεση (με ιδιαίτερη ανάλυση της δια θαλάσσης παράτυπης μετανάστευσης που έχει εκτοξεύσει τον αριθμό των διαβιούντων Μουσουλμάνων στη χώρα μας), είτε εξωτερικά μέσω της θρησκευτικής μειονότητας στη Θράκη (που ακολουθεί αντιστρόφως ανάλογους ρυθμούς γεννήσεων από τον υπόλοιπο ελληνικό λαό).

Συνεπώς τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα τα οποία απαντούμε στα επόμενα κεφάλαια είναι τα ακόλουθα:

1. Ποια η έννοια του Πολιτικού Ισλάμ στη μουσουλμανική θεολογία και ποια η έννοια της τζιχάντ;
2. Που πως και γιατί αναγεννήθηκε το Πολιτικό Ισλάμ; Μας αφορά ως χώρα;
3. Σε ποιες περιπτώσεις συγγέεται το Πολιτικό Ισλάμ με εθνικές διεκδικήσεις;

---

²⁶ Guild, Elspeth Costello, Cathryn Garlick, Madeline & Moreno-Lax, Violeta. (2015) “The 2015 Refugee Crisis in the European Union”, *CEPS Policy Brief* No. 332, Σεπτέμβριος.

²⁷ Hernandez, Joel. (2016). “Refugee Flows to Lesbos: Evolution of a Humanitarian Response”, *Migration Policy Institute*, 29 Ιανουαρίου.

4. Ποια η μέθοδος αναρρίχησης στην εξουσία του Πολιτικού Ισλάμ και ποια τα αποτελέσματα (περιπτώσεις Ιράν - Ταλιμπάν);
5. Πότε το Πολιτικό Ισλάμ βρίσκει διέξοδο στην τρομοκρατία (περίπτωση Αλ Κάιντα) ή δημιουργεί υβριδικές καταστάσεις όπως το Νταές;
6. Ποια είναι τα αποτελέσματα της καταδίωξης του Πολιτικού Ισλάμ;
7. Ποια είναι τα αποτελέσματα του κατευνασμού του Πολιτικού Ισλάμ;
8. Τι συμβαίνει σε περιπτώσεις ριζικών μεταβολών πολιτικής και αμφιταλάντευσης (περίπτωση Τουρκίας);
9. Ποια είναι η αλληλεπίδραση της παράτυπης μετανάστευσης και των μεταναστευτικών ροών με το Πολιτικό Ισλάμ;
10. Ποια η επίδραση για την Ελληνική καθημερινότητα και ασφάλεια των εξωτερικών επιλογών αντιμετώπισης του Πολιτικού Ισλάμ δεδομένων των μεταναστευτικών ροών;
11. Ποιες οι επιλογές για την «αντιμετώπιση» του φαινομένου του Πολιτικού Ισλάμ στη χώρα μας, στα πλαίσια της ραγδαίας αύξησης των μουσουλμάνων (μειονότητας και μεταναστών);

Συμπερασματικά, η συγκεκριμένη διατριβή απαντά σε ερωτήματα θεωρίας και πράξης, διενεργεί πρωτογενή έρευνα, και κάνει προτάσεις πολιτικής βασισμένες σε επιστημονική ανάλυση, επιχειρώντας και μια νέα προσέγγιση στο ευαίσθητο θέμα του Πολιτικού Ισλάμ υπό το πρίσμα της πιθανότητας ίδρυσης ισλαμικού κόμματος στην Ελλάδα.

γ. Μεθοδολογία

Όσον αφορά στη μεθοδολογία, στην έρευνά μας εφαρμόσαμε κυρίως τη μέθοδο ποιοτικής προσέγγισης (qualitative method approach), δεδομένων ότι:

- α. Ποσοτικές μετρήσεις στο εξεταζόμενο θέμα δεν θα έδιναν απόλυτα αξιόπιστα αποτελέσματα

β. Η «επίδραση» ενός φαινομένου όπως το Πολιτικό Ισλάμ είναι αρκετά αφηρημένη έννοια και μόνο ένα μικρό της μέρος είναι ευδιάκριτο και μετρήσιμο.

γ. Η επιλεγμένη μέθοδος απαιτεί βαθύτερη κατανόηση του θέματος από τον ερευνητή δεδομένου ότι το φαινόμενο είναι ασυνεχές, δυναμικό και πολυδιάστατο.

δ. Ο τομέας της διεθνούς ασφάλειας και οι τομείς/ όροι της, ενδείκνυται να εξεταστούν υπό το πρίσμα της επιλεγμένης μεθόδου.

Ποσοτική ανάλυση έγινε λόγω των αναλυτικών δεδομένων μόνο για τα ακόλουθα:

α. Παράτυπη μετανάστευση και προσφυγικές ροές (χρήση επίσημων στοιχείων για περιγραφή της κατάστασης).

β. Αντιμετώπιση των Ελλήνων για το Πολιτικό Ισλάμ και την πιθανή δημιουργία Ισλαμικού Κόμματος στην Ελλάδα (με χρήση ερωτηματολογίου).

Η έρευνά μας ήταν ταυτόχρονα επεξηγηματική (explanatory) και περιγραφική (descriptive) υπό την έννοια της παράλληλης παρουσίασης και εξήγησης του υπό εξέταση φαινομένου. Ακολούθως εξετάστηκαν οι επιπτώσεις του φαινομένου και προτάθηκαν πολιτικές. Παρότι το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε έγινε σε περιορισμένο σχετικά χρόνο και μάλιστα σε περίοδο που η παράτυπη μετανάστευση επηρέαζε την κρίση, παράλληλα με τις ακρότητες του Νταές, η συνολική ανάλυση εξετάζει όλη την περίοδο της αναγέννησης του Ισλάμ και της ανόδου του Πολιτικού Ισλάμ.

Ο αναλυτικότερος στόχος των ερωτηματολογίων ήταν η καταγραφή της αντίληψης που έχουν οι Έλληνες για το Πολιτικό Ισλάμ, τους πρόσφυγες, τους μετανάστες, τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και τις μελλοντικές εξελίξεις. Κατά την ποσοτική ανάλυση των ερωτηματολογίων, το δείγμα ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικό (άνω των 700 απαντήσεων), παρότι η επιρροή του δείγματος στην ποιότητα της εργασίας είναι πάντα αμφισβητήσιμη, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν παγκόσμια αποδεκτές οδηγίες σχετικά με το ακριβές ικανοποιητικό

δείγμα στην ποσοτική ανάλυση.²⁸

Κατά τη σχεδίαση του ερωτηματολογίου δόθηκε έμφαση στην χρήση κλειστών, ποσοτικοποιημένων ερωτήσεων με κλίμακα Λίκερτ²⁹, προς τελική διευκόλυνση της ανάλυσης. Αποφεύχθηκαν οι ερωτήσεις που «οδηγούν» σε συγκεκριμένη απάντηση, όπως και όσες περιέχουν διπλό ερώτημα (double-barreled) που δεν επιτρέπουν στον συμμετέχοντα να εκφράσει διαφορετική άποψη στα δυο ερωτήματα.³⁰ Οι δημογραφικές ερωτήσεις (που αφορούν φύλο, ηλικία, μόρφωση του δείγματος), οι γενικότερες αλλά και οι σημαντικότερες ερωτήσεις τέθηκαν στην αρχή, όπου ο ερωτούμενος έχει μεγαλύτερη όρεξη και έγινε προσπάθεια να είναι απόλυτα απλές. Πριν τη διανομή και συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δόθηκε σε περιορισμένο αριθμό ατόμων για έλεγχο κατανόησης και πληρότητας (pilot testing). Η συλλογή των ερωτηματολογίων έλαβε χώρα ηλεκτρονικά με χρήση e-mail, κοινωνικών δικτύων (Facebook, LinkedIn) και ηλεκτρονικής φόρμας google. Προφανώς ανάλογα με τον τρόπο συλλογής, κάποια ερωτηματολόγια είναι επώνυμα και κάποια (τα περισσότερα) ανώνυμα. Δεδομένου ότι, όπως προαναφέρθηκε, η στατιστική ανάλυση των ερωτηματολογίων αποτελεί μικρό μόνο μέρος της έρευνας, η ανάλυσή του έγινε με απλή χρήση των προγραμμάτων της Microsoft (excel και access).

Τα συμπεράσματά μας προέκυψαν από συγκερασμό της ανάλυσης της έρευνας (ερωτηματολόγια), της ανάλυσης των περιπτώσιολογικών μελετών αντιμετώπισης του Πολιτικού Ισλάμ από έτερες χώρες και της θεωρητικής μελέτης του αντικειμένου σε παγκόσμιο επίπεδο. Ιδιαίτερα, όσον αφορά στη μελέτη παραδειγμάτων (case studies) για τη στήριξη των συμπερασμάτων, αυτή αποτελεί κάτι ιδιαίτερα σύνηθες κατά την προσέγγιση της ποιοτικής μεθοδολογίας την οποία επιλέξαμε. Οφείλουμε επίσης να τονίσουμε ότι χρησιμοποιήθηκε εκτενής διεθνή βιβλιογραφία. Το θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μελετήθηκε

---

²⁸ Holloway, Immy. (1997). *Basic concepts for qualitative research*. (Oxford: Blackwell Science).

²⁹ Likert, Rensis (1932). A Technique for the Measurement of Attitudes. *Archives of Psychology* 140, 1–55.

³⁰ Bradburn, Norman Sudman, Seymour & Wansink, Brian. (2004). *Asking Questions* (San Francisco: John Wiley & Sons), 143.

το θέμα, περιλαμβάνει εν μέρει ιστορική, λιγότερο θεολογική, και κυρίως γεωπολιτική προσέγγιση, υπό το πρίσμα των σύγχρονων θεωριών περί διεθνούς ασφάλειας. Η έρευνα ξεκίνησε σε επίπεδο τακτικό/ επιχειρησιακό ως διαχείριση κρίσεως και κατέληξε με στρατηγικά συμπεράσματα και προτάσεις πλαισίου αντιμετώπισης του φαινομένου τόσο για τη χώρα μας, όσο και για την ΕΕ. Υπό αυτή την έννοια αποτελεί εξαιρετική συγκυρία το ότι η διατριβή αποδίδεται σε μια παραμεθόρια περιοχή με σημαντικό πρόβλημα παράτυπης μετανάστευσης, από την πλέον αρμόδια Σχολή στην Ελλάδα, τη Σχολή των Επιστημών της Διοίκησης, καίτοι δεν υφίσταται – όπως στο εξωτερικό – αντίστοιχο Τμήμα, ήτοι Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πολιτικής και Ανάπτυξης (Public Administration, Public Policy and Development).

Η διάρθρωση της διατριβής έχει ως εξής:

Μέρος 1^ο : Ιστορική Εξέλιξη

1. Εισαγωγή

- α. Παρουσίαση του αντικειμένου
- β. Αιτία επιλογής του θέματος και στόχος της διατριβής
- γ. Μεθοδολογία

2. Ισλάμ σε σιϊτικό και σουνιτικό κόσμο και η έννοια της τζιχάντ

- α. Βασικές Έννοιες του Ισλάμ
- β. Ισλαμικός Νόμος
- γ. Πυλώνες του Ισλάμ
- δ. Έννοια της τζιχάντ - Σαλαφισμός
- ε. Σιϊτισμός
- στ. Σουφισμός και Αιρέσεις

3. Αναγέννηση του Πολιτικού Ισλάμ

- α. Πρώιμη Αραβική Ισλαμική αναγέννηση (Γουαχάμπ, Αφγκάνι, Άμπντου, Ρίντα)

β. Ισλαμική αναγέννηση στην Ινδία (Από τον Σαχ Ουάλι Ουλά στον Μαουντούντι)

γ. Νεώτερη αραβική προσέγγιση (Γέννηση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, Χασάν αλ Μπανά, Κουτμπ)

δ. Η σιΐτική προσέγγιση (από τον Χομεϊνί στους Σαριάτι και Σαντρ)

ε. Δημιουργία ισλαμικών κομμάτων

Μέρος 2^ο : Σύγχρονες τάσεις και δράσεις

4. Εθνικές διεκδικήσεις και «τοπική» τρομοκρατία

α. Χαμάς και Παλαιστινιακή αντίσταση

β. Χεζμπολά και Λιβανέζικη αντίσταση

γ. Οργανώσεις στο Κασμίρ

5. Τρομοκρατία με διεθνές πρόσωπο

α. Αλ Κάιντα

β. Νταές/ISIS

6. Έλεγχος κυβέρνησης από θρησκευτικούς ηγέτες

α. Ο δρόμος προς την Ισλαμική Επανάσταση - Οι πολιτικές καινοτομίες του Χομεϊνί και ο ρεαλισμός του Ιράν

β. Επικράτηση δια πολέμου: Η άνοδος των Ταλιμπάν

γ. Το Ισλαμικό πείραμα του Σουδάν

7. Πολιτικό Ισλάμ και Αραβική Άνοιξη

α. Άνοδος

β. Πτώση

γ. Ισλαμοφοβία

Μέρος 3^ο : Επιλογές Αντιμετώπισης του φαινομένου

8. Επιλογή καταδίωξης

α. Περίπτωση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας

β. Από τις εκλογές στον εμφύλιο της Αλγερίας

9. Επιλογή κατευνασμού

α. Ζία ουλ Χακ και πακιστανικό θρησκευτικό αίσθημα

β. Ισλαμικά κόμματα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση

10. Αμφιταλαντευόμενη στάση: Τουρκία

α. Κεμαλική καταδίωξη

β. Μετριοπαθής επιστροφή, κατευνασμός και ισλαμοποίηση

11. Δημιουργία νέων συμμαχιών

α. Τουρκική προσέγγιση σε αραβο-μουσουλμανικό κόσμο και η τελική ρήξη με Αίγυπτο, Η.Α.Ε., Ιορδανία και Σαουδική Αραβία

β. Ισραηλινή προσέγγιση της Ελλάδας και ο ρόλος των Αραβικών χωρών (Αξονας Ελλάδα – Κύπρος – Ισραήλ – Αίγυπτος – Ιορδανία)

Μέρος 4^ο : Προβλήματα και εικόνα των Ελλήνων για το Πολιτικό Ισλάμ

12. Μετανάστευση/ Προσφυγικές ροές και Μουσουλμανική Μειονότητα

α. Πολιτικό Ισλάμ, Προσφυγικές Ροές και Ελλάδα/ΕΕ

β. Κατάσταση της Μουσουλμανικής Μειονότητας της Θράκης

13. Περιγραφή της έρευνας

α. Ποσοτική Έρευνα

β. Ποιοτική Έρευνα

Μέρος 5ο : Εκτιμήσεις – Συμπεράσματα – Προτάσεις

14. Κριτική για τις δημιουργηθείσες στρατηγικές συμμαχίες

α. Τουρκική προσέγγιση σε αραβο-μουσουλμανικό κόσμο

β. Ισραηλινή προσέγγιση την Ελλάδα

15. Ισλάμ στην ΕΕ και Πρόταση Ευρωπαϊκού Φονταμενταλισμού

16. Επιλογές για την «αντιμετώπιση» των ημετέρων μουσουλμάνων - πρόταση βέλτιστης προσέγγισης

α. Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης

β. Πρόσφυγες/ μετανάστες

17. Τελικές συμπεράσματα - προτάσεις

α. Πολιτικό Ισλάμ και Ελλάδα

β. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

2. Ισλάμ σε σιϊτικό και σουνιτικό κόσμο και η έννοια της τζιχάντ

Είναι αδύνατη η ανάλυση του Πολιτικού Ισλάμ χωρίς την προηγούμενη ανάδειξη των χαρακτηριστικών αυτής της θρησκείας, που αποτελεί ταυτόχρονα και σύστημα δικαίου. Στην παρούσα μελέτη δεν απαιτείται η λεπτομερής ανάλυση της θεολογίας του Ισλάμ και γι' αυτό τον λόγο επικεντρωνόμαστε σε συγκεκριμένες βασικές έννοιες που καταδεικνύουν τις διαφορές αλλά και τις ομοιότητες με τις υπόλοιπες μονοθεϊστικές θρησκείες. Επιπρόσθετα, παρουσιάζουμε τους πυλώνες της πίστης αυτής και τις δυο έννοιες που έχουν δημιουργήσει προστριβές με τον Δυτικό κόσμο, αλλά και την ανάγκη αναγέννησης της θρησκείας μέσω ενός ιδιότυπου φονταμενταλισμού: τον Ισλαμικό Νόμο και τον «Ιερό Πόλεμο» (τζιχάντ). Τέλος με αναφορές σε σουνιτικές σχολές σκέψης, αλλά και στο σιϊτισμό, στο σουφισμό και σε αιρέσεις/υποδιαίρέσεις εντός του Ισλάμ καταδεικνύουμε/ αποδεικνύουμε ότι το Ισλάμ πόρρω απέχει από το να αποτελεί μια μονολιθική θρησκεία με ομοιογένεια.

α. Βασικές Έννοιες του Ισλάμ

Παρότι έχει κοινές καταβολές με τον Ιουδαϊσμό και το Χριστιανισμό (όπως ο Θεός, η Δημιουργία, οι Προφήτες, η ύπαρξη του Σατανά³¹ και η Δευτέρα Παρουσία) και γεωγραφική εγγύτητα με τις περιοχές όπου οι προαναφερθείσες θρησκείες κυριαρχούν, έχει σημαντικές διαφορές αλλά και ιστορική αντιπαλότητα. Υπάρχει πλήθος παρεξηγήσεων σχετικά με το Ισλάμ ξεκινώντας από την ίδια την ονομασία της θρησκείας. Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν γινόταν αναφορά σε Μωαμεθανισμό, αντί του ορθού που είναι Ισλάμ. Παρότι ακόμα και σήμερα κάποιοι ακαδημαϊκοί μιλούν για Μωαμεθανούς, η αναφορά αυτή είναι απόλυτα προσβλητική για τους Μουσουλμάνους,³² αφού ο Μωάμεθ δεν είναι Θεός και η σημασία του έγκειται στο ότι αποτελεί τον τελευταίο και μεγαλύτερο προφήτη του Θεού.

³¹ Άγγελος που εξέπεσε και «κατακρημνίσθηκε από τον ουρανό, επειδή αρνήθηκε να λατρεύσει τον Αδάμ». Βλ. Γιαννουλάτος, 195.

³² Smith, Huston. (1991). *The World's Religions* (San Francisco: Harper Collins), 221 – 222 και Said, Edward W. (2002). *Καλύπτοντας το Ισλάμ* (Αθήνα: Νεφέλη), 71.

Ισλάμ σημαίνει απόλυτη υποταγή στο θέλημα του Θεού. Η λέξη «αχάριστος», «αγνώμων» είναι η εγγύτερη στην έννοια του «άπιστου», του «αλλόθρησκου». Η ζωή του πιστού Μουσουλμάνου πρέπει να τηρεί πιστά τους κανόνες του Κορανίου, που αποτελεί το λόγο του Θεού. Για τον Μουσουλμάνο απόδειξη της ιερότητας του βιβλίου είναι ότι είναι γραμμένο σε τέλεια Αραβικά, κάτι ανεξήγητο και θαυμαστό αφού ο Μωάμεθ ήταν αγράμματος. Αποτελείται από 114 κεφάλαια (σούρας), που με εξαίρεση το σύντομο πρώτο κεφάλαιο, βαίνουν μειούμενα σε μέγεθος. Έτσι η μεγαλύτερη σούρα είναι η δεύτερη με 286 στίχους και μικρότερη η τελευταία με μόλις 4.³³ Έχει ιδιαίτερη σημασία να κατανοήσουμε ότι το Κοράνι δεν είναι ένα ιερό, θεόπνευστο βιβλίο. Για τους Μουσουλμάνους είναι αιώνιο και αδημιούργητο, προϋπήρχε του Μωάμεθ και αποτελεί τη φανέρωση στην οικουμένη της Θείας θέλησης. Οι Μουσουλμάνοι αποστηθίζουν μέρος του Κορανίου ή και ολόκληρο το περιεχόμενο (κάποιοι που το καταφέρνει ονομάζεται «χαφέζ», δηλαδή «προστάτης» του Ιερού Κειμένου).

Το Ισλάμ επειδή δεν έχει ουσιαστικό ιερατείο, δεν έχει μυστήρια όπως ο Χριστιανισμός και φυσικά θεωρεί αμαρτία το να δοθεί οποιαδήποτε μορφή στο Θεό (συνεπώς απαγορεύει οποιαδήποτε απεικόνιση αντίστοιχη με τις Χριστιανικές αγιογραφίες). Φυσικά, έχει το Κοράνι ως την απόλυτη πυξίδα τόσο της ηθικής, όσο και τη δικαιοσύνης. Επειδή ακριβώς είναι ο Λόγος του Θεού, δεν είναι γραμμένο αφηγηματικά, γραμμικά, αλλά ποιητικά και αποσπασματικά. Η ιστορία επί παραδείγματι του Μωυσή δεν βρίσκεται σε μια σούρα, αλλά σε αποσπάσματα από 44 κεφάλαια.³⁴ Επανερχόμενοι στο θέμα της απουσίας ιερατείου, είναι λογικό να γεννηθεί η απορία ποια είναι η εξουσία του απλού ιερέα (ιμάμη) σε κάποιο τζαμί. Σε κάθε τζαμί υπάρχει κάποιος ιδιαίτερα κατηρτισμένος σε θέματα θρησκείας, πιθανόν έχοντας ακολουθήσει από νωρίς εκκλησιαστική παιδεία από θρησκευτικό σχολείο/ ιεροδιδασκαλείο (μεντρεσέ) ή με θεολογικές σπουδές και με απαραίτητα επικοινωνιακά προσόντα. Πάντως σε κάθε περίπτωση δεν υπάρχει ιερατείο και ιεράρχηση στο Σουνιτικό Ισλάμ.

---

³³ Η πρώτη σούρα, το «άνοιγμα» (al-fatihah) αποτελεί τη βασική προσευχή του Μουσουλμάνου. Βλ. Rippin, Andrew. (2001). *Muslims, Their Religious Beliefs and Practices* (London: Routledge).

³⁴ Sells, Michael. (2002). *Approaching the Quran* (Ashland: White Cloud Press), 15.

Λόγω της προόδου της ανθρωπότητας κανένα ιερό βιβλίο δε δύναται να απαντήσει σε όλα τα ερωτήματα.³⁵ Συνεπώς, οι θρησκείες προσπαθούν είτε να ερμηνεύσουν το πνεύμα των ιερών βιβλίων ή να δώσουν απαντήσεις μέσα από την Ιερά Παράδοση. Μπορεί για το Χριστιανισμό να υπάρχουν πατερικά κείμενα, όμως για το Ισλάμ υπάρχουν οι Χαντίθ και η Σίρα (βιογραφίες του Μωάμεθ, για κάποιους μέρος των χαντίθ). Οι Χαντίθ καταγράφουν την Σούννα (επιβεβαιωμένη συμπεριφορά) του Μωάμεθ, του οποίου η ζωή θεωρείται πρότυπο και ακολουθητέα από κάθε Μουσουλμάνο. Για όλες τις σύγχρονες προκλήσεις για τις οποίες απαιτούνται νέες οδηγίες, αυτές θα πρέπει να είναι καθοδηγούμενες από την Σούννα και το Κοράνι. Μια κλασική Χαντίθ ξεκινά πάντα με την αλυσίδα καταγραφής της αυθεντικότητας («ισνάντ»), ήτοι πως έφθασε στα αυτιά του συλλέκτη της και φυσικά ο πρώτος ο οποίος την εξιστορεί είναι ένας από τους αρχικούς συνοδοιπόρους του Προφήτη του Ισλάμ.³⁶ Κατόπιν ακολουθεί η οδηγία προς τους πιστούς («ματν»). Φυσικά, όπως συνέβη και στο Χριστιανισμό με τα «απόκρυφα ευαγγέλια», εμφανίστηκαν εκατοντάδες χιλιάδες χαντίθ, και η επιλογή των αυθεντικών έγινε με ιδιαίτερη προσοχή. Χαρακτηριστικά ο Αλ-Μπουχάρι, ένας από τους μεγαλύτερους συλλέκτες της ιεράς παράδοσης, αφού μελέτησε περί τις 600.000 χαντίθ, θεώρησε ως απόλυτα ορθές λιγότερες από 7.500.³⁷ Παρεμπιπτόντως, οι Σιΐτες δέχονται μόνο τις χαντίθ που προέρχονται από την οικογένεια του Μωάμεθ και όχι από οποιονδήποτε «σύντροφό» του.

Το κεντρικό θέμα του Ισλάμ είναι ο Μονοθεϊσμός, ένας μονοθεϊσμός απόμακρος, απρόσιτος και απόλυτος, σε ευθεία αντίθεση με τον Χριστιανισμό που διδάσκει τον στόχο της «Θέωσης» και πιστεύει στη δημιουργία του ανθρώπου «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του Κυρίου». Ο Θεός δημιούργησε ταυτόχρονα τον Αδάμ και την Εύα από πηλό, ενώ δημιούργησε τους Αγγέλους

---

³⁵ Κλασικό παράδειγμα αδυναμίας, η θέση των εκκλησιών για τη δωρεά σώματος, κάτι ανήκουστο/ αδύνατο μέχρι τα τέλη του 20ου αιώνα.

³⁶ Hourani, Albert. (2002). *A History of the Arab Peoples* (Cambridge: Belknap Press of the Harvard University Press), 71. Για την επιστήμη της συλλογής των Χαντίθ, βλ. Bokhari, Raana & Seddon, Mohammad. (2009). *Islam, The Complete Illustrated Guide* (London: Hermes House), 46-47.

³⁷ Συγκεκριμένα 7.397 σύμφωνα με Guillaume, Alfred. (1990). *Islam* (London: Penguin), 12. Ο Μποκαρί μειώνει τον αριθμό τους σε 7.275. Βλ. Bokhari & Seddon, 47.

(σημαντικότερος ο Γαβριήλ, ο οποίος «έδωσε» το Κοράνι στον Μωάμεθ) από φως³⁸ και τα τζίνι (άυλα πλάσματα) από φωτιά. Κατόπιν προσταγής του Θεού, οι Άγγελοι και τα τζίνι υποκλίθηκαν στους πρωτόπλαστους, με εξαίρεση τον Σατανά, που εκδιώχθηκε και κατόπιν ξεγέλασε τους πρωτόπλαστους με τον απαγορευμένο καρπό. Ο Αδάμ και η Εύα εκδιώχθηκαν από τον Παράδεισο, αλλά μετανόησαν και ο Θεός τους συγχώρησε (7:23). Συνεπώς για το Ισλάμ ο άνθρωπος δε γεννιέται με το προπατορικό αμάρτημα.

Ιδιαίτερη σημασία για την ανάλυσή μας έχει η σχέση του Ισλάμ με τις θρησκείες της Δύσης. Οι Μουσουλμάνοι οφείλουν σύμφωνα με το λόγο του Θεού να σέβονται τους Εβραίους και τους Χριστιανούς, αφού αποτελούν λαούς στους οποίους προϋπήρχε Θεία Αποκάλυψη, η οποία αλλοιώθηκε. Οι λαοί που ακολουθούν αυτές τις θρησκείες ονομάζονται «Λαοί του Βιβλίου» («Αχλ-αλ-Κιτάμπ») και τελούν υπό προστασία. Βεβαίως, αποτελούν πολίτες δεύτερης κατηγορίας αφού οφείλουν να καταβάλλουν κεφαλικό φόρο («τζαζίγια»), δεν μπορούν να διαδώσουν τη θρησκεία τους και δεν μπορούν να ανέλθουν σε ύπατα αξιώματα. Συνεπώς όπως σωστά επισημαίνει η Κατερίνα Δαλακούρα, «περισσότερο από τη θρησκευτική ελευθερία, οι μειονότητες απολαμβάνουν τη θρησκευτική ανοχή».³⁹ Για τα δικαιώματα των μη Μουσουλμάνων, γράφει ο 4^{ος} Ιμάμης των Σιϊτών, Χαζράτ Ζεϊνέλ Αμπεντίν το 700 μ.Χ. (μια εποχή ευρύτερου σκοταδισμού όπου η λέξη «δικαίωμα» ήταν σχεδόν απαγορευμένη): «Τα δικαιώματα των μη Μουσουλμάνων είναι: Να τους επιτρέψεις να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Να μη διασαλεύσεις την ασφάλεια που τους δίνει ο Θεός. Στις δοσοληψίες και στις κοινωνικές επαφές που θα έχεις μαζί τους να τους συμπεριφερθείς όπως συμπεριφέρεται ο Θεός σε εσένα. Αφού βρίσκονται υπό την προστασία του Ισλάμ, να τους συμπεριφέρεσαι με ευσπλαχνία. Όποιες και αν είναι οι συνθήκες, μην υπερβείς τα όριά τους».⁴⁰

---

³⁸ Παρότι θεωρείται δεδομένο για τους Μουσουλμάνους, η δημιουργία των Αγγέλων από φως δεν αναγράφεται επακριβώς στο Κοράνι.

³⁹ Δαλακούρα, Κατερίνα. (2007). *Ισλάμ, Φιλελευθερισμός και Ανθρώπινα Δικαιώματα* (Αθήνα: Πατάκης), 77.

⁴⁰ Αμπεντίν, Χαζράτ Ζεϊνέλ. (2006). *Διακήρυξη των Υποχρεώσεων και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (Αθήνα: Σιδέρης), 46.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αντιληφθούμε ότι η διάδοση του Ισλάμ, πέραν της μαχητικής ικανότητας των Αράβων και της πτώσης της ισχύος των Βυζαντινών και των Περσών λόγω των μακροχρόνιων μεταξύ τους πολέμων, οφείλεται και στη συμπεριφορά των Μουσουλμάνων έναντι των κατακτημένων λαών. Ο αυστηρός Ορθόδοξος Χριστιανισμός της εποχής έδινε την εντύπωση ότι το Ισλάμ ήταν πιο προοδευτικό. Ο φόρος υποτέλειας, αλλά και οι διώξεις των αιρετικών Χριστιανών από τους ομοδόξους τους, τους έκανε είτε να ασπαστούν το Ισλάμ και να αποφύγουν κάθε φόρο, είτε να αποδεχθούν την προστασία του Ισλάμ με φόρο χαμηλότερο από αυτό των Βυζαντινών.⁴¹ Κάποιοι νομοδιδάσκαλοι, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον Ανδαλουσιανό Ιμπν Χαζμ, επέκτειναν την έννοια των «Λαών του Βιβλίου» ώστε να συμπεριλάβουν και άλλους λαούς «υπό προστασία», οι οποίοι ακολουθούσαν θρησκείες όπως ο Ινδουισμός.⁴² Επιπρόσθετα, για τους Μουσουλμάνους ο Χριστός είναι μεγάλος προφήτης, ο μόνος του οποίου την ψυχή (όπως και αυτή του πρωτοπλάστου Αδάμ) δημιούργησε ο Θεός. Μεγάλοι επίσης προφήτες είναι ο Νώε, ο Αβραάμ και ο Μωσής. Μεταξύ άλλων προφήτες θεωρούνται και ο Δαβίδ, ο Ισαάκ, ο Ιακώβ, ο Σολομών, ο Ζαχαρίας, ο Ιωάννης ο Βαπτιστής και περιέργως ο Μέγας Αλέξανδρος.⁴³

Ιδιαίτερη θέση στο Ισλάμ έχει η Παναγία. Είναι απόλυτα σεβαστή ως η Παρθένος Μαρία που με Θεία παρέμβαση γέννησε τον Ιησού. Μάλιστα στο Κοράνι υπάρχουν περισσότερα εδάφια για την Θεοτόκο (που δεν αναγνωρίζεται

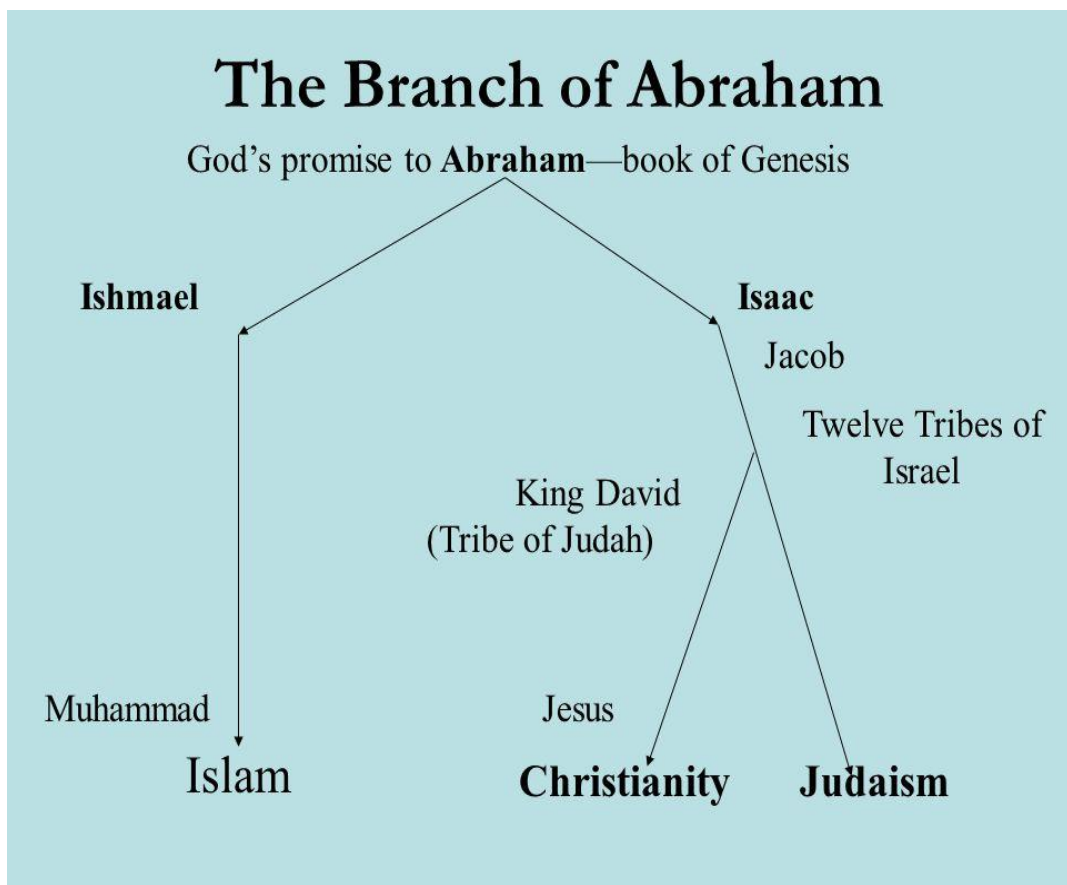
---

⁴¹ Χαρακτηριστική της συμπεριφοράς των πρώτων Μουσουλμάνων είναι η περίπτωση της αρχικής κατάληψης της Συρίας. Μόλις αυτή ολοκληρώθηκε, οι Μουσουλμάνοι συγκέντρωσαν τον κεφαλικό φόρο από τους Χριστιανούς. Όταν ο Αμπού Ομπάιντα πληροφορήθηκε ότι ο Ηράκλειος συγκέντρωσε μεγάλο στρατό για να προβεί σε απελευθέρωση της περιοχής, διέταξε να επιστραφούν οι φόροι στους Χριστιανούς (οι οποίοι ήταν αιρετικοί) γιατί λογικά δεν θα μπορούσε να τους προστατέψει έναντι υπέρτερου εχθρού και τα χρήματα που πλήρωναν ήταν για την δική τους «προστασία». Πολλοί Χριστιανοί βλέποντας την συμπεριφορά των Μουσουλμάνων προτίμησαν να μείνουν υποτελείς σε αυτούς και ενίσχυσαν τον μουσουλμανικό στρατό. Βλ. Shahidi, Seyyed Jafar. (1995). *Αναλυτική Ιστορία του Ισλάμ* (Αθήνα: Βασιλόπουλος), 119.

⁴² Kalin, Ibrahim. (2012). *Ισλάμ και Δύση* (Αθήνα, Παπαζήσης), 60.

⁴³ Ripin, 22. Από κάποιες παραδόσεις οι Μουσουλμάνοι μαθαίνουν ότι προ του Μωάμεθ υπήρξαν περίπου 124.000 προφήτες. Βλ. Haeri, Fadhlalla. (1998). *Ισλαμισμός, Βασικές Αρχές* (Αθήνα: Ι. Φλώρος), 34 και ΑλΜαουντούντι, Αμπούλ-Άλα. (1993). *Οι Αρχές του Ισλάμ* (Αθήνα: Μ.Μ. Αμπντελρασούλ), 132.

με αυτή την ιδιότητα) από ότι στην Καινή Διαθήκη. Μια ολόκληρη σούρα είναι αφιερωμένη στην Παναγία («Μαριάμ»). Ο Ιησούς που θα επιστρέψει στην Γη κατά τη Δευτέρα Παρουσία για να πολεμήσει τον Αντίχριστο, σύμφωνα με το Κοράνι δε σταυρώθηκε, αλλά ανελήφθη στους ουρανούς. Υπάρχουν αρκετές τέτοιες διαφοροποιήσεις αφηγήσεων, όπως για παράδειγμα η κατά τους Μουσουλμάνους επιχείρηση του Αβραάμ κατ' εντολή του Θεού να θυσιάσει τον Ισμαήλ και όχι τον Ισαάκ.⁴⁴ Η σχέση με τις υπόλοιπες «Αβρααμικές θρησκείες» φαίνεται στο γράφημα, από όπου διακρίνουμε ότι από τον Αβραάμ μέσω του Ισαάκ έχουμε την γέννηση του Ιουδαϊσμού και του Χριστιανισμού και μέσω του Ισμαήλ, τη γέννηση του Ισλάμ.

Σχήμα 2: Εξέλιξη Αβρααμικών θρησκειών.

Πηγή: <https://www.slideshare.net/msgilmore/monotheistic-religions>

⁴⁴ Kalin, 69. Πριν τη θυσία του, ο Ισμαήλ παρακινήθηκε από τον Διάβολο να δραπετεύσει, αλλά όχι μόνο αρνήθηκε, τον λιθοβόλησε, κάτι που συμβολικά επαναλαμβάνουν οι Μουσουλμάνοι κατά το προσκύνημά τους («χατζ»). Βλ. Γιαννουλάτος 262.

Η ερμηνεία από φημισμένους ιεροδιδασκάλους/νομοδιδασκάλους του Κορανίου, έδωσε στο σουνιτικό Ισλάμ τέσσερις σημαντικές νομικές σχολές σκέψεις (με χρονολογική σειρά Χανάφι, Μαλίκι, Σάφι και Χανμπάλι)⁴⁵ παρότι κανείς από αυτούς όταν ξεκίνησε τη διδασκαλία του δεν είχε τέτοια πρόθεση.⁴⁶ Από αυτές η σχολή Χανμπάλι δέχεται ένα πολύ αυστηρό Ισλάμ, χωρίς ιδιαίτερες ερμηνείες του Κορανίου, το οποίο ακολουθεί κατά γράμμα.⁴⁷ Σε κάθε περίπτωση, ο Θεός του Κορανίου είναι ελεήμων και φιλεύσπλαχνος, όπως αναγράφεται 192 φορές, ενώ η οργή και εκδίκησή του αναφέρεται μόλις 17 φορές.⁴⁸ Βλέποντας τις ομοιότητες με το Χριστιανισμό μπορεί να λεχθεί ότι «για πολλούς Μουσουλμάνους ο Χριστιανισμός θεωρείται αλλοιωμένο, παραχαραγμένο Ισλάμ, ενώ για πολλούς Χριστιανούς το Ισλάμ είναι ένας παραφθαρμένος Χριστιανισμός που δεν κατανοήθηκε και δεν αφομοιώθηκε αρκετά».⁴⁹

β. Ισλαμικός Νόμος

Το Ισλάμ παρουσιάζει ως συγκριτικό πλεονέκτημα την έλλειψη όχι μόνο ιερατείου, αλλά και δυσνόητης θεολογίας (όπως για παράδειγμα η Χριστιανική Αγία Τριάδα). Ο Χένρυ Σταμπ παρουσιάζει αυτό το πλεονέκτημα ιδιαίτερα γλαφυρά: «...πρόκειται για μια θρησκεία που, αφενός, δεν προσπαθεί να παραφορτώσει την πίστη των ανθρώπων με αόριστες, ακατανόητες και παράλογες έννοιες και, αφετέρου, παρουσιάζει απλές, αλλά ουσιαστικές λατρευτικές πρακτικές, χωρίς επίμοχθες, πανάκριβες και γεμάτες δεισιδαιμονίες τελετουργίες...».⁵⁰ Αυτό που διευκολύνει τον απλό και ιδιαίτερα τον αμόρφωτο

---

⁴⁵ Εξαιρετική ανάλυση στο Melchert, Christopher. (1997) *The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th – 10th Centuries CE* (Leiden: Brill).

⁴⁶ Makdisi, George. (1979). “The Significance of the Sunni Schools of Law in Islamic Religious History”, *International Journal of Middle East Studies*, Issue 10.

⁴⁷ Hasan, Ahmad. (1991). *The Early Development of Islamic Jurisprudence*. (Karachi: Adam Publishers).

⁴⁸ Smith, 237.

⁴⁹ Γιαννουλάτος, 225.

⁵⁰ Holt, Peter Malcolm. (1972). *A Seventeenth-Century Defender of Islam: Henry Stubb (1632-76) and his Book* (London: Dr. William’s Trust) από Kalin, 150.

άνθρωπο είναι το να ακολουθεί απλές και ακριβείς οδηγίες, ήτοι η θρησκεία του να είναι παράλληλα πολιτικό και δικαϊκό σύστημα.

Το πιο σημαντικό θέμα για τη μελέτη μας είναι η σχέση της θρησκευτικής με τις άλλες εξουσίες. Ουσιαστικά πρέπει για να κατανοήσουμε το Πολιτικό Ισλάμ να δούμε την ευκολία ή δυσκολία διαχωρισμού θρησκείας και κράτους και ακόμα περισσότερο κοσμικής και θρησκευτικής δικαιοσύνης. Όπως όλα τα νομικά συστήματα, ο Ισλαμικός Νόμος, που ονομάζεται «Σαρία», έχει τις δικές του διαδικασίες και νόρμες.⁵¹ Όμως επειδή όπως είδαμε η θρησκεία γίνεται διαφορετικά αντιληπτή από διάφορες κοινωνίες, ο Ισλαμικός Νόμος αναπτύχθηκε και εφαρμόζεται διαφορετικά σε διαφορετικές χώρες. Η Σαρία έχει φυσικά τις ίδιες πηγές με το υπόλοιπο Ισλάμ, ήτοι το Κοράνι (περίπου 200 στίχοι από τους 6.000 έχουν νομικές αναφορές)⁵² και τις Χαντίθ που περιγράφουν τη Σούννα. Έχει αναπτύξει όμως δυο νόρμες που δεν απαντώνται στα κοσμικά νομικά συστήματα: την «ινταμπάντ» που ασχολείται με θέματα πίστης και θρησκευτικού τελετουργικού και την πολύ πιο ενδιαφέρουσα «μουαμαλάτ» που ασχολείται με τις κοινωνικές σχέσεις και το οικογενειακό, το αστικό και το οικογενειακό δίκαιο. Για να δώσουμε ένα παράδειγμα, το «Κοράνι» στο πλαίσιο οικονομικών συναλλαγών έχει μόνο μια εντολή, αυτήν της απαγόρευσης της τοκογλυφίας (2:275). Αντιλαμβανόμαστε ότι η έννοια μπορεί να γίνει διαφορετικά αντιληπτή από διαφορετικό κοινό. Όμως έχει πλήθος εντολών που διέπουν το οικογενειακό, κληρονομικό και ποινικό δίκαιο. Όταν εμφανίστηκε το Ισλάμ και απέδωσε σε όλους τους κληρονόμους μέρος της κληρονομιάς (γυναίκα, παιδιά – αγόρια και κορίτσια – και όχι στον πρωτότοκο γιο), έκανε μια πραγματική κοινωνική επανάσταση. Ο Εσπόζιτο αναφέρει ότι στη Δύση δεν υπήρχαν τέτοια δικαιώματα μέχρι τον 19^ο αιώνα.⁵³

---

⁵¹ Πριν αναλυθούν οι νόρμες του, θα πρέπει να τονίσουμε την εύστοχη παρατήρηση του Μπασάμ Τίμπι ότι «δεν υφίσταται κοινή αντίληψη μεταξύ των Μουσουλμάνων για το τι ακριβώς είναι η σαρία». Tibi, Bassam. (2014). *Political Islam, World Politics and Europe* (London: Routledge), 274.

⁵² Al Ashmawi, Muhammad Said (1998). “Shari’a: The Codification of Islamic Law” από Kurzman, Charles. (1998). *Liberal Islam: A Sourcebook* (Oxford: Oxford University Press).

⁵³ Esposito, John.L. (1998). *Islam, The Straight Path* (Oxford: Oxford University Press), 95.

Σύμφωνα με τον Ισλαμικό Νόμο, οι πράξεις του ανθρώπου διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες οι οποίες έχουν και τη σχετική κοινωνική/κρατική αντιμετώπιση: Τα καθήκοντα («γουατζίμπ») η παράβαση των οποίων είναι κολάσιμη, τις αξιέπαινες πράξεις («μουσταχάμπ») των οποίων η παράλειψη δεν τιμωρείται, τις μη κολάσιμες επιτρεπόμενες («μουμπάχ»), τις αποφευκτές που επίσης όμως δεν τιμωρούνται («μακρούχ») και τέλος τις αμαρτίες («χαράμ»), που τιμωρούνται σαφώς και με συγκεκριμένο τρόπο. Αν για παράδειγμα ο χαλίφης κηρύξει Ιερό Πόλεμο (αργότερα θα δούμε τις προϋποθέσεις για τη «τζιχάντ») και ο πιστός λιποτακτήσει, διαπράττει παράβαση γουατζίμπ και πρέπει να τιμωρηθεί. Είναι ενδιαφέρον ότι η χρήση αλκοόλ αποτελεί κατακριτέα πράξη που δεν τιμωρείται, ήτοι, μακρούχ. Η κλοπή ή η μοιχεία αποτελούν αμαρτίες (χαράμ) και τιμωρούνται αυστηρά.⁵⁴

Οι τεχνικές απόδοσης του δικαίου απαντώνται και σε άλλα συστήματα και είναι κατά βάση προ-Ισλαμικές. Λαμβάνονται υπόψη η ομοφωνία σημαινόντων νομοδιδασκάλων και κυρίως των τεσσάρων που έχουν δημιουργήσει σχολές σκέψης («ίτζμα»)⁵⁵, η αναλογία με το Κοράνι και την Ιερά Παράδοση («κιγιάς»)⁵⁶, η αναγκαιότητα («νατρούρα»), η αναζήτηση βέλτιστης λύσης («ιστιχάν»), το κοινό καλό της κοινότητας («μασλάχα») και φυσικά το έθιμο («ουρφ»)⁵⁷. Επιπρόσθετα χρησιμοποιείται η πρακτική των τεσσάρων πρώτων «δικαίων» («Ρασιντούν») χαλιφών, πάντα σύμφωνα με το σουνιτικό δόγμα. Η απόδοση της δικαιοσύνης γίνεται με έκδοση συμβουλευτικής γνώμης «φάτβα», η οποία ουσιαστικά έχει αξία απόφασης δικαστηρίου και βασίζεται είτε στην πιστή εφαρμογή («τακλίντ»), είτε στην ερμηνεία Ιερών κειμένων για θέματα που πρωτοεμφανίζονται και η οποία δημιουργεί μια εξέλιξη στο δόγμα («ιτζιχάντ»).

---

⁵⁴ Βλ. Γιαννουλάτος, 303 και Nasr, Sayyed Hossein. (2000). *Ideals and Realities of Islam*. (London: ABC), 88.

⁵⁵ Η ομοφωνία βασίζεται σε μια φράση του Μωάμεθ ότι «Η κοινότητά μου δε θα συμφωνήσει ποτέ σε ένα σφάλμα». Βλ. Esposito, *Islam, The Straight Path*, 82 και Haeri, 82.

⁵⁶ Οι Σίιτες δεν δέχονται την «αναλογία» ως τεχνική απόδοσης δικαιοσύνης.

⁵⁷ Bassiouni, Cherif M & Badr, Gamal. (2002). “The Shariah: Sources, Interpretation and Rule-Making”, *UCLA Islamic & Near E.L. Journal* 135/02, 136.

Η ομοφωνία μπορεί να επιτευχθεί είτε ενεργητικά με τη σύμφωνη γνώμη των σπουδαιότερων νομοδιδασκάλων, είτε παθητικά με την γνωμοδότηση ενός και την μη αντίδραση/ έκφραση αντίθετης άποψης από τους υπόλοιπους (Χανίφα, Μαλίκ, Σάφι και Χανμπάλ).⁵⁸ Για παράδειγμα υπήρχε ομοφωνία σχετικά με την απαγόρευση στους πιστούς βρώσης χοιρινού λίπους, ενώ το Κοράνι κάνει λόγο μόνο για κρέας. Η αναλογία επίσης δίνει λύσεις: η χρήση ναρκωτικών ουσιών απαγορεύεται στους Μουσουλμάνους κατ' αναλογία με το αλκοόλ. Αντιλαμβανόμαστε ότι οι υπόλοιπες τεχνικές απόδοσης δικαιοσύνης προσδίδουν ευελιξία. Για παράδειγμα όταν η κοινότητα δεν είχε στο ταμείο της χρήματα μπορούσε να επιβάλλει μη προβλεπόμενους φόρους για το «κοινό καλό της κοινότητας».⁵⁹ Παρότι μέχρι τις μέρες μας, πολλοί δικαστές αναζητούν την ερμηνεία των ιερών κειμένων, από το 10^ο αιώνα έχουν λυθεί τα περισσότερα θέματα μέσα από τις διδασκαλίες των τεσσάρων σχολών δικαίου και έκτοτε θεωρείται πως επίσημα «έκλεισαν οι πύλες της ιζτιχάντ».⁶⁰

Προβληματικά καθίστανται σύμφωνα με τον Ισλαμικό Νόμο συγκεκριμένα ζητήματα. Το πρώτο είναι αναμφίβολα η θέση της γυναίκας στην κοινωνία και την οικογένεια. Επιτρέπεται σε ένα βαθμό η ενδοοικογενειακή βία, η

---

⁵⁸ Hasan, 10. Υπήρχαν και άλλες Σχολές Νομοδιδασκαλίας που ήταν σημαντικές για μικρό χρονικό διάστημα, αλλά δεν «επιβίωσαν». Οι σημαντικότερες είναι η Σχολή του Νταγούντ αλ Ζαχίρι αλ Ισφαχάνι και η Σχολή του αλ Ταμπαρί. Η πρώτη θα λέγαμε ότι είναι ιδιαίτερα αυστηρή (προ-Χανμπαλική) ενώ η δεύτερη προέβη σε μια προσπάθεια συγκερασμού των μη αυστηρών γνωμοδοτήσεων (αντι-Χανμπαλική). Βλ. Melchert, 178-197.

⁵⁹ Bassiouni & Badr, 156.

⁶⁰ Lewis, Bernard. (2011). *Η Πολιτική Γλώσσα του Ισλάμ* (Αθήνα: Παπαζήσης), 84, Schacht, Joseph. (1964) *An Introduction to Islamic Law* (Oxford: Oxford University Press), 70, Esposito, *Islam, The Straight Path*, 84 και Anderson, James N.D. (1976). *Law Reform in the Muslim World* (London: Althone Press), 7. Το κλείσιμο των πυλών της Ιζτιχάντ «για έξι περίπου αιώνες θα στερήσει την ισλαμική νομική σκέψη από κάθε είδος προόδου», σύμφωνα με τον Philips, Abu Ameenah. (2000). *The Evolution of Fiqh* (Riyadh: International Islamic Publishing House), 105, αλλά και σε Παπαγεωργίου, Φώτης & Σαμούρης Αντώνης. (2012). *Ισλαμισμός και Ισλαμοφοβία Τόμος Α΄* (Αθήνα: Ταξιδευτής), 71. Κάποιοι συγγραφείς τοποθετούν το κλείσιμο των πυλών το 10^ο και κάποιοι τον 13^ο αιώνα. Βλ. Rahnema, Ali (ed). (1994). *Pioneers of Islamic Revival* (London: Zed Books Ltd), 9. Υπάρχουν και μελετητές (μειοψηφία) που αρνούνται ότι οι Πύλες της Ιζτιχάντ έκλεισαν. Βλ. Hallaq, Wael, B. (1984) "Was the Gate of Ijtihad Closed?", *International Journal of Middle East Studies*, 16/ 1 (Cambridge: Cambridge University Press), 3-41. Ουσιαστικά βέβαια η αλήθεια είναι ότι παρότι «επίσημα» είχαν κλείσει οι Πύλες της Ιζτιχάντ, όπως αναφέρει η Κατερίνα Δαλακούρα «αυτός είναι ο δεύτερος μύθος αναφορικά με το Ισλάμ – ότι η πόρτα της ιζτιχάντ έκλεισε τον 9^ο αιώνα. Η πραγματικότητα όμως ήταν πολύ περίπλοκη... Η πόρτα της ιζτιχάντ δεν έκλεισε ποτέ πραγματικά». Βλ. Δαλακούρα. 73.

μαρτυρία της στο δικαστήριο έχει τη μισή βαρύτητα από αυτή του άνδρα και δε διαθέτει δικαίωμα κηδεμονίας των παιδιών της σε περίπτωση χωρισμού.⁶¹ Σε επόμενο κεφάλαιο που θα αναλυθεί η σύγχρονη Ισλαμοφοβία θα δοθούν κάποιες ουσιαστικές απαντήσεις, όμως η αυστηρή θεολογία στο Ισλάμ πράγματι θεωρεί ότι οι γυναίκες θα πρέπει να ντύνονται ευπρεπώς⁶² και οι άνδρες μπορούν να νυμφεύονται μέχρι και τέσσερις γυναίκες, υπό την προϋπόθεση ότι θα τους συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο, για να μην αδικείται καμία (4:03). Πρακτικά η πολυγαμία αυτή προτρέπει σε μονογαμία.⁶³ Λόγω της εποχής που εμφανίστηκε το Ισλάμ, αποδέχεται την ύπαρξη σκλάβων και ιδιαίτερα γυναικών, μετά από νικηφόρο πόλεμο. Όμως όταν ο δούλος εξισλαμιστεί αποκτά αυτόματα την ελευθερία του, κάτι που έδινε φυσικά ένα ακόμα κίνητρο για να οδηγηθούν οι αλλόθρησκοι στο «σωστό δρόμο». Επιπρόσθετα το Ισλάμ απορρίπτει την αιμομιξία και δίνει το δικαίωμα στους άνδρες Μουσουλμάνους να νυμφεύονται Χριστιανές ή Εβραίες, χωρίς να υποχρεώνονται οι τελευταίες να αλλάξουν θρησκεία (5:07).⁶⁴ Αντίθετα, μπορούν να πηγαίνουν σε εκκλησίες και συναγωγές ελεύθερα και μάλιστα να έχουν ακριβώς τα ίδια συζυγικά δικαιώματα με τις μουσουλμάνες. Επίσης υφίσταται θεσμοθετημένη «προίκα», αλλά σε αντίθετη κατεύθυνση από τη γνωστή: ο άνδρας παρέχει προίκα για να γίνει δεκτός ως γαμπρός. Τέλος, το διαζύγιο αποτελεί εύκολη διαδικασία για τον άνδρα και δυσκολότερη για τη γυναίκα, είναι όμως απόλυτα αποδεκτό, σε αντίθεση με την

---

⁶¹ Δαλακούρα, 78.

⁶² Το Κοράνι πουθενά δεν επιβάλλει μπούρκα ή μαντήλα. Ο Εσπόζιτο τονίζει ότι αποτελεί έθιμο που «κιοθέτησε» το Ισλάμ από το Βυζάντιο και την Περσία. Βλ. Esposito, *Islam, The Straight Path*, 98. Η Κατερίνα Δαλακούρα τονίζει ότι «πουθενά δε λέει το Κοράνι ότι οι γυναίκες πρέπει να καλύπτονται με πέπλο, ότι η τιμωρία της μοιχείας είναι ο λιθοβολισμός ή ότι οι γυναίκες πρέπει να απομονώνονται ή να περιτέμνονται». Βλ. Δαλακούρα, 78. Ιδιαίτερα για το θέμα της ενδυμασίας, ακόμα και ο Χομείνι δεν υποστήριζε την χρήση της μπούρκας (ή τσαντόρ). Επισήμαινε ότι πρέπει η γυναίκα να είναι καλυμμένη για να μην προκαλεί, αλλά θα μπορούσε αυτό να είναι με οποιαδήποτε ενδυμασία (π.χ. παντελόνι). Νεαρές γυναίκες δεν χρειάζεται να καλύπτονται. Επίσης καταδίκασε την επίθεση κάποιων σε γυναίκες που κυκλοφορούσαν ακάλυπτες στο Ιράν, λέγοντας ότι κανένας δεν έχει τέτοιο δικαίωμα και η αστυνομία πρέπει να παρεμποδίζει τέτοιες επιθέσεις. Βλ. Χομείνι, Ιμάμης. (2010). *Η θέση της Γυναίκας στη Σκέψη του Ιμάμ Χομείνι* (Αθήνα: Σιδέρης), 116-119.

⁶³ Το Κοράνι αναφέρει ότι είναι αδύνατο να συμπεριφερθείς στις συζύγους σου με απόλυτη δικαιοσύνη (4:129). Βλ. Esposito, *Islam, The Straight Path*, 95.

⁶⁴ Δεν επιτρέπεται όμως σε Μουσουλμάνα να παντρευτεί άπιστο (5:06).

αρχική πρόβλεψη της Χριστιανικής θρησκείας («ους ο Θεός συνέζευξε, άνθρωπος μη χωρίζετω»).

Ο ισλαμικός νόμος πράγματι προβλέπει αυστηρότατες ποινές για την κλοπή (ακρωτηριασμός του δεξιού χεριού από τον καρπό, 5:42)⁶⁵ και τη μοιχεία σύμφωνα με χαντίθ (από εκατό μαστιγώσεις για ανύπαντρους μέχρι λιθοβολισμό για παντρεμένους), αλλά όπως θα εξηγηθεί σε επόμενο κεφάλαιο υφίστανται τέτοιοι περιορισμοί (όπως η ύπαρξη τεσσάρων αυτοπτών μαρτύρων κατά την ερωτική πράξη, 4:19) που καθιστούν ανεφάρμοστες τις δρακόντειες διατάξεις.⁶⁶ Φυσικά το Κοράνι απαγορεύει το χοιρινό, το αλκοόλ και τα τυχερά παίγνια, όμως σε αντίθεση με την κοινή αντίληψη δεν προβλέπει πουθενά (ούτε κάποια Χαντίθ) την περιτομή και κυρίως την κλειτοριδεκτομή.⁶⁷

γ. Πυλώνες του Ισλάμ

Το Ισλάμ έχει πέντε βασικούς πυλώνες, κανόνες που πρέπει να ακολουθούν απαρέγκλιτα οι πιστοί και τους οποίους επεσήμανε και ο Μωάμεθ στο τελευταίο του κήρυγμα, όπως ξέρουμε από την «Ιερά Παράδοση».⁶⁸ Ο πρώτος εξ' αυτών είναι η «Δήλωση της Πίστης» (Σαχάντα). «Δεν υπάρχει άλλος Θεός από τον ένα Θεό και ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης του». Η πρόταση περιέχει τα δυο βασικά στοιχεία του Ισλάμ, ήτοι τον μονοθεϊσμό και τη διαφοροποίηση από τις άλλες «Αβρααμικές» θρησκείες (Ιουδαϊσμό και Χριστιανισμό), ότι δηλαδή ο

---

⁶⁵ Την εποχή του Μωάμεθ ήταν πολύ ευκολότερο να διαπιστωθεί η κλοπή και οι αιτίες της. Σε κάθε περίπτωση, για 100 χρόνια από την εποχή που έζησε ο Μωάμεθ και ενώ είχε δημιουργηθεί η τεράστια ισλαμική αυτοκρατορία, έλαβαν χώρα μόλις 4 ακρωτηριασμοί χεριών για κλοπή. Βλ. Berridge, William J. (2017). *Hasan al-Turabi: Islamist Politics and Democracy in Sudan* (Cambridge: Cambridge University Press), 232.

⁶⁶ Στην Νότια και Ανατολική Ασία που είναι συγκεντρωμένη η συντριπτική πλειοψηφία των Μουσουλμάνων, οι δημόσιες εκτελέσεις και οι ακρωτηριασμοί είναι άγνωστα. Πρακτικά δεν εφαρμόστηκε ποτέ ούτε καν κατά την «ισλαμοποίηση» της πακιστανικής κοινωνίας από τον δικτάτορα Ζία ουλ Χακ, που προβλέφθηκε η εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων. Βλ. Ahmed, Akbar. (2002). *Islam Today: A Short Introduction to the Muslim World* (London: I.B.Tauris), 145.

⁶⁷ Η κλειτοριδεκτομή αποτελεί πρωτίστως αφρικανικό και όχι μουσουλμανικό έθιμο.

⁶⁸ Το ξέρουμε από Χαντίθ που συνέλεξε ο αλ Μπουχάρι. Βλ. Jeffery, Arthur. (1969). *A Reader on Islam: Passages from Standard Writings, Illustrative of the Beliefs and Practices of Muslims* (Paris: Mouton & Co)

Μωάμεθ είναι ο προφήτης του Θεού, για την ακρίβεια ο τελευταίος και μεγαλύτερος προφήτης, η «σφραγίδα των προφητών». Στο Κοράνι απαντάται το πρώτο μέρος της «Δήλωσης» πολλές φορές, όπως και το δεύτερο, ποτέ όμως σε μια ενιαία πρόταση. Τουλάχιστον μια φορά στη διάρκεια της ζωής του ο Μουσουλμάνος οφείλει να πει τη Σαχάντα σωστά, δυνατά, καθαρά, με αφοσίωση και πλήρη συναίσθηση της πράξης του. Η «Δήλωση», γραμμένη φυσικά στα Αραβικά, αποτελεί το βασικό οπτικό σύμβολο του Ισλάμ.⁶⁹ Φυσικά, η Σαχάντα αποτελεί και μέρος της καθημερινής προσευχής. Για να ασπαστεί κάποιος το Ισλάμ πρέπει να κάνει τη «Δήλωση». Το πρώτο πράγμα που ακούει το νεογέννητο παιδί σε μια μουσουλμανική οικογένεια όπως και το τελευταίο που λέει όποιος πεθαίνει, είναι η Σαχάντα.

Σχήμα 3: Πέντε πυλώνες του Ισλάμ. Πηγή: <http://quran-mp3.net>

Ο δεύτερος πυλώνας της πίστης είναι η συνεχής προσευχή (Σαλάτ). Οι Μουσουλμάνοι θεωρούν ότι οι άνθρωποι αγνοούν τους νόμους του Θεού και γίνονται αλαζόνες. Η λύση είναι η συχνή προσευχή και ευχαριστία στο Θεό. Όλοι οι πιστοί προσεύχονται με τον ίδιο τρόπο, που δείχνει ότι είναι ίσοι στα μάτια του Θεού και αποτελούν μια ενιαία λατρευτική κοινότητα (ούμμα), η οποία είναι

⁶⁹ Αποτελεί για παράδειγμα την επιγραφή στη Σημαία της Σαουδικής Αραβίας.

υπεράνω φυλών ή εθνών. Η ταπείνωση και η ισότητα στην προσευχή είναι ιδιαίτερης σημασίας και τονίζεται πολλάκις. Το Κοράνι αναφέρει με σαφήνεια τρεις αναγκαστικές προσευχές, με τη μεσημβρινή σημαντικότερη, ενώ από τις Χαντίθ έχουν καθιερωθεί πέντε προσευχές την ημέρα: κατά την ανατολή του Ήλιου, το μεσημέρι, το απομεσήμερο (μεταξύ μεσημεριού και Δύσης), κατά τη Δύση και πριν κοιμηθεί ο πιστός. Οι πλέον πιστοί – δεν είναι σύνηθες – προσεύχονται οκτώ φορές τη μέρα.⁷⁰ Πρέπει να επισημανθεί ότι παρότι ο Θεός ευχαριστείται όταν οι πιστοί κάνουν περισσότερες από πέντε προσευχές τη μέρα (οι προαιρετικές λέγονται «ναουάφελ»), δεν επιθυμεί οι πιστοί να στερούνται τον ύπνο της νύκτας και την ξεκούραση της μέρας ή να σπαταλούν εργασιακό χρόνο για αυτές.⁷¹ Η κατεύθυνση της προσευχής είναι η Μέκκα. Αν οι περιστάσεις δεν το επιτρέπουν, ο πιστός μπορεί να προσεύχεται λιγότερο ή να μεταθέτει την ώρα της προσευχής.⁷²

Σημαντικότερη είναι η προσευχή της Παρασκευής, κάτι που δεν προβλέπεται στο Κοράνι, αλλά έχει επικρατήσει εθιμικά. Σε αυτή την προσευχή που πρέπει να λαμβάνει χώρα στο τζαμί, μετά την προσευχή υπάρχει και κήρυγμα («χούτμπα») από έναν άμβωνα («μίνμπαρ») που συνήθως κάνει ο ιμάμης του τζαμιού.⁷³ Το περιεχόμενο της προσευχής είναι απλό: δοξολογία, ευχαριστία και υποταγή. Το περιεχόμενο του κηρύγματος, ξεκινά πάντα επίσης με δοξολογία, συνεχίζει με ένα θέμα της κοινότητας που συνήθως άπτεται της ηθικής και τελειώνει με παράκληση για ευλογία του ηγέτη της κοινότητας.⁷⁴ Γενικά, οι άνδρες είναι καλό να προσεύχονται στο τζαμί και οι γυναίκες στο σπίτι, ενώ τα

---

⁷⁰ Τόσο οι τρεις όσο και οι οκτώ προσευχές σπανίζουν. Γενικά για το Ισλάμ ο αριθμός 5 είναι ιερός (π.χ. 5 προσευχές την ημέρα, 5 πυλώνες της πίστεως).

⁷¹ ΑλΜαουντούντι, 199.

⁷² Για παράδειγμα, ανάμεσα σε αυτούς που «απαλλάσσονται» της υποχρέωσης της Μεγάλης Προσευχής της Παρασκευής στο τζαμί είναι «οι γυναίκες, οι σκλάβοι, οι ασθενείς, οι οδοιπόροι, όσοι λαμβάνουν μέριμνα των ασθενών και αυτοί που ξεφεύγουν από την καταπίεση». Βλ. Ripplin, 102.

⁷³ Esposito, *Islam, The Straight Path*, 90.

⁷⁴ Μάλιστα το κήρυγμα της Παρασκευής προσευχής επειδή μνημόνευε τον ηγέτη της κοινότητας χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές για πολιτικούς λόγους. Βλ. Hourani, *A History of the Arab Peoples*, 148.

παιδιά οφείλουν να προσεύχονται από την ηλικία των 10 ετών (μαθαίνουν να προσεύχονται 3-4 χρόνια νωρίτερα).⁷⁵ Πάντως μπορούν όλοι να προσεύχονται από όπου θέλουν, αρκεί το μέρος να είναι καθαρό, όπως και οι ίδιοι. Επακόλουθο των πέντε προσευχών είναι ότι στις μουσουλμανικές χώρες η προσωπική και επαγγελματική ζωή προσαρμόζεται ανάλογα ώστε να μην παρεμποδίζεται το ύψιστο καθήκον του πιστού.

Ο τρόπος της προσευχής που όπως προαναφέρθηκε δηλώνει ταπεινοφροσύνη, υποδεικνύεται στο Κοράνι. Πριν από αυτήν ο πιστός υποχρεώνεται να πλύνει το πρόσωπό του, τα χέρια μέχρι τους αγκώνες και τα πόδια μέχρι τους αστραγάλους. Ακολουθείται μάλιστα συγκεκριμένη σειρά: πρώτα πλένονται τα χέρια, μετά το στόμα, η μύτη, τα χέρια μέχρι τους αγκώνες, το πρόσωπο, το κεφάλι, τα αυτιά και μετά τα πόδια.⁷⁶ Η καθαρότητα της ψυχής πρέπει να είναι και καθαρότητα σώματος. Χρησιμοποιείται ειδικό χάλι και το μέρος της προσευχής όπως προαναφέρθηκε οφείλει να είναι καθαρό. Ο μουεζίνης καλεί από το μιναρέ τους πιστούς στην προσευχή. Ο πιστός σε στάση προσοχής ανυψώνει αρχικά τα χέρια στο ύψος των αυτιών και αναφωνεί «ο Θεός είναι μεγάλος». Η αρχική όρθια στάση δεικνύει τη λατρεία, το θαυμασμό και επιζητά το έλεος του Θεού.⁷⁷ Συνεχίζει την προσευχή με το δεξί χέρι στο στήθος και κατόπιν πέφτει στα γόνατα αντιλαμβανόμενος με δέος το μεγαλείο του Θεού, αναφωνώντας τρεις φορές «Δόξα τω Θεώ». Σηκώνεται και μετά αναφωνώντας και πάλι «ο Θεός είναι μεγάλος» πέφτει σε βαθιά προσκύνηση. Είναι η στιγμή που συνειδητοποιεί πλήρως την ασημαντότητά του, όπως και όλως των εγκοσμίων ενώπιον του Θεού. Παραμένοντας πρηνηδόν με το μέτωπο στη γη ξαναδοξάζει το Θεό. Ανυψώνει το κεφάλι παραμένοντας γονατιστός και ακουμπά τα χέρια στους μηρούς για να ξεκουραστεί πριν την επόμενη βαθιά προσκύνηση. Κατόπιν σηκώνεται. Αυτό το τυπικό («ράκα») ακολουθείται δυο φορές στην προσευχή της Ανατολής, τρεις στην προσευχή της Δύσης και τέσσερις στις υπόλοιπες. Η λογική

---

⁷⁵ Ahmed, 33.

⁷⁶ Murata, Sachiko & Chittik, William. (2006). *The Vision Of Islam* (St.Paul: Paragon House), 13.

⁷⁷ Haeri, 61.

στο τυπικό της προσευχής είναι η εξής: το μάζεμα του ανυπόδητου σώματος ώστε να πιάνει το λιγότερο δυνατό χώρο επισημαίνει την ασημαντότητα του ανθρώπου μπροστά στο Θεό, ενώ η κίνηση του πιστού που γονατίζει και υποκλίνεται την ώρα της προσευχής δηλώνει την απόλυτη υποταγή και παράδοση στο θέλημα του Θεού. Επιπρόσθετα, κατά την προσευχή οι Μουσουλμάνοι είναι πολύ κοντά ο ένας στον άλλο, σχεδόν «κολλητά». Με αυτό τον τρόπο υποδηλώνουν την ομοιογένεια και ενότητα της «ούμμα» και εμποδίζουν τον Σατανά από το να σπάσει αυτή την ενότητα, «κλειδώνοντάς» τον εκτός της κοινότητας.⁷⁸

Σχήμα 4: Τελετουργία Προσευχής. Πηγή: <https://www.dreamstime.com>

Τρίτος πυλώνας της πίστης είναι η ελεημοσύνη («ζακάτ»). Οι Μουσουλμάνοι πιστεύουν πως τα πάντα είναι εφήμερα και ανήκουν στο Θεό και είναι αμαρτία να τρως όταν ο γείτονάς σου είναι πεινασμένος. Δεν υπάρχει υποχρέωση στην οποία να αναφέρεται πιο συχνά το Κοράνι από αυτή της

⁷⁸ Ibrahim, Abdullahi Ali. (2008). *Manichaean Delirium: Decolonizing the Judiciary and Islamic Renewal in the Sudan, 1898–1985* (Leiden: Koninklijke Brill NV), 337.

ελεημοσύνης/φιλανθρωπίας.⁷⁹ Οι πιστοί που βρίσκονται στη μεσαία ή υψηλή τάξη οφείλουν να δίνουν από τις οικονομίες τους στους έχοντες ανάγκη το 2 ½ % του εισοδήματός τους. Η γενικότερη προτροπή πάντως είναι να δίνουν οι πιστοί «όσα περισσότερα μπορούν» (2:219). Ειδικά για όσους έχουν σοδειά, πρέπει να δίνουν το 5% της σοδειάς τους. Οποιοσδήποτε μουσουλμάνος κατέχει για διάστημα ενός χρόνου περιουσία, οφείλει να δώσει ζακάτ, αφού «ότι καλό κάνει ο ένας άνθρωπος στον άλλο για την ψυχή του, θα το βρει από το Θεό» (2:110).⁸⁰

Οι πρώτοι δικαιούμενοι είναι οι σκλάβοι που πρέπει να εξαργυρώσουν την ελευθερία τους, αφού η σκλαβιά είναι δεκτή μόνο υπό συνθήκες για το Ισλάμ. Κατόπιν πρέπει να ωφελούνται οι οφειλέτες που δεν έχουν δυνατότητα να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους και οι άλλοι πένητες, αλλά και οι χήρες, οι ξένοι, οι οδοιπόροι και οι άγνωστοι. Επίσης θεωρούν ότι η φιλανθρωπία πρέπει να γίνεται ταπεινά, ή σύμφωνα με τη διδασκαλία του Μωάμεθ «να μην ξέρει το αριστερό χέρι τι δίνει το δεξί». Μάλιστα σύμφωνα με το Ισλάμ η εντολή του Θεού είναι «αν δώσετε στο φτωχό αδελφό κάτι, θέλοντας έτσι να πλησιάσετε εμένα και να αποκτήσετε την ευμένειά μου, τότε αυτό είναι σαν να δώσατε σε μένα, με τον όρο όμως να μην το δίνετε χατιρικά στον αδελφό σας μουσουλμάνο, να μην τον βλέπτετε, να μην τον περιφρονείτε, να μην ζητήσετε από αυτόν καμία ευχαρίστηση ή ανταμοιβή, και ακόμη να μην το κάνετε με σκοπό να το μάθει ο κόσμος, για να σας εγκωμιάσει και να σας δείξει με το δάχτυλό του».⁸¹ Υπάρχουν κυβερνήσεις σε μουσουλμανικές χώρες οι οποίες «συγκεντρώνουν» το ζακάτ, αλλά κανονικά είναι ευθύνη ατομική και δεν έχει σχέση με τους κρατικούς φόρους.⁸²

Η αγαθοεργία («σαντάκα») είναι ευρύτερος όρος της ζακάτ και περιλαμβάνει μεταξύ των άλλων το «να ειρηνεύσετε δυο ανθρώπους που

---

⁷⁹ Roberts, Robert. (2003). *The social laws of the Quran* (Delhi: Cosmo Publications).

⁸⁰ Ζακάτ σημαίνει «εξαγνίζω, ευλογώ, αυξάνω». Το Ισλάμ θεωρεί ότι η φιλανθρωπία εξαγνίζει το κέρδος από την απληστία. Βλ. Bokhari & Seddon, 154.

⁸¹ ΑλΜαουντούντι, 164.

⁸² Στο παρελθόν το έχουν κάνει οι κυβερνήσεις του Πακιστάν, της Λιβύης και του Σουδάν. Βλ. Esposito, *Islam, The Straight Path*, 90.

φιλονικούν, βοηθήσετε έναν άνθρωπο να φορτώσει ή να ιππεύσει το ζώο του, να παραμερίσετε ένα εμπόδιο από το δρόμο...».⁸³

Τέταρτος πυλώνας της πίστης είναι η νηστεία («σαόμ»). Η νηστεία διαρκεί 29 ή 30 μέρες το χρόνο, είναι υποχρεωτική και λαμβάνει χώρα κατά τον ένατο μήνα του μουσουλμανικού σεληνιακού έτους, το μήνα του Ραμαζανίου. Της υποχρέωσης εξαιρούνται τα παιδιά (κάτω των 14 ετών) και οι υπέργηροι. Επίσης οι ασθενείς, οι οδοιπόροι, και οι εγκυμονούσες εξαιρούνται προσωρινά, διότι αφού περάσει η έκτακτη ανάγκη που δεν τους επέτρεψε να νηστεύουν, οφείλουν να το πράξουν (2:185). Στόχος της νηστείας είναι η απομάκρυνση από την αμαρτία (2:183), η αυτοπειθαρχία και η προφανής, έστω και για λίγο, ισότητα όλων των ανθρώπων στην κοινή μοίρα και δυσκολία. Επειδή είναι σημαντικό το να διαβάσει κανείς το Κοράνι κατά τη διάρκεια του Ραμαζανίου, αυτό έχει χωριστεί σε 30 ίσα μέρη, ώστε να διαβάζουν οι πιστοί συγκεκριμένα χωρία ανά μέρα. Κατά τις πρώτες 10 μέρες του Ραμαζανίου σύμφωνα με την «Ιερά Παράδοση» επέρχεται το έλεος του Θεού. Τις επόμενες 10 μέρες, η συγχώρεσή Του. Τις τελευταίες 10 μέρες η προστασία από τον Σατανά και την Κόλαση.

Η νηστεία απαιτεί την πλήρη αποχή από την επαφή του σώματος με ξένη ουσία (συνεπώς απαγορεύει οποιοδήποτε ποτό, τροφή, κάπνισμα και φυσικά σαρκικές σχέσεις) από την ανατολή μέχρι τη δύση του ηλίου. Αν κάποιος Μουσουλμάνος σπάσει τη νηστεία κατά λάθος, η νηστεία δεν ακυρώνεται. Αν την σπάσει με πρόθεση, πρέπει να εξαγνιστεί με ισόποσες νηστείες ή με αγαθοεργίες. Γενικά η νηστεία αποτελεί εξαγνισμό και γι' αυτό πολλοί μουσουλμάνοι που τους βαραίνει μια πράξη κάνουν οικειοθελώς περισσότερες νηστείες πέραν του συγκεκριμένου μήνα. Η μουσουλμανική οικογένεια τις μέρες του Ραμαζανίου ξυπνά αρκετά πριν την ανατολή του ηλίου ώστε να φάει ένα πρωινό που θα της δώσει δυνάμεις μέχρι τη δύση. Με τη δύση του ηλίου, τα μέλη της οικογένειας πίνουν νερό και τρώνε ένα χουρμά. Κατόπιν προσεύχονται και δειπνούν. Τις τελευταίες μέρες μέσα στη δυσκολία της πείνας, οι Μουσουλμάνοι προσπαθούν κατά τη «νύχτα της ισχύος»⁸⁴, τη νύχτα σύμφωνα με την οποία έγινε η πρώτη

---

⁸³ Jeffery, 153.

⁸⁴ Η «νύχτα της ισχύος» είναι μια από τις 10 τελευταίες, αλλά οι πιστοί δεν ξέρουν ποια

παράδοση μέρος του Κορανίου από τον αρχάγγελο Γαβριήλ στο Μωάμεθ, να μείνουν άγρυπνοι. Η αγρυπνία συνοδεύεται φυσικά από προσευχή και ανάγνωση του Κορανίου.

Ο μήνας του Ραμαζανίου τελειώνει με μια λαμπρή τριήμερη γιορτή, την «Εϊντ αλ Φιτρ», με την οποία σταματά η νηστεία και οι οικογένειες ενώνονται και ανταλλάσσουν ευχές και δώρα, σε ένα μουσουλμανικό συνδυασμό της «γιορτής των Ευχαριστιών» και των Χριστουγέννων για τους Χριστιανούς.⁸⁵

Πέμπτος και τελευταίος πυλώνας της πίστης είναι το προσκύνημα, η «ιερή αποδημία» στη Μέκκα («χατζ»). Τον τελευταίο μήνα του σεληνιακού έτους λαμβάνει χώρα το χατζ. Ο μουσουλμάνος είναι υποχρεωμένος να το πράξει τουλάχιστον μια φορά στη ζωή του, αν οι συνθήκες το επιτρέπουν (υγεία, οικονομική ευχέρεια κλπ).⁸⁶ Ο προσκυνητής οφείλει να είναι έτοιμος για να μεταβεί στον «ιερό τόπο», έχοντας τακτοποιήσει τα χρέη του και φροντίσει την οικογένειά του για την επερχόμενη απουσία του. Πρέπει να είναι ψυχικά εξαγνισμένος. Όταν πλησιάσει τη Μέκκα φορά υποχρεωτικά ένα λευκό χιτώνα και σανδάλια. Φυσικά απαγορεύεται να φέρει κοσμήματα ή να χρησιμοποιεί αρώματα. Το νόημα και πάλι είναι η απόλυτη ισότητα στα μάτια του Θεού. Κατ' αντιστοιχία οι γυναίκες είναι ντυμένες με καθημερινή ενδυμασία, αλλά οφείλουν να είναι απόλυτα καλυμμένες. Ο απλός λιτός χιτώνας και η αφαίρεση όλων των αντικειμένων (κλειδιά, πορτοφόλια, ρολόγια, τηλέφωνα...) είναι για να υπενθυμίζει την απόλυτη ισότητα. Παράλληλα, «το χατζ είναι ένας 'θάνατος' και μια συνάντηση με το Θεό και η επιστροφή από το χατζ είναι η αναγέννηση του ανθρώπου».⁸⁷

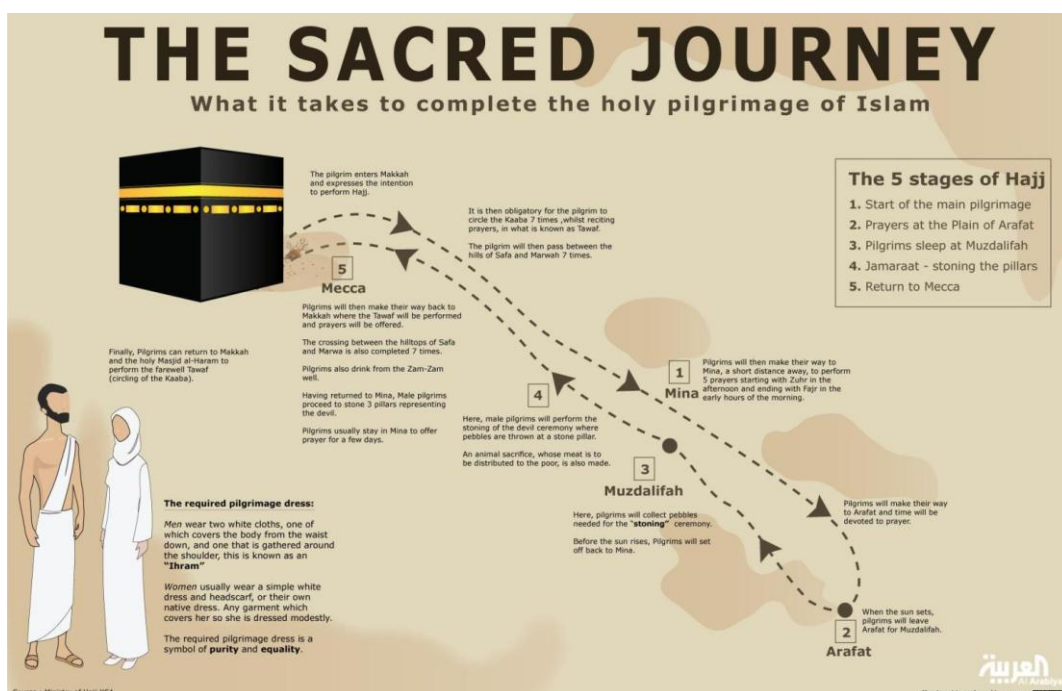

είναι ακριβώς και συνεπώς μπορούν να ξαγρυπνήσουν τη νύκτα που επιθυμούν. Πάντως το τελευταίο δεκαήμερο εντείνεται και η ανάγνωση του Κορανίου. Βλ. Bokhari & Seddon, 157.

⁸⁵ Esposito, *Islam, The Straight Path*, 91.

⁸⁶ Για παράδειγμα δεν επιτρέπεται να δανειστείς για να εκτελέσεις το «προσκύνημα». Βλ. Ahmed, 37 και Haeri, 65. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1937, όταν ακόμα στην Τουρκία στο όνομα της κοσμικότητας, καταδιώκταν το Ισλάμ, απαγορεύτηκε προς στιγμήν στους Τούρκους πολίτες να εκτελούν το προσκύνημα στη Μέκκα. Βλ. Shadid, Antony. (2001). *Legacy of the Prophet* (Oxford: Westview Press), 145.

⁸⁷ Muratta & Chittik, 20.

Σχήμα 5: Τελετουργία του προσκυνήματος στη Μέκκα (Χατζ).

Πηγή: <https://majesticislam.wordpress.com/2013/10/16/the-pilgrimage-to-mecca-hajj/>

Ο Μωάμεθ εξήγησε το τελετουργικό, λέγοντας ότι και ο ίδιος μιμήθηκε την ιεροτελεστία που ακολούθησε ο Αβραάμ. Το επίκεντρο του προσκυνήματος είναι ο μαύρος μετεωρίτης, η Κααμπά, που σύμφωνα με το Κοράνι είναι ο «αρχαίος οίκος του Θεού» και λατρευόταν από τους Άραβες και την εποχή της παγανιστικής άγνοιας («τζαχαλίγια»), πριν την αποκάλυψη του Ισλάμ. Το χατζ διαρκεί πέντε ημέρες. Την πρώτη ημέρα οι προσκυνητές ξεκινούν από τη Μέκκα όπου οφείλουν να γυρίσουν επτά φορές γύρω από την Κααμπά προσπαθώντας να την αγγίξουν και αναφωνούν «Κύριε, τίθεμαι υπό τις διαταγές Σου». Κατόπιν τρέχουν μεταξύ δυο λόφων (Σαφά και Μαρουά), όπως έκανε σύμφωνα με τη μουσουλμανική παράδοση και η Αγάρ, σύζυγος του Αβραάμ, για να βρει νερό, κάτι που συνέβη ως εκ θαύματος. Τέλος, κατασκηνώνουν στην κωμόπολη Μινά. Το ξημέρωμα, περπατούν για κάποιες ώρες (16 χιλιόμετρα) μέχρι να φτάσουν το όρος Αραφάτ, στο οποίο σύμφωνα με το Ισλάμ συναντήθηκε ο Αδάμ με την Εύα μετά την κάθοδό τους στη Γη και ζήτησαν την καθοδήγηση του Θεού. Εκεί τους περιμένουν χιλιάδες τέντες. Μετά από ολόημερη προσευχή περπατούν με τη δύση

του ηλίου μέχρι τη Μουζνταλίφα και μαζεύουν 49 χαλίκια. Την τρίτη ημέρα επιστρέφουν στη Μινά και τα ρίχνουν σε τρεις πέτρινους στύλους, σε μια ιεροτελεστία «λιθοβολισμού του διαβόλου». Κατόπιν προσφέρουν σπονδή στο Θεό και επιστρέφουν στη Μέκκα όπου ξαναπερπατούν επτά φορές γύρω από την Κααμπά. Το βράδυ γυρνούν στη Μινά όπου συνεχίζεται η σπονδή με τη σφαγή ενός ζώου και οι προσκυνητές οφείλουν να κόψουν τα μαλλιά και τα νύχια τους. Την τέταρτη μέρα οι προσκυνητές παραμένουν στη Μινά και ξαναλιθοβολούν «το διάβολο». Την πέμπτη ημέρα επιστρέφουν στη Μέκκα για την τελευταία εκτέλεση της οδοιπορίας περί τη Κααμπά και πίνουν/ παίρνουν το «αερό» νερό και το πηγαίνουν σπίτι τους. Ονομάζεται «ζαμζάμ» και φυσικά θεωρούν ότι έχει ειδικές δυνάμεις, σε ακριβή αντιστοιχία με το χριστιανικό «αγιασμό».⁸⁸ Συνήθως ακολουθεί επίσκεψη του τάφου του Μωάμεθ στη Μεδίνα, χωρίς να είναι υποχρεωτική.

Όπως και στο τέλος του Ραμαζανίου, έτσι και το προσκύνημα τελειώνει με μια λαμπρή τριήμερη γιορτή, την «Εϊντ αλ Άντχα», κατά την οποία οι Μουσουλμάνοι εορτάζουν την στάση του Αβραάμ που πολέμησε τον πειρασμό του Σατανά και δέχθηκε να θυσιάσει τον γιο του, Ισμαήλ. Φυσικά ο Θεός δεν άφησε να γίνει στο τέλος η θυσία, αφού απλά δοκίμασε την πίστη του Αβραάμ. Δεδομένου ότι τα τελευταία χρόνια οι προσκυνητές στη Μέκκα ξεπερνούν τα δυο εκατομμύρια ετησίως, η σφαγή και διατήρηση τεραστίων ποσοτήτων κρέατος δημιούργησε πονοκέφαλο και ένα δισεπίλυτο πρόβλημα στη Σαουδική Αραβία.⁸⁹

Το χατζ γίνεται πολύ εύκολα αντιληπτό από τους Χριστιανούς που κάποτε έκαναν τακτικά προσκυνήματα στους Αγίους Τόπους, ακολουθώντας το παράδειγμα της Αγίας Ελένης. Πρώτα οι Βυζαντινοί και μετά τις Σταυροφορίες οι Δυτικοί έκαναν συχνά προσκύνημα όπως και οι Εβραίοι.⁹⁰ Ο λόγος ήταν η «θρησκευτική αναγέννηση» πέραν του μυστηρίου της Μετάληψης Θείας Κοινωνίας που στοχεύει στην αναγέννηση και επαναλαμβάνεται κάθε Κυριακή

---

⁸⁸ Ahmed, 37.

⁸⁹ Esposito, *Islam, The Straight Path*, 92.

⁹⁰ Περίφημος Εβραίος προσκυνητής ήταν ο Βενιαμίν της Τουδέλα, που έκανε το προσκύνημα όταν η πόλη ήταν υπό Σταυροφορική κατοχή και αυτό απαγορευόταν.

στη θεία Λειτουργία. Για την παρούσα μελέτη, ιδιαίτερη σημασία έχει το πολιτικό σκέλος του προσκυνήματος, γιατί κάθε χρόνο συγκεντρώνονται εκατομμύρια Μουσουλμάνοι από όλο τον κόσμο, ενωμένοι όπως η παλαιά «ούμμα», χωρίς φυλετικές ή εθνικές διαφορές.

δ. Έννοια της «τζιχάντ» - Σαλαφισμός

Αρκετοί μελετητές θεωρούν ότι υπάρχει και 6^{ος}, ξεχασμένος ή «κρυμμένος» πυλώνας στην πίστη του Ισλάμ και αυτός είναι η «τζιχάντ».⁹¹ Η λέξη «τζιχάντ» προέρχεται από το ρήμα «τζαχάντα» που σημαίνει «προσπαθώ, αγωνίζομαι, καταβάλλω τη μέγιστη δυνατή προσπάθεια»⁹² για ένα ανώτερο σκοπό και συνήθως στο Κοράνι ακολουθείται από την λέξη «στο μονοπάτι του Θεού»⁹³. Είναι συνεπώς ο προσωπικός αγώνας και η προσπάθεια αυτοβελτίωσης και αντιμετώπισης των πειρασμών προς χάριν Θεού.⁹⁴ Ο ίδιος ο Μωάμεθ γυρνώντας στη Μεδίνα μετά από μια μάχη, είτε στους συντρόφους του «γυρίσαμε από τη μικρότερη 'τζιχάντ' στη μεγαλύτερη» και όταν ερωτήθηκε «αν υπάρχει μεγαλύτερη τζιχάντ από το να μάχεσαι εχθρούς της πίστης» απάντησε «το να μάχεσαι τον εαυτό σου».⁹⁵

Η αρχική παρεξήγηση του όρου και η μετάφραση «ιερός πόλεμος»⁹⁶

---

⁹¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Μουχάμαντ Φαράτζ, θεωρούμενος παρακινήτης της δολοφονίας του Αιγύπτιου Προέδρου Ανουάρ Σαντάτ που συνέγραψε βιβλίο για τη τζιχάντ, με τίτλο «Το Παραμελημένο Καθήκον». Βλ. Faraj, Mohammad Abdus Salam. (2004). "Jihad, The Absent Obligation" από Laqueur, Walter (ed). (2004). *Voices of Terror* (New York: Reed Press), 401-402.

⁹² Haeri, 67.

⁹³ Khadduri, Majid. (1955). *War and Peace in the Law of Islam* (Baltimore: John Hopkins Press), 55.

⁹⁴ Hassan, Muhammad Haniff. (2014). *The father of Jihad: 'Abd Allāh 'Azzām's jihad ideas and implications to National Security* (Singapore: Imperial College Press), 46.

⁹⁵ Qassem, Naim. (2010), *Hizbullah: The Story from Within* (London: Saqi Books), 88.

⁹⁶ Για τη διαφορά «μικρής» και «μεγάλης» τζιχάντ, αλλά και την παρεξήγηση του όρου «Ιερός Πόλεμος», αφού η λέξη «ιερός» («μουκάντας») δεν συνδέεται με τη λέξη τζιχάντ, βλ. Νικολάου-Πατραγάς, Κυριάκος Θ. (2015). *Το Νομικόν Καθεστώς του «Ιερού» Πολέμου κατά το Ισλάμ* (Αθήνα: Παπαζήσης), 21-22.

προέρχεται από την πρώτη συνολική μετάφραση του Κορανίου στη Δύση το 1143 από τον Ροβέρτο του Κήτον που ήταν ιδιαίτερα εμπαθής εναντίον της νέας θρησκείας. Ο Ροβέρτος που ενεργούσε κατόπιν πρωτοβουλίας του Πέτρου του Ευσεβούς είχε σαν στόχο την ανάδειξη της σατανικότητας του ιερού κειμένου των αιρετικών.⁹⁷ Ακόμα όμως και πιο μετριοπαθείς μεταφράσεις όπως του Ιωάννη της Σεγκόβια το 1453, συνέχισαν να μεταφράζουν τον όρο ως «ιερό πόλεμο».⁹⁸ Ο Ιωάννης επηρεασμένος από τις στρατιωτικές επιτυχίες των Οθωμανών, θεωρούσε ότι αφού δεν μπορούσαν να ηττηθούν στο πεδίο της μάχης θα έπρεπε να ηττηθούν στο πεδίο των ιδεών. Μάλιστα, σχεδίαζε την διοργάνωση μιας απίστευτα πρωτοποριακής για την εποχή «συνδιάσκεψης» («κοντραφερέντσια») με το Ισλάμ για θεολογική συζήτηση και εξεύρεση κοινού τόπου.⁹⁹

Ο λόγος για τις εννοιολογικές παρεξηγήσεις είναι ότι οι Δυτικοί έβλεπαν το Ισλάμ μέσα από τα δικά τους μάτια. Το 1978 ο Αμερικανο-παλαιστίνιος και Χριστιανός Έντουαρντ Σαϊντ μας εξήγησε το πρόβλημα με μια θεωρία που τον έκανε διάσημο. Στο βιβλίο του, που τιτλοφορείται «Οριενταλισμός» ή «Ανατολισμός», ο Σαϊντ απέδειξε ότι υπάρχει μια πλειάδα λανθασμένων υποθέσεων και παραδοχών της «Δύσης» σχετικά με την «Ανατολή», στα περίπου 60.000 βιβλία που γράφτηκαν από το 1800 έως το 1950 και αφορούσαν τον μουσουλμανικό κόσμο.¹⁰⁰ Οι προκαταλήψεις εναντίον των ισλαμικών πολιτισμών και ιδιαιτέρως του αραβικού, οφείλεται σε μια μακρά παράδοση επίπλαστων, εσφαλμένων εικόνων που έχει η «Δύση» και που αναπαράγονται από λογοτέχνες, ιστορικούς και πολιτικούς επιστήμονες.

Χαριτολογώντας και με δόση υπερβολής, ο Σαϊντ επεσήμανε ότι για το μέσο Αμερικάνο οι Μουσουλμάνοι και κυρίως οι Άραβες, είναι είτε προμηθευτές πετρελαίου, είτε πιθανοί τρομοκράτες. Εικόνες από τις «Χίλιες και μια νύκτες» ακόμα επηρεάζουν την Ευρώπη, που εξετάζει υπό ρομαντικό πρίσμα τον Άραβα

---

⁹⁷ Kalin, 111.

⁹⁸ Southern, Richard W. (1962). *Western Views of Islam in the Middle Ages* (Cambridge: Harvard University Press), 50.

⁹⁹ Kalin, 143.

¹⁰⁰ *ibid*, 177.

ως καμηλιέρη ή βεδουίνο. Επίσης συλλήβδην οι Άραβες θεωρούνται κακοί πολεμιστές (σε αντιδιαστολή με τους σκληρούς, εκπαιδευμένους και πειθαρχημένους Ισραηλινούς), αναξιόπιστοι, πονηροί, με τάση για υποταγή στον ισχυρό και χωρίς ψήγματα δημοκρατικής συνείδησης. Ο Σαϊντ αποδίδει το φαινόμενο του «οριενταλισμού» στο γεγονός ότι η «Δύση» επεβλήθη στην «Ανατολή» τόσο καταλυτικά και για τόσο μακρά χρονική περίοδο, που όχι μόνον οι Δυτικοί, αλλά και κάποιοι γηγενείς συγγραφείς προσπάθησαν να γράψουν την ιστορία και τη λογοτεχνία της Ανατολής, υπό δυτικό πρίσμα. Το αρχέτυπο που προβάλλεται σε αυτά τα συγγράμματα είναι μιας λογικής, ισχυρής και ανδροπρεπούς Δύσης, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την παράλογη, αδύναμη και θηλυπρεπή Ανατολή. Συνεπώς για τους «οριενταλιστές», υπάρχει πολιτισμικό χάος που διαχωρίζει τις δυο οντότητες. Είναι εύκολο να αντιληφθούμε ότι η «σύγκρουση των πολιτισμών» του Σάμιουελ Χάντιγκτον αποτελεί τη μεγαλύτερη απόδειξη «οριενταλιστικής» προσέγγισης στις πολιτικές επιστήμες.¹⁰¹ Φυσικά η πιο παρεξηγημένη έννοια όλων είναι αυτή του «τζιχάντ». Εν μέρει ευθύνη φέρουν και οι Ηγεσίες της μουσουλμανικής κοινότητας που χρησιμοποιούσαν αλόγιστα και αδιάκριτα τον όρο για να δικαιολογήσουν κάποιους πολέμους ως «δίκαιους».

Τα μέσα με τα οποία διεξάγει ο Μουσουλμάνος τζιχάντ είναι κατά σειρά σπουδαιότητας: Η καρδιά, η γλώσσα, τα χέρια και το ξίφος. Με την καρδιά μάχεται τον πειρασμό, με τη γλώσσα και τα χέρια υποστηρίζει το δίκαιο και διορθώνει το κακό γύρω του και με το ξίφος αμύνεται της πίστης, μια άμυνα που χρήζει περισσότερης ανάλυσης. Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται φυσικά είναι: Έχει ο Μουσουλμάνος το καθήκον να πολεμήσει εναντίον των «απίστων»; Κατ' αρχάς το Ισλάμ χωρίζει σύμφωνα με την Ιερά του Παράδοση τον κόσμο σε δυο μέρη: Το «νταρ αλ Ισλάμ» («οίκος της πίστης») και «νταρ αλ χερμπ» («οίκος του πολέμου»). Δεν υπάρχει αμφιβολία για την υποχρέωση του κάθε Μουσουλμάνου

---

¹⁰¹ Όπως εξηγεί ο Έντουαρντ Σαϊντ «ο τίτλος της επιλόλαιης επιδρομής του Χάντιγκτον στην ιστορία [‘η σύγκρουση των πολιτισμών’] είναι παρμένες από ένα δοκίμιο του Μπέρναρντ Λιούις με τίτλο ‘οι ρίζες της μουσουλμανικής οργής’, στο οποίο ο συγγραφέας προωθεί την τολμηρή – για να μην πούμε σαρωτική – αντίληψη ότι το Ισλάμ είναι οργισμένο εναντίον του ίδιου του μοντερνισμού. Από αυτές τις μεροληπτικές ανοησίες ο Χάντιγκτον και αναμφίβολα πολλοί από τους ευκολόπιστους αναγνώστες του, εξάγει εξαιρετικά ανησυχητικά συμπεράσματα». Βλ. Said, *Καλύπτοντας το Ισλάμ*, 126.

να αμυνθεί του «νταρ αλ Ισλάμ» όταν δεχθεί επίθεση.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την ισλαμική θεολογία, οι Μουσουλμάνοι δεν οφείλουν να διεξάγουν πόλεμο για εξισλαμισμό των απίστων, παρά μόνο κατά της πολυθεΐας. Βέβαια έχουν καθήκον (όπως και οι Χριστιανοί) να διαδώσουν την πίστη τους σε όλο τον κόσμο (2:189). Κάποιοι νεωτεριστές, όπως ο νομοδιδάσκαλος Σάφι, εισήγαγαν και τους όρους «νταρ αλ σουλχ» και «νταρ αλ αχντ», οι οποίοι σημαίνουν «οίκος της ειρήνης» και «οίκος της συμφωνίας» αντίστοιχα και αφορούν σε περιοχές αρμονικής συνύπαρξης.¹⁰² Ορισμό ειρηνικής συνύπαρξης θρησκειών και παράδειγμα ανοχής και αμοιβαίου σεβασμού αποτελεί η Ανδαλουσία όταν σε αυτήν βασίλευαν Μουσουλμάνοι.¹⁰³ Για κάποιους μουσουλμάνους νομοδιδασκάλους όλοι οι αλλόθρησκοι πρέπει να αντιμετωπιστούν με τζιχάντ, μέχρι να επικρατήσει το Ισλάμ, αλλά για άλλους, μόνο οι αλλόθρησκοι που επιδεικνύουν επιθετικότητα.¹⁰⁴ Η αντιμετώπιση των Χριστιανών φαίνεται στο Κοράνι όπου στη σούρα που ονομάζεται «Οι Έλληνες» αναφέρει «οι Έλληνες νικήθηκαν στα σύνορα [από τους Πέρσες]. Θα εξαγοράσουν την ήττα τους με τη νίκη, μέσα σε λίγα χρόνια. Ο Θεός κανονίζει την τύχη των μαχών. Η ημέρα που θα θριαμβεύσουν, θα είναι μέρα χαράς για τους Πιστούς».¹⁰⁵ Ο ίδιος ο Μωάμεθ όταν το 630 επικράτησε στη Μέκκα, διέταξε την καταστροφή όλων των «ειδώλων» στην Κααμπά με εξαίρεση μόνο μιας εικόνας της Παναγίας με το Θείο Βρέφος στην αγκαλιά της.

Σε κάθε περίπτωση, όπως προαναφέρθηκε, οι μουσουλμάνοι έχουν καθήκον να αντιδράσουν με «τζιχάντ» σε περίπτωση που η περιοχή τους δεχθεί επίθεση από τους απίστους ή οποιοδήποτε πλευρά απειλεί την ελευθερία ή την

---

¹⁰² Kalin, 206, Μάζης, Ιωάννης Θ. (2002). *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μέση Ανατολή* (Αθήνα, Παπαζήσης), 26. Οι «οίκοι της ειρήνης και της συνύπαρξης» αποτελούν νεωτερισμό και οι περισσότεροι όπως ο Λιούις υποστηρίζουν ότι αυτό δεν το αποδέχονται όλοι οι νομομαθείς. Βλ. Lewis, *Η Πολιτική Γλώσσα του Ισλάμ*, 206. Ένας από τους κυριότερους εκφραστές της σύγχρονης ισλαμικής τρομοκρατίας, ο Αμπντουλά Αζαμ που θα αναλύσουμε παρακάτω, συμφωνούσε με τον Σάφι στην ύπαρξη του «νταρ αλ Αχντ». Βλ. Hassan, 110.

¹⁰³ Λεπτομέρειες σε Kalin, 119-139 και Bokhari & Seddon, 86-91.

¹⁰⁴ Khadduri, 75-80.

¹⁰⁵ Kalin, 84.

ύπαρξή τους, κάτι αυτονόητο και δίκαιο. Η προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας, αλλά και η καταστολή της αδικίας, θεωρούνται λόγοι επαρκείς για κήρυξη «τζιχάντ», όχι όμως και ο πλουτισμός ή οποιοσδήποτε «υλικός» λόγος.¹⁰⁶ Συνεπώς κατ' αρχάς το «τζιχάντ» είναι αμυντικός πόλεμος, αφού σύμφωνα με το Κοράνι (2:190) ο Θεός είναι σαφής: «Προστατέψτε τον εαυτό σας εναντίον των εχθρών, αλλά μην επιτεθείτε πρώτοι! Ο Αλλάχ μισεί τους επιτιθέμενους».¹⁰⁷ Κατά την έννοια της άμυνας της πίστης ή της κοινότητας των Μουσουλμάνων, «τζιχάντ» μπορεί να διεξαχθεί με διπλωματικό ή οικονομικό τρόπο και η πρώτη πετρελαϊκή κρίση μπορεί να θεωρηθεί ως μορφή «τζιχάντ».

Ακόμα και όταν ο διεξάγεται «αληθινός» πόλεμος στο όνομα της πίστης, υπάρχουν κανόνες στη συμμετοχή στη «τζιχάντ»: Δεν έχουν υποχρέωση συμμετοχής οι ανήμποροι (π.χ. ανάπηροι, ακρωτηριασμένοι), οι ανήλικοι, οι έφηβοι άνευ εγκρίσεως πατρός, οι γυναίκες, οι δούλοι, υπό συνθήκες όσοι χρωστούν δάνειο ή οι δυσαναπλήρωτοι επιστήμονες.¹⁰⁸ Επιπρόσθετα, υπάρχουν κανόνες σχετικά με τη διεξαγωγή του πολέμου: Ο άμαχος πληθυσμός (ιδιαίτερα οι ιερείς έτερης θρησκείας, τα γυναικόπαιδα, οι ηλικιωμένοι, οι ανάπηροι αλλά ενίοτε και οι έμποροι και γεωργοί) πρέπει να προστατεύονται και κάθε ευκαιρία για ειρήνευση με πρωτοβουλία του εχθρού πρέπει να γίνεται δεκτή.¹⁰⁹ Οι αιχμάλωτοι επίσης δεν πρέπει να φονεύονται ή να βασανίζονται.¹¹⁰ Εκ των ων ουκ άνευ το ότι ο πόλεμος πρέπει να είναι δίκαιος. Όλες οι μορφές πολέμου πλην του «μικρότερου τζιχάντ» είναι παράνομες και ανήθικες.

Ιδιαίτερη συζήτηση γίνεται στις μέρες μας για την «επιβράβευση» του «μάρτυρα» που πεθαίνει διεξάγοντας «τζιχάντ». Πράγματι, ο θάνατος στη μάχη

---

¹⁰⁶ Νικολάου-Πατραγιάς, 56.

¹⁰⁷ Smith, 100.

¹⁰⁸ Ιδιαίτερα για όσους χρωστούν δάνειο, πρέπει για να πολεμήσουν να πάρουν την άδεια του δανειστή τους. Αν υπάρχει προθεσμία και ο δανειζόμενος θα έχει επιστρέψει από τη τζιχάντ πριν την παρέλευσή της, τότε πρέπει να συμμετέχει. Βλ. Νικολάου-Πατραγιάς, 28-29.

¹⁰⁹ *ibid*, 72-76. Παρόλα αυτά είναι γνωστό ότι στην ιστορία Μουσουλμάνοι προέβησαν σε απίστευτες – προφανώς αντισλαμικές – σφαγές.

¹¹⁰ *ibid*, 134.

όταν η κοινότητα διεξάγει «τζιχάντ» αποτελεί τον πιο σίγουρο τρόπο εξασφάλισης του Παραδείσου, τόσο σύμφωνα με το Κοράνι όσο και με κάποιες χαντίθ. Εκεί θα τοποθετηθεί στο κεφάλι του «μάρτυρα» στέμμα σεβασμού και θα έλθει σε γάμου κοινωνία με εβδομήντα δύο νύμφες (ουρί) αλλά και θα θεραπευθούν εβδομήντα συγγενείς του. Σε κάθε περίπτωση μόνο ο Χαλίφης ή εν απουσία του ιεροδιδάσκαλοι με ειδικό βάρος μπορούν να ζητήσουν από την «ούμμα» να διεξάγει επιθετική τζιχάντ για τη διάδοση της πίστης. Δεν αποτελεί ατομική υποχρέωση του πιστού και αυτό αποτελεί την ουσιώδη διαφορά από τους πέντε πυλώνες της πίστης. Φυσικά για πολιτικούς λόγους, με την κάλυψη της διάδοσης του λόγου του Θεού, οι Μουσουλμάνοι διεξήγαγαν πολλές φορές «τζιχάντ» με κάλεσμα του Χαλίφη τους.

Ένα άλλο κρίσιμο ερώτημα είναι αν έχει το καθήκον ή ακόμα και το περιθώριο ο Μουσουλμάνος να διεξάγει «τζιχάντ» εναντίον άλλου Μουσουλμάνου. Εν αρχή η διχόνοια και ο πόλεμος μεταξύ ομοθρήσκων αποτελεί μεγάλη αμαρτία για το Ισλάμ («φίτνα»).¹¹¹ Η πρώτη καταφατική «ικανοποιητική» απάντηση σχετικά με τη νομιμότητα τέτοιου πολέμου δόθηκε από τον Ίμπν Ταμίγια, όταν μελετούσε την καταστροφή της Βαγδάτης από τους μετέπειτα «ομόθρησκους» του, Μογγόλους οι οποίοι αφού ασπάστηκαν το Ισλάμ συνέχισαν να πολεμούν εναντίον «ορθών» μουσουλμάνων.¹¹² Η κοινότητα με εντολή του Χαλίφη μπορεί να διεξάγει «τζιχάντ» εναντίον αιρετικών που δεν εφαρμόζουν σωστά τις διδαχές του Ισλάμ, διότι μπορούν να θεωρηθούν άπιστοι («καφίρ»).¹¹³ Έτσι οι νεκροί θα απολαύσουν όλες τις υποσχόμενες απολαύσεις του Παραδείσου αφού ο πόλεμος δε θα είναι απλά «νόμιμος», αλλά θα έχει όλα τα συστατικά της «τζιχάντ».

Επιπρόσθετα, οι πιστοί οφείλουν να πολεμήσουν με «τζιχάντ» εναντίον αποστατών («μουρτάντ») που γυρνούν την πλάτη τους στην πίστη, εναντίον όσων

---

¹¹¹ Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 53.

¹¹² Επιπρόσθετα για τον Ίμπν Ταμίγια η «τζιχάντ» αποτελεί τη σημαντικότερη από τις εθελοντικές ενέργειες στις οποίες μπορεί να προβεί ο πιστός. Τη θεωρεί ακόμα σημαντικότερη και από το προσκύνημα στη Μέκκα («χατζ»). Βλ. Ibn Taymiyyah, Taqi-ud-Deen Ahmad. (2004). "The Religious and Moral Doctrine of Jihad" από Laqueur, 392.

¹¹³ Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 98.

έχουν αποσχιστικές τάσεις και εναντίον σφετεριστών κατά της εξουσίας του Χαλίφη. Τα πρόσωπα-αποστάτες και τα κράτη-αποστάτες οφείλουν να τιμωρηθούν παραδειγματικά και οι κανόνες του πολέμου που εφαρμόζονται είναι σκληρότεροι. Αν δεν επιστρέψει στην πίστη του, ο αποστάτης θανατώνεται, αφού δε δικαιούται καμία ασυλία.¹¹⁴

Ο «σύντροφος» του Μωάμεθ, Χαλίφης Αμπού Μπακρ πριν την εκστρατεία στη Συρία εξήγησε στους μαχητές του, ότι με δεδομένο πως πολεμούν στο όνομα του Θεού και για να διαδώσουν το Ισλάμ, θα πρέπει να αποφύγουν τις μη απαραίτητες καταστροφές και την υπερβολική βία. Το Ισλάμ δίνει οδηγίες και για σεβασμό των έτερων δημιουργημάτων του Θεού, τόσο κατά την ειρήνη όσο και κατά τον πόλεμο. Δεν επιτρέπεται στους Μουσουλμάνους να σκοτώνουν ζώα παρά μόνο για τη διατροφή τους ή για την πρόληψη κάποιου κακού. Απαγορεύεται να φέρονται με βάνουσο τρόπο στα ζώα και φυσικά απαγορεύεται να τα βασανίζουν (ακόμα και τα άγρια θηρία ή δηλητηριώδη έντομα). Απαγορεύεται η φυλάκιση των πουλιών ή το ξερίζωμα των δέντρων (αν δεν υπάρχει ανάγκη). Τέλος, ακόμα και τα μη ζωντανά δημιουργήματα του Θεού πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού. Για παράδειγμα δεν επιτρέπεται οι Μουσουλμάνοι να σπαταλάνε άσκοπα το νερό.¹¹⁵

Την σημερινή εποχή υπάρχουν τρεις σχολές σκέψης σε σχέση με τη «τζιχάντ». Η πρώτη εκφράζεται από τους «απολογητές», οι οποίοι απαντώντας στην κριτική της Δύσης ότι το Ισλάμ διαδόθηκε «δια πυρός και σιδήρου», υποστηρίζουν ότι το Κοράνι και η Σούννα επιτρέπουν μόνο αμυντικό πόλεμο. Από λάθος ερμηνεία κάποιων, επεκτάθηκε η έννοια και σε «επιθετική τζιχάντ». Η δεύτερη εκφράζεται από τους «εκσυγχρονιστές». Για αυτούς, η τζιχάντ είναι κατά βάση μόνο ο εσωτερικός αγώνας. Αυτοί τονίζουν ότι ακόμα και ο διαχωρισμός σε «οίκο της πίστης» και «οίκο του πολέμου» αποτελεί νεωτερισμό και δεν σχετίζεται με το Κοράνι. Για αυτούς ο αμυντικός πόλεμος είναι ο «δίκαιος» πόλεμος (σύμφωνα με τις δυτικές νόρμες), ο πόλεμος για την ζωή, την τιμή και τις

---

¹¹⁴ Lewis, *Η Πολιτική Γλώσσα του Ισλάμ*, 217.

¹¹⁵ ΑλΜαουντούντι, 219-220.

περιουσίες των Μουσουλμάνων, ο οποίος χαρακτηρίζεται από περιορισμένους στόχους και χρησιμοποιεί συγκεκριμένα μέσα. Η τρίτη σχολή, αυτή των «ανανεωτών», υποστηρίζει ότι η «τζιχάντ» ασφαλώς μπορεί και να έχει επεκτατικό χαρακτήρα αφού σημαίνει και τον πόλεμο για τη διάδοση της «αλήθειας». Για αυτούς η «τζιχάντ» δεν είναι εναντίον αλλοθρήσκων, αφού το Κοράνι επιτρέπει την ανεξιθρησκία (2:256), όμως είναι κυρίως εναντίον διεφθαρμένων καθεστώτων σε μουσουλμανικές χώρες.¹¹⁶

Οι σημερινοί εξτρεμιστές και τρομοκράτες διαφοροποιούνται και από τις τρεις ανωτέρω σχολές. Με αφετηρία τους νεωτεριστές, θεωρούν ότι πρέπει να πολεμήσουν εναντίον όλων των απίστων μέχρι την τελική επικράτηση του Ισλάμ. Επίσης θεωρούν ότι οι επιθέσεις αυτοκτονίας αποτελούν θεμιτή επίθεση και ότι αυτή μπορεί να λαμβάνει χώρα και εναντίον άμαχου πληθυσμού, ως μέτρο εκδίκησης για τον άμαχο πληθυσμό της «ούμμα» που έχει πεθάνει από επιθέσεις απίστων.¹¹⁷

Ένα μεγάλο πρόβλημα του «Ιερού Πολέμου» είναι ότι επιτρέπει την σκλαβιά των ηττημένων. Σε επόμενο κεφάλαιο θα διαπιστώσουμε πως στις μέρες μας το Νταές/ ISIS έχει αναβιώσει τα σκλαβοπάζαρα. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι παρά το γεγονός ότι η δουλεία είναι απαγορευμένη ουσιαστικά σε όλες τις μουσουλμανικές χώρες, οι φανατικοί εξτρεμιστές επιμένουν στην χρησιμοποίηση δούλων. Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Μπέρναρντ Λιούις, για τους φανατικούς είναι το ίδιο σοβαρό παράπτωμα το να απαγορεύεις κάτι που ο Θεός επιτρέπει όσο και το να επιτρέπεις κάτι που ο Θεός απαγορεύει. Δεδομένου ότι η υπό συνθήκες δουλεία επιτρέπεται και μάλιστα υπάρχουν και συγκεκριμένοι κανόνες στη Σαρία, η δουλεία θα πρέπει να επανέλθει σύμφωνα με αυτούς.¹¹⁸

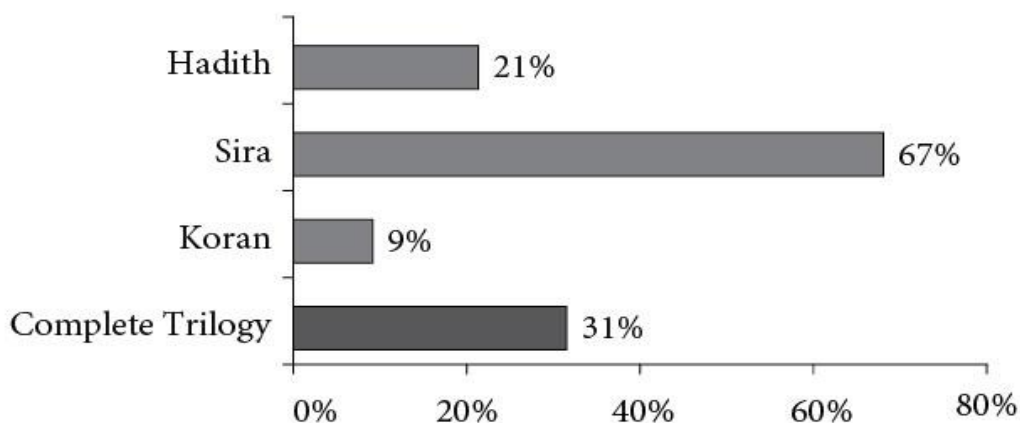
---

¹¹⁶ Hashmi, Sohail H. (1998). "Jihad" από Wuthnow, Robert (ed). (1998). *Encyclopedia of Politics and Religion* (Washington DC: Congressional Quarterly), 426.

¹¹⁷ Gerges, Fawaz. (2005). *The Far Enemy: Why Jihad Went Global?* (Cambridge: Cambridge University Press), 10-13.

¹¹⁸ Lewis, Bernard. (2002). *What Went Wrong?* (Oxford: Oxford University Press), 86. Ο Λιούις μας πληροφορεί και ότι οι τελευταίες πόλεις που κατάργησαν τη δουλεία ήταν η Μέκκα και η Μεδίνα.

Amount of Text Devoted to Jihad

Σχήμα 6: Ποσοστό των Ιερών Κειμένων αφιερωμένο στη τζιχάντ. Πηγή: http://cspipublishing.com/statistical/TrilogyStats/Percentage_of_Triology_Text_Devoted_to_Jihad.html

Τέλος, πολλές φορές ταυτίζεται εσφαλμένα ο όρος «τζιχαντιστής» με τον όρο «σαλαφιστής». Οι Σαλαφιστές δεν αποτελούν σχολή σκέψης του Ισλάμ ούτε είναι κατ' ανάγκη βίαιοι.¹¹⁹ Ο Ρίππιν αναφέρει ότι «η έμφαση στο πρόσωπο του Μωάμεθ, στον αποκαλυπτικό τρόπο ζωής του, όπως και των κοντινών συντρόφων του ως κύριο σημείο επικέντρωσης της εξουσίας και ουσίας του Ισλάμ και όχι απλά ως μια πνευματική παράδοση, καλύπτεται από τον όρο «σαλάφ» που σημαίνει τους 'θεοσεβείς' προγόνους».¹²⁰ Συνεπώς ο σαλαφισμός είναι ένα αναγεννησιακό ρεύμα που πιστεύει ότι ο μουσουλμάνος πρέπει να πορεύεται ακριβώς όπως γράφεται στο Κοράνι και στην παράδοση των πρακτικών του προφήτη Μωάμεθ (Χαντίθ) και των συντρόφων του και όχι από τις ερμηνείες που δίνουν στις διδασχές οι ιερείς. Ουσιαστικά σαλαφισμός είναι ο ισλαμικός φονταμενταλισμός και στο επόμενο κεφάλαιο θα αναδειχθούν τα αναγεννησιακά ρεύματα του Ισλάμ στον 20ο αιώνα.

¹¹⁹ Blanchard, Christopher. (2008). *The Islamic traditions of Wahhabism and Salafiyya*, (Washington: CRS Report for Congress RS21695), 24 Ιανουαρίου.

¹²⁰ Αφορά τις τρεις πρώτες γενιές των Μουσουλμάνων. Βλ. Rippin, 157 και Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 69.

ε. Σιΐτισμός

Η συντριπτική πλειοψηφία των Μουσουλμάνων είναι «ορθόδοξοι», δηλαδή Σουνίτες. Ένα μεγάλο μέρος όμως (λίγο περισσότερο από 10%) ακολούθησε μια διαφορετική θεολογική και πολιτική προσέγγιση, τον Σιΐτισμό. Οι Σιΐτες βρίσκονται αποτελούν πλειοψηφία στο Ιράν, το Ιράκ, το Λίβανο, το Αζερμπαϊτζάν και το Μπαχρέιν.

Σχήμα 7: Χάρτης με την συγκέντρωση του σιΐτικού πληθυσμού.

Πηγή: <http://besttablefor.me/world-map-middle-east.html/north-africa-and-middle-east-the-world-explained-in-maps-new-map>

Το σχίσμα στο Ισλάμ ξεκίνησε με την εμφάνιση σχεδόν της νέας θρησκείας, παρότι το Ιερό Κείμενο παραμένει ως αποδεκτό και αναλλοίωτο. Με το θάνατο του Μωάμεθ, η «ούμμα» εξέλεξε ως ηγέτη/χαλίφη τον Αμπού Μπακρ, τον οποίο διαδέχθηκε με τη σειρά του ο Ουμάρ και ο Ουθμάν. Οι τρεις προαναφερθέντες και πρώτοι χαλίφες των πιστών δεν είχαν την υποστήριξη όλης της κοινότητας. Υπήρχε μια μειοψηφία που θεωρούσε ότι χαλίφης μετά το θάνατο

του Μωάμεθ έπρεπε εξαρχής να ανακηρυχτεί ο ξάδερφος και γαμπρός του Προφήτη, ο πιο πιστός και πιο αγαπημένος του σύντροφος, ο Άλι (Άλι ιμπν Αμπού Ταλίμπ). Αυτοί ονομάστηκαν αργότερα «η φατρία του Άλι» (Shia't Ali, ή απλούστερα Σιΐτες). Ο Άλι τελικά εξελέγη ως τέταρτος χαλίφης (656) και για τους Σουνίτες «λατρεύεται» ως ο τέταρτος από τους δίκαιους χαλίφες, τους «Ρασιντούν». Για τους Σιΐτες αποτελεί τον πρώτο «Ιμάμη», πολιτικό και θρησκευτικό τους ηγέτη και φυσικά δεν αποδέχονται τους προηγούμενους τρεις «Ρασιντούν». ¹²¹ Η θεολογική τους βάση ξεκινά από την ιδιαίτερη αγάπη που είχε ο Μωάμεθ για τον Άλι και την σύζυγό του (κόρη του Μωάμεθ) Φατιμά. Σύμφωνα με κοινά αποδεκτή Χαντίθ «ο προφήτης είπε σε κάποιον που του έκανε παράπονα για τον Άλι: ‘Τι πιστεύεις για κάποιον που αγαπά το Θεό και τον Προφήτη του και που έχει την αγάπη τους’»; Σε άλλη επίσης κοινά αποδεκτή χαντίθ αναφέρεται «Η πιο αγαπημένη γυναίκα για τον Προφήτη είναι η Φατιμά και ο πιο αγαπητός άνδρας ο Άλι». ¹²²

Η ανάληψη της εξουσίας από τον Άλι συνοδεύτηκε από τη μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Μεδίνα στην Κούφα. Πολλοί αντέδρασαν. Η αγαπημένη χήρα του Μωάμεθ, η Αϊσα, και κυρίως οι σύντροφοί του, Ταλάχ και Ζουμπαϊζ επαναστάτησαν αλλά ο Άλι τους νίκησε στη «μάχη της Καμήλας». ¹²³ Αργότερα ήρθε σε σύγκρουση με τον κυβερνήτη της Συρίας, τον Μωαβία. Τη στιγμή που είχε γείρει η πλάστιγγα της αποφασιστικής μάχης του Σιφίν (657) υπέρ του Άλι, ο Μωαβία διέταξε τους στρατιώτες τους να τοποθετήσουν το Κοράνι στις λόγχες τους και πρότεινε στον αντίπαλό του να λύσουν τις διαφορές τους με διάλογο. ¹²⁴ Ο Άλι, ασκητικός και πιστός, δέχθηκε, αλλά οι συζητήσεις και διαπραγματεύσεις δεν οδήγησαν πουθενά, πέραν της ανασυγκρότησης του στρατού του Μωαβία. Σε κάθε περίπτωση ο Άλι δολοφονήθηκε (661) ¹²⁵ και ο Μωαβία έγινε ο πρώτος

---

¹²¹ Dekmejian, Hrair. (2007). *Επαναστατημένο Ισλάμ* (Αθήνα: Παπαζήσης), 36.

¹²² Momen, Moojan. (1985). *An Introduction to Shi'i Islam: History and Doctrines of Twelver Shiism* (New Haven: Yale University Press), 15.

¹²³ Μάζης, *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος*, 60.

¹²⁴ Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 53.

¹²⁵ Ο Άλι δολοφονήθηκε από Χαριζίτες, που ήταν αποστάτες μετά τη μάχη του Σιφίν, επειδή

χαλίφης της δυναστείας των Ουμαγιάδων (661-750). Παρότι ο πρωτότοκος γιος του Άλι και δεύτερος ιμάμης των Σιϊτών, Χασάν, παραιτήθηκε από οποιοδήποτε δικαίωμα διαδοχής, οι Σιΐτες συνέχισαν να στηρίζουν την οικογένεια του Άλι ως δικαιωματικούς χαλίφες.

Όταν πέθανε τόσο ο Χασάν, όσο και ο Μωαβία, ο Χουσεΐν, μικρός αδερφός του Χασάν (ήτοι γιος του Άλι και εγγονός του Μωάμεθ), αρνήθηκε να αναγνωρίσει τον δεύτερο χαλίφη της δυναστείας των Ουμαγιάδων, Γιαζίντ Α΄. Ο Γιαζίντ έστειλε στρατό 5.000 ανδρών¹²⁶ και σταμάτησε το караβάνι των 100-150 συντρόφων του Χουσεΐν που πήγαινε στην Κούφα. Ο Χουσεΐν και οι πιστοί του σύντροφοι παρέμειναν εγκλωβισμένοι στην ερημική τοποθεσία της Καρμπάλα, όπου οι αντίπαλοί τους, τους απέκλεισαν κάθε πρόσβαση σε πόσιμο νερό. Κατόπιν ακολούθησε η σφαγή που έχει ιδιαίτερη θέση στον ψυχισμό αλλά και την θεολογία των Σιϊτών, όπου 72 σύντροφοι του Χουσεΐν, οι περισσότεροι συγγενείς του, πρακτικά δολοφονήθηκαν. Όμως ένας γιος του, ήταν άρρωστος, σώθηκε στη μάχη και έγινε ο τέταρτος Ιμάμης των Σιϊτών.

Το πρώτο σημαντικό συμπέρασμα και ιδιαίτερη διαφορά των Σουνιτών με τους Σιΐτες είναι ότι οι δεύτεροι θεώρησαν εξ αρχής ότι ο ηγέτης της «ούμμα» όφειλε να είναι συγγενής εξ' αίματος του Μωάμεθ και ότι είχε ξεχωριστές πνευματικές ικανότητες αφού ήταν ο θρησκευτικός ηγέτης – παράλληλα με την πολιτική του εξουσία. Οι Σουνίτες υποτάσσονταν στη θέληση του χαλίφη, όμως η σχέση τους με το Θεό παρέμενε προσωπική. Το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα ήταν ότι οι Σιΐτες ανέπτυξαν ιερατείο και ποτέ δεν ξεχώρισαν την πολιτική από τη θρησκευτική εξουσία, σε αντίθεση με τους Σουνίτες που διαχώρισαν την κοσμική από τη θρησκευτική εξουσία από την πρώτη κιόλας αραβική δυναστεία.¹²⁷ Όπως

δυσανεστήθηκαν με τον μετριοπαθή τρόπο που ο Άλι χειρίστηκε την μάχη και την ανακωχή. Οι Χαριζίτες θεωρούσαν μεγάλη αμαρτία την συμπεριφορά του Μωαβία, αλλά εξίσου μεγάλη αμαρτία την «ανεκτικότητα» του Άλι. Δημιούργησαν τη δική του σέκτα, που πλέον έχει εξαφανιστεί και γι' αυτό δε θα αναλύσουμε περαιτέρω. Βλ. Lapidus, Ira M. (2002). *A History of Islamic Societies* (Cambridge: Cambridge University Press), 47-51 και Esposito, *Islam, The Straight Path*, 69.

¹²⁶ Άλλες ιστορικές πηγές μιλούν για 30.000 άνδρες, αλλά δεν αλλάζει η ουσία των γεγονότων.

¹²⁷ «Δυσφορία προκλήθηκε σε μια μερίδα πιστών από την απόφαση των Ουμαγιάδων να απομακρύνουν τη θρησκεία από την πολιτική και να εισάγουν την κληρονομική διαδοχή στη

αναφέρει χαρακτηριστικά η Κατερίνα Δαλακούρα ο πρώτος ισχυρός μύθος σε σχέση με το Ισλάμ είναι το αδιαίρετο πολιτικής και θρησκευτικής εξουσίας¹²⁸, αφού αυτό είναι κάτι που ισχύει μερικώς μόνο, κατά εποχές και κυρίως για τους Σιΐτες. Ακόμα και όταν ο 12^{ος} Σιΐτης Ιμάμης «κρύφτηκε» ή «ανελήφθη στους ουρανούς» για να επανέλθει κατά τη Δευτέρα Παρουσία, υπήρχαν εμπνευσμένοι ιεροδιδάσκαλοι, οι Αγιατόλα¹²⁹, τους οποίους άκουγαν οι πιστοί, γιατί ήξεραν καλύτερα από όλους τα θέματα της θρησκείας και ερμήνευαν το μήνυμα του Θεού. Συνήθως στην ομολογία της πίστεως οι Σιΐτες προσθέτουν «...και ο Άλι είναι ο φίλος («ουάλι») του Θεού». Φυσικά οι Σιΐτες έχουν δικές τους χαντίθ, προερχόμενες αποκλειστικά από μέλη της οικογένειας του Μωάμεθ (ως εκ τούτου και του Άλι).¹³⁰ Οι πιστοί οφείλουν να ακολουθούν το παράδειγμα των Ιμάμηδων, όπως ακολουθούν και το παράδειγμα του Μωάμεθ.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό των Σιΐτών είναι η λατρεία των προσώπων. Ουσιαστικά οι Ιμάμηδες και κάποιοι μεγάλοι Αγιατόλα έχουν τη θέση που έχουν στο Χριστιανισμό οι Άγιοι. Ιδιαίτερη θέση έχει και η Φατιμά, η «μητέρα των Ιμάμηδων». Κόρη του Μωάμεθ, σύζυγος του Άλι, μητέρα δυο ιμάμηδων και γιαγιά ενός ακόμα, αποτελεί την «τέλεια γυναίκα» και η εικόνα της για τους Σιΐτες είναι πολύ κοντά στην εικόνα που έχουν οι Χριστιανοί για την Παναγία (που είναι ήδη ιερό πρόσωπο για όλους τους Μουσουλμάνους).¹³¹ Οι Σιΐτες προσκυνούν τα μέρη που έχουν ταφεί οι ιμάμηδες και προσευχόμενοι «ζητούν» την προστασία τους και θεία παρέμβαση. Έτσι οι Σιΐτες έχουν και άλλους Αγίους Τόπους πέρα από τη Μέκκα, τη Μεδίνα και την Ιερουσαλήμ (από όπου ο Μωάμεθ ανελήφθη για το «νυκτερινό ταξίδι»). Η Καρμπάλα και η Νατζάφ εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία.¹³² Ολοφάνερα αυτό για τους Σουνίτες αποτελεί μεγάλη αμαρτία.

διοίκηση». Βλ. Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 57.

¹²⁸ Δαλακούρα, 72.

¹²⁹ Σημαίνει «σημάδι του Θεού».

¹³⁰ Haeri, 79.

¹³¹ Esposito, *Islam, The Straight Path*, 112.

¹³² Στην Καρμπάλα βρίσκεται ο τάφος του Χουσεΐν και στη Νατζάφ ο τάφος του Άλι. Βλ. Lapidus, 134.

Εκ του μαρτυρίου του Χουσεΐν στην Καρμπάλα προέρχεται και η ψύχωση που έχουν οι Σιΐτες με το «μαρτύριο», κάτι το οποίο «ζωντανεύει» στις θρησκευτικές τους τελετές. Η κύρια θρησκευτική γιορτή που διαφοροποιεί τους Σουνίτες από τους Σιΐτες είναι η Ασούρα, η οποία λαμβάνει χώρα κατά τη 10^η μέρα του μήνα Μουχαράμ, και αποτελεί την ανάμνηση του ανωτέρω μαρτυρίου. Δημόσιοι οδυρμοί, πομπές αλλά και αυτοτιμωρίες (με χειρότερη την αυτομαστίγωση) αποτελούν συγκινητικό θέαμα σε όλο τον σιΐτικό κόσμο.¹³³ Επίσης η νοοτροπία αυτή βοηθά στην αναζήτηση του μαρτυρικού θανάτου προς δόξαν Θεού, κάτι που έχει αξιοποιήσει στο παρελθόν η Λιβανέζικη σιΐτική οργάνωση Χεζμπολά.

Θεολογικά, βλέπουμε άλλη μια προσέγγιση των Σιΐτών στους Χριστιανούς. Ο Χουσεΐν με το μαρτύριό του εξασφαλίζει σημαίνουσα θέση στους Ουρανούς και συμβάλλει τα μέγιστα στην πλήρη επικράτηση του Σιΐτισμού. Όπως ο Χριστός με τη θυσία του σώζει την ανθρωπότητα, έτσι και ο Χουσεΐν στην Καρμπάλα εξαγνίζει με τη θυσία του την Μουσουλμανική κοινότητα.¹³⁴

Επιπρόσθετα οφείλουμε να αναφέρουμε ότι οι Σιΐτες, πάντοτε ευρισκόμενοι στη μειοψηφία, έπεσαν πολλές φορές θύματα εκμετάλλευσης, κακοποίησης και αλαζονικής συμπεριφοράς, από τους Σουνίτες. Για να επιβιώσουν, πολλές φορές προσποιούνταν ότι είναι Σουνίτες. Η πρακτική του να κρύβεις την αληθινή σου πίστη για να επιβιώσεις («τακίγια») χρησιμοποιήθηκε στην αρχή από αυτούς,¹³⁵ αλλά πολλές φορές και από Σουνίτες Μουσουλμάνους που επέλεξαν να μείνουν σε χώρες υπό Χριστιανική διακυβέρνηση, μετά από ήττα σε μάχες που έδωσε η κοινότητα εναντίον Χριστιανών. Συνεπώς υφίσταται η λογική του «κρυπτομουσουλμάνου» (πάντα περισσότερο στους Σιΐτες) όπως

---

¹³³ Για την «ευαισθησία στη σημασία του πάθους» των Σιΐτών βλ. Γιαννουλάτος, 356. Επίσης για τη σύγκριση με το Χριστιανικό πάθος σε συγκεκριμένες χώρες όπως η Γουατεμάλα, με αναπαραστάσεις και πομπές του μαρτυρίου του Ιησού μέχρι και την Σταύρωση, βλ. Esposito, *Islam, The Straight Path*, 113.

¹³⁴ Enayat, Hamid. (1982). *Modern Islamic Political Thought* (Austin: University of Texas Press), 182.

¹³⁵ Αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερης θεολογικής συζήτησης το κατά πόσο μπορεί κάποιος να παραμελήσει τα θρησκευτικά του καθήκοντα και να κρύψει την πίστη του για να επιβιώσει. Οι περισσότεροι συμφωνούν ότι οι ηθικές υποχρεώσεις πρέπει να τηρούνται πάντοτε. Ibid, 178-179.

υφίσταται και αυτή του «κρυπτοχριστιανού».

Για τους Σιΐτες, ο Μωάμεθ αδικήθηκε από τους κατοίκους της Μέκκα, η κόρη του Προφήτη, Φατιμά, αδικήθηκε από τον Ομάρ, ο πρώτος ιμάμης Άλι από τους Ομάρ και Ουθμάν και γενικά πιστεύουν ότι όλοι οι Ιμάμηδες υπέφεραν, αφού όπως λέγει η παράδοσή τους «όλοι έχουμε δηλητηριαστεί ή δολοφονηθεί». Γι' αυτό οι Σιΐτες έχουν ως ύψιστη υποχρέωση να βοηθήσουν όσους αδικούνται.¹³⁶

στ. Σουφισμός και Αιρέσεις

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι μυστικιστικές αναζητήσεις και η εσωτερικότητα στο Ισλάμ στο πλαίσιο του εξαγνισμού της ψυχής («τζακίγια»), οι οποίες εκφράζονται μέσα από τα διάφορα σουφικά τάγματα («ταρικά»). Εκεί οι ηγέτες αποκαλούνται σεΐχηδες (ή στα περσικά «πιρ»)¹³⁷, ενώ τα απλά μέλη ονομάζονται φακίρηδες ή δερβίσηδες, εκ της αραβικής και περσικής λέξης που σημαίνουν αντίστοιχα φτωχός και ζητιάνος.¹³⁸ Τα μέρη όπου συγκεντρώνονται για λατρεία (τα αντίστοιχα «μοναστήρια» τους) λέγονται τεκέδες.¹³⁹ Παρενθετικά οφείλουμε να αναφέρουμε ότι οι «δερβίσηδες που στροβιλίζονται» είναι σουφιστές που πιστεύουν ότι με το χορό τους μπορούν να φθάσουν σε έκσταση και έτσι εγγύτερα στο Θεό. Επίσης, επειδή στους τεκέδες έφθαναν σε έκσταση, ο όρος έχει στην ελληνική γλώσσα αρνητική σημασία. Επιπρόσθετα, επειδή ορισμένοι σουφιστές ανέπτυξαν αξιολογώτερες ικανότητες όπως την δυνατότητα κατάποσης γυαλιών, την πυροβασία ή την τιθάσευση φιδιών, δόθηκε άλλη έννοια στην καθημερινή χρήση του όρου φακίρης.

Στο κάθε τάγμα απαιτείται μύηση και κάθε μαθητής («μουρίντ») έχει έναν

---

¹³⁶ Moin, Baqer. (1998) "Khomeini's Search for Perfection: Theory and Reality" από Rahnema, 66.

¹³⁷ Esposito, *Islam, The Straight Path*, 105.

¹³⁸ *ibid*, 101.

¹³⁹ Για την ακρίβεια τους ξέρουμε ως «τεκέδες» λόγω της παράδοσης των ταγμάτων που σχετίζονται με την Τουρκία. Η αντίστοιχη λέξη για τα τάγματα που σχετίζονται με τους Άραβες ή τους Πέρσες είναι «χάνακα». Βλ. Triningham, Spencer J. (1971). *The Sufi Orders in Islam* (Oxford: Oxford University Press), 175.

έμπειρο δάσκαλο («μουρσίντ»), σε μια παράδοση που μάλλον θυμίζει ινδουισμό και τη σχέση του γκουρού με τους μαθητές του. Το ενδιαφέρον έγκειται στο ότι το Ισλάμ έχει ως ισχυρό όπλο προσηλυτισμού την ευκολία κατανόησης χωρίς δυσνόητα δόγματα και κυρίως συγκεκριμένες απαιτήσεις από τον πιστό, που καλείται να εφαρμόσει ένα σύστημα δικαίου με ηθικούς και λατρευτικούς νόμους.¹⁴⁰ Η εσωτερικότητα, η βαθιά αναζήτηση, η προσέγγιση του Θεού (αδιανόητη για το κυρίως Σουνιτικό Ισλάμ), ακόμα και ερωτικές ή ποιητικές αναζητήσεις καθιστούν το σουφισμό άξιο μελέτης.

Ο ασκητισμός και η φιλοσοφική προσέγγιση του Ισλάμ ξεκίνησε από τις αρχές του 8^{ου} αιώνα και επηρεάστηκε από τον Χριστιανικό ασκητισμό, τους ερημίτες και τη μοναστική ζωή. Ο όρος σουφισμός προέρχεται από τη λέξη «σουφ», που σημαίνει μαλλί. Η αιτία είναι ότι οι πρώτοι σουφιστές απέρριπταν τα στολίδια και τα μεταξωτά που φορούσαν οι αξιωματούχοι και φορούσαν απλά και πολλές φορές τρύπια μάλλινα ενδύματα. Θεωρούσαν ότι από νωρίς οι υπόλοιποι μουσουλμάνοι έδιναν σημασία στο περίβλημα και όχι στο περιεχόμενο της θρησκείας, τηρώντας κάποιες εντολές από φόβο ή συνήθεια. Πρώτος σουφιστής θεωρείται από αρκετούς ο ιδρυτής του τάγματος των Μουταζιλιδών, Χασάν αλ Μπάσρι.¹⁴¹ Η αναζήτηση της εσωτερικότητας φαίνεται καθαρά στο ξεκίνημα του ίσως πιο διάσημου και περίφημου σουφικού έργου, του περίφημου «Μαθνάου» (σημαίνει «δίστιχα»)¹⁴² των 4.917 στίχων που συνέθεσε ο Τζαλαλουντίν Ρούμι περί το 1260 μ.Χ.: «Ακούστε πως το καλάμι από το φλάουτο διηγείται την ιστορία του, διαμαρτυρόμενο για το χωρισμό. Λέει ‘από τότε που χωρίστηκε από την καλαμιά, ο ήχος του πόνου μου έκανε άνδρες και γυναίκες να θρηνούν... Καθένας που ξεκόβεται από την πηγή του επιθυμεί διακαώς την επανένωση’». ¹⁴³ Οι σουφιστές αναζητούν το Θεό τώρα, γιατί νιώθουν αποκομμένοι όπως το καλάμι και δεν τους αρκεί το καθημερινό μουσουλμανικό «τυπολατρικό» σύστημα. Ο

---

¹⁴⁰ Cragg, Kenneth. (1969). *The House of Islam* (New York: Dickenson), 45.

¹⁴¹ Haeri, 75.

¹⁴² «Αποτελεί την ‘Βίβλο’ των σουφιστών. Οι δερβίσηδες το θεωρούν ιερό και το θέτουν δίπλα στο Κοράνι». Βλ. Γιαννουλάτος, 372.

¹⁴³ Rumi, Jalaluddin. (2013). *The Mathnawi* (Konya: Konya Metropolitan Municipality), 15.

Ρούμι μέσα από την ποίησή του αναζήτησε την προσέγγιση του Θεού όχι θεολογικά, με την Χριστιανική έννοια της Θέωσης, αλλά με την έννοια της βέλτιστης αντίληψης και τελικής απόλυτης υποταγής στο Θεό. Στα λατρευτικά στοιχεία πρόσθεσε τη μουσική, το χορό και την αρμονία¹⁴⁴, κάτι φυσικά «ξένο» για την βασική ισλαμική θεολογία.

Επίσης, μια από τις σημαντικότερες μορφές εκ των σουφιστών, η Ραμπία αλ Ανταουίγια εκφράζει με εξαιρετικό τρόπο την απόλυτη αγάπη προς το Θεό στην παρακάτω προσευχή «Θεέ, αν Σε λατρεύω επειδή φοβάμαι την Κόλαση, κάψε με στην Κόλαση και αν Σε λατρεύω ελπίζοντας στον Παράδεισο, απόκλεισέ με από τον Παράδεισο. Αλλά αν Σε λατρεύω γιατί είσαι Εσύ, μη μου στερήσεις την παντοτινή Σου ομορφιά!»¹⁴⁵

Οι σουφιστές στοχεύουν σε μια υπερβατικότητα, στο να φθάσουν σε κατάσταση έκστασης και να νιώσουν εγγύτερα στο Θεό, ενώ χρησιμοποιούν και πολλούς συμβολισμούς και αλληγορίες. Σύμφωνα με τον μεγάλο σουφιστή Τζουναϊντ τα οκτώ χαρακτηριστικά του σουφιστή είναι να είναι γενναιόδωρος όπως ο Αβραάμ, να αποδέχεται το πεπρωμένο του όπως ο Ισμαήλ, να έχει την υπομονή του Ιώβ, τη δυνατότητα να επικοινωνεί με συμβολισμούς του Ζαχαρία, τη δυνατότητα να απομακρύνεται από το λαό του, του Ιωάννη (του Βαπτιστού), να έχει ταπεινή μάλλινη περιβολή όπως ο βοσκός Μωυσής, να ταξιδεύει όπως ο Ιησούς και να είναι ταπεινός όπως ο Μωάμεθ.¹⁴⁶

Τα κυριότερα σουφικά τάγματα είναι τα Καντιρίγια, Τσιστίγια, Σουχραγουαρντίγια, Σαντιλίγια, Μαουλαγουίγια και τα ιδιαίτερα σημαντικά για τα Βαλκάνια, Ναξιμπεντίγια και Μπεκτασίγια (οι γνωστοί «Μπεκτασήδες» της Θράκης, της Βοσνίας και της Αλβανίας).¹⁴⁷

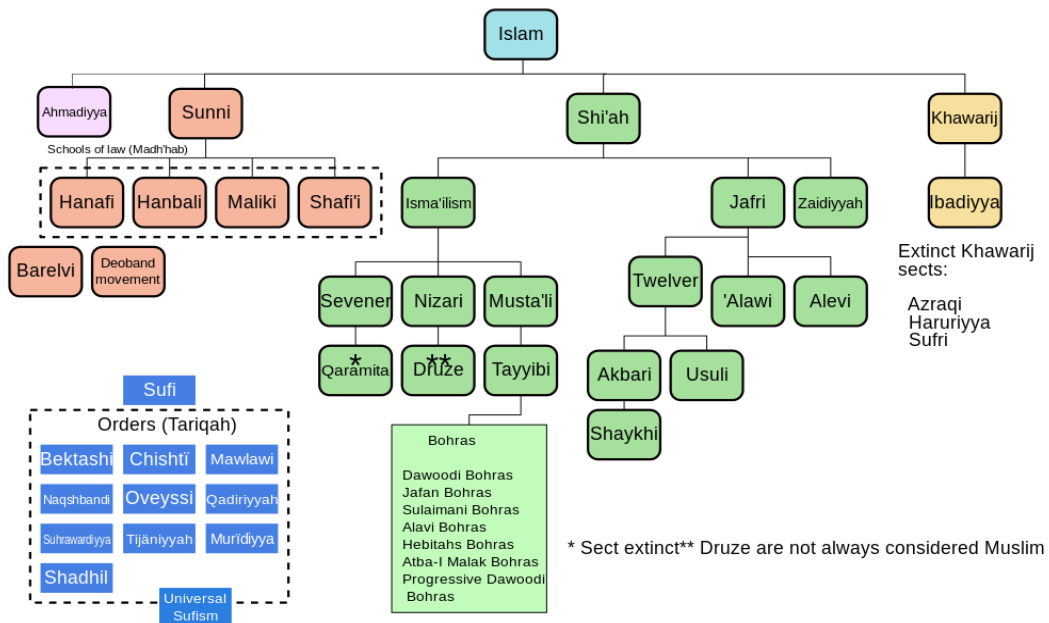
¹⁴⁴ Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 74.

¹⁴⁵ Αποτελεί τη γνωστότερη αποστροφή της Ραμπία αλ Ανταουίγια. Βλ. Attar, Farid al-din. (1973). *Muslim Saints and Mystics* (Ames: Omphaloskepsis), 47 και Esposito, *Islam, The Straight Path*, 102.

¹⁴⁶ Ahmed, 51.

¹⁴⁷ Triningham, 14. Λεπτομέρειες για τα πιο σημαντικά τάγματα στην περιοχή μας (μπεκτασικό και ναξιμπεντί) στο Μάξης, Ιωάννης.Θ. (2013). *Μυστικιστικά Ισλαμικά Τάγματα: ο Μικρασιατικός Χώρος* (Αθήνα: Παπαζήσης).

Ο σουφισμός, ως τάση, μπορεί να θεωρηθεί και αίρεση. Αντίστοιχα για τους περισσότερους Μουσουλμάνους ο σιΐτισμός είναι αίρεση. Μέσα στο σιΐτισμό, υπάρχουν τάσεις που θεωρούνται αιρετικές με σημαντικότερες τους Ισμαηλίτες, τους Δρούζους, τους Αλαουίτες, τους Αλεβίτες και τους Ζαΐντις. Ο λόγος είναι ότι δεν πιστεύουν όλοι οι Σιΐτες στους 12 Ιμάμηδες. Οι Ισμαηλίτες ως κύριο γνώρισμα έχουν την πίστη στη δυσπρόστατη ερμηνεία του Κορανίου, την εσωτερική και εξωτερική. Ουσιαστικά ακολουθούν ένα διαφορετικό (και τελευταίο για αυτούς) έβδομο ιμάμη του Σιΐτικού Ισλάμ και η πολιτική τους σημασία έγκειται στο ότι πέτυχαν να κυριαρχήσουν για ένα διάστημα στον μουσουλμανικό κόσμο, με τη δυναστεία των Φατιμιδών. Οι Δρούζοι, που ζουν κυρίως στη Συρία και προέρχονται από τον Τούρκο Μοχάμεντ ελ Νταραζί, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ιστορία και στην πολιτική της εν λόγω χώρας και έχουν κάποιες απόκρυφες, μεσσιανικές δοξασίες, ενώ πιστεύουν και στη μετεμψύχωση, πράγματα που τους καθιστούν για τους περισσότερους Μουσουλμάνους, απίστευτους.¹⁴⁸

Σχήμα 8: Οι διάφορες σέκτες του Ισλάμ. Πηγή: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Islam_branches_and_schools.svg

Οι Αλαουίτες, λόγω πολιτικών εξελίξεων στην Συρία στην οποία βρίσκονται στην εξουσία, έχουν για περισσότερο από μια πενήκονταετία ιδιαίτερη σημασία. Οι πυλώνες της πίστης για τους Αλαουίτες έχουν περισσότερο συμβολική παρά δεσμευτική αξία. Οι Αλεβίτες έχουν ιδιαίτερη δύναμη στην Τουρκία στην οποία βρίσκονται διεσπαρμένοι. Κάποιοι μελετητές θεωρούν ότι ο αριθμός τους κινείται μεταξύ του 20 - 30% του συνολικού πληθυσμού της Τουρκίας.¹⁴⁹ Οι Ζαΰντις της Υεμένης, οι οποίοι έχουν εμπλακεί σε μακρύ και αιματηρό εμφύλιο εναντίον Σουνιτών, πιστεύουν ότι ο τελευταίος ιμάμης ήταν ο 5^{ος}.¹⁵⁰ Οι Ζαΰντις είναι πιο κοντά από όλες τις σιϊτικές αιρέσεις στους σουνίτες, αφού δεν αποδίδουν στον Ιμάμη υπερφυσικές ιδιότητες ή μια έννοια αλάθθτου.¹⁵¹ Άλλες σιϊτικές αιρέσεις, χωρίς μεγάλη σημασία (για το Πολιτικό Ισλάμ) είναι οι Νιζαρίδες, οι Μπόχρας και οι Ακμπαρίδες, ενώ υπάρχουν και σουνιτικές αιρέσεις όπως οι Αχμεντίγιας που έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην ιστορία του Πακιστάν.

Ανακεφαλαιώνοντας, όπως φαίνεται από την αρχική ανάλυση του Ισλάμ, υπάρχουν – εν μέρει λόγω και του βιβλιογραφικού κενού – αρκετές παρεξηγήσεις για την θρησκεία αυτή, πολλές εκ των οποίων αποτελούν την κυρίαρχη άποψη ακόμα και στον ακαδημαϊκό τομέα και η παρουσίασή μας είχε σαν στόχο να αντικρούσει, διότι δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ένα φαινόμενο, αν πρώτα δεν κατανοηθεί σε όλο του το βάθος και εύρος.

---

¹⁴⁹ Soguk, Nevzat. (2010). *Globalization and Islamism: Beyond Fundamentalism* (Plymouth: Rowman & Littlefield), 98.

¹⁵⁰ Nasr, Sayyed Hossein, 147-156.

¹⁵¹ Hourani, *A History of the Arab Peoples*, 61.

3. Αναγέννηση του Πολιτικού Ισλάμ

Η ανάπτυξη του Ισλάμ κατά τους πρώτους αιώνες της εμφάνισής του, ήταν ταυτόχρονα ιμπεριαλιστική, οικονομική και πολιτιστική. Τη σκυτάλη από τις περίφημες Αραβικές δυναστείες των Ουμαγιάδων της Συρίας και της Κόρντομπα, των Αμπασιδών του Ιράκ και των Φατιμιδών της Αιγύπτου, πήραν οι Μογγόλοι που διέδωσαν το Ισλάμ στην Κεντρική και Ανατολική Ασία, αλλά και οι Μούγκαλς στην Περσία και οι Οθωμανοί Τούρκοι.¹⁵² Καθίσταται φανερό ότι μετά την Αραβική κυριαρχία, άρχισε μια αργή αλλά σταθερά πτωτική πορεία, πρώτα πολιτιστικά και μετά οικονομικά. Πάντως το Ισλάμ είχε κυρίαρχη θέση στην παγκόσμια κοινότητα επί μια χιλιετία (650 – 1650). Ακολούθησαν 350 χρόνια Ευρω-δυτικής κυριαρχίας. Η Συνθήκη του Κάρλοβιτς στη Δύση (1699) και ο θάνατος του τελευταίου μεγάλου Ινδού Μουσουλμάνου αυτοκράτορα Αουραγκζέμπ (1707) αποτελούν τα πρώτα σημάδια μιας, σταδιακής αρχικά και ελεύθερης μετά, πτώσης.

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτυχημένης «τζιχάντ» αποτελεί η Ινδία. Το 1757 η Ινδία ξεκίνησε να κατακτάται μετά την αποφασιστική μάχη του Πλάσσεϋ. Η αρχική αντίδραση στην συντριβή των Ισλαμικών κρατών από τους αλλόθρησκους Δυτικούς, ήταν μια προσπάθεια αποτίναξης του ζυγού με «ιερό πόλεμο», η οποία απέτυχε. Το 1799 τελείωσαν οι τέσσερις πόλεμοι μεταξύ των αρχόντων της περιοχής Μαϊσόρ με τον θάνατο του Τίπου Σουλτάν, γιου του «αντιδραστικού» Χάιντερ Αλί. Μέχρι το 1823 τα δυο τρίτα της απέραντης χώρας ήταν υπό καθαρή Βρετανική κατοχή.¹⁵³ Ο Σαγιέντ Αχμάντ Σαχίντ πολεμούσε τους Βρετανούς επί 20 χρόνια και σκοτώθηκε το 1831. Την ίδια χρονιά σκοτώθηκε και ο Τίτου Μιρ Μιγιάν που πολεμούσε τους Βρετανούς στη Βεγγάλη. Η τελευταία αντίδραση έπαψε το 1857, ακριβώς 100 χρόνια μετά τη μάχη του Πλάσσεϋ, όταν καταπνίγηκε η μεγάλη «ανταρσία των Σεπούς». Μετά την συντριβή της «ανταρσίας» όλοι οι Μουσουλμάνοι εκδιώχθηκαν από το Δελχί αφού θεωρήθηκε

---

¹⁵² Λεπτομέρειες σε Esposito, *Islam, The Straight Path*, 32-67 και Bokhari & Seddon, 58-103.

¹⁵³ Λεπτομέρειες σε Robb, Peter. (2002). *A History of India* (New York: Palgrave), 81-115.

«ισλαμική ανταρσία»,¹⁵⁴ ο τελευταίος αυτοκράτορας των Μούγκαλς, Μπαχαντούρα Σαχ Ζαφάρ, εξορίστηκε στην Ραγκούν της Βιρμανίας και οι τρεις γιοι και ο μοναδικός του εγγονός εκτελέστηκαν.

Την αποτυχημένη «τζιχάντ» κατά των Δυτικών ακολούθησε ένας κοινωνικός εκσυγχρονισμός που όμως φαινόταν να μην συνάδει με την μουσουλμανική ηθική. Τελευταίο βήμα και φυσική αντίδραση των Μουσουλμάνων ήταν η «αναγέννηση του Ισλάμ» με την επιστροφή στις «βασικές αρχές» της θρησκείας, η οποία και οδήγησε σε αυτό που στις μέρες μας ονομάζεται «Πολιτικό Ισλάμ». Πριν προχωρήσουμε στις εκφάνσεις του Πολιτικού Ισλάμ θα πρέπει να εξηγήσουμε την κινητήρια δύναμη πίσω από την «ισλαμική αναγέννηση», η οποία είναι τα δεινά που υφίστανται οι Μουσουλμάνοι ανά τον κόσμο και που θεωρείται ότι οφείλονται: Πρώτον, στην κατάπτωση των ηθικών μουσουλμανικών αρχών με συνενοχή των κυβερνήσεων που δεν εφαρμόζουν ούτε τις ηθικές ούτε τις κοινωνικές, ούτε τις οικονομικές «οδηγίες» της πίστης. Δεύτερον, στη σιγή και συνεργασία των πλέον μορφωμένων ιεροδιδασκάλων με κυβερνήσεις που στην πράξη δεν είναι ισλαμικές. Τρίτον, στην αντισλαμική διαφθορά συγκεκριμένης πολιτικής και οικονομικής ελίτ. Τέταρτον, στη συνεργασία της προαναφερθείσας ελίτ με τους αποικιοκράτες και τους ιμπεριαλιστές.¹⁵⁵

Οι αναθεωρητικές σκέψεις του Ισλάμ κυρίως κατά τον 20^ο αιώνα, το έφεραν στο προσκήνιο ως μια ουτοπική πολιτική απάντηση στα καθιερωμένα συστήματα διακυβέρνησης. Το Πολιτικό Ισλάμ έχει την κομματική του διάσταση, η οποία έλαβε τεράστιες διαστάσεις μετά την Αραβική Άνοιξη και την εξτρεμιστική, τρομοκρατική του διάσταση, με την περιώνυμη «ισλαμική τρομοκρατία», που θα εξεταστεί σε επόμενο κεφάλαιο. Σε αυτή την περίπτωση η θρησκεία απλά χρησιμοποιείται στο όνομα της τρομοκρατίας. Όπως επισημαίνει ο

---

¹⁵⁴ Κάποιοι ιστορικοί, όπως ο Λόρενς Τζαίμς παρουσιάζουν την ανταρσία ως εμφύλιο πόλεμο, μεταξύ των αντι-Βρετανών Μουσουλμάνων και των φιλο-Βρετανών Ινδουιστών. Βλ. James, Lawrence. (1999). *The Illustrated Rise and Fall of the British Empire* (New York: St. Martin's Press), 128-129. Η αλήθεια είναι ότι στους στασιασθέντες υπήρχαν πολλοί Ινδουιστές, που θεωρούσαν ότι η χρήση των νέων φυσιογγιών θα τους έφερνε σε επαφή με κατώτερες κάστες. Βλ. Robb, 146.

¹⁵⁵ Rahnama, 5.

Μαρκ Γιουγκενσμέγιερ «η θρησκεία έχει αναμφίβολα δώσει το κίνητρο, την δικαιολογία, την οργάνωση και την κοσμοθεωρία» για βίαιες πράξεις.¹⁵⁶

Για να κατανοηθεί ο πολιτικός χαρακτήρας του Ισλάμ αρκεί να δοθεί η δέουσα σημασία στην οξυδερκή παρατήρηση του Ολίβιερ, «η Αλ Κάιντα δεν έθεσε ως στόχο της τη Βασιλική του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη, αλλά το Κέντρο του Παγκοσμίου Εμπορίου και το Πεντάγωνο. Στόχευσε τον σύγχρονο ιμπεριαλισμό με τον ίδιο τρόπο που έκανε και η άκρα αριστερά με λιγότερη επιτυχία τις προηγούμενες δεκαετίες... Η «ούμμα» παίζει τον ίδιο ρόλο που έπαιζε το προλεταριάτο για τις τροτσκιστικές και αριστερές οργανώσεις στη δεκαετία του 1960».¹⁵⁷ Πάντως, τόσο η «ισλαμική τρομοκρατία», όσο και τα πολιτικά κόμματα ξεκίνησαν και σήμερα βασίζονται στις θεωρίες κάποιων σημαντικών θεωρητικών της αναγέννησης του Ισλάμ, των οποίων τις θεωρίες θα αναφέρουμε συνοπτικά.

α. Πρώμη Αραβική Ισλαμική αναγέννηση (Γουαχάμπ, Αφγκάνι, Αμπντου, Ρίντα)

Το πρώτο αυστηρότατο αναθεωρητικό κίνημα ξεκίνησε από τον Μουχάμαντ Αμπντούλ Γουαχάμπ, ο οποίος έζησε στην Αραβία τον 18^ο αιώνα. Μια εποχή που ακόμα στην Ινδία η προσπάθεια αντίδρασης στην αποικιοκρατία ήταν μέσω «τζιχάντ», στην Αραβία ο πουριτανός Γουαχάμπ κήρυξε την πλέον αυστηρή εκδοχή του Ισλάμ που υπάρχει στις μέρες μας. Με αφετηρία την ήδη αυστηρότατη σχολή σκέψης Χανμπάλι, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο τυπικό και απέρριψε με βδελυγμία όλα τα «αιρετικά στοιχεία», σιϊτικά, σουφικά ή αλλόθρησκα.¹⁵⁸ Ένας Άραβας φύλαρχος, ο Μουχάμαντ ιμπν Σαούντ συντάχθηκε μαζί του και από τότε η φυλή αυτή ταυτίστηκε με το γουαχαμπισμό. Ο Σαούντ έλαβε τον τίτλο του ιμάμη, κρατώντας έναν πολιτικο-θρησκευτικό ρόλο και ο

---

¹⁵⁶ Juergensmeyer, Mark. (2003). *Terror in the Mind of God* (Berkeley: University of California Press), 7.

¹⁵⁷ Mamdani, Mahmood. (2005). "Whither Political Islam?" Review Essay από *Foreign Affairs*, Ιανουάριος/Φεβρουάριος, 152.

¹⁵⁸ Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 99.

Γουαχάμπ του σεΐχη, του θρησκευτικού καθοδηγητή.¹⁵⁹ Η επικράτηση των απογόνων του Σαούντ στην Αραβία μετά από παρέλευση δυο αιώνων, το 1932, οδήγησε στο να φέρει η χώρα το όνομά τους (Σαουδική Αραβία) και να διδάσκει και εφαρμόζει τον γουαχαμισμό, τον οποίο μάλιστα προσπαθεί να διαδώσει και εκτός του Βασιλείου.¹⁶⁰ Η εφαρμογή στο πνεύμα και όχι στο γράμμα του Ισλαμικού Νόμου έχει δημιουργήσει παγκόσμια κατακραυγή, τόσο για καταπάτηση των δικαιωμάτων των γυναικών (π.χ. δεν επιτρέπεται να οδηγούν) όσο και για την εφαρμογή τιμωριών όπως δημόσιες μαστιγώσεις, λιθοβολισμοί, ακρωτηριασμοί και εκτελέσεις. Ο Γουαχάμπ θεωρούσε ως αποστάτες τους σουφιστές, τους σϋίτες, ακόμα και όσους εφάρμοζαν κάποια καινοτομία.¹⁶¹

Μεγαλύτερη επιρροή στην πρώιμη ισλαμική αναγέννηση στα τέλη του 18^{ου} αιώνα είχε ο Ιρανός Σουνίτης διδάσκαλος Τζαμαλαλντίν αλ Αφγκάνι.¹⁶² Ο αλ Αφγκάνι ζήτησε την επιστροφή στις αρχές του Ισλάμ, το οποίο θεωρούσε συμβατό με τις επιστήμες και τη λογική και επεσήμαινε τόσο τα τοξικά στοιχεία των άλλων πολιτισμών και θρησκειών στο Ισλάμ, όσο και την απαράδεκτη «παραίτηση» των Μουσουλμάνων από οποιοδήποτε εκσυγχρονισμό.¹⁶³ Η διαφθορά και η μοιρολατρία είχαν οδηγήσει κατά τον αλ Αφγκάνι την πάλαι ποτέ πανίσχυρη «ούμμα» σε ένδεια. Το τρίπτυχο της επιτυχίας θα ήταν η πολιτική ενότητα, η κοινωνική συνοχή και ο εκσυγχρονισμός με βάση τις ισλαμικά ερμηνευόμενες και εφαρμοζόμενες επιστήμες. Ο Αλ Αφγκάνι θεωρούσε τον ευρωπαϊκό ιμπεριαλισμό και ιδιαίτερα την βρετανική αποικιοκρατία ως αιτία της οπισθοχώρησης του Ισλάμ και πίστευε ότι μέσα από ένα πολιτικό πανισλαμικό κίνημα με ηγεσία μορφωμένους ανθρώπους, θα αναβίωναν οι εποχές δόξας. Η

---

¹⁵⁹ Dekmejian, 244.

¹⁶⁰ Knauerhase, Ramon (1975). *The Saudi Arabian Economy* (New York: Praeger), 20-22.

¹⁶¹ Hopwood, Derek. (1972). *The Arabian Peninsula: Society and Politics* (Totowa: Rowman and Littlefield), 54-66.

¹⁶² Παρότι η ακαδημαϊκή κοινότητα συγκλίνει πλέον στην Ιρανική του καταγωγή, δεν μπορεί να θεωρηθεί και απολύτως βέβαια. Βλ. Hourani, Albert. (2002). *Arabic Thought in the Liberal Age 1789 – 1939* (Cambridge: Cambridge University Press), 108.

¹⁶³ Esposito, John L. (1999). *The Islamic Threat: Myth or Reality?* (Oxford: Oxford University Press), 54.

αλήθεια είναι ότι σε σχέση με μεταγενέστερους μελετητές δεν εμβάθυνε τη θεολογική σκέψη αλλά ζήτησε την ένωση της ούμμα, την αλλαγή των φιλοδουτικών καθεστώτων και την αναδιάρθρωση των δομών με χρήση της σύγχρονης επιστήμης.¹⁶⁴ Συνεπώς επηρέασε με το λόγο και τη σκέψη του, όλους τους «αναθεωρητές», εθνικιστές, αριστερούς και ισλαμιστές, αφού όλοι είχαν ως σκέψη την πολιτική ενότητα και την απελευθέρωση από την αποικιοκρατία.¹⁶⁵ Επίσης πέραν της πολιτικής και φυσικά θρησκευτικής ενότητας, τόνισε - και αυτό κατά τον Χουρανί αποτελεί σημαντική καινοτομία - την ιστορική πολιτισμική υπεροχή του Ισλάμ, σε μια εποχή που όλοι θεωρούσαν το Ισλάμ «οπισθοδρομικό».¹⁶⁶

Πιο σημαντικός από τον αλ-Αφγκάνι, ήταν ο Αιγύπτιος μαθητής του, Μουχάμαντ Άμπντου, ο οποίος είχε βαθύτερες θεολογικές γνώσεις και ανέπτυξε μια πιο ολοκληρωμένη θεωρία σχετικά με την ισλαμική αναγέννηση. Ο Άμπντου (1849 – 1905) επιμορφώθηκε στο πανεπιστήμιο του Αλ Αζάρ στο Κάιρο, στο οποίο αργότερα δίδαξε και θεωρείται ο σπουδαιότερος αναμορφωτής της εποχής του. Ξεκινώντας με βάση την διδασκαλία του αλ-Αφγκάνι για την ανάγκη επιστημονικού εκσυγχρονισμού αλλά και ευρωπαϊκών συστημάτων οργάνωσης και διοίκησης, έφθασε στην διατύπωση της απόλυτης αναγκαιότητας να είναι οι νεωτερισμοί συμβατοί με το Ισλάμ, κάτι που σημαίνει ότι η ερμηνεία της πίστης θα πρέπει να δεχθεί μεταρρυθμίσεις, που προϋποθέτουν ότι έχουν ανοίξει εκ νέου οι «πύλες της ιζτιχάντ». Ο Άμπντου έφτασε να γίνει ο μεγάλος μουφτής του Καΐρου, θέση από την οποία προσπάθησε να προωθήσει κοινωνικές μεταρρυθμίσεις.¹⁶⁷ Το κίνητρο για τις μεταρρυθμίσεις ήταν η αποδοχή της

---

¹⁶⁴ Keddie, Nikki R. (1972). *Sayyid Jamal Ad-Din Al-Afghani: A Political Biography*, (Berkeley: University of California Press), 130. Επίσης βλέπουμε ότι πολύ γρήγορα απέκτησε εχθρούς και εκδιώχθηκε από την Πύλη για να γίνει δεκτός μετά βαΐων και κλάδων στο Κάιρο. Βλ. Davison, Roderic H. (1973). *Reform in The Ottoman Empire 1856-1876* (New York: Gordian Press), 270-271.

¹⁶⁵ Keddie, R. Nikki. (1994). “Sayyid Jamal al-Din ‘al-Afghani’”, από *Rahnema*, 29.

¹⁶⁶ Χαρακτηριστική είναι η απάντηση που έδωσε με βιβλίο του ο Αφγκάνι (που απέφυγε τις συγγραφές) στον Ερνέστο Ρενάν, που υποστήριζε την οπισθοδρομικότητα του Ισλάμ (αλλά και των υπολοίπων θρησκειών). Βλ. Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age 1789 – 1939*, 114 και Keddie, “Sayyid Jamal al-Din ‘al-Afghani’” από *Rahnema*, 19.

¹⁶⁷ Κάποιες προκαλούσαν ιδιαίτερα τους σκληροπυρηνικούς, όπως η άδεια σε

ανάγκης εκσυγχρονισμού των νόμων και των εθίμων ώστε να αποδειχθεί ότι το Ισλάμ είναι συμβατό με την πρόοδο και τη δημοκρατία.¹⁶⁸

Παρότι, όπως όλοι οι Σουνίτες και ιδιαίτερα οι Σαλαφιστές θεωρεί ως ιδανική την εποχή του Προφήτη και των τεσσάρων πρώτων Χαλιφών, θεωρεί ότι οι διαφορετικές σχολές σκέψεις, τα σχίσματα και η τοξική επίδραση άλλων θρησκειών έφεραν το αποτέλεσμα του τέλματος και της υποταγής στη Δύση. Πέραν του Κορανίου, για τον Άμπντου τα πάντα επιδέχονται κριτική και λογική αποδοχή ή απόρριψη. Οι κοινά αποδεκτές σχολές σκέψεις ήταν κατά των Άμπντου οπισθοδρομικές, αλλά και ο εκσυγχρονισμός χωρίς θρησκευτικό ήθος καταστρεπτικός.¹⁶⁹ Ο μουσουλμάνος θεολόγος και νεωτεριστής ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την «ισλαμική εκπαίδευση». Οι επιστήμες έπρεπε να διδάσκονται, αλλά δεν θα έπρεπε οι μουσουλμάνοι να μιμούνται κατ' ανάγκη οτιδήποτε δυτικό. Τόσο τα αγόρια, όσο και τα κορίτσια θα έπρεπε να μαθαίνουν γραφή, ανάγνωση, βασικά θέματα του Ισλάμ συμπεριλαμβανομένων των διαφορών με το Χριστιανισμό, και αριθμητική, και κατόπιν ανάλογα με τον επαγγελματικό τους προσανατολισμό θα έπρεπε να μορφώνονται περισσότερο. Το επόμενο επίπεδο εκπαίδευσης θα έπρεπε να περιλαμβάνει την επιστήμη της λογικής και την τέχνη της επιχειρηματολογίας, πολιτισμό και ιστορία. Στο ύψιστο επίπεδο θα έπρεπε να περιλαμβάνονται η λογοτεχνία, το δίκαιο, η ιστοριογραφία, η ηθική και η υψηλή θεολογία.¹⁷⁰

Πολιτικά ο Άμπντου ήταν υπέρμαχος της διάκριση των εξουσιών και δεν προσέβλεπε στην απόλυτη εξουσία ενός «Χαλίφη». Ο Σουλτάνος ή Χαλίφης θα έπρεπε να είναι ο επικεφαλής μόνο της εκτελεστικής εξουσίας, αφού νομικοί και θεολόγοι θα έπρεπε να ασχολούνται με την απόδοση της δικαιοσύνης και τη νομοθεσία, πάντα μέσα στο δικαϊκό σύστημα του Ισλαμικού Νόμου. Ένας σαφής

Μουσουλμάνους να αναλάβουν επιχειρηματικές δραστηριότητες που εμπεριείχαν τόκους, κάτι που απαγορεύεται στο Ισλάμ. Βλ. Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 103.

¹⁶⁸ Shadid, 63.

¹⁶⁹ Ripin, 220.

¹⁷⁰ Haddad, Yvonne. (1994) "Muhammad Abduh: Pioneer of Islamic Reform", από Rahnema, 52.

νεωτερισμός ήταν η άποψη του ότι οι Μουσουλμάνοι δεν πρέπει να είναι πολυγαμικοί, παρότι αυτό ήταν αποδεκτό για την πρώτη ισλαμική κοινότητα και επιτρεπόμενο από την θρησκεία.¹⁷¹ Η επιβαλλόμενη απόλυτη ισότητα στον τρόπο συμπεριφοράς έναντι των συζύγων του, είναι αδύνατη για οποιονδήποτε άνδρα και συνεπώς η πολυγαμία στη σύγχρονη εποχή θα έπρεπε να απαγορευθεί σε όλες της ισλαμικές κοινωνίες. Τέλος πίστευε και δίδασκε ότι το διαζύγιο δεν θα έπρεπε να είναι εύκολο και να είναι σε κάθε περίπτωση το ίδιο εύκολο ή δύσκολο για τις γυναίκες και τους άνδρες. Ιδιαίτερα θα πρέπει να προστατεύονται οι γυναίκες που έχουν δεχθεί φυσική ή ακόμα και λεκτική επίθεση από τους άνδρες τους, ή που τις έχουν εγκαταλείψει. Τέλος, το πιο ολοκληρωμένο γραπτό κείμενο της πρώιμης Αραβικής Σχολής είναι μάλλον η «Θεολογία της Ενότητας» του Άμπντου.

Κλείνοντας τον κύκλο των πρώιμων Αράβων μεταρρυθμιστών πρέπει να αναφέρουμε τον Μουχάμαντ Ρασίντ Ρίντα, μαθητή και βιογράφο του Άμπντου. Ο πρωτοπόρος θεολόγος γεννήθηκε στην Τρίπολη του Λιβάνου, τμήμα της τότε Οθωμανικής Συρίας. Όπως όλοι οι Άραβες λόγιοι, που αναζήτησαν την αναγέννηση του Ισλάμ, θεωρούσε την κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι απανταχού Μουσουλμάνοι ως αποτέλεσμα της διαφθοράς και της τυραννίας των χαλίφηδων και των συνεργατών τους. Πέρα από τους δίκαιους Ρασιντούν που έχουν αναλυθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι ηγέτες της «ούμμα» φάνηκαν ανάξιοι της ευθύνης που είχαν. Οι πλέον μορφωμένοι θρησκευτικοί «παράγοντες» είχαν κατά τον Ρίντα συμμαχήσει με τους διεφθαρμένους ηγέτες που είτε κυβερνούσαν υπό την δυτική επήρεια είτε υποτάχθηκαν σε Δυτικούς στο πλαίσιο της αποικιοκρατίας. Ο Ρίντα επιθυμούσε και πίστευε την δημιουργία ενός «ισλαμικού κράτους». Ιδιαίτερα μετά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο δεν είχε αμφιβολία και η επίσημη κατάργηση του Χαλιφάτου από τον Κεμάλ Ατατούρκ τον βοήθησε να αποκρυσταλλώσει τις απόψεις του. Το έργο του Ρίντα αποτυπώνεται μέσα από την έκδοση της εφημερίδας «αλ Μανάρ» (εβδομαδιαία Αιγυπτιακή εφημερίδα 8 σελίδων που ξεκίνησε να εκδίδεται από τον Ρίντα το 1898, αλλά γρήγορα μετέπεσε σε μηνιαίο περιοδικό).¹⁷²

---

¹⁷¹ Rippin, 222, Haddad, 58 και Esposito, *Islamic Threat*, 55.

¹⁷² Adams, Charles. (1968). *Islam and Modernism in Egypt* (New York: Russell & Russell),

Επηρεασμένος από τις ιδεολογίες της εποχής, συνδυάζει ιδιότυπα τον σοσιαλισμό (παίρνοντας στοιχεία όπως η κοινωνική δικαιοσύνη), τον αντιμπεριαλισμό (δανειζόμενος στοιχεία του αραβικού εθνικισμού)¹⁷³ και την ανάγκη νέας ερμηνείας της θεολογίας του Ισλάμ (υπέρμαχος της «ιζτιχάντ»). Το Χαλιφάτο που ονειρεύεται ο Ρίντα βασίζεται στη λαϊκή κυριαρχία της ούμμα, έχει ισχύ και εξουσία, δημιουργείται από αναγκαιότητα και διοικείται από συγκεκριμένους ανθρώπους με όρια χρονικά και πνευματικά. Αναζητούσε στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού την κατάργηση αναχρονιστικών διατάξεων όπως η θανάτωση των αποστατών και ήταν υπέρμαχος κάποιων δικαιωμάτων των γυναικών, χωρίς να πιστεύει στην πλήρη ισότητα των δυο φύλων.¹⁷⁴ Προσπαθούσε να εισάγει νεωτεριστικές αντιλήψεις στο Ισλάμ, ακόμα και την Δαρβινική θεωρία της εξέλιξης, κόκκινο πανί για τους σκληροπυρηνικούς υποστηρικτές των μονοθεϊστικών θρησκειών.¹⁷⁵ Παρότι επιθυμεί το ισλαμικό κράτος, θεωρεί ότι η θρησκευτική και η πολιτική εξουσία δεν ταυτίζονται. Τα συμβιβάζει καταλήγοντας ότι η πολιτική υποτάσσεται στη θρησκεία.

Η συνολική πρόωμη αραβική Σχολή θα λέγαμε ότι επιδιώκει ένα σύγχρονο «χαλιφάτο», που δεν συμπεριλαμβάνει κατ' ανάγκη ολόκληρη την «ούμμα». Ο βασικός οδηγός είναι το Κοράνι, όχι όμως το γράμμα του, αλλά το πνεύμα του. Η αρχή του δημοσίου συμφέροντος υπερέχει όλων. Το Ισλάμ πέρα από τις αρχές του είναι ιδιαίτερα ευέλικτο. Εμπεριέχει διαλογική συζήτηση και εκλογές χωρίς να περιγράφει τη διαδικασία. Επιθυμεί να επιβάλλει το Νόμο και να προβάλλει την Πίστη, χωρίς να καθορίζει τα μέσα. Συνεπώς, αν δημιουργηθεί ένα «χαλιφάτο» ή «ισλαμικό κράτος» αυτό θα πρέπει να είναι σύγχρονο και δε θα προσομοιάζει σε διαδικασίες την εποχή των «σαλάφ» και φυσικά ο σύγχρονος «χαλίφης» μπορεί

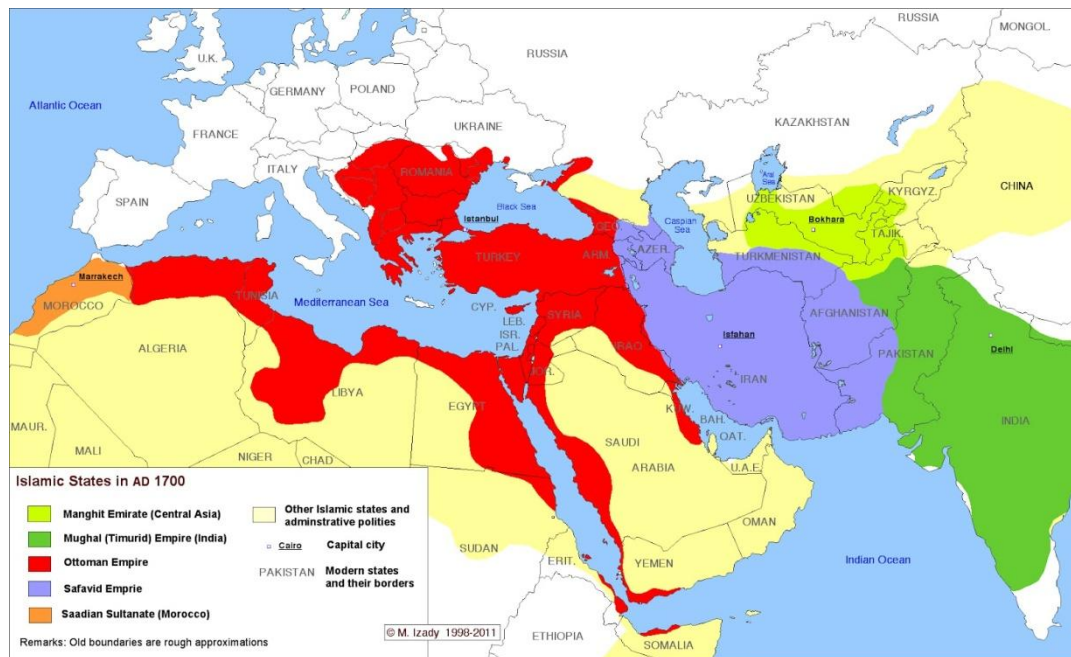
180.

¹⁷³ Ο Ρίντα ήταν «Αραβας εθνικιστής» και ακτιβιστής. Ήταν μάλιστα ο Πρόεδρος του Συριακού Κογκρέσου που ανακήρυξε βασιλιά τον Φεϊζάλ το 1920. Βλ. Kerr, Malcolm H. (1966). *Islamic Reform: The Political and Legal theories of Muhammad Abduh and Rashid Rida* (Los Angeles: University of California Press), 155.

¹⁷⁴ Δαλακούρα, 151.

¹⁷⁵ Adams, 138.

άνετα να φέρει τον τίτλο του Προέδρου της Δημοκρατίας.¹⁷⁶

Σχήμα 9: Μουσουλμανικός κόσμος το 1700. Πηγή: <http://www.hizb-australia.org/2016/09/is-the-caliphate-irrelevant-in-the-modern-world-2/>

β. Ισλαμική αναγέννηση στην Ινδία (από τον Σαχ Ουάλι Ουλά στον Μαουντούντι)

Η Ινδία ανέκαθεν είχε πλειοψηφία ινδουιστικού πληθυσμού, όμως οι μουσουλμάνοι κυριαρχούσαν πολιτικά επί 800 χρόνια. Η περίφημη δυναστεία των Μούγκαλς είχε επιβάλλει το Ισλάμ είτε βίαια με διώξεις Ινδουιστών από βασιλείς όπως ο Αουραγκζέμπ, είτε με προσεταιρισμό και φιλική διάθεση όπως ο Ακμπάρ, που έρεπε στον σουφισμό και στην πολιτιστική επιρροή του ινδουισμού. Όπως προαναφέρθηκε, η βρετανική «εισβολή» στην Ινδία, ώθησε τους μουσουλμάνους σε «τζιχάντ».

Μετά την αποτυχία της «τζιχάντ», οι μουσουλμάνοι της Νοτίου Ασίας ξεκίνησαν την προσπάθεια της σύγχρονης ισλαμικής αναγέννησης, παράλληλα με την πρώιμη ισλαμική αναγέννηση που έγινε κατά βάση από Άραβες και Ιρανούς. Από τον 18^ο αιώνα ο Σαχ Ουάλι Ουλά μίλησε στο Δελχί για επιστροφή στην

¹⁷⁶ Kerr, 213.

«ισλαμική ορθοδοξία» και πιστή τήρηση του ισλαμικού νόμου με νέα ερμηνεία αντί της απλής μίμησης του.¹⁷⁷ Ο Ουλά βοήθησε πολλούς Μουσουλμάνους να κατανοήσουν το Κοράνι αφού το μετέφρασε στα Περσικά και επέμενε πως η αποβολή των ινδουιστικών (αλλά και χριστιανικών) στοιχείων θα έθετε τις βάσεις για επιστροφή στο «ορθό» Ισλάμ. Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Χάτζι Σαρία Ουλά ξεκίνησε το 1818 στη Βεγγάλη το κίνημα του «Καθήκοντος» («Φαραϊζι»), που δίδασκε με περισσότερο πάθος και εξτρεμισμό τον «εξαγνισμό» του Ισλάμ με αποκήρυξη του δυτικού τρόπου ζωής και των ινδουιστικών επιρροών. Από εκεί επηρεάστηκε το «κίνημα των Ντεομπάντι», που ξεκίνησε ο Χάτζι Μοχάμεντ Άμπιντ του Ντεομπάντ το 1866, ο οποίος ίδρυσε τους πρώτους μεντρεσέδες, από τους οποίους αργότερα αποφοίτησαν οι «μαθητές» («Ταλιμπάν») που μας έχουν απασχολήσει ιδιαίτερα στο τέλος του 20^{ου} αιώνα.¹⁷⁸ Τα πρώτα «σεμινάρια» των Ντεομπάντι έλαβαν χώρα στις 14 Απριλίου 1866 και το 1931 υπήρχαν καταγεγραμμένοι περισσότεροι από 900 μαθητές. Οι «Ντεομπάντι» παρότι αρκετά φανατικοί, δεν είχαν ενδιασμούς στην συνεργασία με τους Ινδουιστές για να αποτινάξουν το Βρετανικό ζυγό.

Μια άλλη σχολή σκέψης, επηρεασμένη από το σαουδαραβικό γουαχαμισισμό και την κατά γράμμα εφαρμογή του Ισλαμικού Νόμου ήταν η Αλ – ε – Χαντίθ, η οποία δεν επηρέασε ιδιαίτερα τις πολιτικές εξελίξεις, αλλά η οποία έχει άμεση σχέση με την ιδεολογία της Αλ Κάιντα και υποστηρικτές στην Μουσουλμανική αριστοκρατία. Η μετριοπαθής σχολή σκέψης Μπρέλβι του Αχμάντ Ρίζα Χαν ήρθε σαν αντίδραση στους σκληροπυρηνικούς Ντεομπάντι και Αλ – ε – Χαντίθ. Τέλος, το 1927 ιδρύθηκε από τον Μοχάμαντ Ηλιάς η «ιεραποστολική κοινότητα», γνωστή ως Τζαμάτ Ταμπλίγκι (JT) η οποία στόχευε στην σωτηρία του κάθε ατόμου, δεν είχε πολιτικές προεκτάσεις και στις μέρες μας αριθμεί εκατομμύρια μέλη.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ Ahmed, 224.

¹⁷⁸ Οι σπουδές στους μεντρεσέδες των Ντεομπάντι συμπεριλάμβαναν πέραν του Κορανίου, των Χαντίθ και εν γένει του Ισλαμικού Νόμου στην πράξη και φυσικές επιστήμες, λογική και φιλοσοφία, ενώ δεν είχαν καμία εξάρτηση από πλούσιους Ινδούς (και αργότερα Πακιστανούς) γαιοκτήμονες. Βλ. Lapidus, 626.

¹⁷⁹ Esposito, *Islamic Threat*, 262 και Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 121.

Το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι για πρώτη φορά στην Ινδία έγινε λόγος για επαναφορά σε ισλαμικό κράτος, ενώ ιδρύθηκε το Ισλαμικό Κολέγιο της Λαχώρας το 1892 και το πρώτο ισλαμικό κόμμα Τζαμάατ Ισλάμι (JI), από τον Σαγιέντ Αμπουλ Άλα Μαουντούντι. Το Ισλαμικό Κολλέγιο της Λαχώρας ήρθε σαν αντίδραση στο «κίνημα του Αλιγκάρ», του Σερ Σαγιέντ Αχμάντ Χαν, ο οποίος προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τη μουσουλμανική κοινότητα μέσα από βρετανική παιδεία.¹⁸⁰ Ο Χαν δημιούργησε το «Μωαμεθανικό Αγγλο-Ανατολικό Κολλέγιο» της Αλιγκάρ το 1875, που μετονομάστηκε σε Κολλέγιο της Αλιγκάρ μετά από δυο χρόνια και «Μουσουλμανικό Κολλέγιο της Αλιγκάρ» το 1913.¹⁸¹ Στο Κολλέγιο διδασκόντουσαν φυσικές επιστήμες, μαθηματικά, ιστορία και αγγλική γλώσσα και λογοτεχνία.

Ο Σαγιέντ Μαουντούντι αποτελεί τον βασικότερο εκπρόσωπο και στοχαστή της αναγέννησης του Ισλάμ στον 20^ο αιώνα και της στοιχειοθέτησης του ισλαμικού φονταμενταλισμού και γι' αυτό αξίζει ιδιαίτερης προσοχής και μελέτης. Συνομήλικος του σίιτη Ιρανού Αγιατόλα Χομεϊνί, αλλά και του σουνίτη Αιγυπτίου Σαγιέντ Κουτμπ, που οι θεωρίες τους θα παρουσιαστούν αργότερα, αποτελεί την αφετηρία για όλους τους άλλους, ενώ ταυτόχρονα είναι ο άνθρωπος που εισήγαγε πρακτικά το Ισλάμ στην σύγχρονη πολιτική.

Γεννήθηκε στο Αουραγκαμπάντ της υπό αγγλικής κυριαρχίας Νότιας Ινδίας στις 25 Σεπτεμβρίου 1903. Καταγόταν από σπουδαία μουσουλμανική οικογένεια που είχε ιδιαίτερους δεσμούς με την αυτοκρατορική αυλή της δυναστείας των Μούγκαλς, την περίφημη δυναστεία που κυβέρνησε την Ινδία, όσο και με τους τοπικούς άρχοντες του Χαϊντεραμπάντ. Ο πατέρας του είχε ιδιαίτερη προσήλωση στην θρησκεία και μάλιστα στο σουφισμό, έχθρα προς τη Δύση και ήταν σημαντικός δικηγόρος. Ο νεαρός Σαγιέντ Μαουντούντι δεν έμαθε αγγλικά, όπως τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας του, όμως έμαθε άριστα περσικά και αραβικά στο μεντρεσέ της Φουρκανίγια. Μάλιστα η γνώση του στην κλασική αραβική γλώσσα ήταν τόσο βαθιά, που σε ηλικία μόλις 14 ετών έκανε

---

¹⁸⁰ Robb, 189.

¹⁸¹ Το πρότυπο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το περίφημο Βρετανικό πανεπιστήμιο του Κέμπριτζ. Βλ. Esposito, *Islamic Threat*, 56.

την πρώτη του μετάφραση. Το 1918 ο Μαουντούντι άρχισε να ασχολείται με την πολιτική και ήταν θαυμαστής του Μαχάτμα Γκάντι. Την ίδια χρονιά άρχισε να εργάζεται σαν δημοσιογράφος στην εφημερίδα «Μπιτζνούρ» και ήταν τόσο αξιόλογος που σε ηλικία μόλις 17 ετών έγινε κύριος αρθρογράφος της εφημερίδας «Τατζ». Το 1921 ήρθε σε επαφή με την ηγεσία της «Κοινωνίας των Ινδών Ιερέων», της ελίτ του μουσουλμανικού κόσμου. Αντί να εντυπωσιαστεί, μάλλον εντυπωσίασε και του ζητήθηκε να μετακομίσει στο Δελχί και να αναλάβει την έκδοση της επίσημης ημερήσιας εφημερίδας τους, «Μουσουλμάνος».

Στο Δελχί ο Μαουντούντι επέκτεινε σημαντικά τις γνώσεις του περί την θρησκεία, παρακολουθώντας τα σοβαρότερα σεμινάρια και συνομιλώντας με τους κορυφαίους Ντεομπάντι ουλεμά της εποχής και στο τέλος έγινε και ο ίδιος ένας από αυτούς, κάτι που αγνοούν ακόμα και βιογράφοι του, αφού αποκαλύφθηκε μετά το θάνατό του.¹⁸² Επίσης έμαθε, έστω και αργά, αγγλικά. Σε ηλικία 21 ετών ήρθε σε ρήξη με τους υπόλοιπους ουλεμά, γιατί θεωρούσε ότι πρόδιδαν τις αρχές του Ισλάμ στο όνομα του εθνικισμού και της προσπάθειας για ανεξαρτησία. Είναι η χρονιά κατά την οποία απέτυχε και το κίνημα «Κιλάφατ» («Χαλιφάτου»), που ξεκίνησε στην Ινδία το 1919 και σκόπευε στην διατήρηση του Χαλιφάτου που κατήργησε ο Μουσταφά Κεμάλ, στην προστασία των «Ιερών Τόπων» και στη διατήρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁸³ Εκείνη τη χρονιά ο Μαουντούντι ξεκίνησε να γράφει τα σημαντικότερα έργα του με το περίφημο «Ο Ιερός Πόλεμος στο Ισλάμ» («αλ Τζιχάντ φιλ Ισλάμ»), ενώ λίγο αργότερα ακολούθησε το «Προσπαθώντας να κατανοήσουμε το Ισλάμ» («Ρισαλάχ –ι – Ντινυάτ»). Μετακόμισε στο Χαϊντεραμπάντ, όπου παρατηρώντας την φθίνουσα κατάσταση της μουσουλμανικής κοινότητας και την άνοδο της ινδουιστικής, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η αιτία της ηθικής και κοινωνικής κατάπτωσης ήταν η μίξη του

---

¹⁸² Nasr, Seyyed Vali Reza. (1994). "Mawdudi and the Jama'at-I Islami: The Origins, Theory and Practice of Islamic Revivalism" από Rahnema, 101.

¹⁸³ Ο Μουσταφά Κεμάλ κατήργησε το Χαλιφάτο αλλά «η κατάργηση δημιούργησε τριγμούς σε όλο το μουσουλμανικό κόσμο. Τόσο συνδεδεμένοι ένιωθαν οι μουσουλμάνοι με την έννοια της σύμματος, που για χρόνια υπήρχε στην Ινδία κίνημα για την ανασύσταση του Χαλιφάτου». Βλ. Ahmed, 100. Επίσης, είναι χαρακτηριστικό ότι για να διατηρηθεί η ενότητα των Ινδών, ινδουιστές με πρώτο τον Μαχάτμα Γκάντι συντάχθηκαν με τους Μουσουλμάνους και ενίσχυσαν το κίνημα «Κιλάφατ». Βλ. Robb, 190.

Ισλάμ με ινδουιστικά στοιχεία και η απομάκρυνση από την ορθή πίστη.

Το 1932 ξεκίνησε και για τα υπόλοιπα 47 χρόνια της ζωής του συνέχισε να εκδίδει και να αρθρογραφεί σε δικιά του εφημερίδα. Το 1938 δίδαξε για λίγο στο σημαντικό κέντρο σπουδών του Παντζάμπ «Νταρούλ Ισλάμ» και τον επόμενο χρόνο μετέβη στη Λαχώρη όπου δίδαξε «ισλαμικές σπουδές» στο Ισλαμικό Κολλέγιο. Το 1941 ίδρυσε το πρώτο θρησκευτικό κόμμα,¹⁸⁴ παρακλάδια ή μιμητές του οποίου απλώθηκαν παντού, το περίφημο «Ισλαμικό Κόμμα». Παρότι ήταν αντίθετος στη διάσπαση της Ινδίας, όταν δημιουργήθηκε το Πακιστάν, μετέβη εκεί και επηρέασε τα μέγιστα ώστε η χώρα να ιδρυθεί στο όνομα του Ισλάμ και να τονιστεί η θρησκευτική ταυτότητα περισσότερο από οποιοδήποτε τοπικισμό. Μάλιστα παρότι ο ίδιος προς στιγμήν φυλακίστηκε το 1948, η διακήρυξή του για την ανάγκη «ισλαμικού συντάγματος» του νεοσύστατου κράτους υιοθετήθηκε, όπως και οι ιδέες του, σε μεγάλο βαθμό.

Το 1953 ο Μαουντούντι απαίτησε να απαγορευθεί η θεώρηση των αιρετικών «Αχμεντίγιας» ως μουσουλμάνων και προκάλεσε τέτοια οργή μεταξύ των «ορθόδοξων» ομοδόξων των, που σε συμπλοκές σκότωσαν περισσότερους από 2.000 «αιρετικούς» στο Παντζάμπ.¹⁸⁵ Για το ρόλο του αυτό καταδικάστηκε από στρατοδικείο σε θάνατο, που μετετράπη αμέσως σε ισόβια κάθειρξη, για να εκτίσει τελικά ποινή μικρότερη από δυο χρόνια. Το 1958 το στρατιωτικό καθεστώς του Μοχάμεντ Αγιούμπ Χαν ανέστειλε τη λειτουργία των κομμάτων και το 1964 ο Μαουντούντι οδηγήθηκε εκ νέου στη φυλακή, για να αποφυλακιστεί σχεδόν αμέσως. Στις προεδρικές εκλογές του 1965 εφαρμόζοντας πολιτικό ρεαλισμό το κόμμα του Μαουντούντι στήριξε την υποψηφιότητα της Φατιμά Τζέννα, γυναίκας και σιΐτισας. Πέθανε στις 22 Σεπτεμβρίου 1979 στις Η.Π.Α., στο νοσοκομείο του Μπάφαλο της Νέας Υόρκης, όπου ο δεύτερος γιος του εργαζόταν ως γιατρός. Την κηδεία του, στη Λαχώρη, και παρότι το κόμμα του δεν αποτελούσε ποτέ κόμμα εξουσίας, παρακολούθησαν περισσότεροι από 500.000 συμπατριώτες του.

---

¹⁸⁴ Πρόκειται για το Jama' at-I Islami του Πακιστάν. Βλ. Nasr, Seyyed Vali Reza. (1994). *The Vanguard of the Islamic Revolution* (Berkeley: Univeristy of California Press).

¹⁸⁵ Για το ρόλο του Μαουντούντι στις διώξεις των Αχμεντίγιας, *ibid*, 131-141.

Ολόκληρη η θεωρία του «ισλαμικού φονταμενταλισμού» τον 20^ο αιώνα βασίζεται στη σκέψη του Μαουντούντι. Τόσο σουνίτες όσο και σίιτες θεολόγοι αλλά και στοχαστές, όπως τα ηγετικά στελέχη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, είχαν μελετήσει τα έργα του. Προήγαγε ένα «καθαρό Ισλάμ», απαλλαγμένο από ινδουιστικά, μυστικιστικά ή εξευρωπαϊσμένα στοιχεία. Ιδιαίτερα για το σουφισμό έτρεφε σεβασμό και τον θεωρούσε σημαντικό σε περίπτωση που απέβαλλε αυτά που ο Μουσουλμάνος στοχαστής θεωρούσε τοξικά και αντισλαμικά στοιχεία. Πρέπει να τονισθεί ότι ο Μαουντούντι δεν ήταν υπέρμαχος της βιαίας ανατροπής των καθεστώτων. Η εγκαθίδρυση της ισλαμικής δημοκρατίας έπρεπε να προέρχεται από τον γνήσιο εξισλαμισμό της κοινωνίας, η οποία θα επιθυμούσε πλέον την επιβολή του σχετικού καθεστώτος. Αυτός είναι και ο λόγος που ο Πακιστανός στοχαστής δε συμμετείχε σε παραστρατιωτικές ή τρομοκρατικές οργανώσεις και ηγήθηκε νομίμου κόμματος. Πίστευε και προσπαθούσε να αναλύσει στα γραπτά του ότι ο ισλαμικός νόμος («σαρία») ήταν το τέλει νομικό και πολιτικό σύστημα και με ορθή εφαρμογή θα αποτελούσε το νομικό πλαίσιο της «δημοκρατο-θεοκρατίας» στην οποία πίστευε, ως το τέλει πολίτευμα. Συνεπώς δεν προκαλεί έκπληξη ότι οι συγκρίσεις που έκανε ο Μαουντούντι δεν ήταν μεταξύ του Ισλάμ και των ετέρων θρησκειών, αλλά μεταξύ του Ισλάμ και των πολιτικών συστημάτων, όπως ο σοσιαλισμός και ο καπιταλισμός. Επιπρόσθετα, απέρριπτε όλες τις ιδεολογίες, όπως ο εθνικισμός ή ο «εκσυγχρονισμός» στην ιδεολογική του μορφή.¹⁸⁶

Όσον αφορά τη «τζιχάντ», ο Μαουντούντι έδωσε έναυσμα σε πιο ριζοσπαστικούς θεωρητικούς να υιοθετήσουν την τυφλή βία αφού επιβεβαίωσε ότι «το Ισλάμ είναι μια παγκόσμια επανάσταση και οφείλει να επεκταθεί και να επικρατήσει, αφού αυτό είναι το θέλημα του Θεού», αλλά ο ίδιος ο Μαουντούντι δεν προσυπέγραφε σε έναν πόλεμο των μουσουλμάνων κατά των «απίστων και των σταυροφόρων». Πίστευε στην ειρηνική επικράτηση του πολιτικού Ισλάμ, μέσω της «ανωτερότητας» του και της «ισλαμικής εκπαίδευσης» της κοινωνίας. Όσον αφορά την «επιθετική» ή «αμυντική» φύση της «τζιχάντ», η θέση του ήταν ότι τα επίθετα αυτά χαρακτηρίζουν μόνο τους πολέμους μεταξύ κρατών και

---

¹⁸⁶

Rippin, 214.

εθνών.¹⁸⁷ Μια παγκόσμια επανάσταση, μια πανανθρώπινη ιδεολογία και κυρίως η «αλήθεια» που εκπροσωπεί το Ισλάμ, υπεραμύνεται των αρχών της και επιτίθεται στις αρχές των άλλων «πολιτικών συστημάτων». Συνεπώς ο ιερός πόλεμος είναι ταυτόχρονα προσωπικός και συλλογικός, αμυντικός και επιθετικός.

Επιπρόσθετα, γνωρίζοντας το θεωρητικό/ ουτοπικό υπόβαθρο της θεωρίας του, ο Μαουντούντι ασχολήθηκε με πολύ πρακτικά προβλήματα, στην προσπάθεια να αποδείξει την εφικτότητα της. Συγκεκριμένα εισήγαγε και ανέλυσε του όρους «ισλαμικό κράτος», «ισλαμική επανάσταση», «ισλαμική ιδεολογία», «ισλαμική οικονομία» και «ισλαμική εκπαίδευση», το πολιτικό του σύστημα θα είχε εκλεγμένο πρόεδρο, βουλή και ανεξάρτητη «ισλαμική δικαιοσύνη», ενώ θα υπήρχε και σύνταγμα, φυσικά χωρίς να έρχεται καμία διάταξη σε αντίθεση με το υπέρτατο Ισλαμικό Νόμο. Δεν τον απασχολούσαν βέβαια θέματα κοινωνικο-οικονομικά όπως οι κοινωνικές αδικίες και οικονομικές ανισότητες διότι πίστευε ότι με την επικράτηση του Ισλάμ, αυτόματα θα εξέλειπαν αφού αποτελούσαν συμπτώματα και αποδείξεις της αποτυχίας του δυτικού τρόπου ζωής και των αντίστοιχων χρεοκοπημένων πολιτικών συστημάτων.¹⁸⁸

Σε αντίθεση με τους «λαϊκιστές» Ιρανούς που εφάρμοσαν αναδιανομή γης όταν ήρθαν στην εξουσία, ήταν αντίθετος στην αναδιανομή του πλούτου και τάχθηκε εναντίον των δημοφιλών εθνικοποιήσεων των βιομηχανιών του σοσιαλιστή προέδρου του Πακιστάν, Ζουλφικάρ Άλι Μπούτο.¹⁸⁹ Δεχόμενος σφοδρή κριτική όσον αφορά στα δικαιώματα των γυναικών και των μειονοτήτων, δεν ένιωσε την ανάγκη να απολογηθεί. Η εφαρμογή των αυστηρών προβλέψεων του Κορανίου αποτελούσε αρχή, της οποίας η εφαρμογή ήταν «εκ των ων ουκ άνευ». Σύμφωνα με τον Μαουντούντι ο Θεός έχει διατάξει τη γυναίκα «να μην βγαίνει από το σπίτι χωρίς να υπάρχει κάποια ανάγκη... αν πάλι παραστεί ανάγκη εξόδου τους από το σπίτι, τότε να μη βγουν στολισμένες και ντυμένες με άσεμνο τρόπο, παρά να φορέσουν απλά ρούχα, να σκεπάσουν το σώμα τους, το κεφάλι

---

¹⁸⁷ Maududi, Syed Abul Ala. (2004). "Jihad in Islam" από Laqueur, 400.

¹⁸⁸ Nasr, "Mawdudi and the Jama'at-I Islami" από Rahnema, 108.

¹⁸⁹ Nasr, *The Vanguard of the Islamic Revolution*, 173.

τους και τα χέρια τους».¹⁹⁰

Τέλος, ο Μαουντούντι θεωρούσε ότι όλοι θα έπρεπε να προσπαθήσουν να γίνουν «ανανεωτές της πίστης» μέσα από εννέα πρακτικές: διάγνωση των σύγχρονων ασθενειών του Ισλάμ, θεωρητική μεταρρύθμιση, εκτίμηση των ορίων για αποφυγές υπερβολών, πνευματική επανάσταση, πρακτική μεταρρύθμιση, ιζτιχάντ, τζιχάντ, σαλαφική αναβίωση του Ισλάμ και τέλος παγκόσμια επανάσταση.¹⁹¹

γ. Νεώτερη αραβική προσέγγιση (Γέννηση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, Χασάν αλ Μπανά, Κουμπ)

Η σχετικά «ειρηνόφιλη» στάση του Μαουντούντι, διαφοροποιήθηκε από τον περιώνυμο Αιγύπτιο Σαγιέντ Κουμπ, ο οποίος φανάτισε τα μέλη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, του κοινωνικού κινήματος που ίδρυσε ο συμπατριώτης του, Χασάν αλ Μπανά, το 1928. Η Μουσουλμανική Αδελφότητα δεν αποτελεί μια ομοιογενή ομάδα με συντεταγμένη πολιτική σκέψη και κοινή ιδεολογία. Όπως πολύ ορθά επισημαίνει ο Τόρστενσον, «δεν είναι μονολιθική, αλλά ένας δυναμικός χαμαιλέον που εμφανίζεται με πολλές διαφορετικές μορφές και εκφάνσεις».¹⁹²

Η δημιουργία της Αδελφότητας στην Αίγυπτο το 1928 αποτέλεσε αληθινή κοσμογονία για τον μουσουλμανικό κόσμο και έγινε το όχημα του σύγχρονου ισλαμικού φονταμενταλισμού. Πέντε χρόνια μετά την κατάργηση του Χαλιφάτου από τον Μουσταφά Κεμάλ και ενώ τόσο τα εθνικιστικά κινήματα των Αιγυπτίων, όσο και τα ισλαμικά μεταρρυθμιστικά με τον Μουχάμαντ Άμπντου δεν είχαν αποδώσει, οι πιστοί Αιγύπτιοι Μουσουλμάνοι βρισκόντουσαν σε τέλμα. Ο Χασάν αλ Μπανά, ένας εικοσιδύαχρονος, απλός και πιστός δάσκαλος που δεν είχε

---

¹⁹⁰ ΑλΜαουντούντι 209 και 214.

¹⁹¹ Dekmejian, 122.

¹⁹² Torstensson, Erik. (2012). “The Transformation of Political Islam: Towards an Understanding of the Muslim Brotherhood, 1928–2011”, *Journal of Undergraduate Research University of Florida*, 14/1, Φθινόπωρο, 5.

εντρυφήσει στη θεολογία, σκέφτηκε όπως και άλλοι σύγχρονοί του ότι πιθανόν η λύση στα προβλήματα του μουσουλμανικού κόσμου είναι η επιστροφή στο δρόμο της πίστης, η επιστροφή στη μεγάλη εσωτερική «τζιχάντ», αλλά και η εκδίωξη των αποικιοκρατών Δυτικών μέσα από μια επιβεβλημένη μικρότερη «τζιχάντ». Ακτιβιστής και λόγιος, σαλαφιστής αλλά και εν μέρει μυστικιστής¹⁹³ ο Αλ Μπανά είχε απίστευτο επικοινωνιακό χάρισμα και τη δυνατότητα να μετατρέπει την θεωρία σε ιδεολογία και την ιδεολογία σε πολιτική πράξη. Στο βιβλίο του «Πέντε Οδοί» αναφέρει ότι «οι σημερινοί Μουσουλμάνοι ταπεινώνονται από αλλόθρησκους και κυβερνώνται από άπιστους. Έχουν αποδυναμωθεί και εξευτελιστεί... Συνεπώς η διεξαγωγή τζιχάντ αποτελεί ατομική πλέον υποχρέωση...»¹⁹⁴ Όπως και οι Αλ Αφγκάνι, Άμπντου, αλλά και ο σύγχρονός του, Μαουντούντι, είχε ως αφετηρία την αποικιοκρατία και την τοξικότητα του δυτικού πολιτισμού από τον οποίο ήθελε να λάβει μόνο το επιστημονικό υπόβαθρο που θεωρούσε απόλυτα συμβατό με το Ισλάμ. Κατά τα άλλα θεωρούσε το δυτικό πολιτισμό υλιστικό, ατομικιστικό και ανήθικο. Ήταν ένας «πολιτισμός» που ωθούσε στην αθεΐα.¹⁹⁵

Για τον αλ Μπανά οι Μουσουλμάνοι πρέπει να ακολουθούν τον τρόπο ζωής των πρώτων συντρόφων του Μωάμεθ αλλά και του ίδιου του Προφήτη και να είναι ηθικοί, με φυσική υγεία, να είναι φιλεύσπλαχνοι αλλά και πολιτικοκοινωνικά δραστήριοι. Πρέπει να σπουδάζουν και τη θρησκεία και την επιστήμη και να δημιουργούν τέτοιες οικονομικές δομές ώστε να βοηθούν τους πλέον αδύναμους της κοινότητας. Με αυτή τη λογική, η Μουσουλμανική Αδελφότητα δημιουργήθηκε με πρωταρχικό σκοπό την κοινωνική διασύνδεση των πιστών, την αλληλεγγύη και την καθοδήγηση δια του παραδείγματος. Η Αδελφότητα θα έπρεπε να εμπλακεί ενεργά σε διακονικό και ιεραποστολικό έργο, να μορφώσει και να διδάξει την κοινότητα. Το καθήκον κάθε Αδελφού

---

¹⁹³ Η πρώτη του επαφή και πάθος για το Ισλάμ έγινε μέσω του σϋϊτικών καταβολών σουφικού τάγματος Χασαφίγια. Βλ. Commins, David. (1994). "Hassan al-Banna (1906-1949)" από Rahnema, 129.

¹⁹⁴ Al-Banna, Hasan. (1978). *Five Tracts of Hasan Al-Banna*, (Berkeley: University of California Press), 151.

¹⁹⁵ Commins, 133.

Μουσουλμάνου είναι πρώτα να αναγεννηθεί βελτιώνοντας τη συμπεριφορά του, την κουλτούρα του, το σώμα του και τη λατρεία του. Κατόπιν θα πρέπει να δημιουργήσει οικογένεια σύμφωνα με τα μουσουλμανικά πρότυπα, γιατί αυτή αποτελεί το κύτταρο της κοινωνίας. Προς επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού απαιτείται προσεκτική επιλογή συζύγου και κατάλληλη παιδεία για τα παιδιά. Οι σωστές οικογένειες με κατάλληλη δικτύωση δημιουργούν την τέλεια κοινωνία. Μόνο αν γίνουν αυτά τα βήματα θα αναβιώσει η «ούμμα», θα δημιουργηθεί αληθινή ισλαμική κοινότητα και μπορεί να αναβιώσει το Χαλιφάτο. Ο μη μουσουλμανικός κόσμος όταν δει την ηθική υπεροχή, την αρμονία αλλά και επιτυχία της μουσουλμανικής κοινότητας θα ακολουθήσει το παράδειγμα της και έτσι το Ισλάμ θα εξαπλωθεί ειρηνικά.

Οι προϋποθέσεις για ισλαμική διακυβέρνηση κατά τον αλ Μπανά είναι τρεις: Ο ηγέτης να είναι αληθινός πιστός και υπηρέτης του λαού του. Οι Μουσουλμάνοι να είναι ενωμένοι αφού δεν υπάρχουν άλλα έθνη πέραν της «ούμμα». ¹⁹⁶ Τελευταίο, αλλά κύριο συστατικό είναι να ελέγχεται ο ηγέτης, τον οποίον οι Μουσουλμάνοι οφείλουν να σέβονται. Η υπακοή δεν πρέπει να είναι τυφλή. Οι πιστοί οφείλουν να συμβουλεύουν τον αρχηγό τους και να παρακολουθούν τυχόν ανακολουθίες του. Όταν οι ενέργειές του είναι ενάντιες στο θέλημα του Θεού, ο λαός πρέπει να τον αντικαθιστά. Συνολικά ο αλ Μπανά θεωρούσε ότι ένα κοινοβουλευτικό σύστημα με σύνταγμα που έρχεται σε ταύτιση με τις ισλαμικές αρχές είναι μια απόλυτα λογική και επιθυμητή λύση για την μελλοντική μουσουλμανική κοινότητα. Φαινομενικά αυτό έρχεται σε αντίθεση με την πεποίθησή του ότι η ύπαρξη πολλών κομμάτων είναι αντισλαμική. Η λογική του ήταν ότι ένα ισλαμικό κόμμα θα μπορούσε να ενώσει το έθνος, ενώ τα πολλά κόμματα οδηγούν σε διχασμούς. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η οδηγία του προς τους Μουσουλμάνους Αδελφούς να μην αναζητούν κυβερνητικές θέσεις, αλλά να τις αποδέχονται αν τους προσφερθούν. Ο ίδιος προσπάθησε ανεπιτυχώς να εκλεγεί βουλευτής και είναι βέβαιο ότι έχασε τη βουλευτική έδρα λόγω νοθείας.

Επηρεασμένος από τον Μαουντούντι, επέκρινε τα πολιτικά συστήματα της

---

¹⁹⁶ Ο Αλ Μπανά παρόλα αυτά θεωρούσε τον εθνικισμό σημαντικό και χρήσιμο για τον αντι-αποικιακό του ρόλο.

εποχής: ο Ναζισμός είχε πετύχει τάξη και ασφάλεια αλλά ήταν ρατσιστικός, ο κομμουνισμός είχε κοινωνικό πρόσωπο, εθνικοποιήσεις του πλούτου και όραμα παγκόσμιας αδελφότητας, αλλά χωρίς Θεό και με την ουτοπία της κατάργησης των κοινωνικών τάξεων και της ιδιοκτησίας. Ο καπιταλισμός είχε συνταγματικές ελευθερίες, αλλά οδηγούσε στην απόλυτη εκμετάλλευση των συνανθρώπων και την ανηθικότητα. Προφανώς το Ισλάμ έχει όλα τα θετικά από τα ανωτέρω συστήματα και κανένα από τα αρνητικά συστατικά τους.¹⁹⁷ Ως πουριτανός σαλαφιστής, ο αλ Μπανά ήθελε την πλήρη απαγόρευση των παιγνίων, της πορνείας, του αλκοόλ, ήθελε επιβολή κοινωνικής νόρμας για την εμφάνιση, ξεχωριστά σχολεία αρρένων και θηλέων (με σχετικά περιορισμένη μάλιστα μόρφωση των θηλέων, αφού η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι), λογοκρισία στην τέχνη και την λογοτεχνία και αυστηρές ποινές (όπως η δημόσια μαστίγωση) για ανήθικες συμπεριφορές. Πάνω από όλα πίστευε ότι ο Μουσουλμάνος είναι «ον πολιτικό». Δεν μπορεί να αδιαφορεί για τα κοινά. Αν δεν ασχολείται με την πολιτική, ήτοι με τα προβλήματα της «ούμμα», τότε δεν είναι καλός Μουσουλμάνος.¹⁹⁸

Η πιο αμφιλεγόμενη δημιουργία στις τάξεις της Αδελφότητας ήταν η Ειδική Ομάδα («αλ τζιχάντ αλ σίρι») που προετοιμαζόταν για εξωτερικό «τζιχάντ» και έκανε επιθέσεις εναντίον βρετανικών στρατιωτικών εγκαταστάσεων. Σε μια εποχή που υπήρχε μιλιταρισμός και οργανωμένες φασιστικές νεολαίες σε όλη την Ευρώπη, δεν αποτελεί έκπληξη η δημιουργία κάτι αντιστοίχου από τους Αιγυπτίους. Ένα κομμάτι της νεολαίας περνούσε ειδικές αθλητικές δοκιμασίες, αλλά και εκπαίδευση στη χρήση όπλων και στις πρώτες βοήθειες. Αυτοί ορκιζόντουσαν στο Κοράνι και σε ένα πιστόλι σε μια τελετή μύησης σε σκοτεινό δωμάτιο.¹⁹⁹ Προφανώς από αυτό το κομμάτι προέκυψαν αργότερα οι πλέον ριζοσπαστικοί Μουσουλμάνοι που κατέφυγαν στην τρομοκρατία. Συνεπώς ο αλ-Μπανά δεν ήταν κατ' ανάγκη υπέρμαχος της βίας

---

¹⁹⁷ Commins, 138.

¹⁹⁸ Wickham, Carrie Rosefsky. (2002). *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt* (New York: Columbia University Press), 139.

¹⁹⁹ Commins, 146.

όπως αργότερα ο Σαγιέντ Κουτμπ, αλλά δεν την απέρριπτε όπως ο Μαουντούντι. Απλά θεωρούσε ότι οι Μουσουλμάνοι Αδελφοί δεν πρέπει να αναζητούν την εξουσία, απλά πρέπει να βοηθήσουν συμβουλευοντας, ελέγχοντας αλλά και με κοινωνικό ακτιβισμό, τον κυβερνώντα.

Μετά τη δολοφονία ενός δικαστή από έναν φανατικό Μουσουλμάνο (η οποία αποδόθηκε στην Αδελφότητα), οι παραστρατιωτικοί της εξουσίας αντέδρασαν και δολοφόνησαν τον αλ Μπανά το 1949. Κάποιος Μουσουλμάνος Αδελφός δολοφόνησε οργισμένος τον Πρωθυπουργό και ακολούθησε για μικρό διάστημα η πρώτη δίωξη της Αδελφότητας. Για δυο χρόνια η οργάνωση παρέμεινε στην παρανομία. Τον Οκτώβριο του 1951 η Μουσουλμανική Αδελφότητα νομιμοποιήθηκε εκ νέου και την ηγεσία της ανέλαβε ο Χασάν αλ-Χουντάιμπι, γνωστή προσωπικότητα στην Αίγυπτο και πρώην δικαστής.²⁰⁰

Με την παρέλευση λίγου χρόνου (1952) η de facto πνευματική ηγεσία της Αδελφότητας πέρασε στον συνομήλικό του αλ Μπανά, Σαγιέντ Κουτμπ, ο οποίος βρήκε στην Αδελφότητα στις αρχές της δεκαετίας του 1950, το όχημα προβολής των ιδεών του, ανάμεσα σε ομοϊδεάτες του. Ο Κουτμπ, ο οποίος ποτέ δεν ηγήθηκε επίσημα της Αδελφότητας, γεννήθηκε στο χωριό Μούσα από σχετικά εύπορη αγροτική οικογένεια. Σε ηλικία 14 ετών μετέβη στο Κάιρο για να σπουδάσει και ενώ στο χωριό του είχε ασχοληθεί μόνο με το Κοράνι, στο Κάιρο ακολούθησε μόρφωση δυτικών προτύπων. Σε ηλικία 27 ετών διορίστηκε δάσκαλος, έγραψε κάποια μυθιστορήματα και ασχολήθηκε με κριτική λογοτεχνίας. Η έναρξη του Β΄ παγκοσμίου πολέμου τον βρήκε επιθεωρητή του υπουργείου παιδείας και αναγνωρισμένη προσωπικότητα των γραμμάτων στη χώρα του. Μεταπολεμικά (1948 – 1950) μετέβη στις Η.Π.Α. με υποτροφία στο Πανεπιστήμιο του Βόρειου

---

²⁰⁰ Ο Χουντάιμπι δεν ήταν ενεργό μέλος της Αδελφότητας τη στιγμή που «εξελέγη». Ήταν όμως αξιοσέβαστος, πλούσιος και ιδιαίτερα δικτυωμένος στην υψηλή κοινωνία. Ο κουνιάδος του είχε υψηλή θέση στην αυλή του βασιλιά. Με την προηγούμενη ηγεσία, ήτοι τους αρχικούς συντρόφους του αλ Μπανά, κυνηγημένους και καταζητούμενους για «εγκλήματα», η Αδελφότητα έπρεπε να βρει κάποια «προσωρινή» λύση, αποδεκτή από την Αιγυπτιακή κοινωνία αλλά και τις εσωτερικές τάσεις/ φατρίες της οργάνωσης. Ο Χουντάιμπι δεν ήταν μέλος του Συμβουλίου της Σούρα και η εκλογή του δεν είχε ούτε την απαιτούμενη συμμετοχή των μελών (τουλάχιστον 80%), ούτε την απαιτούμενη αποδοχή από τους παρόντες (τουλάχιστον 75%). Παρόλα αυτά η απόφαση και η «εκλογή» του αποδείχθηκε συνολικά εξαιρετική για την οργάνωση. Βλ. Zollner, Barbara. (2009). *The Muslim Brotherhood: Hasan al-Hudaybi and Ideology* (London: Routledge), 20.

Κολοράντο, στο Γκρήλυ, όπου έκανε μεταπτυχιακές σπουδές επικεντρωμένες στο εκπαιδευτικό σύστημα. Το πρώτο του σημαντικό θεωρητικό έργο, «Η κοινωνική δικαιοσύνη στο Ισλάμ» («αλ αντάλα αλ ιτζιμάγια φιλ Ισλάμ») συνεγράφη και δημοσιεύτηκε εκείνη την εποχή. Στην Αμερική, ο ήδη πουριτανός Κουτμπ, ένιωθε αηδιασμένος από τη «δυτική κουλτούρα». Η ελευθερία των ηθών, η προκλητική ενδυμασία των γυναικών, ο υλισμός, ο ρατσισμός και η μανία των σπορ, σε συνδυασμό με πιο πολιτικά προβλήματα όπως η εγκατάλειψη των Παλαιστινίων και το «απάνθρωπο» καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα, αποτέλεσαν τομείς σκληρής κριτικής, η οποία ήταν στην καλύτερη περίπτωση πλήρης απόρριψη και στη χειρότερη προκλητική πολεμική.²⁰¹

Με την ένταξή του στην Μουσουλμανική Αδελφότητα παραιτήθηκε από τη θέση του επιθεωρητού του υπουργείου παιδείας. Ως επικεφαλής του τομέα «διαφωτισμού» της οργάνωσης, ανέλαβε την έκδοση της εβδομαδιαίας της εφημερίδας και γρήγορα αναγνωρίστηκε ως ένας από τους μεγάλους της ηγέτες και σίγουρα ο κορυφαίος θεωρητικός της. Τον Ιούνιο του 1952 όταν το «Κίνημα των Ελεύθερων Αξιωματικών» ανέτρεψε αναίμακτα τη φιλοδυτική μοναρχία, η Αδελφότητα στήριξε τον Νάσσερ με λόγια και έργα.²⁰² Όμως πολύ γρήγορα ο Κουτμπ είδε ότι η μοναρχία θα έδινε τη θέση της σε ένα ιδιότυπο εθνικιστικό σοσιαλισμό, που δεν είχε καμία σχέση με τις αρχές του Ισλάμ και δεν έκανε ούτε στοιχειώδη βήματα για βελτίωση τουλάχιστον των ηθικών θεμάτων (για παράδειγμα, δεν απαγόρευσε το αλκοόλ και δεν επέβαλε κάποιες νόρμες στην εμφάνιση). Ο χαρισματικός Νάσσερ με αναδιανομές γης, προώθηση της μορφωμένης νεολαίας αλλά και πίεση πρακτικά κυβερνούσε χωρίς αντιπολίτευση.

Η απόπειρα δολοφονίας κατά του Νάσσερ το 1954, επέτρεψε στον Αιγύπτιο ηγέτη να τη χρησιμοποιήσει σαν αφορμή και να συντρίψει όλους τους

---

²⁰¹ Για τον μοραλιστικό χαρακτήρα της διδασκαλίας του Κουτμπ, λεπτομέρειες σε: Tripp, Charles. (1998). "Sayyid Qutb: The Political Vision" από *Rahnema*, 157. Για την αμερικανική εμπειρία του και την απόρριψη του αμερικανικού τρόπου ζωής μετά βδελυγμίας, βλ. Sagiv, David. (1995). *Fundamentalism and Intellectuals in Egypt 1973-1993* (London: Frank Cass), 37 και Esposito, *Islamic Threat*, 136.

²⁰² Kepel, Gilles. (1985). *The Prophet and Pharaoh* (London: Al Saqi Books), 40.

πολιτικούς του αντιπάλους, πρώην συντρόφους του ή μέλη της Αδελφότητας.²⁰³ Ενώ δε δίστασε να εκτελέσει αρκετά μέλη της Αδελφότητας, απέφυγε να κάνει το ίδιο με τον Κουτμπ, τον οποίο όμως καταδίκασε σε δεκαπενταετή κάθειρξη. Τα τρία πρώτα χρόνια ο Κουτμπ βασανίστηκε και η ήδη κακή κατάσταση της υγείας του επιδεινώθηκε. Τα επόμενα επτά χρόνια (γιατί αποφυλακίστηκε για λόγους προβλημάτων υγείας με παρέλευση δεκαετίας) είχε περιέργως περισσότερη ελευθερία κινήσεων και ασχολήθηκε με συγγραφές. Το Δεκέμβριο του 1964 αφέθηκε ελεύθερος, αλλά συνελήφθη εκ νέου μετά από 8 μήνες, αυτή τη φορά με την κατηγορία της προσπάθειας ανατροπής της κυβέρνησης. Σε μια δίκη – παρωδία, που ο κύριος κατηγορος του Κουτμπ ήταν τα ίδια του τα γραπτά, καταδικάστηκε σε θάνατο και απαγχονίστηκε στις 29 Αυγούστου 1966. Τα δυο κύρια έργα του είναι ένας σχολιασμός του Κορανίου, που τιτλοφορείται «Στη σκιά του Κορανίου» («Φι ζιλάλ αλ-Κουράν») και το πολιτικό του μανιφέστο, που επηρέασε όλες τις σύγχρονες τρομοκρατικές οργανώσεις το «Διαχρονικά Σημάδια» («Μα αλίμ φιλ Ταρίκ»). Ιδιαίτερα το τελευταίο δημιούργησε μια νέα κοσμοθεωρία και σχολή στρατηγικής, οικονομικής και φιλοσοφικής σκέψης, τον «κουτμπισμό».

Όπως και ο Πακιστανός Μαουντούντι ο οποίος τον επηρέασε,²⁰⁴ επέμενε ότι η εφαρμογή του Ισλαμικού Νόμου θα έπρεπε να αποτελεί το μοναδικό οδηγό της κοινωνίας και αποτελούσε ένα πλήρες σύστημα, όμως σε αντίθεση με τον Μαουντούντι, δεν ήταν υπέρμαχος της «πολιτικής αλλαγής» μέσα από το διεφθαρμένο σύστημα. Η ίδρυση των κομμάτων, ακόμα και η ίδια η πολιτική, ήταν κάτι «αντιισλαμικό», ενώ ο κάθε σωστός Μουσουλμάνος είχε το ιερό καθήκον να πολεμήσει για την πίστη του τόσο τους εσωτερικούς όσο και τους εξωτερικούς εχθρούς. Μάλιστα, οι εσωτερικοί εχθροί είναι πιο επικίνδυνοι, γιατί καταστρέφουν τον «οίκο της πίστης» («νταρ αλ Ισλάμ»). Σύμφωνα με τον Κουτμπ, οι Μουσουλμάνοι όλου του κόσμου, εγκατέλειψαν τον ισλαμικό νόμο από πολύ νωρίς και αυτός ήταν ο λόγος για όλες τους τις δυστυχίες. Η κατάσταση στην οποία περιέπεσαν ήταν η «παγανιστική άγνοια» («τζαχαλίγια»), δηλαδή η

---

²⁰³ Wickham, *Mobilising Islam*, 21-35.

²⁰⁴ Tripp, 161 και Παπαγεωργίου & Σαμούρης, 128.

προ της εμφανίσεως του Μωάμεθ κατάσταση. «Ολόκληρος ο κόσμος έχει περιέλθει σε τζαχαλίγια... Η τζαχαλίγια βασίζεται στο ότι ο άνθρωπος επαναστάτησε ενάντια στη Θεϊκή κυριαρχία επί της γης... Το αποτέλεσμα της επανάστασης είναι να καταπιέζονται όλα τα πλάσματα του Θεού...»²⁰⁵ Συνεπώς, πρέπει όλοι να αντιδράσουν με «τζιχάντ» και μάλιστα ξεκινώντας εναντίον των Μουσουλμάνων ηγετών των χωρών τους, οι οποίοι με τη συμπεριφορά τους έγιναν αποστάτες.²⁰⁶

Ενώ στην δεκαετία του 1930 ο θεωρητικός του φονταμενταλισμού έψαχνε την λύση στο πρόβλημα της Αιγύπτου σε εθνικιστικές διεξόδους, η αμερικανική του «περιπέτεια», η σκληρότητα του καθεστώτος του Νάσσερ εναντίον των Μουσουλμάνων Αδελφών και κυρίως οι προσωπικές του εμπειρίες τα πρώτα χρόνια της φυλακής, τον έπεισαν ότι μόνο μια κοινωνία με ισλαμικές αρχές μπορεί να ζει αρμονικά και ηθικά. Σε αντίθεση όμως με την κλασσική θεοκρατία που υποστήριζαν άλλοι θεωρητικοί όπως ο Χομεϊνί, ο Κουτμπ κατέληξε σε μια θεωρία «μουσουλμανικής αναρχίας», αφού μια κοινωνία αληθινών Μουσουλμάνων δεν χρειάζεται διακυβέρνηση ή αστυνόμευση και ουσιαστικός Κυβερνήτης είναι ο Θεός. Μπορεί να υπάρχει κάποιος ηγέτης που επιλέγει η «ούμμα» χωρίς να εξηγείται πώς και ο οποίος παύεται από την «ούμμα» αν δεν είναι κατάλληλος, χωρίς πάλι να εξηγείται πώς.²⁰⁷ Επειδή σε κανένα σημείο του έργου του δεν πραγματεύεται απτά πολιτικά προβλήματα, κάποιοι αναλυτές έχουν υποστηρίξει ότι ο Κουτμπ φαίνεται να αποδέχεται και μια «ισλαμική δικτατορία», διότι πέραν του ότι δεν καθορίζει τη διαδικασία επιλογής ενός ηγέτη (ή ακόμα και αν αυτός είναι απαραίτητος) δεν αναφέρει ούτε τα όρια της εξουσίας του. Το μοναδικό καθημερινό πρόβλημα με το οποίο ασχολήθηκε ήταν το πρόβλημα της κοινωνικής αδικίας.²⁰⁸ Σύμφωνα με τη θεωρία του, οι διεφθαρμένες κυβερνήσεις που τη δημιούργησαν, θα καταπέσουν και θα ακολουθήσει μια αναδιανομή του

---

²⁰⁵ Gettleman, Marvin & Schaar, Stuart (eds). (1997). *The Middle East and Islamic World Reader* (New York: Grove Press), 54 και Tripp, 163.

²⁰⁶ Esposito, *Islamic Threat*, 137.

²⁰⁷ Tripp, 170 και Rippin, 225.

²⁰⁸ Shadid, 60.

πλούτου, σχεδόν με μυστικιστικό τρόπο, αφού οι αγνοί Μουσουλμάνοι θέτουν το συμφέρον της κοινότητας πάνω από το ατομικό και νοιάζονται για τον συνάνθρωπό τους.²⁰⁹ Σε αυτό το σημείο η θεωρία του είναι εντελώς αντίθετη από αυτήν του Μαουντούντι.

Η θεωρία του Κουτμπ δημιούργησε μια νέα πραγματικότητα στη στρατηγική σκέψη, παρότι υπάρχει μια «απολογητική Σχολή» με προεξάρχοντα τον μεγάλο αδελφό του, Μουχάμαντ Κουτμπ, που προσπάθησε να αποδείξει ότι οι ιδέες του Κουτμπ ήταν ειρηνικές και αφορούσαν πάντοτε το εσωτερικό «τζιχάντ».²¹⁰ Θεωρούμενος από την πλειοψηφία ως ο «πατριάρχης της τρομοκρατίας», δίδαξε μεταξύ άλλων τον Οσάμα μπιν Λάντεν και τον Αϋμάν αλ Ζαουάχρι. Ειδικά ο τελευταίος υπήρξε ο ανιψιός του καλύτερου φίλου του Κουτμπ και εκτελεστή της διαθήκης του, Μαφούζ Άζαμ. Επίσης είναι αξιοσημείωτο ότι ο Μουχάμαντ Αμπνελσαλάμ Φαράτζ, ιδεολόγος της Αιγυπτιακής Ισλαμικής Τζιχάντ, της οργάνωσης που δολοφόνησε το Πρόεδρο της Αιγύπτου Ανουάρ Σαντάτ και εκτελέστηκε για το ρόλο του στη δολοφονία, στο κείμενό του «Το Παραμελημένο Καθήκον», στο οποίο μιλάει για «τζιχάντ» έχει συνεχείς αναφορές στο έργο του Κουτμπ.²¹¹

Ο Κουτμπ δέχθηκε τρομερή κριτική από άλλους μουσουλμάνους. Οι «μεταρρυθμιστές» του προσάπτουν ότι δεν διέθετε το υπόβαθρο για μια ανάλυση του Κορανίου και ότι συλλήβδην κατηγόρησε όλο τον ισλαμικό κόσμο που μεγαλούργησε για αιώνες. Οι «πουριτανοί» τον κατηγόρησαν ότι με κάποιες του προτάσεις όπως η κατάργηση της δουλείας και η αναδιανομή του πλούτου εισήγαγε στην κλασική ισλαμική θεωρία «καινά δαιμόνια». Ειδικότερα οι Αιγύπτιοι θεολόγοι χαρακτήρισαν επίσημα το έργο του ως «αιρετικό και επικίνδυνο». Ο κοντός, γλωμός άνδρας, με τα αναπνευστικά προβλήματα και τα νυσταγμένα μάτια, που έμεινε ανύπαντρος επειδή δεν μπορούσε να βρει γυναίκα, η οποία να ζει σύμφωνα με τα δικά του «μουσουλμανικά πρότυπα», άφησε πίσω

---

²⁰⁹ Tripp, 168.

²¹⁰ ibid, 177.

²¹¹ Για σύγκριση Κουτμπ – Φαράτζ βλ. Shadid, 76-77.

του μια διαχρονική υπογραφή, που όμως δημιούργησε το περιβάλλον της αβεβαιότητας και του κινδύνου της τρομοκρατίας που βιώνουμε στις μέρες μας.

Προς αποφυγήν παρεξηγήσεων πρέπει να τονιστεί ότι η σημερινή Αδελφότητα πόρρω απέχει από την αρχική σε στόχους, ρητορική και θρησκευτική προσέγγιση και δεν κάνει ιδιαίτερες αναφορές στον Κουτμπ, παρότι ο τελευταίος αποτελεί «μάρτυρα» της οργάνωσης.²¹² Αντίθετα, οι ριζοσπάστες σουνίτες τρομοκράτες και ειδικότερα η Αλ Κάιντα χρησιμοποιεί συχνά αποσπάσματα από τα βιβλία του Αιγυπτίου θεωρητικού, που υπήρξε ο κορυφαίος διανοούμενος της Αδελφότητας στις δεκαετίες του 1950 και 1960. Μια ειδοποιός διαφορά μεταξύ των διδασχών του Κουτμπ και της σύγχρονης τρομοκρατίας είναι ότι ο Κουτμπ ποτέ δεν στόχευσε εναντίον της Δύσης *per se*, αλλά εναντίον των διεφθαρμένων καθεστώτων των μουσουλμανικών χωρών.²¹³ Ακόμα όμως και στην εποχή του, δεν αποτελούσε την μόνη και μερικές φορές ούτε την κυρίαρχη φωνή της Αδελφότητας. Όπως αναφέρουν οι Λέικεν και Μπρουκ, «από το κελί του ο Χουντάμπι [ο επίσημος ηγέτης της Αδελφότητας] διαφωνούσε με τα συμπεράσματα του Κουτμπ [εν σχέση με την αποστασία των Μουσουλμάνων ηγετών]. Μόνο ο Θεός, πίστευε ο Χουντάμπι, μπορεί να κρίνει την αληθινή πίστη. Απέρριπτε συνεπώς την «τακφίρ» (την πράξη της αποκήρυξης κάποιου ως αποστάτη) επιχειρηματολογώντας ότι ‘όποιος κρίνει κάποιον ότι δεν είναι πλέον Μουσουλμάνος... ξεφεύγει ο ίδιος από το Ισλάμ και ενεργεί ως Θεός κρίνοντας την πίστη των άλλων’ ».²¹⁴

Εξετάζοντας τις διαφορετικές φωνές και τάσεις της Μουσουλμανικής Αδελφότητας καταλαβαίνουμε ότι δεν έχει σταθερή θέση ή κοινή αντίληψη ούτε καν όσον αφορά τον τελικό πολιτικό της στόχο. Υπάρχουν εσωτερικές διαμάχες μεταξύ μεταρρυθμιστών και σκληροπυρηνικών, παλιάς και νέας γενιάς, ακόμα και

---

²¹² Κυριακίδης, Κλεάνθης. (2012). «Το Πολιτικό Ισλάμ και η Αραβική Άνοιξη», σε Κουσκουβέλης, Ηλίας (εκδ). *Η Αραβική Άνοιξη* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας).

²¹³ Gerges, Fawaz A. (2011). *The Rise and Fall of Al Qaeda* (New York: Oxford University Press), 32.

²¹⁴ Leiken, Robert & Brooke Steven. (2007), “The Moderate Muslim Brotherhood”, *Foreign Affairs*, Μάρτιος/Απρίλιος, 27

γραφειοκρατικές συγκρούσεις μεταξύ εσωτερικών οργάνων όπως το Συμβούλιο της Σούρα και το Γραφείο Καθοδήγησης. Όσο και αν ακούγεται περίεργο υπάρχουν ακόμα και θεολογικές διαφορές ανάμεσα στα μέλη της Αδελφότητας σχετικά με την οφειλόμενη συμπεριφορά του καλού Μουσουλμάνου. Ίσως το φαινόμενο να οφείλεται στο ότι από ιδρύσεως της η Αδελφότητα θεωρούσε πιο σημαντική την δράση και την οργάνωση («αμάλ και τανζίμ») από την ιδεολογία («φίκρα»)²¹⁵.

δ. Η σιϊτική προσέγγιση (από τον Χομεϊνί στους Σαριάτι και Σαντρ)

Αν οι άνευ θεολογικών περγαμηνών Κουτμπ και Μαουντούντι αποτελούν τους μεγάλους θεωρητικούς του σουνιτικού αναγεννητικού φονταμενταλιστικού Ισλάμ, ο αρχιερέας («μέγας Αγιατόλα») Ρουχολά Μουσάβι Χομεϊνί, είναι ο σημαντικότερος θεωρητικός του σιϊτικού φονταμενταλισμού και ο ιδρυτής του μόνου «θεοκρατικού» ισλαμικού κράτους στον κόσμο. Το δρόμο που χάραξε ακολούθησαν άλλοι σημαντικοί σιϊτες αρχιερείς της επόμενης γενιάς, όπως ο Μούσα αλ-Σαντρ (ιδρυτής της λιβανέζικης οργάνωσης Αμάλ) και ο Μουχάμαντ Μπακρ ας-Σαντ. Φυσικά σημαντικός είναι και ο κοινωνιολόγος Αλί Σαριάτι, που θεωρείται από πολλούς ως ο κύριος ιδεολόγος της «Ισλαμικής Επανάστασης».

Ο Χομεϊνί γεννήθηκε στις 24 Σεπτεμβρίου 1942 στην πόλη Χομεϊν και η οικογένειά του είχε θρησκευτική παράδοση, αφού είχε στις τάξεις τις σπουδαίους σιϊτες ιερείς και καταγωγή από τον έβδομο ιμάμη, Μούσα αλ Καζίμ. Ο νεαρός Ρουχολά, έμεινε από μικρός ορφανός από πατέρα και τον μεγάλωσε η μητέρα και μια θεία του. Με ιδιαίτερη έφεση στον μυστικισμό και την φιλοσοφία, ο Χομεϊνί έμαθε τέλεια περσικά και αραβικά. Είχε ιδιαίτερη αγάπη στην ποίηση και είχε αποστηθίσει χιλιάδες ποιήματα, που αργότερα χρησιμοποίησε ως αναφορές και στα γραπτά του. Η διεισδυτική και κριτική του ματιά, οι ικανότητές του, η φιλομάθειά του και η εν γένει ενάρετη ζωή του, οδήγησαν στο να αναρριχηθεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 στην σιϊτική θρησκευτική ιεραρχία ως

---

²¹⁵ Al-Anani, Khalil. (2016). *Inside the Muslim Brotherhood* (Oxford: Oxford University Press), 114.

«Αγιατόλα».²¹⁶ Παράλληλα με τα θεολογικά του σεμινάρια, δίδαξε σε εκατοντάδες χιλιάδες Ιρανούς, ηθική, ιστορία και πολιτική φιλοσοφία, επισημαίνοντας την αξία και συνεισφορά των Ελλήνων φιλοσόφων στην παγκόσμια σκέψη και ιδιαίτερα του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα.

Τον Ιανουάριο του 1963 ξεκίνησε η «πολιτική» καριέρα του Χομεϊνί, ο οποίος διαφωνούσε με οποιαδήποτε προσπάθεια πολιτικοποίησης του Ισλάμ, αλλά επιδίωκε την ισλαμοποίηση της πολιτικής. Εναντιώθηκε λοιπόν στη «λευκή επανάσταση» του Σάχη που έλαβε μέτρα για ιδιωτικοποιήσεις υπηρεσιών, ισότητα των γυναικών²¹⁷ και απόδοση σημαντικών κυβερνητικών θέσεων σε αλλόθρησκους. Στις 3 Ιουνίου του ίδιου έτους εκφώνησε ένα καυστικό και απειλητικό λόγο εναντίον του Σάχη, αιτία που οδήγησε στη σύλληψή του δυο μέρες αργότερα. Ακολούθησαν μαζικές διαμαρτυρίες που ζητούσαν την αποφυλάκιση του δημοφιλούς αγιατόλα. Υπό πίεση, ο Σάχης τον αποφυλάκισε μετά από οκτώ μήνες και δεδομένου ότι ο Χομεϊνί συνέχισε να αντιδρά στις «αντισλαμικές» μεταρρυθμίσεις του Σάχη, ο τελευταίος τον εξόρισε στις 27 Οκτωβρίου 1964.²¹⁸

Για μικρό χρονικό διάστημα, ο Χομεϊνί έμεινε στην Τουρκία και μετά δίδαξε στην ιερή πόλη των Σιϊτών, Νατζάφ, η οποία βρίσκεται στο Ιράκ και από την οποία έφυγε το 1978, κνηγμένος από το Σαντάμ Χουσεϊν,²¹⁹ για να βρει τελικό καταφύγιο στο Παρίσι. Στα τέλη του 1978, ο Χομεϊνί με πύρινους λόγους έβαλλε κατά του Σάχη και ήταν το δημοφιλέστερο πρόσωπο στη χώρα του.

---

²¹⁶ Bokhari & Seddon, 111.

²¹⁷ Χαρακτηριστικά ο Χομεϊνί «επιτέθηκε» κατά του Σάχη και του νόμου για την «Προστασία της Οικογένειας» (1967) και μάλιστα διακήρυξε ότι για το Ισλάμ, όσες γυναίκες είχαν πάρει διαζύγιο βάση αυτού του «παράνομου» νόμου, θεωρούνταν ακόμα παντρεμένες, αν ξαναπαντρεύτηκαν έχουν προβεί σε μοιχεία και τα νέα τους παιδιά είναι νόθα. Βλ. Ferodws, Adele. (1986). “Shariati and Khomeini on Women” από Keddie, Nikki R. & Hooglund, Eric. (1986). *The Iranian Revolution & The Islamic Republic* (New York: Syracuse University Press), 130.

²¹⁸ Ο Χομεϊνί ακόμα και στην εξορία επηρέαζε πολύ τους συμπατριώτες του, αφού είτε από τη Νατζάφ, είτε από το Παρίσι, τα γραπτά κηρύγματά του έφθαναν λαθραία στο Ιράν και μεταφέρονταν χέρι με χέρι. Κάποιοι «γενναιότεροι» τα διάβαζαν δυνατά σε τζαμιά. Βλ. Gerner, Deborah J & Schwedler, Jillian. (2004). *Understanding the Contemporary Middle East* (London: Lynne Rienner Publishers), 71.

²¹⁹ Dekmejian, 229.

Σκληροπυρηνικοί ισλαμιστές και μη, αριστεροί, ακόμα και εθνικιστές, έβλεπαν τη διαφθορά στο πρόσωπο του Σάχη και την αγνότητα στο πρόσωπο του Χομεϊνί και έτσι όταν ο Σάχης αναχώρησε «για διακοπές» στις 16 Ιανουαρίου 1979, ήταν έτοιμοι για την «Ισλαμική Επανάσταση». Την 1 Φεβρουαρίου 1979 ο Χομεϊνί επέστρεψε θριαμβευτικά στη χώρα του και τον υποδέχθηκαν στην Τεχεράνη ως «απελευθερωτή». Περισσότεροι από έξι εκατομμύρια Ιρανοί τον αποθέωσαν και του ζήτησαν να αναλάβει την εξουσία.²²⁰

Αμέσως έθεσε σε εφαρμογή τις σκέψεις που είχε διατυπώσει προ δεκαετίας. Στην εξορία είχε συγγράψει το 1970 το περίφημο βιβλίο «Ισλαμική Διακυβέρνηση: Εξουσία του Ανώτατου Δικαστού» («Χοκουμάτ –ε- ισλάμ: Βελαγιέτ ε φακίχ»), στο οποίο ανέφερε ότι αν εφαρμόζεται ο ισλαμικός νόμος μπορεί την εξουσία να ασκεί κοσμικός άρχων, που θα μπορούσε να είναι και γυναίκα. Ο νόμος του Θεού είναι διαχρονικός, ενώ των ανθρώπων πρόσκαιρος και συνεπώς για τον Χομεϊνί δεν τίθεται θέμα επιβολής οποιουδήποτε νόμου αντιτίθεται στη σαρία. Ο Χομεϊνί ζητούσε πέραν της πιστής εφαρμογής της σαρία και την ανάληψη όλων των εξουσιών (εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική), από ένα συμβούλιο «σοφών αρχιερέων». Σε επόμενο κεφάλαιο θα εξετάσουμε το κατά πόσο εφαρμόστηκε από τον ίδιο η θεωρητική του προσέγγιση. Η στρατηγική του σκέψη εναντιωνόταν τόσο στη δυτική επίδραση που «κατέστρεφε τα χρηστά ήθη του Ισλάμ», όσο και στον καταπιεστικό κομμουνισμό, που το «κόμμα γινόταν Θεός». Παρότι συμπαθούσε και ενίοτε ενίσχυε (φραστικά πριν αποκτήσει εξουσία και υλικά αργότερα) τα αριστερά επαναστατικά κινήματα, το έκανε για λόγους αλληλεγγύης προς τους αδικημένους λαούς, επειδή όπως έχει ήδη εξηγηθεί, μετά τη δολοφονία του πρώτου Ιμάμη, Άλι, όλοι οι σιΐτες έχουν ιερή υποχρέωση να βοηθούν τους αδικημένους.

Ο Χομεϊνί διαχώρισε τις εξουσίες, όμως ο Ανώτατος Δικαστής και το «Συμβούλιο των αρχιερέων» είχε εξ' αρχής την πρωτοκαθεδρία, με βέτο σε

---

²²⁰ Ο λαός ήξερε τι δεν ήθελε (τον Σάχη), αλλά όλοι φανταζόντουσαν με το δικό τους τρόπο τη διάδοχη κατάσταση και έβλεπαν τον Χομεϊνί ως απελευθερωτή. Ακόμα και οι αριστεροί κοσμικοί δεν τον είδαν ως μελλοντική απειλή. Βλ. Najmabadi, Afsaneh. (1986). "Mystifications of the Past & Illusions of the Future" από Keddie, Nikki R. & Hooglund, Eric, 157. Το ίδιο ακριβώς συνέβη και κατά την «Αραβική Άνοιξη» στην Αίγυπτο όπου οι κοσμικοί αντέδρασαν στο καθεστώς Μουμπάρακ, αλλά η Μουσουλμανική Αδελφότητα κέρδισε τις εκλογές.

οτιδήποτε έκρινε αντίθετο με το Ισλάμ. Όλες τις σημαντικές θέσεις, συμπεριλαμβανομένης αυτής του πρωθυπουργού θα καταλάμβαναν έκτοτε άλλοι «Αγιατόλα», παρότι ενίοτε πρωθυπουργοί της χώρας ήταν πολίτες, όπως πολίτης ήταν και ο πρώτος πρωθυπουργός της «μετά Σάχη» εποχής, ο Μεχντί Μπαζαργκάν. Γενικά, οφείλει κανείς να του αναγνωρίσει ευελιξία, γιατί ως νέος πίστευε ότι οι γυναίκες δεν πρέπει να συμμετέχουν στα κοινά, αλλά αργότερα άλλαξε θέση και τελικά όταν ανέλαβε την εξουσία ανέθεσε σε κάποιες από αυτές ιδιαίτερα σημαντικές θέσεις. Επίσης παρά την πολεμική του κατά των «σιωνιστών», προστάτεψε την εβραϊκή και τις άλλες μειονότητες με βούλευμα («φάτβα»), στο οποίο ανέφερε ότι ο σεβασμός τους, ήταν ιερή ισλαμική υποχρέωση. Όσον αφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ στην αρχή είχε συμφωνήσει με την Παγκόσμια Διακήρυξή τους (Παρίσι, 1949), τελικά ήταν από τους πρωτεργάτες της «Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Ισλάμ», που ψηφίστηκε στο Κάιρο, ένα χρόνο μετά το θάνατό του. Πάντως στη θητεία του, έγιναν κατάφορες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως φυσικά γινόταν στο Ιράν και επί Σάχη.²²¹

Ονειρευόταν να «ενώσει» το Ισλάμ, αλλά ήταν αδύνατο, αφού ως σϋιτης είχε ελάχιστη επιρροή στους σουνίτες που τον θεωρούσαν αιρετικό. Παρότι οι μουσουλμάνοι επικεντρώνονται όπως έχει ήδη αναλυθεί κυρίως στις περιοχές που κάποτε ήταν ισλαμικές, ο Χομεϊνί επέμενε ότι ο «λόγος του Θεού» έπρεπε να εξαπλωθεί παντού. Έτσι, στην κοσμοθεωρία του κήρυττε την παγκόσμια ισλαμική επανάσταση,²²² αφού πρώτα οι θρησκευτικοί ηγέτες της, κέρδιζαν τις καρδιές του λαού.

Ο θεσμός του «Ανώτατου Δικαστή»²²³ δεν είχε προηγούμενο στο Ισλάμ

---

²²¹ Οι εν λόγω παραβιάσεις, όπως λόγου χάρη η λογοκρισία και η φυλάκιση δημοσιογράφων ή η απαγόρευση συγκεκριμένων εντύπων δεν ερχόντουσαν σε αντίθεση με τα γραπτά και τις διακηρύξεις του Χομεϊνί, που από νωρίς θεωρούσε νόμιμο μόνο ότι δεν έβλαπτε το Ισλάμ, κάτι που παρέβλεψαν οι αριστεροί κοσμικοί υποστηρικτές του, όταν τον βοήθησαν να ανατρέψει το Σάχη. Βλ. Najmabadi, 152.

²²² Gerner & Schwedler, 123.

²²³ Σύμφωνα με τον Λιούις η εν λόγω θέση δεν υπήρχε ποτέ στο Ισλάμ και δε στηρίζεται θεολογικά. Αποτελεί μια εφεύρεση του Χομεϊνί. Βλ. Lewis, *What Went Wrong?*, 114. Η αλήθεια είναι ότι ως ιδέα προϋπήρχε του Χομεϊνί και γεννήθηκε τον 18^ο αιώνα με βασικούς υποστηρικτές τους Μουχάμαντ Μπακίρ Μπιχμπιχανί, Μουλά Αχμάντ Ναρακί και Μουρταντά Ανσαρί. Βλ.

και αποτελεί τον κορμό της στρατηγικής σκέψης του Χομεϊνί που ουσιαστικά δημιούργησε και επέβαλε τη «δικτατορία του αρχιερέα». Σύμφωνα με τον Χομεϊνί και σε αντίθεση με όλες τις ισλαμικές παραδόσεις, η πειθαρχία στους αρχιερείς είναι σημαντικότερη ακόμα και από τους πέντε πυλώνες της πίστης. Το συμβούλιο των αρχιερέων και κυρίως ο «Ανώτατος Δικαστής» είναι σπουδαιότεροι ακόμα και από τον Ισλαμικό Νόμο, γιατί ξέρουν πως και με ποιον τρόπο να τον εφαρμόσουν ή ακόμα και να μην τον εφαρμόσουν αν πρόκειται να εξυπηρετήσουν καλύτερα τα συμφέροντα του Ισλάμ.

Στις 4 Νοεμβρίου 1979 Ιρανοί φοιτητές κατέλαβαν την Αμερικανική πρεσβεία και συνέλαβαν 53 ομήρους για 444 ημέρες. Το αρχικό τους αίτημα ήταν η έκδοση του Σάχη, που βρισκόταν στις Η.Π.Α., για δίκη και σίγουρη εκτέλεση στο Ιράν. Ο Χομεϊνί «ενέκρινε» και ενίσχυσε την ενέργεια των φοιτητών, εξέθεσε τα απόρρητα αμερικανικά έγγραφα που αποδείκνυαν την εμπλοκή της Αμερικής στο εσωτερικό του Ιράν, «ένωσε» τον ιρανικό λαό και «πέρασε» εύκολα το ισλαμικό του σύνταγμα. Τον Σεπτέμβριο του 1980 το γειτονικό και ισχυρότατο στρατιωτικά Ιράκ εισέβαλε στο Ιράν με τη βοήθεια των Η.Π.Α. Ο πόλεμος έληξε χωρίς νικητή το 1988, αλλά είχε βοηθήσει σημαντικά την εδραίωση του Χομεϊνί στην εξουσία. Ο «μέγας Αγιατόλα» πέθανε στις 3 Ιουνίου 1989 στην Τεχεράνη από καρδιακή προσβολή και στην κηδεία του, πιθανόν την πολυπληθέστερη στην παγκόσμια ιστορία, παραβρέθηκαν έντεκα εκατομμύρια Ιρανοί.

Από τους λοιπούς Σιΐτες ιερείς και πολιτικούς ακτιβιστές, ο Ιρανός Μούσα αλ Σαντρ έδρασε στο Λίβανο, προσκεκλημένος για να αναλάβει μια σημαντική ποιμαντική θέση. Χαρισματικός, οργανωτικός, μετριοπαθής και δίνοντας το παράδειγμα, έγινε ο αναμφισβήτητος θρησκευτικός ηγέτης όλων των Λιβανέζων σιϊτών, αφού και τυπικά ήταν ο πρώτος Πρόεδρος του Ανώτατου Συμβουλίου Σιϊτών Μουσουλμάνων. Δημιούργησε την οργάνωση Αμάλ και προσπάθησε ανεπιτυχώς να δώσει τέλος στον εμφύλιο που διέλυσε το Λίβανο. Θεολογικά δεν έφτασε σε βάθος ανάλυσης όπως ο Χομεϊνί ή ακόμα οι Σαριάτι και Μπακρ ας Σαντρ.

Bokhari, Kamran & Senzai, Farid. (2013). *Political Islam in the Age of Democratization* (New York: Palgrave/MacMillan), 136.

Ο Αλί Σαριάτι κοσμικός και από νωρίς αντίπαλος του Σάχη, είχε στηρίξει με πάθος τον Πρωθυπουργό Μοσάντεκ και τις εθνικοποιήσεις του, που οδήγησαν στην ανατροπή του τελευταίου με παρέμβαση Δυτικών Μυστικών Υπηρεσιών (επιχείρηση “Ajax”) το 1953.²²⁴ Δεκαέξι χρόνια αργότερα ως καθηγητής πανεπιστημίου συνέγραψε το βιβλίο «Ισλαμολογία» με το οποίο επιτέθηκε σε όσους έβλεπαν τον εκσυγχρονισμό μέσα από τυφλή μίμηση της Δύσης, αλλά και στους αρχιερείς που δεν προσέγγιζαν το Ισλάμ αναλυτικά και επιστημονικά. Το «Ισλάμ» του Σαριάτι ήταν σύγχρονο και δημοκρατικό, αλλά θεωρούσε χρέος όλων την ανατροπή του Σάχη μέσα από μια ισλαμική επανάσταση. Πέθανε μόλις σαραντατεσσάρων ετών, δυο χρόνια πριν την επανάσταση, στην οποία πίστευε και για την οποία αφιέρωσε πλούσιο συγγραφικό έργο.²²⁵

Πιθανόν η μεγαλύτερη μορφή καθαρής θεολογικής σιϊτικής σκέψης αναγέννησης του Ισλάμ να είναι ο Ιρακινός Μουχάμαντ Μπακρ ας Σαντρ.²²⁶ Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 έγραψε το πρώτο του σπουδαίο έργο («Η Φιλοσοφία μας») εξηγώντας γιατί οι Μουσουλμάνοι πρέπει να απορρίψουν τον κομμουνισμό, που ήταν αρκετά ελκυστικός στις χώρες που είχαν υποστεί την αποικιοκρατία. Επιπρόσθετα με το βιβλίο του «το Οικονομικό μας Σύστημα» έδωσε τις πιο συγκεκριμένες απαντήσεις και μια πλήρη θεωρία για την λεγόμενη «ισλαμική οικονομία» και τη λειτουργία των «ισλαμικών τραπεζών».

ε. Δημιουργία ισλαμικών κομμάτων

Οι θεωρίες της αναβίωσης του Ισλάμ και η γέννηση του Πολιτικού Ισλάμ και της νεωτεριστικής προσέγγισης της «ισλαμικής δημοκρατίας» οδήγησαν τον 20^ο αιώνα στη δημιουργία πλήθους «ισλαμικών κομμάτων». Θα προσπαθήσουμε

---

²²⁴ Για να κατανοηθεί καλύτερα η κατάσταση πριν αλλά και κατά την Ισλαμική Επανάσταση, πρέπει κάποιος να μελετήσει την εν λόγω επέμβαση, η οποία περιγράφεται εξαιρετικά στο Kinzer, Stephen. (2003). *All the Shah's Men* (NY: John Wiley and Sons).

²²⁵ Λεπτομέρειες για τη ζωή και το έργο του Σαριάτι στο Rahnema, Ali. (1994). “Ali Shariati: Teacher, Preacher, Rebel” από Rahnema, 208-250.

²²⁶ Λεπτομέρειες για τη ζωή και το έργο του Σαντρ στο Mallat, Chibli. (1994). “Muhammad Baqer as-Sadr” από Rahnema, Ali, 251-272.

να αναφερθούμε σε κάποια «καθαρά» πολιτικά κόμματα, με την έννοια ότι δεν έχουν και στρατιωτικό σκέλος, όπως η Χαμάς και η Χεζμπολά, οργανώσεις/κόμματα για τα οποία θα γίνει ιδιαίτερη μνεία στο επόμενο κεφάλαιο. Όπως εύκολα διαπιστώνουμε, στον μουσουλμανικό κόσμο δεν υπάρχει ουσιαστική δημοκρατία και έτσι ο ρόλος των κομμάτων είναι περιορισμένος ή διακοσμητικός/ανύπαρκτος. Από τις 45 χώρες²²⁷ με Μουσουλμανική πληθυσμιακή πλειοψηφία, καμία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί απόλυτα δημοκρατική. Από τις μερικώς δημοκρατικές²²⁸ αξίζει να αναφερθούν η Ινδονησία, η Τουρκία, η Τυνησία, το Πακιστάν, το Μαρόκο, η Ιορδανία, η Παλαιστίνη (την θεωρούμε κράτος λόγω της ιδιαίτερης σημασίας της Χαμάς), η Μαλαισία, ο Λίβανος και το Μπανγκλαντές. Δεν θα ασχοληθούμε με κόμματα σε χώρες που βρίσκονται σε πόλεμο (Συρία, Ιράκ, Αφγανιστάν, Υεμένη, Λιβύη, Σομαλία) ενώ θα αναλυθεί ξεχωριστά το Ιράν, το Σουδάν και η Σαουδική Αραβία, που είναι de facto ή de jure «ισλαμικά κράτη».

Το πρώτο ισλαμικό κόμμα, που ίδρυσε ο Μαουντούντι στην ενωμένη Ινδία («Τζαμάατ – ι – Ισλάμι» - ΙΙ) διασπάστηκε σε Πακιστανικό, Ινδικό και μετά τον πόλεμο του 1971 και σε κόμμα του Μπανγκλαντές.²²⁹ Πιο πετυχημένο αποδείχθηκε το τελευταίο, το οποίο έφθασε το 1991 να έχει 18 βουλευτές. Από το 2014 το Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας το κήρυξε παράνομο. Το κόμμα του Μαουντούντι στο Πακιστάν μπορεί να μην είχε ποτέ πολλούς βουλευτές ή ψηφοφόρους, όπως έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή της χώρας, στη δημιουργία του πρώτου συντάγματος και στον ευρύτερο «ισλαμικό» προσανατολισμό της. Από τα υπόλοιπα θρησκευτικά κόμματα του Πακιστάν, το JUI («Τζαμάατ – ι Ουλεμά-ε – Ισλάμι») ήταν καθαρά Ντεομπάντι και το JUP

---

²²⁷ Άλλες πηγές ανεβάζουν τον αριθμό μέχρι και σε 48, προσθέτοντας μη αναγνωρισμένες οντότητες με “κρατική υπόσταση” (π.χ. Κόσσοβο)

²²⁸ Σε αυτές τις χώρες υπάρχουν κάποιες δημοκρατικές δομές όπως βλέπουμε σε Garner & Schwedler, 89-90.

²²⁹ Ακόμα ακριβέστερο είναι ότι υπάρχουν οκτώ κόμματα που έχουν υιοθετήσει την ιδεολογία του Μαουντούντι και θεωρούνται «παρακλάδια» του αρχικού: το κόμμα του Πακιστάν, της Ινδίας, του Μπανγκλαντές, του Ινδικού Κασμίρ, του Πακιστανικού Κασμίρ, της Σρι Λάνκα, αλλά και η «Ισλαμική Αποστολή του Ηνωμένου Βασιλείου» (αν θεωρηθεί κόμμα) και ο «Ισλαμικός Κύκλος της Βορείου Αμερικής». Βλ. Nasr, *The Vanguard*, 78.

(«Τζαμάατ – ε – Ουλεμά – Πακιστάν») ήταν καθαρά Μπρέλβι, που καταδεικνύει το διαφορετικό επίπεδο φανατισμού ή αντίστοιχα της μετριοπάθειάς τους.²³⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι από τα παρακλάδια του αρχικού ΙΙ, το Ινδικό κόμμα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κεντροαριστερό και το Πακιστανικό κεντροδεξιό, παρότι οι όροι αυτοί είναι σχετικοί όταν μιλούμε για «ισλαμική δημοκρατία».

Η καταδίωξη των ισλαμικών κομμάτων είναι αναμενόμενη σε πολλές χώρες και το Μπανγκλαντές δεν ήταν η εξαίρεση. Για παράδειγμα, στο σιϊτικής πλειοψηφίας Μπαχρέιν που κυβερνούν Σουνίτες το μεγαλύτερο ισλαμικό κόμμα (σιϊτικό), το Αλ Γουεφάκ είχε απόλυτη επιτυχία στις εκλογές του 2010 (εξελέγησαν και οι 18 υποψήφιοί του), αλλά ο βασιλιάς το έθεσε εκτός νόμου τον Ιούλιο του 2016 και κατάσχεσε τους πόρους του. Στην Αίγυπτο αρκετά κόμματα προήλθαν από τις τάξεις της ανομοιογενούς Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Τα δυο σημαντικότερα ήταν το κόμμα «Ελευθερίας και Δικαιοσύνης», ο μεγάλος νικητής στις πρώτες και μόνες ελεύθερες εκλογές στην ιστορία της Αιγύπτου (47,2%) και το κόμμα του Φωτός («αλ Νουρ») που παρότι σαλαφιστικό/σκληροπυρηνικό κέρδισε περίπου το 28% των ψήφων. Φυσικά μετά το πραξικόπημα του νυν Προέδρου Σίσι δεν υφίσταται ουσιαστική πολιτική δράση στη χώρα. Πάντως πρέπει να τονίσουμε ότι το αλ Νουρ στήριξε τον Σίσι στην ανατροπή του Μόρσι.²³¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην μεγαλύτερη από άποψη πληθυσμού Μουσουλμανική χώρα, την Ινδονησία, τα ισλαμικά κόμματα όπως το κόμμα της «Ενωμένης Ανάπτυξης» και το κόμμα «Ευημερούσας Δικαιοσύνης» συμμετέχουν σε συμμαχίες με κοσμικά κόμματα και μόνο το «Μέτωπο των Υπερασπιστών του Ισλάμ» είναι αληθινά ακραίο και ενίοτε βίαιο, με αποτέλεσμα πολλοί Μουσουλμάνοι να θέλουν την απαγόρευσή του. Η Μαλαισία ακολουθεί τη γειτονική Ινδονησία στον ρεαλισμό των ούτως ή άλλως αδιάφορων ισλαμικών

---

²³⁰ Οι Ντεομπάντι είναι αρκετά αυστηροί και αντιλαμβάνονται το Κοράνι περισσότερο «κατά γράμμα» σε σχέση με τους Μπρέλβι. Όπως αναλύσαμε προηγουμένως, υπάρχουν και οι ακόμα φανατικότεροι «Αλ ε Χαντίθ», οι οποίοι είναι αραβικής προελεύσεως και συνδεδεμένοι με το αυστηρό σαουδαραβικό «γουαχαμικό» Ισλάμ.

²³¹ Kingsley, Patrick. (2013). “Egypt's Salafist al-Nour party wields new influence on post-Morsi coalition” *The Guardian*, 7 Ιουλίου.

κομμάτων. Οι χώρες αυτές μπορούν πράγματι να αποτελούν πρότυπο για τη συμμετοχή του «Ισλάμ» στις πολιτικές διεργασίες, γιατί το «Πολιτικό Ισλάμ» δεν διώχθηκε, δεν υπήρχε μια ισλαμοφοβική κοσμική ελίτ όπως στις Αραβικές χώρες, τα ίδια τα ισλαμικά κόμματα δεν ένιωθαν την ισχύ μιας Μουσουλμανικής Αδελφότητας όπως στην Αίγυπτο και δεν υπήρχε πόλωση ανάμεσα σε ισλαμιστές και κοσμικούς, με αποτέλεσμα τη δημιουργία συμμαχιών. Σε αυτές τις χώρες δεν υπάρχει αντίρρηση στο να παίζει ρόλο το Ισλάμ στο δημόσιο βίο, σε αντίθεση με τη Μέση Ανατολή, λόγω του πραγματισμού των Ισλαμικών κομμάτων.²³²

Τον ίδιο πραγματισμό έχουν δείξει και τα πολιτικά σκέλη των τρομοκρατικών οργανώσεων, Χαμάς και Χεζμπολά σε Παλαιστίνη και Λίβανο αντίστοιχα. Το Ισλαμικό Μέτωπο Δράσης του Χασεμιτικού Βασιλείου της Ιορδανίας αποτελεί το κόμμα που στηρίζει η εκεί Μουσουλμανική Αδελφότητα, της οποίας η δράση θα αναπτυχθεί σε επόμενο κεφάλαιο αφού αποτελεί το κύριο παράδειγμα κατευνασμού της εν λόγω οργάνωσης,²³³ καίτοι η τελευταία φορά που συμμετείχε στην κυβέρνηση ήταν το έτος 1990.

Στο Μαρόκο ο βασιλιάς ελέγχει την πολιτική κατάσταση παρότι μετά την Αραβική Άνοιξη, έχρισε ως πρωθυπουργό τον νικητή δυο διαδοχικών εκλογικών αναμετρήσεων και γενικό γραμματέα του Ισλαμικού κόμματος της «Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης», Αμπντουλά Μπενκιράνε. Το Ισλαμικό Κόμμα από το 1997 αυξάνει τη δύναμή του σε κάθε εκλογική αναμέτρηση και παρότι κυβέρνησε το 2011, το 2016 αύξησε τη δύναμή του κατά περίπου δέκα ποσοστιαίες μονάδες, αφού ο Μαροκινός λαός επιδοκίμασε την απόδοσή του. Αξίζει να σημειώσουμε ότι όπως και στην Ιορδανία, ο βασιλιάς του Μαρόκου κατάγεται από τον Προφήτη Μωάμεθ και όπως σωστά υποδεικνύει ο Ντεκμετζιάν «οι ισλαμικές ρίζες της εξουσίας του αποδυνάμωναν την πρόκληση του πολιτικού ισλαμισμού».²³⁴

Δεδομένου ότι ευθύς εξαρχής θα μπορούσε να θεωρήσει κάποιος ότι σε

---

²³² Shadi, Hamid. (2016). "What's different about Islam in Malaysia and Indonesia?" *The Aspen Institute World Affairs*, 1 Ιουλίου.

²³³ Το συγκεκριμένο κόμμα στήριξε τη μοναρχία ακόμα και κατά τη βίαια καταστολή των Παλαιστινίων κατά το «Μαύρο Σεπτέμβρη». Βλ. Gerner & Schwelder, 116.

²³⁴ Dekmejian, 373.

ένα ως επί το πλείστον Χριστιανικό κράτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η χώρα μας, δε θα μπορούσε να ιδρυθεί «ισλαμικό κόμμα», θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ήδη στην Ευρώπη υπάρχουν ισλαμικά κόμματα, όπως το «Φιλανδικό Ισλαμικό Κόμμα» του Αμπντουλά Τάμι. Στη Γαλλία ιδρύθηκε το 1997 το Κόμμα των Γάλλων Μουσουλμάνων από τον αλγερινής καταγωγής Ενασέ Λατρές και η Ένωση Μουσουλμάνων Δημοκρατών Γάλλων το 2012. Ιδρύθηκε και ένα φιλοτουρκικό κόμμα ελεγχόμενο από την Άγκυρα, το Κόμμα Ισότητας και Δικαιοσύνης, με περισσότερο τουρκική εθνικιστική, παρά ισλαμική ατζέντα. Υπό αυτή την έννοια το Κόμμα Ισότητας και Δικαιοσύνης προσομοιάζει στο Ολλανδικό «μουσουλμανικό» Ντενκ. Το 2016 η καταδιωκόμενη, σχεδόν σε όλο τον κόσμο, Μουσουλμανική Αδελφότητα, ίδρυσε στη Γαλλία δικό της κόμμα, με τον απλό τίτλο «Γάλλοι και Μουσουλμάνοι». Στο Βέλγιο δημιουργήθηκε το 2012 κόμμα που απλά ονομάζεται «Ισλάμ» (ακρωνύμιο των γαλλικών λέξεων Ακεραιότητα, Αλληλεγγύη, Ελευθερία, Αυθεντικότητα και Ηθική).²³⁵

Επίσης υπάρχουν πολιτικές ισλαμικές οργανώσεις που δεν έχουν ακόμα λάβει μέρος σε εκλογικές αναμετρήσεις ή είναι πλέον ανενεργές, όπως το «Ισλαμικό Κόμμα της Βρετανίας (λειτούργησε από το 1989 έως το 2006), το «Ισλάμ για το Ηνωμένο Βασίλειο», το «Σαρία για το Βέλγιο» του Φουάντ Μπελκατσέμ, ο οποίος έχει καταδικαστεί σε δωδεκαετή κάθειρξη στη χώρα αυτή, και το συνδεδεμένο «Σαρία για την Ολλανδία». Μεταξύ άλλων λιγότερο «πολιτικών» οργανώσεων που θα μπορούσαν να εξελιχθούν σε κόμματα βρίσκουμε την «Κοινότητα Ισλαμικής Πίστης της Αυστρίας», την «Εθνική Ένωση των Γάλλων Μουσουλμάνων» και το «Κεντρικό Συμβούλιο Μουσουλμάνων της Γερμανίας». Πάντως μέχρι στιγμής δεν υφίσταται ουσιαστικό Πολιτικό Ισλάμ στην Ευρώπη.

Η αλήθεια είναι ότι στη Φιλανδία οι Μουσουλμάνοι δεν φθάνουν στο 0,8% και η ίδρυση ισλαμικού κόμματος είναι ανεξήγητη. Στο Βέλγιο όμως και την Ολλανδία οι Μουσουλμάνοι πιθανόν να αγγίζουν και το 6% (μάλιστα στις Βρυξέλλες το ποσοστό τους ξεπερνά το 20%) και στο Ηνωμένο Βασίλειο το

---

²³⁵ I.S.L.A.M. = Integrite, Solidarité, Liberté, Authenticité, Moralité.

ποσοστό τους φθάνει περίπου στο 4,5%. Στην Ευρώπη οι Μουσουλμάνοι είναι συγκεντρωμένοι με ποσοστά άνω του 10% στα Βαλκάνια (Αλβανία, Π.Γ.Δ.Μ., Κύπρος, Σερβία, Μαυροβούνιο και Βουλγαρία),²³⁶ με 7,5 % στη Γαλλία, ενώ υψηλά ποσοστά έχουν οι Γερμανία, Ελβετία και Αυστρία (όλες 5,5 – 6%).

Σχήμα 10: Κάποια από τα Ισλαμικά Κόμματα της Ευρώπης.

Πηγή: https://prophecyinthenews.com/world_news/europes-rising-islam-based-political-parties/

Μετά από αυτές τις χώρες, η Ελλάδα έχει ένα εκτιμώμενο ποσοστό μεταξύ 5 - 5,5% με τάσεις συνεχώς αυξητικές και μάλιστα με ταχείς ρυθμούς.²³⁷ Η Ελλάδα αποτελεί και *sui generis* διότι το μεγαλύτερο μέρος των Μουσουλμάνων που διαβιούν στη χώρα έχουν αναγνωρισμένο καθεστώς θρησκευτικής

²³⁶ Η Κύπρος λόγω των Κατεχομένων και η Σερβία λόγω του Κοσσυφοπεδίου.

²³⁷ Τα ποσοστά συνυπολογίζουν πηγές όπως η Wikipedia, το CIA Factbook και τα Υπουργεία Εξωτερικών των συγκεκριμένων χωρών, όπου και όταν έχουν σχετικές ανακοινώσεις σχετικά με την πληθυσμιακή τους απογραφή, συνεπώς είναι προσεγγιστικά και φυσικά έχουν δυναμικό χαρακτήρα.

μειονότητας. Στις 29 Ιανουαρίου 1991 ιδρύθηκε το μειονοτικό Κόμμα Ισότητας, Ειρήνης και Φιλίας, στου οποίου την επίσημη ιστοσελίδα διαβάζουμε ότι οι «Τούρκοι της Δυτικής Θράκης με την έντιμη και ουσιαστική τους αντίσταση απέδειξαν ότι δεν θα υποκύψουν στις καταπιεστικές και αντι-δημοκρατικές πολιτικές διακρίσεων της Ελλάδας και ανακοίνωσαν την εθνική τους ταυτότητα στον κόσμο».²³⁸

Στο κεφάλαιο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για την έρευνά μας η πιθανότητα δημιουργίας ισλαμικού κόμματος διότι αποτελεί θέμα που δεν έχει αναλυθεί και αξιολογηθεί στη χώρα μας. Αξίζει να σημειώσουμε και το ότι υπάρχουν χώρες με ελάχιστους Μουσουλμάνους που έχουν τέτοιο κόμμα (π.χ. Φιλανδία) και ότι από κάποιους το μειονοτικό κόμμα ΚΙΕΦ θεωρείται «ισλαμικό», παρότι το ίδιο προβάλλεται ως ελληνικό κόμμα «τουρκικής μειονότητας» (στο σχήμα 10 περιλαμβάνεται στα «Ισλαμικά Κόμματα της Ευρώπης»). Είναι ιδιαίτερα σαφές ότι κάποια ισλαμικά κόμματα στην Ευρώπη έχουν διωχθεί λόγω πιθανών ή εξακριβωμένων σχέσεων με την τρομοκρατία και το εξτρεμιστικό Ισλάμ. Επίσης είναι δεδομένο ότι στην Ελλάδα δεν έχει εισέτι κάνει την εμφάνισή του το εξτρεμιστικό Ισλάμ και δεν έχουν γίνει τρομοκρατικές επιθέσεις, ενώ αντίθετα μουσουλμάνοι (κυρίως παράτυποι μετανάστες), αλλά παλαιότερα και μέλη της μειονότητας έχουν στοχοποιηθεί από μεγάλη μερίδα της κοινωνίας. Το ερώτημα που τίθεται σχεδόν αυτόματα είναι μήπως θα έπρεπε να υπάρχει «ισλαμικό κόμμα» ώστε να μην Κοσσοβοποιηθεί η Θράκη, ήτοι μήπως έναν τέτοιο κόμμα θα έπαιζε καταλυτικό ρόλο στην απαγκίστρωση από τον εναγκαλισμό της Άγκυρας και την επιβολή μιας «τεχνητής» και επίπλαστης τουρκικής ταυτότητας (με αντικατάστασή της από μια καθαρά θρησκευτική). Για να απαντήσουμε θα πρέπει να δούμε πώς θα αντιμετώπιζαν οι Έλληνες ένα τέτοιο ενδεχόμενο και πώς έχουν αντιμετωπίσει επιτυχημένα και αποτυχημένα έτερα κράτη με μουσουλμανική πλειοψηφία το δικό τους Πολιτικό Ισλάμ.

Πριν προχωρήσουμε στο δεύτερο κεφάλαιο, ανακεφαλαιώνοντας, αναλύσαμε τις βασικές έννοιες και την ιστορική εξέλιξη του Ισλάμ. Είδαμε

---

²³⁸ Ιστοσελίδα του «Κόμματος Ισότητας, Ειρήνης και Φιλίας», που δραστηριοποιείται στη Δυτική Θράκη από Τουρκογενείς, <http://www.debparsi.org/indexENG.php>

συμπερασματικά ότι το Ισλάμ δεν είναι μονολιθικό και υπάρχουν διαφορετικές εκφάνσεις του που επικρατούν κατά τόπο και χρόνο αλλά και ποικίλες ερμηνείες στις επιταγές του. Επιπρόσθετα διαπιστώσαμε ότι υφίστανται διάφορες παρεξηγήσεις σχετικά με την θεολογία του ή και με συγκεκριμένες έννοιες (όπως η τζιχάντ). Τέλος εξετάσαμε πως με βάση την αποικιοκρατία, ξεκίνησε μια τάση αναγέννησης του Ισλάμ, με διαφορετικές σχολές σκέψης, η οποία οδήγησε στην δημιουργία Ισλαμικών κομμάτων, αλλά και μιας συνολικής προσέγγισης ότι το Ισλάμ αποτελεί και πολιτικό σύστημα και μάλιστα αποτελεί την λύση για τα προβλήματα των Μουσουλμάνων, αφού είναι τέλειο κοινωνικό, οικονομικό, εκπαιδευτικό και δικαϊκό σύστημα.

Έχοντας σαν βάση το θεωρητικό υπόβαθρο θα πρέπει να εξετάσουμε πλέον τις οργανώσεις του Πολιτικού Ισλάμ που είναι παράλληλα και τρομοκρατικές με «άρωμα» εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, τις αναμφίβολα τρομοκρατικές και να δούμε περιπτώσεις όπου το Πολιτικό Ισλάμ κατέλαβε την απόλυτη εξουσία ώστε να μελετήσουμε την συμπεριφορά του. Τέλος θα πρέπει να επικεντρωθούμε στις τελευταίες εξελίξεις, ήτοι την περιώνυμη πλέον «Αραβική Άνοιξη» και να εξηγήσουμε την άνοδο και την πτώση του Πολιτικού Ισλάμ, καθώς και την ατμόσφαιρα της ισλαμοφοβίας που ενισχύθηκε λόγω των εξελίξεων.

Μέρος 2^ο : Σύγχρονες τάσεις

Στο δεύτερο μέρος της διατριβής αναλύονται οι σύγχρονες τάσεις του Πολιτικού Ισλάμ. Ξεκινάμε με την τρομοκρατία η οποια συνυπάρχει με εθνικές διεκδικήσεις (Παλαιστίνη – Λίβανος – Κασμίρ), προχωρούμε την ανάλυσή μας με τις τρομοκρατικές οργανώσεις που έχουν σα στόχο την ανβίωση του Χαλιφάτου (Αλ Κάιντα – Νταές/ISIS) και κατόπιν ελέγχουμε περιπτωσιολογικά τις χώρες που το Πολιτικό Ισλάμ απέκτησε εξουσία (Αφγανιστάν – Ιράν – Σουδάν). Τέλος θα δούμε το φαινόμενο της «Αραβικής Άνοιξης», ήτοι των λαϊκών εξεγέρσεων στις Αραβικές χώρες και θα αναλύσοιμε την άνοδο και την πτώση του πολιτικού Ισλάμ, δίνοντας έμφαση στην αύξηση της προϋπάρχουσας ισλαμοφοβίας.

4. Εθνικές διεκδικήσεις και «τοπική» τρομοκρατία

Η λέξη «τρομοκρατία» ενέχει υποκειμενισμό και η προσπάθεια εξεύρεσης κοινά αποδεκτού ορισμού ή ακόμα και η καταγραφή των προβλημάτων στην προσπάθεια να γίνει κάτι τέτοιο δεν αποτελεί αντικείμενο της μελέτης μας.²³⁹ Υπάρχουν αξιόλογες προσπάθειες για την ανάδειξη των επιμέρους στοιχείων που καθιστούν μια ενέργεια τρομοκρατική. Συναφώς, υπάρχουν μελέτες που αναλύουν τριψήφιο αριθμό ορισμών από ακαδημαϊκούς, γλωσσολόγους ή διεθνείς οργανισμούς που εξερευνούν τα σημεία σύγκλισης τους.²⁴⁰ Συνεπώς, στη συνέχεια θα χρησιμοποιείται η λέξη «τρομοκρατία» με γνώμονα το ακαδημαϊκό *consensus*, όπου είναι αυτό εφικτό ή θα αναγράφονται οι πηγές για τη χρήση του όρου. Ιδιαίτερη σημασία για τη μελέτη μας αλλά και για τη Δυτική κοινωνία είναι η υποχώρηση σε ανθρώπινα δικαιώματα και πολιτικές ελευθερίες για την προστασία της ασφάλειας (ή και της άμυνας) εξαιτίας της τρομοκρατίας, κάτι που ήδη πρέπει

---

²³⁹ Για ανάλυση των προβλημάτων σχετικά με την εξεύρεση ορισμού και για τις διαφορετικές προσεγγίσεις, βλ. Hoffman, Bruce. (1998) *Inside Terrorism* (New York: Columbia University Press), 13-44.

²⁴⁰ Χαρακτηριστικότερη η περίπτωση της ανάλυσης 109 ορισμών τρομοκρατίας από Schmid, Alex P. & Jongman, Albert J. (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature* (New Brunswick: Transaction Books), 5-6.

να θεωρείται νίκη των απανταχού τρομοκρατών.²⁴¹

Δεδομένου ότι η τρομοκρατία ταυτίζεται στον 21^ο αιώνα με το Ισλάμ για μεγάλο μέρος των Δυτικών κοινωνιών, πρέπει να γίνουν κάποιες διευκρινήσεις. Το Ισλάμ απαγορεύει την δολοφονία αμάχων. Όμως οι τρομοκρατικές οργανώσεις έχουν συγκεκριμένη επιχειρηματολογία για να δικαιολογήσουν την συμπεριφορά τους. Το πρώτο επιχείρημα είναι η «αμοιβαιότητα». Αφού οι Δυτικοί ή τα «καθεστώτα» που αυτοί ελέγχουν, σκοτώνουν αμάχους στο Ιράκ, τη Συρία ή την Υεμένη, δικαιολογείται και η δολοφονία «απίστων» αμάχων από Μουσουλμάνους. Πολλές φορές όμως τα θύματα είναι μουσουλμάνοι. Εκεί επιστρατεύεται το επιχείρημα των «παράπλευρων απωλειών». Κάποιοι άνθρωποι σκοτώνονται απλά επειδή βρέθηκαν σε λάθος τόπο κατά τον λάθος χρόνο. Υπάρχουν βέβαια και «άμαχοι», οι οποίοι υποβοηθούν την πολεμική προσπάθεια των Δυτικών εναντίον της «ούμμα». Αυτοί θεωρούνται εμπόλεμοι, συνεπώς η δολοφονία τους είναι αιτιολογημένη πράξη πολέμου. Τέλος, αν κάποιοι άμαχοι προστατεύονται από συνθήκη (όπως και συμβαίνει) αλλά οι αντίπαλοι (Χριστιανοί – Εβραίοι) παραβιάζουν τη συνθήκη, τότε μπορούν οι Μουσουλμάνοι (και πρέπει) να τους τιμωρήσουν. Συνεπώς, η δολοφονία αμάχων δικαιολογείται.²⁴²

Υπάρχουν σύμφωνα με την λίστα του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών 61 «διεθνείς»²⁴³ τρομοκρατικές οργανώσεις, οι οποίες φαίνονται

---

²⁴¹ Ο Τζαίμς Πόλαντ ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 είχε επισημάνει ότι «Αρκετές τακτικές τυχαίας βίας μπορούν να επιδράσουν σε δημοκρατικές κοινωνίες παράγοντας υπερβολικό φόβο... έτσι μπορεί να προκαλέσουν αντιδράσεις από τις κυβερνήσεις για 'περισσότερη ασφάλεια'. Το αποτέλεσμα αυτής της τακτικής βίας είναι η σταδιακή υποχώρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των πολιτικών ελευθεριών σε πολλά μέρη του κόσμου». Βλ. Poland, James M. (1988). *Understanding Terrorism* (Englewood Cliffs: Prentice Hall), 1-2.

²⁴² Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 83-84.

²⁴³ Υπάρχει και τρομοκρατία εντός συνόρων εκάστου κράτους, που δεν στοχεύει πολίτες άλλου κράτους και δε συνδέεται με θρησκευτικές ή εθνικές διεκδικήσεις. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν οι ΗΠΑ, που είχαν τα τελευταία 30 χρόνια αρκετές επιθέσεις από «λευκούς, ακροδεξιούς» με ομάδες όπως το «Εθνος των Αρείων», η «Τάξη», η «Σιωπηλή Αδελφότητα», ο «Λευκός Αμερικανικός Προμαχώνας», το «Posse Comitatus», οι «Πατριώτες της Αριζόνα», το «Λευκό Πατριωτικό Κόμμα» και η κλασική «Κου Κλουξ Κλαν». Βλ. Combs, Cindy C. (2000). *Terrorism in the Twenty-First Century* (Upper Saddle River: Prentice Hall), 217-219. Κάποιοι αναλυτές βέβαια θεωρούν ότι λόγω παγκοσμιοποίησης δεν είναι πλέον δυνατός ο διαχωρισμός «εγχώριας» και διεθνούς» τρομοκρατίας. Βλ. Schweitzer, Glenn E. (2002). *A Faceless Enemy* (Cambridge: Perseus), 30.

αναλυτικά στο παράρτημα «Α».²⁴⁴ Οι Ρίτσαρντ Περλ και Ντέιβιντ Φρουμ υποστήριξαν το 2003 ότι «από τις 36 οργανώσεις [τότε η ανωτέρω λίστα διέθετε 25 οργανώσεις λιγότερο] 17 ενεργούν στο όνομα του Ισλάμ και άλλες 6 αποτελούνται κατά βάση από Μουσουλμάνους.²⁴⁵ Είναι προφανές ότι η λίστα αυτή «ενισχύθηκε» με οργανώσεις «ισλαμικής τρομοκρατίας», αλλά αξίζει τον κόπο να δούμε ποιες είναι πράγματι καθαρά «ισλαμικές» και αν έχουν «παγκόσμιο» χαρακτήρα.

Από τις 61 οργανώσεις, μόνο 16 δεν είναι «ισλαμικές». Όμως με μια πιο προσεκτική ματιά θα διαπιστώσουμε για παράδειγμα ότι οι 12 έχουν ως κύριο στόχο το Ισραήλ, είτε έχοντας ως βάση τη Γάζα, είτε τη Δυτική Όχθη, είτε το Νότιο Λίβανο, βρίσκονται δηλαδή και δρουν σε εδάφη που ήταν μέχρι πρότινος ή είναι ακόμα «Κατεχόμενα». Εκ των δώδεκα προαναφερθεισών οργανώσεων, τέσσερις έχουν καθαρά κοσμικό χαρακτήρα και είναι το Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης του Αμπού Αμπάς (Palestine Liberation Front – Abu Abbas Faction/ PLF), το Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (Popular Front for the Liberation of Palestine/ PFLP), η ανενεργή Αμπού Νιντάλ (Abu Nidal Organization/ ANO) και το Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης Γενική Διοίκηση (Popular Front for the Liberation of Palestine-General Command/ PFLP-GC). Στην ίδια λίστα όμως υπάρχουν και οκτώ οργανώσεις που είναι παράλληλα ισλαμικές και «εθνικοαπελευθερωτικές», με στόχο την «απελευθέρωση» της Παλαιστίνης αλλά και την εγκαθίδρυση ισλαμικού κράτους. Αυτές είναι οι ταξιαρχίες Αμπντουλά Αζαμ (Abdallah Azzam Brigades/ AAB), η ταξιαρχία των Μαρτύρων του Αλ Ακσα (Al-Aqsa Martyrs Brigade/ AAMB), η Ανσάρ Μπαϋτ αλ Μακντί (Ansar Bayt al-Maqdis/ ABM), ο Στρατός του Ισλάμ (Army of Islam/ AOI), Το

---

²⁴⁴ Από την επίσημη ιστοσελίδα του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, με τελευταία καταχώρηση νέας τρομοκρατικής οργάνωσης στις 16 Αυγούστου 2017. <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> Λόγω πληρότητος προτιμάται αυτή η λίστα από την αντίστοιχη της ΕΕ, που υπάρχουν προφανείς παραλείψεις όπως η Μπόκο Χαράμ και η Αλ Κάιντα. Η λίστα των ΗΠΑ παρατίθεται στο Παράρτημα «Α» και η αντίστοιχη της ΕΕ στο Παράρτημα «Β».

²⁴⁵ Frum, David & Perle, Richard. (2003). *An End to Evil: How to Win the War on Terror* (New York: Random House), 41.

Συμβούλιο των Σοφών Μαχητών της Πίστης περί την Ιερουσαλήμ (Mujahidin Shura Council in the Environs of Jerusalem/ MSC), η Παλαιστινιακή Ισλαμική Τζιχάντ (Palestine Islamic Jihad – Shaqaqi Faction/ PIJ) και τέλος οι σημαντικότερες Χαμάς (Hamas) αλλά και Χεζμπολά (Hezbollah), που δρουν διακριτά η πρώτη στην Παλαιστίνη και η δεύτερη στο Λίβανο, αλλά μέχρι τον συριακό εμφύλιο είχαν αγαστή συνεργασία.²⁴⁶

Για τη σημασία του Παλαιστινιακού, αρκούν δυο παραπομπές. Ο ηγέτης της Αλ Κάιντα, Αϋμάν αλ-Ζαουάχρι διακήρυξε κάποτε: «Πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι το Παλαιστινιακό είναι το ζήτημα που γεμίζει με τα ίδια συναισθήματα όλους τους Μουσουλμάνους από το Μαρόκο ως την Ινδονησία εδώ και πενήντα χρόνια. Επίσης ενώνει όλους τους Άραβες, πιστούς και απίστους, καλούς και κακούς».²⁴⁷ Ο Ζαν-Πιερ Φιλίου περιγράφει την σημασία του Παλαιστινιακού ως εξής: «Ας είναι πολλά υποσχόμενος επαγγελματίας στην Τύνιδα, εποχιακός εργάτης στην Κοιλιάδα του Νείλου ή μικροπωλητής στους δρόμους της Καζαμπλάνκα – ας είναι σύγχρονος αστός στο Ντουμπάι, οργισμένος άνεργος στη Βηρυτό ή κτηματομεσίτης στη Τζέντα – ας είναι φοιτητής στο Οράν, υπάλληλος γραφείου στη Βεγγάζη ή αφοσιωμένος δάσκαλος στη Ζάρκα. Αυτός ή αυτή μπορεί να είναι παντρεμένος, φανατικός εργένης, χωρισμένος ή να μένει με τους γονείς του. Μπορεί να είναι σε στάδιο αλλαγής της σχέσης του, της εργασίας του ή ακόμα και της χώρας στην οποία διαβιεί. Μπορεί να είναι άθεος ή θρησκόληπτος, κοσμικός ή νέο-μουσουλμάνος, σχισματικός, ανεκτικός, αδιάφορος ή με αίσθημα ιεραποστολής. Ένα μόνο σίγουρα ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις: Τα τελευταία είκοσι με εικοσιπέντε χρόνια έχει ανατραφεί με μια πολιτική ‘δίαιτα’ ροής ειδήσεων με την Παλαιστίνη να είναι πάντοτε το απόλυτο ζήτημα...»²⁴⁸

---

²⁴⁶ Η Χεζμπολά παρείχε στρατιωτική εκπαίδευση, οικονομική και ηθική υποστήριξη και πολλές φορές ενήργησε σαν μέντορας και πρότυπο για τη Χαμάς. Βλ. Zanotti, Jim. (2010). *Hamas: Background and Issues for Congress* (Washington: CRS Report for Congress R41514), 2 Δεκεμβρίου, 22

²⁴⁷ Al Zawahiri, Ayman. (2004). “Knights Under the Prophet’s Banner (2001)” από Laqueur, 431.

²⁴⁸ Filiu, Jean-Pierre. (2011). *The Arab Revolution* (London: Hurst & Company), 121.

Το Παλαιστινιακό πρόβλημα είναι αναμφίβολα το μεγαλύτερο πρόβλημα του Μουσουλμανικού κόσμου, όμως υπάρχει και ένα δεύτερο μέτωπο όπου συγκεντρώνονται οι Μουσουλμάνοι μαχητές για να διεξάγουν τζιχάντ: το «διεκδικούμενο» από Ινδία και Πακιστάν, Κασμίρ. Στην περιοχή δρουν πέντε διεθνείς τρομοκρατικές οργανώσεις, όλες παράλληλα ισλαμικές και «εθνικοαπελευθερωτικές». Συγκεκριμένα στο Κασμίρ δραστηριοποιούνται οι Χαρακάτ ουλ Τζιχάντι ι Ισλάμι (Harakat ul-Jihad-i-Islami/ HUJI), η Χαρακάτ ουλ Μουτζαχεντίν (Harakat ul-Mujahideen/ HUM), η Τζάις ε Μοχάμεντ (Jaish-e-Mohammed/ JEM), η Λασκάρ ε Τόιμπα (Lashkar e-Tayyiba/LeT) και η Λασκάρ ι Τζάνγκβι (Lashkar i Jhangvi/LJ). Θα προσπαθήσουμε στην ενότητα αυτή να αναλύσουμε τις σημαντικότερες, ήτοι τη Χαμάς, τη Χεζμπολά και με ολιστική προσέγγιση την «τρομοκρατία» στο Κασμίρ, ώστε σε επόμενο κεφάλαιο να αναλύσουμε τις «διεθνείς», ουσιαστικά την Αλ Κάιντα και το Νταές/ISIS. Κάποιες άλλες σημαντικές οργανώσεις (π.χ. Μπόκο Χαράμ) θα αναφερθούν λόγω των διασυνδέσεών τους με τις δυο «παγκόσμιες» οργανώσεις, την Αλ Κάιντα και το Νταές.

α. Χαμάς και Παλαιστινιακή αντίσταση

Η Χαμάς στην Παλαιστίνη είναι τρομοκρατική οργάνωση, δημιουργηθείσα σε μεγάλο βαθμό από την ισραηλινή μυστική υπηρεσία Μοσάντ,²⁴⁹ αλλά αποτελεί και δημοφιλές κόμμα. Χαμάς σημαίνει «ζήλος» και στα αραβικά ως ακρωνύμιο σχηματίζει τον πλήρη τίτλο της οργάνωσης που είναι «Ισλαμικό Κίνημα Αντίστασης» (Χαρακάτ αλ Μουκαβάμα αλ Ισλαμίγια). Είναι

---

²⁴⁹ Στο Primakov, Yevgeny M. (2004). *A World Challenged* (Washington D.C.: Brookings/Nixon Center), 51, διαβάζουμε «η Χαμάς φτιάχτηκε αρχικώς από τη Μοσάντ, την ισραηλινή μυστική υπηρεσία, για να διασπαστεί η PLO στην κατεχόμενη Δυτική Όχθη». Επίσης ο Έντουαρντ Σάϊντ επισημαίνει ότι «το μόνο παλαιστινιακό πανεπιστήμιο το οποίο δεν έχει ιδρυθεί με παλαιστινιακή χρηματοδότηση είναι το Ισλαμικό (Χαμάς) Πανεπιστήμιο της Γάζας, που το εγκαίνιασαν οι Ισραηλινοί για να υπονομεύσουν την PLO, κατά την περίοδο της ιντιφάντας». Βλ. Said, *Καλύπτοντας το Ισλάμ*, 53. Στην ίδια άποψη καταλήγουν και οι Dekmejian, 364 αλλά και οι Jubran, Michael & Drake Laura. (1993). “The Islamic Fundamentalist Movement in the West Bank and Gaza Strip”, *Middle East Policy* 2/2, 9. Τέλος, οι Μίλτον – Έντουαρντ και Χίντσκλιφ επισημαίνουν ότι η Χαμάς είχε περίεργα «γρήγορη αποδοχή» από το Ισραήλ, του οποίου το κράτος είχε συχνές συναντήσεις με αξιωματούχους της οργάνωσης μέχρι τον Ιούνιο του 1989, οπότε και χαρακτήρισε την οργάνωση ως τρομοκρατική. Βλ. Milton-Edwards, Beverley & Hinchcliffe, Peter. (2001). *Conflicts in the Middle East Since 1945* (London: Routledge), 151.

εύκολο να καταλάβουμε ότι η Χαμάς είναι περισσότερο μια οργάνωση εθνικής αντίστασης, παρά θρησκευτικού αγώνα. Στην πρώτη της διακήρυξη επεσήμανε τα εξής: «ας καταλάβουν οι Εβραίοι ότι παρά τις αλυσίδες, τις φυλακές και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, παρά τα βάσανα του λαού μας υπό την εγκληματική στους κατοχή, παρά το αίμα και τα δάκρυα, η επιμονή του λαού μας θα ξεπεράσει την καταπίεση και την αλαζονεία τους».²⁵⁰ Το ανωτέρω κείμενο έχει εθνικιστικό και όχι ισλαμικό χαρακτήρα. Κάποιοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι η Χαμάς ξεκίνησε σαν ισλαμικό κίνημα και άλλαξε την ιδεολογία της μετά το 2005, έχοντας γίνει καθαρά εθνικιστικό κίνημα.²⁵¹

Το 2010 σε συνέντευξή του στο PBS ο αυτοεξόριστος ηγέτης της, Χαλίμτ Μεσάαλ επιβεβαίωσε τα ανωτέρω, δηλώνοντας ότι «η Χαμάς είναι εθνικό αντιστασιακό κίνημα. Υιοθετούμε βέβαια την ισλαμική πνευματική προσέγγιση γιατί είμαστε μέρος μια Αραβικής και Μουσουλμανικής περιφέρειας. Μαχόμαστε μόνο την ισραηλινή κατοχή. Δεν έχουμε αναλάβει στρατιωτική δράση πουθενά στον κόσμο. Δεν θεωρούμε κανένα κράτος πλην του Ισραήλ εχθρό μας. Μπορεί να υποστηρίζουμε ότι οι Αμερικανικές πολιτικές είναι λανθασμένες, αλλά πολεμάμε μόνο εναντίον των ισραηλινών πολιτικών. Με άλλα λόγια, δεν κάνουμε αντίσταση οπουδήποτε στον κόσμο, αλλά μόνο στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά εδάφη εναντίον του Ισραήλ. Και δεν κάνουμε θρησκευτικό πόλεμο. Δεν έχουμε τίποτα εναντίον ούτε των Εβραίων, ούτε των Χριστιανών. Και δεν κάνουμε καμία κριτική για τις θρησκείες τους. Απλά αντιστεκόμαστε σε αυτούς που μας επιτίθενται και κατέχουν εδάφη μας».²⁵²

Η μεθοδολογία που έχει ακολουθήσει μια μερίδα αναλυτών, όπως οι Μποντόκτζι και Σμποουλ, για να αποδείξει ότι η Χαμάς έχει «εθνικοαπελευθερωτικό» περισσότερο παρά «ισλαμικό» χαρακτήρα, είναι η χρήση συγκεκριμένου λεξιλογίου στις ανακοινώσεις της. Συγκεκριμένα χρησιμοποιείται ελάχιστα η λέξη «ούμμα» και προτιμάται αντ' αυτής η λέξη

---

²⁵⁰ Hroub, 265.

²⁵¹ Bondokji, Neven. (2014). "The Nationalist versus the Religious: Implications for Peace with Hamas" *Brookings*, 18 Μαρτίου.

²⁵² Zanotti, *Hamas*, 9.

«σαάμπ», που αναφέρεται στην εθνική κοινότητα.²⁵³ Επίσης γίνεται ευρεία χρήση της λέξης Ισραήλ, του όρου «Σιωνιστικό Κράτος» ή των «Δυνάμεων Κατοχής» αντί της παλαιότερης συχνής χρήσης της ορολογίας, Ιουδαϊσμός ή Εβραίοι. Τέλος, κάτι που πραγματικά είναι εντυπωσιακό χρησιμοποιείται πολύ περισσότερες φορές η λέξη «αντίσταση» από τη λέξη «τζιχάντ».

Ξεκινώντας από τις ρίζες της οργάνωσης, αυτές μπορούν να εντοπιστούν στα μέσα της δεκαετίας του 1930 και συγκεκριμένα όταν ξέσπασε η πρώτη μεγάλη Παλαιστινιακή στάση κατά των Βρετανών το 1936. Τότε η Μουσουλμανική Αδελφότητα της Αιγύπτου βοήθησε υλικά και ηθικά και επεκτάθηκε εκτός των Αιγυπτιακών συνόρων. Η έμπρακτη αυτή βοήθεια και συμπαράταξη οδήγησε στην προσωρινή σύλληψη του Χασάν αλ-Μπανά, αλλά και στην πλήρη αποδοχή της Αδελφότητας από τον Μουφτή της Ιερουσαλήμ Χατζ Αμίν αλ Χουσεϊνί. Το 1943 ιδρύθηκε το παράρτημα της Αδελφότητας στην Παλαιστίνη (η μετέπειτα Χαμάς) και δυο χρόνια αργότερα στην Ιορδανία. Με την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ και την πρώτη αραβο-ισραηλινή διένεξη, η Αδελφότητα ήταν ένας από τους λίγους συμμετέχοντες εντός και εκτός συνόρων, που δεν δέχθηκαν κριτική για την ήττα του πολέμου του 1948. Ένα παράπλευρο αποτέλεσμα του πολέμου ήταν να διασπαστεί η Αδελφότητα, με ένα μέρος της να μένει σε Ιορδανικό πλέον έδαφος και να απορροφάται από την Ιορδανική Μουσουλμανική Αδελφότητα.

Η Παλαιστινιακή Αδελφότητα παρατήρησε σταδιακά ότι την «αντίσταση» την έκανε μια άλλη οργάνωση, επαναστατική και δραστήρια, η οποία ιδρύθηκε το 1958, η Φατάχ.²⁵⁴ Για περίπου σαράντα χρόνια δεν επέδειξε κάποια

---

²⁵³ Shboul, Ahmad. (2003). "Between Rhetoric and Reality: Islam and Politics in the Arab World" από Lahoud, Nelly & Johns, Anthony (eds). (2003). *Islam in World Politics* (London: Routledge), 171.

²⁵⁴ «Φατάχ» σημαίνει στα αραβικά «κατάκτηση» αλλά είναι και το ακρωνύμιο του «Κινήματος για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης». Η οργάνωση ιδρύθηκε από τους Αμπού Αμάρ (Γιασέρ Αραφάτ), Αμπού Ιγιάντ, Αμπού Τζιχάντ, Αντίλ Αμπντέλ Καρίμ, Μοχάμεντ Γιουσούφ αλ-Νατζάρ, Χαλίντ αλ-Αμίρα, Αμπντέλ Φατάχ Λαχμούντ και Χαλίντ αλ-Χασάν. Οι επιρροές της ήταν ο Τσε Γκεβέρα και ο Χο Τσι Μίνχ. Μόλις το 1969 και για να αξιοποιήσει το θρησκευτικό συναίσθημα των συμπατριωτών του, δημιούργησε μια μικρή ομάδα με τον Αμπού Ιγιάντ, την οποία ονόμασε «Ισλαμική Φατάχ». Βλ. Sayigh, Yezid. (1997). *Armed Struggle and the Search for State: The Palestinian National Movement 1949-1993* (New York: Oxford University Press), 234.

δραστηριότητα «αντίστασης», αλλά διατήρησε την οργάνωσή της, ξεχωριστή από την Φατάχ ή την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO) που φαινόταν και ήταν περισσότερο κοσμικές και μαρξιστικές, παρά ισλαμικές. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 προσπάθησε να επανιδρύσει τον εαυτό της και άρχισε να οργανώνει το στρατιωτικό της τμήμα, που είχε μικρή δράση μεταξύ 1985 και 1987.²⁵⁵ Η ευκαιρία να ξαναβγεί στο προσκήνιο δόθηκε με το ξέσπασμα της πρώτης εξέγερσης/ αντίστασης («αντιφάντα») στις 8 Δεκεμβρίου 1987, που η Χαμάς, δηλαδή η μετεξέλιξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην Παλαιστίνη, θεωρεί ως γενέθλια ημέρα.²⁵⁶

Η δημοτικότητα της Χαμάς έβαινε συνεχώς αυξανόμενη για δυο λόγους. Εσωτερικά, σε αντίθεση με τη «διεφθαρμένη» Φατάχ, δημιουργούσε δομές και βοηθούσε τους άπορους. Τελικά ένα μεγάλο μέρος των Παλαιστινίων, ειδικά στη Λωρίδα της Γάζας, έφτασε να βασίζεται σε θέματα περίθαλψης, εκπαίδευσης και κοινωνικών υπηρεσιών αποκλειστικά στην οργάνωση.²⁵⁷ Στο εξωτερικό παρουσίαζε μια περήφανη, μαξιμαλιστική θέση, χωρίς διάθεση για «έντιμους συμβιβασμούς» με τον κατακτητή. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Χαμάς ουδέποτε παρέκκλιε από τον στόχο του αφανισμού του Ισραήλ και της απόλυτης «απελευθέρωσης» όλης της ιστορικής Παλαιστίνης.²⁵⁸ Αυτή η θέση συνδυαζόταν με συχνές τρομοκρατικές επιθέσεις, που οδήγησαν πολλές φορές το Ισραήλ να επέμβει με ιδιαίτερα σκληρό τρόπο.²⁵⁹

Από το 1993 έως το 1999 εκτοξεύτηκε η δημοτικότητα της Χαμάς. Η οργάνωση συσπείρωσε τους υπερεθνικιστές, συμπεριλαμβανομένων των Χριστιανών, λόγω των συμφωνιών της PLO με το κράτος του Ισραήλ, που

---

²⁵⁵ Hroub, 35.

²⁵⁶ Την αρχική της διακήρυξη υπέγραψε ο ηγέτης της, παραπληγικός σείχις Αχμάντ Γιασίν και οι Αμπντού Αζίζ αλ-Ραντίσι, Σαλάχ Σεχάντεχ, Μουχάμαντ Σάμα, Ίσα αλ-Νασαντάρ, Αμπντελ Φατάχ Ντουχάν και Ιμπραήμ αλ Γιαζούρι. *ibid*, 39.

²⁵⁷ *ibid*, 232 -242.

²⁵⁸ Mishal, Shaul & Sela, Avraham. (2000). *The Palestinian Hamas: Vision, Violence and Co-existence* (New York: Columbia University Press), 84.

²⁵⁹ Hroub, 242 – 251.

θεωρήθηκαν από πολλούς «ενδοτικές». Η πρώτη συμφωνία του Όσλο το Σεπτέμβριο του 1993 («Διακήρυξη Αρχών για Ενδιάμεσες Διευθετήσεις Αυτοδιάθεσης»), υπεγράφη από τους Γιασέρ Αραφάτ και Γιτζάκ Ράμπιν. Ακολούθησε το Όσλο II (ή Συμφωνία της Τάμπα) το 1995, το Πρωτόκολλο της Χεβρώνας (1997), οι Συμφωνίες του Γουάι (1998) και το Μνημόνιο του Σαρμ ελ Σεϊχ (1999), που βρήκαν την Χαμάς να κάνει σκληρή αντιπολίτευση. Η σταδιακή αποχώρηση των Ισραηλινών από τη Λωρίδα της Γάζας και την περιοχή της Ιεριχούς δεν θεωρήθηκε σημαντική παραχώρηση.²⁶⁰ Στην κοσμική αντιπολίτευση που συντάχθηκε με τη λογική της Χαμάς²⁶¹ ανήκε και ο περίφημος καθηγητής Έντουαρντ Σαϊντ που έγραψε «... το μόνο πράγμα που πρόσφερε το Ισραήλ ήταν η Ιεριχώ και η Γάζα, με τη Γάζα πάμφτωχη και με πρόβλημα υπερπληθυσμού, περιοχή που ο Ράμπιν λίγους μήνες πριν τη συμφωνία είχε πει ότι ‘θα ήταν καλύτερο να βυθιστεί στη θάλασσα’». ²⁶² Η Χαμάς επεσήμανε σωστά ότι στη συμφωνία δεν υπήρχε καμία πρόβλεψη για τα πέντε εκατομμύρια των προσφύγων, δεν υπήρχε πρόβλεψη για τους παράνομους οικισμούς και δε φαινόταν ότι θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια βιώσιμη Παλαιστίνη. Φυσικά η Χαμάς προέτεινε τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, αλλά ο κύριος λόγος που αντιδρούσε ήταν ότι για την οργάνωση ο αγώνας εναντίον του Ισραήλ θα έπρεπε για εθνικούς και θρησκευτικούς λόγους να είναι απόλυτος και ολοκληρωτικός.

Η Χαμάς εξαπολύει συχνά – πυκνά επιθέσεις με ρουκέτες στο Ισραήλ και μέσα σε μια δεκαετία (2006 – 2016) σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικών του Ισραήλ, εκτόξευσε περισσότερες από 10,000, χωρίς όμως πολλά θύματα. Στο παρακάτω γράφημα φαίνεται η εξέλιξη των επιθέσεων στο χρόνο πάντα σύμφωνα με την ίδια πηγή.

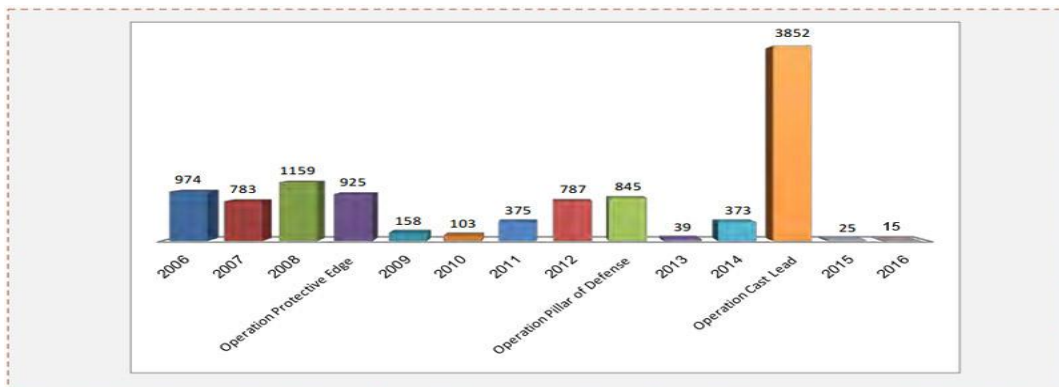
---

²⁶⁰ Cleveland, William L. (1999). *A History of Modern Middle East* (Boulder: Westview Press), 488.

²⁶¹ Όπως επισημαίνει και ο Λεγκραίν, «η Χαμάς κατάφερε να συγκεντρώσει υπό την σκέπη της όλους όσους ήταν αντίθετοι στις Συμφωνίες του Όσλο, αλλά και όσους ήταν υπέρ της διαδικασίας όμως θεωρούσαν ότι ο Αραφάτ ήταν τόσο ενδοτικός που δικαιολογούνταν όσοι ήταν εξ’ αρχής ενάντιοι στις συζητήσεις με το Ισραήλ». Βλ. Legrain, Jean-Francois. (1997). “HAMAS: Legitimate Heir of Palestinian Nationalism?” από Esposito, John L. (1997). *Political Islam: Revolution, Radicalism or Reform?* (London: Lynne Rienner Publishers), 167.

²⁶² Said, Edward W. (2003). *Conversations With Edward W Said* (London: Pluto Press), 46.

Η ανωτέρω «δυναμική» στάση/ «αντίσταση», αλλά και οι δολοφονίες από το Ισραήλ της ιστορικής της ηγεσίας (Γιασίν το 2003 και Ραντίσι το 2004) επεξηγεί το «ανεξήγητο» γεγονός ότι η Χαμάς κέρδισε το 2006 με μεγάλη διαφορά και υπό την επίβλεψη της Δύσης τις πρώτες απόλυτα «καθαρές» εκλογές στον αραβικό κόσμο, χωρίς βία και νοθείες. Παρά την εκλογική της νίκη, η Δύση αρνήθηκε να συνεργαστεί με τη Χαμάς και δεν την συμπεριέλαβε στις διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Παλαιστινιακού, μάλλον λανθασμένα αφού η Χαμάς έχει δείξει πραγματισμό αρκετές φορές. Σχετικά με το ρεαλισμό που επιδεικνύουν οι ηγέτες της, αρκεί να αναφερθούμε σε δυο γεγονότα: Πρώτον, στο ότι, προ του Συριακού εμφυλίου, διατηρούσαν τα κεντρικά τους γραφεία στη Δαμασκό και είχαν άριστες σχέσεις με τον Άσαντ, παρότι οι ίδιοι ήταν παρακλάδι των Μουσουλμάνων Αδελφών και η συγκεκριμένη οργάνωση ήταν παράνομη στη Συρία με τα μέλη της να βασανίζονται και δολοφονούνται σε καθημερινή βάση. Δεύτερον, στο ότι έρχονται συχνά σε συμφωνίες με το Ισραήλ.²⁶³

Σχήμα 11: Επιθέσεις της Χαμάς με ρουκέτες από την Λωρίδα της Γάζας.

Πηγή: <http://mfa.gov.il/>

Όπως επισημαίνουν οι Μισάλ και Σέλα, παρότι η Χαμάς διατηρεί το δόγμα του ένοπλου αγώνα χωρίς υποχωρήσεις, έχει επιδείξει «ανοικτό πνεύμα, ευελιξία και θέληση να υιοθετήσει άλλες επιλογές ανάλογα με τις αλλαγές στις πολιτικές συνθήκες... Ο ένοπλος αγώνας εναντίον του Ισραήλ αποτελεί λοιπόν στρατηγικό

²⁶³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η ιδιαίτερα προβλεπόμενη συμφωνία για την απελευθέρωση του Γκιλάντ Σαλίτ, η οποία απέβλεπε στην απελευθέρωση του φυλακισμένου ηγέτη Μπαργκούτι για να διασπαστεί η Φατάχ και στην εσωτερική μεταστροφή του πολιτικού κλίματος που είχε διαμορφωθεί υπέρ του Αμνάς, λόγω της αναγνώρισης της Παλαιστίνης ως κρατικής οντότητας από την UNESCO. Βλ. Perry, Tom. (2011). "Hamas Steals Abbas Thunder with Prisoner Deal", *Reuters*, 12 Οκτωβρίου.

και όχι τακτικό στόχο, ο οποίος υποτάσσεται στις ανάγκες του Κινήματος».²⁶⁴

Η Δύση θα έπρεπε να μιλήσει με τη Χαμάς, επιδεικνύοντας το ρεαλισμό που είχε επιδείξει ο Έχουντ Μπάρακ και ο Γιτζάκ Ράμπιν όταν μιλούσαν με τον Γιασέρ Αραφάτ. Αυτή η κίνηση θα έστελνε ένα θετικό μήνυμα προς όλους τους Άραβες, ένα ακόμα προειδοποιητικό μήνυμα στο Ισραηλινό λόμπυ (μετά την Πυρηνική Συμφωνία με το Ιράν) ότι δεν ελέγχει την Ουάσιγκτον και ένα σαφές μήνυμα στην κυβέρνηση του Ισραήλ να ασχοληθεί σοβαρά με τις διαπραγματεύσεις, κάτι που τώρα δεν πράττει. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι η διαρροή των «παλαιστινιακών προτάσεων» του Σάεμπ Ερεκάτ που οδήγησαν στην αποπομπή του «αποδεικνύει όχι μόνο το πόσο μακριά έφτασαν οι Παλαιστίνιοι στις ειρηνευτικές τους προτάσεις, αλλά και πώς η κυβέρνηση Ολμέρτ απέρριψε αυτές τις ιστορικές παραχωρήσεις σχετικές με την Ιερουσαλήμ και το δικαίωμα των προσφύγων να επιστρέψουν στις πατρογονικές τους εστίες».²⁶⁵

Φυσικά, η διαπραγματεύση με τη Χαμάς δεν αλλάζει το γεγονός ότι η αναγνώριση του κράτους και η ασφάλεια του Ισραήλ απαιτεί προαπαιτούμενο, το οποίο πρέπει να διασφαλιστεί. Αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία για τη δική μας μελέτη είναι ότι η Χαμάς δεν αποτελεί κάποιον «ισλαμικό κίνδυνο», ούτε στρατιωτικά, ούτε πολιτικά αφού είναι διακηρυγμένη και μέχρι στιγμής αποδεδειγμένη η συμπεριφορά της έναντι των Παλαιστινίων Χριστιανών, που θεωρεί απόλυτα ισότιμους, με ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τους Μουσουλμάνους Παλαιστίνιους.²⁶⁶

---

²⁶⁴ Mishal & Sela, 120.

²⁶⁵ Filiu, *The Arab Revolution*, 129

²⁶⁶ Τον Αύγουστο του 1988 εξέδωσε κείμενο με τίτλο «Οι πολιτικές του Κινήματος προς τους Χριστιανούς της Παλαιστίνης» όπου μεταξύ των άλλων αναφέρει «Οι Χριστιανοί της Παλαιστίνης αποτελούν αδιαχώριστο κομμάτι του Παλαιστινιακού λαού και του Αραβικού έθνους και της εθνικής τους ταυτότητας... Οι Χριστιανοί πρέπει να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και να έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις με τους υπόλοιπους Παλαιστίνιους... Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να συμμετέχουν στην πολιτική ζωή και στον αγώνα της Παλαιστίνης τόσο κατά τη διάρκεια της Κατοχής όσο και μετά την απελευθέρωση...» Βλ. Hroub, 135-136.

β. Χεζμπολά και Λιβανέζικη αντίσταση

Η απροκάλυπτη ισραηλινή επίθεση στο Νότιο Λίβανο το 1982 εν μέσω εμφυλίου υπό την κωδική ονομασία «ειρήνη για τη Γαλιλαία» αλλά και η παρουσία αμερικανικού στρατού, κατόπιν «προσκλήσεως» της κυβέρνησης του Λιβάνου, οδήγησε στη δημιουργία της Χεζμπολά. Προπομπός της Χεζμπολά ήταν η Αμάλ («Αουφάζ αλ Μουκαγαμάχ αλ Λιμπνανίγια», ήτοι «τάγματα Λιβανικής αντίστασης»), η επίσης σιϊτική οργάνωση που όπως προαναφέρθηκε ιδρύθηκε το 1975 από το χαρισματικό Μούσα αλ-Σαντρ. Η παρουσία «εισβολέων» οδήγησε τους φανατικότερους οπαδούς της Αμάλ να σχηματίσουν την καινούρια οργάνωση.²⁶⁷ Η διδασκαλία του Ιρανού Αγιατόλα Χομείνι αποτέλεσε την θεολογική αλλά και επαναστατική βάση της οργάνωσης, εξ' ου και η επιλογή του ονόματος της που σημαίνει «το κόμμα του Θεού».²⁶⁸ Αρχικά η επιβίωση και στη συνέχεια η επιτυχία της στηρίχθηκαν στην ιρανική επέμβαση που στόχευε σε μια προσπάθεια για επέκταση της Ισλαμικής Επανάστασης αλλά και στα συμφέροντα της Συρίας, η οποία χρειαζόταν μια οργάνωση διατεθειμένη να πολεμήσει το Ισραήλ στο πλαίσιο της προσπάθειας επανάκτησης των υψωμάτων του Γκολάν (τα οποία παρεμπιπτόντως έχουν ιδιαίτερη γεωστρατηγική αξία, αφού αποτελούν ένα μεγάλο φυσικό υδραγωγείο σε μια άνυδρη περιοχή).

Πριν τη δημιουργία της οργάνωσης, η Συρία και το Ιράν συμφώνησαν στη βοήθεια που θα της παρείχαν. Η Συρία θα βοηθούσε στρατιωτικά με αμυντική κάλυψη των στρατοπέδων, τροφοδοσία των μαχητών καθώς και με παροχή πληροφοριών για τον εχθρό. Το Ιράν θα παρείχε την αρχική στρατιωτική εκπαίδευση και κατόπιν θα ενίσχυε οικονομικά τόσο τους μαχητές της Χεζμπολά όσο και τις οικογένειές τους. Αν συνυπολογίσουμε ότι η Συρία συνετάχθη με το

---

²⁶⁷ Hajjar, Sami G. (2002). "Hizballah: Terrorism, National Liberation, or Menace?" *SSI Monograph* (Carlisle: US Army War College), 5.

²⁶⁸ Ορθότερα, «η πλευρά του Θεού», σε αντιδιαστολή με την «πλευρά του Σατανά», αφού η ονομασία της βασίζεται σε στίχο του Κορανίου (58:22) «η πλευρά του Θεού (Χεζμπολά) θα νικήσει σίγουρα στο τέλος». Βλ. Esposito, *Islam The Straight Path*, 189. Στην φιλοσοφία της Χεζμπολά ως οργάνωσης έχει ιδιαίτερη σημασία ο διαχωρισμός των καταπιεστών («μουστακμπιρίν») και καταπιεζομένων («μουστανταφίν») και σχετίζεται με την διχοτόμηση σε όσους είναι στην πλευρά του Θεού («Χεζμπολά») και σε όσους είναι στην «πλευρά του Σατανά» («Χεζμπαλσαϋτάν»). Βλ. Alagha, Joseph. (2011). *Hizbullah's Documents: From the 1985 Open Document to the 2009 Manifesto* (Amsterdam: Pallas Publications), 15.

Ιράν στον ιρανοϊρακινό πόλεμο παρότι αραβική χώρα και ότι ήλεγχε μερικώς την κατάσταση στο Λίβανο από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 μετά το χάος που προκάλεσε ο εμφύλιος, οι λόγοι της φαινομενικά περίεργης συνεργασίας Συρίας, Ιράν και Χεζμπολά είναι προφανείς.²⁶⁹

Πράγματι, περί τα τέλη του 1982 το Ιράν έστειλε 1.500 «Φρουρούς της Επανάστασης» («πασνταράν») ως εκπαιδευτές και αρκετό οπλισμό για να ενισχύσει τη σιϊτική «αντίσταση» κατά της ισραηλινής κατοχής, αλλά και την εξάπλωση της σιϊτικής θεοκρατικής κοσμοθεωρίας. Ιρανοί στρατιωτικοί έφτιαξαν τα πρώτα στρατόπεδα εθελοντών στην κοιλάδα Μπεκάα στην περιοχή Μπάαλμπεκ. Χαρακτηριστικά όπως εκφράστηκε από επίσημα χείλη της οργάνωσης, η Χεζμπολά θεωρούσε τον εαυτό της φυσική συνέχεια του Ιράν, της επανάστασης, της ούμμα, της τελικής δημιουργίας ενός Χαλιφάτου. Ήταν μια οργάνωση που επεδίωκε την αλλαγή, αδιαφορώντας για την γεωγραφία.²⁷⁰

Η ηγεσία της οργάνωσης αποτελείτο από Σιΐτες κληρικούς που είχαν θητεύσει στη Νατζάφ του Ιράκ και πάρεη την έγκριση του Χομεϊνί.²⁷¹ Είχε και έχει έναν αναγνωρισμένο κληρικό ως πνευματικό ηγέτη (Σείχης Μουχάμαντ Χουσεΐν Φαντλαλά) και έναν πραγματικό ηγέτη (από το 1992 στη θέση του δολοφονηθέντος από ισραηλινή επίθεση Αμπάς Χουσεΐν Μουζαουί, ο χαρισματικός γενικός γραμματέας Χασάν Νασραλά). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Φαντλαλά θεωρείται φιλόσοφος, μετριοπαθής, που έπαιξε ρόλο στη μεταστροφή της Χεζμπολά και στον πολιτικό της ρεαλισμό, ο οποίος θα αναλυθεί διεξοδικά.²⁷²

Ο γενικός γραμματέας της οργάνωσης επικουρείται από ένα επταμελές «Συμβουλευτικό Συμβούλιο». Και οι δυο εκλέγονται με τριετή θητεία από το ευρύτερο κυβερνητικό σώμα της οργάνωσης, το «Κεντρικό Συμβούλιο» που

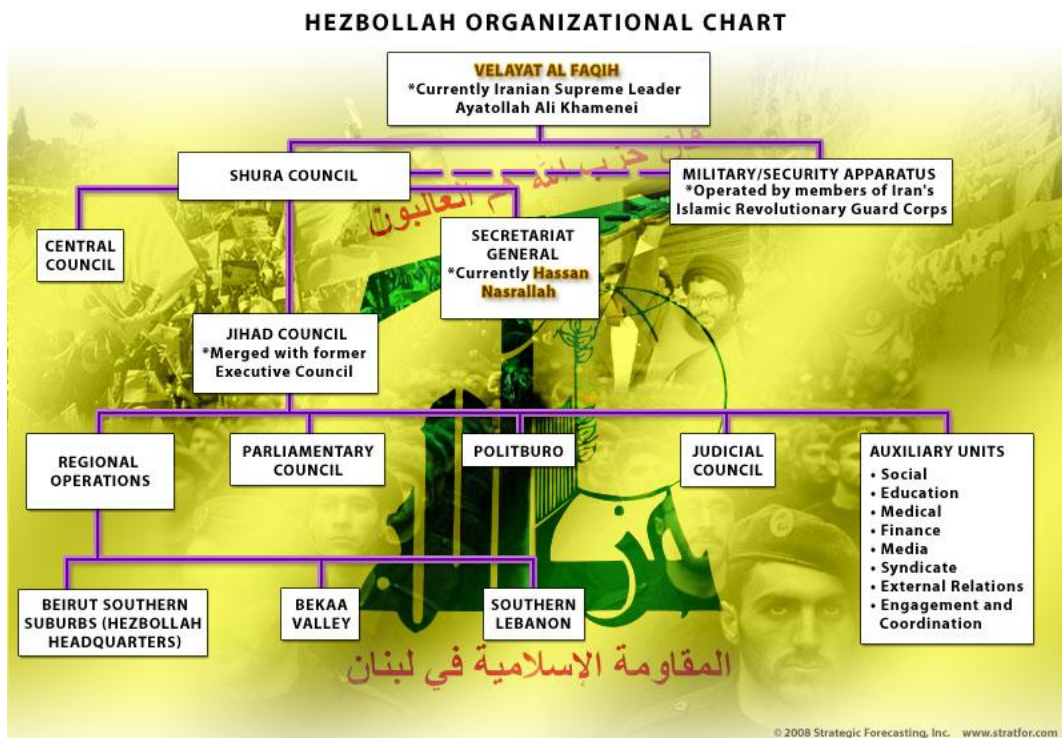
²⁶⁹ Για το ρόλο της Συρίας και του Ιράν στο σχηματισμό της Χεζμπολά, βλ. Saad-Ghorayeb. (2002). *Hizbu'llah: Politics & Religion* (London: Pluto Press), 13-15.

²⁷⁰ Gleis, Joshua L & Berti, Benedetta. (2012). *Hezbollah and Hamas: A Comparative Study* (Baltimore: Johns Hopkins University Press), 49.

²⁷¹ Deneoux, Guilain. (1993). *Urban Unrest in the Middle East* (New York: State University of New York Press), 186.

²⁷² Whittaker, David J. (2002). *Terrorism: Understanding the Global Threat* (New York: Longman), 111.

αριθμεί 200 μέλη. Τα εκτελεστικά όργανα της Χεζμπολά αποτελούν πέντε επιτροπές, που ονομάζονται «Συμβούλια». Το «πολιτικό συμβούλιο» είναι ένα άτυπο υπουργείο εξωτερικών και συντονισμού, το «εκτελεστικό συμβούλιο» ασχολείται με το κοινωνικό προφίλ και δραστηριότητες της οργάνωσης που θα αναλυθούν παρακάτω, το «κοινοβουλευτικό συμβούλιο» αποτελεί παράλληλα την κοινοβουλευτική ομάδα και την νομοπαρασκευαστική επιτροπή του κόμματος της Χεζμπολά, το «δικαστικό συμβούλιο» ασχολείται με επίλυση θρησκευτικών διαφορών σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο και τέλος το «πολεμικό συμβούλιο» συντονίζει την «αντίσταση»/τρομοκρατία, αποτελεί δηλαδή το υπουργείο πολέμου αλλά και το γενικό επιτελείο στρατού της οργάνωσης.²⁷³

Σχήμα 12: Οργανόγραμμα της Χεζμπολά. Πηγή:

http://www.cedarsrevolution.net/jtphp/index.php?option=com_content&task=view&id=1522&Itemid=2

Τα πρώτα κτυπήματα της Χεζμπολά ήταν επιθέσεις αυτοκτονίας, δολοφονίες και απαγωγές και οι Αμερικανοί αποτέλεσαν τον πρώτο στόχο της οργάνωσης. Στις 18 Απριλίου 1983 εκτέλεσε επιτυχώς βομβιστική επίθεση κατά

²⁷³ Gleis & Berti, 69.

της αμερικανικής πρεσβείας στη Βηρυτό με 63 νεκρούς, εκ των οποίων 17 Αμερικανοί πολίτες, συμπεριλαμβανομένων όλων των πρακτόρων της CIA. Στις 23 Οκτωβρίου 1983 έλαβε χώρα η χειρότερη επίθεση εναντίον Αμερικανών μέχρι την 9^η Σεπτεμβρίου 2001: Μια επίθεση αυτοκτονίας σε στρατώνες Αμερικανών πεζοναυτών στοίχισε τη ζωή σε 241 άνδρες των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων. Η Χεζμπολά αν και δεν παραδέχθηκε ποτέ αυτά τα κτυπήματα,²⁷⁴ τα στήριξε ηθικά και τα δικαιολόγησε ως «αντίσταση κατά του στρατού κατοχής».²⁷⁵ Σε κάθε περίπτωση όλοι ήξεραν ότι βρίσκεται πίσω από αυτές τις τρομοκρατικές επιθέσεις.

Οι απαγωγές και οι εκτελέσεις Αμερικανών στρατιωτικών που προκάλεσαν κάποιες τριβές στις σχέσεις Ιράν και Συρίας μεταξύ 1982 και 1988 ήταν πιθανόν έργο της Χεζμπολά, που ξεκίνησε παράλληλη πολιτική δράση με την αποχώρηση του αμερικανικού στρατού από τη χώρα. 18 Αμερικανοί πολίτες απήχθησαν και 3 εξ' αυτών δολοφονήθηκαν κατά την αιχμαλωσία τους. Σύμφωνα με τους επικριτές της Χεζμπολά, το εγκληματικό της πρόσωπο έπαιρνε σάρκα και οστά στο πρόσωπο του Ιμάντ Μουγκνιγιέ, που εκτέλεσε την αεροπειρατεία της πτήσης TWA 847 κατά την οποία δολοφόνησε ένα Αμερικάνο δύτη του Πολεμικού Ναυτικού.²⁷⁶

Η διακήρυξη των στόχων της Χεζμπολά, μέσω ενός «ανοικτού κειμένου» (1985)²⁷⁷ δεικνύει τον αντιστασιακό της χαρακτήρα και καλεί σε δικαιολογημένη τζιχάντ εναντίον των εισβολέων, κάτι που σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα κτυπήματα κατέταξε δίκαια την Χεζμπολά ανάμεσα στις πιο επικίνδυνες τρομοκρατικές οργανώσεις. Όμως η Χεζμπολά παρότι ξεκίνησε ως τρομοκρατική οργάνωση άλλαξε ριζικά τις μεθόδους και την πολιτική της. Η μεταμόρφωση της

---

²⁷⁴ Την επίθεση ανέλαβε η οργάνωση «Ισλαμική Τζιχάντ», θεωρούμενη παρακλάδι της Χεζμπολά. Βλ. Henderson, Harry. (2001). *Global Terrorism: The Complete Reference Guide* (New York: Checkmark Books), 111.

²⁷⁵ Hoffman, 98.

²⁷⁶ Η αεροπειρατεία έλαβε χώρα μεταξύ 14 – 30 Ιουνίου 1985 και ο αρχηγός της, Μοχάμεντ Άλι Χαμαντέι, συνελήφθη, δικάστηκε και καταδικάστηκε σε ισόβια δεσμά. Βλ. Henderson, 114, Hoffman, 132 και Whittaker, 36.

²⁷⁷ Alagha, 21-22.

Χεζμπολά κατά τη δεκαετία του 1990 ήταν εκπληκτική. Η Τζούντιθ Πάλμερ Χάρικ, Αμερικανή καθηγήτρια Πολιτικών Επιστημών στο Αμερικανικό Πανεπιστήμιο της Βηρυτού σημειώνει στο βιβλίο που έχει γράψει για τη Χεζμπολά, «η οργάνωση αυτή μεταμορφώθηκε από ένα μυστικό ριζοσπαστικό παραστρατιωτικό κίνημα σε ένα μετριοπαθές, λαοφιλές πολιτικό κόμμα, που διαθέτει αντιστασιακή πτέρυγα».²⁷⁸ Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους η Χεζμπολά που ξεκίνησε σαν διεθνής τρομοκρατική οργάνωση έπαψε να θεωρείται ως τέτοια (τουλάχιστον από την Ευρωπαϊκή Ένωση) μέχρι την εμπλοκή της στο Συριακό εμφύλιο στο πλευρό του Άσαντ.²⁷⁹

Πρώτον ότι για περισσότερα από 20 χρόνια δεν είχε κτυπήσει κανένα πολίτη, με εξαίρεση κάποια ανταποδοτικά χτυπήματα με ρουκέτες σε κατοικημένες περιοχές, πάντα μετά από αντίστοιχα κτυπήματα των ισραηλινών ενόπλων δυνάμεων. Αυτό συμβαίνει γιατί η Χεζμπολά τηρεί την «αμοιβαία συμφωνία» της με το Ισραήλ για κτυπήματα μόνο στρατιωτικών στόχων. Αυτή η συμφωνία υπεγράφη στις 26 Απριλίου 1996, με βασικό μέτοχο στις διαπραγματεύσεις την κυβέρνηση των Η.Π.Α. και υπάρχει πενταεθνής δύναμη που ελέγχει ότι τα δυο μέρη δε στοχεύουν πολίτες. Η πιο έγκυρη και ενημερωμένη βάση δεδομένων «ανοικτών πηγών» για την τρομοκρατία (global terrorism database του Πανεπιστημίου του Μέρυλαντ) θεωρούσε την Χεζμπολά υπεύθυνη στην πολύχρονη ιστορία της για ακριβώς 400 επιθέσεις.²⁸⁰ Από αυτές την

---

²⁷⁸ Στο ίδιο συμπέρασμα έχουν καταλήξει πολλοί αναλυτές. Βλ. Harik, 2 και Atrissi, Talal. (2007). “Political Islam in Lebanon” από Emerson, Michael & Youngs, Richard (eds.). (2007). *Political Islam and European Foreign Policy: Perspectives from Muslim Democrats of the Mediterranean* (Brussels: Centre for European Policy Studies), 90.

²⁷⁹ Ο ρόλος της Χεζμπολά στο Συριακό εμφύλιο αποτελεί την κύρια αιτία για την αλλαγή στάσης της ΕΕ. Βλ. O’Sullivan, Domhnall. (2013). “Road to Proscription: The EU and Hezbollah since the Arab Spring” *EU Diplomacy Paper 07/13* (Brugge: College of Europe), 3. Οι χώρες που πάντοτε πίεζαν προς την κατεύθυνση της εισαγωγής της Χεζμπολά στον κατάλογο των τρομοκρατικών οργανώσεων ήταν η Ολλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο (λόγω στενότερων σχέσεων με Ισραήλ και ΗΠΑ) και η χώρα που πάντοτε αντιδρούσε ήταν η Γαλλία. Όταν όμως η Χεζμπολά θεωρήθηκε υπεύθυνη για την μη κατάρρευση του Προέδρου Άσαντ, κάτι το οποίο επιθυμούσε το Παρίσι, η ΕΕ περίμενε την αφορμή για την ανωτέρω ενέργεια. Πολλοί υποστήριζαν ότι ο μοναδικός τρόπος για να πιεστεί ο Άσαντ ήταν να πιεστεί η Χεζμπολά. Βλ. Stevenson, Jonathan. (2013). “To Oust Assad, Pressure Hezbollah”, *The New York Times*, 18 Ιουλίου.

²⁸⁰ Συγκεκριμένα από το 1995 μέχρι τα Χριστούγεννα του 2016. Βλ. <https://www.start.umd.edu/gtd>

τελευταία εικοσαετία (μετά τη συμφωνία) αν εξαιρέσουμε τους στρατιωτικούς στόχους, μας μένουν μόλις 21, όλες στο Λίβανο (όσο ήταν υπό κατοχή) ή στο Ισραήλ με συνολικά 41 νεκρούς και 88 τραυματίες. Η μοναδική εξαίρεση ήταν η επίθεση του Ιουλίου 2012 στο Μπουργκάς της Βουλγαρίας με 7 τουρίστες νεκρούς και 30 τραυματίες, την οποία έχει επανειλημμένως αρνηθεί η οργάνωση και η οποία στάθηκε αφορμή για να χαρακτηριστεί από την ΕΕ ως τρομοκρατική οργάνωση. Οι περισσότερες επιθέσεις που της αποδίδονται είχαν είτε αναληφθεί από την Ισλαμική Τζιχάντ, την οποία η Δύση ταυτίζει με τη Χεζμπολά, είτε αποδόθηκαν στη Χεζμπολά χωρίς να έχει αναλάβει την ευθύνη, παρότι συνήθως διαφημίζει τις «επιτυχίες» της μέσω του τηλεοπτικού σταθμού, που διαθέτει. Η επίσημη Αμερικανική θέση είναι ότι η Χεζμπολά «ασκεί βία εναντίον του Ισραήλ και των ΗΠΑ»,²⁸¹ κάτι που φυσικά δεν ισχύει.

Ο πρώην πρόεδρος του Ισραήλ Γιτζάκ Ράμπιν σε ανύποπτο χρόνο είχε παραδεχθεί ότι «η Χεζμπολά ουδέποτε έβαλλε εναντίον ισραηλινών χωριών, αν προηγουμένως δεν είχε προκληθεί από τον ισραηλινό στρατό. Οι επιθέσεις της με ρουκέτες ποτέ δεν είχαν ως πρωτεύοντα στόχο τον ισραηλινό πληθυσμό».²⁸² Οι καθηγητές Μερσάμερ και Ούολτ μας μεταφέρουν δυο ακόμα μαρτυρίες επιβεβαίωσης: Ο Ισραηλινός ιστορικός και καθηγητής του Εβραϊκού Πανεπιστημίου, Μόσε Μαόζ, παρατήρησε ότι «[η Χεζμπολά] αποτελεί απειλή κυρίως για το Ισραήλ. Επιτέθηκε εναντίον αμερικανικών στόχων μόνο όταν βρισκόντουσαν στο Λίβανο, αλλά το έκανε για να εκδιώξει τις ξένες στρατιωτικές δυνάμεις από τη χώρα της. Αμφιβάλλω αν ποτέ η Χεζμπολά θα βγει έξω από τα σύνορά της για να επιτεθεί στις ΗΠΑ». Ο σημαντικός αναλυτής της Μέσης Ανατολής, Πάτρικ Σηλ, σημειώνει ότι «η Χεζμπολά αποτελεί απόλυτα τοπικό φαινόμενο που κατευθύνεται αποκλειστικά εναντίον Ισραηλινών».²⁸³

---

²⁸¹ Byman, Daniel. (2003). "Should Hezbollah Be Next?" *Foreign Affairs* Νοέμβριος/Δεκέμβριος.

²⁸² Harik, 167. Στην ίδια σελίδα του βιβλίου διαβάζουμε και την μαρτυρία του Ισραηλινού στρατηγού και πρώην Διοικητού Στρατιωτικών Πληροφοριών, Σλόμο Γκαζίτ, ότι την περίοδο που οδήγησε στην ανάφλεξη του 1992 η Χεζμπολά «τήρησε τους κανόνες του παιχνιδιού» σε αντίθεση με τις ένοπλες δυνάμεις του Ισραήλ. Όταν το Ισραήλ ξεκίνησε να βομβαρδίζει περιοχές του Λιβάνου εκτός της «ζώνης ασφαλείας», η Χεζμπολά απάντησε με αντίστοιχα χτυπήματα.

²⁸³ Mersheimer, John L. & Walt, Stephen. M. (2007). *The Israel Lobby and US Foreign*

Δεύτερον, η Χεζμπολά γενικά είναι δύσκολο να θεωρηθεί ως τρομοκρατική οργάνωση γιατί έχει στρατόπεδα στα οποία οι άνδρες της ζουν και εκπαιδεύονται κανονικά, φέρουν στολές και επιτίθενται εναντίον στόχων στον κατεχόμενο Λίβανο. Μετά την αποχώρηση των Ισραηλινών από το Νότιο Λίβανο στις 23 Μαΐου 2000, κάτι που αποτελεί μια απόλυτη επιτυχία της Χεζμπολά και όχι «διπλωματική κίνηση» όπως θέλει να την παρουσιάσει το Ισραήλ, οι «μαχητές» της κτυπούν τον ισραηλινό στρατό μόνο στο διαφιλονικούμενο έδαφος των Αγροκτημάτων Σεμπάα. Αυτή η περιοχή έκτασης 40 Km² ανήκει είτε στα κατεχόμενα υψίπεδα του Γκολάν (συνεπώς είναι κατειλημμένο Συριακό έδαφος) είτε στο Λίβανο. Με δεδομένο ότι η Συρία έχει επισήμως «παραδεχθεί» ότι η περιοχή ανήκει στο Λίβανο, οι μαχητές της Χεζμπολά θεωρούν ότι είναι ακόμα κατεχόμενο έδαφος της χώρας τους. Αυτό αποδεικνύει ότι το στρατιωτικό σκέλος του «κόμματος του Θεού» είναι πλησιέστερα στο χαρακτηρισμό «αντιστασιακή οργάνωση». Η Χεζμπολά με προκλητική ενέργεια το καλοκαίρι του 2006 έδωσε την αφορμή στο Ισραήλ για να επιτεθεί στο Λίβανο σε έναν πόλεμο που διήρκεσε 34 μέρες και αποτέλεσε για το Ισραήλ στρατιωτική και διπλωματική αποτυχία, ενώ οδήγησε σε περαιτέρω δημοφιλία την Χεζμπολά.²⁸⁴

Τρίτον, η Χεζμπολά, πάντα μέχρι την εμπλοκή της στο Συριακό εμφύλιο όταν και έχασε μεγάλο μέρος από την υποστήριξη τόσο Λιβανέζων Σουνιτών όσο και άλλων Αράβων,²⁸⁵ τύγχανε της πλήρους αποδοχής του Λιβανικού λαού. Διεξήγαγε μια εξαιρετική εκστρατεία ενημέρωσης της κοινής γνώμης που στην αρχή την έβλεπε αρνητικά. Η οργάνωση έχει ένα πολύ οργανωμένο γραφείο

Policy (New York: Farrar, Straus and Giroux), 63. Είναι φανερό ότι υπάρχει πληθώρα «αναλύσεων», όπως από Byman και από Kaplan στη χρησιμοποιημένη βιβλιογραφία όπου προσπαθεί να συνδεθεί η Χεζμπολά με την Αλ Κάιντα ή να αποδειχθεί ότι η Χεζμπολά κτυπά κατά βάση τα Αμερικανικά συμφέροντα, όμως δεν παρέχονται αποδείξεις. Κάποιοι θεωρούσαν ότι η Χεζμπολά θα κάνει σίγουρα μεγάλη επίθεση στο Ισραήλ. Βλ. Devenny, Patrick. (2006). “Hezbollah’s Strategic threat to Israel”, *Middle East Quarterly* 13/1, Χειμώνας, 31-38.

²⁸⁴ Λεπτομέρειες σε Mersheimer & Walt, 306-334. Οι εγνωσμένοι ακαδημαϊκοί εξηγούν τα λάθη του Ισραήλ και τον ρόλο που έπαιξε το ισραηλινό λόμπυ στην Αμερική κατά την απόφαση και διεξαγωγή από το Τελ Αβίβ του πολέμου.

²⁸⁵ Yacoubian, Mona. (2011). “Hezbollah after Assad”, *Foreign Affairs*, 1 Δεκεμβρίου. Πάντως σύμφωνα με τη συγγραφέα, ο ρόλος της στη Συρία, την έφερε πιο κοντά στους υπόλοιπους Σίιτες του Λιβάνου (κυρίως την Αμάλ), αλλά και τους Χριστιανούς του Λιβάνου που έβλεπαν με συμπάθεια τον Άσαντ.

μέσων ενημέρωσης και έστησε τον υπερβολικά δημοφιλή τηλεοπτικό σταθμό αλ-Μανάρ. Μέσω του σταθμού έπεισε το λιβανικό λαό ότι είναι αντιστασιακή οργάνωση και εξηγούσε με λεπτομέρειες τη δράση της. Η δορυφορική μετάδοση του μηνύματος της οργάνωσης μέσω του σταθμού και σε άλλες αραβικές χώρες δημιούργησαν συμπάθειες για τη σιΐτική οργάνωση και στον σουνιτικό ισλαμικό κόσμο. Το Δεκέμβριο του 2004 πρώτα η Γαλλία και μετά οι Η.Π.Α. απαγόρευσαν την εκπομπή του ανωτέρω σταθμού στις χώρες τους.²⁸⁶ Ακολούθησαν η Ισπανία και η Γερμανία. Μαζί με τον τηλεοπτικό σταθμό αλ-Μανάρ, η οργάνωση διαθέτει ραδιοφωνικό σταθμό (αλ-Νουρ) και πολλές ιστοσελίδες στο διαδίκτυο. Τονίζουμε εκ νέου, ότι η συμπάθεια που είχε στους Άραβες Σουνίτες φυσικά εξανεμίστηκε όταν συντάχθηκε πλήρως με τον Άσαντ, εναντίον των Συρίων Σουνιτών, εξτρεμιστών αλλά και μετριοπαθών.

Παρενθετικά, οφείλουμε να τονίσουμε ότι η απόφαση της Χεζμπολά να συνταχθεί απόλυτα και να ταυτιστεί με το καθεστώς Άσαντ δεν ήταν εύκολη ή αυτονόητη. Έχοντας στηρίζει τις αραβικές εξεγέρσεις αλλά και έχοντας κερδίσει επί χρόνια τη συμπάθεια του σουνιτικού αραβικού κόσμου, ήξερε ότι με την εμπλοκή της στο πλευρό του καθεστώτος θα έχανε όλη τη νομιμοποίηση που έχτισε με κόπο επί δεκαετίες. Όμως η Συρία του Άσαντ αποτελούσε το ασφαλές καταφύγιο, την πηγή εκπαίδευσης και εν μέρει χρηματοδότησης της οργάνωσης. Το υπαρξιακό δίλημμα της Χεζμπολά απαντήθηκε με την ιδεολογία να υποχωρεί προ του συμφέροντος, μια ακόμη πράξη ρεαλισμού από οργάνωση του Πολιτικού Ισλάμ.

Επιπλέον και αυτό είναι το ουσιαστικότερο για τη μελέτη μας, ως «κόμμα» η Χεζμπολά γρήγορα προσαρμόστηκε και έμαθε να παίζει με τους κανόνες του παιχνιδιού. Εδώ θα ανοίξουμε μια παρένθεση για να εξηγήσουμε εν συντομία το πολιτικό σύστημα του Λιβάνου. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό πρέπει να υπάρχει συγκεκριμένη εκπροσώπηση των Χριστιανών, των Σιΐτών και των Σουνιτών μουσουλμάνων. Ο πρόεδρος είναι Χριστιανός, ο πρωθυπουργός Σουνίτης και ο πρόεδρος της Βουλής Σιΐτης. Τα Χριστιανικά κόμματα που σε γενικές γραμμές

---

²⁸⁶ Nasser, Cilina. (2004). "Al-Manar in the dog house", *Al Ahrām Weekly* Issue 722, 23-29 Δεκέμβριος.

είναι πιο οργανωμένα και έχουν ως επικεφαλείς Μαρωνίτες, είναι η Φάλαγγα, το Εθνικό Κόμμα, το κόμμα Μαράντα και οι Φιλελεύθεροι. Τα Σιϊτικά κόμματα είναι η Αμάλ και η Χεζμπολά και Σουνιτικό είναι το Ανεξάρτητο Κίνημα Ναζιριτών. Επίσης υπάρχουν δυο σοσιαλιστικά κόμματα, το Σοσιαλιστικό κόμμα των Δρούζων και το κυρίως Σοσιαλιστικό Κόμμα που αποτελείται κυρίως από μουσουλμάνους αλλά είχε στο παρελθόν κάποιους ελληνορθόδοξους ηγέτες.

Σε αυτό το περιβάλλον, η Χεζμπολά ως πολιτικό κόμμα έχει συμμαχήσει με την Αμάλ με την οποία ήταν «στα μαχαίρια» (όχι μόνο μεταφορικά), αλλά ακόμα και με Χριστιανούς Φαλαγγίτες και Φιλελεύθερους που είχαν πάρει το μέρος του Ισραήλ στον εμφύλιο, επιδεικνύοντας μια απίστευτη ιδεολογική ευελιξία. Άλλοτε προτάσσει την Αραβική ενότητα, άλλοτε την Σιϊτική θρησκευτική ταυτότητα, άλλοτε πάλι το Λιβανέζικο εθνικισμό με εξαιρετική αποδοχή από το εκλογικό σώμα. Επιπλέον, προβεβλημένοι Λιβανέζοι Χριστιανοί την έχουν στηρίξει δημόσια, χαρακτηριστικό δείγμα της αποδοχής της Χεζμπολά ως αντιστασιακού εθνικού κινήματος. Ένας Μαρωνίτης Καρδινάλιος μετά την επίθεση της Αλ Κάιντα στους δίδυμους πύργους την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, και ενώ βρισκόταν στη Ρώμη στα πλαίσια μιας Οικουμενικής Συνόδου της Καθολικής Εκκλησίας απήντησε ως εξής όταν ερωτήθηκε αν η Χεζμπολά είναι τρομοκρατική οργάνωση: «...δεν είναι τρομοκράτες. Αυτοί οι άνθρωποι είναι Λιβανέζοι πολίτες που προσπαθούν να ελευθερώσουν τη χώρα τους από ξένη κατοχή και όλοι τους ευγνωμονούμε για τις προσπάθειές τους».²⁸⁷ Ο πρώην υπουργός πληροφοριών Γκαζί Αρίντι δήλωσε «είμαστε περήφανοι για τη Χεζμπολά και δε θα συμπεριφερθούμε ποτέ στους ήρωες, που αντιστάθηκαν στο Ισραήλ σαν να είναι τρομοκράτες». Ακόμα και ο Αμερικανός πρώην απεσταλμένος στην περιοχή Ντένις Ρος παραδέχθηκε ότι η Χεζμπολά δεν προβαίνει πλέον σε τρομοκρατικές ενέργειες.

Σήμερα η Χεζμπολά παρότι έχει άριστες σχέσεις με το Ιράν και τη Συρία είναι όπως υποστηρίζει και ο Άνταμ Σατζ αρκετά αυτόνομη και αυτοχρηματοδοτούμενη.²⁸⁸ Εξ' άλλου οι τελευταίοι Ιρανοί εγκατέλειψαν το

---

²⁸⁷ Harik, 70.

²⁸⁸ Satz, Adam. (2004) "In Search of Hezbollah", *The New York Review of Books*, 51/ 7, 29

Λίβανο το 1998 πριν επανέλθουν στην περιοχή με το συριακό εμφύλιο. Τα μέλη της οργάνωσης δεν είναι φτωχοί, περιθωριοποιημένοι, φανατικοί με επιδίωξη την κατάργηση του κοινοβουλευτισμού. Επίσης δεν είναι φανατικοί αντιδυτικοί. Οι περισσότεροι είναι μεσοαστοί, μορφωμένοι, χωρίς ιδιαίτερη σχέση με τη θρησκεία. Μάλιστα Χριστιανοί και Σουνίτες Μουσουλμάνοι από όλες τις περιοχές του Λιβάνου θα σκεφτόντουσαν σοβαρά να ψηφίσουν Χεζμπολά στις εκλογές και σε μια δημοσκόπηση που χρησιμοποιεί στο βιβλίο της η καθηγήτρια Τζούντιθ Πάλμερ Χάρικ το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 62%.²⁸⁹ Επειδή η Χεζμπολά αποδεδειγμένα ήταν η μοναδική πολιτική δύναμη στο Λίβανο, που δεν είχε εμπλακεί σε σκάνδαλα διαφθοράς και «πολεμούσε την αποικιοκρατία και την αδικία» η αποδοχή της ήταν ευρεία. Ως καθαρό «ισλαμικό κόμμα», η Χεζμπολά ουδέποτε εγκατέλειψε την ιδέα της εγκαθίδρυσης μιας ισλαμικής δημοκρατίας. Όμως όπως περιγράφει άριστα ο Γκοραγιέμπ «κρίνοντας από τη συνεχή υποταγή του εσωτερικού πολιτικού ρόλου της Χεζμπολά στο γεωστρατηγικό της ρόλο, φαίνεται ότι έχει επιλέξει τη Λιβανέζικη εθνική ταυτότητα και το ρόλο της ως δύναμης εσωτερικής πολιτικής επιρροής ως σημαντικότερα της ισλαμικής ταυτότητας και του ρόλου της ως παράδειγμα επαναστατικής οργάνωσης προς μίμηση για την ούμμα».²⁹⁰

Το Σεπτέμβριο του 2004 ο Πρόεδρος του Λιβάνου Εμίλ Λαχούντ άλλαξε το σύνταγμα της χώρας για να ανανεώσει τη θητεία του για 3 ακόμα χρόνια. Ο πρωθυπουργός Ραφίκ Χαρίρι που θεώρησε την ενέργεια του φιλοσύριου Προέδρου ως πραξικοπηματική παραιτήθηκε και συνετάχθη με την αντισυριακή αντιπολίτευση. Στις 14 Φεβρουαρίου 2005 ο Χαρίρι δολοφονήθηκε και οι υποψίες για την ενέργεια αυτή έπεσαν άμεσα στις μυστικές υπηρεσίες της Συρίας και έμμεσα στον Πρόεδρο Λαχούντ. Ακολούθησαν αναταραχές και διαδηλώσεις εναντίον της Συριακής επιρροής αλλά και στρατιωτικής παρουσίας στο Λίβανο.

Απριλίου.

²⁸⁹ Harik, 50. Στο γκάλοπ συμμετείχαν 1.427 κατά πλειοψηφία νεαρά άτομα. Πάντως στην ερώτηση αν θα ήθελαν ως ηγέτη έναν ηγέτη «παραστρατιωτικής» οργάνωσης (υπονοείται ο σείχης Νασραλά) το ποσοστό έπεφτε στο 19%.

²⁹⁰ Saad-Ghorayeb, 191.

Στις εκδηλώσεις δεν συμμετείχε η Χεζμπολά που θεωρεί τη Συρία ως στρατηγικό σύμμαχο κατά του Ισραήλ. Σε κάθε περίπτωση οι Σύριοι αναγκάστηκαν κάτω και από τη διεθνή κατακραυγή να αποσύρουν το στρατό τους που βρισκόταν στο Λίβανο, στις 26 Απριλίου 2005.

Στις πρώτες εκλογές χωρίς Συριακή παρουσία που ακολούθησαν, η Αντισυριακή συμμαχία κέρδισε την πλειοψηφία, αλλά και η Χεζμπολά ήταν ιδιαίτερα ενισχυμένη με περισσότερο από 10% των κοινοβουλευτικών εδρών. Ο πρωθυπουργός Φουάντ Σινιόρα ήταν αντισύριος και αμερικανόφιλος²⁹¹, αλλά ο πρόεδρος της Βουλής Ναμίχ Μπέρι ήταν Σιΐτης φιλοσύριος. Για πρώτη φορά στην ιστορία, η Χεζμπολά που ως τώρα είχε πολλούς βουλευτές απέκτησε και υπουργό στην κυβέρνηση, τον Μουχαμάντ Φνέις, υπουργό ενέργειας και υδάτινων πόρων. Το μείζον θέμα που δεν αντιλαμβάνονταν οι κυβερνήσεις των Η.Π.Α. και του Ισραήλ είναι ότι και το αντισυριακό μπλοκ σεβόταν και αναγνώριζε τη Χεζμπολά. Όταν ο δολοφονηθείς πρωθυπουργός Ραφίκ Χαρίρι είχε δεχθεί πίεση από τον πρόεδρο Μπους να «παγώσει» τους λογαριασμούς της Χεζμπολά και να εκδώσει κάποια μέλη της οργάνωσης ως τρομοκράτες, δήλωσε μέσω της εφημερίδας που του ανήκε («Αλ Μουστακμάλ») ότι «η κυβέρνηση θεωρεί τη Χεζμπολά αντιστασιακή οργάνωση». Ο τότε υπουργός οικονομικών και αργότερα πρωθυπουργός Σινιόρα ήταν ακόμα πιο ένθερμος υποστηρικτής της Χεζμπολά στο ραδιοφωνικό σταθμό «η φωνή του Λιβάνου». Ο πρόεδρος της Βουλής δήλωσε ότι «θα αντιμετωπίσουμε κάθε διεθνή προσπάθεια για αφοπλισμό της Αντίστασης (=Χεζμπολά), η οποία δημιουργήθηκε ως φυσικό αποτέλεσμα της ισραηλινής επιθετικότητας και των πολέμων και σφαγών που επέβαλε στο Λίβανο».²⁹² Ακόμα και ο θεωρούμενος πλέον αντισύριος πολιτικός, ο Ουαλίντ Τζουνμπλάτ, μετά το θάνατο του Χαρίρι είχε δηλώσει ότι κατά την πρωθυπουργία του Χαρίρι όλες οι πολιτικές δυνάμεις συμφωνούσαν ότι η Χεζμπολά είναι Λιβανέζικη αμυντική δύναμη. Βλέποντας την επιτυχία, την αποδοχή αλλά και την προσαρμογή της Χεζμπολά στην πολιτική αρένα θα ήταν χρήσιμο να τη χρησιμοποιήσουμε ως

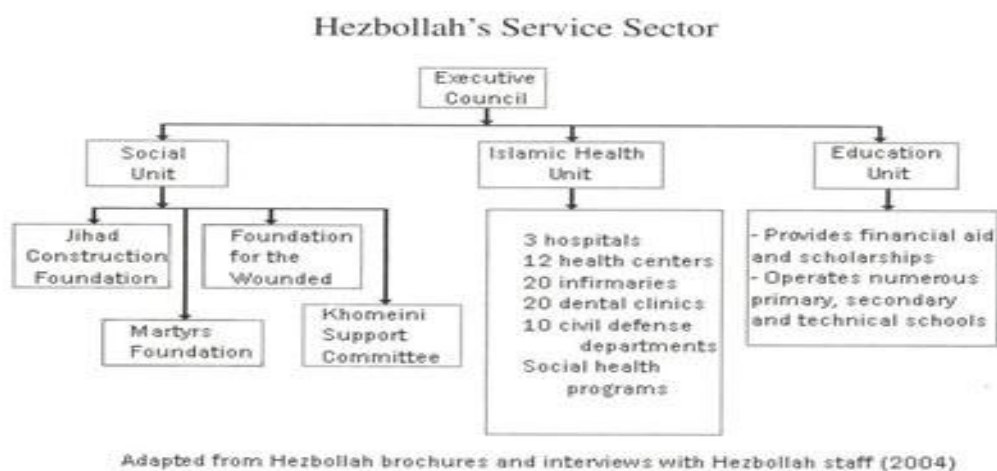
²⁹¹ Η εκλογή του θεωρείται μια από τις ελάχιστες επιτυχίες της Κυβέρνησης Τζορτζ Μπους του Νεώτερου στην Μέση Ανατολή. Βλ. Mersheimer & Walt, 307.

²⁹² Harik, 152.

παράδειγμα για τη δημοκρατία στη Μέση Ανατολή και να προτείνουμε την αποδοχή των θρησκευτικών κομμάτων, που αν δεν έχουν άλλο τρόπο επικοινωνίας και βήμα ελεύθερης έκφρασης, περνούν τα μηνύματα τους με βία και φανατισμό.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί το βαρυσήμαντο κοινωνικό έργο της οργάνωσης. Ιδιαίτερα στο νότιο Λίβανο, στην κοιλάδα Μπεκάα και στις φτωχογειτονιές της πρωτεύουσας, απλές παροχές όπως ύδρευση, αποκομιδή απορριμμάτων αλλά και σύνθετες όπως ιατρική περίθαλψη είναι στα χέρια της Χεζμπολά. Μόνο από τη φτώχη συνοικία Νταχιγιέντ η οργάνωση συλλέγει καθημερινά 300 τόνους σκουπίδια.²⁹³ Τα νοσοκομεία της είναι καλύτερα από τα κρατικά και δεν χρεώνουν τον ασθενή, γι' αυτό και έχουν πελατεία από Χριστιανούς μέχρι Σουνίτες μουσουλμάνους. Η υπηρεσία Τζιχάντ αλ-Μπινάα («αγώνας ανοικοδόμησης») για την οικονομική ανάπτυξη της υπαίθρου, αποτελεί πρότυπο για ολόκληρη την περιοχή. Επιπρόσθετα η Χεμπολά διαθέτει Επιτροπή Γεωργικής Ανάπτυξης και χρηματοδοτεί τους φτωχούς Λιβανέζους αγρότες, κερδίζοντας τις καρδιές και πολλές φορές την ψήφο τους.

Σχήμα 13: Το κοινωνικό πρόσωπο της Χεζμπολά.

Πηγή: <http://www.mepc.org/hezbollahs-social-jihad-nonprofits-resistance-organizations>

²⁹³ *ibid*, 83. Υπάρχει ολόκληρο κεφάλαιο (σελίδες 81 – 94) όπου αναδύεται ο ρόλος της Χεζμπολά ως κοινωνικής οργάνωσης και ως εργοδότη. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του έργου της είναι ότι παρέχει οικονομική βοήθεια σε 4.000 οικογένειες σε 115 χωριά, οικογένειες τις οποίες δεν έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει το κράτος.

Για να καταδείξουμε το βάρος που ρίχνει η αμερικανική κυβέρνηση στην αντιμετώπιση της Χεζμπολά θα σημειώσουμε την περίφημη φράση του τέως Υφυπουργού Εξωτερικών Ρίτσαρντ Άρμιτατζ ότι η «Χεζμπολά ίσως είναι η ‘πρώτη’ ομάδα στους τρομοκράτες και η Αλ Κάιντα η ‘δεύτερη’ ομάδα».²⁹⁴ Οι λόγοι για τους οποίους οι Η.Π.Α. συνεχίζουν την ανηλεή καταδίωξη της οργάνωσης που προσφέρει στο Λίβανο σημαντικό κοινωνικό έργο είναι δυο: Η «εκδίκηση» για τις επιθέσεις αυτοκτονίας που στοίχισαν τη ζωή σε εκατοντάδες πεζοναύτες κατά την αμερικανική επέμβαση/εισβολή στη χώρα και η βοήθεια προς το μεγάλο τους εταίρο στην περιοχή, το Ισραήλ. Αξίζει να επαναλάβουμε ότι η στρατιωτική δράση της Χεζμπολά είναι αυτή που μάτωσε τόσο το Ισραήλ που αναγκάστηκε να αποσύρει μονομερώς τις δυνάμεις του που είχαν καταλάβει το Νότιο Λίβανο και παρέμεναν εκεί επί εικοσαετία παραβιάζοντας κατάφωρα τα σχετικά ψηφίσματα του Ο.Η.Ε.

Εκτός από την εξαιρετική εκπαίδευση που έχουν οι μαχητές της Χεζμπολά σε ανταρτοπόλεμο, η οργάνωση θεωρείται ιδιαίτερα επικίνδυνη από το Ισραήλ λόγω του εκπληκτικού της οπλοστασίου, που περιλαμβάνει βλήματα μέσου βεληνεκούς και μικρά άρματα μάχης. Η Χεζμπολά που έχει και τμήμα συλλογής πληροφοριών διαθέτει μέχρι και ιρανικά Μη Επανδρωμένα Αεροσκάφη Συλλογής Πληροφοριών (UAV). Μάλιστα, έχουν δράσει για περισσότερη από μια δεκαετία αφού για πρώτη φορά στις 7 Νοεμβρίου 2004 και στις 12 Απριλίου 2005 συνέλεξαν πληροφορίες πετώντας πάνω από το Ισραήλ, «απαντώντας» και στις συχνές υπερπτήσεις της ισραηλινής αεροπορίας πάνω από το νότιο Λίβανο.²⁹⁵

Ένα άλλο ζήτημα που απασχολούσε το Ισραήλ (και εξ’ επαγωγής τις Η.Π.Α.) είναι ότι η Χεζμπολά προσέφερε ηθική και υλική υποστήριξη σε Παλαιστινιακές οργανώσεις όπως η Χαμάς. Μετά τη δολοφονία του τυφλού σείχη

---

²⁹⁴ Kaplan, Eben. (2006). “The Al-Qaeda – Hezbollah Relationship”, *Council on Foreign Relations*, 14 Αυγούστου.

²⁹⁵ Hoenig, Milton. (2014). “Hezbollah and the Use of Drones as a Weapon of Terrorism”, *Public Interest Report* (FAS Journal for Science and Security) 64/2, Άνοιξη. Η πιο θεαματική επιχείρηση από UAV της Χεζμπολά έλαβε χώρα στις 6 Οκτωβρίου 2012 όταν ένα ιρανικής κατασκευής «αγιουμπ» πέταξε μέσω της Λωρίδας της Γάζας, 50 Km μέσα στη Νετζέφ και έφτασε κοντά στην Ντιμόνα όπου θεωρείται ότι οι Ισραηλινοί έχουν εγκατάσταση πυρηνικών όπλων. Εκεί κατερρίφθη χωρίς να είναι γνωστό τι στοιχεία μπόρεσε να μεταδώσει στο σταθμό ελέγχου/ ξηράς.

και ηγέτη της Χαμάς, Αχμέντ Γιάσσιν, η Χεζμπολά εξαπέλυσε επίθεση με 56 ρουκέτες «Κατιούσα» κατά ισραηλινών θέσεων. Επίσης παραδέχθηκε ότι εξοπλίζει με «Κατιούσα» τους Παλαιστίνιους μαχητές. Για το θέμα αυτό ο ηγέτης της σείχης Νασραλά δήλωσε με περηφάνια ότι «προσπαθούμε να προμηθεύσουμε τους Παλαιστίνιους με αυτό το απλό όπλο, που για τον ισχυρό στρατό του Ισραήλ φαίνεται σαν νεροπίστολο».²⁹⁶ Εκεί στηρίζεται το Ισραήλ και ζητά την καταδίκη της οργάνωσης ως τρομοκρατικής αφού και το ίδιο παραδέχεται ότι η Χεζμπολά δεν έχει προβεί σε μεγάλης κλίμακας τρομοκρατική ενέργεια από το 1994.

Αν θέλουμε να είμαστε αντικειμενικοί, πρέπει να πούμε ότι το Ισραήλ έχει σε ένα σημείο δίκαιο. Θέλει να απαλλαγεί από τη Χεζμπολά γιατί ξέρει ότι ποτέ δε θα μπορέσει να συνυπάρξει με την οργάνωση αυτή ειρηνικά. Η Χεζμπολά δεν δέχεται την ύπαρξη του Ισραήλ, που το θεωρεί «εμφύτευμα» σε αραβική και ισλαμική γη και θεωρεί ότι το Ισραήλ απειλεί με τη στάση και συμπεριφορά του όλες τις αραβικές χώρες. Το Ισραήλ προσπαθεί λοιπόν είτε να «αφοπλίσει» τη Χεζμπολά είτε να ζητήσει από το Λίβανο να την «εντάξει» στον κανονικό στρατό, αφού τη θεωρεί «αντίσταση». Οι Λιβανέζοι όμως που είδαν στο παρελθόν μια ξαφνική εισβολή των πανίσχυρων Ισραηλινών δε θα δεχθούν αυτή την εξέλιξη που θα κάνει τη Χεζμπολά εύκολο στόχο. Όπως δήλωσε και ο ηγέτης της οργάνωσης, Νασραλά «στο Λίβανο υπάρχει ένας επίσημος θεσμός που ονομάζεται Λιβανικός Στρατός και μια λαϊκή δημοφιλής Αντίσταση. Στα πλαίσια της στρατηγικής, οι δυο αλληλοσυμπληρώνονται. Συνεργάζονται και επιμερίζονται διαφορετικούς ρόλους, με στόχο τη δημιουργία ενός τείχους προστασίας της πατρίδας».²⁹⁷

γ. Οργανώσεις στο Κασμίρ

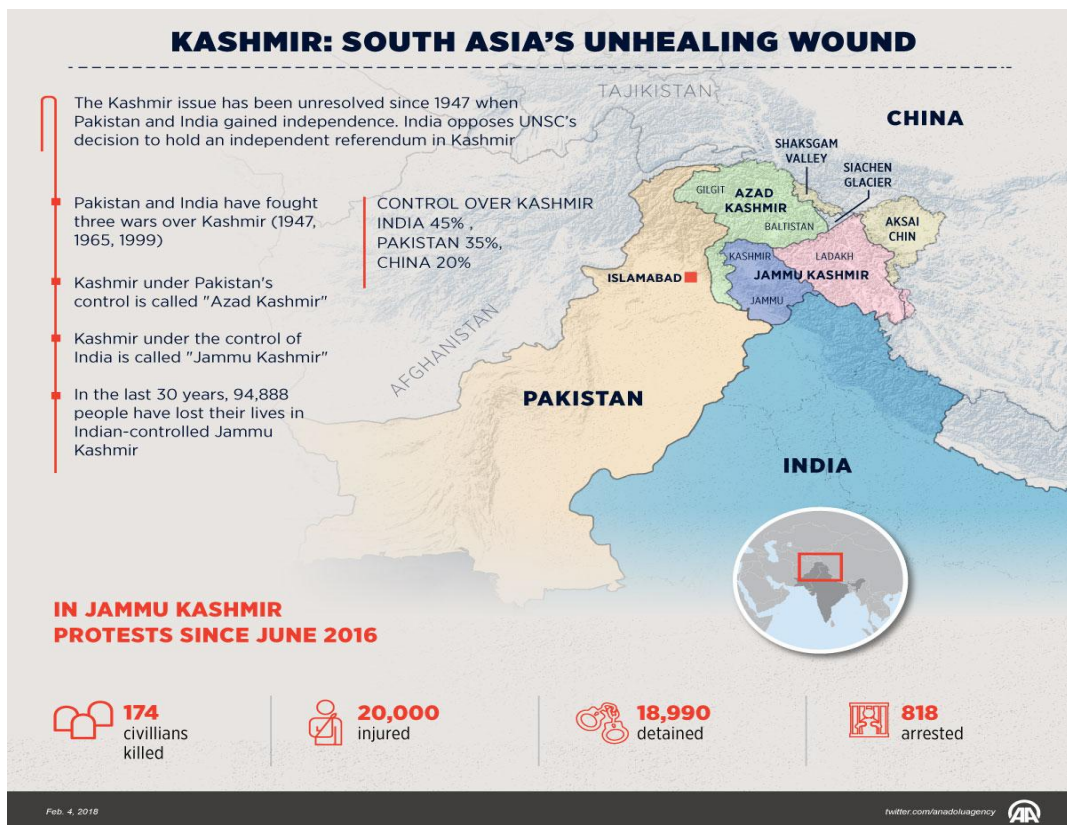
Η τρομοκρατία στο Τζαμού και το Κασμίρ (Jammu & Kashmir - J&K) αποτελεί την κύρια αιτία που δυο πυρηνικές περιφερειακές δυνάμεις με τεράστιο συμβατικό στρατό έφθασαν στο χείλος της στρατιωτικής αναμέτρησης. Στην

---

²⁹⁶ Harik, 187.

²⁹⁷ ibid, 118.

ανάλυσή μας θα επικεντρωθούμε στην ίδρυση και δράση δυο εκ των πέντε μεγάλων τρομοκρατικών ομάδων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και συγκεκριμένα στις Τζάις ε Μοχάμεντ (JEM) και Λασκάρ ε Τόιμπα (LeT). Μέσα από την ιστορική τους πορεία αναδεικνύεται ο ρόλος των μυστικών υπηρεσιών του Πακιστάν στη διατήρηση μιας πολεμικής κατάστασης στο «Ινδικό» Κασμίρ, αλλά και ο αναμφισβήτητος θρησκευτικός χαρακτήρας των εν λόγω οργανώσεων, που δημιουργεί μια τάση να μετατραπεί ο αγώνας τους σε θρησκευτικό και όχι «εθνικοαπελευθερωτικό». Τέλος θα φανεί ότι το Πακιστάν αρχίζει και χάνει τον έλεγχο των εν λόγω οργανώσεων, ένα γεγονός που παράλληλα με τη δραστηριοποίηση των Ταλιμπάν του Πακιστάν απειλεί ευθέως τη σταθερότητα της χώρας.²⁹⁸

Σχήμα 14: Χάρτης του Κασμίρ με τις ζώνες ελέγχου.

Πηγή: <http://aa.com.tr/en/info/infographic/8816>

²⁹⁸ Αυτός είναι και ο λόγος που ενώ η Πακιστανική ρητορική για τους τρομοκράτες στο Κασμίρ ήταν πάντα ότι διεξήγαγαν «απελευθερωτικό αγώνα», από το 2002 ξεκίνησαν μια προσπάθεια να καταστείλουν τις πιο εξτρεμιστικές ομάδες. Βλ. Whittaker, 44-46.

Όταν η υπό κατοχή Ινδία ανέκτησε την ανεξαρτησία της, δημιουργήθηκε η «πατρίδα» των Μουσουλμάνων, το Πακιστάν (το οποίο συμπεριλάμβανε το Ανατολικό Πακιστάν – σημερινό Μπανγκλαντές). Η ηγεσία στην περιοχή του Κασμίρ ή ακριβέστερα του Τζαμού και του Κασμίρ (η περιοχή πέραν του «καθαρού» Κασμίρ εμπεριέχει το Τζαμού και τη Λαντάκ)²⁹⁹ επέλεξε να παραμείνει στην Ινδία για ιστορικούς και οικονομικούς λόγους, παρότι η πλειοψηφία των κατοίκων ήταν Μουσουλμάνοι και σύμφωνα με το σχέδιο του Λόρδου Μαουντμπάιεν θα όφειλαν να ανήκουν στο Πακιστάν.

Στην αρχή του 1947 όπως είχε παρατηρήσει ο Μαχάτμα Γκάντι «το Κασμίρ αποτελούσε μια αχτίδα ελπίδας», έχοντας υπόψη τις αιματηρές διαμάχες που είχαν ξεσπάσει στα υπόλοιπα μέρη της αχανούς Βρετανικής Ινδίας μεταξύ Μουσουλμάνων και Ινδουιστών.³⁰⁰ Το Πακιστάν δεν δέχθηκε να «χάσει» το Κασμίρ και έκτοτε πολέμησε τρεις φορές με την Ινδία (1947-1949, 1965 και 1971) ενώ είχε και διάφορες εμπλοκές μικρότερης έντασης, που θα μπορούσαν επίσης να χαρακτηρισθούν ως πολεμικές συρράξεις όπως ο «πόλεμος του Καργκίλ» το 1999. Εδώ και αρκετά χρόνια το ένα τρίτο της επαρχίας του Κασμίρ βρίσκεται υπό Πακιστανικό έλεγχο (και ονομάζεται από τους Ινδούς Κατεχόμενο Κασμίρ και από τους Πακιστανούς «Αζάντ», ήτοι «Ελεύθερο» Κασμίρ). Αυτό χωρίζεται με μια συνοριακή γραμμή ελέγχου από το Ινδικό Κασμίρ. Παρότι ο Τζαουχαρλάλ Νεχρού είχε υποσχεθεί στους κατοίκους του Κασμίρ ότι θα προχωρούσε σε δημοψήφισμα για να επικρατήσει η λαϊκή θέληση, κάτι τέτοιο δεν έγινε ποτέ δεδομένου ότι το 85% του πληθυσμού είναι Μουσουλμάνοι. Ευκαιρία χάθηκε όταν το 1971 οι κάτοικοι του Κασμίρ είδαν την αγριότητα με την οποία συμπεριφερόντουσαν οι Μουσουλμάνοι Πακιστανοί στους ομόδοξούς τους που αποσχίστηκαν στο Μπανγκλαντές. Όταν το 1984 ερωτήθηκε η πρωθυπουργός

---

²⁹⁹ Μπορεί να μην ακούγονται οι περιοχές Λαντάκ και Τζαμού, αλλά έχουν ιδιαίτερη σημασία, γιατί σε αντίθεση με το «κυρίως» Κασμίρ οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι είναι κατά πλειοψηφία Σίτες και όχι Σουνίτες όπως στην κοιλάδα του Κασμίρ. Βλ. Snedden, Christopher. (2015). *Understanding Kashmir and Kashmiris* (London: C Hurst & Co Publishers), 8. Επίσης, το ελεγχόμενο από το Πακιστάν Κασμίρ αποτελείται από δυο περιοχές: το Γκιλγκίτ και το Μπαλκιστάν. Ibid, 132.

³⁰⁰ Swami, Praveen. (2008). “J&K’s Holy War” *South Asia Intelligence Review* 7/6, 18 Αυγούστου.

Ίντιρα Γκάντι, κόρη του Νεχρού, γιατί δεν αξιοποίησε η Ινδία και η ίδια προσωπικά τον πόλεμο του 1971 για να διενεργήσει δημοψήφισμα στο Κασμίρ, παρέμεινε σιωπηλή.³⁰¹ Την κατάσταση στο Κασμίρ περιπλέκει περαιτέρω η κατοχή δυο μικρών τμημάτων του Βορείου Κασμίρ από την Κίνα, κάτι όμως που δεν επηρεάζει την παρούσα μελέτη.³⁰²

Όταν ο Πακιστανός δικτάτορας, στρατηγός Ζία ουλ Χακ, βοήθησε και εκπαίδευσε τους μουτζαχεντίν που θα πολεμούσαν εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης στο Αφγανιστάν, έδωσε οδηγίες στις μυστικές του υπηρεσίες (ISI) να είναι συνεχώς σε επαφή με τον «στρατό του Ισλάμ». Εισήγαγε σε περίπου 100 μεντρεσέδες ένα στρατιωτικό πρόγραμμα (παράλληλα με το θρησκευτικό) και δημιούργησε μια γενιά «τζιχαντιστών» με τους οποίους διατηρούσε εξαιρετες σχέσεις. Από αυτούς τους μεντρεσέδες, ο πιο σημαντικός ήταν ο Τζαμίγια Ουλούμ ε Ισλάμι στο τζαμί Μπινόρι στο Καράτσι, ο Νταρού Ουλούμ Ακόρα Χατάκ στις Βορειοδυτικές Περιοχές και ο Τζαμίγια Ασαφίγια στη Λαχώρη. Αυτοί οι μεντρεσέδες πήραν εξοπλισμό από τη CIA. Ακόμα και μετά τον τερματισμό της σύρραξης στο Αφγανιστάν, οι μεντρεσέδες αυτοί συνέχιζαν να λειτουργούν και να παράγουν μαζικά «τζιχαντιστές».³⁰³

Η συνέπεια της δημιουργίας των «τζιχαντιστών» ήταν να οργανωθούν σε μια ομάδα περί το 1985, την Χαρκάτ ουλ Μουτζαχεντίν (HUM). Η οργάνωση αυτή άρχισε να δραστηριοποιείται στην επαρχία Παντζάμπ του Πακιστάν, έχοντας τη βάση της στο Ραϊγούντ. Ο σκοπός της ήταν η στρατολόγηση μαχητών για τον «ιερό πόλεμο» του Αφγανιστάν. Τα περισσότερα ιδρυτικά μέλη ήταν βετεράνοι ή ακόμα μαχόμενοι «τζιχαντιστές» στο Αφγανιστάν, αλλά σχετίζονταν και με την

---

³⁰¹ Ali, Tariq, Bhatt Hilal, Chatterji Angana, Khatun Habbah, Mishra Pankaj & Roy Arundhati. (2011). *Kashmir: The Case for Freedom* (London: Verso), 77.

³⁰² Η συνοριακή γραμμή ελέγχου μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν αποτελεί την αρχική γραμμή κατάπαυσης του πυρός και εκτείνεται περίπου 50 Km μέσα στην περιοχή που διεκδικεί και η Κίνα. Βλ. Schofield, xii.

³⁰³ Η χρήση «τζιχαντιστών» στο Κασμίρ εναντίον της Ινδίας δεν αποτελεί ουσιαστικό νεοτερισμό ή εξέλιξη που προέκυψε λόγω του Αφγανιστάν. Όπως πολύ αναλυτικά περιγράφει ο Ιμράν Χουσάλ, το Πακιστάν ξεκίνησε να τους χρησιμοποιεί από το 1947. Βλ. Khushan, Imral. (2016). *Pakistan: Fighting Against Terrorism and the Kashmir Dispute* (Islamabad: IQRA University), 2.

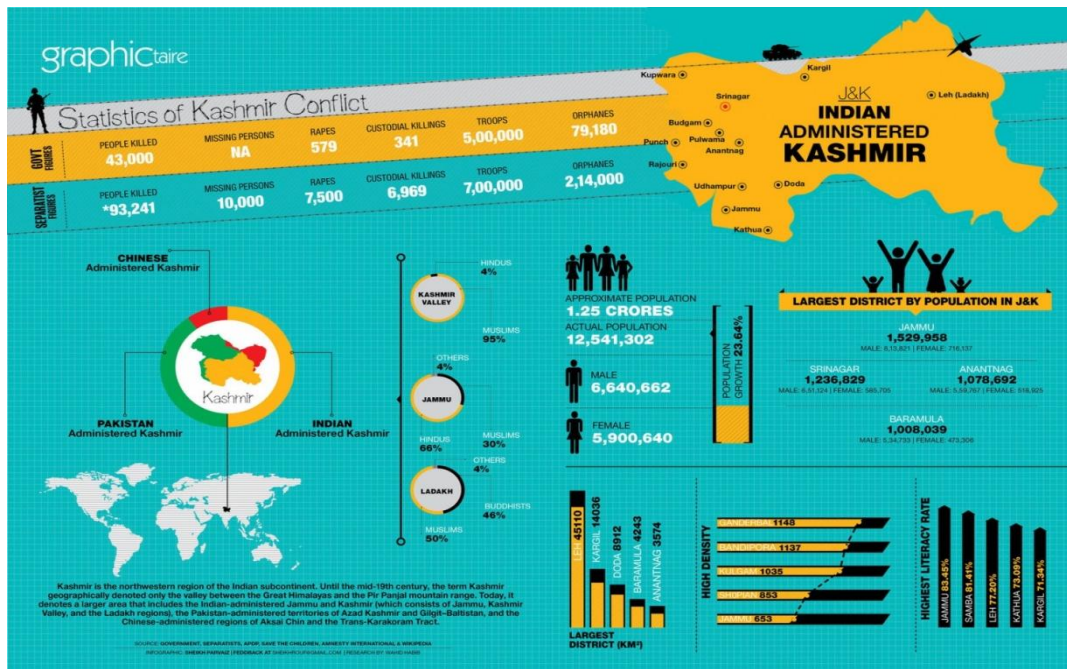
εξτρεμιστική τάση του κόμματος Τζαμάατ-ι-Ουλεμά-ι-Ισλάμι, με ηγέτη τον Φαζλούρ Ραχμάν. Όταν την αρχηγία του κόμματος πήρε ο Κάζι Σαϊφουλλά, ο Ραχμάν αποσχίστηκε και ενίσχυσε στην αρχή τους υπόλοιπους «μουτζαχεντίν» στο Αφγανιστάν και κατόπιν τους Ταλιμπάν, στον εμφύλιο που ακολούθησε. Η HUM γρήγορα ξεχώρισε στον αγώνα κατά των Σοβιετικών, τόσο για την ισχύ της (5.000 – 6.000 άνδρες) όσο και για τη μαχητικότητά της, με αποτέλεσμα να γίνει αποδέκτης του καλύτερου υλικού, συμπεριλαμβανομένων βλημάτων “Stinger”. Η HUM εξελίχθηκε στην ίσως πολυπληθέστερη οργάνωση «τζιχαντιστών» στο Κασμίρ, όταν επικράτησαν οι Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν.

Το 1987 ο σχετικά ακόμα άγνωστος Οσάμα μπιν Λάντεν δημιούργησε το «Κέντρο Ιεροδιδασκαλείας» στη Μουρίνγκε κοντά στη Λαχώρη του Παντζάμπ. Εκεί μαζί με τρεις καθηγητές πανεπιστημίου, τους Αμπντουλά Άζαμ, Ζαφάρ Ικμάλ και Χαφέζ Μοχάμεντ Σαϊντ «διδάσκονταν» το γουαχαμπικό Ισλάμ. Οι μαθητές του έγιναν «τζιχαντιστές», μετά την αποχώρηση των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν, με μόνο στόχο τη υποβοήθηση των Ταλιμπάν. Η στρατιωτική ομάδα που προήλθε από το «Κέντρο» έμελλε να γίνει η πλέον επικίνδυνη τρομοκρατική οργάνωση στο Κασμίρ, η Λασκάρ ε Τόιμπα («Στρατός των αγνών και δικαίων» - LeT). Οι άνεργοι βετεράνοι μουτζαχεντίν θα συνέχιζαν τον «αερό πόλεμο», μετά την αποχώρηση των Σοβιετικών, αλλά και την κατάληψη της εξουσίας από τους Ταλιμπάν. Θα στρεφόντουσαν κατά πάσα πιθανότητα κατά της ηγεσίας στο Πακιστάν με στόχο την εγκαθίδρυση «θεοκρατικής» κυβέρνησης, αν δεν ξέσπαγε η εμπνευσμένη από το Πακιστάν στάση στην Κοιλάδα του Κασμίρ.³⁰⁴ Ακόμα και αυτή όμως η εξέγερση που ξεκίνησε το 1988, παρά την ενορχήστρωση από το Πακιστάν είχε ως αρχικό εκφραστή την μοναδική οργάνωση που δεν είχε ούτε εξάρτηση ούτε ίδιους στόχους με το Ισλαμαμπάντ, ήτοι το Μέτωπο για την Απελευθέρωση του Τζαμού και του Κασμίρ (JKLF). Η συγκεκριμένη οργάνωση σε αντίθεση με όλες τις υπόλοιπες «τρομοκρατικές» δεν επιθυμεί την ένωση με το Πακιστάν, αλλά μια πλήρη ανεξαρτησία τόσο από την Ινδία όσο και από το

³⁰⁴ Ξεκίνησε το 1988 και μέχρι το 2000 είχε κοστίσει τη ζωή σε 26.226 άτομα. Οι ινδικές πηγές αναφέρουν 43.956 τρομοκρατικά κτυπήματα αυτή την περίοδο με θύματα 47% τρομοκράτες, 40% αμάχους και 13% Ινδούς στρατιωτικούς και αστυνομικούς. Βλ. South Asia Terrorism Portal.

<http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/jandk/background/index.html>

Πακιστάν.³⁰⁵ Το Πακιστάν πάντως μέσω της εξέγερσης μπόρεσε ταυτόχρονα να αποφύγει την εγχώρια τρομοκρατία αλλά και να χρησιμοποιήσει τις εξτρεμιστικές ισλαμικές οργανώσεις ως μοχλούς εξωτερικής πολιτικής. Η HUM, η «διάδοχος» της, Τζάις ε Μοχάμεντ («Στρατός του Μωάμεθ» - JEM), όπως ασφαλώς και η LeT έθεσαν ως στόχο την «απελευθέρωση» του Κασμίρ. Βέβαια σε περίπτωση επιτυχίας θα προσπαθούσαν να πετύχουν ένα ευρύτερο στόχο όπως η εγκαθίδρυση «Χαλιφάτου» στο Πακιστάν και την Ινδία.

Σχήμα 15: Στοιχεία της σύγκρουσης στο Κασμίρ.

Πηγή: <https://alchetron.com/Kashmir-conflict>

Στις 10 Φεβρουαρίου 1994 η HUM «έχασε» τον αρχηγό της, Μοχάμεντ Μασούντ Αζάρ, που συνελήφθη από τις Ινδικές αρχές. Όμως οι τελευταίες αναγκάστηκαν να τον αφήσουν ελεύθερο τα Χριστούγεννα του 1999 ως αντάλλαγμα της απελευθέρωσης 155 ομήρων μετά την αεροπειρατεία της πτήσης IC814 των Ινδικών Αερογραμμών στο Κανταχάρ του Νοτίου Αφγανιστάν. Στις 4 Φεβρουαρίου 2000 τα πιο σκληροπυρηνικά στοιχεία της οργάνωσης (600-700 άνδρες) ακολούθησαν τον Αζάρ, μετά από ένα κήρυγμα στο τζαμί του Μπινόρι,

³⁰⁵ Schofield, 201. Η οργάνωση αυτή ιδρύθηκε το 1965 και είχε ήδη θεματικά κτυπήματα και απαγωγές πριν την ίδρυση των HUM και JEM.

στην ίδρυση της προαναφερθείσας Τζάις ε Μοχάμεντ (JEM).³⁰⁶ Μαζί με τον Αζάρ συνέπραξαν οι «ερείς» Γιουσούφ Λουντχιάνβι και Νιζαμουντίν Σαμζία. Η αποδυνάμωση της HUM οδήγησε και σε αλλαγή ηγεσίας, αφού ο Φαζλούρ Ραχμάν αντικαταστάθηκε από τον Φαρούκ Κασμίρι. Οι δυο οργανώσεις παρότι θεωρητικά είχαν τον ίδιο στόχο στρέφονταν συχνά η μία εναντίον της άλλης λόγω προσωπικών διαφορών ή διαμάχης σχετικά με σπλιισμό που θεωρητικά ανήκε στην HUM. Ένα χρόνο μετά την ίδρυσή της, η JEM έκανε επίθεση στα Δικαστήρια της Σριναγκάρ με 39 νεκρούς αλλά και την περιώνυμη επίθεση στο Ινδικό Κοινοβούλιο στο Νέο Δελχί, δείχνοντας την ισχύ της. Πάντως αμέσως μετά από αυτή την επίθεση επικεντρώθηκε στο χώρο του Κασμίρ. Ως οργάνωση είναι υπεύθυνη και για την εκτέλεση του Αμερικανού δημοσιογράφου Ντάνιελ Περλ το 2002. Σταδιακά, η JEM, η οποία πλην Ινδουιστών στόχευσε αρκετές φορές και εναντίον Σιϊτών έγινε η πιο σημαντική οργάνωση μέχρι την εμφάνιση της LeT. Εδρεύει στην Μπαχαβαλπούρ και πριν από μια εικοσαετία, όταν η δράση της ήταν φανερή, διέθετε περισσότερα από 30 γραφεία στο Παντζάμπ, 90 μονάδες στο Καρατσι και ήλεγχε περισσότερους από 30 μεντρεσέδες με περισσότερους από 5.000 «μαθητές» σε ολόκληρο το Πακιστάν.³⁰⁷

Η LeT για φυλετικούς και θρησκευτικούς λόγους (βρίσκεται πιο κοντά στον καθαρό γουαχαμπισμό) ποτέ εν είχε την ίδια απήχηση με την HUM ή την JEM στο Πακιστάν. Οι «μαχητές» της LeT είναι εύκολα διαχωρίσιμοι από τους υπολοίπους. «Δεν ξυρίζονται, δεν κουρεύονται, χρησιμοποιούν εξαιρετικά σκληρές μεθόδους όπως οι διαμελισμοί και οι αποκεφαλισμοί και φοράνε σαλβάρια».³⁰⁸ Ηγέτης της είναι ο καθηγητής του Πολυτεχνείου της Λαχώρας, Χαφέζ Μοχάμεντ Σαϊντ.³⁰⁹ Μεγάλο μέρος της ηγεσίας της έχει σκοτωθεί. Η ίδια η

---

³⁰⁶ Santhanam, Kasturiranga Sreedhar, Surapaneni Saxena, Sudhir & Manish, Dongardive. (2003). *Jihadis in Jammu and Kashmir* (Ned Delhi: Sage publications), 196. Οι συγγραφείς εκτιμούν ότι το 65% - 85% της HUM ακολούθησε τον Αζάρ, μαζί με τον αντίστοιχο σπλιισμό, συμπεριλαμβανομένων των “Stinger”.

³⁰⁷ Pattanaik, Smruti S. (1998). “Islam and the Ideology of Pakistan”, *IDSAs Strategic Analysis Journal*, Vol. XXII No 9, Δεκέμβριος 1998.

³⁰⁸ Raman, B. (2000). “Lashkar-e-Toiba”: It’s past, present and future”, *South Asia Analysis Group, Institute for Topical Studies*, Chennai, 25 Δεκεμβρίου.

³⁰⁹ Ο ηγέτης της οργάνωσης όπως έχει δηλώσει σε άρθρο του στον «Μουσουλμανικό

οργάνωση είχε δηλώσει ότι από το 1994 έως το 1998 έχασε 10 από τις ηγετικές της φυσιογνωμίες κατά τη διάρκεια της τζιχάντ στο Κασμίρ. Από αυτούς οι 9 ήταν Πακιστανοί (8 Παντζάμπις και 1 από τη Σουάτ) και 1 Αφγανός. Ακόμα και στους μαχητές της η συντριπτική πλειοψηφία (άνω του 90%) δεν προέρχονται από την περιοχή του Τζαμού και του Κασμίρ.³¹⁰ Η αρχική υποστήριξη του Πακιστάν στην LeT ήταν απροκάλυπτη. Επί παραδείγματι, ο υπουργός πληροφοριών Μουσαλίντ Χουσεϊν επισκέφτηκε το «αρχηγείο» της οργάνωσης μαζί με τον Κυβερνήτη του Παντζάμπ, Σαχίντ Χαμίντ. Ακόμα και σήμερα ο Χαφέζ Σαΐντ, που θεωρείται τρομοκράτης, κάνει ελεύθερος ομιλίες στο Πακιστάν και η κυβέρνηση «κάνει τα στραβά μάτια».³¹¹

Το 2002 η LeT άρχισε να διεκδικεί τα πρωτεία της δράσης στην περιοχή τα οποία κρατά μέχρι τις μέρες μας.³¹² Την χρονιά εκείνη σκότωσε περισσότερους από 100 ανθρώπους, ενώ μέσα στους στόχους της ήταν και η ινδική στρατιωτική βάση στην Καλουτσάκ. Το 2003 μέσα στα υπόλοιπα θύματα της LeT ήταν και 5 ανώτατοι αξιωματικοί, ενώ δε δίστασε να δράσει πέραν του Κασμίρ για πρώτη φορά στη Βομβάη, στην καρδιά της Ινδίας. Φυσικά η θεαματικότερη επίθεσή της έγινε και πάλι στην Βομβάη, την «οικονομική πρωτεύουσα» της Ινδίας. Συγκεκριμένα στις 26 Νοεμβρίου 2008 μια τρομοκρατική επίθεση συγκλόνισε την υφήλιο για μια ακόμα φορά και στοίχισε τη ζωή σε περίπου 200 συνανθρώπους μας. Μια εξαιρετικά συγχρονισμένη επίθεση έλαβε χώρα σε έντεκα διαφορετικά σημεία, συμπεριλαμβανομένων ξενοδοχείων, νοσοκομείων, ενός αστυνομικού

Κόσμο» την 1 Απριλίου 2001, «η τζιχάντ δεν αφορά μόνο στο Κασμίρ. Αφορά σε ολόκληρη την Ινδία». Βλ. Sikand, Yoginder. (2004). “Kashmir, From National Liberation to Islamic Jihad” από Laqueur, 465.

³¹⁰ Shafqat, Saeed. (2002). “From Official Islam to Islamism: The Rise of Dawat-ul-Irshad and Lashkar-e-Taiba” από Jaffreot, Christophe (ed). (2002). *Pakistan: Nationalism Without a Nation* (New York: Zed Books), 139.

³¹¹ United States Department of State Publication Bureau of Counterterrorism, *Country Reports on Terrorism 2015*, Ιούνιος 2016, 313. Διαθέσιμη στο διαδίκτυο: <https://www.state.gov/documents/organization/258249.pdf>

³¹² Από τον Ιούλιο του 1999 (μετά τον πόλεμο του Καργκίλ) και μέχρι το τέλος του 2002 έγινε εκτεταμένη χρήση μεμονωμένων επιθέσεων «φενταγίν» στο Κασμίρ με τουλάχιστον 55 τέτοιες επιθέσεις και περισσότερους από 160 νεκρούς. Βλ. Bose, Sumantra. (2004). “Kashmir: Roots of Conflict, Paths to Peace” από Laqueur, 459.

σταθμού, ενός σιδηροδρομικού σταθμού, ενός τουριστικού αξιοθέατου και ενός εστιατορίου. Η LeT έδειξε σε όλο τον κόσμο τις απίστευτες επιχειρησιακές της δυνατότητες. Στις 23 Μαΐου 2014 έδειξε ότι μπορεί και δρα και σε άλλα κράτη, αφού επιτέθηκε στο ινδικό προξενείο του Χεράτ, στο Αφγανιστάν. Με Σαουδαραβική χρηματοδότηση, η LeT εκδίδει μηνιαίο περιοδικό, το «Μάιλα αλ Ντάουα», με κυκλοφορία περισσότερα από 80.000 φύλλα. Έχει στρατόπεδα στο Αφγανιστάν, το Πακιστάν και το «Ελεύθερο» Κασμίρ και οι μαχητές της στρατολογούνται σε ηλικία 14-17 ετών, ενώ από 900 «μαχητές» της των οποίων οι βιογραφίες περιλαμβάνονται σε εκδοθέν βιβλίο, φαίνεται ότι η μέση ηλικία στην οποία χάνουν τη ζωή τους είναι τα 21 έτη.³¹³

Για ένα διάστημα, το κοινό σημείο των δυο οργανώσεων (JEM και LeT) ήταν η σχέση τους με την αλ Κάιντα του Οσάμα μπιν Λάντεν. Η LeT ακολουθεί ακριβώς τη λογική του Ισλάμ που διακήρυττε ο μπιν Λάντεν που θεωρείται και ο «νονός» της οργάνωσης. Οι δυο οργανώσεις είχαν κοινά κρησφύγετα.³¹⁴ Από την άλλη πλευρά, ο Αζάρ υπήρξε συμπολεμιστής του μπιν Λάντεν στο Αφγανιστάν (και στη Σομαλία) και προσωπικός του φίλος. Και οι δυο οργανώσεις έγιναν μέλη του «Παγκόσμιου Ισλαμικού Μετώπου για Τζιχάντ εναντίον των Εβραίων και των Σταυροφόρων που ίδρυσε ο μπιν Λάντεν («Αλ Τζαμπά αλ-Ισλαμίγια Αλ Αλαμίγια λι-κιτάλ αλ Γιαχούντ ουάλ Σαλιμπιγίν»). Η υποστήριξη του μπιν Λάντεν οδήγησε τον τότε Πρόεδρο Μουσάραφ να κόψει κάθε επίσημο δεσμό με αυτές τις οργανώσεις. Όμως η ISI συνέχισε να τις χρηματοδοτεί και να συνεργάζεται «κάτω από το τραπέζι», πιθανόν και χωρίς τη γνώση του Μουσάραφ. Ο Μουσάραφ ήταν ο εμπνευστής του πολέμου του Καργκίλ και ως «μοχατζίρ» (ήτοι Πακιστανός του οποίου η οικογένεια προέρχεται από την Ινδία) ήθελε πάντα να δείχνει ότι είναι ιδιαίτερα σκληρός ως προς την Ινδία.

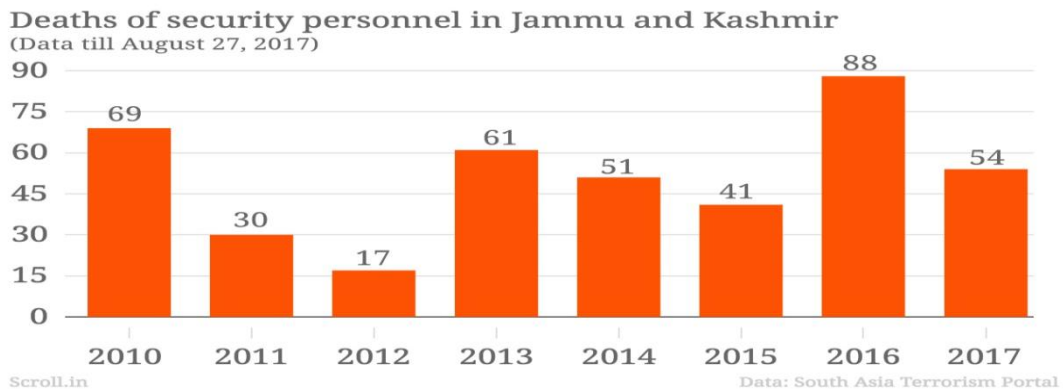
Το 2002 σε μια ομιλία του, στην οποία καταδίκασε την τρομοκρατία, πρόσθεσε «το Κασμίρ τρέχει μέσα στο αίμα μας. Κανείς Πακιστανός δεν μπορεί

---

³¹³ Combating Terrorism Center at West Point. (2014). *The Fights of Lashkar-e-Taiba: Recruitment, Training, Deployment and Death* (West Point: CreateSpace Independent Publishing Platform), 2.

³¹⁴ Χαρακτηριστικά, ο Αλ Ζουμπάιντα, από τα πιο υψηλόβαθμα στελέχη της αλ Κάιντα που συνελήφθησαν ποτέ βρέθηκε σε κρησφύγετο της LeT στη Φεζαλαμπάντ το Μάιο του 2002.

να κόψει τους δεσμούς του με το Κασμίρ... θα συνεχίσουμε να στηρίζουμε ηθικά, πολιτικά και διπλωματικά τους κατοίκους του Κασμίρ». Όταν διέταξε την επιχείρηση αφοπλισμού των «τζιχαντιστών» η εφημερίδα “Pakistan Herald” σημείωνε ότι η εκστρατεία αφοπλισμού αποτύγχανε λόγω εσωτερικής δολιοφθοράς από την ISI, ώστε να μην αποδυναμωθεί το «μέτωπο» στο Κασμίρ.³¹⁵

Σχήμα 16: Απώλειες των Ινδικών δυνάμεων στο Κασμίρ 2010-2017. Πηγή <https://qz.com/1074911/more-indians-die-cleaning-sewers-than-fighting-terrorists-in-kashmir/>

Η εξίσωση στο Κασμίρ είναι ιδιαίτερα περίπλοκη. Υπάρχει καταπίεση των γηγενών από τους Ινδούς³¹⁶, υπάρχει Πακιστανική εμπλοκή, υπάρχουν «τζιχαντιστές» με ευρεία ατζέντα, υπάρχουν οργανώσεις που απλά επιθυμούν ανεξαρτησία και φυσικά υπάρχει και άφθονο, Σαουδαραβικό κυρίως, χρήμα. Το Πακιστάν βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση, αφού οι σχέσεις της ISI με τις τρομοκρατικές οργανώσεις είναι αναμφισβήτητες.³¹⁷ Όσο οι οργανώσεις αυτές δρούσαν μόνο στο Κασμίρ, δεν υπήρχε «κίνδυνος» και το μόνο που έκανε με

³¹⁵ Khan, Aamer Ahmad. (2001). “The End of Jihad” *The Pakistan Herald*, 12 Δεκεμβρίου.

³¹⁶ Παράδειγμα αποτελούν οι εκλογές στο κρατίδιο του Τζαμού και Κασμίρ. Βέβαια, εκεί υπάρχει και η διείσδυση Πακιστανών που εμποδίζουν κάποιους γηγενείς να ψηφίσουν. Βλ. Rana, Surinder. (2003). “Post-Election Jammu and Kashmir”, *Strategic Insight - Center for Contemporary Conflict (CCC)*, 5 Μαρτίου. Υπάρχει και αναμφίβολη καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σε ένα γράμμα της προς τον Ινδό Πρωθυπουργό το 2008, η Διεθνής Αμνηστία κατονόμασε πολλές ακρότητες στο Κασμίρ όπως βασανιστηρίων αλλά και την ανακάλυψη μαζικών τάφων από εξωδικαστικές εκτελέσεις. Μόνο στην περιοχή των χωριών του Ούρι «εξαφανίστηκαν» και βρέθηκαν μετά οι τάφοι τουλάχιστον 940 γηγενών. Βλ. Ali et al, 77.

³¹⁷ Robinson, Cabeiri deBergh. (2013). *Body of Victim, Body of Warrior: Refugee Families and the Making of Kashmiri Jihadists* (Brekeley: University of California Press), 7 και Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 125.

μεγάλη δεξιοτεχνία το Ισλαμαμπάντ ήταν να μην αφήνει καμία οργάνωση να γίνεται ιδιαίτερα επικίνδυνη, πολλές φορές χρηματοδοτώντας μια «αντίπαλη» οργάνωση, βασισμένη στην αρχή «διαίρει και βασίλευε».³¹⁸ Φυσικά το Πακιστάν στόχευσε κατ' αρχάς εναντίον της μοναδικής οργάνωσης που δεν έχει τον ίδιο σκοπό, δηλαδή της JKLF. Ο ηγέτης της εν λόγω οργάνωσης (Αμανουλά Χαν) κατηγορήσε μάλιστα τον τότε πρόεδρο του Πακιστάν, Ναουάζ Σαρίφ, ότι προσπαθούσε να χαρακτηρίσει την οργάνωσή του τρομοκρατική, για να ενισχύει την JEM και τη LeT οι οποίες «είχαν τη βάση τους στο Πακιστάν, εκπαιδεύονταν στο Αφγανιστάν και είχαν ως ιδεολογία έναν πανισλαμικό φονταμενταλισμό και όχι τον εθνικισμό του Κασμίρ. Οι 'μαχητές' τους είναι Παντζάμπις, Παστούν, Αφγανοί και Άραβες και υποτίθεται ότι πολεμούν στο όνομα ενός λαού που δεν μπορούν να μιλήσουν ούτε τη γλώσσα του».³¹⁹

Εν κατακλείδι ο αγώνας στο Κασμίρ μπορεί να είναι εν μέρει εθνικοαπελευθερωτικός, όμως η LeT και η JEM αποτελούν δυο αποτελούμενες από μη γηγενείς τρομοκράτες, φανατικές οργανώσεις, οι οποίες έχουν ευρύτερη ισλαμική ατζέντα. Αποτελούν επικίνδυνες τρομοκρατικές οργανώσεις που απειλούν δυνητικά τόσο την Ινδία όσο και το Πακιστάν. Το χειρότερο είναι ότι δεν έχουν πρόβλημα να ενταχθούν σε αυτές τις οργανώσεις μουσουλμάνοι που δεν έχουν καμία σχέση με την ιδεολογία τους. Αυτό γίνεται για απλούς λόγους: ξεκινούν για να ενταχθούν σε μια οργάνωση και τελικά βρίσκονται σε άλλη, καμία φορά κατατάσσονται σε αυτή που είναι γεωγραφικά εγγύτερη στον τόπο διαμονής τους και μερικές φορές απλά θέλουν να «πολεμήσουν» μαζί με άλλους φίλους ή συγγενείς που ήδη βρίσκονται σε μια οργάνωση, ακόμα και αν έχουν ιδεολογικές διαφορές μαζί της.³²⁰

Αναλύοντας τις ανωτέρω περιπτώσεις, είδαμε και ένα ευθύ αποτέλεσμα, ιδιαίτερα στο Κασμίρ, καταπίεσης του ντόπιου πληθυσμού. Παρότι οι αναλογίες

---

³¹⁸ Prabha, Kshitij. (2001). *Terrorism – An Instrument of Foreign Policy* (Colorado Springs: International Academic Publishers Ltd), 144. Βλ. για το ίδιο συμπέρασμα Schofield, Santhanam et al, αλλά και από τον Khushan.

³¹⁹ Blank, Jonah. (1999). “Kashmir: Fundamentalism Takes Root”, *Foreign Affairs*, Νοέμβριος/Δεκέμβριος.

³²⁰ Robinson, 181.

με Παλαιστίνη, Λίβανο ή Κασμίρ είναι πολύ μακρινές από την ελληνική πραγματικότητα, σε περίπτωση απόφασης καταδίωξης, όχι του μέχρι στιγμής ανύπαρκτου Πολιτικού Ισλάμ, αλλά του Ισλάμ, θα μπορούσαμε να έχουμε την γέννηση τρομοκρατικών ομάδων από «τουρκογενείς». Η συμπεριφορά της Ελληνικής Κυβέρνησης παρά τα σημαντικά λάθη που έχει κάνει στο θέμα της μειονότητας και θα αναλύσουμε σε επόμενο κεφάλαιο, δεν την «τρομοκράτησε» και δεν προσπάθησε να την αφανίσει, ώστε να δεχθεί κάποια δυναμική αντίδραση.

5. Τρομοκρατία με διεθνές πρόσωπο

Όπως προαναφέρθηκε υπάρχουν δυο οργανώσεις (Αλ Κάιντα – Νταές/ISIS) που έχουν απασχολήσει ολόκληρο τον πλανήτη και οι οποίες φέρουν αναμφίβολα τον τίτλο των πιο «επιτυχημένων» και συνεπώς των πιο επικίνδυνων, υτουλάχιστων στη σύγχρονη εποχή. Κοινό τους γνώρισμα είναι το «Πολιτικό Ισλάμ», υπό την έννοια της προσπάθεια επιβολής μιας θεοκρατίας με ανασύσταση του Χαλιφάτου.

α. Αλ Κάιντα

Παρότι η «αντι-δυτική» Αλ Κάιντα δημιουργήθηκε το 1990 μετά την εισβολή του Σαντάμ Χουσεΐν στο Κουβέιτ και τη μαζική παρουσία Δυτικών – κυρίως Αμερικανών – στη Σαουδική Αραβία, η χρονιά που οδηγεί στη δημιουργία της, αλλά και αλλάζει τον παγκόσμιο χάρτη είναι αναμφίβολα το 1979. Τα δυο γεγονότα που έλαβαν χώρα εκείνη τη χρονιά και σημάδεψαν, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ακόμα και ότι εκτροχίασαν την παγκόσμια ιστορία, ήταν στην αρχή του έτους η προαναφερθείσα Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράν και στο τέλος του, η Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν. Η Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράν κλόνησε τόσο τις Η.Π.Α. όπου έχασαν ένα σημαντικό πυλώνα της πολιτικής τους στη Μέση Ανατολή και ένα σύμμαχο που είχε αναχθεί σε περιφερειακή δύναμη, όσο και τα σουνιτικά μουσουλμανικά κράτη της ευρύτερης περιοχής, που έβλεπαν τους αιρετικούς σιΐτες να αποκτούν πολιτική εξουσία.³²¹ Τα ελάχιστα κράτη με σιΐτική πλειοψηφία όπως το Ιράκ ή σημαντικό αριθμό σιΐτων όπως η Ινδία και το Πακιστάν, είχαν περισσότερους λόγους να ανησυχούν για τυχόν «μόλυνση» του δικού τους πληθυσμού.

Ανήμερα Χριστούγεννα του 1979 η Σοβιετική Ένωση εισέβαλε στο Αφγανιστάν κορυφώνοντας την ήδη υπάρχουσα ανησυχία στους ίδιους «κύκλους», ήτοι στην Αμερική και τα σουνιτικά μουσουλμανικά κράτη. Σε αυτή

---

³²¹ Το αμερικανικό «σοκ» οφείλεται σε λάθος ανάγνωση της ιστορίας. Οι παλαιότερα αμερικανόφιλοι Ιρανοί δεν ξέχασαν ποτέ το πραξικόπημα που έφερε στην εξουσία τον Σάχη αντί του δημοκρατικά εκλεγμένου πρωθυπουργού Μοσάντεκ, μετά από μια επιχείρηση της CIA, την επιχείρηση «Ajax». Βλ. Kinzer, ix-x.

τη συγκυρία, ο Πακιστανός δικτάτορας, στρατηγός Ζία ουλ Χακ, βρήκε τρόπο να γίνει ταυτόχρονα αρεστός στο λαό, στους ιδιαίτερα θρησκευόμενους συμπολίτες του, στη Δύση και να ασκήσει υψηλή στρατηγική. Διεκδικώντας και κερδίζοντας τεράστια οικονομική βοήθεια από τη Σαουδική Αραβία και εξοπλισμό από τις Η.Π.Α., ενίσχυσε με εκπαίδευση και εξοπλισμό τους μουτζαχεντίν που κλήθηκαν να διεξάγουν «τζιχάντ» εναντίον των κομμουνιστών, «άθεων» εισβολέων. Οι Η.Π.Α. μέσω του βουλευτή Τσαρλς Ουίλσον³²² ενίσχυσαν τον «ιερό πόλεμο» με ένα δισεκατομμύριο δολάρια, κυρίως σε πολεμικό υλικό, με αιχμή του δόρατος κατευθυνόμενα βλήματα “Stinger”, τα οποία άλλαξαν τις ισορροπίες στον αέρα, αφού ήταν υπεύθυνα για τις καταρρίψεις πολλών σοβιετικών ελικοπτέρων.³²³ Συνεπώς, η Σοβιετική εισβολή αντιμετώπιστηκε μέσα από μια ετερόκλητη συμμαχία. Οι ντόπιοι Αφγανο-Πακιστανοί (οι περισσότεροι από τη φυλή των Παστούν) μάχονταν μαζί με ένα σώμα φανατικών εθελοντών μουτζαχεντίν κυρίως από αραβικές χώρες, αλλά χωρίς να αποκλείονται μαχητές από το Κασμίρ, την Ανατολική Ασία ή ακόμα και την Αφρική, που δέχονταν σημαντική σαουδαραβική οικονομική ενίσχυση, Πακιστανική εκπαίδευση και άφθονο αμερικανικό υλικό.³²⁴

---

³²² Byman, Daniel. (2015). *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 4.

³²³ Σύμφωνα με τις επίσημες ρωσικές πηγές χάθηκαν 114 αεροσκάφη και 333 ελικόπτερα. Έχει ενδιαφέρον ότι οι Αμερικανοί κρατούσαν μυστικό τον εξοπλισμό με τα υπερσύγχρονα “FIM-92 Stinger” και έτσι σε πηγές της εποχής που γράφουν για τον πόλεμο ενώ εξελίσσεται, αναφέρονται μόνο τα πολύ παλαιότερης τεχνολογίας “9K32 Strela-2”. Βλ. Isby, David. (1986). *Russia’s War in Afghanistan* (London: Osprey), 35.

³²⁴ Προς άρση μια ευρέως διαδεδομένη λανθασμένη άποψης, οι Ταλιμπάν δεν πολέμησαν εναντίον των Σοβιετικών. Οι ντόπιοι μαχητές δεν είχαν θητεύσει στους μεντρεσέδες του βορειοδυτικού Πακιστάν και ήταν οργανωμένοι από τον Γκουλμπουντίν Χεκματυάρ. Αργότερα, ένα κίνημα που ήρθε σε ρήξη με τον Χεκματυάρ, αναδείχθηκε, αφού οι Σοβιετικοί είχαν εγκαταλείψει την χώρα. Το όνομα του κινήματος ήταν Ταλιμπάν (= μαθητές). Αρκετοί από τους Ταλιμπάν ήταν Αφγανοί πρόσφυγες ή ορφανά από την αρχική σοβιετική επίθεση. Είναι σημαντικό να αντιλαμβανόμαστε ότι οι όροι «Αφγανός» και «Πακιστανός» δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις περιοχές των βορειοδυτικών συνόρων του Πακιστάν, όπου ο κύριος προσδιορισμός είναι φυλετικός και θρησκευτικός και όχι εθνικός. Σε κάθε περίπτωση, ο Ζία ουλ Χακ θεωρούσε ότι τόσο οι Ταλιμπάν, όσο και οι υπόλοιποι μουτζαχεντίν θα μπορούσαν να είναι απόλυτα ελεγχόμενοι από τις μυστικές του υπηρεσίες (ISI). Κάποιοι αναλυτές επιμένουν στην άποψη ότι οι Αραβες μουτζαχεντίν δεν έλαβαν οικονομική ενίσχυση από τη Δύση, το Πακιστάν ή έτερη (αραβική) χώρα, αλλά μόνο από δωρεές πλουσίων ομοεθνών τους. Βλ. Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 5-6.

Ο «στρατός του Ισλάμ» είχε ως πνευματικό καθοδηγητή τον ηγέτη της Παλαιστινιακής Μουσουλμανικής Αδελφότητας, Αμπντουλά Γιουσούφ Άζαμ³²⁵ και ως οργανωτή το Σαουδάραβα μεγιστάνα Οσάμα μπιν Λάντεν. Ο πανύψηλος, λεπτός, εκατομμυριούχος τρομοκράτης, γεννήθηκε στις 10 Μαρτίου 1957 στη Τζέντα και ήταν ο νεότερος γιος του Μουχάμαντ μπιν Λάντεν, ιδρυτή της ομώνυμης κατασκευαστικής εταιρίας, που είναι μια από τις μεγαλύτερες του κόσμου. Σπούδασε πολιτικός μηχανικός και σε νεαρή ηλικία υπήρξε δεινός «πλειμπόι», πότης και καβγατζής. Ανακάλυψε σχετικά αργά το Ισλάμ και έγινε ιδιαίτερα φανατικός, με αποτέλεσμα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 να τον αποκηρύξει η οικογένειά του.

Το 1984, το δίδυμο Άζαμ – μπιν Λάντεν δημιούργησε την οργάνωση «Αλ Κιφάχ» ή αλλιώς «Μακτάμπ αλ Χινταμάτ» (ήτοι «Γραφεία Υπηρεσιών»), η οποία στρατολογούσε μουτζαχεντίν και παράλληλα συγκέντρωνε οικονομική βοήθεια με εράνους ανά τον κόσμο, έχοντας τη βάση της στο Πακιστανικό Πεσαβάρ. Στρατολόγησε συνολικά 20.000 μουτζαχεντίν και περί τα τέλη του 1988, όταν η αποχώρηση του Ερυθρού Στρατού ήταν αναμενόμενη, υπήρχε μια τεράστια «βάση» (στα αραβικά «αλ Κάιντα»), η οποία θα μπορούσε να στρέφει αυτούς τους μαχητές του «ιερού πολέμου», σε όποιο σημείο του πλανήτη καταπιέζονταν Μουσουλμάνοι. Μετά το θάνατο του Άζαμ το 1989 από βομβιστική επίθεση, ο μπιν Λάντεν έμεινε μόνος αδιαφιλονίκητος ηγέτης της οργάνωσης, η οποία έκτοτε είναι γνωστή ως Αλ Κάιντα. Δεξί του χέρι έγινε ο ηγέτης της τρομοκρατικής οργάνωσης «Αιγυπτιακής Ισλαμικής Τζιχάντ», συμπολεμιστής του μπιν Λάντεν στο Αφγανιστάν, γιατρός Αϊμάν αλ Ζαουάχρι, ο οποίος μαζί με τους μαχητές του εντάχθηκε στην οργάνωση.³²⁶

Το 1990 μπορεί να θεωρηθεί ως επίσημο γενέθλιο έτος της Αλ Κάιντα, αφού ως γνωστόν αποτελεί τη χρονιά που ο Ιρακινός ηγέτης Σαντάμ Χουσεΐν

---

³²⁵ Για βιογραφικά στοιχεία του Άζαμ βλ. Laqueur, 420 – 425 και για την αναλυτική κοσμοθεωρία του βλ. Hassan, 99-184.

³²⁶ Ο Ζαουάχρι, έξι χρόνια μεγαλύτερος από τον μπιν Λάντεν, έγινε κατευθείαν ο «υπεύθυνος ιδεολογίας» και εξασκούσε ιδιαίτερη επιρροή στον μπιν Λάντεν. Ο Ζαουάχρι είχε περάσει τρία χρόνια στις Αιγυπτιακές φυλακές μετά την δολοφονία του Προέδρου Ανουάρ Σαντάτ, με την κατηγορία της οπλοκατοχής. Βλ. Benjamin, Daniel & Simon, Steven (2002). *The Age of Sacred Terror* (New York: Random House), 103-104.

εισέβαλε στο Κουβέιτ. Στην αρχή, ο μπιν Λάντεν προσφέρθηκε με το στρατό των μουτζαχεντίν να υπεραμυνθεί του Κουβέιτ.³²⁷ Ρεαλιστικότερα, η κυβέρνηση της Σαουδικής Αραβίας αποφάσισε να επιτρέψει τη στάθμευση στην ιερή γη των Μουσουλμάνων, 500.000 Αμερικανών στρατιωτών, οι οποίοι μαζί με τους υπόλοιπους Δυτικούς Συμμάχους απελευθέρωσαν το Κουβέιτ. Τότε ο μπιν Λάντεν αποφάσισε να τιμωρήσει τους Αμερικανούς και τους λοιπούς Δυτικούς που τόλμησαν να «καταλάβουν» τη γη του Ισλάμ και έγινε εχθρός της βασιλικής οικογένειας, η οποία είχε επιτρέψει αυτήν την ιεροσυλία. Ο αρχικός βραχυπρόθεσμος στόχος της Αλ Κάιντα όπως περιγράφεται στη φάτβα που εξέδωσε ο Οσάμα μπιν Λάντεν στις 23 Αυγούστου 1996, ήταν η εκδίωξη των Αμερικανών από τη Σαουδική Αραβία.³²⁸ Ο στόχος αυτός επετεύχθη και αργότερα μετετράπη σε «οικουμενικό» με τη φάτβα που εξέδωσε στις 23 Φεβρουαρίου 1998 μαζί με τον υπαρχηγό του, Ζαουάχρι, και ηγέτες τριών ακόμα τρομοκρατικών οργανώσεων.³²⁹

Η δράση της οργάνωσης ξεκίνησε το 1992 με βομβιστική επίθεση σε ξενοδοχείο της Υεμένης, στο οποίο βρισκόντουσαν 100 Αμερικανοί στρατιωτικοί. Το επόμενο έτος έγινε η πρώτη προσπάθεια βομβιστικής επίθεσης στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου («Δίδυμοι Πύργοι») στη Νέα Υόρκη. Στο πασίγνωστο συμβάν της κατάρριψης αμερικανικού επιθετικού ελικοπτέρου στο Μογκαντίσου της

---

³²⁷ Εκείνη την εποχή η σχέση του με τη βασιλική οικογένεια ήταν εξαιρετική. Ο πρίγκιπας Τούρκι φημιολογείται ότι του είχε ζητήσει να οργανώσει μια φονταμενταλιστική γουαχαμπίκη «αντίσταση» εναντίον του «κομμουνιστικού- στυλ» καθεστώτος της Νότιας Υεμένης. Βλ. Clarke, Richard A. (2004). *Against All Enemies* (New York: Free Press), 59.

³²⁸ Ο Οσάμα μπιν Λάντεν με φάτβα που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα του Λονδίνου «Al Quds Al Arabi» κήρυξε τον πόλεμο στους Αμερικανούς. Το κείμενό του τιτλοφορείται «Κήρυξη πολέμου εναντίον των Αμερικανών που συνιστούν δυνάμεις Κατοχής στη Γη των Δυο Αγίων Τόπων [Μέκκα και Μεδίνα]. Βλ. το επετειακό κείμενο Tierney, Dominic. (2016). “The Twenty Years’ War”, *The Atlantic*, 23 Αυγούστου. Για σύγκριση μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης φάτβα του μπιν Λάντεν Βλ. Bergen, Peter. L. (2001). *Holy War, Inc* (New York: Free Press) και Bonhomme, Brian & Boivin Cathleen (eds). (2010). “Osama bin Laden’s Declaration of Jihad against Americans: Full Text and Document Analysis” *Milestone Documents in World History* (Dallas: Schlager Group).

³²⁹ Πρόκειται για τους Αμπού Γιασίρ, Μπρ Χάμζα και Φαζλόρ Ραχμάν. Βλ. Bin Laden, Osama. (2004) “Jihad Against Jews and Crusaders” από Laqueur, 410-412. Επίσης, πρέπει να αναφερθεί ότι ο Ζαουάχρι ήταν στην αρχή «εθνικιστής» και ήθελε «τζιχάντ» μόνο στην Αίγυπτο και μετά έγινε «διεθνιστής», ιδιαίτερα μετά την εξέλιξη του πολέμου στο Αφγανιστάν. Βλ. Gerges, *The Far Enemy*, 87-89.

Σομαλίας και στη θανάτωση 18 Αμερικανών ενστόλων, η Αλ Κάιντα κρυβόταν πίσω από τον εξοπλισμό των Σομαλών ανταρτών. Η επίθεση σε αμερικανική βάση στο Ριάντ με πέντε νεκρούς, το Νοέμβριο του 1995, ήταν η τελευταία «μικρή» επίθεση της οργάνωσης.

Τον Ιούνιο του 1996, παρότι έχει αμφισβητηθεί από κάποιους αναλυτές, η Αλ Κάιντα ήταν πίσω από το κτύπημα στους Πύργους Χόμπαρ στο Νταχράμ της Σαουδικής Αραβίας, με τουλάχιστον 19 νεκρούς και δεκάδες τραυματίες. Τον Αύγουστο του 1998 έλαβε χώρα η ταυτόχρονη επίθεση στις αμερικανικές πρεσβείες του Νταρ ες Σαλάμ στην Τανζανία και του Ναϊρόμπι στην Κένυα, με περισσότερους από 300 νεκρούς, μια επίθεση που παραμένει μέχρι σήμερα η δεύτερη πιο πολύνεκρη επίθεση της οργάνωσης και η 10^η στην ιστορία της τρομοκρατίας.³³⁰ Ο Ντάνιελ Μπάιμαν θεωρεί ότι η συγκεκριμένη επίθεση αποτελεί το σημείο καμπής της σύγχρονης τρομοκρατίας, όχι μόνο λόγω του μεγέθους της, αλλά και γιατί μέχρι τότε η Αλ Κάιντα βοηθούσε τοπικές οργανώσεις, ενώ στη συγκεκριμένη, πολύπλοκη επιχείρηση, είχε κεντρικό σχεδιασμό και εκτέλεση.³³¹ Ένα επίσης παράτολμο κτύπημα έγινε τον Οκτώβριο του 2000 στο λιμάνι του Άντεν της Υεμένης, όπου ένα ταχύπλοο προσέγγισε το αμερικανικό πολεμικό πλοίο “USS Cole” και εκτέλεσε επίθεση αυτοκτονίας, με αποτέλεσμα 17 νεκρούς, πλήθος τραυματιών και την «εξουδετέρωση» για μεγάλο διάστημα του πλοίου. Η Αλ Κάιντα με τα παραπάνω κτυπήματα απέδειξε στην πρώτη δεκαετία δραστηριοποίησης της, ότι ήταν ουσιαστικά η μόνη τρομοκρατική οργάνωση παγκόσμιας εμβελείας.³³²

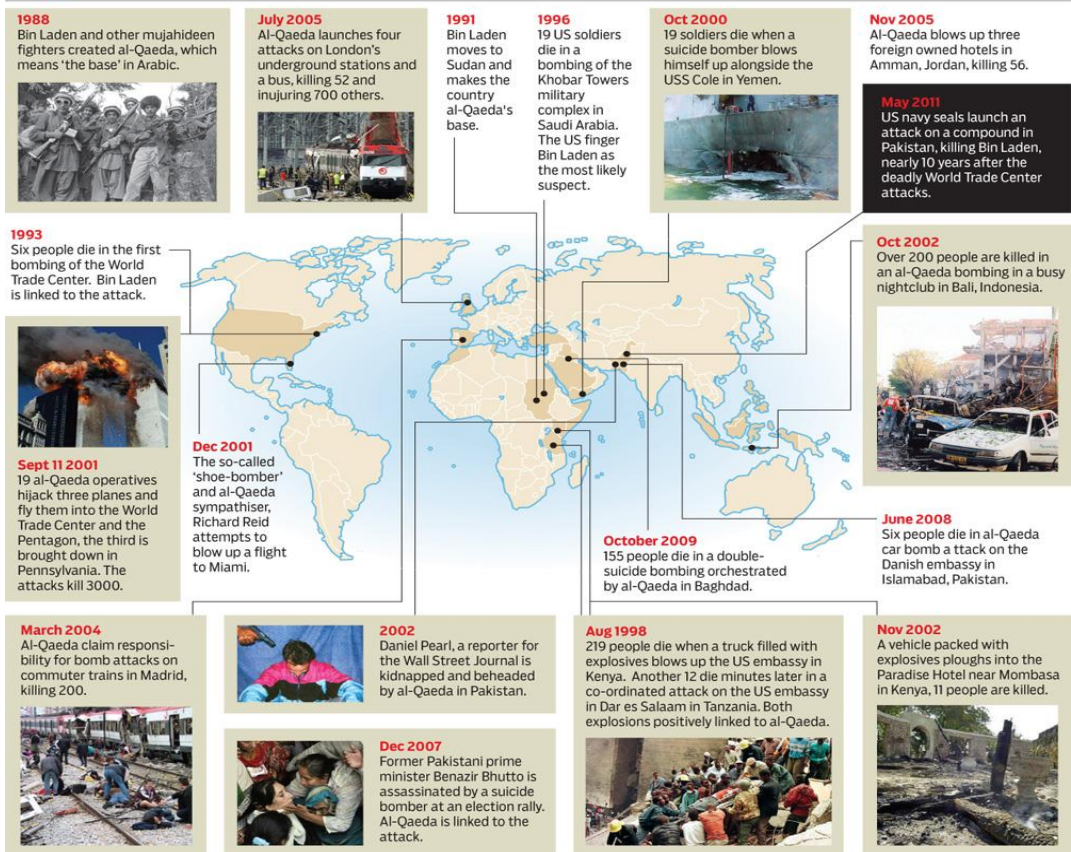
---

³³⁰ Λεπτομέρειες για τις πιο πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις της Ιστορίας στο Παράρτημα «Γ».

³³¹ Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 25.

³³² Από την ίδρυσή τους, κάποιες οργανώσεις, όπως ο IRA ή το PKK, είχαν υποστηρικτές και παραρτήματα σε όλο τον κόσμο, χωρίς το γεγονός αυτό να τις καθιστά «παγκόσμιες». Ιστορικά, μόνο μια στις δέκα οργανώσεις έχει εκτελέσει κτυπήματα πέραν της στενής περιοχής επιχειρήσεων και μόνο η Αλ Κάιντα (μέχρι την εμφάνιση του Νταέξ) είχε επιτύχει θεαματικά αποτελέσματα σε απόμακρες για αυτήν περιοχές. Η Αλ Κάιντα θεωρείται «παγκόσμια» αφού διαθέτει παγκόσμια πολιτική ατζέντα. Λεπτομέρειες στο άρθρο Onay, Yaşar & Kyriakidis Kleantis. (2008) “Global Terrorism and its Impacts on National Security”, *Journal of International Social Research* 1/5, Φθινόπωρο.

Al-Qaeda's Timeline of Terror

Σχήμα 17: Επιθέσεις της Αλ Κάιντα 1993 - 2009. Πηγή: www.grafika24.com/

Η δεύτερη δεκαετία της Αλ Κάιντα ξεκίνησε με το περίφημο «9/11». Την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 τρία αεροσκάφη που είχαν υποστεί αεροπειρατεία από τρομοκράτες της Αλ Κάιντα έπεσαν πάνω στους «Δίδυμους Πύργους» (Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου) στη Νέα Υόρκη και το Πεντάγωνο στην Ουάσιγκτον, στη σημαντικότερη, θεαματικότερη και δυστυχώς μακράν πλέον θανατηφόρα τρομοκρατική επίθεση όλων των εποχών. Κατά το σχεδιασμό της επίθεσης είναι βέβαιο ότι ο Οσάμα μπιν Λάντεν δεν είχε συνειδητοποιήσει τον αριθμό των θυμάτων που θα προκαλούσε και ως εκ τούτου την συνεπαγόμενη οργή.³³³ Σύμφωνα με την επίσημη αναφορά της Επιτροπής που διερεύνησε τα

³³³ Έχει διαρρεύσει πως σε μια συνάντηση με τους συνενόχους του παραδέχθηκε ότι δεν περίμενε τόσο πολλά θύματα. Δεν ήθελε να εξοργίσει «εχθρούς και φίλους» και να προκαλέσει άμεση στρατιωτική επέμβαση. Βλ. Gilles, Kepel. (2002). *Jihad, The Trail of Political Islam* (Cambridge: Belknap/Harvard), 322. Επίσης ισχύει πάντοτε η ρήση του Μπράιαν Τζένκινς ότι οι τρομοκράτες «θέλουν πολλούς θεατές και ακροατές, όχι πολλούς νεκρούς». Αλλά με την πάροδο του χρόνου για να κερδίσει κάποιος τηλεοπτικό χρόνο πρέπει να προσφέρει περισσότερο αίμα και πιο ειδεχθή εγκλήματα. Βλ. Jenkins, Brian Michael. (1975). "International Terrorism: A New

γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, «επιθέσεις μεγέθους USS Cole θεωρούνταν χαμηλού ρίσκου για την Αλ Κάιντα που δεν περίμενε σημαντική Αμερικανική αντίδραση».³³⁴ Αυτός είναι ο λόγος που η Αλ Κάιντα φοβήθηκε να αναλάβει την ευθύνη μετά το κτύπημα, παρότι είχε ήδη «κηρύξει πόλεμο» κατά των Η.Π.Α.

Μέχρι την Αμερικανική αντίδραση στην επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, με την στρατιωτική επέμβαση στο Αφγανιστάν, η Αλ Κάιντα ακολουθούσε την «πεπατημένη» των τρομοκρατικών οργανώσεων, όσον αφορά στην ιεραρχική δομή.³³⁵ Ανέκαθεν οι τρομοκρατικές οργανώσεις συνδέονταν με τους ηγέτες τους. Άλλες γινόντουσαν γνωστές με το όνομά τους, όπως η οργάνωση Αμπού Νιντάλ και άλλες σχεδόν διαλύονταν όταν συλλαμβανόταν ή σκοτωνόταν ο αρχηγός τους (όπως το Κουρδικό PKK μετά τη σύλληψη του Αμπντουλά Οτσαλάν και οι Τίγρεις για την Απελευθέρωση του Ταμίλ Εελάμ μετά τη θανάτωση του Βελουπιλάι Πραμπκακάρν). Η Αλ Κάιντα για να επιβιώσει μετεξελίχθηκε σε απολύτως αποκεντρωμένη στην αρχή και αλυσίδα «φραντσαίζ» στο τέλος.³³⁶

Ακριβώς δυόμιση χρόνια μετά την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους και ενώ η «κεντρική» Αλ Κάιντα είχε συντριβεί στα βουνά του Αφγανιστάν, έγινε η περιώνυμη τρομοκρατική επίθεση στους σταθμούς του τρένου στη Μαδρίτη από «το δίκτυο της Αλ Κάιντα». Στις 11 Μαρτίου 2004, 10 βόμβες εξερράγησαν με μικρή χρονική διαφορά σε τέσσερα διαφορετικά τραίνα σε τρεις σταθμούς και μάλιστα σε ώρα αιχμής. Με 200 νεκρούς και 2.000 τραυματίες η Ισπανία είχε σε αναλογία πληθυσμιακού ποσοστού, απώλειες συγκρίσιμες με το αμερικανικό «9/11».³³⁷ Η συγκεκριμένη ήταν η πιο πολύνεκρη επίθεση στην Ευρώπη μετά την

Mode of Conflict” από Carlton, David & Schaerf, Carlo (eds.). (1975). *International Terrorism and World Security* (London: Croom Helm), 15. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Ρίτσαρντ Κλαρκ, ο υπεύθυνος για τη διαχείριση της κρίσης του «9/11» που έγραψε ότι «οι τρομοκράτες δεν τρομοκρατούν χωρίς συγκεκριμένο λόγο». Βλ.. Clarke, 35.

³³⁴ Kean, Thomas (ed). (2004). *9/11 Commission Report* (New York: St. Martin's), LXXXVIII.

³³⁵ Corbin, Jane. (2002). *Al-Qaeda* (New York: Thunder's Mouth Press/ Nation Books).

³³⁶ Πλέον η χρήση της λέξης «φραντσαίζ» για την Αλ Κάιντα είναι καθιερωμένη. Βλ. Hellmich, Christina. (2011). *Al Qaeda: From Global Network to Local Franchise* (London: Zed Books).

³³⁷ Στην αρχή ο Ισπανός πρωθυπουργός Χοσέ Μαρία Αθνάρ, δεδομένης της αντιλαϊκής του

ανατίναξη του αεροσκάφους της Pan Am το 1988 στο Λόκερμπυ, αλλά δε σχεδιάστηκε ούτε εκτελέστηκε από την «κυρίως» Αλ Κάιντα. Αποτελεί μια επίθεση στην οποία αποδεδειγμένα έπαιξε ρόλο η «Οργάνωση Μαχητών του Ισλαμικού Μαρόκου» και η οποία χρησιμοποίησε εκ των υστέρων το όνομα της Αλ Κάιντα παρά την σχεδόν βέβαια άγνοια των επιχειρησιακών λεπτομερειών από την «κεντρική» οργάνωση.

Στις 7 Ιουλίου 2005 έλαβε χώρα άλλο ένα κτύπημα που αποδόθηκε στην Αλ Κάιντα, αλλά είχε τον ίδιο βαθμό ανεξαρτησίας από την κεντρική οργάνωση όσο και το κτύπημα στη Μαδρίτη. Τρεις βόμβες εξερράγησαν ταυτόχρονα στο μετρό του Λονδίνου και μια τέταρτη σε ένα «διώροφο» λεωφορείο με καθυστέρηση μιας ώρας. Οι απώλειες έφθασαν τους 52 νεκρούς και 700 τραυματίες και στο βίντεο με το μήνυμα των «τρομοκρατών/ καμικάζι» - που δεν μιλούν για Αλ Κάιντα – προστέθηκε και μια γενική και μάλλον άσχετη προειδοποίηση του ηγέτη της «Αλ Κάιντα του Ιράκ» Ζαρκάουι, για να φανεί ότι υπήρχε σύνδεσμος με την Αλ Κάιντα. Οι δυο αυτές επιθέσεις έπεισαν τη διεθνή κοινότητα για τον μετασχηματισμό της οργάνωσης σε «φραντσαίζ», η μορφή του οποίου θα αναλυθεί διεξοδικά στη συνέχεια. Ο Φαρίντ Ζακαράια λίγο μετά το κτύπημα στο Λονδίνο έγραψε ότι «οι Αρχές δεν βλέπουν κάποια ανάμιξη της Αλ Κάιντα. Πράγματι, κανείς από τους δράστες δεν έχει γεννηθεί στο εξωτερικό και κανείς δεν πέρασε από τα στρατόπεδα εκπαίδευσης του Αφγανιστάν. Οι δράστες είναι Βρετανοί μουσουλμάνοι της μεσαίας τάξης... Έχουν εμπνευστεί - όχι καθοδηγηθεί από την Αλ Κάιντα».³³⁸

πολιτικής της στήριξης των ΗΠΑ στην εισβολή στο Ιράκ, παρουσίασε την επίθεση ως ευθύνη της Βασκικής ETA. Όλοι οι Ηγέτες ανά τον κόσμο (συμπεριλαμβανομένων των Πούτιν και Μπασάρ αλ Άσαντ) την καταδίκασαν, αλλά μόνο ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους ο νεότερος βιάστηκε να ρίξει επίσης την ευθύνη στην ETA. Όπως έγραψε ο γνωστός αρθρογράφος της *Guardian*, Σκοτ Άτραν, «δεν υπάρχει η παραμικρή ένδειξη οποιασδήποτε επιχειρησιακής σχέσης [της βομβιστικής επίθεσης] με την Αλ Κάιντα.... Όμως οι άνθρωποι έχουν ανάγκη να πιστέψουν ότι κάτι ισχυρότερο και σημαντικότερο ήταν μπλεγμένο, ήταν δύσκολη η αποδοχή του γεγονότος ότι μια μικρή ομάδα ελάχιστα συνδεδεμένων ανδρών θα μπορούσε να επιφέρει τόσο φοβερό πλήγμα χωρίς εξωτερική βοήθεια». Βλ. Hellmich, 122.

³³⁸ Zakaria, Fareed. (2004). "The Best Ways to Beat Terror", *Newsweek*, 12 Απριλίου, 35.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονίσουμε κάτι που εξηγεί το μετασχηματισμό της οργάνωσης σε «φραντσαίζ». ³³⁹ Οι «επιτυχίες» της Αλ Κάιντα την κατέστησαν ιδιαίτερα ελκυστική για τους αντιπάλους των Η.Π.Α. Οι ίδιοι οι Αμερικανοί «δαιμονοποίησαν» την οργάνωση και την ανέδειξαν σε ένα πανίσχυρο, παγκόσμιο αντίπαλο. Το μεγάλο αυτό λάθος επεσήμανε ο Πωλ Πιλάρ «όσον αφορά στην επικοινωνία [public diplomacy] η έμφαση θα έπρεπε να δοθεί στο πως θα τον εμφανίζαμε [Οσάμα μπιν Λάντεν] ως υποδεέστερο και όχι ως ιδιαίτερα κραταιό». ³⁴⁰ Εξαιτίας της Αλ Κάιντα άλλαξε η πολιτική ασφαλείας των Η.Π.Α., καταπιέστηκαν πολιτικά δικαιώματα και ανεστάλησαν πολιτικές ελευθερίες Αμερικανών πολιτών αλλά και ανθρώπινα δικαιώματα σε πολλές περιπτώσεις. ³⁴¹ Για να γίνει αντιληπτή η ψυχολογική επίδραση του ονόματος τόσο για τη στρατολόγηση μελών, όσο και για την προβολή ενός κτυπήματος, αν κάποιος σκοτώσει 20 άτομα σε επίθεση αυτοκτονίας θα θεωρηθεί τρελός και κοινός εγκληματίας, προσελκύοντας λίγη προσοχή. Αν σκοτώσει ένα αλλά αφήσει μήνυμα ότι ανήκει σε κάποιο παράρτημα της Αλ Κάιντα, θα γίνει αμέσως πρωτοσέλιδο σε όλες τις εφημερίδες του κόσμου.

Η «κεντρική» Αλ Κάιντα την τελευταία δεκαετία φυτοζωεί. Την 2 Μαΐου 2011 μια κινηματογραφική επιχείρηση των αμερικανικών ειδικών δυνάμεων στο κρησφύγετο του Οσάμα μπιν Λάντεν, στην πόλη Αμποταμπάντ του Πακιστάν, ³⁴²

---

³³⁹ Ο Στέφεν Σλόαν εξηγεί ότι πλέον υπάρχουν «απομονωμένες, μίνι τρομοκρατικές ομάδες, οι οποίες μπορεί να λειτουργούν σε περιβάλλον φυλετικού, εθνικού ή αντι-κυβερνητικού μίσους, αλλά δεν έχουν συγκεκριμένους οργανωτικούς δεσμούς με μια μεγαλύτερη οργάνωση, ούτε εξαρτώνται από κάποιο επίπεδο υποστήριξης μεγαλύτερης ομάδας...» Βλ. Sloan, Stephen. (2001). 'The Changing Nature of Terrorism', από Smith, James M & Thomas, William C (eds). (2001). *The Terrorism Threat and US Government Response: Operational and Organizational Factors* (Colorado: USAF Institute of National Security Studies, 2001), 63.

³⁴⁰ Pillar, Paul R. (2001). *Terrorism and US Foreign Policy* (Washington, D.C: Brookings Institution Press), 199.

³⁴¹ Ο νόμος που ανέστειλε πολιτικές ελευθερίες είναι το περιώνυμο «Πάτριος Ακτ», ενώ η αναφορά μας στα ανθρώπινα δικαιώματα γίνεται κατά βάση εξαιτίας της συμπεριφοράς των Αμερικανών στις διάφορες φυλακές (όπως το Αμπού Γκράμπ) και το καθεστώς των κρατουμένων στο Γκουαντάναμο. Για τις σχέσεις μεταξύ των περιπτώσεων του Γκουαντάναμο, του Αμπού Γκράμπ και της γενεσιουργού αιτίας (τρομοκρατία), βλ. Hersh, Seymour. (2004). *Chain of Command* (New York: Harper Collins), 1-72. Περισσότερες λεπτομέρειες στο Kyriakidis, Kleantis. (2012). "Guantanamo and Abu Ghraib Revisited" *Open Democracy*, 30 Μαρτίου.

³⁴² Στην πόλη φιλοξενείται παραδόξως η μεγαλύτερη Στρατιωτική Ακαδημία της χώρας.

οδήγησε στη θανάτωση του αρχιτρομοκράτη. Πέραν του θανάτου του Οσάμα μπιν Λάντεν, με δεκάδες από τους σημαντικούς της «ηγέτες» νεκρούς (όπως οι Χαλίτ Χαμπίμπ, Αμπού Λάιθ αλ Λίμπι, Οσάμα αλ Κίνι και Αμπού Χαλάμπ αλ-Μάσρι) πρακτικά δεν μπόρεσε να εκτελέσει κανένα σημαντικό κτύπημα. Υπάρχει μια περίπτωση αναβίωσής της, λόγω της αποφυλάκισης το Σεπτέμβριο του 2015 πέντε σημαντικών στελεχών της από ιρανικές φυλακές, συμπεριλαμβανομένων των Αμπού Μοχάμεντ αλ Μάσρι και Σάιφ αλ Άντελ, που θεωρούνται κάποιοι από τους στρατηγικούς σχεδιαστές των επιχειρήσεων της Αλ Κάιντα. Πάντως, μέχρι τώρα, δυο βομβιστικές επιθέσεις αυτοκτονίας, που έλαβαν χώρα στο Ισλαμαμπάντ, ήταν οι μοναδικές της «επιτυχίες». Στις δυο αυτές περιπτώσεις, τόσο στην πρεσβεία της Δανίας, όσο και στο ξενοδοχείο «Μάριουτ», τα αποτελέσματα ήταν κάθε άλλο παρά εντυπωσιακά, τουλάχιστον για τη φήμη της οργάνωσης. Ο Ζαουάχρι προσπαθεί να κάνει παρεμβάσεις μόνο μέσω μηνυμάτων. Αξίζει συνεπώς να εξεταστεί το δίκτυο των τρομοκρατικών οργανώσεων που δίκην «φραντσαίζ» χρησιμοποιούν το όνομα της Αλ Κάιντα, κάτι που φυσικά κάθε άλλο παρά πειράζει την ολιγομελή και στα πρόθυρα διάλυσης αρχική/ κεντρική οργάνωση. Επίσης όπως θα εξηγήσουμε, την λογική του «φραντσαίζ» έχει ακολουθήσει και η επόμενη οργάνωση που αναδύθηκε και μας απασχολεί περισσότερο από την Αλ Κάιντα, το Νταές/ISIS.

Το «φραντσαίζ» της Αλ Κάιντα δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκη με τις περιοχές δραστηριοποίησης της οργάνωσης. Ιστορικά, θα πρέπει να ξεκινήσουμε με την φυσική παρουσία της οργάνωσης στο Αφγανιστάν, στο οποίο κρυβόταν ο Οσάμα μπιν Λάντεν, όταν η χώρα δέχθηκε τη Συμμαχική εισβολή. Οι Αφγανοί, με θρησκευτικές, εθνοτικές και πολιτιστικές διαφορές από τους Άραβες που αποτελούν τον πυρήνα της Αλ Κάιντα, απλά υπήρξαν συμπολεμιστές τους. Σύμφωνα με συνέντευξη του Διευθυντή της CIA Λέον Πανέτα στις 27 Ιουνίου 2010 από τότε «οι μαχητές της Αλ Κάιντα είναι το πολύ καμιά εκατοσταριά και δεν έχουν βάσεις στη χώρα».³⁴³ Στο ίδιο μήκος κύματος είχε εκπέμψει και ο στρατηγός Μακ Κρύσταλ στις 30 Αυγούστου 2009 στην «Ουάσιγκτον Ποστ»,

---

³⁴³ Gerages, *The Rise and Fall of Al Qaeda*, 128 και Tapper, Jake. (2010). 'This Week' Transcript: Panetta/ Jake Tapper Interviews CIA Director Leon Panetta, ABC, 27 Ιουνίου.

όπου μεταξύ άλλων παραδέχθηκε ότι μέσα στους συλληφθέντες κατά τις εχθροπραξίες υπάρχουν ελάχιστοι «ξένοι», Άραβες, Ουζμπέκοι ή Τσετσένοι.³⁴⁴ Ακόμα και κάποιες ομάδες Αφγανών που σχετίζονται με την Αλ Κάιντα, όπως η οργάνωση της οικογένειας Χακανί, ουδέποτε εξέφρασε κάποια άποψη παγκόσμιου «ιερού πολέμου» και περιορίζεται σε ανταρτοπόλεμο στη χώρα.

Όσον αφορά το Πακιστάν, στις ανεξέλεγκτες βορειοδυτικές περιοχές του εκτιμάται ότι βρίσκονται ακόμα αρκετοί από τους τρομοκράτες της οργάνωσης. Ο Αμερικάνος στρατηγός Πετρέους έχει δηλώσει στο παρελθόν την πεποίθησή του ότι ο Ζαουάχρι βρίσκεται στις συγκεκριμένες περιοχές.

Σχήμα 18: Παγκόσμιο Δίκτυο της Αλ Κάιντα. Πηγή: <https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Qaeda>

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπήρχαν στρατόπεδα τρομοκρατών της Αλ Κάιντα στο Πακιστάν (τα περισσότερα «κοινά» με τις ισλαμικές ομάδες που στοχεύουν στην «απελευθέρωση» του Κασμίρ, όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο) και η αμερικανική κυβέρνηση πιέζει όσο μπορεί την κυβέρνηση της χώρας αυτής για να συνδράμει πιο αποφασιστικά στην εξάρθρωση της

³⁴⁴ Rollins, John. (2011). *Al Qaeda and Affiliates*, (Washington: CRS Report for Congress R41070), 25 Ιανουαρίου, 8.

τρομοκρατίας. Κάθε φορά που η πίεση γίνεται αφόρητη και ιδίως όταν οι Η.Π.Α. συσφίγγουν τις σχέσεις τους με την Ινδία, το Πακιστάν «ως διά μαγείας» παραδίδει κάποιον τρομοκράτη στην Αμερική. Την τελευταία εικοσαετία, το Ισλαμαμπάντ έχει εκδώσει περισσότερους από 400 «μαχητές» της Αλ Κάιντα στην Ουάσιγκτον.³⁴⁵

Μια τρίτη χώρα δραστηριοποίησης της Αλ Κάιντα ήταν το ισλαμικό Σουδάν, το οποίο ακόμα και σήμερα θεωρείται από τις ΗΠΑ μια από τις τρεις χώρες που υποθάλπουν την τρομοκρατία (οι άλλες δυο είναι για την Ουάσιγκτον το Ιράν και η Συρία).³⁴⁶ Αποτελεί μια χώρα, όπου καμία οργάνωση δε χρησιμοποιεί το όνομα της Αλ Κάιντα, αλλά μια ολόκληρη περιοχή έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν ως κρησφύγετο, καταφύγιο, στρατολογικό γραφείο και σύμμαχος της οργάνωσης. Όταν το Εθνικό Ισλαμικό Μέτωπο ανέλαβε την εξουσία στο Σουδάν το 1989 με την «Επανάσταση Εθνικής Σωτηρίας» του Ομάρ αλ Μπασίρ, ακολούθησε μια πολιτική που διαπνεόταν από μια μίξη μουσουλμανικών και μαρξιστικών αρχών. Με προεξάρχοντα τον φίλο του Οσάμα μπιν Λάντεν, Δρ. Χασάν Τουράμπι, επεβλήθη η «σαρία» ως νομικό σύστημα στο Σουδάν. Ο Τουράμπι προσκάλεσε τον μπιν Λάντεν στη χώρα και τον φιλοξένησε για έξι χρόνια (1990 – 1996) και εκεί ο Σαουδάραβας μεγιστάνας και αρχιτρομοκράτης ανέπτυξε σημαντικές δραστηριότητες. Ο μπιν Λάντεν εξαναγκάστηκε το 1996 να εγκαταλείψει τη χώρα και τρία χρόνια αργότερα ο Τουράμπι φυλακίστηκε, σε μια προσπάθεια κατευνασμού των Η.Π.Α. Σε κάθε περίπτωση, παρότι σήμερα το Σουδάν δεν υποστηρίζει την Αλ Κάιντα, παραμένει μια χώρα όπου η εν λόγω οργάνωση είναι πολύ δημοφιλής και που τροφοδοτεί το εξτρεμιστικό σουνιτικό Ισλάμ με αρκετούς μπουτζαχεντίν.

Η τέταρτη χώρα στην οποία δραστηριοποιείται παραδοσιακά η Αλ Κάιντα είναι η Υεμένη. Τόσο εκεί όσο και στη Σαουδική Αραβία δρα η «Αλ Κάιντα στην Αραβική Χερσόνησο», για κάποιους μια οργάνωση διαφορετική από την κεντρική Αλ Κάιντα. Στην πραγματικότητα, οι εκδιωχθέντες από τη Σαουδική Αραβία

---

³⁴⁵ Gerges, *The Rise and Fall of Al Qaeda*, 105 και Rollins, 11.

³⁴⁶ *Country Reports on Terrorism 2015*, Ιούνιος 2016, 301.

τρομοκράτες μαζεύτηκαν στην Υεμένη όπου ο μπιν Λάντεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλής, αφού η οικογένειά του κατάγεται από τη χώρα αυτή και ο ίδιος είχε αναπτύξει σημαντική επιχειρηματική δραστηριότητα. Μέσα στους Σαουδάραβες που «ενίσχυσαν» το εν λόγω παρακλάδι της Αλ Κάιντα ήταν και 23 επικίνδυνοι τρομοκράτες που δραπέτευσαν από την υψίστης ασφαλείας φυλακή της πρωτεύουσας της Υεμένης, Σάναα, το 2006.³⁴⁷ Η οργάνωση εκτέλεσε και το μεγαλύτερό της κτύπημα στην ίδια πόλη και συγκεκριμένα στην αμερικανική πρεσβεία το 2008, σκοτώνοντας 17 ανθρώπους. Επίσης εκδίδει το περιοδικό της οργάνωσης, το διαβόητο «Inspire». Ο τρομοκράτης Ουμάρ Φαρούκ Αμπντουλμουταλάμπ, που συνελήφθη ανήμερα Χριστούγεννα του 2009 σε μια προσπάθεια να επαναλάβει μια επίθεση από αέρος στο Ντιτρόιτ των Η.Π.Α.,³⁴⁸ ήταν μέλος της «Αλ Κάιντα στην Αραβική Χερσόνησο». Το εντυπωσιακότερο από πλευράς δημοσιότητας κτύπημα ήταν η επίθεση των αδερφών Σαΐντ και Σερίφ Κουάσι στη γαλλική σατιρική εφημερίδα «Charlie Hebdo» τον Ιανουάριο 2015 στην καρδιά του Παρισιού με 12 νεκρούς. Τα δυο αδέλφια ανήκαν στην «Αλ Κάιντα της Αραβικής Χερσονήσου», η οποία ανέλαβε και την ευθύνη της επίθεσης, παρότι τα ΜΜΕ την παρουσίασαν ως επίθεση του Νταές/ISIS.³⁴⁹ Αν στο παζλ προσθέσουμε και το μεγάλο ποσοστό κρατουμένων στο Γκουαντάναμο, που προέρχονται από την Υεμένη, την έκρυθμη κατάσταση μετά τα γεγονότα της «Αραβικής Άνοιξης», την ανθρωπιστική κρίση και ότι στη χώρα αυτή μαίνεται και εμφύλιος με θρησκευτική διάσταση, αντιλαμβανόμαστε ότι θα συνεχίσει να μας απασχολεί στο μέλλον. Η τελευταία εξέλιξη τον Απρίλιο του 2015, δηλαδή η κατάληψη της σημαντικής πόλης Αλ Μουκαλά και κυρίως το ότι έπεσε στα χέρια της οργάνωσης η κεντρική τράπεζα της πόλης με εκατομμύρια δολάρια, σημαίνει την περαιτέρω ενδυνάμωσή της.³⁵⁰

Αν θεωρήσουμε ότι η «Αλ Κάιντα στην Αραβική Χερσόνησο» δεν

---

³⁴⁷ Rollins, 15.

³⁴⁸ Hellmich, 127.

³⁴⁹ *Country Reports on Terrorism 2015*, Ιούνιος 2016, 394.

³⁵⁰ Al-Batati, Saeed & Fahim, Kareem. (2015). "Affiliate of Al Qaeda Seizes Major Yemeni City, Driving Out the Military" *The New York Times*, 3 Απριλίου.

αποτελεί ξεχωριστή τρομοκρατική οργάνωση, οι επόμενες τρεις οργανώσεις στις οποίες θα αναφερθούμε φέρουν το όνομα της Αλ Κάιντα, αλλά ακόμα και από τις Η.Π.Α. θεωρούνται και αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστές οντότητες. Η πρώτη, είναι η «Αλ Κάιντα του Ιράκ», η οποία θα αναλυθεί περαιτέρω στο επόμενο κεφάλαιο λόγω της μετεξέλιξής της στο υβρίδιο του Νταές/ISIS. Η επόμενη οργάνωση, αποτελεί την πιο καθαρή περίπτωση φραντσαίζ, χωρίς καμία εμφανή σχέση με την μητρική οργάνωση και δεν είναι άλλη από την «Αλ Κάιντα στο Ισλαμικό Μαγρέμπ». Η συγκεκριμένη οργάνωση είναι η γνωστή, για όσους ασχολούνται με τη διεθνή τρομοκρατία, «Σαλαφιστική οργάνωση για τη Διάδοση της Πίστης και του Αγώνα» ή απλούστερα GSPC, η οποία αποφάσισε να «ενωθεί» με την Αλ Κάιντα το 2006, μετά από οκτώ χρόνια αυτόνομης δράσης στην Αλγερία. Η ίδια η GSPC προερχόταν από μια ομάδα τρομοκρατών της αλγερινής «Ένοπλης Ισλαμικής Οργάνωσης (GIA)», η οποία είχε διαφωνήσει σε θέματα τακτικής και ηγεσίας. Διατηρώντας ελαφρώς και τον αλγερινό της χαρακτήρα είχε σαν πρώτο στόχο Γάλλους, Αμερικάνους και «διεφθαρμένους» ντόπιους, κυρίως πολιτικούς παράγοντες. Το 1992 το ισλαμικό κόμμα της Αλγερίας κέρδισε τις εκλογές, αλλά πριν σχηματίσει κυβέρνηση επενέβη ο στρατός. Οι πλέον φανατικοί ισλαμιστές σχημάτισαν την GIA, η οποία άρχισε να στοχοποιεί Αλγερινούς αξιωματούχους. Επειδή κάποια από τα κτυπήματά της ήταν τυφλά, κάποιοι διαφωνούντες απομακρύνθηκαν από την οργάνωση και ίδρυσαν την GSPC, η οποία συνέχισε να επιτίθεται σε στόχους στην Αλγερία. Το 2006 χωρίς να έχει καμία σχέση με τον Οσάμα μπιν Λάντεν, χωρίς αντι-δυτική ρητορική, αλλά με προβλήματα στη στρατολόγηση και τη χρηματοδότηση, αποφάσισε να μετονομαστεί σε «Αλ Κάιντα στο Ισλαμικό Μαγρέμπ». Έκτοτε προσήλκυσε στις τάξεις της κάποιους Τυνησίους, Μαροκινούς, αλλά και θαυμαστές του μπιν Λάντεν, ενώ στο ρεπερτόριο της εισήχθη η στοχοποίηση Δυτικών. Παρότι οι περισσότερες επιθέσεις της έχουν λάβει χώρα στην Αλγερία και η συντριπτική πλειοψηφία είχε ως θύματα στρατιωτικούς, έχει αρχίσει να δραστηριοποιείται και σε χώρες όπως η Μαυριτανία, το Μαλί και ο Νίγηρας. Σε μια της επίθεσης στόχευσε κατά του αρχηγείου των Ηνωμένων Εθνών στο Αλγέρι και ενός κυβερνητικού κτιρίου με συνολικά 60 νεκρούς.³⁵¹ Στην εν λόγω οργάνωση

---

³⁵¹ *ibid*, 395.

εντάχθηκε το Νοέμβριο του 2007 και η μικρή λιβυκή τρομοκρατική οργάνωση Λιβυκή Ισλαμική Οργάνωση Μαχητών.

Η πιο πρόσφατη προσθήκη στο «φραντσάιζ» της Αλ Κάιντα, και μάλιστα σε μια εποχή που τα φώτα της δημοσιότητας είχαν πέσει πάνω στο Νταές/ ISIS ήταν η οργάνωση «Αλ Κάιντα στην Ινδική Υπο-ήπειρο [Subcontinent]». Θεωρητικά με τα απομεινάρια της Αλ Κάιντα του Πακιστάν και πρακτικά με φίλους της οργάνωσης από το Κασμίρ, το Μπανγκλαντές και την Ινδία, η οργάνωση αυτή εκτέλεσε στις πρώτες μέρες της γέννησής της το θεαματικότερο χτύπημα οποιασδήποτε «Αλ Κάιντα» τα τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα, επιτέθηκε σε δυο Πακιστανικά πολεμικά πλοία στο Καράτσι, σε μια προσπάθεια να τα καταλάβει. Σκόπευε, όπως ανακοίνωσε η ίδια, αφού καταλάμβανε το «Ζούλφικαρ» μετά από τον απόπλου του, να χρησιμοποιήσει τον οπλισμό του για να βυθίσει κατά την προγραμματισμένη πετρέλευση του πλοίου το Αμερικανικό «USS Supply» και μια Αμερικανική φρεγάτα που έπλεε στην περιοχή. Η κατάληψη του «Ασλάτ» θα είχε σαν στόχο να πλεύσει προς τις ακτές της Ινδίας και με χρήση κατευθυνομένων βλημάτων να βυθίσει πλοία του Ινδικού Ναυτικού.³⁵²

Η τελευταία περιοχή στην οποία θεωρείται ότι είναι απλωμένα τα πλοκάμια της Αλ Κάιντα, είναι η Νοτιοανατολική Ασία. Οι δυο οργανώσεις με τις οποίες θεωρητικά συνεργάζεται το «δίκτυο του μπιν Λάντεν» είναι η Αμπού Σαγιάφ, η οποία ενεργοποιείται στο Μιντανάο των Φιλιππίνων και η Τζεμάα Ισλαμίγια που δραστηριοποιείται στην Ινδονησία. Η Αμπού Σαγιάφ, με λιγότερους από 500 μαχητές, έχει ως στόχο την ανεξαρτησία ενός ισλαμικού Μιντανάο και ξεκίνησε τη δράση της στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Επιθέσεις αυτοκτονίας και μεγάλες επιδρομές αποτελούν μέρος του ρεπερτορίου της, όμως είναι γνωστότερη για τις απαγωγές της με στόχο τα λύτρα. Οι επαφές της οργάνωσης με την Αλ Κάιντα ήταν σποραδικές στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και κανείς σοβαρός αναλυτής δεν συνδέει πλέον τις δυο οργανώσεις. Υπάρχουν

---

³⁵² Joscelyn, Thomas. (2014). “Al Qaeda in the Indian Subcontinent claims attacks on Pakistani ships were more audacious than reported” από *FDD’s Long War Journal*, 29 Σεπτεμβρίου. Αντίστοιχη αναφορά σε *Country Reports on Terrorism 2015*, Ιούνιος 2016, 393.

δυο λόγοι για την αναφορά της στο κείμενό μας: Ο πρώτος ότι πολλές φορές το Αμερικανικό Πεντάγωνο προσπάθησε στο παρελθόν να συνδέσει τις δυο οργανώσεις για να δικαιολογήσει επιχειρήσεις ειδικών δυνάμεων στην περιοχή, πάντα σε συνδρομή του στρατού των Φιλιππίνων. Ο δεύτερος, και σημαντικότερος, ότι ακολουθώντας τη λογική του «φραντσαίζ», ο Ίνσιλον Χάπιλον, ηγέτης της οργάνωσης, ορκίστηκε τον Ιούλιο του 2014 υποταγή στον ηγέτη του Νταές/ISIS, Αμπού Μπακρ αλ Μπαγκντάντι δείχνοντας ότι τα σκίπτρα του εξτρεμιστικού ισλαμισμού έχουν αλλάξει χέρια.³⁵³

Η Τζεμάα Ισλαμίγια (JI) έχει πράγματι παραδοσιακούς δεσμούς με την Αλ Κάιντα, παρότι η πολιτική τους ατζέντα έχει διαφορές. Η JI θέλει να δημιουργήσει ένα χαλιφάτο στην νοτιοανατολική Ασία, «απελευθερώνοντας» κατ' αρχάς την Ινδονησία και προχωρώντας στη Μαλαισία, την Ταϊλάνδη, το Μπρουνέι, τη Σιγκαπούρη και τις Φιλιππίνες. Η οργάνωση που διαθέτει περίπου χίλιους τρομοκράτες έχει σχεδιάσει και εκτελέσει πολλά θεαματικά κτυπήματα, μεταξύ των οποίων και η βομβιστική επίθεση στο Μπαλί το 2002 με περισσότερους από 200 νεκρούς.³⁵⁴ Στην αρχή της δεκαετίας του 1990, η Αλ Κάιντα και η Τζεμάα Ισλαμίγια είχαν κοινά κέντρα εκπαίδευσης στο Πακιστάν, το Αφγανιστάν και το Μιντανάο των Φιλιππίνων. Πριν την επίθεση στο «USS Cole» και στα πρώτα στάδια του σχεδιασμού της περιφημής επίθεσης στους Δίδυμους Πύργους, τρομοκράτες της Αλ Κάιντα συναντήθηκαν με τρομοκράτες της JI το 2000 στην Κουάλα Λουμπουρ, ενώ και πριν το κτύπημα της Τζεμάα Ισλαμίγια στο Μπαλί έγινε αντίστοιχη συνάντηση με ανταλλαγή απόψεων, στη Μπανγκόκ το 2002. Μέχρι τη χρονιά εκείνη περίπου το 20% των τρομοκρατών της Αλ Κάιντα δραστηριοποιούνταν με κάποιο τρόπο στη νοτιοανατολική Ασία. Μετά την αμερικανική επίθεση στο Αφγανιστάν, αλλά και λόγω της εκστρατείας των κυβερνήσεων των Φιλιππίνων και της Ινδονησίας εναντίον των τρομοκρατών, η παρουσία της Αλ Κάιντα στην περιοχή μηδενίστηκε όπως και οι σχέσεις της Αλ Κάιντα με τη Τζεμάα Ισλαμίγια. Ο τρομοκράτης της JI, Νουρντίν Μοχάμεντ Τοπ που σκοτώθηκε το 2009, είχε μετονομάσει το τμήμα της οργάνωσης που

---

³⁵³ *Country Reports on Terrorism 2015*, Ιούνιος 2016, 352.

³⁵⁴ *Ibid*, 380.

διοικούσε σε «Αλ Κάιντα στο Μαλαισιανό Αρχιπέλαγος», αλλά η σχέση του με την κεντρική Αλ Κάιντα ήταν μόνο θεωρητική και για λόγους στρατολόγησης όπως εξηγήσαμε παραπάνω.

Η δεύτερη φάση της μετάλλαξης της Αλ Κάιντα ήταν η ίδρυση οργανώσεων εμπνευσμένων από την οργάνωση, αλλά χωρίς καμία σύνδεση με αυτήν.³⁵⁵ Πρόκειται για το φαινόμενο της ιδεολογικής διάχυσης, που κάποιοι αναλυτές επεσήμαναν από πολύ νωρίς. Ο Τζέισον Μπουρκ αναφέρει επί παραδείγματι ήδη από το 2004 ότι «αυτό που παρατηρούμε είναι ένα ευρύ και πολυποίκιλο κίνημα ριζοσπαστικής ισλαμικής βίας».³⁵⁶ Δυο από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις οργανώσεων που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία είναι η Σομαλική Αλ Σαμπάμπ («η νεολαία») και η Συριακή Τζαμπάτ αλ Νούσρα, οι οποίες από αρκετούς αναλυτές ταυτίζονται με την Αλ Κάιντα.³⁵⁷ Η Σομαλία είναι μια ανεξέλεγκτη περιοχή που δύσκολα θα μπορούσε κάποιος να περιγράψει ως «χώρα». Το 1969 τα ηνία της χώρας ανέλαβε ο μαρξιστής στρατηγός Σιάντ Μπαρέ. Στη δεκαετία του 1980 άρχισε να χάνει τη δύναμή του, ιδιαίτερα στις περιοχές της Σομαλιλάνδης και της Πουτλάνδης, οι οποίες είχαν αποσχιστικές τάσεις. Οι φύλαρχοι αποδείχθηκαν ισχυρότεροι από το στρατό και το 1991 ένας από τους φυλάρχους, ο Μοχάμεντ Φαράντ Αϊντίντ εισέβαλε στην πρωτεύουσα Μογκαντίσου, με αποτέλεσμα την αυτοεξορία του Μπαρέ. Ακολούθησε εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα στους φυλάρχους, αλλά και εναντίον της ξένης παρουσίας στη χώρα είτε αυτή αποτελούταν από Αμερικανούς, είτε από Κυανόκρανους. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, άρχισε να αναδεικνύεται μια καινούρια δύναμη: η «Ένωση Ισλαμικών Δικαστηρίων» άρχισε να αναλαμβάνει τον έλεγχο περιοχών της νότιας Σομαλίας και να δρα ως ντόπια κυβέρνηση με δικό της στρατό. Μέχρι το τέλος του 2006 η «Ένωση» είχε τον έλεγχο όλου του Νότου, αλλά και της πρωτεύουσας, Μογκαντίσου. Μάλιστα στις 15 Ιουλίου 2006

---

³⁵⁵ Για τις αλλαγές της Αλ Κάιντα βλ. Watts, Clint. (2013). “The Three Versions of Al Qaeda: A Primer”, *Foreign Policy Research Institute Footnotes*, Δεκέμβριος.

³⁵⁶ Kyriakidis, Kleanthis. (2012). “Somalia’s Only Solution: Proactive Strategy to Replace Reactive Tactics”, *NMIOTC Maritime Interdiction Operations Journal*, Volume 5 Ιουνίου, 22.

³⁵⁷ Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 145-148.

έθεσε σε λειτουργία το διεθνές αεροδρόμιο της πρωτεύουσας και σαράντα μέρες αργότερα τον ιστορικό της λιμένα, που ήταν κλειστά για περισσότερο από μια δεκαετία. Η σταθεροποίηση της χώρας χαροποίησε την Ερυθραία, που είχε βοηθήσει την «Ένωση Ισλαμικών Δικαστηρίων», αλλά εξόργισε τους αντιπάλους της, φυλάρχους που είχαν καταφύγει στην Αιθιοπία. Με τη βοήθεια του αιθιοπικού στρατού – αλλά και των Η.Π.Α. – οι αντιφρονούντες ξεκίνησαν αντεπίθεση το Δεκέμβριο του 2006 και κατανίκησαν τους μαχητές της «Ένωσης».

Όμως η διάλυσή της μετά τις στρατιωτικές της ήττες, οδήγησε μεταξύ άλλων στη δημιουργία της εξτρεμιστικής τρομοκρατικής οργάνωσης Αλ Σαμπάαμπ («η νεολαία»), στελέχη της οποίας έχουν διασυνδέσεις με την Αλ Κάιντα. Πρέπει να γίνει απόλυτα κατανοητό ότι η «Ένωση Ισλαμικών Δικαστηρίων» δεν έχει μετονομαστεί σε Αλ Σαμπάαμπ, αφού ένα μικρό μέρος των μαχητών της «Ένωσης» έχει προσχωρήσει στην τρομοκρατική οργάνωση. Επίσης, παρότι ένας από τους ηγέτες της τρομοκρατικής οργάνωσης, ο Αμπού Ζουμπαγίρ «έθεσε την οργάνωση στη διάθεση του Οσάμα μπιν Λάντεν», η Αλ Σαμπάαμπ δεν είναι μέρος της Αλ Κάιντα και δεν πρέπει να ταυτίζεται με αυτήν. Από τους ηγέτες της Αλ Κάιντα που συμμετείχαν στην Αλ Σαμπάαμπ, οι δυο έχουν σκοτωθεί (Αμπού Τάχα αλ Σουντάνι και Σαλέχ αλί Ναμπχάν) και σημαντικότερος είναι ο Χαρούν Φαζούλ. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι ότι ο νυν πρόεδρος της προσωρινής κυβέρνησης, τον οποίο στηρίζει η Δύση εναντίον της Αλ Σαμπάαμπ, είναι πρώην ηγέτης της «Ένωσης Ισλαμικών Δικαστηρίων». Στόχος της Αλ Σαμπάαμπ είναι η «διεφθαρμένη» κυβέρνηση στο Μογκαντίσου, αλλά και γειτονικών χωρών που συμμετείχαν στην «κατάληψη» της Σομαλίας. Έτσι εξηγείται η επίθεση την Καμπάλα στην Ουγκάντα το 2010 και κυρίως η πολύνεκρη επίθεση στο εμπορικό κέντρο Γουέστγκεητ Μολ του Ναϊρόμπι, που απασχόλησε επί μακρόν τα Μ.Μ.Ε. και που οι εκπρόσωποι της οργάνωσης χαρακτήρισαν ως αμυντική ενέργεια έναντι του στρατού κατοχής της Κένυας.³⁵⁸ Αντίστοιχα και ακόμα χειρότερη ήταν η επίθεση τον Απρίλιο 2014 στο

---

³⁵⁸ Hamza, Mohamed. (2013). “Q&A: Al-Shabab defends Nairobi attack”, *Al Jazeera*, 25 Σεπτεμβρίου.

Πανεπιστήμιο της Γκάρισα στην Κένυα με περίπου 150 νεκρούς, οι περισσότεροι σπουδαστές.³⁵⁹

Η πρώτη δυναμική ισλαμιστική οργάνωση που πολέμησε στον Συριακό εμφύλιο είναι γνωστή ως Τζαμπάτ αλ Νούσρα («Μέτωπο Υποστήριξης») και εμφανίστηκε ένα χρόνο μετά από το ξεκίνημα της λαϊκής εξέγερσης κατά του Άσαντ. Η απελευθέρωση πολλών μελών ακραίων στοιχείων από τη Συριακή κυβέρνηση μεταξύ των οποίων ήταν και ο αρχηγός της Αλ Νούσρα, Αλ Τζαουλάνι όπως και η δραπέτευση χιλίων μελών τρομοκρατικών οργανώσεων από μια ιρακινή φυλακή με στόχο να κατευθυνθούν στη Συρία, δημιουργεί πολλά ερωτήματα διότι οι συγκεκριμένοι ως πρώην μέλη της Αλ Κάιντα αποτέλεσαν τον πυρήνα όχι μόνο της Αλ Νούσρα, αλλά και του Νταές/ISIS στο οποίο θα αναφερθούμε αργότερα.³⁶⁰ Η Αλ Νούσρα, που αποτελείται στην πλειοψηφία της από Σύριους, αρχικά δεν είχε πολιτικό πρόγραμμα και δεν λειτουργούσε υπό άλλη ομάδα, μέχρι που αποκηρύχθηκε ως τρομοκρατική από τις ΗΠΑ τον Δεκέμβριο 2012. Το δεδομένο αυτό, αλλά και η άρνηση του Αλ Τζαουλάνι να συνεργαστεί με τον αρχηγό του Νταές, Αλ Μπαγκντάντι, οδήγησαν στην «ένταξη» της οργάνωσης στην ομπρέλα της Αλ Κάιντα. Ως αντίδραση στην υιοθέτηση της ιδεολογίας της Αλ Κάιντα εκ μέρους της Αλ Νούσρα, πολλές ισλαμικές επαναστατικές παρατάξεις και υπό-ομάδες καταδίκασαν την ανεύθυνη στάση της και απέσυραν την υποστήριξη και συνεργασία τους, μέχρι η οργάνωση να αποκηρύξει την Αλ Κάιντα.³⁶¹

Επιπρόσθετα, η Παγκόσμια Ένωση των Μουσουλμανικών Ουλεμάδων κατέκριναν τη στάση της Αλ Νούσρα, ζητώντας ταυτόχρονα να λειτουργεί στο πλαίσιο του Ελεύθερου Συριακού Στρατού και όχι της Αλ Κάιντα. Ο αριθμός των ξένων μαχητών της είναι περιορισμένος σε σχέση με του Νταές, με το οποίο μάλιστα έχει έρθει και σε στρατιωτική σύγκρουση.³⁶² Συνεπώς, η Αλ Νούσρα

---

³⁵⁹ *Country Reports on Terrorism 2015*, Ιούνιος 2016, 307.

³⁶⁰ Αλ Ομπέντι, Άρεφ & Κυριακίδης, Κλεάνθης. (2013). “Τι ισχύει και τι όχι για τη Συρία” *Foreign Affairs Hellenic Edition 20/13*, Νοέμβριος, 119-135.

³⁶¹ *Ibid*, 128.

³⁶² Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 148.

ήταν κάτι ξεχωριστό και χρησιμοποιεί την κεντρική Αλ Κάιντα, στην οποία έχει επίσημα ενταχθεί, για «νομιμοποίηση» και στρατολόγηση νέων μελών.

Στην Κεντρική Ασία δραστηριοποιούνται δυο ισλαμικές τρομοκρατικές οργανώσεις, η Ισλαμική Ένωση Ιερού Πολέμου (IJU) και το Ισλαμικό Κίνημα του Ουζμπεκιστάν (IMU), με τοπική δράση και στόχους. Τον Ιούνιο του 2015 η IJU ανακοίνωσε ότι εκτέλεσε κοινή επιχείρηση με τους Ταλιμπάν και την Αλ Κάιντα και ένα μήνα αργότερα ότι επέκτεινε την περιογή επιχειρήσεών της στο Νότιο Αφγανιστάν, το Μπαντακσάν και την Κουντούζ. Τον Αύγουστο, μαζί με τα απομεινάρια της Αλ Κάιντα στο Αφγανιστάν, δήλωσε υποταγή στο νέο ηγέτη των Ταλιμπάν, Μουλά Μανσούρ.³⁶³ Μια ακόμα οργάνωση που το όνομά της έχει συνδεθεί με την Αλ Κάιντα, αλλά δεν έχει αποδειχθεί η σύνδεση αυτή, είναι η λιβανέζικη σουνιτική τρομοκρατική οργάνωση Ασμπάτ αλ Ανσάρ, που διαθέτει λιγότερους από 300 μαχητές και ενίοτε εκτοξεύει πυραύλους στο Ισραήλ, ενώ καλεί και το λαό του Ιράκ σε αντίσταση κατά των «κατακτητών», με τον ίδιο τρόπο που οι Λιβανέζοι και οι Παλαιστίνιοι πολεμούν τους «Εβραίους κατακτητές».

Το τυπικό μέλλον της Αλ Κάιντα δεν έχει πλέον καμία σημασία. Η οργάνωση πέτυχε το στόχο της και δημιούργησε τη «βάση» που ήθελε. Το όνομά της χρησιμοποιείται και η ίδια δεν υφίσταται πλέον ως ισχυρή, οργανωμένη ομάδα. Όπως διαπίστωσαν κάποιοι αναλυτές εδώ και χρόνια «η Αλ Κάιντα όπως την καταλαβαίνει ο πολύς κόσμος υπήρξε από το 1996 έως το 2001...τώρα αντιμετωπίζουμε ένα ευρύ [και με τοπικές διαφοροποιήσεις] κίνημα ριζοσπαστικού ισλαμικού εξτρεμισμού...»³⁶⁴ Ανάβοντας τη σπίθα του ισλαμικού εξτρεμισμού, ο Οσάμα μπιν Λάντεν εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο τα λάθη της Δύσης με αποκορύφωμα την εξωτερική πολιτική του προέδρου Μπους του Νεώτερου και μετέτρεψε τις ιδέες του σε κίνημα. Ακόμα και αν σταματήσει να λειτουργεί ως «φραντσάιζ», κάτι που είναι πιθανό μεσοπρόθεσμα, έχει δημιουργήσει μια δικιά της ιδεολογία και έχει ανθρώπους που υπερασπίζονται με

---

³⁶³ Ibid, 371.

³⁶⁴ Burke, xxv.

το αίμα τους τον κακώς εννοούμενο «φονταμενταλισμό», ακολουθώντας το παράδειγμα του μπιν Λάντεν. Άλλωστε τι θα ήταν το Νταές/ISIS, μια «διάδοχη κατάσταση» της Αλ Κάιντα αν δεν υπήρχε ο σπόρος του μπιν Λάντεν; Τώρα αντιλαμβανόμαστε πόσο αδιάφορος ήταν και ο θάνατος του μπιν Λάντεν, αφού όπως είπε σωστά ο Τουράμπι όσο ζούσε ο αρχιτρομοκράτης, «αν σκοτώσουν τον Οσάμα, θα δημιουργήσουν χίλιους μπιν Λάντεν».³⁶⁵

Το πρόβλημα είναι πως όσο διαλύονται οι κεντρικές οργανώσεις, το «φραντσαίζ» και οι περιφερειακές οργανώσεις και συλλαμβάνονται ή σκοτώνονται οι ηγετικές τους ομάδες, τόσο οδηγούμαστε με μαθηματική ακρίβεια σε ένα νέο είδος τρομοκρατίας, που είναι δυσκολότερο να αντιμετωπιστεί: Τους «στρατούς του ενός» ή «μοναχικού λύκου».³⁶⁶ Απομονωμένοι εξτρεμιστές, χωρίς καθοδήγηση από καμία ομάδα και χωρίς εκτενή εκπαίδευση αποφασίζουν να γίνουν «μάρτυρες». Ο προσωποποιημένος «ιερός πόλεμος» γίνεται ακόμα πιο επικίνδυνος, δεδομένου ότι τον διεξάγουν κυρίως δυτικοτραφείς, δυτικοποιημένοι ή δυτικογεννημένοι τζιχαντιστές. Σχετικά πρόσφατα είχαμε κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της μεταλλαγμένης τρομοκρατίας, της «αλ Κάιντα version 4.0». Ο Μοχάμεντ Μέρα δολοφόνησε επτά ανθρώπους, εκ των οποίων τρία παιδιά στην Τουλούζ και τη Μονταμπάν της Γαλλίας, άνευ λόγου. Με παρέλευση δυο μηνών είχαμε την άκρως ειδική δολοφονία Βρετανού στρατιώτη από τον Μάικλ Αντεμποβάλε στο Λονδίνο. Φυσικά, το πιο επικίνδυνο και θα μπορούσε να εξελιχθεί σε συντριπτικό κτύπημα ήταν η έκρηξη βόμβας κατά τον διεθνή μαραθώνιο της Βοστώνης τον Απρίλιο του 2013, με τρεις νεκρούς και 250 τραυματίες, με δράστες τους Τσετσένους μετανάστες Τζοκάρ και Ταμερλάν Τσαρνάγιεφ.³⁶⁷

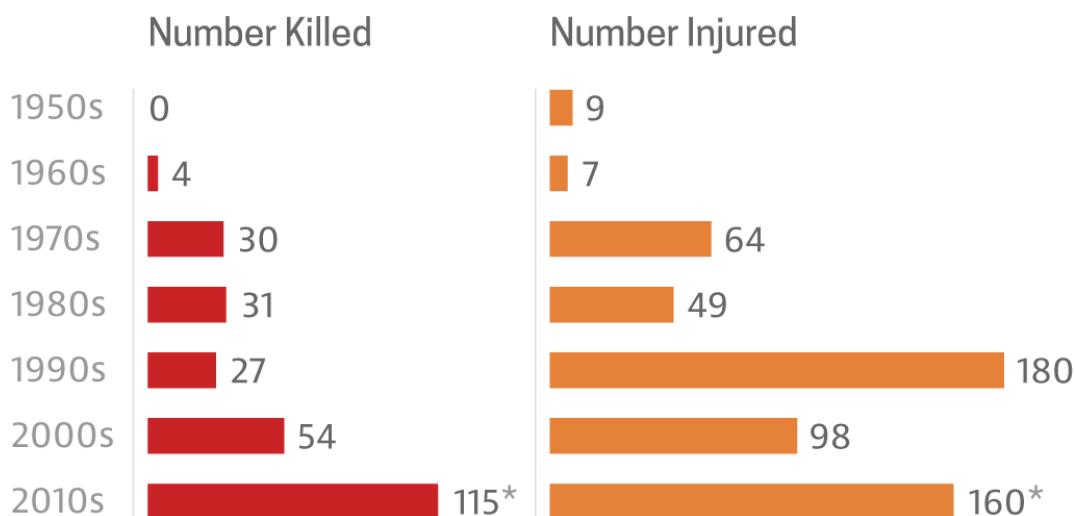
---

³⁶⁵ Corbin, 352

³⁶⁶ Αποτελεί ορολογία που τείνει να παγιωθεί. Ο πρώην διευθυντής του FBA, Τζαίμς Κόμεϋ, ονόμαζε τους εν λόγω τρομοκράτες «μοναχικούς αρουραίους». Βλ. Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 57.

³⁶⁷ Για ανάλυση των χτυπημάτων βλ. Kyriakidis, Kleanthis & Siousiouras, Petros. (2014). "Revolutionizing Terrorism: Al Qaeda's Transformation from a Centralised Group to a Franchise and from a Militant Ideology to 'Armies of One'" από Kabesh, Amal Treacher & Arvanitakis, James (eds). (2014). *Revolt and Revolution* (Oxford: Inter-Disciplinary Press), 54.

Lone Wolf Attacks

*Includes Orlando and Dallas attacks

source: The American Lone Wolf Terrorism Database, by Ramon Spaaij and Mark Hamm

The database includes all known American lone wolf attacks; historic incidents are added as they're identified. FRONTLINE analyzed a subset of Hamm and Spaaij's database — leaving out attacks that never came to fruition, or were hoaxes.

Σχήμα 19: Επιθέσεις «Μοναχικών Λύκων από τη δεκαετία του 1950.

Πηγή: <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/lone-wolf-attacks-are-becoming-more-common-and-more-deadly/>

Κάποιος μπορεί να αντιτάξει το επιχείρημα ότι αυτό το φαινόμενο είναι παλιό και δε σχετίζεται με την Αλ Κάιντα. Πράγματι από την εποχή του Τίμοθι Μακ Βεί και της τρομοκρατικής ενέργειας στην Οκλαχόμα μέχρι την πρόσφατη σφαγή στην Ουτόγια από το Νορβηγό Άντερς Μορέιβικ, οι «μοναχικοί λύκοι» δεν είναι ούτε μουσουλμανικό φαινόμενο, ούτε «διαφορετικό». Όμως η ειδοποιός διαφορά είναι ότι για πρώτη φορά στην ιστορία της τρομοκρατίας, η δημιουργία «μοναχικών λύκων» αποτελεί την επίσημη στρατηγική μιας πρώην ιεραρχικής οργάνωσης, όπως πολύ καθαρά και συνεχώς γράφεται στο περιοδικό “Inspire” που αποτελεί την επίσημη «φωνή» της Αλ Κάιντα.³⁶⁸ Επίσης αποτελεί στρατηγική που έχει υιοθετήσει και το Νταές/ISIS.

³⁶⁸ Carmon Yigal & Migron H. (2010). “New Trend in Al-Qaeda's Recruitment Efforts: American Muslims Should Carry the Burden of Jihad in U.S.”, *Inquiry & Analysis Series Report No.639*, Middle East Media Research Institute, 19 Οκτωβρίου. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ.

Η μορφή αυτή της τρομοκρατίας, η τελευταία εξέλιξη της Αλ Κάιντα, χαροποιεί κάποιους διότι οι επιθέσεις μεγάλης κλίμακας που απαιτούν συντονισμό, εκπαίδευση, εξειδίκευση και φυσικά υψηλού επιπέδου εκπαίδευση, απομακρύνονται ως πιθανότητες. Όμως παραβλέπεται συχνά το γεγονός ότι οι επιθέσεις των «μοναχικών λύκων» είναι σχεδόν αδύνατο να εντοπιστούν και να αποτραπούν. Χωρίς υποστήριξη από καμία οργάνωση, υλική ή οικονομική, με αυτοσχέδιες βόμβες και το τεράστιο πλεονέκτημα του «λευκού ποινικού μητρώου», μπορούν να δράσουν όποτε και όπως το επιλέξουν, σε οποιοδήποτε στόχο δεν φυλάσσεται ιδιαίτερα αλλά συγκεντρώνει πολύ κόσμο, σε εμπορικά κέντρα, σταθμούς τραίνων, λιμάνια, αεροδρόμια ή στάδια.

Δεδομένου ότι και το υβρίδιο που θα εξετάσουμε αμέσως μετά (Νταές/ISIS) έχει την ίδια ιδεολογική βάση και τον ίδιο τρόπο λειτουργίας (τουλάχιστον όσον αφορά στις τρομοκρατικές του επιθέσεις), θα διατυπωθούν προτάσεις για επίλυση του προβλήματος, μετά την παρουσίασή του.

β. Νταές/ISIS

Όπως περιγράφει εξαιρετικά ο Ντάνιελ Μπάιμαν το Νταές/ISIS αποτελεί τον επίγονο αλλά και τη νέμεση για την Αλ Κάιντα. Είναι ένα υβρίδιο που έδειξε ότι μπορεί ταυτόχρονα να συνδυάσει δομές κράτους και οργανωμένου στρατού στις περιοχές που ελέγχει, να διεξάγει ανταρτοπόλεμο σε γειτνιάζουσες περιοχές, να εμπλέκεται σε εγκληματικές δραστηριότητες οργανωμένου εγκλήματος και να αναπτύσσει τρομοκρατική δράση, ενίοτε υιοθετώντας τη στρατηγική του «φραντσάιζ» και την τακτική των «μεμονωμένων λύκων» της «μητρικής οργάνωσης».³⁶⁹ Αν η πτώση της Αλ Κάιντα ήταν αποτέλεσμα της άμεσης αντίδρασης, της ισχυρής θέλησης και εν τέλει της στρατιωτικής επέμβασης των ΗΠΑ, η δημιουργία του Νταές, έχει την ίδια γενεσιουργό αιτία. Η ανατροπή του

Stalinsky, Steven. (2012). "AQAP Releases Issues VIII and IX of Its English-Language Magazine 'Inspire', Calling for Lone-Wolf Jihad Attacks Targeting 'Populations'; Permitting Chemical and Biological Weapons", *Inquiry & Analysis Series Report No.831*, Middle East Media Research Institute, 7 Μαΐου. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η Χριστίνα Χέλμικς. Βλ. Hellmich, 166.

³⁶⁹ Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 163.

Σαντάμ Χουσεΐν δημιούργησε ένα κενό εξουσίας και η προσπάθεια «εκδημοκρατισμού» του Ιράκ, απλά έφερε στην εξουσία τους Σίιτες, και μάλιστα Σίιτες που διψούσαν για εκδίκηση έναντι των Σουνιτών, μετά από χρόνια καταπίεσης. Οι Σουνίτες συσπειρώθηκαν κατά της κυβέρνησης του Νούρι αλ-Μαλίκι (2006-2014) και το τελειωτικό κτύπημα έδωσε η άτακτη και βιαστική αποχώρηση των Αμερικανών από το Ιράκ, που δημιούργησε το «παράθυρο ευκαιρίας» για τη δημιουργία της οργάνωσης.³⁷⁰ Οργανωτικά, το Νταές βρίσκεται τις απαρχές του στον δραστήριο Ιορδανό τρομοκράτη Αμπού Μουσάμπ αλ Ζαρκάουι. Όπως οι περισσότεροι ηγέτες ισλαμικών οργανώσεων το όνομά του ξεκινά από το «Αμπού» που σημαίνει «πατέρας του/των» και τελειώνει με μια περιοχή που υποδηλώνει συνήθως καταγωγή.³⁷¹

Ο Ζαρκάουι ως νέος προσπάθησε να λάβει μέρος με ενθουσιασμό στον πόλεμο του Αφγανιστάν, αλλά δεν πρόλαβε να δει ιδιαίτερη δράση.³⁷² Πάντως ήρθε σε επαφή με τους εξτρεμιστές που αργότερα ίδρυσαν τρομοκρατικές οργανώσεις στην Άπω Ανατολή, το Κασμίρ, την Βόρεια Αφρική και φυσικά με την μετέπειτα ηγεσία της Αλ Κάιντα. Ο ίδιος ίδρυσε την οργάνωση «η μεραρχία της Συρίας» («Τζουν αλ Σαμ») και επιστρέφοντας στην Ιορδανία προέβη σε κάποιες τρομοκρατικές ενέργειες για τις οποίες συνελήφθη, φυλακίστηκε το 1994 και υπέστη βασανιστήρια. Το 1999 αποφυλακίστηκε μετά από γενική αμνηστία του νέου βασιλιά της Ιορδανίας Αμπντάλα Β΄ και μετέβη εκ νέου στο Αφγανιστάν όπου ίδρυσε την οργάνωση «Μονοθεϊσμός και Τζιχάντ» (Τζαμάατ αλ τακχίντ αλ τζιχάντ). Εκεί δέχθηκε την χρηματοδότηση του Οσάμα μπιν Λάντεν για να δημιουργήσει ένα στρατόπεδο «τζιχαντιστών». Μετά την επίθεση της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και την αμερικανική επέμβαση στο Αφγανιστάν, μέρος της

³⁷⁰ Ιδιαίτερα μετά το 2010, ο Μαλίκι θύμιζε πολύ Σαντάμ Χουσεΐν. Παράλληλα με την πρωθυπουργία ήταν υπουργός εσωτερικών (2010-2014), υπουργός άμυνας (2010-2011) ενώ στενοί του συνεργάτες διορίστηκαν στις πιο κρίσιμες θέσεις. Δημιούργησε ειδικές στρατιωτικές μονάδες που ο λαός (ιδιαίτερα οι καταπιεσμένοι Σίιτες) ονόμαζε «φενταγίν του Μαλίκι», μια ευθεία αναφορά στους αντίστοιχους «φενταγίν του Σαντάμ», οι οποίοι τρομοκρατούσαν επί δεκαετίες τον πληθυσμό. Βλ. Gerges, Fawaz A. (2016). *ISIS: A History* (New Jersey: Princeton University Press), 113.

³⁷¹ Όπως ο Μπαγκντάντι που θα δούμε αργότερα και που προφανώς σημαίνει «από την Βαγδάτη», ή όπως είδαμε σε παλαιότερο κεφάλαιο ο Αφγκάνι, που υποδηλώνει σχέση με το Αφγανιστάν, έτσι ο Ζαρκάουι κατάγεται από την Ζάρκα της Ιορδανίας.

³⁷² Gerges, *ISIS*, 53.

οργάνωσής του Ζαρκάουι απορροφήθηκε από την νεοϊδρυθείσα Ανσάρ αλ Ισλάμ και μέρος τον ακολούθησε το 2002 στο Ιράκ, όπου δραστηριοποιήθηκε έντονα μετά την αμερικανική εισβολή του 2003. Με χρήματα του δικτύου της Αλ Κάιντα, αλλά χωρίς να ενταχθεί αρχικά σε αυτήν, ο Ζαρκάουι έγινε ο κύριος εκφραστής της «σουνιτικής αντίστασης» στο Ιράκ.

Τον Οκτώβριο του 2004 η οργάνωση εντάχθηκε επίσημα στο δίκτυο της Αλ Κάιντα, μετονομάστηκε σε «Αλ Κάιντα στη Μεσοποταμία» (ευρύτερα γνωστή ως «Αλ Κάιντα στο Ιράκ») και κλιμάκωσε τη δράση της, μέχρι να ξεκινήσουν τις επιχειρήσεις εκκαθάρισης οι Αμερικανοί. Η οργάνωση πέτυχε πολλά θεαματικά κτυπήματα όπως η επίθεση αυτοκτονίας στην πρεσβεία της Ιορδανίας στη Βαγδάτη το 2003 και η επίσης επίθεση αυτοκτονίας στο αρχηγείο του Ο.Η.Ε. που επέφερε το θάνατο του ειδικού αντιπροσώπου του Γενικού Γραμματέα, Σέρτζιο Βιέρα ντε Μέλο. Εκτός από τους «ξένους», η Αλ Κάιντα του Ιράκ είχε ως στόχο και τους Σιΐτες, κάτι που την έφερε σε μεγάλη προστριβή με την κεντρική Αλ Κάιντα. Δε δίστασε να κτυπήσει το τζαμί του ιμάμη Άλι στη Νατζάφ, με αποτέλεσμα το θάνατο 85 ατόμων. Με περίπου 4.000 «μαχητές», η Αλ Κάιντα του Ιράκ ήταν μάλλον πιο επικίνδυνη από την κεντρική Αλ Κάιντα και φρόντιζε το μεγαλύτερο μέρος των επιθέσεων της να λαμβάνει χώρα στο ίδιο το Ιράκ (εξάιρεση αποτελεί ένα κτύπημα σε ξενοδοχεία της Ιορδανίας). Οι ιδιαίτερα βίαιες (άνευ λόγου) επιθέσεις της οργάνωσης δημιούργησαν τριβές με την κεντρική Αλ Κάιντα, ιδιαίτερα τα χτυπήματα εναντίον ομοδόξων, έστω και «αιρετικών» Σιϊτών.³⁷³

Στις 7 Ιουνίου 2006, ο Ζαρκάουι δολοφονήθηκε μετά από «χειρουργικό» βομβαρδισμό του καταφυγίου του. Στον επικήδειό του ο Ζαουάχρι κάλεσε σε ένωση τους πιστούς για τη δημιουργία ενός Ισλαμικού Κράτους στο Ιράκ και έτσι μια συμμαχία από «τζιχαντιστικές» οργανώσεις ενώθηκε υπό την ομπρέλα του «Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ», με καινούριο αρχηγό στην αρχή τον Αμπού Αγιάντ αλ-Μάσρι και μετέπειτα τον Ιρακινό Αμπού Ουμάρ αλ Μπαγκντάντι. Η

---

³⁷³ Χαρακτηριστικά ο Ζαουάχρι απευθύνει με επιστολή του το ερώτημα στον Ζαρκάουι «γιατί σκοτώνεις συνηθισμένους Σιΐτες, γνωρίζοντας ότι θα συγχωρεθούν λόγω της άγνοιάς τους»; Βλ Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 166

αρχική οργάνωση ήταν σχεδόν απόλυτα ιρακινή. Επίσης, και τα μέλη του πρώτου «υπουργικού συμβουλίου» (με εξαίρεση των υπουργό στρατιωτικών, Αμπού Χάμιζα) ήταν όλοι Ιρακινοί.³⁷⁴ Μέχρι το 2010 δεν είχε σημαντική δράση, λόγω της Αμερικανικής κυριαρχίας αλλά και εσωτερικών τριβών. Ήδη είχε χάσει και μέρος των ερεισμάτων της λόγω του προαναφερθέντος τρόπου με τον οποίο στόχευσε τους Σιΐτες, κάτι που συνέχισε ο Μπαγκντάντι παρά τις αντιρρήσεις των μπιν Λάντεν και Ζαουάχρι που το θεωρούσαν αντιπαραγωγικό και επικίνδυνο.³⁷⁵ Οι μαχητές της εκείνη την περίοδο ήταν σίγουρα λιγότεροι από 2.000.

Καθοριστική για την οργάνωση ήταν η «χειρουργική» δολοφονία από αέρος των αλ-Μάσρι και αλ-Μπαγκντάντι. Στις 16 Μαΐου 2010 νέος αρχηγός της οργάνωσης εξελέγη ο χαρισματικός Δρ. Αμπού Μπακρ αλ Μπαγκντάντι³⁷⁶, ο οποίος την οργάνωσε υποδειγματικά και άρχισε να εκμεταλλεύεται από το Δεκέμβριο του 2011 τον συριακό εμφύλιο που είχε ξεκινήσει με την εξέγερση του Μαρτίου του 2011,³⁷⁷ το κενό ασφάλειας που δημιούργησε η αποχώρηση των Αμερικανικών δυνάμεων και την ακατανόητα συνεχή καταπιεστική πολιτική των κυβερνώντων Σιϊτών, κατά των Σουνιτών. Το 2013 λόγω της παρουσίας της πέραν του Ιράκ και στη Συρία, η οργάνωση μετονομάστηκε σε ISIS (Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ και το Σαμ – όπου Σαμ η ευρύτερη Συρία). Επειδή κάποιοι αντιλαμβάνονται το Σαμ ως την παλαιά Λεβαντίνη που περιλαμβάνει την Ιορδανία, το Ισραήλ και το Λίβανο, αντικατέστησαν το τελευταίο γράμμα με το L

---

³⁷⁴ Dallal, Ahmad. (2017). *The Political Theology of ISIS: Prophets, Messiahs and “the extinction of the Greyzone”* (New York: Tadween Publishing), 14.

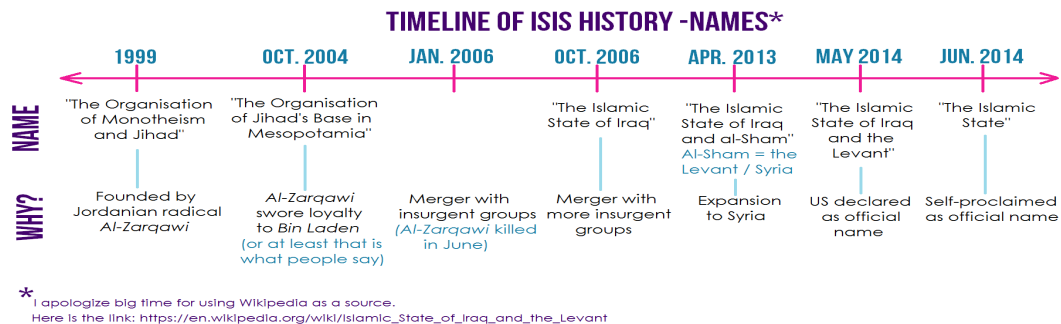
³⁷⁵ Η αλήθεια είναι ότι για ένα διάστημα η οργάνωση επηρεασμένη από τις ιδέες του Ζαουάχρι απείχε από επιθέσεις κατά Σιϊτών, όμως επανήλθε σχετικά γρήγορα στον αρχικό τρόπο λειτουργίας της. Βλ. Tziarras, Zenonas. (2017). “Islamic Caliphate: A Quasi-state, a Global Security Threat”, *Journal of Applied Security Research* 12/1, 96-116.

³⁷⁶ Το αληθινό του όνομα είναι Ιμπραήμ ιμπν Αουάντ Ιμπραχίμ Άλι αλ-Μπάντρι, αλ Σαμαράι, γεννήθηκε το 1971 και θεωρείται επικοινωνιακά χαρισματικός, παρότι στην πρώτη του νεότητα περνούσε απαρατήρητος και δεν ήταν επ’ ουδενί ηγετική μορφή. Σε αντίθεση με τους περισσότερους «τζιχαντιστές» έχει σημαντικές θεολογικές γνώσεις αφού το διδακτορικό του είναι επί του «ισλαμικού δικαίου» και το απέκτησε στο «Πανεπιστήμιο του Σαντάμ για τις Ισλαμικές Επιστήμες» που έχει πλέον μετονομαστεί σε «Ισλαμικό πανεπιστήμιο της Βαγδάτης». Βλ. Gerges, ISIS, 131.

³⁷⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ιρακινή κυβέρνηση του Μαλίκι στήριξε τον Μπασάρ αλ Άσαντ διευρύνοντας το χάσμα και τις ήδη υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των Ιρακινών Σουνιτών και Σιϊτών.

και συνεπώς το ISIS ονομάζεται και ISIL. Τον Ιούνιο του 2014 ο Μπαγκντάντι ανακήρυξε το Χαλιφάτο του και το Νταές μετονομάστηκε απλά σε «Ισλαμικό Κράτος» (IS).

Σχήμα 20: Εξέλιξη της ονομασίας του Νταές.

Πηγή: <https://realitybeyondborders.wordpress.com/2015/08/13/isis/>

Εμείς χρησιμοποιούμε την λέξη Νταές, το οποίο κατ' αρχάς φαίνεται ακριβές εκ του «αλ Ντάουλα Αλ Ισλαμίγια αλ Ιράκ αλ Σαμ), όμως στα αραβικά έχει την έννοια κάποιου που καταστρέφει κάτι ποδοπατώντας το ή κάποιου που σπέρνει διχόνοια. Συνεπώς αποτελεί έναν όρο που δεν αρέσει ιδιαίτερα στους οπαδούς της οργάνωσης.³⁷⁸

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί η περιβόητη ανάμιξη της Αλ Κάιντα στο Συριακό εμφύλιο και η ρήξη της με το Νταές/ISIS. Υπάρχει πλήθος σουνιτικών, ισλαμικών, εξτρεμιστικών οργανώσεων που πολεμούν τον Άσαντ (ο οποίος τυγχάνει επίσης βοήθειας των τρομοκρατών της Χεζμπολά). Οι κυριότερες εξ' αυτών είναι φυσικά το Νταές και η αναφερθείσα στο προηγούμενο κεφάλαιο Τζαμπάτ αλ Νούσρα. Παρότι η δεύτερη οργάνωση είναι όπως εξηγήσαμε παρακλάδι της Αλ Κάιντα, το Νταές που έχει και αρκετούς «εθελοντές/μισθοφόρους» (πολλοί εκ των οποίων Ευρωπαίοι) στις τάξεις του βρίσκεται ιδεολογικά πιο κοντά στην Αλ Κάιντα. Όταν το Αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών κατέταξε την Αλ Νούσρα στις τρομοκρατικές οργανώσεις και μάλιστα ανήκουσα στην ευρύτερη Αλ Κάιντα (για την ακρίβεια την ταύτισε λανθασμένα με την «Αλ Κάιντα στο Ιράκ»), όπως ήδη αναλύσαμε, ο αρχηγός της, Αμπού Μοχάμεντ αλ Τζουλάνι, αντέδρασε άμεσα και ορκίστηκε πίστη στον Αλ

³⁷⁸ Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 164

Ζαουάχρι.³⁷⁹ Εκείνη την εποχή η Αλ Νούσρα ήταν σημαντικότερη και αποτελεσματικότερη από το Νταές. Ο Μπαγκντάντι ζήτησε την υπαγωγή της Αλ Νούσρα στο Νταές και ο αλ Τζουλάνι ζήτησε οδηγίες από τον Ζαουάχρι, ο οποίος στήριξε την ανεξαρτησία της οργάνωσης, αναγνωρίζοντας την μεν αλ Νούσρα ως «αλ Κάιντα στη Συρία» και το Νταές ως «αλ Κάιντα στο Ιράκ». Ο Μπαγκντάντι αρνήθηκε τη διευθέτηση, ερχόμενος πλέον σε απόλυτη ρήξη με την αλ Κάιντα. Στις μάχες που έγιναν μεταξύ αλ Νούσρα και Νταές υπολογίζεται ότι σκοτώθηκαν περισσότεροι από 3.000 «μαχητές» εκατέρωθεν.³⁸⁰

Την διετία 2013 – 2014 το Νταές απέδειξε τη μαχητική του ικανότητα κερδίζοντας μάχες εναντίον του Συριακού και του Ιρακινού στρατού, των Κούρδων πεσμεργκά και αντιπάλων ισλαμιστικών ομάδων. Κατέλαβε τις συριακές επαρχίες Ράκα (κάνοντας πρωτεύουσά του την ομώνυμη πόλη) και Ντέιρ αλ Ζουρ και τη δεύτερη μεγαλύτερη ιρακινή πόλη, την Μοσούλη. Πρέπει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην τελευταία αυτή «επιτυχία». Το καλοκαίρι του 2014 με αστραπιαίο πόλεμο κατάφερε να καταλάβει την ιστορική πόλη, διαλύοντας ένα ολόκληρο ιρακινό σώμα στρατού. Η Μοσούλη κατελήφθη σχεδόν άθικτη. Το υλικό και τα χρήματα που απέφερε αυτή η επιχείρηση προσέδωσε απίστευτη αυτονομία στο Νταές, που επιπλέον μέσω αρχαιοκαπηλίας, φόρων επί των «πολιτών» του, λύτρων/ εκβιασμών, πώλησης σκλάβων, εμπορίας ναρκωτικών³⁸¹ και φυσικά λαθρεμπορίου του πετρελαίου (από πετρελαιοπηγές που ήλεγξε)³⁸² έδειξε να σταθεροποιείται και να ισχυροποιείται ακόμα περισσότερο. Στο ζενίθ της επιτυχίας του στα τέλη του 2014, το Νταές είχε εκτιμώμενα έσοδα 2 δισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως.

---

³⁷⁹ Zelin, Aaron Kohlman, Evan & Al-Khour, Laith. (2013). “Convoy of Martyrs in the Levant”, *Flashpoint Global Partners Study*, Ιούνιος, 6.

³⁸⁰ Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, 168

³⁸¹ Τα ναρκωτικά αποτελούν την λιγότερο γνωστή πηγή εσόδων του Νταές. Βλ. Solomon, Hussein. (2016). *Islamic State and the Coming Global Confrontation* (New York: Palgrave/MacMillan), 26.

³⁸² Στις αρχές του 2015, το 60% των Συριακών κοιτασμάτων αλλά και 4 μικρά κοιτάσματα στο Ιράκ ελέγχονταν από το Νταές. Βλ. Γιαννακόπουλος, 100.

Σχήμα 21: Περιοχή μέγιστης επέκτασης του Νταές σε Συρία και Ιράκ.

Πηγή: <http://www.geolinks.fr/geopolitique/proche-moyen-orient/daesh-et-boko-haram-une-meme-quete/>

Επιπρόσθετα, είχε καταφέρει να ελέγξει στην ευρύτερη περιοχή της Συρίας και του Ιράκ μια περιοχή στην έκταση του Ηνωμένου Βασιλείου με εκτιμώμενο πληθυσμό μεταξύ 6 και 9 εκατομμυρίων ανθρώπων, χωρίς να υπολογίζουμε και την επέκτασή του στη χερσόνησο του Σινά και στις Λιβυκές ακτές. Τέλος, διέθετε τουλάχιστον 30.000 στρατιώτες άρτια εξοπλισμένους.³⁸³ Το Μάιο σε μια ακόμα θεαματική επιτυχία του το Νταές κατέλαβε την Συριακή Παλμύρα, πόλη παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς και προέβη σε απίστευτες καταστροφές αρχαιολογικών ευρημάτων.

Στις καταληφθείσες περιοχές, το Νταές δημιούργησε κρατικές δομές αφού είχε από το 2007 κυβέρνηση με 14 υπουργεία: Παιδείας, Κοινωνικών Παροχών, Εσόδων, Υγείας, Θεολογίας, Φυλετικής συμμετοχής, Δημόσιας Τάξης, Οικονομικής και Νομισματικής πολιτικής, Ηθικού και Θρησκευτικής αστυνομίας, Ισλαμικού Δικαίου, Δημοσίων Σχέσεων, Αγροτικής ανάπτυξης και

³⁸³ Εκτίμηση από Gerges, *ISIS*, 1. Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει ότι έτερες πηγές ανεβάζουν τον αριθμό αυτό στις 50.000. Σύμφωνα με τον Διευθυντή των Αμερικανικών Μυστικών Υπηρεσιών τον Φεβρουάριο του 2015, Τζαϊνμς Κόμεϋ, «το Νταές διέθετε μεταξύ 20.000 και 32.000 μαχητών. Βλ. Blanchard, Christopher Humud, Carla Katzman, Kenneth & Weed, Matthew. (2015). *The "Islamic State" Crisis and US Policy* (Washington: CRS Report for Congress R43612), 11 Ιουνίου, 3. Ο Σόλομον μας πληροφορεί ότι σύμφωνα με ρωσικές πηγές οι μαχητές του Νταές ξεπερνούσαν τους 70.000. Βλ. Solomon, 102.

περιβάλλοντος, Προσηλυτισμού και φυσικά Άμυνας/ Στρατιωτικών.³⁸⁴ Επίσης, όπως η Αλ Κάιντα, το Νταές εξέδωσε περιοδικό σε ηλεκτρονική και έντυπη μορφή, σε διάφορες γλώσσες (συμπεριλαμβανομένης της Αγγλικής) με τίτλο «Νταμπίκ».³⁸⁵

Η πρώτη σημαντική διαφορά του σε σχέση με την Αλ Κάιντα, ήταν η παράλληλη ίδρυση κρατικών δομών με την τρομοκρατική δράση. Η στρατηγική του Νταές ήταν από την πρώτη στιγμή η εκμετάλλευση του κενού εξουσίας στο Ιράκ και του εμφυλίου στη Συρία, η αξιοποίηση της περιθωριοποίησης και καταπίεσης των Σουνιτών στις δυο χώρες και συνεπώς η δημιουργία κρατικής δομής, με έλεγχο έκτασης, πηγών ανεφοδιασμού και πλουτισμού και φυσικά τακτικού στρατού.³⁸⁶ Σε αυτό βοήθησαν πολλοί άνεργοι πρώην Μπααθιστές του Σαντάμ Χουσεΐν, οι οποίοι μέχρι πρότινος καταδίωκαν Μουσουλμάνους, αλλά ξαφνικά «ανακάλυψαν» το Ισλάμ.³⁸⁷ Βεβαίως, βοηθά το ότι ο βασικός αντίπαλος για το Νταές, σε αντίθεση με την Αλ Κάιντα, είναι οι Σιΐτες Μουσουλμάνοι, οι οποίοι θεωρούνται πιο επικίνδυνοι από τους Δυτικούς, ακόμα και από το κράτος του Ισραήλ. Η ιεράρχηση των αντιπάλων από τους εντόπιους εχθρούς στους μακρινούς, αποτελεί μια παράπλευρη και συνεπαγόμενη διαφορά με την Αλ Κάιντα, η οποία είχε ως πρώτη στρατηγική επιλογή την επίθεση κατά της Δύσης.

Η επίσης στρατηγική επιλογή των παράλληλων τρομοκρατικών κτυπημάτων, ήταν μάλλον λανθασμένη. Αντί να λειτουργήσει ως αντιπερισπασμός, λειτούργησε συσπειρωτικά για τον υπόλοιπο κόσμο, που αποφάσισε να καταδιώξει το Νταές. Η ανατίναξη Ρωσικού αεροσκάφους με 224

---

³⁸⁴ Solomon, 4.

³⁸⁵ Το Νταμπίκ είναι πόλη της Συρίας, βόρεια από το Χαλέπι και το Νταές άλλαξε τον τίτλο του περιοδικού που εξέδιδε από τον Ιούλιο του 2014 έως τον Ιούλιο του 2016, όταν Τουρκικές δυνάμεις και αντικαθεστωτικοί Σύριοι κατέλαβαν την πόλη. Η ονομασία του νέου περιοδικού είναι «Ρουμίγια», ήτοι Ρώμη.

³⁸⁶ Gerges, ISIS, 7.

³⁸⁷ Χαρακτηριστικά, δυο από τους σημαντικότερους στρατιωτικούς ηγέτες του Νταές ήταν ο πρώην Υποστράτηγος του Σαντάμ Χουσεΐν, Αμπού Άλι αλ-Ανμπαρί που ελέγχει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Συρία και ο επίσης πρώην Μπααθιστής Υποστράτηγος Αμπού Μούσλιμ αλ-Τουρκμάνι υπεύθυνος συλλογής πληροφοριών και αντι-πληροφοριών. Ibid, 9.

νεκρούς το Νοέμβριο του 2015, έγινε σχεδόν ταυτόχρονα με τρομοκρατική επίθεση στην καρδιά της Βηρυτού, αλλά και στην καρδιά του Παρισιού. Πριν περάσει μήνας, έγινε πολύνεκρη επίθεση από το ζεύγος Σαγιέντ Φαρούκ και Τασφίν Μαλίκ στο Σαν Μπερναντίνο στην Καλιφόρνια. Σε λιγότερο από ένα μήνα, το Νταές με λάθος χειρισμούς έφερε πολύ κοντά τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και την ΕΕ. Το αποτέλεσμα ήταν μια στρατιωτική επιχείρηση με εναέριους βομβαρδισμούς και ενίσχυση Κούρδων αλλά και Τούρκων ώστε να επιτεθούν στο Νταές, του οποίου η στρατιωτική απειλή έχει σε πολύ μεγάλο ποσοστό εκλείψει. Η απελευθέρωση της Μοσούλης και της Ράκα μετά από πολύμηνη πολιορκία δείχνουν ότι το Νταές ηττήθηκε πλέον στρατιωτικά, σε όλα τα μέτωπα.³⁸⁸

Μια δεύτερη διαφορά της Αλ Κάιντα και του Νταές, είναι το απόλυτο της «αλήθειας» πηγάζουσα από την εξουσία και τον τίτλο του Χαλίφη. Ο Μπιν Λάντεν είχε δηλώσει υποταγή στον Μουλά Ομάρ, ηγέτη των Ταλιμπάν, και ποτέ δεν αυτοπαρουσιάστηκε ή αυτοανακηρύχθηκε Χαλίφης των πιστών, σε αντίθεση με τον Άμπου Μπακρ αλ-Μπαγκντάντι. Ο ένας και μοναδικός ηγέτης των πιστών, η μια και μοναδική αληθινή έκφανση του Ισλάμ, δεν αφήνουν περιθώρια για παρερμηνείες. Σε αντίθεση με την Αλ Κάιντα που αναζητούσε συμμαχίες, το Νταές θεωρεί όσους δεν ανήκουν σε αυτό, εχθρούς του. Αυτοί συμπεριλαμβάνουν μουσουλμανικά κράτη, άλλους μουσουλμάνους, ακόμα και Σουνίτες που δεν εφαρμόζουν κατά γράμμα τις εντολές του Χαλίφη (και επαγωγικά του Θεού) και φυσικά όλοι οι αλλόθρησκοι. Συνεπώς αληθινοί Μουσουλμάνοι είναι μόνο όσοι υποτάσσονται στη θέληση του Μπαγκντάντι. Δεδηλωμένος στόχος της οργάνωσης είναι όπως περιγράφεται και στο 7^ο τεύχος του περιοδικού της η «εξάλειψη της γκρίζας ζώνης», η «εξάλειψη της υποκρισίας και της αποστασίας».³⁸⁹

Η μη αμφισβήτηση του Χαλίφη, αλλά και το γεγονός ότι όλοι είναι εχθροί, δίνει μια άνεση στο Νταές να αδιαφορεί για την διεθνή κοινή γνώμη. Η Αλ Κάιντα, φοβούμενη τις συνέπειες, για μεγάλο διάστημα δεν αποδεχόταν την

---

³⁸⁸ Δεν μπορεί να προβλεφθεί η μελλοντική πορεία των στρατιωτικών επιχειρήσεων, αλλά η πτώση της Μοσούλης (9 Ιουλίου 2017) και της Ράκα (17 Οκτωβρίου 2017) δεικνύουν τον βαθμό της ήττας του Νταές στο πεδίο της μάχης.

³⁸⁹ Dallal, 21.

ευθύνη για το θεαματικό και πολύνεκρο κτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου που άλλαξε τη ροή της ιστορίας. Αντίθετα, το Νταές επιδιώκει την προβολή ειδηχθών εγκλημάτων εναντίον όλων των εχθρών του, συμπεριλαμβανομένων των Μουσουλμάνων αποστατών. Η συμπεριφορά του σε όσους θεωρεί παγανιστές είναι χειρότερη από τη συμπεριφορά έναντι των ζώων και η επιλογή της φρικτής θανάτωσης αντιπάλων του αποτελεί στρατηγική επιλογή. Αυτή είναι μια ειδοποιός διαφορά με όλες τις τρομοκρατικές οργανώσεις που δεν επιθυμούν την καταδίκη της διεθνούς κοινότητας.³⁹⁰ Παρενθετικά θα πρέπει να σταθούμε ιδιαίτερα στα τρομοκρατικά σχέδια και στις επιθέσεις στο έδαφος των ΗΠΑ. Παρότι από τις μόλις 12 επιθέσεις μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, μόλις οι 4 συνδέονται με το Νταές, μεταξύ 2014 και 2016 από 66 τρομοκρατικά σχέδια στις ΗΠΑ, τα 57 έγιναν από φανατικούς που εμπνεύστηκαν ή δήλωσαν ότι ανήκουν στο Νταές. Το Νοέμβριο του 2015, υπήρχαν περίπου 1.000 Αμερικανοί πολίτες που ανέκρινε το FBI ως πιθανά μέλη της εν λόγω τρομοκρατικής οργάνωσης.³⁹¹

Αν αναλύσουμε λίγο περισσότερο την στρατηγική του Νταές όπως περιγράφεται στα δικά του κείμενα, τότε έχουμε τις ακόλουθες φάσεις: Στην πρώτη φάση («σαουκάτ αλ νικάγια γουάλ ινχάκ») οι επιθέσεις του Νταές γίνονται μόνο για την φθορά, την εξουθένωση και την υπερεξάπλωση του αντιπάλου. Ένα παράδειγμα που δίνεται είναι η επίθεση σε ένα τουριστικό θέρετρο που θα αναγκάσει τις δυνάμεις ασφαλείας να απλωθούν για να προστατέψουν όλα τα θέρετρα. Η υπερεξάπλωση θα οδηγήσει υποχρεωτικά στην διαφύλαξη των πιο «ζωτικών» συμφερόντων (πετρελαιοπηγές, πρεσβείες, κυβερνητικά κτίρια, θέρετρα) και έτσι θα μείνουν περιοχές σχετικά αφύλακτες, που δε θα μπορέσουν να αντιδράσουν στην επίθεση των μουτζαχεντίν του Νταές. Σε αυτές τις περιοχές το Νταές θα αποκτήσει μερικό έλεγχο και τότε θα επιλέξει 2-3 πόλεις κλειδιά στις

---

³⁹⁰ Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι πολλά από τα video της οργάνωσης δεν είναι βίαια. Πέρα από την βασική επιλογή της επίδειξης ωμής βίας και εκφοβισμού των αντιπάλων υπάρχει και «θετική» προπαγάνδα με ηρωισμούς των απλών μαχητών της, με προσφορά κοινωνικών παροχών στους «πολίτες» του Νταές, αλλά και με μουσική ραπ. Επίσης υπάρχει μεγάλη προβολή των «δεινών» που υφίστανται οι Μουσουλμάνοι από Δυτικούς ή «αποστάτες», ενώ γίνεται και μεγάλη προσπάθεια προσηλυτισμού μέσω κοινωνικών δικτύων. Βλ. Solomon, 21.

³⁹¹ Bjelopera, Jerome. (2016). *The Islamic State's Acolytes and the Challenges They Pose to U.S. Law Enforcement* (Washington: CRS Report for Congress R44110), 19 Απριλίου, 3.

οποίες θα επικεντρώσει την κύρια προσπάθειά του. Σε αυτό το σημείο υποδεικνύεται η επικοινωνιακή στρατηγική του Νταές. Θα πρέπει να επιδειχθεί η νίκη, η λεία του πολέμου, αλλά και να τιμωρηθούν σκληρά οι εχθροί ώστε να μην υπάρχουν προβλήματα πειθαρχίας από τον ντόπιο πληθυσμό. Μόνο ο φόβος δεν αρκεί για να διατηρήσει ένα πληθυσμό φιλικό. Το Νταές θα πρέπει να παρέχει τις βασικές ανάγκες όπως φυσική ασφάλεια, υγεία, δικαιοσύνη, θρησκευτική εκπαίδευση, οικονομική ασφάλεια και τροφή στους «πολίτες» του.³⁹²

Ένα κοινό γνώρισμα του Νταές με την Αλ Κάιντα είναι η στρατηγική του φραντσάιζ και των «μοναχικών λύκων», μόνο που το Νταές τις ακολουθεί ταυτόχρονα. Συνήθως το «φραντσάιζ» είναι πρώην συνδεδεμένες με την Αλ Κάιντα οργανώσεις που δηλώνουν πλέον υποταγή στο Νταές, αφού θεωρούν ότι έχει πάρει τη σκυτάλη αλλά και τα σκήπτρα από την Αλ Κάιντα στην παγκόσμια «τζιχάντ». Μέχρι τα μέσα Μαΐου 2015, 36 ακραίες ισλαμιστικές οργανώσεις δρώσες σε 18 διαφορετικές χώρες είχαν τεθεί υπό τον Μπαγκντάντι.³⁹³ Χαρακτηριστικά, στην Αλγερία ο ηγέτης της πρώην Αλ Κάιντα του Ισλαμικού Μαγρέμπ, Γκρουρί Αμπντελμαλίκ δήλωσε υποταγή στον Μπαγκντάντι, προκαλώντας διάσπαση στην οργάνωση, που μέρος της έμεινε πιστό στην Αλ Κάιντα. Στην Τυνησία, ένα άλλο τμήμα της Αλ Κάιντα του Ισλαμικού Μαγρέμπ, η «Ταξιαρχία Ούκμπα Ιμπν Νάφι» επίσης δήλωσε υποταγή στο Νταές.³⁹⁴ Αντίστοιχα μικρότερες ή μεγαλύτερες ομάδες αρχίζουν και δηλώνουν υποταγή στο Νταές και εξαπλώνονται από το Μαρόκο μέχρι την Ινδονησία. Η σημαντικότερη επιτυχία του Νταές ήταν ότι η περιώνυμη Μπόκο Χαράμ³⁹⁵ υπό τον Αμπουμπακέρ Σακάου, η πιο επικίνδυνη αφρικανική οργάνωση, επίσης δήλωσε το Μάρτιο του 2015 υποταγή στον Μπαγκντάντι, παρότι είναι πλέον βέβαιο ότι το έκανε για να δεχθεί στρατιωτική και οικονομική βοήθεια από το «Χαλιφάτο».

---

³⁹² Dallal, 18 και Gerges, *ISIS*, 37.

³⁹³ Γιαννακόπουλος, 121.

³⁹⁴ Solomon, 8.

³⁹⁵ Μπόκο Χαράμ σημαίνει «η δυτική εκπαίδευση είναι απαγορευμένη/ αμαρτία».

Ξεκινώντας από την Μπόκο Χαράμ (βιλαέτι Δυτικής Αφρικής) αποτελεί μια αυτοτελή, πολύ επικίνδυνη τρομοκρατική οργάνωση με δράση στη Νιγηρία, το Νίγηρα, το Καμερούν και το Τσαντ, είναι υπεύθυνη για απαγωγές και θανάτους περισσότερων των 15.000 ανθρώπων και έχει οδηγήσει σε αυτοεξορία/ προσφυγιά περισσότερους από ενάμιση εκατομμύριο Αφρικανούς. Το θεαματικότερο κτύπημα της οργάνωσης που έχει πλέον ενταχθεί το δίκτυο του Νταές έλαβε χώρα το 2011 με τη βομβιστική επίθεση του κτιρίου των Ηνωμένων Εθνών στην πρωτεύουσα της Νιγηρίας, Αμπούτζα, το 2011.

Δυο ακόμα σημαντικά «βιλαέτια», είναι αυτό του Σινά και της Χετζάτζ (Σαουδικής Αραβίας). Στο πρώτο δραστηριοποιούνται όσοι Αδελφοί Μουσουλμάνοι έγιναν πιο ριζοσπαστικοί μετά την ανατροπή της κυβέρνησης Μόρσι από τον Πρόεδρο Σίσι και την καταδίωξη της Αδελφότητας στην οποία θα αναφερθούμε αργότερα. Στο δεύτερο κάποιοι που αποστάτησαν από την Αλ Κάιντα. Φυσικά, τα σημαντικότερα «βιλαέτια» βρίσκονται στις περιοχές που κυριαρχεί χάος λόγω πολέμου, ήτοι στην Υεμένη, τη Λιβύη και το Χορασάν (Αφγανιστάν/Πακιστάν). Στην Υεμένη πρώτος στόχος των τρομοκρατών είναι οι Χούθις, εναντίον των οποίων έχει ταχθεί και η Διεθνής Κοινότητα. Στο «Χορασάν» οι τρομοκράτες που δήλωσαν υποταγή στο Νταές είναι ομπορτουνιστές, πρώην Ταλιμπάν, που είδαν το Νταές σαν μια δύναμη ισχυρότερη τόσο των Ταλιμπάν όσο και της Αλ Κάιντα. Τέλος στη Λιβύη, στον εμφύλιο μεταξύ των μετριοπαθών ισλαμιστών και των κοσμικών αντιπάλων τους, βρέθηκε ένα κενό και δημιουργήθηκε μια μεγάλη περιοχή που ήλεγξε προς στιγμήν το Νταές («βιλαέτι Λιβύης»). Η προσωρινή κατάληψη της Σύρτης και η πολιορκία της Ντέρνα απέδειξε ότι μετά την Συρία και το Ιράκ (και θεωρώντας την Μπόκο Χαράμ ουσιαστικά αυτόνομη), η Λιβύη αποτελούσε το στόχο του Νταές και γι' αυτό διοχέτευσε εκεί περισσότερους από 3.500 μαχητές του. Η ανωτέρω ανάλυση αποδεικνύει ότι το Νταές παρά την στρατιωτική του υποχώρηση σε όλα τα μέτωπα έχει πυρήνες σχεδόν σε ολόκληρο τον κόσμο και παραμένει επικίνδυνο.

Πριν προχωρήσουμε στον ενδεδειγμένο τρόπο αντίδρασης έναντι του Νταές, είναι χρήσιμο να απαντήσουμε στο ερώτημα αν το Νταές είναι πράγματι «ισλαμικό». Η απάντηση δεν είναι εύκολη αφού οι πρακτικές του είναι σίγουρα

αντισλαμικές. Όμως οι «πιστοί» του είναι φανατικοί Μουσουλμάνοι, θεωρούν ότι εφαρμόζουν το Ισλάμ (όχι το «σωστό» Ισλάμ, αλλά το μόνο Ισλάμ) και κάθε τους ενέργεια δικαιολογείται από συγκεκριμένες χαντίθ ή κορανικούς στίχους. Το ευρύτερο πρόβλημα του Ισλάμ είναι η απομόνωση συγκεκριμένων χωρίων, αφού τόσο η πληθώρα πληροφορίας, όσο και η ποιητική φύση του Κορανίου αφήνουν περιθώρια για τεράστιες διαφοροποιήσεις αναλόγως της ερμηνείας των ιερών κειμένων. Πάντως η σκληρότητα του Νταές³⁹⁶ έχει χαρακτηριστεί αντισλαμική ακόμα και από εξτρεμιστές ισλαμιστές. Για παράδειγμα η Αλ Κάιντα έχει καταδικάσει τη συμπεριφορά του Νταές έναντι των γυναικών.³⁹⁷ Είναι προφανές ότι οι ίδιοι οι Μουσουλμάνοι θα δείξουν στο μέλλον έμπρακτα αν θεωρούν το Νταές «σλαμικό» ή όχι. Μέχρι τώρα, οι Μουσουλμάνοι που ζούσαν υπό την σκληρή διακυβέρνηση του Νταές το είχαν «καλοδεχθεί» είτε από φόβο, είτε γιατί τους προσέφερε ασφάλεια και βασικά αγαθά που δεν είχαν απολαύσει επί δεκαετίες. Υπό αυτή την έννοια για κάποιους θρησκευόμενους Σουνίτες η τυραννία του (Σουνίτη κοσμικού) Σαντάμ Χουσεϊν ή του (Αλαουίτη) Μπασάρ αλ Άσαντ δεν διέφερε πολύ από αυτήν του Νταές που φαινόταν μάλιστα λιγότερο εχθρική προς τους Σουνίτες και λιγότερο διεφθαρμένη.³⁹⁸

Η πλήρης στρατιωτική διάλυση του Νταές έχει πολύ μικρή σημασία και μάλιστα περισσότερο ψυχολογική. Σίγουρα η βραχυπρόθεσμη ήττα στο στρατιωτικό πεδίο αποτελεί επιτυχία όμως δεν αρκεί. Επιπρόσθετα, βραχυπρόθεσμα μέτρα αποτελούν οι προσπάθειες καταπολέμησης της χρηματοδότησης των εξτρεμιστικών οργανώσεων, η καλύτερη επιτήρηση των συνόρων, η διάχυση της πληροφορίας και η συνεργασία των Δυτικών κρατών. Σημαντικότερη όμως όλων είναι η υποβοήθηση στη δημιουργία των νέων δομών και ισχυρών θεσμών σε χώρες όπως το Ιράκ, η Συρία, η Λιβύη και η Υεμένη. Να

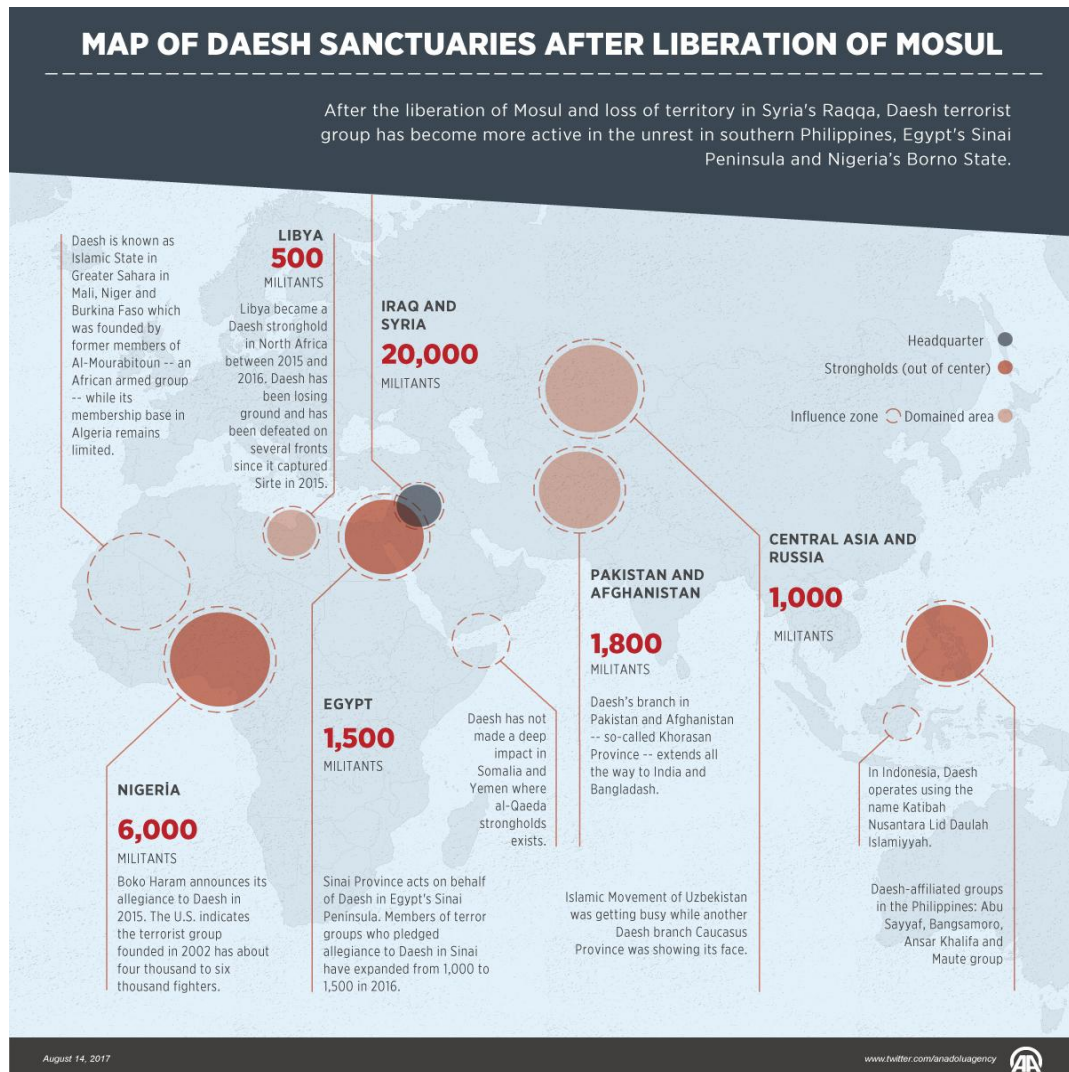
---

³⁹⁶ Για τη φρίκη που έχει προκαλέσει, αλλά και τα αποτρόπαια εγκλήματα του Νταές, βλ. Amnesty International. (2014). *Escape from Hell: Torture and Sexual Slavery in Islamic State Captivity in Iraq* (London: Amnesty International). Ειδικότερα η κοινότητα των Γιαζίντις έχει υποστεί εθνοκάθαρση και περισσότερες από 5.200 γυναίκες και μικρά κορίτσια έχουν πουληθεί ως «ερωτικές σκλάβες» στους μουτζαχεντίν. Βλ. Gerges, *ISIS*, 31.

³⁹⁷ Howie, Luke & Campbell Perri. (2017). *Crisis and Terror in the Age of Anxiety: 9/11, the Global Financial Crisis and ISIS* (New York: Palgrave/ MacMillan), 162.

³⁹⁸ Gerges, *ISIS*, 42.

επισημόνουμε και μια αρνητική επίπτωση της στρατιωτικής διάλυσης του Νταές όπως πριν της Αλ Κάιντα.

Σχήμα 22: Εκτιμώμενη διασπορά των τρομοκρατών του Νταές μετά την απελευθέρωση της Μοσούλης Πηγή: <http://aa.com.tr/en/info/infographic/6773>

Και οι δυο οργανώσεις είχαν και έχουν πληθώρα «ξένων» μαχητών, όχι μόνο Δυτικών, αλλά και από περιοχές όπως ο Βόρειος Καύκασος ή χώρες όπως η Ινδονησία, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα με τρομοκρατία – τηρουμένων των αναλογιών ως η πολυπληθέστερη μουσουλμανική χώρα. Το Νταές έχει ήδη εντάξει στο δυναμικό του μαχητές από τουλάχιστον 81 χώρες Είναι σαφές ότι η διάλυση του «Ισλαμικού Χαλιφάτου» θα στείλει τους «άνεργους μπουτζίχεντιν» σε άλλα μέτωπα, με αποτέλεσμα να περιμένουμε κλιμάκωση στις τρομοκρατικές

επιθέσεις σε Δυτικές μεγαλουπόλεις,³⁹⁹ με τον ίδιο τρόπο που η επικράτηση των μουτζαχεντίν στο Αφγανιστάν τους έστειλε σε περιοχές όπως το Κασμίρ ή στη δημιουργία της αρχικής Αλ Κάιντα., με σημαντικό τετραψήφιο αριθμό Δυτικών «τζιχαντιστών».⁴⁰⁰

Η τρομοκρατία αυτής της μορφής, όπως συμβαίνει και με την Αλ Κάιντα, απλά αποσύρεται όταν πάψει να υπάρχει ο λόγος που γίνεται η «στρατολόγηση» των τρομοκρατών. Μόνο αν σταματήσουν οι διακρίσεις, οι διωγμοί ή οι πολιτικές «δυο μέτρων και δυο σταθμών» που εφάρμοσε η Δύση και τα καταπιεστικά καθεστώτα της Μέσης Ανατολής μπορεί να δοθεί τέλος στην τρομοκρατία, όπως δόθηκε τέλος στην «αριστερή» τρομοκρατία, όταν ο κομμουνισμός ως σύστημα μπήκε στο «χρονοντούλαπο της ιστορίας». Το αίσθημα της ταπείνωσης, της πίκρας και της αδικίας όταν συνδυάζεται με οργή και πιθανόν προσωπική εκδίκηση είναι αήττητο ως συνδυασμός. Επί παραδείγματι, η επίλυση του Παλαιστινιακού (και δευτερευόντως του Κασμίρ) θα κατεύναζε πολλούς οργισμένους Μουσουλμάνους σε όλο τον κόσμο, αλλά και Άραβες ανεξαρτήτως θρησκείας και θα αφαιρούσε ένα ισχυρό επιχείρημα όσων προσπαθούν να μνήσουν έτερους στην τρομοκρατία.⁴⁰¹ Αν, δε, κάποιος αμφιβάλλει για το ζήτημα της αδικίας και τα «δυο μέτρα και δυο σταθμά» ειδικά για την Αμερικανική πολιτική, αρκεί μια απλή ανάγνωση του βιβλίου των κορυφαίων πολιτικών επιστημόνων Μερσάιμερ και Ουόλτ για το Ισραηλινό λόμπυ στις ΗΠΑ και το ρόλο του στην υιοθέτηση τέτοιων πολιτικών.⁴⁰²

---

³⁹⁹ Οι Δυτικές χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό μουσουλμανικού πληθυσμού, ήτοι η Γαλλία, το Βέλγιο, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Δανία και η Γερμανία έχουν ήδη δεχθεί τρομοκρατικές επιθέσεις. Βλ. Archik et al, 22.

⁴⁰⁰ Γιαννακόπουλος, 182-183. Ο αριθμός των «τζιχαντιστών» πολιτών χωρών-μελών της ΕΕ υπερβαίνει τους 5.000 σύμφωνα με Archik, Kristin Belkin, Paul, Blanchard, Christopher Humud Carla & Mix, Derek. (2015). *European Fighters in Syria and Iraq: Assessments, Responses and Issues for the United States* (Washington: CRS Report for Congress R44003), 27 Απριλίου, 19. Άλλοι αναλυτές αναφέρουν Ευρωπαίους πολίτες που πολεμούν για το Νταές σε ένα φάσμα μεταξύ 3.500 και 4.000. Σύμφωνα με von Drehle, David. (2015) "The European Front," *Time*, 26 Ιανουαρίου, 18-19, στο Νταές «υπηρετούν» 1.200 Γάλλοι, 600 Βρετανοί, 600 Γερμανοί 440 Βέλγοι και περισσότεροι από συνολικά 1.000 από έτερες χώρες.

⁴⁰¹ Filiu, *The Arab Revolution*, 121.

⁴⁰² Mersheimer, John L. & Walt, Stephen. M. (2007). *The Israel Lobby and US Foreign Policy* (New York: Farrar, Straus and Giroux).

Ο δεύτερος τρόπος για να καταπολεμηθεί η τρομοκρατία αυτής της μορφής, είναι να δοθεί άλλη διέξοδος στην οργή, αλλά και να εκτεθεί στο ευρύ κοινό η ουτοπία της θεωρίας της Ισλαμικής διακυβέρνησης, που πρεσβεύει το Πολιτικό Ισλάμ. Στην Αίγυπτο η επαναφορά του στρατού στην εξουσία με ανατροπή της εκλεγμένης κυβέρνησης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας⁴⁰³ έδωσε το έναυσμα να ξεκινήσει ένας νέος γύρος βίας και τρομοκρατίας, που δε θα λάμβανε χώρα αν το Πολιτικό Ισλάμ παρέμενε στην εξουσία. Όπως αναλύει ο Τζον Εσπόζιτο «όταν οι Ισλαμιστές υποψήφιοι και οργανώσεις είναι ελεύθεροι από κυβερνητικούς διωγμούς, εργάζονται ενταταγμένοι στο πολιτικό σύστημα και συμμετέχουν σε εκλογές όπως συνέβη στις Τυνησία, Τουρκία, Ιορδανία Αίγυπτο, Λίβανο, Κουβέιτ, Υεμένη, Πακιστάν, Ινδονησία και Μαλαισία. Έχουν αναλάβει υπουργεία σε χώρες όπως Σουδάν, Πακιστάν, Κουβέιτ, Ιορδανία, Υεμένη και Μαλαισία».⁴⁰⁴ Η Τουρκία δεν μετετράπη σε Σαουδική Αραβία και στο Λίβανο η Χεζμπολά συνέπραξε εύκολα και για πολλά χρόνια με Χριστιανούς, ακόμα και πρώην Φαλαγγίτες, τους μισητούς αντιπάλους της στον εμφύλιο. Συνεπώς, οι καταστάσεις έκθεσης σε εξουσία, μετατρέπουν εξ' ανάγκης το Πολιτικό Ισλάμ σε μετριοπαθές και όσο αυτό αποτελεί πόλο εξουσίας, η ισλαμική τρομοκρατία απονομιμοποιείται. Σε αντίθετη περίπτωση, μια φανταστική θεοκρατική πολιτική προσέγγιση μοιάζει τέλεια και ο διωγμός των Ισλαμιστών μαζί με τις προαναφερθείσες μονομερείς και άδικες αντισλαμικές πολιτικές και την περιρρέουσα Ισλαμοφοβία οδηγούν στη δημιουργία των «μοναχικών λύκων», των φανατικών εξτρεμιστών Μουσουλμάνων, της Αλ Κάιντα version 4.0 και φυσικά του πλέον επικίνδυνου φαινομένου της ανόδου της ακραίας έκφανσης του Ισλαμικού εξτρεμισμού και της υπερβολικής και ακατανόητης βίας, του Νταές/ISIS.

Συνεπώς, η ενσωμάτωση των φανατικών μουσουλμάνων στο σύστημα με συμπερίληψή τους στην πολιτική διαδικασία θα αποδείκνυε τις εγγενείς τους αδυναμίες. Η αντίδραση των φανατικών ισλαμιστών σε συγκεκριμένα καθημερινά προβλήματα σίγουρα θα εξέθετε την ουτοπική φύση του ισλαμικού

---

⁴⁰³ Casey, Mary & Joshua, Haber. (2013). "Kerry said Egypt's Army was Restoring Democracy in Removing Morsi", *Foreign Policy*, 2 Αυγούστου.

⁴⁰⁴ Esposito, *The Islamic Threat*, 267-268.

φονταμενταλισμού. Το Νταές και η Αλ Κάιντα μπορεί και πρέπει να ηττηθούν σε πολιτική, κοινωνική και οικονομική βάση, να χάσουν δηλαδή το λαϊκό τους έρεισμα, που δυστυχώς διατηρούν στις μέρες μας.

Συνοψίζοντας, η «παγκόσμια ισλαμική τρομοκρατία» των Αλ Κάιντα και Νταές μας οδηγεί σε δύο συμπεράσματα: το πρώτο είναι ότι έχει διαχειριστεί λάθος και δεν έχει ενσωματώσει η ΕΕ τους μουσουλμάνους δεύτερης και τρίτης γενιάς, και πολλοί από αυτούς βρίσκουν καταφύγιο στην τρομοκρατία. Αυτό φυσικά αποτελεί συμπέρασμα πολλών ακαδημαϊκών ερευνών και δεν είναι κάτι καινοτόμο. Αυτό που δεν έχει απασχολήσει την χώρα μας είναι αν θα μπορούσε η ίδια να κυφορήσει ισλαμική τρομοκρατία. Με την αύξηση του αριθμού των μουσουλμάνων και ιδιαίτερα των προερχομένων από το Αφγανιστάν και το Πακιστάν, δεν θα πρέπει να αποκλείεται η είσοδος στοιχείων που ασπάζονται τον εξτρεμισμό. Συνεπώς, θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί σε περίπτωση ίδρυσης ισλαμικού κόμματος, αυτό να μην ελέγχεται από εξτρεμιστικά στοιχεία και ασπάζεται χανπαλικές/ γουαχαμπικές κοσμοθεωρίες.

6. Ισλάμ στην Εξουσία

Το Ισλάμ βρίσκεται συγκαλυμμένα στην εξουσία σε αρκετές χώρες, υπό την έννοια της τεράστιας επιρροής, όπως στη Σαουδική Αραβία. Όμως υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις στις οποίες κυριάρχησε παντελώς και αντέδρασε διαφορετικά σε κάθε περίπτωση. Στο σιϊτικό Ιράν ο Χομεϊνί αντικατέστησε τον Σάχη στην «ισλαμική επανάσταση», που τουλάχιστον όσον αφορά στην ανατροπή του Σάχη δεν ήταν απόλυτα θρησκευτικού χαρακτήρα. Στο Αφγανιστάν επικράτησαν μετά από ενδο-ισλαμικό εμφύλιο οι περιώνυμοι Ταλιμπάν. Τέλος στο Σουδάν ανέτειλε το άστρο του Χασάν Τουράμπι.

α. Ο δρόμος προς την Ισλαμική Επανάσταση - Οι πολιτικές καινοτομίες του Χομεϊνί και ο ρεαλισμός του Ιράν

Όπως προαναφέρθηκε, οι Ιρανοί ως Σιΐτες μουσουλμάνοι,⁴⁰⁵ παραδοσιακά δε διαχωρίζουν τη θρησκευτική από την πολιτική εξουσία, σύμφωνα με την παράδοση της πρώτης μουσουλμανικής κοινότητας υπό τον Μωάμεθ. Το Ιράν αποτελεί το κέντρο του σιϊτικού κόσμου από την εποχή της δυναστείας των Σαφαβιδών (1500-1722). Στο απόγειο της ισχύος του το Ιράν ήλεγχε πρακτικά όλες τις περιοχές που υπήρχαν σιΐτες: το Μπαχρέιν (απωλέσθη το 1521), το Ιράκ (η Βαγδάτη «έπεσε» το 1638), μέρος του Καυκάσου (μέχρι το 1828), το Δυτικό Αφγανιστάν (μέχρι το 1857), το Βελουχιστάν που βρίσκεται στο Πακιστάν (μέχρι το 1872) και τέλος το Τουρκμενιστάν (μέχρι το 1894).

Το θεοκρατικό σύστημα που επινόησε ο Αγιατόλα Χομεϊνί, έχει ως βάση την άσκηση της εξουσίας από τους ανώτατους κληρικούς και η κοσμοθεωρία του εξετάστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Όπως έχει διατυπωθεί από αρκετούς αναλυτές αποτελεί ένα αμάλγαμα της σιϊτικής κοσμοθεωρίας και του δυτικού

---

⁴⁰⁵ Δεν είναι όλοι Σιΐτες. Υπάρχει και ένα περίπου 10% που είναι Σουνίτες. Βλ. Mir-Hosseini, Ziba. (2010). "Sharia and National Law in Iran" από Otto, Jean Michiel (ed). *Sharia Incorporated* (Leiden: Leiden University Press), 322. Επίσης μπορεί η πλειοψηφία να αποτελείται από «Πέρσες», όμως μεταξύ άλλων οι Ιρανοί είναι κατά 24% Αζέροι, 7% Κούρδοι, 3% Άραβες, 2% Βελοούχοι και 2% Τουρκμένοι.

τρόπου σκέψης, αφού περιέχει Σύνταγμα και τρεις ανεξάρτητες εξουσίες.⁴⁰⁶

Σχήμα 23: Μέγιστη εξάπλωση της ιρανικής αυτοκρατορίας των Σαφαβιδών. Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Safavid_Empire_1501_1722_AD-pt.svg

Για να αντιληφθούμε την Ιρανική κοσμοθεωρία αξίζει να αναφέρουμε τι σημειώνει ο Χομεϊνί στο «τελευταίο του μήνυμα»: «Στην παρακαταθήκη μου απλά επισημαίνω, και ελπίζω οι κοινωνιολόγοι και οι ιστορικοί να σώσουν τους Μουσουλμάνους από αυτό το λάθος: Ο ισχυρισμός ότι ο Προφήτης ασχολήθηκε μόνο με τα πνευματικά ζητήματα και απέπεμψε τα κρατικά και τα κυβερνητικά προβλήματα, καθώς και ότι όλοι οι Προφήτες και Ιμάμηδες έπραξαν το ίδιο, άρα κι εμείς πρέπει να απέχουμε από όλα αυτά είναι ένα οδυνηρό λάθος που θα καταστρέψει τα μουσουλμανικά έθνη και θα ανοίξει το δρόμο στους αιμοσταγείς ιμπεριαλιστές. Γιατί οι εξουσίες που πρέπει να διωχθούν και να κατακριθούν είναι αυτές των διαβολικών κυβερνήσεων που επιδιώκουν διεστραμμένους σκοπούς, οι δικτατορίες και οι τυραννίες. Ο κόσμος τους συνίσταται στην συσσώρευση πλούτου, στην συγκέντρωση αγαθών και στην απόκτηση δύναμης. Είναι με άλλα λόγια ένας κόσμος που απομακρύνει τον άνθρωπο από το Θεό. Η ‘θεία

⁴⁰⁶ Bokhari & Senzai, 137.

διακυβέρνηση' που επιδιώκουμε με σκοπό την πάταξη της τυραννίας, της κακίας και την εξασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι η πραγματοποίηση του επιτεύγματος των ευλογημένων Προφητών Σολομώντα και Μωάμεθ». ⁴⁰⁷ Βλέπουμε καθαρά τις τρεις εκφάνσεις της διακυβέρνησης: την επαναστατική, την κοινωνική και την θρησκευτική.

Η επικέντρωση αυτού του κεφαλαίου είναι στην πρακτική εφαρμογή των καινοτομιών, την «εφαρμογή του Ισλάμ» και την εξέταση του όλου συστήματος εξουσίας στη μοναδική «θεοκρατική» μουσουλμανική χώρα. Ο υπέρτατος ηγέτης και δικαστής (θέση που κατείχε ο ίδιος ο Χομεϊνί), είναι ο πλέον σεβαστός κληρικός και από το θάνατο του ίδιου, είναι ο εκλεκτός του, Αγιατόλα Αλί Χαμενεϊ. Ο ισόβιος υπέρτατος ηγέτης εκλέγεται από το «Συμβούλιο των Σοφών» (ή αλλιώς «Βουλή των Ειδημόνων») που έχει 88 αιρετά μέλη, τα οποία θεωρητικά ελέγχουν και το έργο του. Η θητεία των μελών του εν λόγω συμβουλίου διαρκεί από 8 έως 10 έτη και το έργο τους είναι μικρό αλλά ιδιαίτερα σοβαρό, αφού πέραν της εκλογής του υπέρτατου ηγέτη έχει και την ευθύνη των συνταγματικών αναθεωρήσεων. Πάντως το εν λόγω σώμα συνεδριάζει 1-2 φορές το χρόνο. Από το 2016 τη θέση του προέδρου του «Συμβουλίου των Σοφών» (αλλά και του «Συμβουλίου των Φρουρών» για το οποίο θα μιλήσουμε παρακάτω) κατέχει ο Αχμάντ Τζανάτι.

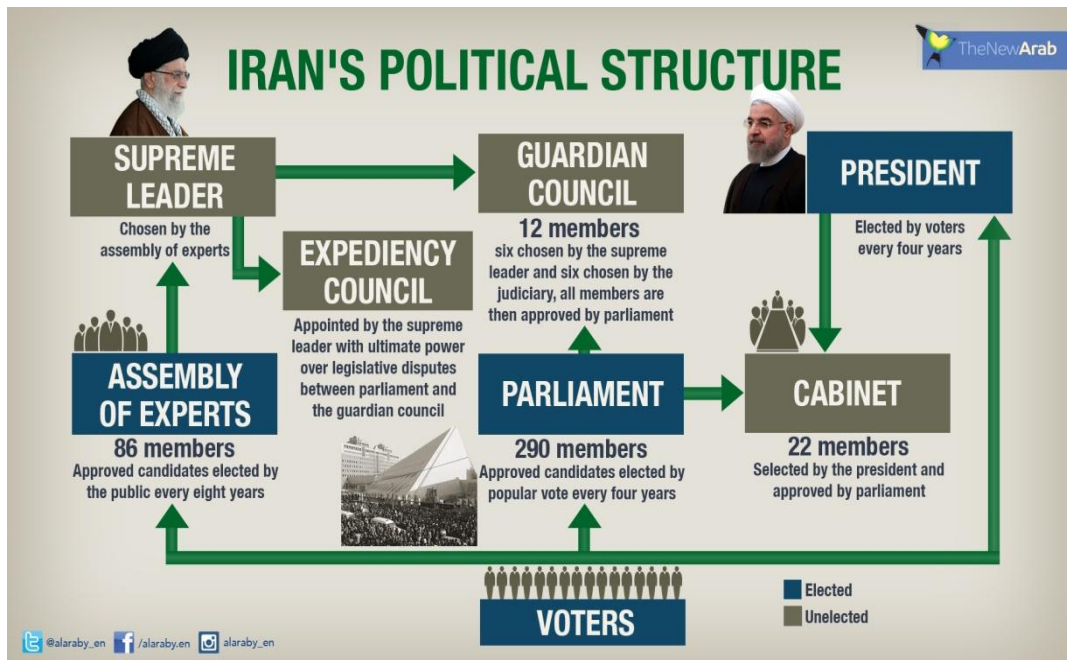
Ο υπέρτατος ηγέτης και δικαστής, αναμφίβολα η σημαντικότερη πολιτική/θρησκευτική μορφή έχει ισόβια θητεία. Θεωρείται «μέγας Αγιατόλα» ⁴⁰⁸ και εκτός των άλλων εξουσιών είναι και Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, των Φρουρών της Επανάστασης και της Θρησκευτικής Αστυνομίας. Επιπρόσθετα, ο υπέρτατος ηγέτης «ελέγχει» το «Ανώτατο Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας», διορίζει τα μισά μέλη στο «Συμβούλιο των Φρουρών» και όλα τα μέλη του «Συμβουλίου της Συμβατότητας».

---

⁴⁰⁷ Κερμανί, Τουμπά (εκδ). (2009). *Τελευταίο Μήνυμα: Η πολιτικοθρησκευτική διαθήκη του ιδρυτή της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν* (Αθήνα: Μορφωτικό Κέντρο της Πρεσβείας της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν στην Ελλάδα), 60-61.

⁴⁰⁸ Ο Χαμενεϊ πριν εκλεγεί υπέρτατος ηγέτης κατείχε τον εκκλησιαστικό βαθμό του «Χότζα αλ Ισλάμ», υποδεέστερο του Αγιατόλα, αλλά η εκλογή του τον έκανε αυτόματα «Μέγα Αγιατόλα». Τον ίδιο εκκλησιαστικό βαθμό (χότζα αλ Ισλάμ) φέρει ο σημερινός πρωθυπουργός Δρ. Χασάν Ρουχανί.

Σχήμα 24: Πολυπλοκότητα του συστήματος διακυβέρνησης του Ιράν. Πηγή: <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2015/12/18/grandson-of-irans-ayatollah-khomeini-enters-politics-as-moderate>

Εξετάζοντας τους προαναφερθέντες θεσμούς, το «Ανώτατο Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας», στο οποίο κατά την αρχή του 2018 προΐσταται ο Αλί Σαμχανί, υποβοηθά τον υπέρτατο ηγέτη, ως το κύριο συμβουλευτικό του όργανο. Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου Ασφαλείας διορίζεται από τον Πρόεδρο και σε αυτό συμμετέχουν οι σημαντικότεροι υπουργοί (εξωτερικών, εσωτερικών, άμυνας και ασφάλειας), όλοι επιλογές του Προέδρου, αλλά και στρατιωτικοί (Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, Διοικητής των Φρουρών της Επανάστασης) οι οποίοι διορίζονται από τον υπέρτατο ηγέτη. Τη δικαστική εξουσία ασκεί το «Συμβούλιο των Φρουρών». Κατά την προεκλογική περίοδο, τα 12 μέλη του «Συμβουλίου των Φρουρών» (6 δικαστές κοινού δικαίου διορισμένοι από τη Βουλή και 6 ισλαμικού, διορισμένοι από τον υπέρτατο ηγέτη) αποφαινόμενοι στο κατά πόσο κάποιος υποψήφιος είναι σε θέση να διεκδικήσει μια βουλευτική ή και την πρωθυπουργική θέση. Σε παλαιότερες εκλογές αποκλείστηκαν συνολικά 3.600 μεταρρυθμιστές πολιτικοί, στους οποίους δεν επιτράπη το «εκλέγεσθαι». Παρότι υπάρχει τάση φιλελευθεροποίησης, σχεδόν πάντοτε οι αποκλεισμένοι υποψήφιοι Πρόεδροι μετρώνται σε τετραψήφιο αριθμό.

Για να εξηγήσουμε το ρόλο του «Συμβουλίου της Συμβατότητας» θα

πρέπει να αναφερθούμε πρώτα στο κύριο σώμα της νομοθετικής εξουσίας. Οι 290 θέσεις του κοινοβουλίου (τετραετής θητεία) καταλαμβάνονται με δημοκρατικές διαδικασίες και ο πρόεδρος της Βουλής το 2018 είναι ο Αλί Λαριτζανί. Το κοινοβούλιο επικυρώνει τις διεθνείς συνθήκες, εγκρίνει τον προϋπολογισμό της χώρας και «ελέγχει» την κυβέρνηση. Το «Συμβούλιο της Συμβατότητας» επιλύει τυχόν διαφορές του κοινοβουλίου με το «Συμβούλιο των Φρουρών». Την εκτελεστική εξουσία ασκεί ο εκλεγμένος Πρωθυπουργός (πάντα κατά την συγγραφή του παρόντος, το 2018), Χασάν Ρουχανί. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να τονίσουμε ότι ο Ρουχανί είναι μετριοπαθής και δεν ήταν ο εκλεκτός του υπέρτατου ηγέτη, Αλί Χαμενεΐ, όμως το Ιρανικό σύστημα επιτρέπει την εκλογή πρωθυπουργού σε κάποιον που αντιτίθεται στις πολιτικές του υπέρτατου ηγέτη. Ο τελευταίος πολιτικός θεσμός στο Ιράν ιδρύθηκε από τον Χαμενεΐ, μόλις το 2011 και είναι το «Ανώτατο Σώμα Διαιτησίας και Συντονισμού των Τριών Εξουσιών».

Το πολιτικό σύστημα του Ιράν δεν είναι ολοκληρωτικό, όμως είναι αυταρχικό.⁴⁰⁹ Είναι όπως διαπιστώσαμε πολύπλοκο και δεν είναι μια απολυταρχία του «υπέρτατου ηγέτη». Μάλιστα ο Χομεϊνί το 1988 προχώρησε και σε αναθεώρηση του Συντάγματος γιατί επιζητούσε «να γίνει σαφέστερη διάκριση ανάμεσα στη βουλευτική εξουσία, στην εκτελεστική, την κυβερνητική και στην δικαστική και ιεροδικαστική».⁴¹⁰ Βέβαια, το σύστημα του Ιράν δεν επιτρέπει τη λειτουργία κομμάτων, ως «αντισλαμική». Υπάρχουν όμως αρκετές πολιτικές οργανώσεις που ζητούν μεταρρυθμίσεις: Το Γραφείο Ενότητας, μια φοιτητική ένωση που αναζητά μεταρρυθμίσεις και η Κοινωνία των Αγωνιζόμενων Κληρικών, στην οποία συμμετέχουν μετριοπαθείς κληρικοί είναι τα πλέον σημαντικά. Μάλιστα στα μέλη του τελευταίου συγκαταλέγεται ο σημερινός πρωθυπουργός, Ρουχανί. Τέλος υπάρχουν και κάποιες οργανώσεις που τέθηκαν εκτός νόμου όπως η μαρξιστική (μόνο όσον αφορά τα οικονομικά θέματα)

---

⁴⁰⁹ Amidian, Hajar. (2017). “Gazing Upon the Land of Oil Through the Prism of Structure, Elite Action, and Civil Society” από Vahabzadeh, Peyman (ed). (2017). *Iran’s Struggles for Social Justice: Economics, Agency, Justice, Activism* (New York: Palgrave/MacMillan), 37.

⁴¹⁰ Ανσαρί, Χαμίντ. (2009). *Επαναστατική Αφύπνιση: Ιστορικο-πολιτική Έρευνα στη ζωή και δράση του Ιμάμ Χομεϊνί* (Αθήνα: Μορφωτικό Κέντρο της Πρεσβείας της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν στην Ελλάδα), 183.

οργάνωση των Αγωνιστών της Ισλαμικής Επανάστασης και το Μέτωπο Συμμετοχής του Ισλαμικού Ιράν.

Από τις προαναφερθείσες πρακτικές αποκλεισμού «ανεπιθύμητων» υποψηφίων Προέδρων αλλά και απαγόρευσης συγκεκριμένων πολιτικών φορέων, είναι προφανές ότι το Ιράν απέχει από το να είναι δημοκρατικό, όμως ακόμα και έτσι είναι δημοκρατικότερο από τις περισσότερες χώρες της Μέσης Ανατολής. Οι γυναίκες έχουν αρχίσει να μη φορούν τσαντόρ, οδηγούν, εργάζονται σε υψηλότατα ποσοστά και μορφώνονται υποχρεωτικά (12ετής εκπαίδευση), ενώ αποτελούν και το 60% των φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.⁴¹¹ Επιπλέον οι γυναίκες συμμετέχουν στην πολιτική ζωή αφού έχουν δικαίωμα ψήφου, υπάρχουν δεκαοκτώ βουλευτίνες⁴¹² και για πρώτη φορά υπάρχει γυναίκα αντιπρόεδρος της κυβέρνησης. Παρόλα αυτά απαγορεύεται οι γυναίκες να γίνουν δικαστές, ενώ όσες φορές κάποια γυναίκα έθεσε υποψηφιότητα για πρόεδρος, βρέθηκε ένα πρόσχημα για να αποκλειστεί η υποψηφιότητά της. Επίσης στην πράξη υφίστανται ιδιαίτερες κοινωνικές διακρίσεις, ιδιαίτερα στην εύρεση εργασίας και στους αποδιδόμενους μισθούς.⁴¹³

Οι εκλογές στο Ιράν, μετά τη διαδικασία «επιλογής» των υποψηφίων, έχουν ελάχιστη νοθεία και κανείς δεν αμφισβητεί σοβαρά τα αποτελέσματά τους. Το έλλειμμα συνεπώς δημοκρατίας δεν οφείλεται ούτε στον μη διαχωρισμό των

---

⁴¹¹ Beeman, William. (2013). "Iran's Islamic Republic" από Esposito, John & Shahin, Emad El-Din. (2013). *The Oxford Handbook of Islam and Politics* (Oxford: Oxford University Press), 402.

⁴¹² Στις τελευταίες εκλογές (Φεβρουάριος 2016) υπήρχαν 586 υποψήφιες για την θέση της βουλευτού.

⁴¹³ «Στο εργατικό δυναμικό παρατηρούνται σημαντικές διαφορές ανάλογα με το φύλο. Υφίστανται διακρίσεις εναντίον των γυναικών σε ρυθμούς συμμετοχής, σε μισθούς, σε συμμετοχή στην πολιτική και συνδέονται με την ευρύτερη διαφορά στο εισόδημα των γυναικών και των ανδρών». Σε μελέτη του Παγκόσμιου Οργανισμού εργασίας το Μάρτιο του 2015, παρά την μόρφωσή τους μόλις το 17% των γυναικών στο Ιράν αποτελούν εργατικό δυναμικό. Συνεπώς περίπου για 80% των οικογενειών στο Ιράν έχουμε απόλυτη πατριαρχία, με τον άνδρα να είναι ο μοναδικός εργαζόμενος, ιδιαίτερα στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, που το ποσοστό αγγίζει το απόλυτο 100%. Για να καταλάβουμε συγκριτικά, στις ΗΠΑ το ποσοστό των οικογενειών που εργάζεται μόνο ο άνδρας είναι 7%. Είναι προφανές ότι οι Ιρανές είναι ιδιαίτερα ευάλωτες σε περιβάλλον διεθνούς οικονομικής κρίσης. Βλ. Chamlouh, Nadereh. (2016). "Gender Inequality and Income Inequality in Iran" από Farzanegan, Mohammad Reza & Alaedini, Pooya. (2016). *Economic Welfare and Inequality in Iran* (New York: Palgrave/MacMillan), 132-136.

εξουσιών, ούτε στην εκλογική νοθεία ή καταστολή, ούτε καν σε αντισυνταγματικές πράξεις, αφού το Σύνταγμα ακολουθείται κατά γράμμα. Το πρόβλημα είναι ότι οι μισές εξουσίες/ θεσμοί στο Ιράν δεν καταλαμβάνονται από εκλεγμένους αντιπροσώπους. Επιπρόσθετα, αυτοί οι μη εκλεγμένοι, αλλά «εκλεκτοί», ελέγχουν τόσο τις Ένοπλες Δυνάμεις όσο και τη Δικαστική εξουσία. Τέλος, έχουν τη δυνατότητα αρνησικυρίας (βέτο) σε αποφάσεις των εκλεγμένων σωμάτων.⁴¹⁴ Οι μη εκλεγμένοι ηγέτες στο Ιράν, είναι παραδοσιακά και οι πιο σκληροπυρηνικοί, αφού συνήθως είναι εκτός από θρησκευτικοί ηγέτες και μεγάλοι σε ηλικία. Πάντως και παρά τις προκλήσεις για φιλελευθεροποίηση, το σύστημα του Ιράν επιβίωσε ενός μακροχρόνιου πολέμου,⁴¹⁵ ενός δυσβάσταχτου οικονομικού αποκλεισμού, μιας σειράς δολοφονιών αρκετών αξιωματούχων του στις αρχές της εγκαθίδρυσής του και φυσικά του θανάτου του χαρισματικού Χομεϊνί. Ακόμα και οι μετριοπαθείς ηγέτες, όπως αυτοί του «πράσινου κινήματος» που ζητούσαν τον Ιούνιο του 2009 μεταρρυθμίσεις επί προεδρίας Αχμεντινεζάντ, δεν επιζητούσαν την αλλαγή του συστήματος, αλλά την βελτίωση συγκεκριμένων πολιτικών και παραμέτρων της εξουσίας.⁴¹⁶

Συγκεκριμένα ο ηγέτης του «πράσινου κινήματος», που είχε διατελέσει Πρωθυπουργός την δεκαετία του 1980, Μιρ Χουσεΐν Μουσαβί, απέρριπτε την διχοτόμηση σε συντηρητικούς και αναθεωρητικούς/ μεταρρυθμιστές. Το σύνθημά του ήταν η «αλλαγή», μια αλλαγή όχι συστήματος, αλλά εκδημοκρατισμού αφού θεωρούσε ότι παρέμενε πιστός στις αρχές της Ισλαμικής Επανάστασης. Μιλούσε

---

⁴¹⁴ Beeman, 399.

⁴¹⁵ Φυσικά η αναφορά στον πόλεμο Ιράν – Ιράκ (1980 – 1989). Οι Μίλτον-Έντουαρντς και Χίντσκλιφ ορθά επισημαίνουν ότι δεν πρόκειται ούτε για πόλεμο μεταξύ Περσών και Αράβων, ούτε για πόλεμο μεταξύ Σουνιτών και Σιΐτών. Ήταν ένας «σύγχρονος πόλεμος μεταξύ κρατών, για λόγους επίκαιρου εθνικού συμφέροντος και περιφερειακής ηγεμονίας στον οποίο η ιδεολογία, οι εθνικές διαφορές και ο θρησκευτικός ζήλος έπαιξαν μεν ρόλο, αλλά όχι πρωτεύοντα». Βλ. Milton-Edwards & Hinchcliffe, 84.

⁴¹⁶ Σύμφωνα με τον Χατζάρ Αμιντιάν η πολιτική ατζέντα του πρώτου μεταρρυθμιστή Προέδρου, Χαταμί, που εξελέγη το 1997 βασιζόταν στην μετριοπάθεια, στην ανοχή και στην καταπολέμηση της διαφθοράς. Επιζητούσε την εφαρμογή και όχι την κατάργηση του Ισλαμικού Συντάγματος. Τόνιζε ότι δεν δινόταν η δέουσα σημασία και η συνταγματική εξουσία στα προβλεπόμενα δημοτικά συμβούλια και έκανε κριτική για την καταπίεση και καταπάτηση πολιτικών δικαιωμάτων που προστατεύονταν από το άρθρο 3 του Ιρανικού Συντάγματος. Βλ. Vahabzadeh, 39.

για περισσότερη δημοκρατία κάτι που άγγιζε και τους «κοσμικούς» και τους «ισλαμιστές».⁴¹⁷

Γυρίζοντας πίσω στην εποχή της Επανάστασης, η μετάβαση από τον Σάχη στο Χομεϊνί δεν υπήρξε ουσιαστικά μια διαδοχή απολυταρχίας, αλλά μια συνέχεια απολυταρχίας, με δημοκρατικότερη επίφαση. Ο λόγος είναι ότι για διαφορετικούς λόγους η εξουσία των δυο ανδρών ήταν αναμφισβήτητη. Ο Σάχης αναφερόταν μεταξύ άλλων ως «ο βασιλεύς των βασιλέων», «το Φως των Αρείων» και ο «Ιδρυτής του Νέου Πολιτισμού». Αντίστοιχα, ο Χομεϊνί αναφερόταν ως «μέγας Ιμάμης», η «Ελπίδα των καταπιεσμένων της Γης» και φυσικά ο «Διοικητής των απανταχού πιστών».⁴¹⁸ Και στους δυο ηγέτες είναι προφανής η υπερβολή και η ανάδειξη υπεράνθρωπων δυνατοτήτων. Ο μεν Σάχης στόχευε περισσότερο στην ταυτοποίησή του με τον εθνικισμό και τον εκσυγχρονισμό, ενώ ο Χομεϊνί προσωποποίησε τον λαϊκισμό, τον αντιιμπεριαλισμό και την κοινωνική δικαιοσύνη, δίνοντας μια παγκόσμια διάσταση στην επανάστασή του. Τα κηρύγματα του Χομεϊνί είχαν πάντα ως στόχους τόσο τον Σάχη όσο και την Αμερικανική «τοξική επιρροή» στο Ιράν. Αυτή η «τοξική επιρροή» δεν είναι παρατήρηση ή προϊόν της σκέψης του Χομεϊνί, αλλά προϋπήρχε. Σημαντικότερο είναι το έργο του Ταλάλ αλέ Αχμάντ «Δυτική Τοξικότητα» (“Gharbzadegi” – “Westoxication”).⁴¹⁹ Όταν ανέλαβε την εξουσία ο Χομεϊνί ανέθεσε σε επιτροπή (κυρίως αποτελούμενη από κληρικούς) να συγγράψει ένα νέο Σύνταγμα. Το Σύνταγμα αυτό επηρεασμένο από την αρχή της δυτικής «τοξικής επιρροής» δεν είχε καμία αναφορά στη Δυτική πολιτική ή ιδεολογική σκέψη. Τα πάντα περιστρέφονταν θεωρητικά γύρω από το Ισλάμ και λάμβαναν υπόψη μόνο τις ιρανικές/ σιιτικές παραδόσεις, ενώ στην πραγματικότητα είχαν σαφείς επιρροές από τη δυτική σκέψη.⁴²⁰

---

⁴¹⁷ Shahibzadeh, Yadullah. (2016). *Islamism and Post-Islamism in Iran: An Intellectual History* (Oslo: Palgrave/ MacMillan), 201.

⁴¹⁸ Farsoun, Samih K. & Mashayekhi, Mehrdad. (1991). “Introduction: Iran’s Political Culture” από Farsoun, Samih K & Mashayekhi, Mehrdad (eds). (1992). *Iran: Political Culture in the Islamic Republic* (London: Routledge), iii.

⁴¹⁹ *ibid*, 9.

⁴²⁰ Hiro, Dilip. (1985). *Iran under the Ayatollahs* (London: Routledge), 117.

Η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ του Χομεϊνί δημιούργησε εχθρούς, αλλά – όπως όλες οι επαναστάσεις – δεν ήταν αναίμακτη, ούτε σεβάστηκε τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα. Το μεγάλο θύμα της δεν ήταν οι υποστηρικτές του Σάχη (άλλωστε δεν ήταν ποτέ λαοφιλής), αλλά η ιρανική αριστερά και ιδιαίτερα οι καθηγητές και οι μαθητές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Κατά την «Πολιτισμική Επανάσταση» (1980-1983), που παρέπεμπε στην αιματηρή και αποτυχημένη αντίστοιχη προσπάθεια του Μάο στην Κίνα, άγνωστος αριθμός μαθητών και καθηγητών εξορίστηκαν, αυτοεξορίστηκαν, βασανίστηκαν ή θανατώθηκαν ως εχθροί του καθεστώτος.⁴²¹ Όταν ξανάνοιξαν τα πανεπιστήμια το 1983, είχαν «ισλαμοποιηθεί». Βέβαια, οι φανατικοί Μουσουλμάνοι ανακάλυψαν ότι δεν υπάρχει ισλαμική παιδαγωγική, ισλαμικές πολιτικές ή θετικές επιστήμες. Συνεπώς οι αλλαγές ήταν πολύ λιγότερες από την αναμενόμενη κοσμογονία.

Για τη μελέτη μας, μεγαλύτερη σημασία έχει το ποσοστό «ισλαμοποίησης» της εσωτερικής αλλά και της εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή να δούμε αν άλλαξε και κατά πόσο η εξωτερική πολιτική και αν εφαρμόζεται και σε ποιο βαθμό η Σαρία. Το «ισλαμικό» σύνταγμα της χώρας έχει 14 κεφάλαια και συνολικά 177 άρθρα. Θεωρητικά διακηρύσσει την ισότητα όλων των ανθρώπων (φυσικά και των δυο φύλων), εξασφαλίζει τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ τα άρθρα 32 έως 37 παρέχουν εξαιρετική νομική προστασία σε όλους. Φυσικά στην πράξη έχουν πολλές φορές παραβιαστεί οι αρχές του συντάγματος. Παρότι ο Προφήτης Μωάμεθ παντρεύτηκε την Αΐσα όταν ήταν 9 ετών, στο Ιράν απαγορεύεται ο γάμος της γυναίκας πριν τα 18 και του άνδρα πριν τα 20. Επίσης παρότι το διαζύγιο είναι θεωρητικά εύκολη υπόθεση για τον μουσουλμάνο άνδρα, στο Ιράν πρέπει να γίνει δικαστήριο (ακόμα και για συναινετικά διαζύγια, σε μια

---

⁴²¹ Shahibzadeh, 93. Την «πολιτισμική επανάσταση» ξεκίνησε με τον περίφημο λόγο του προς τους φοιτητές ο ίδιος ο Χομεϊνί, την 21 Μαρτίου 1980, ανήμερα της Περσικής Πρωτοχρονιάς («νοουρούζ»). Επεσήμανε την ανάγκη να αλλάξει ολόκληρο το σύστημα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και να εισαχθεί σε αυτό η Ισλαμική Επανάσταση, ήτοι να απαλλαγεί από τις ξένες επιρροές. Ήθελε σε ένα «υγιές» περιβάλλον να διδάσκονται οι Ισλαμικές επιστήμες. Χαρακτηριστικά, απευθυνόμενος στους φοιτητές είπε «Αγαπημένοι μου μαθητές, πρέπει να αγωνιστείτε για να σωθείτε από την δυτική τοξικότητα (“Westoxication») και να βρείτε τι έχει χαθεί μέσα σας. Η Ανατολή έχει χάσει την γηγενή της κουλτούρα και εσείς που επιθυμείτε να είστε ελεύθεροι και ανεξάρτητοι πρέπει να αντισταθείτε.... Η αποικιοκρατική εκπαίδευση πρέπει να ξεριζωθεί και το Ισλαμικό Πανεπιστήμιο να δημιουργηθεί». Βλ. Rezamand, Ardalan. (2017) “Justice Interrupted: The University and the Imam” από Vahabzadeh, 140.

προσπάθεια αποτροπής για να μην υπάρχουν πολλά διαζύγια). Σε θέματα προστασίας της συζύγου, με το διαζύγιο η σύζυγος δικαιούται τη μισή περιουσία του συζύγου που αποκτήθηκε μέσα στο γάμο, επιστροφή προίκα (αμαχρ) αν είχε δώσει η γυναίκα, κάτι που δεν συνηθίζεται, και πιθανόν (αποφασίζει ο δικαστής) και αποζημίωση για τις δουλειές του σπιτιού («οτζράτ αλ-μεθλ») για όσα χρόνια ήταν παντρεμένη.⁴²² Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι οι συγκεκριμένες διατάξεις όχι μόνο δεν είναι ισλαμικές, αλλά έρχονται και σε ευθεία αντίθεση με τη Σαρία.

Κάποιες άλλες διατάξεις όμως έχουν εισαχθεί λόγω της Σαρία. Για παράδειγμα δεν απαγορεύεται, παρότι έχει πολλές προϋποθέσεις, η πολυγαμία. Λόγω πατριαρχίας, ο πατέρας και όχι η μητέρα αναλαμβάνει την επιμέλεια των τέκνων σε περίπτωση διαζυγίου.⁴²³ Το χειρότερο είναι ότι έχουν εισαχθεί οι προβλεπόμενες αυστηρότατες ποινές για τη μοιχεία (από 100 μαστιγώσεις μέχρι και θάνατος δια λιθοβολισμού για ελεύθερες ή παντρεμένες αντίστοιχα), θανατική ποινή για την ανδρική ομοφυλοφιλία και 100 μαστιγώσεις για την γυναικεία, 75 μαστιγώσεις για την προαγωγή σε πορνεία, 80 μαστιγώσεις για την κατανάλωση αλκοόλ, 80 μαστιγώσεις για την συκοφαντία σε θέματα μοιχείας, ενώ υπάρχει και η ποινή του ακρωτηριασμού του καρπού σε περίπτωση κλοπής, αλλά υπό τέτοιες προϋποθέσεις που είναι πρακτικά αδύνατο. Το χειρότερο είναι ότι τιμωρείται η αποστασία και ο «πόλεμος εναντίον του Θεού», ήτοι η βλασφημία του Ισλάμ.

Στην πράξη δεν εφαρμόζονταν οι περισσότερες από τις ποινές αυτές, μάλιστα για τους ακρωτηριασμούς και λιθοβολισμούς υπήρχε και επίσημο *moratorium* από το 2002. Όμως μεταξύ 2006 και 2009 για θέμα «εντυπωσιασμού», ο Αχμεντινεζάντ επέτρεψε τη θανάτωση μιας γυναίκας και τριών ανδρών για μοιχεία, πάντα δια λιθοβολισμού.⁴²⁴ Είναι φανερό ότι όσο δεν

---

⁴²² Otto, 355.

⁴²³ Για την ακρίβεια, η μητέρα διατηρεί την επιμέλεια των αγοριών μέχρι τα 2 έτη και των κοριτσιών μέχρι τα 7. Ibid, 354.

⁴²⁴ Είναι απορίας άξιο το πώς καταδικάστηκαν για μοιχεία, αφού πρέπει για την πράξη να υπάρχουν μάρτυρες «3 δίκαιοι άνδρες και 2 δίκαιες γυναίκες» σύμφωνα με το άρθρο 198 του Ιρανικού ποινικού κώδικα. Βλ. Nayyeri, Mohammad Hossein. (2014). “The Question of ‘Stoning to Death’ in the New Penal Code of the IRI” από Iran Human Rights Documentation Center. Είναι επίσης γνωστό ότι επιχειρείται η κατάργηση της ποινής αυτής. Χαρακτηριστικά η καταδικασθείσα

καταργούνται από το ποινικό σύστημα οι ανωτέρω ποινές, έχουμε κατάφορη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η εξωτερική πολιτική και στόχευση του Ιράν για ηγεμονική παρουσία στην Μέση Ανατολή παραμένει σταθερή από εποχής Σάχη. Η Τεχεράνη συγκρούεται γεωπολιτικά σε αυτή την περιοχή με τις μοναρχίες του Κόλπου. Μόνο σε δυο περιπτώσεις το Ιράν «συμμάχησε» ιστορικά με τη Σαουδική Αραβία. Η πρώτη προσέγγιση των δυο κρατών έλαβε χώρα στην αρχή της δεκαετίας του 1960, όταν επικράτησε ο παναραβισμός του Νάσσερ και ανετράπη ο Χασεμίτης βασιλιάς του Ιράκ με το κόμμα Μπάαθ να επικρατεί και στο Ιράκ και στη Συρία. Εκεί ο Σάχης του Ιράν και ο βασιλιάς Σαούντ ένωσαν απειλούμενοι από επαναστατικές δυνάμεις. Επίσης η Αμερική πίεσε προς την κατεύθυνση των στενών σχέσεων των δυο χωρών. Η δεύτερη προσέγγιση έγινε με την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, όπου οι Ιρακινοί ήταν σε απόσταση πυρός από τις σαουδαραβικές πετρελαιοπηγές, μετά βέβαια από το γνωστό δεκαετή πόλεμο Ιράν – Ιράκ. Τότε και οι δυο χώρες θεωρούσαν τον Σαντάμ Χουσεΐν ως το μεγάλο τους αντίπαλο. Ακόμα και τότε όμως οι σχέσεις των χωρών δεν ήταν «θερμές». Επίσης το «πυρηνικό πρόγραμμα» του Ιράν ξεκίνησε το 1957 επί Σάχη, με διμερή διακρατική συμφωνία συνεργασίας σε θέματα «ειρηνικής» πυρηνικής ενέργειας με τις ΗΠΑ.⁴²⁵

Η Ισλαμική Επανάσταση οδήγησε σε διαφορετικό προσανατολισμό συμμαχιών και όχι σε αλλαγή στόχευσης. Από τη στιγμή που όχι μόνον έπαψε να είναι η Τεχεράνη το «αγαπημένο παιδί» των ΗΠΑ στην περιοχή, αλλά ήρθε και σε απόλυτη ρήξη με την Υπερδύναμη, προσπάθησε να αξιοποιήσει τον χαρακτήρα του πολιτεύματος και να δημιουργήσει ένα σιΐτικό τόξο, το οποίο να επηρεάζει τις εξελίξεις και να αποτελεί τον μακρύ βραχίονα του Ιράν στην ευρύτερη Μέση Ανατολή. Στη Συρία οι Αλαουίτες Μπααθιστές, που βρίσκονταν στην εξουσία και που λογικά θα έπρεπε ως «σιΐτες μεν, αιρετικοί δε» και φυσικά ως ιδιαίτερα

σε θάνατο δια λιθοβολισμού Σακινέ Μοχαμάντι Αστιάνι, αφέθηκε ελεύθερη το 2014, μετά από εννεαετή κάθειρξη παρά την θανατική ποινή που της είχε επιβληθεί.

⁴²⁵ Σιούσιουρας, Πέτρος & Κυριακίδης, Κλεάνθης. (2013). «Το Ιράν στην Παγκόσμια Σκακιέρα», *Foreign Affairs Hellenic Edition*, 16/13, Ιούνιος, 151-168.

«κοσμικοί» να αποτελούν αντίπαλο, έγιναν ο κύριος σύμμαχος της Τεχεράνης στην περιοχή, με πρόσχημα τη θρησκεία. Στην προσπάθεια απόκτησης περιφερειακού ρόλου, το Ιράν συμμετέχει ηγετικά στο Κίνημα Αδεσμεύτων (που αριθμεί 120 χώρες-μέλη και 17 χώρες-παρατηρητές), του οποίου είχε την Προεδρία από τον Αύγουστο του 2012 και για περίοδο τριών ετών, ενώ έχει συνολικά σημαντική εξωστρέφεια και έντονη διπλωματική παρουσία.⁴²⁶ Συνεπώς το Ιράν δεν είναι κράτος με διεθνή απομόνωση, όπως πολλές φορές παρουσιάζεται. Εν κατακλείδι, στην χώρα έχει επιβληθεί μια ιδιότυπη και όχι απόλυτη «σαρία», ενώ και η διεθνής στόχευση της χώρας για περιφερειακό ρόλο παραμένει αναλλοίωτη.

β. Επικράτηση διά πολέμου: Η άνοδος των Ταλιμπάν

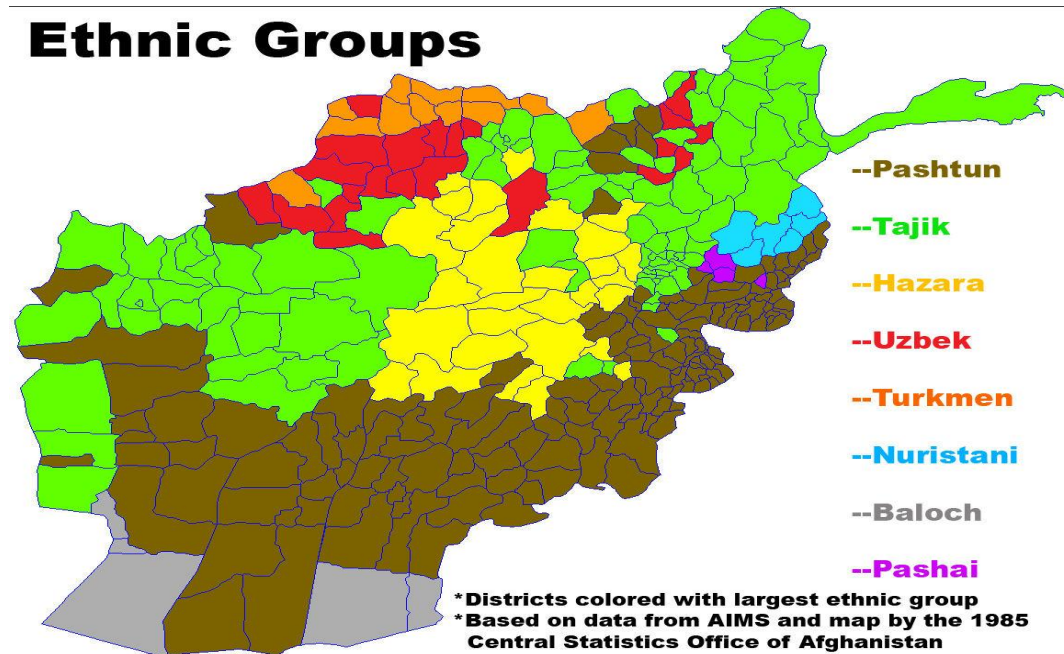
Κατά την συγγραφή του παρόντος πονήματος, το Αφγανιστάν διανύει το 40^ο έτος συνεχούς πολέμου, ενός πολέμου που ξεκίνησε το 1978 και οδήγησε στην δημιουργία των Ταλιμπάν. Ο εμφύλιος (στην πρώτη του φάση) στην χώρα της Κεντρικής Ασίας ξεκίνησε με το πραξικόπημα της 27^{ης} Απριλίου 1978, το οποίο ανέτρεψε τον εθνικιστή πρόεδρο Μοχάμεντ Νταούντ. Πίσω από την ανατροπή της εκλεγμένης κυβέρνησης βρισκόντουσαν αξιωματικοί που είχαν εκπαιδευτεί στην Σοβιετική Ένωση και ήταν προσκείμενοι στο κομμουνιστικό κόμμα. Οι μεταρρυθμίσεις των κινηματιών τους έφεραν σταδιακά σε σύγκρουση με την παραδοσιακή κοινωνία, με φυλάρχους και κυρίως με όσους Μουσουλμάνους είχαν βαθιά θρησκευτικά αισθήματα. Οι Αφγανοί χωρικοί ξεκίνησαν να «στασιάζουν» το καλοκαίρι του 1978 όμως μετά τον Οκτώβριο και στο πλαίσιο υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων, η χώρα βρέθηκε σε πλήρη εμφύλιο. Πολύ σημαντική ήταν η συμβολική αλλαγή της σημαίας που έλαβε χώρα εκείνο το μήνα και αντικαθιστούσε το πράσινο χρώμα του Ισλάμ από το κόκκινο του κομμουνιστικού κόμματος.⁴²⁷ Σε μια χώρα πολυφυλετική, αλλά ανεκτική στην

---

⁴²⁶ Katzman, Kenneth. (2017). *Iran's Foreign and Defense Policies* (Washington: CRS Report for Congress R44017), 7 Νοεμβρίου, 6.

⁴²⁷ Goodson, Larry P. (2001). *Afghanistan's Endless War: State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban* (Seattle: University of Washington Press), 56. Για περισσότερες λεπτομέρειες για τις πολιτικές των Αφγανών κομμουνιστών και το ξεκίνημα του εμφυλίου, βλ.

διαφορετικότητα, ο συνεκτικός κρίκος ήταν πάντοτε το Ισλάμ, ένα Ισλάμ μετριοπαθές που συνέδεε όλους τους Αφγανούς, ήτοι την πλειοψηφία που ανήκει στην φυλή Παστούν, τους Σιΐτες Χαζάρους, του Τατζίκους και τους Ουζμπέκους. Ακόμα και αρκετοί υψηλόβαθμοι κομμουνιστές Αφγανοί «προσεύχονταν πέντε φορές τη μέρα».⁴²⁸

Σχήμα 25: Εθνοτικός χάρτης του Αφγανιστάν. Πηγή:

https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/7shrca/ethnic_map_of_afghanistan_1160_878/

Το πρώτο τετράμηνο του εμφυλίου που ξεκίνησε σαν στάση κατά τον αγροτικών μεταρρυθμίσεων και μετεξελίχτηκε σε «τζιχάντ», αυτός διεξαγόταν στις δύσκολα ελεγχόμενες αγροτικές περιοχές, αλλά από τα μέσα Μαρτίου 1979 εξαπλώθηκε στις πόλεις με πρώτη την Χεράτ.⁴²⁹ Η κατάσταση ήταν ιδιαίτερα δύσκολη για τον οργανωμένο Αφγανικό στρατό, αφού μεγάλο του μέρος λιποτακτούσε ή αυτομολούσε στους αντιπάλους του που πολεμούσαν υπό φυλάρχους και με έντονη θρησκευτική συνείδηση, εναντίον των υποτιθέμενα

Bradsher, Henry S. (1985). *Afghanistan and the Soviet Union* (Durham: Duke University Press), 70-86 και Newell, Richard S & Newell, Nancy P. (1981). *The Struggle for Afghanistan* (NY: Cornell University Press), 71- 75.

⁴²⁸ Rashid, 82.

⁴²⁹ Bradsher, 101.

«άθρων κομμουνιστών». Στα τέλη του έτους, υπολογίζεται ότι ο αριθμός των στρατιωτών της χώρας μειώθηκε από 80.000 σε 20.000-30.000 ανάλογα με τις πηγές.⁴³⁰

Οι εσωτερικές δολοπλοκίες στην Κυβέρνηση οδήγησαν στην αρχή τον Χαφιζουλά Αμίν στην πρωθυπουργία. Αυτός θανάτωσε τον Πρόεδρο, ήταν σκληροπυρηνικός, αλλά δεν άκουγε ούτε τους Σοβιετικούς, που προσπαθούσαν να ελέγξουν την κατάσταση. Οι τελευταίοι μάλιστα προσπάθησαν να τον δολοφονήσουν. Οι επιλογές του Κρεμλίνου μειώνονταν με το χρόνο και έτσι αποφασίστηκε να γίνει στρατιωτική επέμβαση και να ονομαστεί πρωθυπουργός ο έμπιστος της Μόσχας, Μπαμπράκ Καρμάλ. Την παραμονή Χριστουγέννων ξεκίνησε η Σοβιετική εμπλοκή/ εισβολή με καταλήψεις των αεροδρομίων της χώρας και αντίστοιχες αεραποβάσεις. Παρότι οι Αφγανοί χάρηκαν με την δολοφονία του Αμίν που ακολούθησε την Σοβιετική εισβολή και επικράτηση, δεν ανεχόντουσαν τους ξένους στο έδαφός τους και πλέον ο αγώνας πήρε παράλληλα με το θρησκευτικό και εθνικο-απελευθερωτικό χαρακτήρα.

Μέχρι το 1983 ο Ερυθρός Στρατός κατόρθωσε να ελέγξει τις μεγάλες πόλεις και συνολικά το 15-20% της υπαίθρου. Οι βασικές εγκαταστάσεις, οι στρατιωτικές βάσεις, οι οδικές αρτηρίες και οι αγωγοί υδρογονανθράκων ήταν υπό απόλυτο Σοβιετικό έλεγχο. Οι ΗΠΑ, η Σαουδική Αραβία και κυρίως το Πακιστάν⁴³¹ αποφάσισαν να βοηθήσουν τους μουτζαχεντίν που πολεμούσαν τη Σοβιετική Ένωση. Πέραν των γηγενών ή των συγγενών φυλών (για παράδειγμα Πακιστανοί Παστούν που ένιωθαν την φυλετική τους ταυτότητα ισχυρότερη από την εθνική και ενίσχυσαν τους Αφγανούς Παστούν), τον αγώνα κατά των απίστων εισβολέων ενίσχυσαν και φανατικοί Μουσουλμάνοι από άλλες (κυρίως Αραβικές)

---

⁴³⁰ Πιο αυξημένους αριθμούς δίνει ο Γκούντσον (Goodson, 57) και μειωμένους ο Ίσμπυ (Isby, 18).

⁴³¹ Το Πακιστάν ανέλαβε το κομμάτι της εκπαίδευσης των μουτζαχεντίν. Μέχρι το 1987, όπως δήλωσε ο ταξίαρχος Μουχαμάντ Γιουσάφ, υπεύθυνος των «αφγανικών επιχειρήσεων» για τις πακιστανικές μυστικές υπηρεσίες «τουλάχιστον 80.000 μουτζαχεντίν είχαν εκπαιδευτεί στο Πακιστάν και πολλές χιλιάδες παραπάνω στο Αφγανιστάν» από τον πακιστανικό στρατό. Μόνο το 1987 παραδόθηκαν από το Πακιστάν 65.000 τόνοι όπλων και πολεμοφοδίων, συμπεριλαμβανομένων αντιαεροπορικών και αντιαρματικών κατευθυνόμενων βλημάτων. Βλ. Swami, Praveen. (2007). *India, Pakistan and the Secret Jihad* (London: Routledge), 145.

χώρες. Οι Αμερικανοί που πολεμούσαν τη Σοβιετική Ένωση «δι' αντιπροσώπου», ανάμεσα στο υπόλοιπο στρατιωτικό υλικό που αποδέσμευσαν, τροφοδότησαν τους Αφγανούς αντάρτες και τους ξένους μουτζαχεντίν με φορητά κατευθυνόμενα βλήματα “Stinger”⁴³² που εξουδετέρωσαν την σοβιετική αεροπορική υπεροχή και δημιούργησαν δυσαναπλήρωτες απώλειες στον Ερυθρό Στρατό.

Οι Σοβιετικοί που είχαν πλέον (από το 1985) ως πολιτικό ηγέτη τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, αντικατέστησαν τον Καρμάλ με τον Νατζιμπουλά και ξεκίνησαν να αποχωρούν από το Αφγανιστάν τον Απρίλιο του 1988. Η αποχώρησή τους ολοκληρώθηκε το Φεβρουάριο του 1989. Ο εμφύλιος συνεχίστηκε μέχρι το 1992 με αμείωτη ένταση και ο νέος Αφγανός ηγέτης προσπάθησε να κατευνάσει τους Ισλαμιστές, που από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 όχι μόνο δεν ήταν αποκλειστικά Αφγανοί, αλλά ήταν γαλουχημένοι με αρχές ενός σκληροπυρηνικού Ισλάμ. Εκείνη τη χρονιά η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης ανάγκασε τον Νατζιμπουλά να αποχωρήσει και οι μουτζαχεντίν μπήκαν στην πρωτεύουσα. Τότε ξεκίνησε ένας ακόμα εμφύλιος, κυρίως μεταξύ Ισλαμιστών. Επειδή υπήρχαν πολλές αντιμαχόμενες ομάδες με διαφορετικούς στόχους, δεν μπόρεσαν να συνεννοηθούν για μεταβατική εξουσία και ο πρόεδρος (και ηγέτης μιας φατρίας των μουτζαχεντίν) Γκουλμπουντίν Χεκματουάρ, ορκίστηκε μόλις τον Ιούνιο του 1993, αφού εκτόπισε τον προσωρινό πρόεδρο Ραμπανί και έχοντας βομβαρδίσει την πρωτεύουσα αφήνοντας πίσω του 10.000 νεκρούς αμάχους. Θα διατηρούσε την εξουσία του μέχρι την άφιξη στην Καμπούλ μιας άλλης ομάδας μουτζαχεντίν, των περίφημων Ταλιμπάν.

Οι Ταλιμπάν δημιουργήθηκαν από ελάχιστους πυρήνες εμπειροπόλεμων μουτζαχεντίν αλλά κυρίως από πλήθος νεαρών μαθητών που θήτευσαν στα ιεροδιδασκαλεία («μεντρεσέδες») των βορειοδυτικών περιοχών του Πακιστάν. Σε αυτά τα ιεροδιδασκαλεία τα αγόρια (αποκλειστικά) μάθαιναν δυο πράγματα: Ισλάμ και Πόλεμο. Δεν είχαν γνωρίζει το παλαιό Αφγανιστάν με την πλούσια κουλτούρα και ιστορία του, πολλά ήταν ορφανά και ένιωθαν άβολα στη θέα των γυναικών και το μόνο ιδανικό τους ήταν η επιστροφή στην «αγνή ζωή των

---

⁴³² Τα πρώτα βλήματα παραδόθηκαν τον Οκτώβριο 1986. Βλ. Goodson, 68.

συντρόφων του Προφήτη». Αυτοί ενώθηκαν υπό τον Μουλά Μουχάμαντ Ομάρ, ο οποίος είδε ότι οι προθέσεις των μεγάλοςχημων μουτζαχεντίν, όπως του Χεκματάρ είναι προσωπικής εξουσίας και όχι επιβολής του «αγνού Ισλάμ». Το 1990 βρισκόντουσαν στις βορειοδυτικές περιοχές του Πακιστάν περίπου τέσσερα εκατομμύρια Αφγανοί πρόσφυγες (άλλα δύομιση εκατομμύρια είχαν μεταβεί στο Ιράν). Με Σαουδαραβικά χρήματα και Πακιστανική ενίσχυση και αφού πέρασαν από την προαναφερθείσα διαδικασία «επανισλαμοποίησης» με διδασκαλία του γουαχαμπικού Ισλάμ ή του πουριτανικού Ισλάμ των Ντεομπάντις που είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ήταν έτοιμοι να υλοποιήσουν το όραμά τους.

Σχήμα 26: Χάρτης με τους Παστούν του Αφγανιστάν και του Πακιστάν. Πηγή: <http://www.uspolicyinabigworld.com/2010/03/10/us-launches-full-court-diplomatic-press-in-south-asia-and-the-middle-east/pashtun-ethnic-map-5/>

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε την φυλετική ομοιογένεια και την σημασία της για την αρχική επικράτηση των Ταλιμπάν. Η εν λόγω ομάδα δεν είχε στρατολογήσει «ξένους», όχι υπό την εθνική, αλλά υπό την φυλετική έννοια. Τις τάξεις της πύκνωσαν μέλη της φυλής Παστούν. Ενώ δεν είναι όλοι οι Παστούν Ταλιμπάν, μπορούμε έστω και με μικρή δόση υπερβολής να υποστηρίξουμε ότι όλοι οι Ταλιμπάν είναι Παστούν. Η φυλή αυτή αριθμεί περίπου 40 εκατομμύρια μέλη και είναι μάλλον η μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα που είναι οργανωμένη φυλετικά στην υφήλιο.⁴³³ Παρότι στο Καραάτσι ζουν 2 εκατομμύρια Παστούν, οι περιοχές τους βρίσκονται στα σύνορα Πακιστάν και Αφγανιστάν και μάλιστα στο Πακιστάν κατοικούν περί τα 28 εκατομμύρια. Εκατέρωθεν των συνόρων υπάρχουν μεγάλες πόλεις με σχεδόν αμιγή πληθυσμό Παστούν όπως η Κανταχάρ (Αφγανιστάν) και η Πεσαβάρ (Πακιστάν). Παρότι δεν έχουν όλοι οι Παστούν αγαστές σχέσεις και ξεχωρίζει η αντιπαλότητα των Γκιλζάι Παστούν (πλέον φτωχοί και λαϊκοί) με τους Ντουράνι Παστούν (συνήθως πλουσιότεροι και σχηματίζοντας την Αφγανική ελίτ),⁴³⁴ όλοι οι Παστούν έχουν έναν κοινό κώδικα συμπεριφοράς, που διακρίνει κανείς (μαζί με τον φανατικό Ισλαμισμό) στους Ταλιμπάν. Ο κώδικας λέγεται «παστούνβαλι» και εμπεριέχει τις έννοιες της φιλοξενίας («μελμέστια» και «ναταβατάϋ»), της οικογενειακής τιμής και της βεντέτας («ναγκ» και «μπαντάλ») και έχει θεσμούς όπως η δικαστική διαμεσολάβηση των γερόντων της φυλής («τζίγκρα») για διατήρηση της συνοχής της.⁴³⁵

Οι Πακιστανικές μυστικές υπηρεσίες, αλλά και ισλαμικά κόμματα του Πακιστάν είδαν την δημοτικότητα του Μουλά Ομάρ⁴³⁶ και έτσι έπεισαν την

---

⁴³³ Abbas, Hassan. (2014). *The Taliban Revival: Violence and Extremism on the Pakistan-Afghanistan Frontier* (New Haven: Yale Univeristy Press), 11 και 14.

⁴³⁴ Χαρακτηριστικά, ο Πρόεδρος του Αφγανιστάν Χαμίτ Καρζάι είναι Ντουράνι Παστούν και ο μέχρι το θάνατό του ηγέτης των Ταλιμπάν, Μουλά Ομάρ, Γκιλζάι Παστούν. Ibid, 24.

⁴³⁵ Ibid, 17-19.

⁴³⁶ Η δημοτικότητά του – ανεξήγητη στη Δύση – τον καθιστούσε ως ένα είδος Ρομπέν των Δασών, μόνο όμως για τους Παστούν του νοτίου Αφγανιστάν και των βορειοδυτικών περιοχών του Πακιστάν, όπως περιγράφει ο Ρασίντ Αχμέντ. Βλ. Rashid, 25. Σε αυτό βοήθησε και η σχετική προπαγάνδα των Ταλιμπάν για ηρωοποίηση του ηγέτη τους. Βλ. Abbas, 63.

κυβέρνηση στο Ισλαμαμπάντ να τον ενισχύσει.⁴³⁷ Ο στρατηγός Νασιρουλά Μπαμπάρ, πρώην υπουργός εσωτερικών του Πακιστάν ανέλαβε προσωπικά τη διοικητική τους μέριμνα.⁴³⁸ Με εξαιρετική εκπαίδευση και υποστηριζόμενη κινητοποίηση οι Ταλιμπάν ξεκίνησαν την κατάληψη της εξουσίας, μπαίνοντας θριαμβευτές στην Κανταχάρ το Νοέμβριο του 1994 και ελέγχοντας μέχρι το Μάρτιο του 1995 το ένα τρίτο της χώρας. Στην Κανταχάρ μάλλον ήταν καλοδεχούμενοι και είχαν μόλις 50 νεκρούς, όχι όμως και κατά την πορεία τους προς τον βορρά. Ακολούθησε η κατάληψη της Χεράτ το Σεπτέμβριο του 1995, μιας πόλης που πριν τους Ταλιμπάν είχε σχολεία με 75.000 μαθήτριες,⁴³⁹ και της πρωτεύουσας Καμπούλ το Σεπτέμβριο του 1996. Κατόπιν κατήγαγαν μεγάλη στρατιωτική νίκη στο Μαζάρ-ι-Σαρίφ τον Αύγουστο του 1998 και προχώρησαν σε αληθινή γενοκτονία των Χαζάρων Σιϊτών.⁴⁴⁰ Ακολούθως κατέλαβαν, προσωρινά έχασαν τον έλεγχο και στις 9 Μαΐου 1999 ανακατέλαβαν και την Μπαμιγιάν και έκτοτε καθιερώθηκαν στην εξουσία. Όλες τους οι επιτυχίες έγιναν με την βοήθεια του Πακιστανικού στρατού και της ροής χρημάτων από τη Σαουδική Αραβία, ενισχύθηκαν δηλαδή από χώρες που θεωρούσαν τους Ταλιμπάν «δικά τους

---

⁴³⁷ Χαρακτηριστικό της συνεργασίας με το Πακιστάν είναι ότι τον Αύγουστο του 1994 μια αυτοκινητοπομπή 30 οχημάτων κατευθυνόμενη προς το Τουρκμενιστάν και συνοδευόμενη από Πακιστανούς στρατιωτικούς, συμπεριλαμβανομένου του Ταξιάρχου Σουλτάν Αμίν Ταράρ γνωστού ως «Συνταγματάρχης Ιμάμ Τζαουάντ», υψηλόβαθμοι στελέχους των μυστικών υπηρεσιών, σταμάτησαν δια της βίας αξιωματούχοι της Αφγανικής κυβέρνησης του Χεκματάρ, αλλά με παρέμβαση του Μουλά Ομάρ και των Ταλιμπάν αφέθηκε να συνεχίσει την πορεία της. Βλ. Nojumi, Neamatollah. (2008). “The Rise and Fall of the Taliban” από Crews, Robert D & Tarzi, Amin. (2008). *The Taliban and the Crisis in Afghanistan* (Cambridge: Harvard University Press), 105.

⁴³⁸ Για τον ρόλο του Μπαμπάρ, βλ. Goodson, 111-113, Rashid, 184 και Canfield, Robert L. (2008). “Fraternity, Power and Time in Central Asia” από Crews, Robert D & Tarzi, Amin. (2008). *The Taliban and the Crisis in Afghanistan* (Cambridge: Harvard University Press), 218. Θεωρείται ο άνθρωπος που έπεισε την πρωθυπουργό του Πακιστάν, Μπενάζιρ Μπούτο, να σταματήσει την στήριξη προς τον Χεκματάρ και να στηρίξει τον Μουλά Ομάρ. Βλ. Sinno, Abdulkader. (2008). “Explaining the Taliban’s Ability to Mobilize the Pashtuns” από Crews & Tarzi, 64.

⁴³⁹ Rashid, 38 - 50.

⁴⁴⁰ Για έξι μέρες οι Ταλιμπάν βίαζαν και έσφαζαν αδιακρίτως αφήνοντας τα πτώματα άταφα, καταπατώντας κάθε ηθική νόρμα και επιταγή όχι μόνο του Ισλάμ, αλλά και του πολιτισμού εν γένει. Οι αιχμάλωτοι πολίτες κλείνονταν σε κουτιά και πέθαιναν από ασφυξία. Θανατώθηκαν αφού βασανίστηκαν περισσότεροι από 6.000 άμαχοι και πιθανόν 10.000. Βλ. Rashid, 74. Για να καταλάβουμε το πόσο απείχαν οι πρακτικές των Ταλιμπάν από τις διδασκαλίες του Ισλάμ, πέρα από την απαγόρευση ταφής των νεκρών που θεωρείται αμαρτία, «αντάλλασσαν» τις συζύγους τους ή δεν προσεύχονταν «δικαιολογημένα» επειδή πολεμούσαν, που αποτελούν σαφείς «αμαρτίες». Βλ. Abbas, 3-4.

παιδιά».⁴⁴¹ Φυσικά το Ισλαμαμπάντ έσπευσε πρώτο να τους αναγνωρίσει ως επίσημη Αφγανική κυβέρνηση στις 26 Μαΐου 1997.

Από τα τέλη του 1997 άρχισε η διπλωματική απομόνωση των Ταλιμπάν σε διεθνές επίπεδο. Τον Νοέμβριο του 1997 η τότε υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ Μαντλίν Ολμπράιτ έκανε λόγο για ωμή καταπίεση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ τον Ιούλιο του 1998 όλες οι ΜΚΟ, η ΕΕ αλλά και ο ΟΗΕ σταμάτησαν την ανθρωπιστική τους βοήθεια σε περιοχές ελεγχόμενες από τους Ταλιμπάν. Το 1999 και εξαιτίας της φιλοξενίας του Οσάμα μπιν Λάντεν, οι Αμερικανοί βομβάρδισαν θέσεις των Ταλιμπάν και επέβαλλαν οικονομικές κυρώσεις, πιέζοντας το Ριάντ και το Ισλαμαμπάντ ώστε να πιέσουν αντίστοιχα τους Ταλιμπάν για να παραδώσουν τον μπιν Λάντεν. Το 2001 τα Ηνωμένα Έθνη όχι μόνο επέβαλαν οικονομικές κυρώσεις εναντίον των Ταλιμπάν, αλλά και μονομερές εμπάργκο όπλων. Οι Ταλιμπάν αντί να προσπαθήσουν να κατευνάσουν τον υπόλοιπο κόσμο κατέστρεψαν τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους τους περίφημους «Βούδες της Μπαμιγιάν», το σημαντικότερο ιστορικό και αρχαιολογικό μνημείο της χώρας. Στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 έλαβε χώρα η περιώνυμη επίθεση στους Δίδυμους Πύργους και το Πεντάγωνο και πλέον οι Ταλιμπάν που αρνήθηκαν να παραδώσουν τον Οσάμα μπιν Λάντεν⁴⁴² επικαλούμενοι τον φυλετικό κώδικα συμπεριφοράς και τιμής των Παστούν, δέχθηκαν επίθεση από την Δύση. Μέσα σε ένα μήνα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Καμπούλ, με διαλυμένο σύστημα διοίκησης, χαμηλό ηθικό και σημαντικές απώλειες.⁴⁴³ Με παρέλευση δεκαετίας και λόγω της σταδιακής αποχώρησης του ΝΑΤΟ, οι Ταλιμπάν βρήκαν την ευκαιρία να ανασυγκροτηθούν τόσο στο Αφγανιστάν, όσο και στο Πακιστάν.

Πριν αναλύσουμε τις αιτίες ανασυγκρότησης των Ταλιμπάν οφείλουμε να

---

⁴⁴¹ Σύμφωνα με τον Χασάν Αμπάς, «χωρίς την Πακιστανική βοήθεια και την Σαουδαραβική χρηματοδότηση οι Ταλιμπάν δεν θα είχαν επιβιώσει». Ibid, 68.

⁴⁴² Ο μουλάς Ομάρ, προσωπικός φίλος του μπιν Λάντεν είχε δηλώσει ότι ο Οσάμα «ζει ακόμα σε τέντες στο Αφγανιστάν... είναι παιδί της 'σύμμα' που δεν χαράμιζε τα χρήματά του σε πολυτέλειες. Είναι άνδρας αρχών και έχει θρησκευτικό ζήλο... έχει πολεμήσει εναντίον όλων των σατανικών δυνάμεων διακινδυνεύοντας τη ζωή του....» Βλ. Anonymous (Scheuer, Michael). (2004). *Imperial Hubris* (Washington DC: Brassey's), 125.

⁴⁴³ Από μια εκτιμώμενη δύναμη 60.000 ανδρών, οι 12.000 σκοτώθηκαν, οι 20.000 τραυματίστηκαν και οι 7.000 αιχμαλωτίστηκαν. Βλ. Fergusson, James. (2010). *Taliban: The unknown enemy* (Cambridge: Da Capo Press), 152.

τονίσουμε ότι προ της επικράτησης των Ταλιμπάν, η κυβέρνηση αποτελούταν από ισλαμιστές, όπως ο Χεκματάρ, που ανήκε στην πρώτη γενιά μουτζαχεντίν που έδωξαν του Σοβιετικούς διεξάγοντας «τζιχάντ». Όμως ακόμα και αυτοί οι εξτρεμιστές ισλαμιστές, που είχαν αμέριστη υποστήριξη από «ξένους» εθελοντές, απείχαν πολύ σε συμπεριφορά από τους Ταλιμπάν. Δεν υποχρέωναν τις γυναίκες να φορούν μπούρκα, επέτρεπαν την εργασία και την εκπαίδευση των γυναικών και παρά τον φανατισμό τους δεν εκτόπισαν ή εξόντωσαν τους Σίίτες ή τους αλλοθρήσκους. Αντίθετα, από όπου πέρασαν οι Ταλιμπάν, εφάρμοσαν ένα «ισλαμικό» σύστημα διακυβέρνησης που ξεπερνούσε την ανθρώπινη φαντασία και έκανε όχι μόνο της προηγούμενη ισλαμική κυβέρνηση, αλλά ακόμα και τη Σαουδική Αραβία να φαίνεται ως προοδευτική. Επανήλθαν οι αποκεφαλισμοί, οι ακρωτηριασμοί και οι μαστιγώσεις, έκλεισαν όλες οι εργασίες και τα σχολεία των γυναικών που έπρεπε να μένουν υποχρεωτικά στο σπίτι τους και να φορούν αναγκαστικά μπούρκα. Επιπρόσθετα, δηλητηρίαζαν πηγάδια αναγκάζοντας τον άμαχο πληθυσμό σε προσφυγιά⁴⁴⁴ και κατάσφαζαν τους αντιπάλους τους, ακόμα και αιχμαλώτους, χωρίς να σεβαστούν ούτε την ασυλία των διπλωματών ή των μελών του Ο.Η.Ε.⁴⁴⁵ Η συμπεριφορά τους οδήγησε στην διεθνή κατακραυγή, κάτι που δεν ήταν δεδομένο από την αρχή, αφού πέραν της ανοικτής υποστήριξης από το Πακιστάν και τη Σαουδική Αραβία είχαν και τη σιωπηλή αποδοχή της μετέπειτα νεμέσεώς τους, των Η.Π.Α.⁴⁴⁶

Παρότι είναι δυσνόητη η ανασυγκρότηση ενός κινήματος που προέβη σε τέτοιες βαρβαρότητες, δεν θα πρέπει να μας ξενίζει. Αρχικά πρέπει να τονίσουμε ότι βάρβαρη συμπεριφορά είχαν και άλλοι φύλαρχοι, οι οποίοι με την νίκη τους επί των Ταλιμπάν προέβησαν σε ενέργειες αντεκδίκησης. Οι φύλαρχοι αυτοί παρά το βίαιο παρελθόν τους και ένα κατάμαυρο ποινικό μητρώο, έγιναν υπουργοί της κυβέρνησης εθνικής ενότητας του Καρζάι, διατηρώντας όμως προσωπικούς

---

⁴⁴⁴ Ibid, 117.

⁴⁴⁵ Χαρακτηριστικά, ανάμεσα στα θύματά τους ήταν 11 εκτελεσθέντες Ιρανοί διπλωμάτες. Βλ Rashid, 74-75 και Hersh, 342.

⁴⁴⁶ Είχαν ακόμα και μυστική υποστήριξη από την κυβέρνηση Κλίντον, που τους θεωρούσε (ορθά) ως αντίπαλο δέος και ορκισμένους εχθρούς της Ρωσίας και κυρίως του Ιράν. Ibid, 46.

στρατούς, κάτι που θύμιζε την άναρχη περίοδο του εμφυλίου μετά το 1992, όταν δημιουργήθηκαν οι Ταλιμπάν. Επιπρόσθετα, για να μην αφήσει στους φυλάρχους περιθώρια μεγάλης ανεξαρτησίας ο Καρζάι δημιούργησε ένα συγκεντρωτικό σύστημα στην πρωτεύουσα, μειώνοντας την αξία των τοπικών αρχόντων, ενάντια στην παράδοση της χώρας. Σε αυτό το εκρηκτικό μείγμα, καταλυτικό ρόλο έπαιξε η παρουσία ξένων στρατιωτών που δρούσαν ανεξάρτητα και ανεξέλεγκτα.

Σχήμα 27: Χρονολόγιο της Αμερικανικής παρέμβασης στο Αφγανιστάν.

Πηγή: <http://slideplayer.com/slide/5711395/>

Η μοναδική λύση για να μην αναγεννηθούν οι Ταλιμπάν ήταν να ανασυγκροτηθεί άμεσα ο αγροτικός τομέας και κυρίως να δοθεί έμφαση στην εκπαίδευση, με υπογράμμιση των αντισλαμικών πρακτικών των Ταλιμπάν. Η διαφθορά της νέας Αφγανικής κυβέρνησης απέτρεψε το πρώτο, ενώ η εκπαίδευση βελτιώθηκε, αλλά μόνο στις πόλεις. Στις επαρχίες για παράδειγμα που παλαιότερα ελέγχονταν από τους Ταλιμπάν, ούτε το 10% των κοριτσιών δεν πήγαν σχολείο. Σε κάθε περίπτωση τα σχολεία αποτέλεσαν και τον πρώτο στόχο των Ταλιμπάν όταν ανασυντάχθηκαν, ακριβώς διότι οι «μουτζαχεντίν» καταλάβαιναν την τεράστια σημασία τους.⁴⁴⁷

⁴⁴⁷ Στην περιοχή Ζαμπούλ το ποσοστό των κοριτσιών που πήγαν σχολείο μετά την πτώση των Ταλιμπάν ήταν μόλις 3%, στην Χελμάντ 5% και στην Χοστ 7%. Το 2008 όταν οι Ταλιμπάν είχαν πλέον ξεκινήσει σοβαρό ανταρτοπόλεμο, υπήρχαν περίπου δυο επιθέσεις σε σχολεία κάθε

Πέραν από τους ενδο-Αφγανικούς λόγους που βοήθησαν την αναγέννηση των Ταλιμπάν, υπήρχε και ο παράγων Πακιστάν. Το Ισλαμαμπάντ δεν μπόρεσε να αποτρέψει και μάλιστα αρχικά διευκόλυνε την ανάπτυξη των Πακιστανών Ταλιμπάν που ενίσχυσαν τους Αφγανούς Ταλιμπάν. Το 2003 με τους Αμερικανούς να εμπλέκονται στο Ιράκ, οι Ταλιμπάν ξεκίνησαν από τις επαρχίες Ζαμπούλ και Πακτίκα και κατόπιν επεκτάθηκαν αφού άρχισαν να επιτίθενται και σε πόλεις, όπως η Κανταχάρ και η πρωτεύουσα, Καμπούλ. Υιοθετώντας την τακτική των βομβιστών αυτοκτονίας και με χρήση αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών, των οποίων η εφαρμογή είχε επιτυχία στο Ιράκ, οι Αφγανοί Ταλιμπάν άρχισαν να ανακτούν έδαφος και το 2005 είχαν παρουσία και σκιάδη κυβέρνηση σε 11 από τις 34 Αφγανικές επαρχίες. Το 2009 οι εκρήξεις αυτοσχέδιων μηχανισμών ξεπέρασαν τις 7.000, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν μεταξύ των άλλων 275 ξένοι.⁴⁴⁸

Από το 2006 έως το 2013 το κύριο μέτωπο των Ταλιμπάν, αλλά και η πηγή στρατολόγησης τους ήταν η κοιλάδα του Σουάτ. Όλα ξεκίνησαν όταν ο μέχρι τότε ασήμαντος μουλάς Φαζλουλά (κατά κόσμον Φαζάλ Χαγιάτ), έγινε διάσημος αλλά και ηγέτης (αργότερα αρχηγός) των Ταλιμπάν μέσα από τις παράνομες ραδιοφωνικές του εκπομπές, με τις οποίες καλούσε τον λαό σε «τζιχάντ» κατά των κατακτητών.⁴⁴⁹ Ο Φαζλουλά, παράλληλα με την πειθώ, χρησιμοποίησε ένα δίκτυο εξτρεμιστών που δολοφονούσαν για παραδειγματισμό όσους δεν ακολουθούσαν το «ορθό Ισλάμ» που «δίδασκε» ο ίδιος. Στην πόλη Μινγκόρα, την μεγαλύτερη της κοιλάδας Σουάτ, ήταν σχεδόν καθημερινό το θέαμα κρεμασμένων «αντιφρονούντων» του Φαζλουλά.⁴⁵⁰ Το 2007 η οργάνωση των «Ταλιμπάν του Πακιστάν» ήταν επίσημα γεγονός («Τεχνική ι Ταλιμπάν Πακιστάν – TTP).

Η μισή Πακιστανική αστυνομία στην περιοχή λιποτάκτησε και εντάχθηκε στην οργάνωση του Φαζλουλά, και η κυβέρνηση αντέδρασε πολύ αργά. Με παρέλευση δυο ετών συγκρούσεων μικρής έντασης μεταξύ Ταλιμπάν και

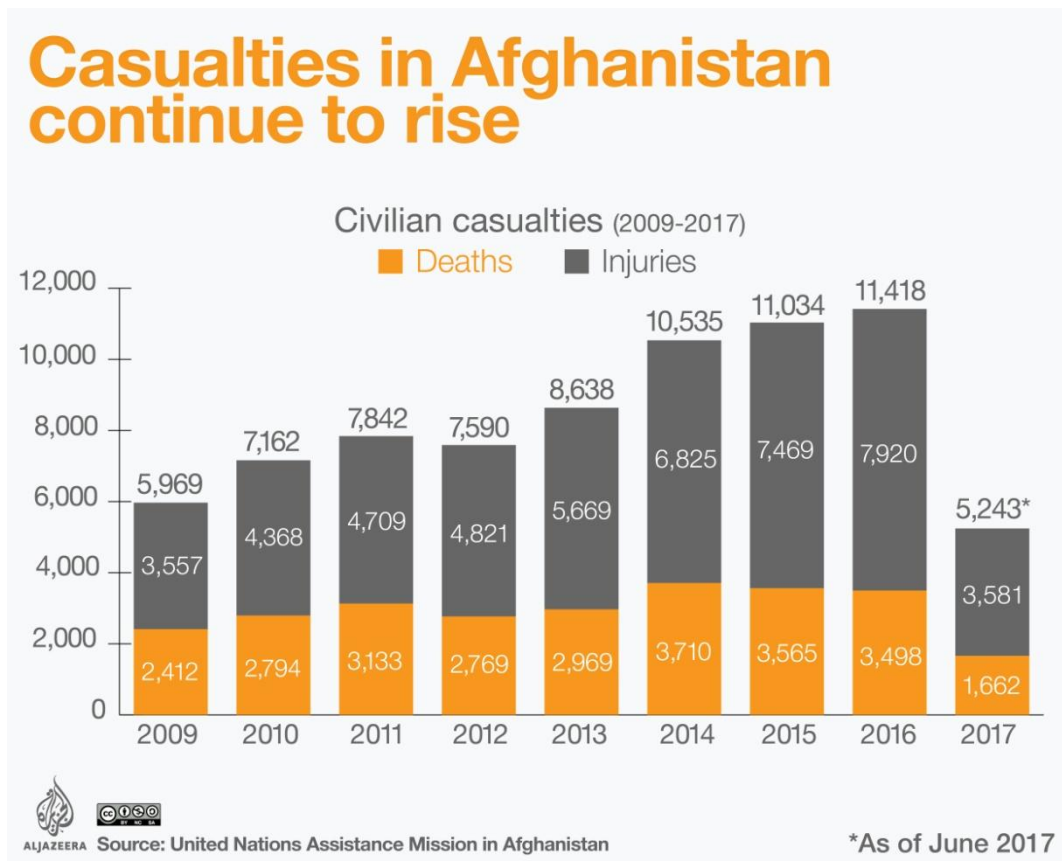
μέρα. Βλ. Abbas, 91.

⁴⁴⁸ Fergusson, 185.

⁴⁴⁹ Εξ' ου και το παρατσούκλι, «μουλάς ράδιο». Βλ. Abbas, 145.

⁴⁵⁰ Ibid, 146.

Πακιστανικών δυνάμεων ασφαλείας στην κοιλάδα Σουάτ, οι Ταλιμπάν διαπραγματεύτηκαν με την κυβέρνηση στα μέσα Φεβρουαρίου 2009 μια κατάπαυση του πυρός, εξασφαλίζοντας ως αντάλλαγμα την εγκαθίδρυση ισλαμικών δικαστηρίων τόσο στην κοιλάδα Σουάτ όσο και σε έξι γειτονικές περιοχές. Αντί να καταθέσουν τα όπλα, καθοδηγούμενοι από τον Φαζλουλά, ο οποίος έχει επικηρυχτεί με το αστρονομικό για το Πακιστάν ποσό του μισού εκατομμυρίου ευρώ, συνέχισαν τις επιχειρήσεις και προήλασαν, πλησιάζοντας επικίνδυνα την πρωτεύουσα Ισλαμαμπάντ. Στις 26 Απριλίου 2009 ξεκίνησαν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις μεταξύ των Ταλιμπάν του Φαζλουλά και των Πακιστανικών ενόπλων δυνάμεων. Ο στρατός ανέκτησε τον πλήρη έλεγχο της μεγαλύτερης πόλης στην κοιλάδα Σουάτ, της Μινγκόρα το ίδιο καλοκαίρι και επικράτησε περί το τέλος του έτους.

Σχήμα 28: Απώλειες αμάχων στο Αφγανιστάν σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε..

Πηγή: www.aljazeera.com/

Οι Ταλιμπάν μπορεί να θρήνησαν περισσότερους από 2.000 νεκρούς, όμως

οι περισσότεροι διέφυγαν, μετέβησαν στο Αφγανιστάν και συνέχισαν τον «αγώνα» τους. Παράπλευρη απώλεια ήταν να εκτοπισθούν ή οδηγηθούν στην προσφυγιά περίπου δυο εκατομμύρια Πακιστανοί. Μαζί με τους υπόλοιπους Ταλιμπάν κατέφυγε στο Αφγανιστάν και ο Φαζλουλά, για να επιστρέψει εκ νέου στην κοιλάδα Σουάτ ως επικεφαλής των Πακιστανών Ταλιμπάν τον Δεκέμβριο του 2013. Στο Αφγανιστάν ήταν ο οργανωτής της απόπειρας δολοφονίας της ακτιβίστριας για την εκπαίδευση και νεότερης σε ηλικία κατόχου τον Νόμπελ Ειρήνης, Μαλάλα Γιουσαφζάι, το 2012.⁴⁵¹ Ανάμεσα στα ειδηχθέστερα εγκλήματά του ήταν και η σφαγή 148 αμάχων (τα 132 παιδιά) σε σχολείο της Πεσαβάρ στις 16 Δεκεμβρίου 2014. Από τις αξιόλογες «στρατιωτικές» του επιχειρήσεις ήταν η δολιοφθορά που έκαναν Ταλιμπάν ντυμένοι με αμερικανικές στολές σε αεροπορική βάση των ΗΠΑ στο Ανατολικό Αφγανιστάν τον Δεκέμβριο του 2012, με εκτιμώμενη ζημιά άνω των 200 εκατομμυρίων δολαρίων.

Οι Ταλιμπάν κάνουν επιχειρήσεις προπαγάνδας χρησιμοποιώντας όλα τα διατιθέμενα μέσα. Το περιοδικό τους «Αλ Σομούντ» κυκλοφορεί ευρύτατα και στο Αφγανιστάν και στο Πακιστάν, ενώ η ηλεκτρονική τους σελίδα «Αλ Εμαρά» παρέχει υλικό σε 5 γλώσσες (τρεις τοπικές, αραβικά και αγγλικά). Το μεγαλύτερο όπλο τους είναι η κλήση για εκδίκηση («μπαντάλ») για τον άμαχο πληθυσμό που σκοτώνεται από χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών. Επίσης δίνουν οικονομικά κίνητρα, χωρίς να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και περιπτώσεις βιαίας στρατολόγησης. Προφανώς η δυνατότητα πληρωμής σημαίνει οικονομική ευρωστία. Συναφώς, ένας ακόμα σοβαρός λόγος για την επανεμφάνιση των Ταλιμπάν είναι ότι συνεργάστηκαν με το οργανωμένο έγκλημα και επέτρεψαν την καλλιέργεια οπίου, την οποία παλαιότερα είχε απαγορεύσει ο μουλάς Ομάρ. Έγινε τόσο στενή η σχέση της καλλιέργειας και εμπορίου του οπίου με τους Ταλιμπάν, που από ένας σημείο και μετά ήταν πολύ δύσκολο να διαχωρίσεις τα δυο φαινόμενα.⁴⁵² Το καθαρό ετήσιο κέρδος των Ταλιμπάν από αυτή τη

---

⁴⁵¹ Σε ηλικία μόλις 11 ετών η Μαλάλα δημιούργησε ένα blog στο BBC Urdu περιγράφοντας την ζωή στην Κοιλάδα Σουάτ υπό τον έλεγχο των Ταλιμπάν. Έγινε ιδιαίτερα γνωστή και προτάθηκε για το Διεθνές Παιδικό Βραβείο Ειρήνης. Αυτό οδήγησε σε απόπειρα δολοφονίας από Ταλιμπάν την 9 Οκτωβρίου 2012.

⁴⁵² Ibid, 174-175.

δραστηριότητα εκτιμάται ότι ξεπερνά τα 125 εκατομμύρια δολάρια.

Οι Ταλιμπάν αποτελούν απειλή για όλες τις χώρες. Στο Πακιστάν θέλουν να καταλάβουν την εξουσία ή να πετύχουν απόσχιση του Βαζιριστάν και στο Αφγανιστάν να ανακτήσουν τον πλήρη έλεγχο. Στο πλαίσιο αυτό, ο Αμερικανός Πρόεδρος Ομπάμα αποφάσισε να στείλει 30.000 επιπλέον άνδρες στο Αφγανιστάν το 2010, ενώ και ο Πρόεδρος Τραμπ το 2018 όχι μόνο δεν φαίνεται διατεθειμένος να μειώσει την Αμερικανική παρουσία, αλλά προτίθεται να την αυξήσει.

γ. Το ισλαμικό πείραμα του Σουδάν

Το Σουδάν αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση άξια μελέτης. Συνήθως δεν τυγχάνει της προσοχής μας όπως η Κεντρική Ασία ή η Άπω Ανατολή, λόγω του μικρότερου πληθυσμού. Επιπρόσθετα, σίγουρα δεν κατέχει την κεντρική αραβική σκηνή όπως η Συρία, το Ιράκ, η Σαουδική Αραβία, η Αίγυπτος ή το Κατάρ για διαφορετικούς λόγους το κάθε κράτος. Όμως στο σουνιτικό Σουδάν υπήρξε ένα σημαντικό κύμα προσπάθειας αναγέννησης του Ισλάμ ξεκινώντας από τον «Μαχντί» και φθάνοντας στον σύγχρονο Χασάν αλ-Τουράμπι. Επίσης, αποτελεί την πρώτη χώρα στην οποία το 1989, δέκα χρόνια μετά την αναίμακτη επικράτηση του Σίιτη Αγιατόλα Χομείνι στο Ιράν, έγινε στρατιωτικό κίνημα για να επιβάλλει το Ισλάμ, μια αληθινή «ισλαμική επανάσταση/ δικτατορία», ενώ ήδη από το 1983 η χώρα εφάρμοζε σκληρότατη σαρία.

Το Σουδάν κατελήφθη το 1821 από τον Μοχάμεντ Άλι της Αιγύπτου, μέσω του γιου του Ιμπραήμ, που αργότερα εκστράτευσε για να καταπνίξει και την ελληνική επανάσταση. Εξήντα χρόνια αργότερα ο Σουδανός Μουχάμαντ Αχμάντ ιμπν Αμπντάλα (γνωστότερος στην ιστορία ως «Μαχντί») επαναστάτησε κατά των ομοθρήσκων του αλλά και των Βρετανών που είχαν πρακτικά τον έλεγχο της Αιγύπτου, σε μια εθνικο-θρησκευτική επανάσταση, με χαρακτηριστικά «τζιχάντ».⁴⁵³ Ο Μαχντί επανέφερε στο προσκήνιο το Ισλάμ και επέβαλλε στους οπαδούς του την Σαρία. Κατέλαβε το Χαρτούμ το 1885 σε μια μάχη που

---

⁴⁵³ Hardy, Roger. (2010). *The Muslim Revolt: A Journey Through Political Islam* (New York: Columbia University Press), 84-85.

σκοτώθηκε ο Βρετανός στρατηγός Γκόρντον. Η ιδιότυπη «ισλαμική δημοκρατία» του Μαχντί επεκτάθηκε στην Αιθιοπία και επιβίωσε μέχρι το 1898, δηλαδή 12 χρόνια μετά το θάνατό του. Η ήττα των Σουδανών στην αποφασιστική μάχη του Ομντουρμάν το 1898 από τους Βρετανούς που κατέφθασαν να συνδράμουν τους Αιγυπτίους, επέφερε την κατάργηση του κράτους του Μαχντί και του αυστηρού Ισλάμ, που αυτό είχε επιβάλλει. Η βρετανική κυριαρχία πρακτικά περατώθηκε στην Αίγυπτο το 1952 και στο Σουδάν το 1956.

Το 1969 ο συνταγματάρχης Γκααφάρ Νιμέιρ κατέλαβε την εξουσία με πραξικόπημα και μια από τις πρώτες του κινήσεις ήταν να καταδιώξει την Μουσουλμανική Αδελφότητα του Σουδάν. Η πολιτική των μεταρρυθμίσεων και εθνικοποιήσεων που ακολούθησε, όπως και ο τρόπος που ανήλθε στην εξουσία, προσομοίαζε στον παναραβισμό και υπολανθάνοντα σοσιαλισμό του Νάσσερ. Το 1970 δεν δίστασε να βομβαρδίσει τους «μαχντιστές» που κατοικούσαν στο νησί Άμπα του Λευκού Νείλου. Το 1977 έχοντας εγκαταλείψει τις φιλοσοβιετικές του στάσεις και έχοντας κρατήσει από το σοσιαλισμό μόνο το μονοκομματικό σύστημα, έφθασε στην «Εθνική συμφιλίωση» με όχημα το Ισλάμ. Στις 8 Σεπτεμβρίου 1983 ο δικτάτορας προχώρησε ένα βήμα πιο κοντά στην πλήρη «ισλαμοποίηση». Αποφάσισε να επιβάλλει τη Σαρία ως επίσημο «σύνταγμα» του κράτους. Η στροφή του Νιμέιρ στο Ισλάμ, που όπως είδαμε είχε ξεκινήσει το 1977⁴⁵⁴ είχε επηρεαστεί ιδιαίτερα από μια εξέχουσα φυσιογνομία. Το 1978, υπό την επιρροή της επανενταγμένης στα πολιτικά πράγματα Μουσουλμανικής Αδελφότητας, ο δικτάτορας όρισε τον θεωρητικό ισλαμιστή μεταρρυθμιστή και γενικό γραμματέα του Εθνικού Ισλαμικού Μετώπου, Χασάν αλ-Τουράμπι, ως Υπουργό Δικαιοσύνης.⁴⁵⁵ Παρότι δυτικοτραφής, απόφοιτος της νομικής του

---

⁴⁵⁴ Θεωρητικά είχε ξεκινήσει το 1973 όταν είχε διακηρύξει στο νέο Σύνταγμα της χώρας ότι η βασική νομοθετική αρχή είναι το Ισλάμ. Το 1977 με την Εθνική Συμφιλίωση δημιούργησε μια Επιτροπή για να ελέγξει όλους τους νόμους και να διαπιστώσει αν είναι ή όχι συμβατοί με τις επιταγές της πίστης. Βλ. Ayubi, Nazih N. (1991). *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World* (London: Routledge), 80 Όμως ο Νιμέιρ δεν φάνηκε να βιάζεται να εφαρμόσει τις υποδείξεις της επιτροπής. Μέσα σε 5 χρόνια, μόνο ένας νόμος που αφορούσε τη «ζακάτ» (ελεημοσύνη) εγκρίθηκε. Βλ. Esposito, John & Voll, John. (2001). *Makers of Contemporary Islam* (Oxford: Oxford University Press), 132.

⁴⁵⁵ Ο Τουράμπι είχε ιδρύσει το πρώτο Ισλαμικό Μέτωπο το 1964 και μετά έγινε ηγέτης της Σουδανικής Αδελφότητας, η οποία όμως δεν απέκτησε ποτέ μεγάλη ισχύ. Το Εθνικό Ισλαμικό Μέτωπο αποτέλεσε την πολιτική έκφραση της Αδελφότητας. Βλ. Voll, John. (1983). “The

Βασιλικού Κολεγίου του Λονδίνου και με διδακτορικό από την Σορβόννη του Παρισιού, ο αναμφίβολα χαρισματικός Τουράμπι ήταν προσωπικός φίλος του Οσάμα μπιν Λάντεν και σκληροπυρηνικός.

Παρότι ισλαμιστής, ο Τουράμπι δεν επιθυμούσε άμεσα την επιβολή του Ισλαμικού Νόμου σε όλο το Σουδάν, θεωρώντας ότι θα δημιουργήσει τεράστια αναταραχή.⁴⁵⁶ Ο Νιμέιρυ αποδείχθηκε τότε «βασιλικότερος του βασιλέως» και ξεχνώντας ότι κάποτε είχε καταδιώξει το Πολιτικό Ισλάμ έγινε ισλαμιστής - εξτρεμιστής. Αφού απέπεμψε τον Τουράμπι,⁴⁵⁷ επανέφερε αμέσως «κατηρημένες ποινές» όπως ο θάνατος για την αποστασία, η μαστίγωση για την κατανάλωση αλκοόλ και ο ακρωτηριασμός για την κλοπή. Σε αντίθεση με χώρες όπως η Λιβύη και το Πακιστάν στις οποίες οι ποινές αυτές προβλεπόντουσαν αλλά δεν εφαρμόζονταν ποτέ, η ισλαμική κυβέρνηση του Σουδάν τις εφάρμοσε πολλές φορές, ιδιαίτερα τον ακρωτηριασμό.⁴⁵⁸ Ο Νιμέιρυ, αυτόκλητος «ιμάμης» απελευθέρωσε 13.000 φυλακισμένους για να τους δώσει σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο μια «δεύτερη ευκαιρία», ενώ διέταξε να χύσουν στον ποταμό Νείλο αλκοόλ αξίας έντεκα εκατομμυρίων δολαρίων.⁴⁵⁹ Το Εθνικό Ισλαμικό Μέτωπο του Τουράμπι βλέποντας ότι η εξουσία γινόταν πιο ισλαμική και από το ίδιο, στήριξε την σκληρή «ισλαμοποίηση» της χώρας, αλλάζοντας στάση.

Ο λόγος που ο Νιμέιρυ έγινε τόσο φανατικός «ισλαμιστής» ήταν γιατί ήθελε να νομιμοποιήσει, παγιώσει και διατηρήσει εφ' όρου ζωής την εξουσία και μάλιστα να επιλέξει και τον διάδοχό του. Σύμφωνα με την δική του ερμηνεία του Ισλάμ, θα έπρεπε οι Σουδανοί να ορκιστούν πίστη στο πρόσωπό του (με

Evolution of Islamic Fundamentalism in Twentieth Century Sudan” από Warburg, Gabriel & Kupferschmidt, Uri (eds). (1983). *Islam, Nationalism and Radicalism in Egypt and Sudan* (New York: Praeger), 128.

⁴⁵⁶ El-Affendi, Abdelwahab. (2013). “Sudan: The Insecurity of Power and the Revenge of the State” από Esposito & Shahin, 445.

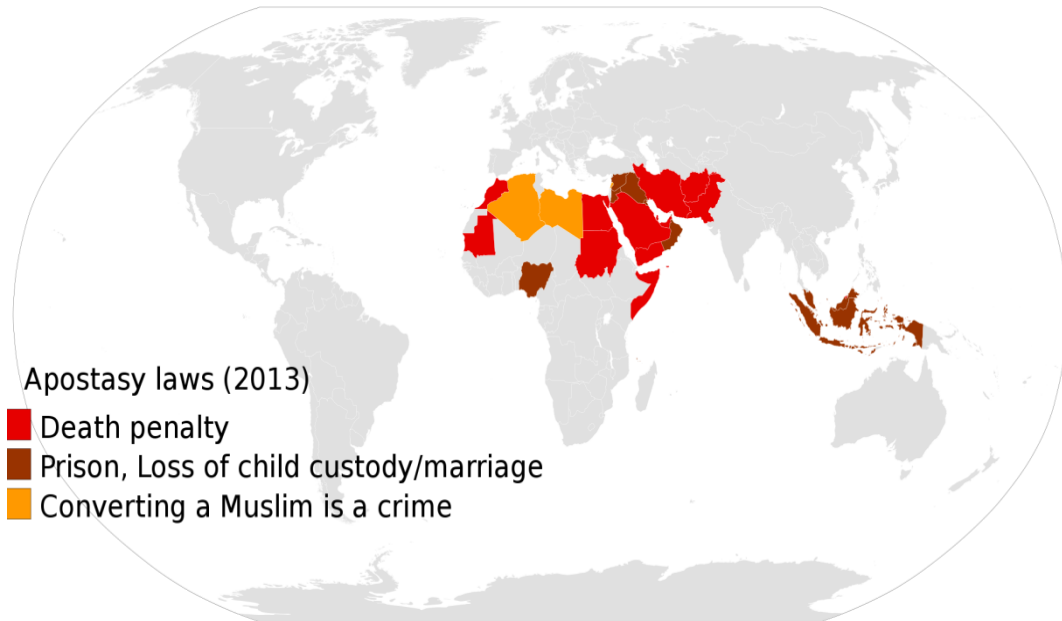
⁴⁵⁷ Εκείνη την εποχή μέσα στα υπόλοιπα του αξιώματα, ο Τουράμπι ήταν μέλος του πολιτικού γραφείου του μοναδικού κόμματος (της Σοσιαλιστικής Ένωσης του Σουδάν) και σύμβουλος του Προέδρου σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.

⁴⁵⁸ Esposito, *The Islamic Threat*, 85.

⁴⁵⁹ Ibid, 86.

οποιαδήποτε «καταπάτηση του όρκου» να θεωρείται εσχάτη προδοσία, τιμωρούμενη με θανατική ποινή), θα είχε φυσικά ισόβια θητεία και μη υπαγωγή σε κανένα δικαστήριο (πως άλλωστε αφού θα ήταν και επικεφαλής της Δικαιοσύνης) και θα όριζε τον Πρόεδρο της Βουλής. Από τα σημαντικά πρόσωπα που αντέδρασαν, φυλάκισε τον Σάντικ αλ Μάχντι, δισέγγονο του «Μαχντί» και κύριο πολιτικό του αντίπαλο, και εκτέλεσε τον γηραιό (80χρονο) Μαχμούντ Μουχάμαντ Τάχα.

Σχήμα 29: Τιμωρία της αποστασίας στον Μουσουλμανικό κόσμο.

Πηγή: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sharia>

Ο Νιμέιρ ανετράπη από δημοκρατικούς στρατιωτικούς το 1985 μετά από λαϊκή εξέγερση που ξεκίνησε από το Ισλαμικό Πανεπιστήμιο του Ομντουρμάν.⁴⁶⁰ Αυτοί ένα χρόνο αργότερα παρέδωσαν την εξουσία σε πολίτες (πρώτος πρωθυπουργός ο Σαντίκ αλ Μάχντι) αλλά το 1989 ακολούθησε νέο πραξικόπημα από τον ισλαμιστή συνταγματάρχη Ομάρ αλ- Μπασίρ. Σε κάθε περίπτωση παρότι οι διάδοχοι του Νιμέιρ ήταν πιο μετριοπαθείς, η επιβολή της Σαρία παρέμεινε κεντρικό θέμα της εξουσίας στο Σουδάν. Ειδικότερα κατά την περίοδο της

⁴⁶⁰ Αποτελεί μια εξέγερση φοιτητών που θυμίζει το ελληνικό Πολυτεχνείο του 1973. Με τους φοιτητές ενόθησαν οι εργάτες, οι έμποροι, τα συνδικάτα και ο απλός λαός. Οι στρατιωτικοί αντέδρασαν, ανατρέποντας τον Νιμέιρ που αυτοεξορίστηκε στην Αίγυπτο. Επέστρεψε μόλις το 1999 και προσπάθησε να επανεκλεγεί πρόεδρος αλλά απέτυχε, αφού συγκέντρωσε λιγότερο από το 10% των ψήφων. Πέθανε από φυσικά αίτια το 2009.

δημοκρατικής διακυβέρνησης του Σαντίκ, οι Ισλαμιστές του Τουράμπι απέκτησαν στις εκλογές του Απριλίου του 1986 μεγάλη ισχύ (κέρδισαν 51 από τις 227 έδρες) και δεν επέτρεψαν την ακύρωση της επιβολής της Σαρία στην χώρα.⁴⁶¹

Επί προεδρίας/δικτατορίας Μπασίρ, ο Δρ. Τουράμπι πέρασε μεγάλο μέρος σε φυλακές ή τυπικά παραγκωνισμένος (ουσιαστικά μέχρι το 1996) αλλά και σε ύπατα αξιώματα (πρόεδρος της Βουλής από το 1996 μέχρι το 1999 που ο Μπασίρ την «διέλυσε» επιβάλλοντας κατάσταση έκτακτης ανάγκης) ανάλογα με την κριτική που ασκούσε στον Πρόεδρο. Για την ακρίβεια, από το 1996 έως το 1999 ο Τουράμπι ήταν ο ισχυρότερος άνδρας της χώρας και αν δεν είχε τόσους φανερούς δεσμούς με τον μπιν Λάντεν⁴⁶² και κυρίως αν δεν προσπαθούσε με νομοθετήματα να περιορίσει την ισχύ του Μπασίρ, δεν θα είχε διωχθεί. Ο Χαλίντ παρομοιάζει εξαιρετικά την επίδραση του Τουράμπι στον Μπασίρ, με αυτή που εξασκούσε ο Ρασπούτιν στον Τσάρο Νικόλαο Β'.⁴⁶³ Το προαναφερθέν διάστημα το Σουδάν θεωρείτο «πρότυπη ισλαμική δημοκρατία», στην πραγματικότητα όμως το καθεστώς ήταν απόλυτα ολοκληρωτικό. Με την τελευταία αποπομπή του Τουράμπι, παρότι το σύστημα παραμένει αυταρχικό, έχουν δοθεί περισσότερες ελευθερίες, κυρίως θρησκευτικές, χωρίς όμως να υποχωρήσει ουσιαστικά ο ισλαμισμός. Υπό την πίεση του εμφυλίου στο Νότο και του Νταρφούρ στη Δύση, «οι Ισλαμικοί στόχοι υποχώρησαν και υιοθετήθηκε μια πιο ρεαλιστική (κάποιοι θα υποστήριζαν Μακιαβελική) προσέγγιση».⁴⁶⁴ Εν κατακλείδι, θα υποστηρίζαμε ότι για τους «αλλόθρησκους» έχει βελτιωθεί η κατάσταση, αλλά για τους μουσουλμάνους έχει χειροτερεύσει με μια ροπή σε πιο συντηρητικό σαλαφισμό.

Οι ιδέες του Τουράμπι ήταν αυτές που επηρέασαν όχι μόνο το Σουδάν, αλλά και όλο το σύγχρονο ισλαμικό φονταμενταλισμό. Ακολουθώντας την σκέψη

---

⁴⁶¹ Ayubi, 83.

⁴⁶² Ο Μπιν Λάντεν δρούσε ελεύθερα στο Σουδάν και είχε δημιουργήσει στρατόπεδα εκπαίδευσης τρομοκρατών. Επιπρόσθετα είχε πάρει 200 καινούρια «καθαρά» διαβατήρια για συνεργάτες του. Σε αντάλλαγμα ο Τουράμπι είχε εκμειύσει επενδύσεις εκατομμυρίων δολαρίων. Βλ. Bergen, 79.

⁴⁶³ Khalid, Mansour. (2003). *War and Peace in Sudan: A Tale of Two Countries* (London: Paul Kegan), 199.

⁴⁶⁴ Esposito & Shahin, 450.

των ανανεωτών όπως ο Μαουντούντι, ο Τουράμπι θεωρούσε ότι το Ισλάμ αποτελεί ένα συνολικό σύστημα στο οποίο ενώνεται το άτομο με την κοινωνία και το κράτος, το ιδιωτικό με το δημόσιο και δεν υπάρχει χώρος για εθνικισμό, κοσμικό χαρακτήρα ή ακόμα και εθνική κυριαρχία.⁴⁶⁵ Υπάρχει η «ούμμα» και ο νόμος του Θεού, ο οποίος όμως προστατεύει τους αλλόθρησκους. Οποιαδήποτε για παράδειγμα τιμωρία προβλέπεται για τους μουσουλμάνους λόγω του Κορανίου για θρησκευτική επιταγή, δεν θα πρέπει να εφαρμόζεται σε αλλόθρησκους.⁴⁶⁶ Επίσης, αρχικά, δήλωνε ότι οι αυστηρές τιμωρίες της Σαρία θα έπρεπε να εφαρμοστούν μόνο μετά την επίτευξη μιας ειρηνικής ισλαμικής κοινωνίας, όπου κανένας δεν θα είχε ανάγκη να κλέψει αφού με τη βοήθεια της «ούμμα» θα είχε στέγη, τροφή, ρουχισμό και εκπαίδευση. Η θέση του για την «αποστασία» ήταν ότι «αποστάτης» του Ισλάμ με ποινή θανάτου θα έπρεπε μόνο όποιος «μουσουλμάνος» προπαγάνδιζε εναντίον του Ισλάμ καλώντας πιστούς να αλλαξοπιστήσουν. Στην αρχή ήταν φανατικός υπέρμαχος της δημοκρατίας (με ιδιαίτερη «αγάπη» για την αμεσοδημοκρατία μέσω δημοψηφισμάτων) και αποδεχόταν τον πολυκομματισμό, αλλά όπως θα δούμε γρήγορα άλλαξε άποψη και τάχθηκε υπέρ του μονοκομματισμού, ενώ επέβαλλε και ολοκληρωτισμό.

Η βασική του σκέψη ξεκινούσε από την ανάγκη για ανανέωση, ήταν λοιπόν υπέρμαχος της «ιζτιχάντ» έναντι του «τακλίντ» που είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.⁴⁶⁷ Σε αντίθεση, δε, με τους περισσότερους φονταμενταλιστές πίστευε ότι το πρότυπο της «ούμμα» της εποχής των πρώτων Μουσουλμάνων δεν μπορεί να εφαρμοστεί και δεν πρέπει να αναζητηθεί αφού οι απαιτήσεις της εποχής είναι διαφορετικές.⁴⁶⁸ Ο Τουράμπι διέφερε από τους άλλους φονταμενταλιστές και στην αντιμετώπιση των γυναικών. Υποστήριζε ότι έχουν «ακριβώς τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τους άντρες». Θεωρούσε ότι οι μουσουλμάνοι άντρες, κυρίως η θρησκευτική ελίτ («ουλεμά») ιστορικά

---

⁴⁶⁵ Esposito & Voll, 137.

⁴⁶⁶ Ayubi, 81 και Esposito & Voll, 143.

⁴⁶⁷ Esposito & Voll, 126-127.

⁴⁶⁸ EI-Affendi, Abdelwahab. (1991). *Turabi's Revolution: Islam and Power in Sudan* (London: Grey Seal), 172.

αλλοιώσαν τη θρησκεία και επέβαλαν τον διαχωρισμό και την κατώτερη θέση της γυναίκας.⁴⁶⁹ Βλέπουμε λοιπόν ότι συνολικά διαχωρίζει την «αληθινή θρησκεία» («αλ ντιν αλ χακ»), η οποία δεν είναι άλλη από το Κοράνι και τη Σούννα, από την «κεκτηθείσα θρησκεία» («αλ ντιν αλ κασμπ»), η οποία σχετίζεται με τις ισλαμικές παραδόσεις γενεών και συμπεριλαμβάνουν όλες τις αποφάσεις, συμβουλές και εν τέλει νόρμες που έχουν επιβάλλει οι διαφορές σχολές σκέψης. Για τον ίδιο λόγο θεωρούσε ότι ο διαχωρισμός Σουνιτών και Σιΐτών είναι επίπλαστος.⁴⁷⁰

Η ύπαρξη πολλών Χριστιανών, αλλά και η θέση του Τουράμπι για τις γυναίκες στο Ισλάμ, δημιούργησαν αρχικά μια *sui generis* ισλαμοποίηση. Για παράδειγμα οι γυναίκες δεν έφεραν υποχρεωτικά μαντήλες, αλλά υπό προϋποθέσεις και σε δημόσια κτήρια μόνο, ενώ συμμετείχαν στην πολιτική ζωή. Το 1995 για παράδειγμα υπήρχαν 25 γυναίκες βουλευτές, 20 Μουσουλμάνες και 5 Χριστιανές, κάτι αδιανόητο για τις περισσότερες μουσουλμανικές χώρες, πόσο δε μάλλον για μια «ισλαμική» δημοκρατία.⁴⁷¹ Όμως, καταπατώντας τις δεδηλωμένες αρχές του, ο Τουράμπι εφάρμοσε τις σκληρές ποινές της Σαρία και για τους «αλλόθρησκους» που ζούσαν στις «μουσουλμανικές» περιοχές.⁴⁷² Επίσης, χωρίς να φτάσει στην «ειρηνική ισλαμική κοινωνία» τουλάχιστον 100 άτομα ακρωτηριάστηκαν, όταν είχε την αληθινή εξουσία στο Σουδάν.⁴⁷³

Πριν ολοκληρώσουμε, αξίζει να δούμε και δυο θέματα εσωτερικής και

---

⁴⁶⁹ Esposito & Voll, 134-136. Αυτός είναι ο λόγος που ο Τουράμπι και το Εθνικό Ισλαμικό Μέτωπο ήταν δημοφιλείς στις τάξεις των γυναικών και μάλιστα στη μοναδική δημοκρατική περίοδο (1985-1989) το συγκεκριμένο ισλαμικό κόμμα είχε τις μόνες δυο γυναίκες βουλευτές. Hale, Sondra. (1996). *Gender Politics in Sudan* (Boulder: Westview Press), 217. Αναλυτικότερα για την προοδευτική στάση του Τουράμπι στο θέμα των γυναικών βλ. Esposito & Shahin, 208.

⁴⁷⁰ Ibrahim, 333.

⁴⁷¹ Hardy, 82-83.

⁴⁷² Για παράδειγμα έλαβαν χώρα μαστιγώσεις Χριστιανών που κατανάλωναν αλκοόλ σε δημόσια θέα. Βλ. Berridge, 240. Από την άλλη πλευρά είναι θετικό το ότι «προστάτευε» και όσους πίστευαν στις Αφρικανικές (παγανιστικές) λατρείες και όχι μόνο τους ανήκοντες στις μονοθεϊστικές («αχλ αλ Κιτάμπ»), απομακρυνόμενος έτσι κατά πολύ από την ισλαμική θεολογία.

⁴⁷³ Δικαιολόγησε μάλιστα την αλλαγή της στάσης του, βασισμένος στην αρχή του ευρύτερου καλού της μουσουλμανικής κοινότητας («μασλάχα»), λέγοντας ότι «το να κοπούν μερικοί καρποί κάθε χρόνο αποτελεί αποτροπή για αυτούς που επιβουλεύονται άτομα ή ιδιοκτησία άλλου και δεν είναι δυνατό να εγγυηθούμε τον ανθρώπινο πολιτισμό αν δεν προστατεύσουμε την ιερότητα αυτών των πραγμάτων» Ibid, 232-233.

εξωτερικής πολιτικής, που δεν δικαιολογούνται σε μια σουνιτική «ισλαμική δημοκρατία». Το πρώτο είναι η «γενοκτονία» στο Νταρφούρ, το πρώτο έγκλημα τέτοιας κλίμακας στον 21^ο αιώνα.⁴⁷⁴ Σε έναν πόλεμο που ακόμα μαίνεται στις δυτικές επαρχίες του Σουδάν, υπήρχαν μαζικές εκτελέσεις, εκτοπισμοί, βασανιστήρια και ομαδικοί βιασμοί μελών των φυλών Ζαγκάβα, Φυρ και Μασαλίτ, που αναζητούσαν ανεξαρτησία, θεωρώντας ότι καταπιέζονται από τους Άραβες του Χαρτούμ. Οι κάτοικοι του Νταρφούρ που διώκονται είναι «μαύροι» σουνίτες μουσουλμάνοι, μέλη της «ούμμα».⁴⁷⁵ Αυτό δεν εμπόδισε την κυβέρνηση του Μπασίρ να προβεί στα ανωτέρω και να είναι ο πρώτος εν ενεργεία αρχηγός κράτος που επίσημα κατηγορήθηκε από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ICC) της Χάγης ως υπεύθυνος γενοκτονίας.

Στην εξωτερική πολιτική, το 1991 το σουνιτικό Σουδάν «επίσημα συμμάχησε» με το σιϊτικό Ιράν. Η νέα «ειδική σχέση» επισφραγίστηκε με την παρουσία του τότε Ιρανού Προέδρου, Ρασφαντζανί, στο Χαρτούμ για έναν «μαζικό γάμο». Ο Ιρανός Πρόεδρος συνοδευόταν από 5 Υπουργούς, τον επικεφαλής των Φρουρών της Επανάστασης και 157 άλλους επισήμους και υπέγραψε πλήθος συμφωνιών κυρίως σε θέματα ενέργειας.⁴⁷⁶ Ολοφάνερα οι «θρησκευτικές» διαφορές,⁴⁷⁷ αλλά και οι εθνοφυλετικές (εξηγήσαμε σε προηγούμενα κεφάλαια τη ρήξη του Ιράν με τους σουνίτες Άραβες του Κόλπου) δεν επηρέασαν μια ρεαλιστική προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις με βάση το αμοιβαίο συμφέρον. Το 2014 υπό την πίεση αλλά και την οικονομική βοήθεια του

---

⁴⁷⁴ Η Διεθνής κοινότητα ευαισθητοποιήθηκε το 2003. Βλ. Daly, Martin William. (2010) *Darfur's Sorrow: The Forgotten History of a Humanitarian Disaster* (Cambridge: Cambridge University Press), 296. Το 2015 μόνο οι νεκροί κυμαίνονταν μεταξύ 300.000 και 400.000.

⁴⁷⁵ Το «μαύροι» είναι ουσιαστικά λάθος, αλλά διαχωρίζει τους Αφρικανούς από τους Άραβες. Οι κάτοικοι της περιοχής που ανήκουν στην φυλή Ζαγκάβα για παράδειγμα έχουν λευκότερο δέρμα από τους Άραβες και θεωρούνται «μαύροι», ενώ οι «σχεδόν μαύροι» που ανήκουν στην φυλή Ριζεϊκάτ, θεωρούνται «Άραβες». Βλ. Prunier, Gerard. (2008). *Darfur: A 21st Century Genocide* (New York: Cornell University Press), 5. Πολλοί αναλυτές προβάλλουν ως αιτία του πολέμου του Νταρφούρ την ρήξη μεταξύ Μπασίρ και Τουράμπι, με το Νταρφούρ να στηρίζει τον Τουράμπι σε ένα ιδιότυπο «ισλαμιστικό» εμφύλιο. Βλ. Berridge, 283.

⁴⁷⁶ Hardy, 86.

⁴⁷⁷ Κάποιος μπορεί να αντιτάξει ότι για τον Τουράμπι ήταν στόχος ζωής η επανένωση Σιϊτών και Σουνιτών. Βλ. Berridge, 168. Όμως η «συμμαχία» έλαβε χώρα όταν ο Τουράμπι ήταν φυλακή. Αποτελεί συνεπώς καθαρά γεωπολιτική και όχι θρησκευτική επιταγή και δείχνει τον πολιτικό ρεαλισμό των Ισλαμιστών.

Ριάντ, το Χαρτούμ έκλεισε το Ιρανικό Κέντρο Πολιτισμού, σηματοδοτώντας μια ακόμα αλλαγή στάσης.

Σε μια συνολική θεώρηση βλέποντας τα παραδείγματα του Σουδάν, των Ταλιμπάν και του Ιράν καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο πολιτικός ρεαλισμός είναι σημαντικός, αλλά η απόλυτη εξουσία του Πολιτικού Ισλάμ επικίνδυνη. Όσο συμμετέχει στα πράγματα, ακόμα και αν πάρει εξουσία, δεν υπάρχει κίνδυνος. Όμως όταν πάρει τον απόλυτο έλεγχο, τότε μπορεί να δείξει ένα «άσχημο» πρόσωπό του, όπως στην περίοδο ισχύος του Τουράμπι στο Σουδάν.

7. Πολιτικό Ισλάμ και Αραβική Άνοιξη

Την δεκαετία που διανύουμε τον Αραβικό κόσμο συγκλόνισαν εξεγέρσεις, οι οποίες εν αρχή έγιναν αποδεκτές με ελπίδα και ανακούφιση, όμως τελικά δεν είχαν (με μια φωτεινή εξαίρεση) αίσιο αποτέλεσμα. Η αρχική ευφορία οδήγησε στην ονομασία τους ως «Αραβική Άνοιξη» και θα αναλύσουμε τον ρόλο του Πολιτικού Ισλάμ σε αυτή, Συγκεκριμένα θα δούμε την άνοδο τους στην εξουσία, την πτώση του και την συνεπαγόμενη ισλαμοφοβία.

α. Άνοδος

Οι κοσμογονικές αλλαγές που ξεκίνησαν το Δεκέμβριο του 2010 και ακόμη συγκλονίζουν την ευρύτερη Μέση Ανατολή, υπήρξαν ανομοιογενείς. Στην Αίγυπτο, έστω και προσωρινά, ανατράπηκε ένας πρόεδρος που ήλεγχε μέχρι το τέλος τις δυνάμεις ασφαλείας του, αλλά έχασε την υποστήριξη του λαού και του στρατού του. Στην Τυνησία ανετράπη ένας ηγέτης που δεν μπόρεσε να ελέγξει τις δυνάμεις καταστολής του. Στη Λιβύη εκτελέστηκε με βάνουσο τρόπο ένας δικτάτορας που έδωσε μέχρι τέλους πόλεμο και στην Υεμένη αυτοεξορίστηκε ένας πρόεδρος που έχασε την υποστήριξη των συμμάχων του και παραδοσιακά νομιμοφρόνων φυλών και φατριών. Η συνέχεια ήταν ένας αιματηρός εμφύλιος και μια ανθρωπιστική καταστροφή που μαστίζει ακόμα την χώρα. Εμφύλιο έχουμε και στη Συρία, και μάλιστα «ημι-θρησκευτικό», με κοινά στοιχεία με την εξέγερση που κατεστάλη στο Μπαχρέιν. Οι μοναρχίες έμειναν σχετικά ανεπηρέαστες από τα γεγονότα, όπως και η Αλγερία, η οποία όμως έχει πρόσφατα υποστεί έναν δεκαετή εμφύλιο που της στοίχισε περισσότερους από 100.000 νεκρούς. Η Μαυριτανία που έχει σχετικά βραχύβιο δικτάτορα επίσης απέφυγε την ανατροπή με παροχές και υποσχέσεις μεταρρυθμίσεων.

Παρά τις σημαντικές τους διαφοροποιήσεις ανά περιοχή ή χώρα, οι εξεγέρσεις όπου πραγματοποιήθηκαν, παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Έλαβαν χώρα αυθόρμητα, χωρίς – τουλάχιστον στο αρχικό στάδιο – παρεμβάσεις εξωγενών παραγόντων. Δεν είχαν συγκεκριμένη Ηγεσία. Δεν υπήρχε κοινή ιδεολογία, πλην της ανατροπής της διεφθαρμένης και

μακρόβιας καθεστηκυίας τάξεως. Η πλειονότητα των εξεγερθέντων ήταν νέοι και μορφωμένοι και δεν υπήρχε κάποιο έντονο αντι-Δυτικό συναίσθημα ή κάποια προβολή της θρησκείας. Δεν είδαμε Αμερικανικές σημαίες να καίγονται και δεν ακούσαμε συνθήματα υπέρ του Ισλάμ. Οι τέσσερις ανατραπέντες ηγέτες, ο Τυνησίος Ζιν ελ Αμπιντίν Μπεν Άλι, ο Αιγύπτιος Χόσι Μουμπάρακ, ο Λίβυος Μοαμάρ Καντάφι και ο Άλι Αμπντάλα Σάλεχ της Υεμένης, είχαν ως κοινό γνώρισμα την καταδίωξη του Πολιτικού Ισλάμ. Όμως και στις τέσσερις περιπτώσεις, αυτό δεν έπαιξε ρόλο στην πτώση τους.

Σχήμα 30: «Αραβική Άνοιξη» μέχρι την ανατροπή του Μόρσι στην Αίγυπτο. Πηγή: <https://newsela.com/read/lib-arab-spring/id/29126/>

Στην παρούσα ανάλυση, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα γιατί δεν συμμετείχε το Πολιτικό Ισλάμ στις ανωτέρω εξεγέρσεις. Επίσης θα εξηγήσουμε γιατί ιδιαίτερα οι μοναρχίες έχουν την εύνοιά του. Θα συνεχίσουμε εξηγώντας γιατί παρότι δε συμμετείχε στις εξεγέρσεις, το Πολιτικό Ισλάμ κέρδισε εύκολα στις εκλογές όπου έγιναν. Σε επόμενο κεφάλαιο θα δούμε και εξηγήσουμε την αποκαθήλωση του Πολιτικού Ισλάμ με τη διαμορφούμενη κατάσταση στην περιοχή, επισημαίνοντας ποια είναι τα περιθώρια συνεργασίας αλλά και οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν.

Επειδή οι όροι «ισλαμικός φονταμενταλισμός», «ριζοσπαστικό Ισλάμ», «πολιτικό Ισλάμ», «τζιχαντισμός», «Αναγέννηση του Ισλάμ» και «ισλαμική

τρομοκρατία» χρησιμοποιούνται αδιακρίτως και συγχέονται, διευκρινίζουμε ότι μεταχειριζόμαστε στο παρόν κεφάλαιο τον όρο Πολιτικό Ισλάμ για να περιγράψουμε μόνο την είσοδο του Ισλάμ στη σύγχρονη πολιτική με τη μορφή κομμάτων και ιδεολογίας.⁴⁷⁸

Το Πολιτικό Ισλάμ δεν συμμετείχε στις εξεγέρσεις της «Αραβικής Άνοιξης», για διάφορους λόγους.⁴⁷⁹ Πρώτα απ' όλα υπήρχε φόβος για τα αντίποινα, αφού σε όλες τις χώρες και κυρίως στην Αίγυπτο, είχε υποστεί δεκαετίες διώξεων, οι οποίες θα αναλυθούν αργότερα. Δεύτερος και ίσως σημαντικότερος λόγος είναι ότι η αντίδραση κατά του κρατούντος αποτελεί έγκλημα σύμφωνα με τη θρησκεία.⁴⁸⁰ Οι Σουνίτες προτιμούν «την ειρήνη κάτω από έναν άδικο ηγεμόνα, από την αναρχία κάτω από ένα δίκαιο ηγεμόνα».⁴⁸¹ Οι Σαλαφιστές στην Αίγυπτο υποστήριζαν το Μουμπάρακ.⁴⁸²

Η μη νομιμοποίηση της εξέγερσης με θρησκευτικούς όρους επεξηγεί εν μέρει και το λόγο για τον οποίο δεν είδαμε σημαντικές εξεγέρσεις στις μοναρχίες. Αν σκεφθούμε ότι οι βασιλείς της Ιορδανίας και του Μαρόκου κατάγονται από τον ίδιο τον προφήτη Μωάμεθ, ότι στη Σαουδική Αραβία, τη μόνη χώρα που φέρει το όνομα του βασιλιά της, η θρησκευτική εξουσία έχει συμμαχήσει με την

---

⁴⁷⁸ Ο Καράυλ Μέρφου διαχωρίζει εξαιρετικά το ριζοσπαστικό Ισλάμ (*Radical Islam*) από το Πολιτικό Ισλάμ (*Political Islam*), το «δεύτερο επίπεδο της Ισλαμικής Αναγέννησης». Murphy, Caryle. (2002). *Passion for Islam: Shaping the Modern Middle East: the Egyptian Experience* (New York: Scribner), 7.

⁴⁷⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν ξέσπασε η εξέγερση στο Κάιρο στις 29 Ιανουαρίου 2011 «η Αδελφότητα διατήρησε χαμηλό προφίλ σε μια προσπάθεια να καθησυχάσει όσους φοβόντουσαν την πολιτική της άνοδο. Η συμπεριφορά που υιοθέτησε μπορεί να χαρακτηριστεί στην καλύτερη περίπτωση επιφυλακτική και σαφούς αυτοσυγκράτησης». Βλ. Al-Anani, 156.

⁴⁸⁰ Lewis, *Η πολιτική Γλώσσα του Ισλάμ*, 229.

⁴⁸¹ Haeri, 91.

⁴⁸² «...Το Δεκέμβριο του 2010, ο ιμάμης Λούφτι Αμίρ εξέδωσε φάτβα καταδικάζοντας την κριτική που είχε ασκήσει ο ΕλΜπαραντέι στον Μουμπάρακ, εξουσιοδοτώντας την κυβέρνηση να τον φυλακίσει ή και να τον σκοτώσει σε περίπτωση που παρέμενε αμετανόητος... σημαντικοί Σαλαφιστές ηγέτες καταδίκασαν τις διαδηλώσεις στην πλατεία Ταχρίρ τις οποίες έκριναν 'αντι-ισλαμικές' αφού θεωρούσαν την 'στάση' κατά του Κράτους ως ισλαμικά απαράδεκτη... Ο γνωστός Σαλαφιστής ιερέας Μουχάμαντ Χασάν σε ένα κήρυγμά του προέτρεψε τους πιστούς να μην οδηγήσουν τη χώρα στο χάος... Οι Σαλαφιστές της πόλης Νταμανχούρ έγραψαν με σπρέι στους τοίχους 'Μην επαναστατείτε κατά του κυβερνήτου'» Βλ. Brown, Jonathan. (2011). "Salafis and Sufis in Egypt", *The Carnegie Papers*, Δεκέμβριος.

πολιτική⁴⁸³, αλλά και ότι στη μοναδική χώρα με μοναρχία που είχαμε σημαντική εξέγερση, το Μπαχρέιν, αυτή έγινε από την σιϊτική πλειοψηφία εναντίον της σουνιτικής μειοψηφίας, καταλαβαίνουμε για ποιους επιπλέον λόγους το Πολιτικό Ισλάμ παρέμεινε στο πλευρό των μοναρχιών. Στη Σαουδική Αραβία, το Συμβούλιο των Ανωτάτων Ιερέων, το Συμβούλιο της Σούρα και η «Επιτροπή για την προώθηση της Αρετής και την πρόληψη της Ανηθικότητας» προέτρεψαν το λαό να μην κάνει διαδηλώσεις, να διατηρήσει την ενότητά του και να σεβαστεί τις «ισλαμικές παραδόσεις» της νομιμοφροσύνης.⁴⁸⁴

Δεν θα πρέπει βέβαια να παραλείψουμε στην ανάλυσή μας δυο ακόμα δεδομένα: την λήψη μέτρων ανακούφισης για τους οικονομικά ασθενέστερους, σε μερικές χώρες υπό την ταχεία ενίσχυση της Σαουδικής Αραβίας, και τη γρήγορη αντίδραση των βασιλέων, που προσπάθησαν άμεσα να δώσουν μια επίφαση «φιλελευθεροποίησης» στα καθεστώτα τους. Οι πιο πλούσιες χώρες του Κόλπου (Σαουδική Αραβία, Κατάρ, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Κουβέιτ) αντέδρασαν με οικονομική βοήθεια στο λαό τους και πλήρη υποστήριξη της εξέγερσης, τουλάχιστον στη Λιβύη. Στην Ιορδανία άλλαξε η θεωρούμενη διεφθαρμένη κυβέρνηση. Στο Μαρόκο δεκάδες χιλιάδες διαδήλωσαν σε διάφορες πόλεις συμπεριλαμβανομένης της πρωτεύουσας, Ραμπάτ, στο «κίνημα της 20¹⁵ Φεβρουαρίου». Σε λιγότερο από δυο εβδομάδες ο βασιλιάς ανακοίνωσε μεταρρυθμίσεις, όπως δημοψήφισμα για την αλλαγή του συντάγματος, δημιουργία ανεξάρτητης αρχής για τα ανθρώπινα δικαιώματα και εκλογές, που μάλιστα έλαβαν χώρα και ήταν οι πλέον ελεύθερες στην ιστορία του Μαρόκου.⁴⁸⁵ Ο σουλτάνος Καμπούς του Ομάν απέλυσε 12 υπουργούς, αύξησε τον κατώτατο μισθό και υποσχέθηκε 50.000 νέες θέσεις εργασίας. Το παράδειγμα των

---

⁴⁸³ Όπως προαναφέρθηκε τον 18^ο αιώνα, ο Μοχάμεντ ιμπν Σαούντ, συμμάχησε με τον θρησκευτικό ηγέτη Αμπντ αλ-Γουαχάμπ και ένωσε τις φυλές της μετέπειτα αποκαλούμενης Σαουδικής Αραβίας. Από τότε δεν έχει σταματήσει η αλληλο-υποστήριξη πολιτικού και θρησκευτικού κατεστημένου. Βλ. Blanchard, Christopher. (2009). *Islam: Sunnis and Shiites*, (Washington: CRS Report for Congress RS21745), 28 Ιανουαρίου.

⁴⁸⁴ Blanchard, Christopher. (2011). *Saudi Arabia: background and US Relations*, (Washington: CRS Report for Congress RL33533), 10 Μαρτίου.

⁴⁸⁵ Arieff, Alexis. (2011). *Morocco: Current Issues*, (Washington: CRS Report for Congress RS21579), 20 Δεκεμβρίου.

μοναρχιών ακολούθησε ο Αλγερινός πρόεδρος Αμπντελαζίζ Μπουτεφλίκα που μείωσε τις τιμές σε βασικά καταναλωτικά προϊόντα και ήρε την «κατάσταση εκτάκτου ανάγκης» στην οποία βρισκόταν η χώρα την τελευταία δεκαετία.⁴⁸⁶ Αντίστοιχα, ο Μαυριτανός πρόεδρος Μοχάμεντ Ουλντ Αμπντέλ Αζίζ υποσχέθηκε ευρείες συνταγματικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις.

Κάποιος μπορεί να απορήσει πώς μια εξέγερση στην οποία το Πολιτικό Ισλάμ ήταν στην καλύτερη περίπτωση θεατής και στην χειρότερη ενάντιο, οδήγησε στην πλήρη εκλογική του επικράτηση.⁴⁸⁷ Πρώτα από όλα είναι φανερό ότι οι εξεγερμένοι δεν ήξεραν τι ήθελαν, ήξεραν μόνο τι δεν ήθελαν, και δεν ήθελαν διεφθαρμένα, απολυταρχικά, οικογενειοκρατικά, προσωποπαγή καθεστώτα. Εκτός αυτού, το Πολιτικό Ισλάμ είναι αναμφίβολα δημοφιλές και οι εξεγέρσεις στις Αραβικές χώρες δεν είχαν παλλαϊκό χαρακτήρα. Για παράδειγμα, στην Αίγυπτο, στην πλατεία Ταχρίρ, ποτέ δε συγκεντρώθηκαν περισσότεροι από 300.000 άνθρωποι, ήτοι λιγότερο από το 2% του συνολικού πληθυσμού μόνο του Καΐρου. Στην ίδια χώρα όποτε η Μουσουλμανική Αδελφότητα συμμετείχε σε εκλογές επαγγελματικών σωματείων, κέρδιζε εύκολα.⁴⁸⁸

Επιμένοντας λίγο στην Αίγυπτο ως παράδειγμα, μπορεί η Μουσουλμανική Αδελφότητα όπως και κανένα Ισλαμικό κόμμα να μην έχει εγκαταλείψει το όνειρο της δημιουργίας Ισλαμικού κράτους, όμως το 2004 ανακοίνωσε μια ιστορική μεταρρύθμιση.⁴⁸⁹ Σε αυτήν εξέφρασε την δέσμευσή της να υποστηρίξει τα

---

⁴⁸⁶ Arieff Alexis. (2011). *Algeria: Current Issues*, (Washington: CRS Report for Congress RS21532), 22 Φεβρουαρίου.

⁴⁸⁷ Ο Κουρτ Άντερσεν που επέλεξε ως «άνθρωπο της χρονιάς» στο περιοδικό «TIME» τον άγνωστο διαδηλωτή, έγραψε στο σχετικό άρθρο ότι «τα αποτελέσματα των εξεγέρσεων ποτέ δεν είναι τόσο όμορφα όσο οι εξεγέρσεις. Η αλληλεγγύη έχει χρόνο λήξης. Η δημοκρατία είναι παράξενη και οι ψήφοι μπορεί να καταλήξουν εκεί που δεν το περιμένεις». Βλ. Andersen, Kurt (2011). “The Protester”, *TIME*, 14 Δεκεμβρίου. Ο καθηγητής του Χάρβαρντ, Νόα Φένλντμαν, περιέγραψε το αποτέλεσμα των εκλογών στις χώρες της Βορείου Αφρικής ως «τόσο αναπόφευκτο, όσο και πολλά υποσχόμενο». Feldman, Noah. (2011), “Islamists’ Victory in Tunisia a Win for Democracy”, *Bloomberg*, 31 Οκτωβρίου.

⁴⁸⁸ Wickham, *Mobilising Islam*, 127.

⁴⁸⁹ Al Qumni, Sayed Mahmoud. (2004). “The Muslim Brotherhood's Initiative as a Reform Program: A Critical Review”, *Brookings*, 6 Οκτωβρίου. Λεπτομερέστερα σε Yacoubian, Mona. (2005). *Promoting Middle East Democracy II: Arab Initiatives*, (Washington: United States Institute of Peace), 10 Μαΐου.

πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά και ανθρώπινα δικαιώματα όλων των Αιγυπτίων, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών και των Χριστιανών Κοπτών. Απέρριψε τη θεοκρατία,⁴⁹⁰ αποδέχθηκε τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους και συντάχθηκε πλήρως με την δημοκρατία και τον διαχωρισμό των εξουσιών. Τέλος, αγκάλιασε τον πλουραλισμό και καταδίκασε μετά βδελυγμίας οποιαδήποτε χρήση βίας, κάτι πιθανότατα υποκριτικό.⁴⁹¹ Είναι προφανές ότι με αυτό πλέον το προφίλ, έγινε περισσότερο αποδεκτή από ευρύτερα κοινωνικά στρώματα. Και στο επίπεδο των συνεργειών, η συμμαχία που είχε με τους Νασσερίτες από τη δεκαετία του 1990 ενισχύθηκε, ενώ έψαξε για συμμαχίες και στους φιλελεύθερους Αιγυπτίους. Με τις δυο αυτές ομάδες «αντιφρονούντων» είχε σχηματίσει το κίνημα «Αρκετά» («Κεφάλια»). Πάντως πρέπει να τονίσουμε ότι ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας έδειχνε σκεπτικισμό τόσο για τους τελικούς της στόχους όσο και για τις πολιτικές που θα ακολουθούσε αν είχε απόλυτη εξουσία.

Όταν ο εκλεκτός της Αδελφότητας για την Προεδρία, Μοχάμεντ Μόρσι έκανε την πολιτική του εκστρατεία, υποσχέθηκε ότι «οι Χριστιανοί και οι

---

⁴⁹⁰ Σύμφωνα με την Κατερίνα Δαλακούρα στο Dalacoura, Katerina. (2012). “Turkey, Iran and the Arab Uprisings: The Failure of political Islam and Post-ideological Policies”, *Political Reflection Quarterly*, 2/4, Φεβρουάριος, «οι Άραβες πολίτες αντελήφθησαν την απώλεια κάθε νομιμοποίησης της Ισλαμικής δημοκρατίας [του Ιράν] – που έγινε εμφανής μετά τις νοθευμένες εκλογές του 2009 – και την καταστολή του ‘Πράσινου κινήματος’ που ακολούθησε. Μπορούμε να δούμε στα γεγονότα του 2009 στο Ιράν, έναν προπομπό των Αραβικών εξεγέρσεων, με τις οποίες έχει πολλές ομοιότητες». Πέρα από την Αίγυπτο η τάση εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού της Αδελφότητας διεφάνη και σε έτερα κράτη. Ο ηγέτης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στη Λιβύη, Μπασίρ Αμπντελσαλάμ αλ Κάμπτι, ζήτησε «κοσμικό κράτος με το Ισλάμ ως σημείο αναφοράς» και συμπεριέλαβε στο όραμά του «ένα πολυκομματικό σύστημα, τον διαχωρισμό των εξουσιών και ελεύθερα μέσα ενημέρωσης». Βλ. Blanchard, Christopher. (2011). *Libya: Transition and US Policy* (Washington: CRS Report for Congress RL33142), 8 Δεκεμβρίου.

⁴⁹¹ Υπάρχουν πολλοί σκεπτικιστές σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι «είναι θολή η γραμμή μεταξύ του πολιτικού οράματος και της θρησκευτικής διδασκαλίας». Επί παραδείγματι Farahat, Mohamed Fayez. (2009). “Liberalizing the Muslim Brotherhood: Can It Be Done?”, *Arab Insight*, 2/6, Χειμώνας. Ακόμα πιο καθαρή είναι η θέση του Ελ Φεγκιέρυ που αναφέρει ότι «η πρωτοβουλία του 2004 επισημαίνει πως η θρησκευτική ελευθερία είναι εξασφαλισμένη μόνο για τις αναγνωρισμένες μονοθεϊστικές θρησκείες». Βλ. El Fegier, Moataz. (2016). *Islamic Law and Human Rights: The Muslim Brotherhood in Egypt* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing), 166. Ο Αμερικανός αναλυτής και πρώην πρέσβης των ΗΠΑ στο Κάιρο, Ντάνιελ Κούρτζερ έγραψε το 2011 ότι «η Μουσουλμανική Αδελφότητα από την ίδρυσή της το 1928 είχε μόνο έναν σκοπό, την εγκατάσταση Ισλαμικού Κράτους στην Αίγυπτο... Είναι ιδιαίτερα ευέλικτη στην τακτική της. Και νομίζω ότι πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί για να μην ξεγελαστούμε από την τακτική της ευελιξία σε σχέση με τους μακροπρόθεσμους εκπροσασμένους στρατηγικούς της στόχους». Βλ. Kurtzer, Daniel. (2011). “Is Revolution What’s Best For The Rest?” *Foreign Policy*, 4 Φεβρουαρίου.

γυναίκες θα έχουν τα ίδια επακριβώς δικαιώματα και υποχρεώσεις όπως όλοι οι πολίτες» και ότι θα «διόριζε Χριστιανό σύμβουλο του προέδρου και αν βρεθεί κατάλληλος Κόπτης, θα ήθελε Χριστιανό Αντιπρόεδρο». Επιπρόσθετα δεσμεύτηκε ότι «οι γυναίκες δεν θα υποχρεώνονταν να ακολουθήσουν την ισλαμική ενδυμασία και θα είχαν πλήρη πρόσβαση τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην εργασία».⁴⁹²

Πέραν της πολιτικής προσέγγισης προς τους «σκεπτικιστές», τόσο στην Αίγυπτο όσο και σε άλλες χώρες όπως η Τυνησία, συνολικά το Πολιτικό Ισλάμ διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα έναντι όλων των άλλων κομμάτων. Από τις ελεγχόμενες από τα ισλαμικά κόμματα μη κυβερνητικές οργανώσεις, μέχρι τα ιδιωτικά νοσοκομεία, η κοινωνική πρόνοια στις αραβικές χώρες έχει αφηθεί σε μεγάλο μέρος στα χέρια του. Από τη Βηρυτό στη Γάζα και από το Κάιρο στην Τρίπολη, υπάρχουν ολόκληρες περιοχές όπου οι βασικές ανάγκες όπως η υγεία, η παροχή ποσίου ύδατος, η παιδεία σε γενικές γραμμές και ειδικότερα η τεχνική εκπαίδευση, η αποχέτευση, η φιλανθρωπία και η λήψη άτοκων δανείων από μικρές τράπεζες είναι στα χέρια των Ισλαμιστών. Η κοινωνική πρόνοια που παρέχει το πολιτικό Ισλάμ είναι τέτοια, που ακόμα και όταν ο Νάσσερ καταδίωξε όλες τις μη κυβερνητικές οργανώσεις στην Αίγυπτο με τον περιώνυμο νόμο 32/1964, οι Ισλαμικές που παρείχαν «απελπιστικά αναγκαίες κοινωνικές υπηρεσίες» έμειναν άθικτες.⁴⁹³ Για τις παροχές της Χαμάς και τη Χεμπολά έχουμε ήδη αναφερθεί. Συνεπώς, είναι φυσικό, από ευγνωμοσύνη ή από απλή ανάγκη η προαναφερθείσα κατάσταση να μετουσιώνεται στην κάλπη σε απόλυτη υποστήριξη του Πολιτικού Ισλάμ. Ο ρόλος του τζαμιού δεν πρέπει να παραληφθεί στην ανάλυσή μας. Για τους περισσότερους φτωχούς πιστούς Μουσουλμάνους, αποτελεί τη μοναδική πνευματική καθοδήγηση, αλλά και τόπο κοινωνικής συνεύρεσης. Το τζαμί φυσικά λειτουργεί και ως κέντρο προπαγάνδας και στρατολόγησης για τις οργανώσεις και τα ισλαμικά κόμματα.

Τέλος, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η ηγεσία των

---

⁴⁹² Esposito & Voll, 218.

⁴⁹³ Ibid, 95-97.

ισλαμικών κομμάτων αποτελείται κυρίως από ανθρώπους που έχουν υποστεί ταπεινώσεις, διώξεις, φυλακίσεις και βασανιστήρια από τα καθεστώτα και ως εκ τούτου ο απλός λαός τις θεωρεί πιο κοντά του. Η ανώτερη τάξη των αποφοίτων των πανεπιστημίων της Δύσης, που έχει διάγει το μεγαλύτερο μέρος του βίου της εκτός Μέσης Ανατολής, δεν μπορεί να παρουσιαστεί ως εναλλακτική λύση, ακόμα και αν πρωτοστάτησε στις αραβικές εξεγέρσεις. Στην Αίγυπτο για παράδειγμα, ο Μοχάμεντ ΕλΜπαραντί ήταν ελάχιστα δημοφιλής, έχοντας ζήσει μια πολυτελή ζωή στο εξωτερικό. Αντίθετα, ο πνευματικός ηγέτης της Τυνησιακής Νάχντα, Ρασίντ Γκανούσι, μπορεί να ζούσε στο Λονδίνο για 20 χρόνια, αφού όμως είχε «θητεύσει» αρκετά χρόνια σε τυνησιακές φυλακές, είχε υποστεί βασανιστήρια και αποτελούσε για μεγάλο διάστημα τη μόνη φωνή που εναντιωνόταν στο καθεστώς του Μπεν Άλι, ζητώντας αντίσταση και εκδημοκρατισμό. Στην ίδια χώρα ο βραχύβιος πρωθυπουργός και ο γενικός γραμματέας της Νάχντα, Χαμάντι Τζεμπάλι, στις αρχές τις δεκαετίες του 1990 «καταδικάστηκε σε 16 χρόνια κάθειρξη και πέρασε 10 χρόνια στην απομόνωση. Μετά την απελευθέρωσή του το 2006 μετέβη στη Γαλλία, όπου σπούδασε μηχανολογία και ήταν εκ των ιδρυτών της Γαλλικής Μουσουλμανικής Ένωσης».⁴⁹⁴ Το μεγαλύτερο όμως πλεονέκτημα των ισλαμικών κομμάτων είναι ότι έχουν εξαιρετική δομή και οργάνωση, αποτέλεσμα των διώξεων που είχαν υποστεί επί δεκαετίες.

Επιστρέφοντας στην Αίγυπτο, η εξέγερση που ανέτρεψε τον Μουμπάρακ δημιούργησε όπως είδαμε ένα σημαντικό κενό εξουσίας. Οι δυο παραδοσιακοί εχθροί αναγκάστηκαν να συνεργαστούν για να μην πέσει η χώρα σε ανεξέλεγκτο χάος. Ο στρατός που είχε κοσμικό και ενωτικό χαρακτήρα είχε την αληθινή εξουσία για πολλές δεκαετίες. Η Μουσουλμανική Αδελφότητα είχε από την άλλη πλευρά ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας με το μέρος της, παρότι ως ισλαμιστική είχε και πολλούς εχθρούς.⁴⁹⁵ Παρά τις τεράστιες διαφορές τους οι δυο θεσμοί είχαν συγκεκριμένη χρονική, τοπική και σαφώς προσωρινή σύγκλιση

⁴⁹⁴ Arieff, Alexis. (2011). *Political Transition in Tunisia* (Washington: CRS Report for Congress RS21666), 16 Δεκεμβρίου.

⁴⁹⁵ Ennarah, Karim Medhat. (2014). "The End of Reciprocity: The Muslim Brotherhood and the Security Sector", *The South Atlantic Quarterly – Against the Day*, 113:2, Ανοιξη, 407.

συμφερόντων. Επιπρόσθετα έχουν και κάτι κοινό. Είναι συντηρητικοί θεσμοί, οι οποίοι δεν αποδέχονται εύκολα εξεγέρσεις, ειδικά ανεξέλεγκτες. Η αρχική «συνοδοιοπορία» τους ξένισε όλο τον κόσμο. Όμως το αποτέλεσμα ήταν οι λιγότερο προοδευτικές δυνάμεις της κοινωνίας να ελέγξουν τις εξελίξεις σε μια εξέγερση που είχε ως κοινωνικό στόχο τον εκδημοκρατισμό. Κανείς από τους δυο θεσμούς δεν είχε αυτό τον στόχο. Η Αδελφότητα ήθελε εξουσία και ο στρατός σταθεροποίηση και βελτίωση της εικόνας του στην κοινωνία, παίρνοντας αποστάσεις από τον Μουμπάρακ. Και οι δυο θεσμοί πέτυχαν τους βραχυπρόθεσμους στόχους τους. Η χώρα επέστρεψε στην κανονικότητα και όπως είδαμε η Αδελφότητα ανήλθε στην εξουσία.

Οι συνεννοήσεις με τον στρατό ξεκίνησαν σχεδόν ταυτόχρονα με την εξέγερση. Στην αρχή η επίσημη θέση της Αδελφότητας ήταν ουδετερότητα – ούτε συμμετοχή, ούτε απόρριψη. Και αυτό έσπευσε να δηλώσει προς τον στρατό, που φάνηκε να υιοθετεί ακριβώς την ίδια στάση. Μερικοί νεαροί ηγέτες της οργάνωσης συμμετείχαν από την αρχή στις διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις, αφού ήταν σε επαφή μέσω κοινωνικών δικτύων με τους αντίστοιχους νεαρούς ηγέτες κοσμικών οργανώσεων ή κομμάτων. Η επίσημη δικαιολογία για την «μη συμμετοχή» της Αδελφότητας δόθηκε από τον εκπρόσωπο της οργάνωσης και ήταν ότι δεν ήθελε να αμαυρωθεί η επέτειος της 25^{ης} Ιανουαρίου. «Είχαμε επιφυλάξεις», δήλωσε, «για τη συγκεκριμένη ημερομηνία, αφού η 25^η Ιανουαρίου δεν είναι μια αστυνομική γιορτή, αλλά μια εθνική επέτειος που τιμούμε όλοι μαζί την αντίσταση κατά της Βρετανικής κατοχής».⁴⁹⁶

Παρά την επικοινωνία με το στρατό, ο Υπουργός Εσωτερικών και οι αστυνομικές δυνάμεις ώρες μόλις μετά την έναρξη της εξέγερσης, έριξαν το «φταίξιμο» στην Αδελφότητα. Όσο ισχυροποιούνταν οι εξεγέρσεις, τόσο δεσμευόταν η Αδελφότητα. Στην πραγματικότητα δεν είχε καμία επιλογή. Ή θα επικρατούσε η εξέγερση ή στο τέλος θα στοχοποιούταν και θα υφίστατο διώξεις, παρά την στάση της. Έτσι μετά από παρέλευση τριημέρου, την Παρασκευή 28 Ιανουαρίου, μετά την καθιερωμένη προσευχή, ζήτησε από τα μέλη της να βγουν

---

⁴⁹⁶ Wickham, *Mobilising Islam*, 161.

μαζικά στους δρόμους. Περισσότεροι από 100.000 Αδελφοί ενίσχυσαν, με ιδιαίτερη προσοχή, τους εξεγερμένους. Ζητούσαν όπως όλοι την απομάκρυνση του Μουμπάρακ, χωρίς να αναφέρουν ούτε δευτερόλεπτο το μόνιμο σύνθημά τους ότι «το Ισλάμ αποτελεί την λύση». Το μοναδικό από τα κλασσικά τους συνθήματα που χρησιμοποίησαν ήταν το «συμμετοχή, όχι κυριαρχία» κάτι που ηχούσε ευχάριστα στα αυτιά όλων.

Ο ρόλος της Ηγεσίας της Αδελφότητας είναι επίσης σημαντικός. Από τον Ιανουάριο του 2010 ο σκληροπυρηνικός Μοχάμεντ Μπάντι ανέλαβε τα ηνία της οργάνωσης και απομόνωσε τους μεταρρυθμιστές.⁴⁹⁷ Η νοοτροπία της Ηγεσίας της οργάνωσης μας επιτρέπει να κατανοήσουμε εκ των υστέρων γιατί η Αδελφότητα δεν ήθελε να κάνει ριζοσπαστικές αλλαγές αλλά ήταν ικανοποιημένη με την απαλλαγή από τον Μουμπάρακ, αλλά και γιατί δεν είχε πρόβλημα στην συνεργασία με τον «συντηρητικό» στρατό. Ο Μουμπάρακ παραιτήθηκε στις 11 Φεβρουαρίου 2011 και η εξουσία πέρασε στον στρατό, δια του Ανωτάτου Συμβουλίου των Ενόπλων Δυνάμεων. Ο στρατός παραμένοντας ουδέτερος στις εξεγέρσεις και προσεγγίζοντας την Αδελφότητα πέτυχε μια νίκη επί του Μουμπάρακ, του κομματικού μηχανισμού, των συνεργατών του και κυρίως κατά της αστυνομίας (και εν γένει των δυνάμεων καταστολής), δεδομένου ότι το Υπουργείο Εσωτερικών διαθέτει 600.000 αστυνομικούς. Ξέροντας όμως ότι η συνεργασία με την Αδελφότητα είναι προσωρινή δεν καταδίωξε ούτε τους συνεργάτες του Μουμπάρακ (παρότι φυλάκισε τον ίδιο), ούτε φυσικά τους αστυνομικούς που ευθύνονταν για τις ακρότητες της καταστολής. Η Αδελφότητα το ανέχτηκε γιατί ήθελε τη νομιμοποίηση που της παρείχε η αποδοχή από τον στρατό. Επί στρατιωτικών και πριν τις εκλογές που αναδείχθηκε ο Μόρσι Πρόεδρος, έγιναν οι περισσότερες αποφυλακίσεις ισλαμιστών, συμπεριλαμβανομένου του ισχυρότερου άνδρα της οργάνωσης, του πολυεκατομμυριούχου υπαρχηγού της Αδελφότητας, Χαρυάτ αλ Σάτερ.⁴⁹⁸

---

⁴⁹⁷ Pioppi, Daniela. (2013). “Playing with Fire: The Muslim Brotherhood and the Egyptian Leviathan” *The International Spectator*, 48:4, 18 Δεκεμβρίου, 55.

⁴⁹⁸ Παρότι αποφυλακίστηκε, δεν του επιτράπη να θέσει υποψηφιότητα για την Προεδρία της χώρας. Βλ. Filiu, Jean-Pierre. (2015). *From Deep State to Islamic State: The Arab Counter-Revolution and its Jihadi Legacy* (Oxford: Oxford University Press), 163.

Την 21 Φεβρουαρίου 2011 η Αδελφότητα ανακοίνωσε την ίδρυση του Κόμματος Ελευθερίας και Δικαιοσύνης, το οποίο θα περιλάμβανε πολλούς μη-Αδελφούς ακόμα και μη-Μουσουλμάνους. Περίπου το 20% δεν είχε καμία σχέση με την Αδελφότητα, κάτι που επίσης βοήθησε στην εκλογική νίκη του κόμματος.⁴⁹⁹ Στις 19 Μαρτίου 2011 ο στρατός ζήτησε με δημοψήφισμα να γίνουν συνταγματικές αλλαγές. Η Αδελφότητα στήριξε την πρωτοβουλία και η θετική ψήφος ξεπέρασε το 75%. Συνεπώς, το δημοψήφισμα αυτό σηματοδοτεί την απαρχή της ανόδου στην εξουσία της Μουσουλμανικής Αδελφότητας.

Αξίζει να αναφέρουμε τα πρώτα αποτελέσματα των εκλογών όχι μόνο στην Αίγυπτο, αλλά σε όλο τον αραβικό κόσμο, μετά την «Αραβική Άνοιξη». Το κόμμα Νάχτα στην Τυνησία, οργανωμένο στα πρότυπα του τουρκικού ΑΚΡ, κέρδισε περίπου το 45% στις εκλογές, το οποίο μετουσιώθηκε σε 89 από τις 217 έδρες της βουλής. Στην Αίγυπτο το κόμμα της Ελευθερίας και Δημοκρατίας κέρδισε με άνεση τις εκλογές (37,5% και 219/508 έδρες), εξέλεξε πρόεδρο της βουλής και μάλιστα η βασική αντιπολιτευόμενη φωνή του ήταν οι ριζοσπαστικοί Σαλαφιστές (27,8% και 125 έδρες). Το Ισλαμικό κόμμα Δικαιοσύνης και Προόδου στο Μαρόκο κέρδισε τις εκλογές (107 έδρες στη βουλή) και ο βασιλιάς Μοχάμεντ ΣΤ΄ του προσέφερε 12 από τα 31 υπουργεία και τη θέση του πρωθυπουργού. Το εξόριστο Εθνικό Συριακό Κογκρέσο που αποτελούσε την πρωτεύουσα εναλλακτική λύση του Μπασάρ αλ Άσαντ είχε πληθώρα μελών από την Μουσουλμανική Αδελφότητα.⁵⁰⁰ Για να καταλάβουμε καλύτερα την απήγηση του Πολιτικού Ισλάμ, στην Αίγυπτο το πιο επιτυχημένο κοσμικό κόμμα ήρθε τρίτο με μόλις 9,2% και εξασφαλίζοντας μόλις 41 έδρες.

β. Πτώση

Ο μήνας του μέλιτος μεταξύ στρατού και Μουσουλμανικής Αδελφότητας

---

⁴⁹⁹ Wickham, *Mobilising Islam*, 175.

⁵⁰⁰ Τα περισσότερα μέλη του Συριακού Εθνικού Κογκρέσου (SNC) είναι εξόριστοι Μουσουλμάνοι Αδελφοί. Οι περισσότεροι από τους τοπικούς ακτιβιστές «αμφισβητούν τις θέσεις και την ηγεσία του SNC». Βλ. Sharp, Jeremy & Blanchard, Christopher. (2011). *Unrest in Syria and US Sanctions Against the Assad Regime*, (Washington: CRS Report for Congress RL33487), 9 Νοεμβρίου.

στην Αίγυπτο κράτησε περίπου δυο έτη, ενώ η παραμονή της τελευταίας στην εξουσία κράτησε μερικούς μόνο μήνες. Η προσπάθεια της Αδελφότητας να κάνει ένα «συνταγματικό πραξικόπημα» όπως θα δούμε αναλυτικά, οδήγησε σε στρατιωτικό πραξικόπημα. Στις 3 Ιουλίου 2013 ο σημερινός Πρόεδρος, στρατηγός Σίσι, ζήτησε και επέβαλε δια της βίας την παραίτηση του εκλεγμένου Προέδρου Μόρσι. Ακολούθησε μια απίστευτη δίωξη της Αδελφότητας, η οποία θα αναλυθεί συνολικά σε επόμενο κεφάλαιο.

Όποιες και να ήταν οι προθέσεις της Αδελφότητας και πιθανότατα να ήταν εξ' αρχής η εγκαθίδρυση Ισλαμικού Κράτους, το «βαθύ κράτος» στην Αίγυπτο δεν επέτρεψε στον Μόρσι να κυβερνήσει. Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο θεώρησε ότι η εκλογή του κοινοβουλίου ήταν αντισυνταγματική. Στις 17 Ιουνίου 2012, μετά από τον πρώτο γύρο των προεδρικών εκλογών και με διαφανόμενη την εκλογική νίκη του Μόρσι στο δεύτερο γύρο, το Ανώτατο Συμβούλιο των Ενόπλων Δυνάμεων διέταξε την διάλυση του κοινοβουλίου, «υπακούοντας» στην επιταγή του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου και ανέλαβε το ίδιο την νομοθετική εξουσία. Ο στρατός θα είχε ως «δικαιώματα», επιπλέον της νομοθετικής εξουσίας, την ανεξέλεγκτη χρήση της αμερικανικής βοήθειας του 1,3 δισεκατομμυρίων δολαρίων, τη δυνατότητα κήρυξης πολέμου, αλλά και σύλληψης οποιουδήποτε έκρινε ως «επικίνδυνου εγκληματία». Ακόμα σημαντικότερο είναι το γεγονός ότι ο στρατός θα μπορούσε να περιορίσει κατά κρίση την εξουσία του προέδρου και να έχει τον τελευταίο λόγο στη σύνταξη του νέου Αιγυπτιακού Συντάγματος.⁵⁰¹ Σε αυτό το κλίμα, ο Μόρσι εξελέγη οριακά με μόλις 52%.⁵⁰² Παρόλα αυτά κατόρθωσε να ακυρώσει εν μέρει το διάταγμα με το οποίο ο στρατός συγκέντρωνε όλα τις εξουσίες στα χέρια του. Ο Μόρσι κατάφερε αυτό το καίριο πλήγμα στο «στρατό», αφού με αυτό απομάκρυνε τον αρχηγό της

---

⁵⁰¹ Esposito et al, 217.

⁵⁰² Η αλήθεια είναι ότι η επιλογή του «άχρωμου και άοσμου» Μόρσι δεν ήταν και η καλύτερη για την Αδελφότητα που κινδύνεψε να χάσει την Προεδρία. Στον πρώτο γύρο ο Μόρσι συγκέντρωσε 24,8% των ψήφων, ακολουθούμενος από τους Σαφίκ (23,6%), Σαμπάχι (20.7%), Αμπούλ Φουτούχ (17,5%) και Μούσα (11,1%). Μια «κοσμική» συμμαχία ιδιαίτερα μεταξύ Σαμπάχι και Αμπούλ Φουτούχ θα μπορούσε να είχε ανατρέψει την κατάσταση, όμως όπως επισημαίνει ο Φιλίου, οι έριδες μεταξύ των εθνικιστών, των φιλελεύθερων και τον Ισλαμιστών που δεν ανήκαν στην Αδελφότητα, οδήγησε στο δεύτερο γύρο τον Σαφίκ. Βλ. Filiiu, 163.

αντικατασκοπείας και άλλες τέσσερις ηγετικές φυσιογνωμίες του Ανωτάτου Συμβουλίου των Ενόπλων Δυνάμεων, συμμαχώντας με έναν έξυπνο και ιδιαίτερα δραστήριο στρατηγό, τον Αμπντέλ Φατάχ αλ-Σίσι. Προφανώς, ο Σίσι προέβη στην προσωρινή συμμαχία για να ξεφορτωθεί τους «εσωτερικούς» αντιπάλους του στον δρόμο για την εξουσία.

Από τον Αύγουστο του 2012 ο Μόρσι προσπάθησε να κυβερνήσει έχοντας πάνω από το κεφάλι του την «δαμόκλεια σπάθη» που κράταγε ο «σύμμαχός» του. Αντί να κατανοήσουν την λεπτότητα της κατάστασης, οι Μουσουλμάνοι Αδελφοί, μεθυσμένοι από την εξουσία που πήραν στα χέρια για πρώτη φορά, έκαναν τραγικά λάθη, αφού κυβέρνησαν χωρίς να αναζητούν κυβερνητική συνέχεια. Στην αρχή τουλάχιστον αναζήτησαν συμμαχίες και ο Μόρσι ανέθεσε 31 από τις 36 υπουργικές θέσεις σε άτομα που δεν ανήκαν ούτε στο κόμμα, ούτε στην Αδελφότητα. Η οικονομική κρίση επιδεινώθηκε ραγδαία και ο Μόρσι έγινε ο Πρόεδρος που κάλεσε στο Κάιρο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Εκεί που δεν αναζήτησε συμμαχίες, παρότι το ζήτημα ήταν λεπτότερο και δημιουργούσε μεγάλες ανησυχίες στους «κοσμικούς» Αιγύπτιους, ήταν στο θέμα της Συνταγματικής Αναθεώρησης. Η Αδελφότητα προσπάθησε να αποκλείσει οποιονδήποτε άλλον από τη συμμετοχή στην συγγραφή του νέου Συντάγματος. Η κατάσταση έβαινε σταδιακά εκτός ελέγχου, μέχρι τη στιγμή που ο Μόρσι επιτυχώς μεσολάβησε φέρνοντας σε επαφή τη Χαμάς και το Ισραήλ και τελείωσε η Ισραηλινή επιχείρηση στη Γάζα. Προς στιγμήν ολόκληρος ο κόσμος «υποκλίθηκε» στον Μόρσι, ο οποίος θεώρησε λανθασμένα ότι είχε την ευκαιρία να πράξει μονομερώς, αυθαίρετα και αυταρχικά.

Στις 22 Νοεμβρίου 2012, εξέδωσε ξαφνικά μια Συνταγματική Διακήρυξη, με την οποία απέλυσε τον Γενικό Εισαγγελέα της χώρας και προσπάθησε να «προστατέψει» την «άνω βουλή» και την Συνταγματική Επιτροπή από τυχόν «επίθεση της δικαιοσύνης». Επιπρόσθετα, έδωσε στον εαυτό του ασυλία για όλες του τις ενέργειες μέχρι την υιοθέτηση ενός νέου Συντάγματος. Οι ενέργειες αυτές ένωσαν όλη την Αίγυπτο που δεν σχετιζόταν με την Αδελφότητα εναντίον του Μόρσι. Το «βαθύ κράτος» συμμαχισε με όλα τα κόμματα και δημιουργήθηκε ένα αντισλαμικό μέτωπο, το Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας, το οποίο ζήτησε επίμονα την

παραίτηση του Μόρσι.⁵⁰³

Ο Μόρσι αντέδρασε πολύ αργά και διστακτικά. Μετά από πολυπληθείς και συνεχείς διαμαρτυρίες, ακύρωσε την Συνταγματική του Διακήρυξη, αλλά προέβη σε ένα ακόμα λάθος, προσπαθώντας να επιταχύνει απίστευτα τη συνταγματική διαδικασία. Δημιούργησε ένα κατά βάση ισλαμιστικό Σύνταγμα στις 30 Νοεμβρίου. Όπως είδαμε η άνοδος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας ξεκίνησε με ένα δημοψήφισμα, για το οποίο υπήρχε συνεννόηση με το στρατό. Η πτώση της ξεκίνησε επίσης με ένα δημοψήφισμα. Το νέο «Σύνταγμα της Αδελφότητας» εγκρίθηκε από μόλις το 64% των ψηφοφόρων, που όμως δεν αποτελούσε ούτε το ένα τρίτο των Αιγυπτίων, παρά την κινητοποίηση της Αδελφότητας. Πρακτικά, λοιπόν, αποδοκιμάστηκε από περίπου 3 στους 4 Αιγυπτίους. Η Δικαιοσύνη υπέσκαψε όλες τις προσπάθειες της Αδελφότητας να βρει λύση. Τρεις φορές απέρριψε τον εκλογικό νόμο και γνωμοδότησε ότι τόσο η Συνταγματική Επιτροπή όσο και η «άνω βουλή» δρουν καταχρηστικά, χωρίς εξουσία και καμία τους ενέργεια δεν έχει ισχύ.

Όλο αυτό το διάστημα ο Σίσι έχτιζε συμμαχίες. Εν μέσω διαδηλώσεων που παρέλυαν τη χώρα, ο στρατηγός Σίσι επέδωσε τελεσίγραφο στον Μόρσι να «ικανοποιήσει το λαϊκό αίτημα εντός 48 ωρών», δηλαδή να παραιτηθεί. Ο Μόρσι αρνήθηκε να το πράξει και οι Ένοπλες Δυνάμεις παρενέβησαν. Για μια ακόμα φορά στην αιγυπτιακή ιστορία θα είχαμε πραξικόπημα, αλλά και καταδίωξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας.

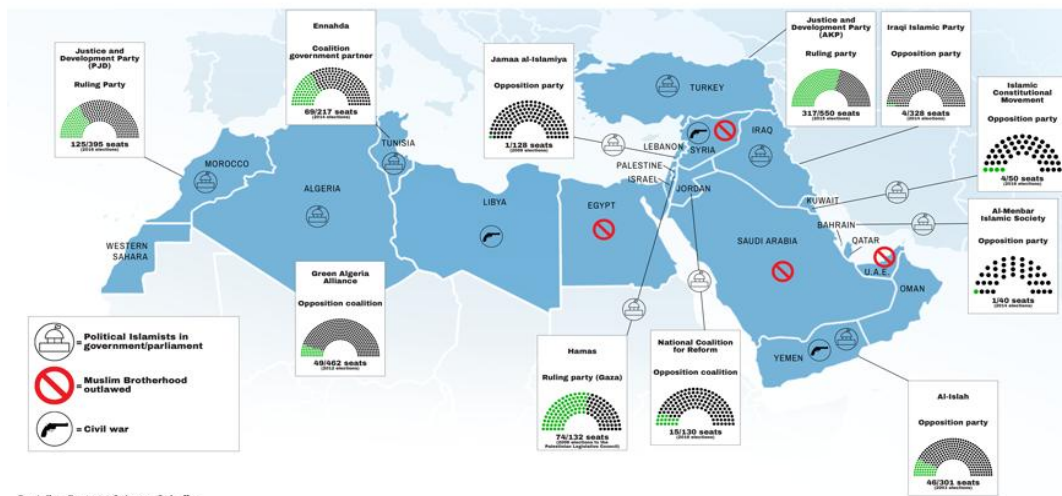
Ο Σίσι ανακοίνωσε ένα σχέδιο «εξόδου από την κρίση» που στήριζαν οι Σαλαφιστές, ο Σεΐχης του Αλ-Αζάρ, ο Κόπτης Πατριάρχης και σχεδόν όλα τα κόμματα. Στην πράξη αποδείχθηκε ότι ο πολιτικός κόσμος φοβόταν περισσότερο την Αδελφότητα από το στρατό. Συνεπώς ήταν λάθος η εκτίμηση πολλών αναλυτών ότι όλα τα ισλαμικά και μη ισλαμικά κόμματα επιθυμούσαν να περιορίσουν την εξουσία του στρατού στην πολιτική και την οικονομία. Ο στρατός από την άλλη αναμφίβολα δεν ήθελε να υποταχθεί σε καμία πολιτική κυβέρνηση, Ισλαμική και μη. Ακόμα αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως το μοναδικό θεσμικό σταθεροποιητικό παράγοντα που μπορεί να οδηγήσει τη

---

⁵⁰³ Bokhari & Senzai, 67.

Prominent political Islamist groups in parliament

ALMONITOR
THE PULSE OF THE MIDDLE EAST

By Julian Pecquet & Aaron Schaffer

Σχήμα 31: Κατάσταση του Πολιτικού Ισλάμ μετά την «πτώση».

Πηγή: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/01/political-islamists-brace-trump-era-muslim-brotherhood.html>

γ. Ισλαμοφοβία

Η άνοδος και η πτώση του Πολιτικού Ισλάμ κατά τις Αραβικές εξεγέρσεις συνδέεται άρρηκτα με το φαινόμενο της Ισλαμοφοβίας.⁵⁰⁵ Το Ισλάμ στη Δύση και ιδιαίτερα στην Ελλάδα ξυπνάει στον μέσο πολίτη τον φόβο. Υπάρχει η αίσθηση ότι εξαναγκάζει το θύμα βιασμού σε γάμο με το βιαστή, επιβάλλει λιθοβολισμούς στο Αφγανιστάν, αποκεφαλισμούς στην Υεμένη και ακρωτηριασμούς στη Σαουδική Αραβία. Το Ισλάμ ευθύνεται στα μάτια του μέσου Ευρωπαίου για το θάνατο πνευματικών ανθρώπων όπως ο Θήο βαν Γκογκ,⁵⁰⁶ ή καταδιώξεις ετέρων, όπως ο Σαλμάν Ράσντι.⁵⁰⁷ Υπάρχει, δε, απόλυτη συμφωνία για το ότι το Ισλάμ δεν

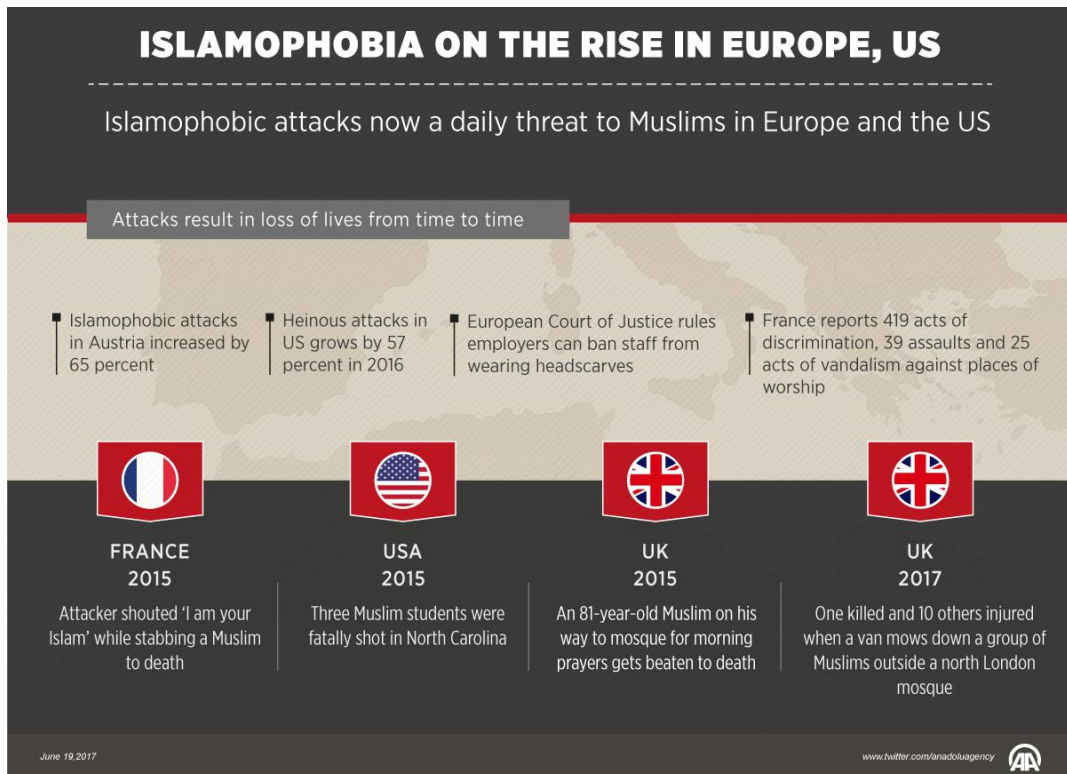
⁵⁰⁴ Sharp Jeremy, *Egypt in Transition*, 14.

⁵⁰⁵ Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, θα αναλυθούν μεταξύ άλλων τα αποτελέσματα ερωτηματολογίου που δείχνουν κατά πόσο οι Έλληνες είναι ή όχι ισλαμοφοβικοί.

⁵⁰⁶ Ο Θήο βαν Γκογκ είναι ο σκηνοθέτης του φιλμ «Υποταγή» και έπεσε νεκρός από φανατικό εξτρεμιστή Μουσουλμάνο.

⁵⁰⁷ Ο Σαλμάν Ρασντί, συγγραφέας του περίφημου βιβλίου «Σατανικοί Στίχοι», ζει εν κρυπτώ αφού έχει επικηρυχθεί με φάτβα του Χομείνι, αλλά αποτελεί στόχο τόσο των σιϊτών όσο και των

δέχεται την ισότητα των φύλων και υποδεικνύει/ αναδεικνύει την υποδεέστερη θέση της γυναίκας. Τέλος, δεν μπορεί παρά να υπάρχει απέχθεια και οργή εξαιτίας της «ισλαμικής» τρομοκρατίας. Το Ισλάμ γενικά εμφανίζεται ως απόλυτα αναχρονιστικό, αυταρχικό και κυρίως βίαιο και ανεξαιρέτως όλοι οι Μουσουλμάνοι καταπιεστές των γυναικών, υπέρμαχοι των εγκλημάτων «τιμής», ανεπίδεκτοι δημοκρατίας και φανατικοί τρομοκράτες, με μοναδικό σκοπό μια άδικη, αντιδυτική «τζιχάντ».

Σχήμα 32: Χρονοδιάγραμμα με ισλαμοφοβικές επιθέσεις σε Δυτικές χώρες. Πηγή: <http://aa.com.tr/uploads/InfoGraphic/2017/06/20/5f10a331487b3efffc7af7f70b014120.jpg>

Η ισλαμοφοβία γεννήθηκε ή μάλλον ανανεώθηκε μετά την εμφάνιση του Οσάμα Μπιν Λαντεν.⁵⁰⁸ Όπως είδαμε, ως χαρισματικός ηγέτης, ο περιώνυμος και νεκρός πλέον αρχιτρομοκράτης τοποθέτησε τον εαυτό του αρχηγό και μετέφερε

φανατικών σουνιτών Μουσουλμάνων.

⁵⁰⁸ Από την εποχή των Ασσασίνων υπάρχει «ισλαμική τρομοκρατία». Οι Παλαιστινιακές οργανώσεις δρουν από τη δεκαετία του 1950 και η Χεζμπολά αποτελεί μεγάλη απειλή από τη δεκαετία του 1970. Όμως η δημιουργία της Αλ Κάιντα και η ανάδειξη του «αρχιτρομοκράτη» Οσάμα μπιν Λάντεν, άλλαξε τα δεδομένα στην επονομαζόμενη «ισλαμική τρομοκρατία».

το πεδίο των συγκρούσεων στη Δύση, εκμεταλλευόμενος τη φήμη του, τον πλούτο του, και την μεγάλη εμπειρία που απέκτησε στον πόλεμο του Αφγανιστάν. Τις ενέργειές του ενέδωσε πολιτικο-θρησκευτικά ως αντίποινα στις ενέργειες των «ξένων» για την καταστροφή του ισλαμικού κόσμου. Δυστυχώς, στα πρώτα χρόνια της δράσης του, είχε αρκετή δημοφιλία.⁵⁰⁹ Με αφετηρία το κτύπημα στο Πεντάγωνο και τους Δίδυμους Πύργους ξεκίνησε η φρενίτιδα της ισλαμοφοβίας.

Το φαινόμενο της ισλαμοφοβίας είναι περισσότερο πολιτικό παρά θρησκευτικό και χρειάζεται αρκετή μελέτη προκειμένου να αντιληφθούμε τις πραγματικές του διαστάσεις. Η πρώτη εσφαλμένη εντύπωση της κοινής γνώμης είναι ότι το Ισλάμ είναι φονταμενταλιστικό σε αντίθεση με τις υπόλοιπες θρησκείες και ότι οι φονταμενταλιστές είναι κατ' ανάγκη βίαιοι. Ο φονταμενταλισμός όμως είναι φαινόμενο που αφορά όλες τις θρησκείες και ξεκίνησε από τον Χριστιανισμό και συγκεκριμένα από τον Αμερικανό δημοσιογράφο και ιεροκήρυκα Κέρτις Λη Λόουζ, ο οποίος βασισμένος στα προτεσταντικά φυλλάδια «Τα θεμέλια της πίστεως» (“Fundamentals of the faith”) εξήγησε ότι η επιστροφή σε αυτά τα θεμέλια θα έσωζε την κοινωνία. Ο ίδιος περιέγραψε τους φονταμενταλιστές ως «ανθρώπους που πιστεύουν στα θεμελιώδη δόγματα και είναι έτοιμοι να δώσουν μάχη μέχρι εσχάτων για τη χριστιανική πίστη».⁵¹⁰ Οι Χριστιανοί φονταμενταλιστές, κυρίως προτεστάντες στις Η.Π.Α., έχουν απασχολήσει τη διεθνή κοινότητα με τη μαχητικότητά τους και την επιρροή τους στην πολιτική της χώρας, αφού μεγάλο μέρος του Ρεπουμπλικανικού κόμματος ανήκει στη «χριστιανική δεξιά». Ο πρώην υποψήφιος για το προεδρικό χρίσμα του κόμματος, Ρικ Σαντόρουμ, έχει κατά καιρούς μιλήσει με φανατισμό για θέματα όπως η «θεωρία της εξέλιξης», η απαγόρευση των εκτρώσεων (ενίοτε και της αντισύλληψης) και φυσικά η απαγόρευση του γάμου ομοφυλοφίλων.⁵¹¹ Ο

---

⁵⁰⁹ Για ένα διάστημα το Οσάμα έγινε το όνομα που έδιναν οι περισσότεροι Μουσουλμάνοι στα παιδιά τους, δεύτερο σε δημοτικότητα μόνο μετά το Μοχάμεντ. Θεωρούνταν από πάρα πολλούς ομόθρησκους του «γλυκομίλητος, συμπονετικός, βαθιά θρησκευόμενος και ταπεινός» ενώ η «επιτυχία» του στους Δίδυμους Πύργους τον κατέστησε ένας είδος λαϊκού ήρωα στα μάτια πολλών αντι-Αμερικανών. Βλ. Anonymous, 128.

⁵¹⁰ Woolf, Alex. (2004). *Φονταμενταλισμός* (Αθήνα: Σαββάλας), 5.

⁵¹¹ Ενίοτε, υπάρχει και «χριστιανική» τρομοκρατία. Το 2005 ο φονταμενταλιστής Χριστιανός τρομοκράτης Έρικ Ρόμπερτ Ρούντολφ καταδικάστηκε σε 5 φορές ισόβια κάθειρξη γιατί είχε

χριστιανικός φονταμενταλισμός έχει διάφορες εκφάνσεις, μεταξύ των οποίων βρίσκουμε και τους εξής: Πεντηκοστιανούς, Ευαγγελιστές, Χιλιαστές (από τους περισσότερους Χριστιανούς δεν αναγνωρίζονται ως Χριστιανοί), κάποιους Παλαιημερολογίτες και κάποιους Καθολικούς Ιησουίτες.

Ο εβραϊκός επαναστατικός φονταμενταλισμός είναι επίσης μια πραγματικότητα που δεν μπορεί να αγνοηθεί και είναι άμεσα συνδεδεμένος με το κράτος του Ισραήλ. Σύμφωνα με τον καθηγητή του πανεπιστημίου του Τελ Αβίβ, Ελί Μπαρναβί, «το κράτος [του Ισραήλ] είναι εκείνο που με την ύπαρξή του και μόνο, επέτρεψε την ύπαρξη αυτού του φονταμενταλισμού, που οπλίστηκε και όπλισε και εκείνον».⁵¹² Όλοι θυμούνται τη δολοφονία του Ισραηλινού πρωθυπουργού Γιτζάκ Ράμπιν το Νοέμβριο του 1995 από τον υπερορθόδοξο Εβραίο φονταμενταλιστή Γιγκάλ Αμίρ, που θεώρησε ότι η συμφωνία ειρήνης με τους Παλαιστίνιους αποτελούσε προδοσία των επιταγών του Θεού. Οι ριζοσπάστες Εβραίοι ακτιβιστές έχουν στο παρελθόν πραγματοποιήσει επιθέσεις με πολιτικά κίνητρα κατά Παλαιστίνιων ή φιλειρηνιστών Ισραηλινών. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, για παράδειγμα, μια οργάνωση γνωστή ως Jewish Underground, διενήργησε σειρά βομβιστικών επιθέσεων κατά Αράβων δημάρχων και δολοφόνησε τρεις Άραβες φοιτητές στη Δυτική Όχθη.⁵¹³ Δεν απαιτείται να επεκταθούμε σε μικρότερους και λιγότερο γνωστούς φονταμενταλισμούς, τον ινδουιστικό της Εθνικής Οργάνωσης Εθελοντών (RSS) της Ινδίας ή τον βουδιστικό του Μπουτάν.

Η μεγάλη διαφορά του ισλαμικού φονταμενταλισμού έγκειται στα ειδικά εγκλήματα των φανατικών, εξτρεμιστών τρομοκρατών που αναλύσαμε παραπάνω

τοποθετήσει βόμβες σε κλινικές που γινόντουσαν εκτρώσεις, σε ένα κλαμπ ομοφυλοφίλων και σε μια συγκέντρωση ομοφυλοφίλων στην Ατλάντα. Βλ. Marcovitz, Hal. (2010). *Religious Fundamentalism* (San Diego: Reference Point Press), 93.

⁵¹² Barnavie, Elie. (2007). *Φονικές Θρησκείες* (Αθήνα: Πόλις), 90.

⁵¹³ Όπως και στις υπόλοιπες θρησκείες οι φονταμενταλιστές δεν είναι κατ' ανάγκη βίαιοι. Ο Χασιδικός ιουδαϊσμός έχει οπαδούς που ντύνονται ιδιαίτερα συντηρητικά, αφήνουν μούσια και μακριά μαλλιά και τηρούν φανατικά όλα τα θρησκευτικά έθιμα και τις τελετές, και οι οποίοι είναι γενικά φιλήσυχοι. Στην Αμερική υπάρχουν περίπου 180.000 Χασιδίτες (μικρό ποσοστό σε σχέση με τα περισσότερα των πέντε εκατομμυρίων Εβραίων) με μεγαλύτερη κοινότητα στο Κράουν Χάιτς του Μπρούκλιν της Νέας Υόρκης. Βλ. Marcovitz, 25.

αλλά και στον αριθμό τους. Είναι σαφές ότι ποσοτικά υφίσταται μεγάλη διαφορά στους φονταμενταλισμούς ανά τον κόσμο. Οι Χριστιανοί, αλλά και οι Εβραίοι φονταμενταλιστές είναι ελάχιστοι εν σχέση με τους αντίστοιχους Μουσουλμάνους.⁵¹⁴ Σε κάθε περίπτωση όμως, το Ισλάμ έχει μεγάλες αποκλίσεις και το στερεότυπο του μουσουλμάνου που κόβει χέρια και λιθοβολεί δεν ισχύει ούτε καν για την πλειοψηφία των φονταμενταλιστών.

Επιπρόσθετα, το Ισλάμ θεωρείται από τους ισλαμοφοβικούς ως «οπισθοδρομικό». Όμως το Ισλάμ όπως και ο Χριστιανισμός (ιδιαίτερα ο Καθολικισμός και η Ορθοδοξία) δεν έχουν αλλοιωθεί ανά τους αιώνες. Όταν οι Χαλίφες Ουμαγιάδες στη Δαμασκό, οι Αμπασίδες στη Βαγδάτη και οι Φατιμίδες στο Κάιρο προωθούσαν τις επιστήμες, η Χριστιανοσύνη βυθιζόταν στη θρησκευολατρεία, το αντίθετο δηλαδή από ότι συμβαίνει σήμερα. Τότε οι Χριστιανοί ήταν οι «οπισθοδρομικοί» και οι Άραβες Μουσουλμάνοι αναλάμβαναν να ανασύρουν από το «χρονοντούλαπο» της ιστορίας τον Αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό, να τον διαδώσουν και να προχωρήσουν ένα βήμα περισσότερο. Μετέφρασαν (εμπλούτισαν και μετέδωσαν στον κόσμο) μεταξύ άλλων Ιπποκράτη, Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Ευκλείδη και Πυθαγόρα⁵¹⁵ και δημιούργησαν νέο ρεύμα στην αστρονομία (πάρα πολλοί όροι είναι ακόμα και σήμερα αραβικοί), στα μαθηματικά (όλη η επιστήμη της άλγεβρας, από τον αραβικό όρο *al-jabr*), στη χημεία (από την περσική λέξη *kimia* που σημαίνει χρυσάφι) και στην ιατρική (με τον περίφημο Αβικέννα, ο «Κανών» του οποίου διδασκόταν σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα).⁵¹⁶ Για όσους, δε, υποστηρίζουν ότι δεν μπορεί να συνυπάρξει φιλοσοφία και Ισλάμ, το αντίθετο τεκμαίρεται από τα φιλοσοφικά κινήματα της Ανδαλουσίας με επικεφαλής τον Αβερρόη. Αυτό συνέβαινε όταν οι Χριστιανοί μελετούσαν μόνο τα Ιερά τους κείμενα.

---

⁵¹⁴ Σύμφωνα με τον Χαλ Μάρκοβιτς, στις ΗΠΑ διαβιών 36 εκατομμύρια Χριστιανοί φονταμενταλιστές και στην Ινδία 4,5 εκατομμύρια Ινδουιστές φονταμενταλιστές αλλά οι Μουσουλμάνοι φονταμενταλιστές ανά τον κόσμο ξεπερνούν τα 150 εκατομμύρια. *Ibid*, 6.

⁵¹⁵ Για την μεγάλη επιρροή του Ελληνισμού στον αραβικό/ ισλαμικό πολιτισμό βλ. Lapidus, 77-80.

⁵¹⁶ Bokhari & Seddon, 72-73 και Kalin, 75-79.

Muslim Contributions That Changed the World

Coffee

The history of coffee is quite interesting. An Arab shepherd named Khalid from Ethiopia noticed that his goats had more energy after eating a special berry. Khalid boiled these berries – and the result was coffee! From Ethiopia coffee spread to Yemen. Here it was used for religious purposes; the Sufis would drink coffee to stay awake all night and pray on special occasions. Coffee arrived in Turkey and Makkah in the late 15th century, Italy in 1645, and England in 1650. The Arabic name “qahwa” became “kahve” in Turkish, then “caffé” in Italian – and of course “coffee” in English.

Camera

The first camera was invented by Ibn Al-Haitham in the 10th century. He was a mathematician, a physicist and an astronomer. He understood that light enters the eye - whereas previously people believed, as the ancient Greeks did, that our eyes emit rays which allow us to see. By observing how light came in through a hole in window shutters, Ibn Al-Haitham realised that a smaller hole yielded a better picture. He created the first ‘Camera’ Obscura, named so from the Arabic word “qamara” meaning a ‘dark room’.

Quilting

Quilting - sewing two pieces of cloth together with a layer in-between, was brought back to Europe by the Crusaders when they noticed the Muslim armies did not wear armour, but instead wore canvas quilted shirts filled with straw. This was quite an improvement over the chafing that resulted from the metal armour the Crusaders were wearing. Quilted shirts also provided a good deal of insulation and warmth – and hence quilting became very popular in colder regions of Europe like Britain.

Windmills

Windmills were devised and constructed to draw up water from streams to irrigate vegetation and also to grind corn. The first windmill was created in 634 for a Persian Caliph – 500 years before the first ones were introduced in Europe.

Flight

The first person to ‘fly’ was Abbas ibn Firnas in 852AD. He was a poet, astronomer and an engineer. His first attempt consisted of a cloak covering a wooden frame. He jumped from a minaret of the Grand Mosque in Cordoba. His contraption worked like a parachute instead, creating what is thought to be the first parachute. He walked away with minor injuries. In 875, at age 70, he tried again after perfecting a machine made of silk and eagles feathers and managed to stay in the air for around 10 minutes – however, the landing did not go well. He surmised that the problem was the lack of a tail to help soften the landing. He is honoured by having both a crater on the moon and Baghdad international airport named after him.

Soap

Muslims perfected a recipe for soap, which is still in use today. Washing and bathing are important religious obligations before prayer, hence the need to formulate something to aid this. The Ancient Egyptians and the Romans had a form of soap but used it more as pomade. Arab experimenters created a vegetable oil and sodium hydroxide base to which they added fragrant oils e.g. thyme oil. When the Crusaders entered the Arab lands, they earned a reputation of being ‘pungent smelling invaders’ as they did not bathe regularly! In 1759, shampoo was introduced to England by a Muslim entrepreneur who opened Mahomed’s Indian Vapour Baths at the beach in Brighton.

Architecture

Roman and Norman buildings, which used ‘round arches’ were adapted with the discovery of ‘pointed arches’ used in the Islamic World. These were more stronger and able to bear more weight. These can be seen on Gothic cathedrals across Europe. Other Islamic architectural methods utilised include the rose window and ribbed vaulting. The Islamic World’s Dome and Castle-building techniques were introduced to European buildings, including parapets, round towers, battlements and arrow slits. Henry V enlisted a Muslim to construct his castle.

Mechanical Engineering

In 1206 a Muslim engineer named Al-Jazari published a book called “Knowledge of Ingenious Mechanical Devices”. In it he described more than 50 inventions, including a combination lock and mechanical clocks powered by water and weights. He also explained the use of valves on pistons. He is most famous for discovering the crank-shaft, a key mechanism in nearly all mechanical inventions, which turns rotary motion into linear motion – this can be used for internal combustion engines and to raise water to irrigate crops.

Vaccination

Children in Turkey were vaccinated with cowpox to prevent smallpox, establishing the technique of inoculation which is now essential in many aspects and occasions in life. Around 50 years later, in 1724, the wife of the English ambassador to Turkey introduced this practice into Europe.

Surgery

A Muslim surgeon named Al-Zahrawi constructed around 200 surgical instruments in the 10th century, many of which are still recognised today. These include scalpels, forceps, needles, precision scissors etc. When his pet monkey ate his lute strings, he realised that catgut could be used in the form of a capsule to allow medication to be ingested and also be used for stitching internal organs, as it dissolves away naturally. Al-Zahrawi devised ‘fine scissors’ for eye surgery. Another Muslim doctor developed the ‘hollow needle’ technique to extract cataracts from the eye – A technique still used today.

Chemistry

Islam’s most prolific scientist, Jabir Ibn Hayyan, pioneered many of the basic processes and equipment still used by chemists today. He established the systematic approach to chemical experimentation, also still used today, and is known for separating liquids by taking advantage of the differences in their boiling points. A process known as “distillation”. Jabir Ibn Hayyan also established liquefaction, filtration, evaporation, purification, crystallisation and oxidation. He also discovered sulphuric acid, nitric acid and created the alembic still which is used to create perfumes and rosewater.

Mathematics

Around 825AD, there were two Muslim mathematicians known as Al-Khwarizmi and Al-Kindi they were amongst the first to write down a style of Arabic numerals which became the standard in use all over the world. The work of these and other Muslim Math scholars were later established into Europe by Italian mathematician Leonardo Fibonacci. Many of the works of Al-Khwarizmi and Al-Kindi formed mathematical theories and methodology which are still used today including algorithms, trigonometry etc. ‘Algebra’ was named after al-Khwarizmi’s book ‘Al-Jabr wa Al-Muqabalah’. Al-Kindi discovered encryption decoding, number patterns and frequency analysis – these helped decipher the codes of the ancient civilisations.

Fountain Pen

In 953, the Sultan of Egypt demanded a writing tool which would not leak ink or stain his clothes. The ‘fountain pen’ was devised. Just like modern pens, this pen had a reservoir which held the ink, gravity and capillary action moved the ink to the writing tip of the pen, enabling it to write.

© Download FREE from www.islamicposters.co.uk

Σχήμα 33: Συνδρομή του ισλαμικού στον παγκόσμιο πολιτισμό – Α΄ μέρος. Πηγή: <https://muqith.wordpress.com/what-muslims-gave-to-the-world/what-is-taught-and-what-should-be-taught/>

Muslim Contributions That Changed the World

Astrolabe

Astrolabes, originally thought to be invented in the Hellenistic world in 150 BC, were further developed by Muslim astronomers, by introducing angular scales and adding circles indicating azimuths on the horizon. It was widely used throughout the Muslim world, chiefly as an aid to navigation and as a way of finding the Qiblah (Muslim direction of prayer facing Makkah). The first person credited with building the astrolabe in the Muslim world is reportedly the 8th century mathematician Muhammad Al-Fazari. Astrolabes were used to find the times of sunrise and the rising of fixed stars, to help schedule morning prayers. In the 10th century, Abd Al-Rahman Al-Sufi first described over 1,000 different uses for an astrolabe, in areas as diverse as astronomy, astrology, horoscopes, navigation, surveying, timekeeping, Muslim prayer, Qibla, etc. Astrolabes were introduced to Europe in the early 1100s and had become the most popular astronomical instrument by 1650.

Trigonometry

Trigonometry remained largely a theoretical science amongst the Greeks. It was developed to a level of modern perfection by Muslim scholars, although the weight of the credit must be given to Al-Battani. The words describing the basic functions of this science: sine, cosine and tangent – are all derived from Arabic terms. Thus, original contributions by the Greeks in trigonometry were minimal.

Algebra

Muslim mathematicians, the inventors of algebra, introduced the concept of using letters for unknown variables in equations as early as the 9th century A.D. Through this system, they solved a variety of complex equations, including quadratic and cubic equations, and equations with letters such as the now familiar x and y 's. They used symbols to develop and perfect the binomial theorem. The word "algorithm" comes from mathematician Al-Khwarizmi, known as the father of Algebra. 'Algebra' is from the Arabic word for equation (Al-Jabr).

Astronomy

Muslim astronomers made numerous improvements upon Ptolemy's findings as early as the 9th century. They were the first astronomers to dispute his archaic ideas. In their critic of the Greeks, they synthesised proof that the sun is the centre of the solar system and that the orbits of the Earth and other planets might be elliptical. They produced hundreds of highly accurate astronomical tables and star charts. Many of their calculations are so precise that they are regarded as contemporary. The Alphonsine Tables are little more than copies of works on astronomy transmitted to Europe via Islamic Spain; specifically, the Toledo Tables.

Optometry

Ibn Firnas of Islamic Spain invented eyeglasses during the 9th century, and were manufactured and sold throughout Spain for over two centuries. Any mention of eyeglasses by Roger Bacon was simply a regurgitation of the work of Al-Haytham (d. 1039), whose research Bacon frequently referred to.

Matter

The concept of the finite nature of matter was first introduced by Muslim scholar Al-Biruni. He discovered that, although matter may change its form or shape, its mass always remains the same. Thus, for instance, if water is heated to steam; if salt is dissolved in water etc., the total mass remains unchanged. The principles of this discovery were elaborated centuries before by Islamic Persia's great scholar, Al-Biruni (d. 1050). Lavoisier was a disciple of the Muslim chemists and physicists and referred to their books frequently. Antoine Lavoisier later introduced these principles to Europe during the 18th century.

Gunpowder

The Chinese developed saltpetre ("Chinese snow") for use in fireworks and knew of no tactical military use for gunpowder, nor did they invent its formula. Research by Reinuad and Fave has clearly shown that gunpowder was formulated initially by Muslim chemists. Furthermore, these historians claim that the Muslims developed the first fire-arms. Notably, Muslim armies used grenades and other weapons in their defence of Algericus against the Franks during the 14th century. Jean Mathes indicates that the Muslim rulers had stock-piles of grenades, rifles, crude cannons, incendiary devices, sulfur bombs and pistols decades before such devices were used in Europe. The first mention of a cannon was in an Arabic text around 1300 A.D.; Roger Bacon learned of the formula for gunpowder from Latin translations of Arabic books.

Geography

Muslim geographers produced untold volumes of books on the geography of Africa, Asia, India, China and the Indies during the 8th through to the 15th century. These writings included the world's first geographical encyclopaedias, almanacs and road maps. Ibn Battutah's 14th century masterpieces provide a detailed view of the geography of the ancient world. The Muslim geographers far exceeded the output by Europeans regarding the geography of these regions well into the 18th century.

Pendulum

The pendulum was discovered by Ibn Yunus Al-Masri during the 10th century, who was the first to study and document its oscillatory motion. Its value for use in clocks was introduced by Muslim physicists during the 15th century.

Navigation

Muslim geographers and navigators learned of the magnetic needle, possibly from the Chinese, and were the first to use magnetic needles in navigation. They invented the compass and passed the knowledge of its use in navigation to the West. European navigators relied on Muslim pilots and their instruments when exploring unknown territories. Gustav Le Bon claims that the magnetic needle and compass were entirely invented by the Muslims and that the Chinese had little to do with it. Neckham also states that the Chinese probably learned of it from Muslim traders. It is noteworthy that the Chinese improved their navigational expertise after they began interacting with the Muslims during the 8th century.

Glass Mirrors

Glass mirrors were in use in Islamic Spain as early as the 11th century. The Venetians learned of the art of fine glass production from Syrian artisans during the 9th and 10th centuries.

Clocks

A variety of mechanical clocks were produced by Spanish Muslim engineers, both large and small, and this knowledge was transmitted to Europe through Latin translations of Islamic books on mechanics. These clocks were weight-driven; designs and illustrations of epicycle and segmental gears were provided. One such clock included a mercury escapement. The latter type was directly copied by Europeans during the 15th century. In addition, during the 9th century, Ibn Firnas of Islamic Spain, according to Will Durant, invented a watch-like device which kept accurate time. The Muslims also constructed a variety of highly accurate astronomical clocks for use in their observatories.

Cheques

The modern cheque comes from the Arabic 'saqq', a written vow to pay for goods when they were delivered, to avoid money having to be transported across dangerous terrain. In the 9th century, a Muslim businessman could cash a cheque in China drawn on his bank in Baghdad.

Part 2

© Download FREE from www.IslamicPosters.co.uk

Σχήμα 34: Συνδρομή του ισλαμικού στον παγκόσμιο πολιτισμό – Β' μέρος. Πηγή: <https://muqith.wordpress.com/what-muslims-gave-to-the-world/what-is-taught-and-what-should-be-taught/>

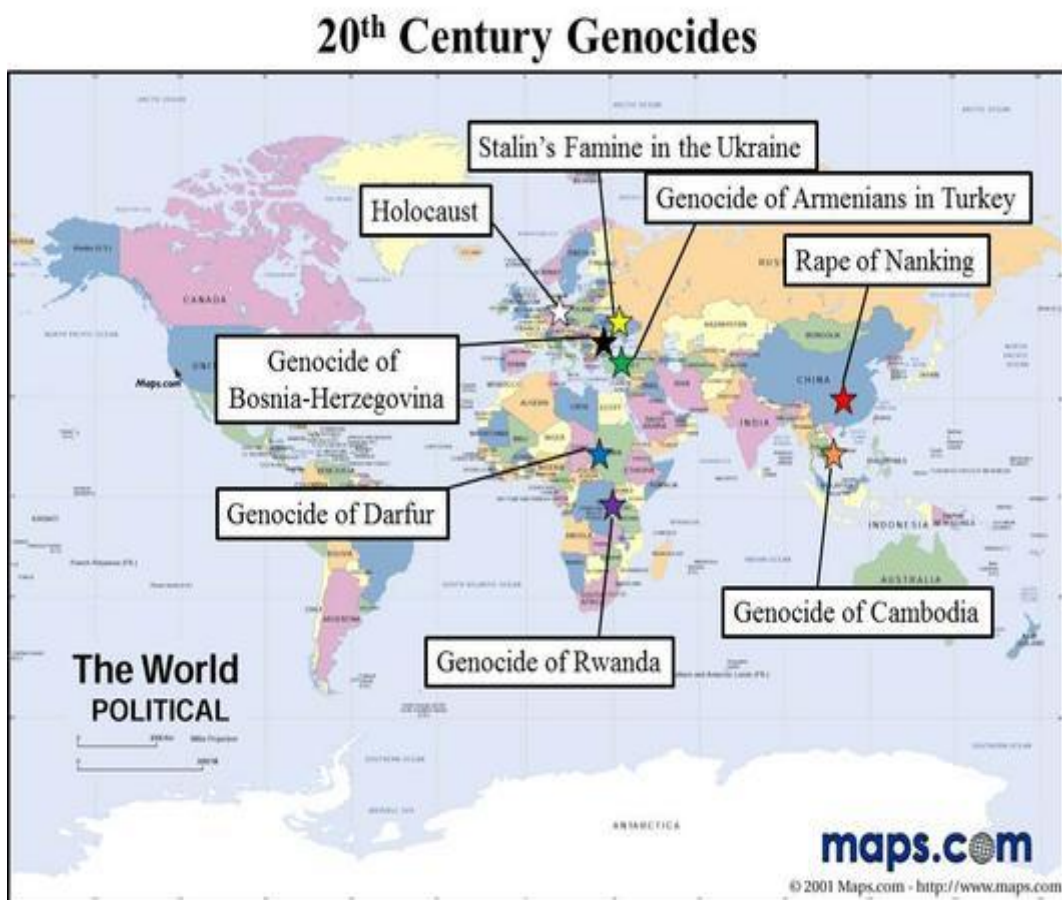
Συνεπώς, δε σχετιζόταν η θρησκεία με τον πολιτισμό. Την σημερινή εποχή, στην Υποσαχάρια Αφρική όπου γίνονται εγκλήματα και οι λαοί είναι «οπισθοδρομικοί» δεν υπάρχουν Μουσουλμάνοι – μόνο Χριστιανοί και παγανιστές. Στη Ρουάντα όπου διαδραματίστηκε η μεγαλύτερη σύγχρονη γενοκτονία, περισσότερο από το 80% του λαού είναι Χριστιανοί και λιγότερο από το 5% Μουσουλμάνοι. Στο Σουδάν, στο Νταρφούρ οι κατηγορίες είναι για γενοκτονία μουσουλμάνων εναντίον ομοδόξων τους. Επίσης μην ξεχνάμε ότι Ευρωπαίοι με Χριστιανικό παρελθόν ήταν οι Σοβιετικοί αλλά και οι Γερμανοί Ναζί που έκαναν μυριάδες εγκλήματα στον 20ο αιώνα.⁵¹⁷

Αν κάποιος εγκληματούν στο όνομα της θρησκείας – όπως κάποτε οι Χριστιανοί Σταυροφόροι – δεν φταίει η θρησκεία, αλλά οι ίδιοι. Στις προβλέψεις του Ισλαμικού Νόμου έχουμε ήδη αναφερθεί. Πράγματι προβλέπει απάνθρωπες ποινές, αλλά η εφαρμογή του είναι θέμα αντίληψης και υιοθέτησης του «πνεύματος» ή του «γράμματος» του νόμου. Τέλος, όλοι οι Μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι εφαρμόζουν τη σαρία. Όμως χώρες με μουσουλμανικό πληθυσμό όπως η Τουρκία, το Αζερμπαϊτζάν, το Τατζικιστάν και η Σενεγάλη έχουν κοσμικό δίκαιο. Χώρες όπως η Νιγηρία, η Κένυα η Ινδονησία ή το Πακιστάν έχουν μικτό δίκαιο (κοσμικό και σαρία). Ειδικότερα στο Πακιστάν (όπως και στην Αίγυπτο, το Ιράν ή το Ιράκ) υπάρχει κοσμικό δίκαιο, το οποίο όμως πρέπει να μην έρχεται σε αντίθεση με τη σαρία. Μόνο στις χώρες της Αραβικής Χερσονήσου, όπου επικρατεί το πουριτανικό Γουαχαμπικό (ή ευρύτερα Χανμπαλικό) Ισλάμ, η σαρία είναι ο απόλυτος νόμος. Ακόμα και σε αυτές τις χώρες, στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα που υποτίθεται εφαρμόζουν απόλυτα τη σαρία επιτρέπεται η κατανάλωση του αλκοόλ και η κυκλοφορία με μίνι φούστες, ενώ στη Σαουδική

---

⁵¹⁷ Ο όρος γενοκτονία πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Πολωνοεβραίο Ραφαέλ Λέμκιν το 1944, δικαστή που έχασε ολόκληρη την οικογένειά του στο Ολοκαύτωμα. Κάποιες από τις γενοκτονίες του 20^{ου} αιώνα σύμφωνα με τους Σάμουελ Τότεν και Πωλ Μπάρτροπ είναι των Χερέρο της Ναμίμπια από τους Γερμανούς (1904), των Χριστιανικών πληθυσμών της Μικράς Ασίας από τους Οθωμανούς (1915-1923), το Ολοκαύτωμα (1933-1945), η γενοκτονία στο Μπανγκλαντές (1971), η γενοκτονία της Καμπότζης (1975-1979), η Ιρακινή γενοκτονία των Κούρδων του Βορείου Ιράκ (1988), η γενοκτονία της Ρουάντα (1994) και τελευταία αυτή της Βοσνίας (1992-1995). Πέραν των Οθωμανών δεν υπάρχει έγκλημα που να έχει στοιχείο μουσουλμανικής επιθετικότητας. Αντίστοιχα έχουν στοχοποιηθεί Εβραίοι (ολοκαύτωμα) και Μουσουλμάνοι (Βοσνία). Βλ. Totten, Samuel & Bartrop, Paul. (2008). *Dictionary of Genocide* (London: Greenwood Press), 166.

Αραβία γίνονται συχνά ακρωτηριασμοί, αποκεφαλισμοί και οι γυναίκες απαγορεύεται ακόμα και να οδηγούν.⁵¹⁸ Με τις τελευταίες αποφάσεις του νέου βασιλιά της χώρας αυτής, ακόμα και την Σαουδική Αραβία βλέπουμε ότι γίνονται τα πρώτα βήματα κοινωνικού εκσυγχρονισμού (π.χ. κινηματογράφος και μάλιστα με παρουσία γυναικών) και βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των γυναικών, παρότι πόρρω απέχουμε από την ισονομία και την παροχή των αυτονόητων ανθρωπίνων και πολιτικών τους δικαιωμάτων.

Σχήμα 35: Γενοκτονίες του 20^{ου} αιώνα.

Πηγή: <https://ridgeaphistory.wikispaces.com/20th+Century+Genocides>

Για την τρομοκρατία στην οποία αναφερθήκαμε εκτενώς, η άποψη ότι όλοι οι Άραβες είναι φανατικοί μουσουλμάνοι και η θρησκεία τους ωθεί στην τρομοκρατία είναι εντελώς λανθασμένη. Κάποιες από τις πρώτες αραβικές

⁵¹⁸ Johnson, Toni & Vriens Lauren. (2011). "Islam: Governing Under Sharia", Council on Foreign Relations Official Website (CFR.org), 24 Οκτωβρίου.

τρομοκρατικές οργανώσεις, είχαν ηγέτες Χριστιανούς⁵¹⁹, ενώ και η Φατάχ, με μετεξέλιξη - ομπρέλα την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης ήταν καθαρά κοσμική, χωρίς καμία αναφορά στο Ισλάμ. Στην Ελλάδα γνωρίζουμε καλά ότι η προσπάθεια ανεξαρτησίας ή απελευθέρωσης γίνεται εντονότερη όταν ο δυνάστης είναι αλλόθρησκος. Συνεπώς μπορούμε να κατανοήσουμε τον τρόπο που αισθάνονται οι Μουσουλμάνοι σε περιοχές όπως το Κασμίρ ή η Παλαιστίνη. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι δεν έχει σημασία αν κάποιος καταδυναστεύεται πραγματικά ή όχι. Έχει σημασία αν νομίζει ότι κάτι τέτοιο συμβαίνει και συνεπώς αντιδρά. Φυσικά, η τρομοκρατία που ασκείται από μουσουλμάνους είναι μια πραγματικότητα, αλλά αν σκεφτούμε ότι οι μουσουλμανικές οργανώσεις που την ασκούν έχουν πολιτικές βλέψεις, δε διαφέρει καθόλου από την αριστερή ή δεξιά τρομοκρατία των προηγούμενων δεκαετιών.⁵²⁰ Δεν αντιπαλεύει το Χριστιανισμό ή κάποια άλλη θρησκεία. Παρουσιάζει ένα πολιτικό-θεοκρατικό σύστημα, ως αντίπαλο δέος στην κοινοβουλευτική δημοκρατία ή στο χρεοκοπημένο μοντέλο του υπαρκτού σοσιαλισμού. Οι μουσουλμάνοι τρομοκράτες δεν είναι αγράμματοι, θρησκόληπτοι και φανατικοί. Στην περίφημη «Ποιος γίνεται τρομοκράτης και γιατί» που διέταξε το Κογκρέσο, φάνηκε ότι τρομοκράτης είναι ο μέσος άνθρωπος, ο άνθρωπος της διπλανής πόρτας που νιώθει αδικημένος και περιθωριοποιημένος.⁵²¹

Τέλος, οι ισλαμοφοβικοί επισημαίνουν ότι η θέση των γυναικών στο Ισλάμ

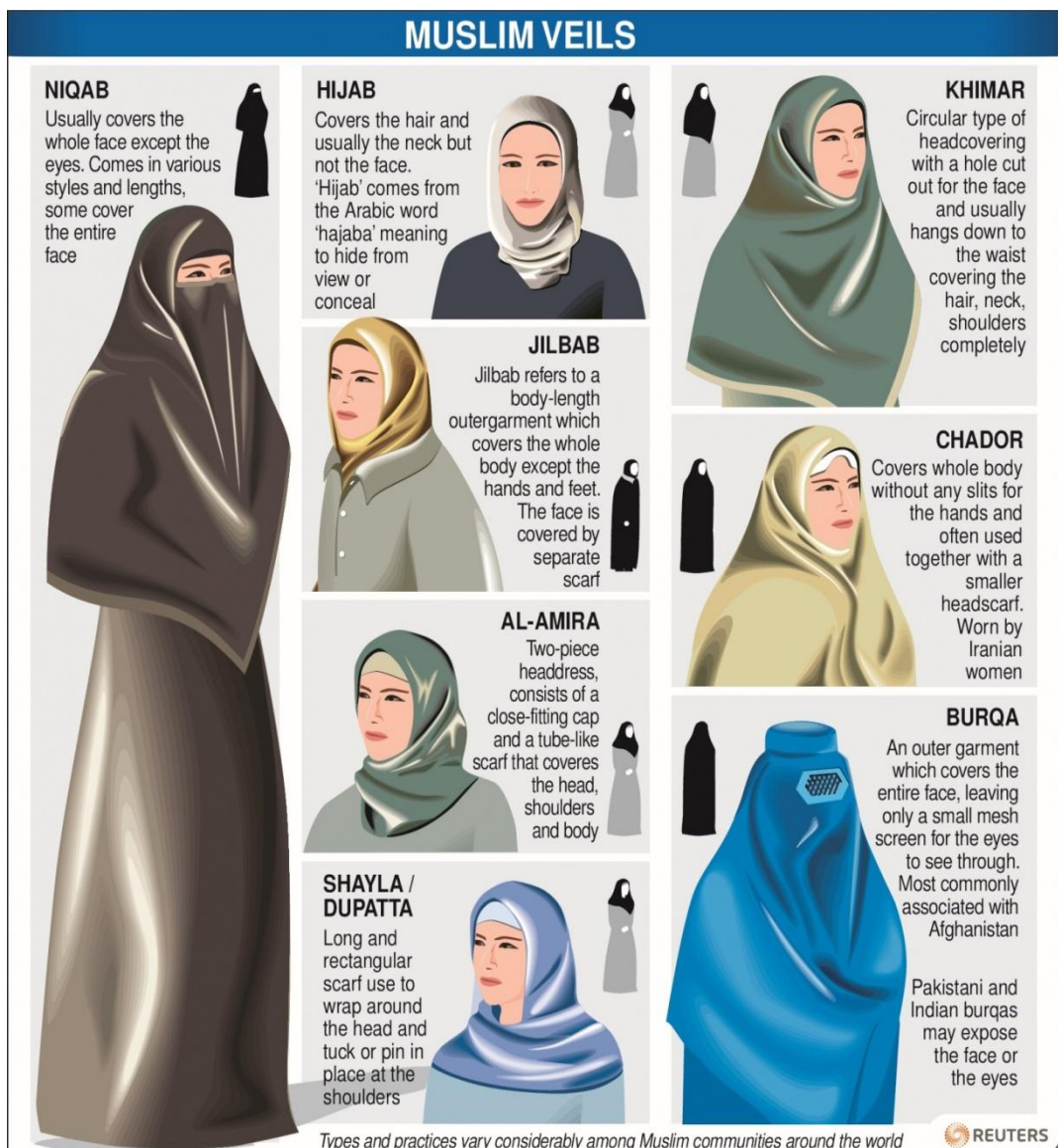
---

⁵¹⁹ Χαρακτηριστικά παράδειγμα ο Τζορτζ «αλ-Χακίμ» Χάμπας, ιδρυτής του Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης. Γιος πλούσιου Χριστιανού εμπόρου από την Λύδα, επέλεξε την γενέτειρά του για την πρώτη επίθεση της οργάνωσής του και συγκεκριμένα το αεροδρόμιο Μπεν Γκουριόν, στο οποίο έκανε αποτυχημένη επιδρομή στις 11 Δεκεμβρίου 1967. Βλ. Sayigh, 71.

⁵²⁰ Μια πνευματική άσκηση για να καταλάβουμε τις ομοιότητες είναι να αλλάξουμε την λέξη «ισλαμικές» με τη λέξη «σοσιαλιστικές» στην περίφημη ρήση στην εισαγωγή του εγχειριδίου της Αλ Κάιντα: «... οι Ισλαμικές κυβερνήσεις δεν έχουν επικρατήσει και δεν θα επικρατήσουν ποτέ μέσα από ειρηνικές λύσεις και συνεργατικά συμβούλια. Δημιουργούνται όπως δημιουργήθηκαν σε όλη την ιστορία: με το στυλό και το όπλο, με τη λέξη και τη σφαίρα, με τη γλώσσα και τα δόντια...» Βλ. Laqueur, 403.

⁵²¹ Σύμφωνα με αυτή την μελέτη «...περισσότερα από τα δυο τρίτα των τρομοκρατών που ανακρίθηκαν ανήκαν στην μεσαία ή ανώτερη τάξη... Αρκετά απλά μέλη των οργανώσεων είναι φτωχοί άνθρωποι, αρκετοί από αυτούς άστεγοι πρόσφυγες. [Παρόλα αυτά] η ηγεσία των Αράβων τρομοκρατών προέρχεται πάντοτε από την μεσαία και ανώτερη τάξη». Hudson, Rex A. (ed). (2004). *Who Becomes a Terrorist and Why? - The 1999 Government Report on Profiling Terrorists* (Guilford: The Lyon Press), 75 -77.

είναι τραγική. Αυτό αποτελεί πολύ πιο λεπτό και υπαρκτό ζήτημα. Παρόλα αυτά στις περισσότερες χώρες της Βόρειας Αφρικής μπορούν οι γυναίκες να κυκλοφορούν με μίνι φούστες και καυτά σορτς, η πολυγαμία πρακτικά περιορίζεται στις μοναρχίες του Κόλπου και σε όλες τις μουσουλμανικές χώρες τιμωρείται η παιδεραστία αλλά και τα εγκλήματα τιμής. Για την εμφάνιση των γυναικών ήδη έχει γίνει μνεία και στο γράφημα φαίνονται κάποιες διαφορετικές ενδυμασίες ανάλογα με το πόσο «φανατική» είναι η κοινωνία ή οικογένεια της Μουσουλμάνας.

Σχήμα 36: Διαφορετικές ενδυμασίες γυναικών στο Ισλάμ.

Πηγή: <http://www.iam-online.net/category/uncategorized/>

Το να κατηγορείται συλλήβδην το Ισλάμ ότι δεν ανέχεται την ισότητα των γυναικών παραβλέπει ότι στο Πακιστάν υπήρχε επί μακρόν γυναίκα στον υψηλότερο πολιτικό θώκο (Μπεναζίρ Μπούτο) και μάλιστα Σιΐτισα παρότι η πλειοψηφία είναι σουνιτική, κάτι που συνέβη και στην Τουρκία (Τανσού Τσιλέρ), στην Ινδονησία (Μεγκαουάτι Σουκαρνοπούτρι), στη Σενεγάλη (Μαμέ Μαντιόρ Μπογιέ), στο Μπανγκλαντές (Μπεγκούμ Χαλίντα Ζία και Σεΐχ Χασίνα Ουαζέντ), στο Μάλι (Σισέ Μαριάμ Καϊντάμα Σιντιμπέ) και ακόμα και το Ιράν έχει από τις 9 Αυγούστου 2017 αντιπρόεδρο γυναίκα (Μασουμέχ Εμπτεκάρ).

Συμπερασματικά, η απάντηση στα προβλήματα που δημιουργούν οι εξτρεμιστές Μουσουλμάνοι είναι κοινωνιολογικής και όχι θρησκευτικής φύσεως. Οι κοινωνίες σε φυλές της ερήμου στη Λιβύη ή την Αραβία ή οι ορεινές φυλές στο Αφγανιστάν και το Πακιστάν έχουν παραδοσιακές πατριαρχικές δομές και μια αίσθηση τιμής και δικαιοσύνης προηγούμενων αιώνων.⁵²² Σκεφτείτε τις κοινωνικές δομές στη χώρα μας τον προηγούμενο αιώνα ή ακόμα και το μεσοπόλεμο. Φαινομενικά αποτελούν εξαίρεση κάποιες μοντέρνες και πλούσιες χώρες, όπως αυτές της Αραβικής Χερσονήσου. Εκεί η κοινωνία δεν κινείται τόσο γρήγορα όσο η τεχνολογία και επιπλέον παίζει ρόλο η θεολογία. Όλοι οι Μουσουλμάνοι δεν είναι ίδιοι. Μόνο μια μειοψηφία μουσουλμάνων ακολουθεί την οπισθοδρόμηση σε κοινωνικά θέματα ως μια θεία επιταγή. Οι υπόλοιποι έχουν προσαρμοστεί με τις σύγχρονες συνθήκες ή ανάλογα με το βαθμό εκσυγχρονισμού της περιοχής τους ενσωματώνονται. Υπενθυμίζουμε ότι και στο Χριστιανισμό η απαγκίστρωση από τη θεολογία και οι κοινωνικές κατακτήσεις έγιναν σταδιακά και όχι πάντα αναίμακτα.

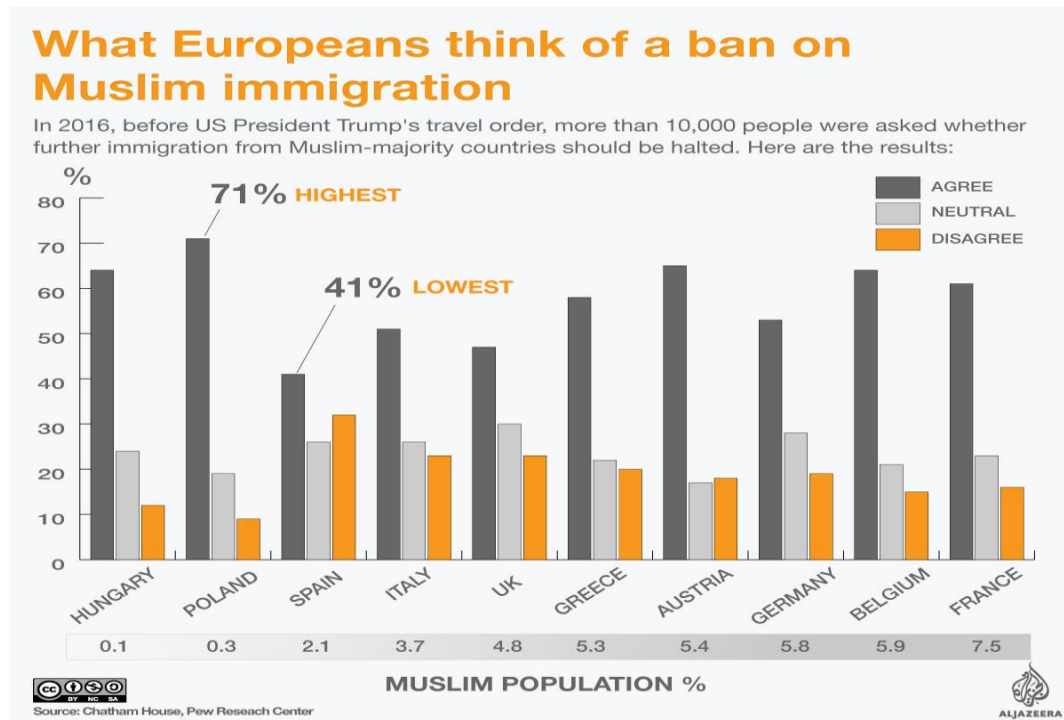
Τέλος, οι ισλαμοφοβικοί επισημαίνουν το ασύμβατο του Ισλάμ με τη δημοκρατία. Πράγματι υπάρχει ένα μέρος ορθότητας στην ανωτέρω παρατήρηση, όμως θα πρέπει να ορίσουμε τι είναι δημοκρατία, κάτι πολύ δύσκολο. Μια χώρα που εφαρμόζει θανατική ποινή και έχει φυλακές όπως το Γκουαντάναμο είναι δημοκρατία; Μια χώρα που οι γυναίκες δεν ψηφίζουν, όπως συνέβαινε μέχρι πρόσφατα στο Δυτικό κόσμο είναι δημοκρατία; Τελικά αν η δημοκρατία είναι

---

⁵²² Δαλακούρα, 70.

κάτι παραπάνω από το ένας άνθρωπος, μια ψήφος, ποιος θα κρίνει που αρχίζει και πού τελειώνει; Τα πρότυπα της δυτικής δημοκρατίας έχουν επηρεαστεί από το Χριστιανισμό και το Διαφωτισμό. Της ανατολικής από τον Κομφούκιο ή τις βουδιστικές διδασκαλίες. Γιατί να μην εξελιχθεί σε βάθος χρόνου μια δημοκρατία συμβατή με τις αρχές του Ισλάμ; Όπως εξηγήσαμε το Ισλάμ εμπεριέχει σύστημα κανόνων και δικαίου, αλλά έχει αποδειχθεί σε διάφορες χώρες ότι δεν αποκλείει την ταυτόχρονη εφαρμογή και κοσμικού δικαίου.

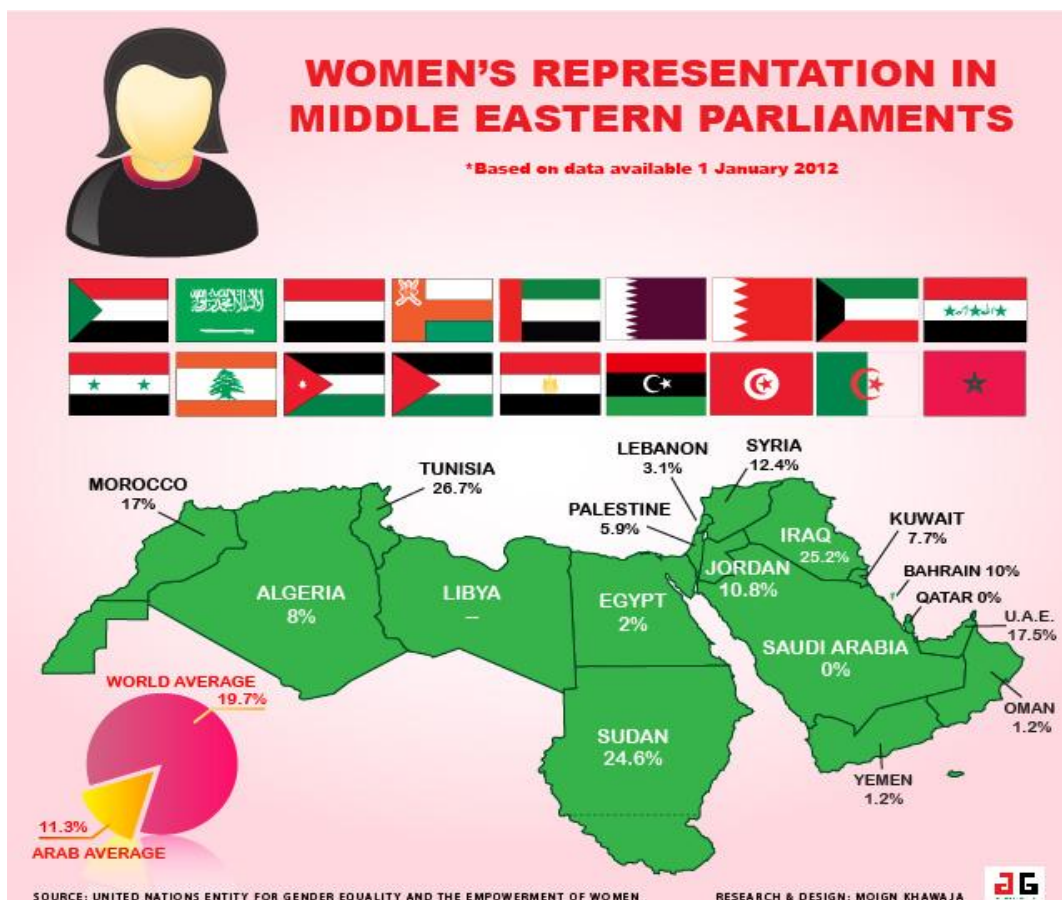

Σχήμα 37: Έρευνα που δείχνει την άνοδο της Ισλαμοφοβίας σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Πηγή: <https://www.reddit.com>

Τέλος αξίζει να επισημανθεί ότι υπάρχουν Μουσουλμανικές χώρες, και μάλιστα Αραβικές, όπου οι γυναίκες έχουν περισσότερη εκπροσώπηση στα κοινοβούλια από ότι σε Δυτικές χώρες, κάτι που «σπάει» το στερεότυπο της απόλυτης πατριαρχίας. Η Τυνησία, το Σουδάν και το Ιράκ είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα (με εκπροσώπηση σαφώς ανώτερη από την Ελλάδα), ενώ και το Μαρόκο με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν αξιοσημείωτα ποσοστά, πολύ κοντά στο 18% που αποτελεί την εκπροσώπηση των γυναικών στην χώρα μας.

Μετά την ανάλυση και κατάρριψη των μύθων περί το Ισλάμ, φθάνουμε στην Ελλάδα. Υπάρχει αμφιβολία ότι κάποιοι μουσουλμάνοι παράτυποι

μετανάστες έχουν αυξήσει την εγκληματικότητα ή ότι έχουμε στη χώρα αρκετούς φανατικούς μουσουλμάνους; Ασφαλώς και όχι. Όμως και πάλι δε φταίει η θρησκεία. Η γεωγραφική και ιστορική συγκυρία, παράλληλα με την έλλειψη μεταναστευτική πολιτικής και την πρακτική αδυναμία πλήρους φύλαξης των συνόρων, οδήγησε στην εισροή «κακών» μουσουλμάνων. Κάποιοι οικονομικά εξαθλιωμένοι, κοινωνικά υπανάπτυκτοι, μορφωτικά εντελώς αγράμματοι και μαθημένοι στο έγκλημα, βρίσκονται πράγματι ανάμεσα στους μουσουλμάνους που ήρθαν στην Ελλάδα.

Σχήμα 38: Εκπροσώπηση των γυναικών στα Κοινοβούλια των Αραβικών κρατών.

Πηγή: <https://arabiangazette.com/womens-representation-parliaments/>

Η χώρα πρέπει να αυτοπροστατευθεί, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι θα πρέπει συλλήβδην να καταδικάσουμε όλους τους μετανάστες ή όλους τους μουσουλμάνους. Έχουμε υποχρέωση να προστατεύσουμε και τις αρχές μας, τη διεθνή εικόνα της χώρας και να μην εξισωθούμε με τους «Ταλιμπάν», στο όνομα της καταπολέμησης των «Ταλιμπάν». Σε αυτό το πλαίσιο, όπως πρέπει να

καταπολεμήσουμε τα προβλήματα που δημιουργούν οι «κακοί» μουσουλμάνοι, πρέπει να καταπολεμήσουμε και τη ρατσιστική ισλαμοφοβία.

Ολοκληρώνοντας το δεύτερο μέρος της διατριβής, εξετάσαμε προς βρίσκει διέξοδο το Πολιτικό Ισλάμ στην τρομοκρατία. Είδαμε ότι στην Παλαιστίνη (κυρίως με την Χαμάς), στο Λίβανο (Χεζμπολά) αλλά και στο Κασμίρ, τα όρια μεταξύ της «ισλαμικής» και της «εθνικοαπελευθερωτικής» τρομοκρατίας είναι δυσδιάκριτα. Κατόπιν αναλύσαμε τις πραγματικές ισλαμικές τρομοκρατικές οργανώσεις που επιθυμούν την ανασύσταση του Χαλιφάτου και έχουν παγκόσμια ατζέντα, ήτοι την Αλ Κάιντα και το Νταές, τα οποία παραμένουν επικίνδυνα όσο δεν εκτίθεται στην πράξη η ιδεολογία τους και όσο νιώθουν καταπιεσμένοι, ταπεινωμένοι και αδικημένοι οι Μουσουλμάνοι σε συγκεκριμένες περιοχές του πλανήτη. Κατόπιν εξετάσαμε τι έχει συμβεί σε τρεις περιπτώσεις που το Πολιτικό Ισλάμ πήρε την εξουσία. Η Ισλαμική Επανάσταση του Ιράν έχει δημιουργήσει ένα περίεργο «δημο-θεοκρατικό» σύστημα, αρχικά αυταρχικό αλλά και πολύ πιο δημοκρατικό από τις περισσότερες χώρες της Μέσης Ανατολής. Κατόπιν είδαμε τους Ταλιμπάν, ότι φανατικότερο είχε να επιδείξει το Ισλάμ μέχρι την εμφάνιση του Νταές. Τέλος, είδαμε το Σουδάν, μια χώρα με δημοκρατική επίφαση, στην οποία όταν το Πολιτικό Ισλάμ άσκησε εξουσία, έδειξε την επικινδυνότητά του με την μεταστροφή από τα λόγια στα έργα του Δρ. Τουράμπι.

Κλείνοντας εξετάσαμε την άνοδο και την πτώση του Πολιτικού Ισλάμ με την «Αραβική Άνοιξη» και προσπαθήσαμε να καταρρίψουμε κάποιους ισλαμοφοβικούς μύθους, κάτι που θα μας βοηθήσει να αξιολογήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο τις επιλογές αντιμετώπισης του Πολιτικού Ισλάμ, ήτοι την καταδίωξη και τον κατευνασμό. Επίσης θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τι πραγματικά συμβαίνει στην γείτονα Τουρκία και πώς η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ έχει οδηγήσει στην διαμόρφωση νέων συμμαχιών στην Ανατολική Μεσόγειο και την ευρύτερη Μέση Ανατολή. Έχει ιδιαίτερη σημασία για την διατριβή μας να τονιστεί ότι η ανάλυσή μας καλύπτει το κενό της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με τις τελευταίες ραγδαίες εξελίξεις. Οι αναλύσεις του Πολιτικού Ισλάμ πριν την «Αραβική Άνοιξη», ακόμα και πριν την ρήξη που επήλθε στο Σουνιτικό κόσμο με αποκορύφωμα τον αποκλεισμό του Κατάρ τον

Ιούνιο του 2017 που θα αναλύσουμε παρακάτω, δεν θα μπορούσαν ποτέ να φθάσουν σε βάθος συμπερασμάτων. Η διατριβή μας προβαίνει σε ευρεία ανάλυση, την περίοδο κατά την οποία βιώσαμε τον απόλυτο κατευνασμό του Πολιτικού Ισλάμ, την απόλυτη καταδίωξή του και μερικές φορές και τα δυο ταυτόχρονα σε διαφορετικά μέρη του πλανήτη. Η εμφάνιση και φαινομενική ήττα του Νταές και η ανασύσταση των Ταλιμπάν, παράλληλα με το φαινόμενο των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών λόγω των πολέμων και των κρίσεων στην ευρύτερη Μέση Ανατολή έχει δημιουργήσει επίσης ένα πρωτοφανές κύμα ισλαμοφοβίας στην ΕΕ, κάτι που θα μας επηρεάσει στις στρατηγικές μας επιλογές αντιμετώπισης του Πολιτικού Ισλάμ.

Μέρος 3^ο : Επιλογές Αντιμετώπισης του φαινομένου

Το Πολιτικό Ισλάμ έχει αντιμετωπιστεί κατά το παρελθόν με βίαιο αποκλεισμό από τα πολιτικά πράγματα (ειδικότερα στην κύρια πολιτική σκηνή, ήτοι στις βουλευτικές ή προεδρικές εκλογές σε διάφορες χώρες) ή με προσπάθεια προσεταιρισμού αλλά και έκθεσης των ουτοπιών των Ισλαμικών Κομμάτων. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πολιτικά, ιστορικά και για διαμόρφωση στρατηγικής είναι η περίπτωση της Τουρκίας που από την απόλυτη καταδίωξη του Ισλάμ (όχι μόνο του Πολιτικού Ισλάμ) έχει φθάσει σε μερική ισλαμοποίηση. Οι διαφορετικές στάσεις ως προς το Πολιτικό Ισλάμ έχουν αλλάξει το τοπίο και στις Διεθνείς Σχέσεις, αφού έχουν δημιουργηθεί συμμαχίες (και έχουν καταστραφεί άλλες) που θα ήταν αδιανόητες πριν από μια ή δυο δεκαετίες.

8. Επιλογή καταδίωξης

Οι βέλτιστες επιλογές για περιπτωσιολογική μελέτη της καταδίωξης του Πολιτικού Ισλάμ είναι αυτή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, αλλά και του Ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας στην Αλγερία, του πρώτου ισλαμικού κόμματος που κέρδισε με χαρακτηριστική άνεση ελεύθερες εκλογές στον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο.

α. Περίπτωση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας

Η αντιμετώπιση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στις περισσότερες Αραβικές χώρες με κορύφωση την Αίγυπτο και τη Συρία αποτελεί το σημαντικότερο παράδειγμα καταδίωξης του Πολιτικού Ισλάμ. Όπως αναλύσαμε, η Αδελφότητα παρότι εισήλθε στο χορό των Αραβικών Επαναστάσεων αργοπορημένα και διστακτικά τόσο στην Τυνησία όσο και στην Αίγυπτο,⁵²³ κέρδισε με ιδιαίτερη άνεση τις εκλογές που ακολούθησαν την «Αραβική Άνοιξη». Στην Αίγυπτο, που αποτελεί «βαρόμετρο» για τον Αραβικό κόσμο, η προσπάθεια

---

⁵²³ Για ανάλυση των αιτιών βλ. Rubin, Barry. (2012). “Understanding the Muslim Brotherhood”, *Foreign Policy Research Institute*, Ιούλιος.

του εκλεγμένου Προέδρου Μόρσι να κάνει ένα μίνι συνταγματικό πραξικόπημα, οδήγησε σε ένα ακόμα στρατιωτικό πραξικόπημα από τον νυν Πρόεδρο Σίσι και σε μαζικές διώξεις της Αδελφότητας για μια ακόμα φορά. Για παράδειγμα σε μια μόνο δίκη 529 μέλη της Αδελφότητας καταδικάστηκαν σε θάνατο.⁵²⁴ Ακόμα και ο ίδιος ο Πρόεδρος Μόρσι καταδικάστηκε σε θάνατο σε μια δίκη-παρωδία.⁵²⁵

Όπως είδαμε κατά την μελέτη της εμφάνισης της Αδελφότητας, η πρώτη καταδίωξη (1949-1951) έλαβε χώρα πριν την επικράτηση του Νάσσερ. Όπως επίσης αναλύσαμε, με τη φυλάκιση και τον απαγχονισμό του θεωρητικού της Μουσουλμανικής Αδελφότητας της Αιγύπτου, Σαγιέντ Κουτμπ, μετά την απόπειρα δολοφονίας του Προέδρου Νάσσερ τον Οκτώβριο του 1954, ακολούθησε η πρώτη συστηματική και άγρια καταδίωξη της οργάνωσης. Όλοι οι γνωστοί Μουσουλμάνοι Αδελφοί υπέφεραν επί Νάσσερ. Οι τυχερότεροι εξορίστηκαν ή φυλακίστηκαν για βραχύ χρονικό διάστημα, αλλά πολλοί υπέστησαν βασανιστήρια, πολυετείς καθείρξεις ακόμα και εκτελέσεις. Χαρακτηριστικά, το Φεβρουάριο του 1968, μετά την ατιμωτική ήττα στον «Πόλεμο των 6 Ημερών», οι διαδηλωτές κατά του Νάσσερ οργανώθηκαν και αποτελούνταν πρακτικά από κοσμικούς φοιτητές και κομμουνιστές εργάτες. Οι Ισλαμιστές ήταν φοβισμένοι, κρυμμένοι και πρακτικά διαλυμένοι.⁵²⁶

Ο διάδοχος του Νάσσερ, Ανουάρ Σαντάτ, παρουσίασε τον εαυτό του ως θρησκευόμενο και υποσχέθηκε την εφαρμογή του Ισλαμικού Νόμου στη χώρα, πιθανόν για να διαχωρίσει τον εαυτό του από την επικίνδυνα ανερχόμενη αριστερά και τον παναραβισμό του προκατόχου του και να βρει εσωτερικές συμμαχίες και νομιμοποίηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι στον «πόλεμο της εξιλεώσεως» του Γιομ Κιπούρ το 1973 το σύνθημά του ήταν ισλαμικό και όχι εθνικό («Allah-u-Akbar», «ο Θεός είναι Μεγάλος»). Μια από τις πρώτες κινήσεις του Σαντάτ ήταν να επιτρέψει τη λειτουργία της Μουσουλμανικής Αδελφότητας

---

⁵²⁴ Kingsley, Patrick. (2014). "Egypt sentences to death 529 supporters of Mohamed Morsi", *The Guardian*, 24 Μαρτίου.

⁵²⁵ Amnesty International, *Egypt: Court recommends death sentences for Morsi, more than 100 others, in 'charade trials,'* 16 Μαΐου.

⁵²⁶ Kepel, *Jihad*, 63.

και να ενθαρρύνει τη δημιουργία Ισλαμικών φοιτητικών ενώσεων. Επίσης επέτρεψε την κυκλοφορία της εφημερίδας της Αδελφότητας («αλ Νταβά»). Το σημαντικότερο είναι ότι γιγαντώθηκε ο ήδη υφιστάμενος «παράλληλος ισλαμικός τομέας κοινωνικών παροχών». Παραδοσιακές Ισλαμικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και παρακλάδια της Μουσουλμανικής Αδελφότητας αναπλήρωσαν το κενό του κράτους στην παροχή υπηρεσιών σε μεγάλες περιοχές της χώρας, δημιουργώντας ένα «κράτος εν κράτει». Ένας ακόμα λόγος για την επαναφορά της Αδελφότητας στην κανονικότητα ήταν ότι τόσο υπό την ηγεσία του Χουντάμπι (που συγκρινόμενος με τον Κουτμπ ήταν πολύ μετριοπαθής) και ιδιαίτερα μετά το θάνατό του το 1973 επικράτησε μια μετριοπαθής ομάδα. Ο ίδιος ο Χουντάμπι το 1971 στο βιβλίο του «Ιεροκήρυκες, όχι Δικαστές» («Ντούα λα Κούντα») έκανε δριμεία κριτική κατά των εξτρεμιστών όχι μόνο στην Αίγυπτο αλλά και σε όλο τον μουσουλμανικό κόσμο.⁵²⁷

Η ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ της στρατιωτικής εξουσίας και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας έληξε άδοξα και βίαια. Η Αδελφότητα αντέδρασε δυναμικά σε πολιτικές όπως ο οικονομικός κρατισμός, η δημιουργία στρατού ανέργων νέων με πανεπιστημιακή μόρφωση, το «χαμηλό» επίπεδο πανεπιστημιακής μόρφωσης και οι περικοπές των μισθών του δημοσίου τομέα. Αυτό που ενόχλησε περισσότερο την Μουσουλμανική Αδελφότητα ήταν η πολιτική «ανοικτών θυρών» («ινφιτά») για προσέλκυση Ξένων Επενδύσεων.⁵²⁸ Το καθεστώς αντέδρασε με καταστολή, συλλήψεις και φυλακίσεις. Υπήρχε και ένας απροσδιόριστος και αδικαιολόγητος φόβος επέκτασης της «σιϊτικής» ισλαμικής επανάστασης του Ιράν.⁵²⁹ Η κατάσταση έφτασε στα άκρα μετά την «προδοτική» για τον μέσο Αιγύπτιο συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ το 1979, όπου η Αίγυπτος πήρε πίσω τη Χερσόνησο του Σινά και το Ισραήλ την διαβεβαίωση μιας χώρας

---

⁵²⁷ Soage, Ana Belin & Fuentelsaz, Franganillo Jorge. (2010). “The Muslim Brothers in Egypt” από Rubin, Barry (ed). (2010). *The Muslim Brotherhood: The Organization and Policies of a Global Islamist Movement* (New York: Palgrave/ Macmillan), 42.

⁵²⁸ McLaughlin, Gerald. (1978). “Infithah in Egypt: An Appraisal of Egypt’s Open-Door Policy for Foreign Investment”, *Fordham law Review*, 46/5.

⁵²⁹ Ranko, Annette. (2012). *The Muslim Brotherhood and its Quest for Hegemony in Egypt* (Hamburg: Springer), 69.

από την οποία δεν θα κινδυνεύει. Το 1981 η κατάσταση αυτή οδήγησε στη δολοφονία του Προέδρου Σαντάτ από έναν φανατικό Ισλαμιστή, που δεν ανήκε στην Μουσουλμανική Αδελφότητα, αλλά στην τρομοκρατική οργάνωση «Ισλαμική τζιχάντ».⁵³⁰

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, ο Χόσνι Μουμπάρακ είχε να αντιμετωπίσει το κοινωνικό πρόβλημα της ανεργίας μιας μορφωμένης σε γενικές γραμμές νεολαίας και δεν είχε άλλη επιλογή από την μερική φιλελευθεροποίηση του πολιτικού συστήματος. Αναπτύχθηκαν ΜΚΟ, άρχισε να γίνεται κριτική της κυβέρνησης (σε λογικά όρια) από τις εφημερίδες και δημιουργήθηκαν 13 κόμματα. Ο Μουμπάρακ προσπάθησε να ξεχωρίσει το «φιλειρηνικό» τμήμα της Αδελφότητας και να το εντάξει στο πολιτικό σύστημα. Έτσι η Αδελφότητα διατήρησε τα γραφεία της, έβγαζε ανακοινωθέντα και εξέδιδε εφημερίδες. Ο ηγέτης της Αδελφότητας, εκείνο το διάστημα, Ουμάρ αλ Τιλεμεσανί δημιούργησε κοινωνικές και πολιτικές συμμαχίες. Για παράδειγμα συνεργάστηκε με το κόμμα Ουάφντ, με το οποίο εξέλεξε 8 βουλευτές. Γενικά τα μέλη της Αδελφότητας συμμετείχαν στις εκλογές είτε εντεταγμένα σε άλλα κόμματα (1984) είτε ως ανεξάρτητοι, μεμονωμένοι υποψήφιοι (1987). Το 1987 ο αριθμός των εκλεγμένων Αδελφών έφτασε στο «ανησυχητικό» 36. Η διαφθορά, αλλά και η πίεση ανάγκασαν την Αδελφότητα να μην συμμετέχει στις εκλογές του 1990 καταγγέλλοντας νοθεία και υιοθετώντας την τακτική του μποϋκοτάζ. Αυτό όμως που πραγματικά ανησύχησε τον Μουμπάρακ, ο οποίος επιζητούσε την καταστολή της, ήταν ότι στις επαγγελματικές ενώσεις, που δεν υπήρχε επίσημος αποκλεισμός της Αδελφότητας, αυτή είχε απόλυτη κυριαρχία.⁵³¹

Την αφορμή για ένα νέο κύμα σκληρής καταδίωξης της Αδελφότητας έδωσε η δράση εξτρεμιστικών ισλαμικών τρομοκρατικών οργανώσεων, όπως η Ισλαμική Τζιχάντ (υπεύθυνη για τη δολοφονία του προκατόχου του) αλλά κυρίως

---

⁵³⁰ Spencer, Richard & al-Zumour, Aboud. (2011). “Islamic Jihad mastermind of Sadat's murder, comes in from the cold after Egypt election”, *The Telegraph*, 3 Δεκεμβρίου.

⁵³¹ Η αλήθεια είναι ότι στο πλαίσιο μεταρρυθμίσεων και ελεγχόμενου, μερικού εκδημοκρατισμού, ο Μουμπάρακ άφησε σχεδόν ελεύθερες τις εκλογές 25 ισχυρών συνδικάτων με περισσότερα από τρία εκατομμύρια μέλη. Η Αδελφότητα σάρωσε σε όλα τα συνδικάτα. Λεπτομέρειες για τις επιτυχίες της σε Zahid, Mohammed. (2010). *The Muslim Brotherhood and Egypt's Succession Crisis* (New York: IB Tauris), 120-130.

η Γκαμάα Ισλαμγία.⁵³² Το 1997 τελείωσε ένας ακήρυχτος εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των τρομοκρατών και των δυνάμεων ασφαλείας με ολική επικράτηση των τελευταίων.⁵³³ Το σημαντικότερο είναι ότι οι τρομοκράτες είχαν ηττηθεί και στο πεδίο των ιδεών και όχι μόνο στο πεδίο της μάχης. Η Μουσουλμανική Αδελφότητα παρέμεινε για ένα διάστημα σιωπηλή και στις αρχές της νέας χιλιετίας διατήρησε χαμηλό προφίλ, θέτοντας πολύ λίγους υποψηφίους τόσο στις εθνικές εκλογές όσο και σε αυτές των επαγγελματικών ενώσεων. Το 1995 μόνο ένας Μουσουλμάνος Αδελφός εξελέγη βουλευτής και το 2000 μόνο 17. Είναι προφανές ότι αυτοί οι αριθμοί δεν αντικατόπτριζαν την ισχύ της Αδελφότητας στην κοινωνία και ήταν το αποτέλεσμα της πολύχρονης καταδίωξης. Το 2005 επανήλθε στο προσκήνιο και εξέλεξε 88 βουλευτές. Έτσι έγινε η ισχυρότερη «αντιπολίτευση» στην ιστορία της Αιγύπτου.

Ακολούθησε το τελευταίο – προ της «Αραβικής Άνοιξης» κύμα βίας κατά της Αδελφότητας με τετραψήφιο αριθμό συλλήψεων σε λίγους μόνο μήνες. Συγκεκριμένα συνελήφθησαν οι πιο δυναμικοί της ηγέτες όπως ο Εσάμ ελ Αριάν και ο Αμπντ αλ-Μονεΐμ Αμπού ι Φουτούχ (2006), αλλά και ο πάμπλουτος ισχυρός άνδρας της οργάνωσης, Χαϊράτ αλ Σάτερ (2007). Το 2008 συνελήφθησαν πριν τις περιφερειακές εκλογές άλλα 830 μέλη της οργάνωσης. Τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 2010 συνελήφθη και οδηγήθηκε στη φυλακή σχεδόν όλο το Γραφείο Καθοδήγησης. Οι βουλευτές της Αδελφότητας είχαν ασυλία, αλλά οι συνεργάτες τους συνελήφθησαν και βασανίστηκαν. Επίσης έγινε θεσμική επίθεση στην Αδελφότητα αφού με το άρθρο 5 της συνταγματικής αναθεώρησης του 2007 απαγορεύτηκε κάθε πολιτική δραστηριότητα με θρησκευτική αναφορά.⁵³⁴

Στο κεφάλαιο της Αραβικής Άνοιξης είδαμε πως η Αδελφότητα παρότι δεν συμμετείχε στις Αιγυπτιακές εκλογές, τις κέρδισε και σχημάτισε κυβέρνηση. Επίσης είδαμε πως έπεσε από την εξουσία. Έκτοτε καταδιώκεται ανηλεώς και μάλιστα η καταδίωξη πλέον είναι διεθνής, αφού θεωρείται τρομοκρατική

---

⁵³² Hauslohner, Abigail. (2013). “In Egypt, Gamaa Islamiya goes from terrorist group to security force”, *The Washington Post*, 20 Μαρτίου.

⁵³³ Murphy, 56.

⁵³⁴ Ranko, 165.

οργάνωση όχι μόνο από την Αίγυπτο, αλλά και από χώρες του Κόλπου όπως η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ή από έτερες όπως η Ρωσία και το Καζακστάν. Για να καταλάβουμε το μέγεθος της καταδίωξης στην Αίγυπτο αρκεί να δώσουμε ένα στοιχείο: σε μια μόνο μέρα, ένας μόνο δικαστής εξέδωσε 1.200 θανατικές ποινές για μέλη της Αδελφότητας. Αρχικά φυλακίστηκαν 20.000 – 40.000 άτομα και περισσότεροι από 1.000 Αδελφοί εκτελέστηκαν. Την ίδια στιγμή δόθηκε χάρη στον πρώην Πρόεδρο της χώρας, Χόσνι Μουμπάρακ. Τουλάχιστον, η κυβέρνηση απέφυγε να απαγορίσει τον εκλεγμένο Πρόεδρο Μόρσι και μετέτρεψε την θανατική του ποινή σε ισόβια κάθειρξη.

Στα τέλη του 2012 ξεκίνησε η διεθνής καταδίωξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Πρώτα τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ξεκίνησαν ένα κρεσέντο συλλήψεων. Όταν η Αίγυπτος ονόμασε την Αδελφότητα τρομοκρατική οργάνωση, η Σαουδική Αραβία και τα Εμιράτα έσπευσαν να υιοθετήσουν την πολιτική του Καΐρου. Σε αυτό το σημείο πρέπει να θέσουμε μια παραδοξότητα. Από τις 22 χώρες και τον ένα οργανισμό (ΕΕ) που έχουν επίσημους καταλόγους τρομοκρατικών οργανώσεων, η Μουσουλμανική Αδελφότητα εμφανίζεται σε 5 (Αίγυπτος, Σαουδική Αραβία, ΗΑΕ, Ρωσία, Καζακστάν). Η Χαμάς, το «παρακλάδι» της Αδελφότητας στην Παλαιστίνη εμφανίζεται σε 8, αλλά σε καμία από τις προαναφερθείσες χώρες (ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Καναδάς, ΕΕ, Ισραήλ και Ιαπωνία). Είναι προφανές ότι για λόγους αλληλεγγύης με τον παλαιστινιακό λαό, οι τρεις αραβικές χώρες δεν επιθυμούν να «στοχοποιήσουν» την Χαμάς. Αντίστοιχα, η Αδελφότητα δεν έχει εκτελέσει «τρομοκρατικό κτύπημα» στη Δύση για να χαρακτηριστεί ως τρομοκρατική από κάποια χώρα της ευρύτερης ευρωπαϊκής συνεννόησης. Περίεργη είναι μόνο η στάση της Ρωσίας, αφού έχει συμπράξει αρκετά με την Τουρκία και το Κατάρ, τις δυο χώρες που στηρίζουν απόλυτα την Αδελφότητα και παρόλα αυτά έχει εντάξει την Αδελφότητα στις τρομοκρατικές οργανώσεις.

Πριν ολοκληρώσουμε το κεφάλαιο της καταδίωξης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, θα πρέπει να αναφέρουμε την περίπτωση της Συρίας, όπου η καταδίωξη της ήταν σκληρότερη από αυτήν της Αιγύπτου. Το «παράρτημα» της Μουσουλμανικής Αδελφότητας της Συρίας ιδρύθηκε στη Δαμασκό μετά το Β΄

παγκόσμιο πόλεμο. Σε αντίθεση με την Αδελφότητα της Αιγύπτου, εντάχθηκε σχεδόν αμέσως στην επίσημη πολιτική σκηνή της χώρας. Αυτό οδήγησε τους Σύριους αδελφούς σε αναζήτηση πολιτικού ρεαλισμού. Από το 1946 υπήρχαν Μουσουλμάνοι αδελφοί βουλευτές ή υπουργοί.⁵³⁵ Όμως η άνοδος του κόμματος Μπαάθ στην εξουσία αποτελούσε θανάσιμη απειλή. Ήταν σοσιαλιστικό, αυταρχικό, απόλυτα κοσμικό και σιιτικής βάσης (Αλαουίτες). Το 1964 επήλθε η πρώτη ρήξη και καταδίωξη από το καθεστώς λόγω μιας μικρής εξέγερσης στη Χάμα.

Η καταδίωξη πήρε τεράστιες/ δραματικές διαστάσεις στα τέλη της δεκαετίας του 1970. Εκείνη την εποχή κάποιοι εκ των φανατικότερων Μουσουλμάνων Αδελφών δημιούργησαν μια δική τους οργάνωση, που ονόμασαν «Μαχόμενη Εμπροσθοφυλακή». Αυτή η οργάνωση αποφάσισε να απαντήσει με βία και τρομοκρατία στην πολιτική βία και την μέχρι τότε «ήπια» καταδίωξη της Αδελφότητας. Η κυρίως Αδελφότητα, δεν υιοθέτησε τακτικές τρομοκρατίας, όμως οργάνωσε τα εργατικά συνδικάτα, τα εμπορικά επιμελητήρια και τους φοιτητές που ήλεγχε (ιδιαίτερα στις σημαντικές πόλεις του Βορρά, Χαλέπι και Χάμα) ώστε να κάνουν μαζικές διαμαρτυρίες κατά του δικτάτορα, Χαφέζ αλ-Άσαντ. Τόσο η τρομοκρατία όσο και οι ειρηνικές διαδηλώσεις οδήγησαν την κυβέρνηση σε ένα ποτάμι βίας, αφού το 1980 ακόμα και η απλή συμμετοχή στην οργάνωση θεωρήθηκε έγκλημα που επέφερε την θανατική ποινή.⁵³⁶

Όπως και στην Αίγυπτο, έλαβε χώρα μια απόπειρα δολοφονίας του δικτάτορα/ προέδρου, για την οποία οι αρχές θεώρησαν υπεύθυνη τη Μουσουλμανική Αδελφότητα. Ο Άσαντ υπήρξε σκληρότερος από τον Νάσσερ, τον Σαντάτ και τον Μουμπάρακ. Μετά τη δολοφονία πλέον των χιλίων Μουσουλμάνων Αδελφών, κρατουμένων στις συριακές φυλακές, αποφάσισε να διαλύσει το προπύργιό τους, την Χάμα. Την αφορμή έδωσε το γεγονός ότι η

---

⁵³⁵ Rabil, Robert G. (2010). "The Syrian Muslim Brotherhood", από Rubin, *The Muslim Brotherhood: The Organization and Policies of a Global Islamist Movement*, 73.

⁵³⁶ Ο περιώνυμος νόμος 49/1980 ο οποίος οδήγησε σε αναιτίες «καταδόσεις» και εκτελέσεις διχάσε ιδιαίτερα την κοινωνία. Για το νόμο και τις συνέπειές του βλ. Pierret, Thomas. (2014). *The Syrian Baath Party and Sunni Islam: Conflicts and Connivance*, Crown Center for Middle East Studies, Φεβρουάριος.

Αδελφότητα πήρε τον πλήρη έλεγχο της πόλης και δολοφόνησε τον κυβερνήτη και εκατοντάδες κυβερνητικά στελέχη. Τον Φεβρουάριο του 1982 και ενώ στην πόλη υπήρχαν βεβαιωμένα τρομοκράτες της «Μαχόμενης Εμπροσθοφυλακής», ο συριακός στρατός εισήλθε στην Χάμα με 12.000 άνδρες και άρματα μάχης ενώ επιθετικά ελικόπτερα και πυροβολικό άρχισαν να την σφυροκοπούν. Η πόλη καταστράφηκε ολοσχερώς, αφού δεχόταν βομβαρδισμό για τρεις ολόκληρες εβδομάδες. Σύμφωνα με την Συριακή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η οποία δεν συνδέεται με την Αδελφότητα, περίπου 30.000 αθώοι Σύριοι σκοτώθηκαν αφού έλαβαν χώρα και ομαδικές εκτελέσεις στους δρόμους της πόλη, ιδιαίτερα όταν κάποια οικογένεια «συνδεόταν» με μέλος της Αδελφότητας.⁵³⁷ Η σφαγή στη Χάμα είχε χαρακτηριστικά γενοκτονίας.⁵³⁸ Το κτύπημα ήταν τόσο συντριπτικό, που οποιοσδήποτε είχε σχέση με την Αδελφότητα την αποκήρυξε αμέσως, παρέμεινε για δεκαετίες σιωπηλός ή αυτοεξορίστηκε.

Η «Αραβική Άνοιξη» που για τη Συρία σήμανε την έναρξη ενός αιματηρού εμφυλίου με σαφή θρησκευτική αλλά και διεθνή διάσταση, έφερε ξανά στο προσκήνιο την Μουσουλμανική Αδελφότητα, η οποία παρότι παρέμεινε χωρίς δράση επί δεκαετίες, φάνηκε να έχει υποστηρικτές.⁵³⁹

β. Από τις εκλογές στον εμφύλιο της Αλγερίας

Η πρώτη χώρα στην οποία το Πολιτικό Ισλάμ έδειξε την δύναμή του ήταν η Αλγερία. Η χώρα μετά από αντίσταση, αντάρτικο πόλεως στο Αλγέρι και αιματηρό πόλεμο οκτώ ετών κέρδισε την ελευθερία της το 1962. Η «Αντίσταση» αλλά και το μοναδικό κόμμα της χώρας, το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο,

---

⁵³⁷ Syrian Human Rights Committee. (2015). *Thirty three years on the Hama Massacre: The Criminals Remain Outside the Realm of Justice*, 2 Φεβρουαρίου.

⁵³⁸ Οι Τότεν και Μπάρτροπ αναφέρουν ότι σύμφωνα με το Συνθήκη του ΟΗΕ για την Πρόληψη και την Τιμωρία του Εγκλήματος της Γενοκτονίας (1948) αυτό που συνέβη στην Χάμα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί έτσι λόγω της θρησκευτικής αντιπαλότητας μεταξύ των Αλαουιτών και των Σουνιτών. Παρόλα αυτά εμπεριείχε και στοιχεία πολιτικής διένεξης, ίσως και διαμάχη μεταξύ του αστικού και του αγροτικού τρόπου ζωής. Βλ. Totten & Bartrop, 181.

⁵³⁹ Khaled, Yacoub Oweis. (2012). *Syria's Muslim Brotherhood rise from the ashes*, Reuters, 2 Μαΐου.

είχαν χαρακτήρα κοσμικό και σοσιαλιστικό, αλλά και την στήριξη του συντηρητικού βαθιά θρησκευόμενου τμήματος της κοινωνίας. Επειδή οι Γάλλοι ήταν και αλλόθρησκοι, το θέμα του ομοδόξου έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον απελευθερωτικό αγώνα, όπως και σε άλλες χώρες, προεξαρχούσης της Ελλάδας περίπου ενάμιση αιώνα πριν. Συνεπώς η πρώτη κυβέρνηση της ελεύθερης Αλγερίας, υπό τον «εθνικό ήρωα» Αχμέντ Μπεν Μπελά, έκανε λόγο για έναν «ισλαμικό σοσιαλισμό» προσπαθώντας να συνδέσει την πολιτική της με το Ισλάμ και φυσικά προσπάθησε να θέσει υπό έλεγχο την θρησκευτική ελίτ. Σε αυτή την κατεύθυνση ένα από τα πρώτα μέτρα της κυβέρνησης ήταν η ένταξη του Ισλάμ στη σχολική διδασκαλία και η καθιέρωση της Παρασκευής αντί της Κυριακής ως ημέρας αργίας.

Παρά την προσπάθεια αυτή, μόλις ένα χρόνο μετά την απελευθέρωση, ήρθε η πρώτη σημαντική «ισλαμική» αντίδραση με την δημιουργία από τον καθηγητή Χασεμί Τιτζανί της Ένωσης για την Προάσπιση των Ισλαμικών Αξιών («αλ Κιγιάμ αλ Ισλαμίγια»). Από τις τάξεις της θα ξεπηδούσαν μετέπειτα ισλαμιστές πολιτικοί και ο ίδιος ο Αμπασί Μαντανί, ιδρυτής του φορέα της κύριας ισλαμικής αντιπολίτευσης, του Ισλαμικού Απελευθερωτικού Μετώπου.

Το 1965, μετά από πραξικόπημα, την διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο μέχρι τότε Υπουργός Άμυνας, χαρισματικός συνταγματάρχης Χουαρί Μπουμεντιέν.⁵⁴⁰ Μια από τις πρώτες του ενέργειες ήταν να δώσει υπουργεία ή σημαντικές θέσεις σε μέλη της θρησκευτικής ελίτ,⁵⁴¹ η οποία τον στήριξε απόλυτα. Μέχρι το θάνατό του, το 1978, ο Μπουμεντιέν παρέμενε στο

---

⁵⁴⁰ Τον χαρακτηρισμό του «χαρισματικού» αποδίδουν στον Μπουμεντιέν αρκετοί συγγραφείς. Με κρατισμό, κολεκτιβοποίηση της αγροτικής παραγωγής, δημιουργία βαριάς βιομηχανίας και εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων, η Αλγερία επί Μπουμεντιέν «έγινε μοντέλο προοδευτικής, αναπτυσσόμενης χώρας ανήκουσας στο 'κίνημα αδεσμεύτων'». Βλ. Price, Daniel E. (1999). *Islamic Political Culture, Democracy, and Human Rights* (Westport: Praeger), 115

⁵⁴¹ Τα υπουργεία που πήρε η ισλαμική ελίτ ήταν το Υπουργείο Πολιτισμού, Το Υπουργείο Θρησκευμάτων και το Υπουργείο Παιδείας. Οι σημαντικότεροι «ισλαμιστές» Υπουργοί ήταν ο Αχμέντ Ταλέμπ Ιμπραχίμι και ο Μουλούντ Κάσιμ. Βλ. Layachi, Azzedine. (2013). "Islam and Politics in North Africa" από Esposito & Shahin, 357. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι τα κηρύγματα της Παρασκευής περνούσαν από έγκριση της πολιτείας, της θρησκευτικής ελίτ και εν τέλει του ίδιου του Μπουμεντιέν ώστε να περνούν τα «ορθά μηνύματα» στο λαό. Βλ. Hardman, Ben. (2009). *Islam and the Métropole: A Case Study of Religion and Rhetoric in Algeria* (New York: Peter Lang), 194.

απυρόβλητο πότε πιέζοντας την θρησκευτική ελίτ και πότε παραχωρώντας δικαιώματα.⁵⁴² Χαρακτηριστικά, όταν η προαναφερθείσα Ένωση για την Προάσπιση των Ισλαμικών Αξιών, έστειλε ανοικτή επιστολή κατά του Νάσσερ λόγω του απαγχονισμού του Σαγιέντ Κουτμπ, που είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο Μπουμεντιέν διέταξε την προσωρινή αναστολή της λειτουργίας της (1966) και όταν είδε ότι αυτή αποτελεί λόγω της δημοφιλίας της δυνητική απειλή, την έθεσε εκτός νόμου (1970). Ταυτόχρονα, έκανε παραχωρήσεις στους «ισλαμιστές», υιοθετώντας προτάσεις τους όπως η χρήση της Αραβικής ως μόνης γλώσσας στα σχολεία, το μόνιμο κλείσιμο οινοποιείων και χοιροστασίων, η απαγόρευση λειτουργίας εστιατορίων κατά το μήνα του Ραμαζανίου, ακόμα και η επαναφορά το 1973 «ισλαμικών νόμων» ως δευτερεύουσας πηγής δικαίου.⁵⁴³

Τον Μπουμεντιέν διαδέχθηκε ο επίσης συνταγματάρχης Μπεντζεντίντ Τσαντλί.⁵⁴⁴ Χωρίς να έχει το χάρισμα του προκατόχου του, βρέθηκε αντιμέτωπος με πολλές εξωτερικές και εσωτερικές προκλήσεις. Λιγότερο από ένα χρόνο στα καθήκοντά του είδε την επικράτηση της Ισλαμικής Επανάστασης στο Ιράν και το ίδιο έτος την Σοβιετική εισβολή σε μουσουλμανική χώρα. Εσωτερικά το σύστημα ήταν διεφθαρμένο και αυταρχικό (για παράδειγμα υπήρχε σκληρή λογοκρισία, μονοκομματικό σύστημα και απαγορευόντουσαν τα συνδικάτα), αλλά όσο η οικονομία απέδιδε, δεν υπήρχαν βίαιες ή συχνές αντιδράσεις. Ο Τσαντλί βρέθηκε όμως αντιμέτωπος με την ραγδαία πτώση της τιμής του πετρελαίου, με μια μη ανταγωνιστική εγχώρια βιομηχανία, με υπερπληθωρισμό και αστυφιλία. Τα πράγματα χειροτέρευαν όταν η χώρα άρχισε να εισάγει τρόφιμα. Επιπρόσθετα, η πολιτική της «αραβοποίησης» που είχε υιοθετηθεί επέφερε τα αντίθετα από τα

---

⁵⁴² Ο Μπουμεντιέν ήταν πιστός Μουσουλμάνος, θεωρώντας ότι το Ισλάμ ήταν συμβατό με τον σοσιαλισμό. Προσπάθησε να χρησιμοποιήσει το Ισλάμ, αλλά και να διαδώσει την δίκη του εκδοχή της θρησκείας. Βλ. Hardman, 178.

⁵⁴³ Αξίζει να σημειωθεί ότι η Αλγερία δεν είχε ποτέ αναδείξει σημαντικές θρησκευτικές μορφές, όπως το Σουδάν ή η Αίγυπτος και δεν διέθετε όπως η τελευταία θεσμούς με συνολική αποδοχή όπως το Αλ Αζάρ. Μάλιστα έκανε πολλές φορές «εισαγωγή» ουλεμά από την Αίγυπτο για θρησκευτική καθοδήγηση. Βλ. Price, 115.

⁵⁴⁴ Στους υποψηφίους της διαδοχής ήταν και ο αυτοεξόριστος Αμπντελαζίζ Μπουτεφλίκα, που επέστρεψε ως Πρόεδρος μετά από μια εικοσαετία. Βλ. Werenfels, Isabelle. (2007). *Managing Instability in Algeria* (New York: Routledge), 35.

επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Αύξησε το χάσμα μεταξύ Βερβέρων και Αράβων⁵⁴⁵ και το χειρότερο δημιούργησε *de facto* δυο τάξεις: τους πλούσιους γαλλομαθείς κοσμικούς μορφωμένους και τους φτωχούς αραβόφωνους που είχαν χαμηλής ποιότητας παιδεία αλλά ήταν προσκολλημένοι στο Ισλάμ. Το Πολιτικό Ισλάμ όπως και στον υπόλοιπο αραβικό κόσμο άρχισε να παρέχει τις βασικές ανάγκες (υδροδότηση, υγεία, στέγαση, εργασία) εκεί που το κράτος ήταν ανεπαρκές.⁵⁴⁶

Ο Τσαντλί προσπάθησε να αντιδράσει με «άνοιγμα» προς την Δύση. Σταδιακά γινόντουσαν βήματα κατάργησης του «ισλαμικού σοσιαλισμού». Η οικονομική φιλελευθεροποίηση, η εισαγωγή του καπιταλισμού και οι ιδιωτικοποιήσεις οδήγησαν σε ανεξέλεγκτη αύξηση των τιμών, εκτόξευση της ανεργίας, δημιουργία κοινωνικο-οικονομικού χάσματος μεταξύ των ήδη στρωματοποιημένων φτωχών και πλουσίων και απολύσεις τεχνοκρατών, λόγω του περιορισμού του κρατισμού και των αποκρατικοποιήσεων.

Τον Οκτώβριο του 1988 ξέσπασαν δυναμικές κινητοποιήσεις κατά του καθεστώτος με διαδηλώσεις, που υπέστησαν άγρια καταστολή. Ξεκίνησαν στις 4 Οκτωβρίου με καταλήψεις σχολείων και διαδηλώσεις από άνεργους νέους, οι οποίοι επιτέθηκαν στο εμπορικό και πολιτισμικό κέντρο των πλουσίων, στην περιοχή Ριάντ ελ Φεθ στο Αλγέρι. Τις επόμενες μέρες επιτέθηκαν μέχρι και σε Υπουργεία, βάζοντας φωτιά στο Υπουργείο Νεολαίας και Αθλητισμού, στο Υπουργείο Παιδείας και το Υπουργείο Εμπορίου. Πολλοί άρχισαν να μιλάνε για την «Αλγερινή ιντιφάντα».⁵⁴⁷ Στις συγκρούσεις που ακολούθησαν, υπάρχει η εκτίμηση ότι σκοτώθηκαν περισσότεροι από 500 νεαρούς διαδηλωτές και

---

⁵⁴⁵ Στο θέμα της θρησκευτικής ταυτότητας, οι Βερβέροι είναι επίσης Μουσουλμάνοι, όμως ακολουθούν ένα πολύ λιγότερο αυστηρό Ισλάμ από τον μέσο Άραβα, γι' αυτό και αργότερα δεν στήριξαν το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας και μάλιστα δέχθηκαν με ανακούφιση την παρέμβαση του στρατού.

⁵⁴⁶ Ιδιαίτερα όταν το πετρέλαιο πήγε από 40 δολάρια το βαρέλι στα 10 δολάρια, οι «ισλαμιστές» παρείχαν τροφή, στέγη και όλων των ειδών τις υπηρεσίες στους φτωχούς Αλγερινούς. Ibid, 119.

⁵⁴⁷ Τα συνθήματα ήταν ανάμικτα. Από τα κλασσικά ισλαμικά όπως «ισλαμική δημοκρατία», και το «Ισλάμ είναι η λύση» μέχρι τα κοσμικά «ο λαός νομοθετεί» και «διεκδίκησε τα δικαιώματά σου». Βλ. Volpi, Frederic. (2003). *Islam and Democracy: The Failure of Dialogue in Algeria* (London: Pluto Press), 40.

συνελήφθησαν 300, οι πιο πολλοί των οποίων ήταν ισλαμιστές.⁵⁴⁸ Ο Τσάντλι τότε ανέλαβε τον ρόλο του «Άραβα Μιχαήλ Γκορμπατσόφ».⁵⁴⁹ Ανακοίνωσε συνταγματικές αλλαγές και μετέτρεψε το πολιτικό σύστημα από μονοκομματικό σε πολυκομματικό προκηρύσσοντας εκλογές στην αρχή σε τοπικό και κατόπιν σε εθνικό επίπεδο.⁵⁵⁰ Θεωρούσε ότι με αυτή την πολιτική θα είχε την υποστήριξη του ευνοούμενου Πολιτικού Ισλάμ, αδυνατίζοντας την αυξανόμενη δύναμη της αριστεράς αλλά και τους σκληροπυρηνικούς στο στρατό και το κόμμα του.⁵⁵¹ Όμως το Πολιτικό Ισλάμ κατηγορήσε την κυβέρνηση και τον ίδιο τον Τσάντλι ότι οδήγησε τη χώρα στην καταστροφή, με την στροφή στις ψευδεπίγραφες «αρχές» της Δύσης, τον καταναλωτισμό, την εκκοσμίκευση και την ατομικότητα.

Οι ισλαμικές οργανώσεις στην Αλγερία δεν δημιουργήθηκαν σε συνεργασία με το καθεστώς, αλλά σε αντίθεση με αυτό και συνεπώς από την αρχή υπήρχε μια συγκρουσιακή πορεία. Συνεπώς δεν προξενεί έκπληξη, ότι το 1989 το κόμμα που ιδρύθηκε (Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας) αποτέλεσε από την πρώτη στιγμή την κύρια «αντιπολίτευση» και το αντίπαλο δέος του μονοκομματικού και στρατιωτικού κατεστημένου. Επίσης δεν αποτελεί έκπληξη ότι δεν είχε συγκεκριμένη ιδεολογία (όπως είδαμε να συμβαίνει και στην Μουσουλμανική Αδελφότητα) και ότι πολλοί «ισλαμιστές» φοβόντουσαν να συμμετέχουν.⁵⁵² Παρότι το σύνταγμα προέβλεπε την απαγόρευση των «αποκλειστικά» θρησκευτικών κομμάτων, η δυναμική που είχε από την αρχή ανάγκασε τον Πρόεδρο να το αποδεχθεί ως νόμιμο κόμμα. Έλαβε σε χρόνο ρεκόρ μέρος στις

---

⁵⁴⁸ Werenfels, 40 και Price, 117.

⁵⁴⁹ Hardy, 89.

⁵⁵⁰ Ο Αλγερινός λαός με δημοψήφισμα στις 8 Νοεμβρίου 1988 δέχθηκε τη συνταγματική αλλαγή του διαχωρισμού της κυβέρνησης από το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο. Το 1989 με συνταγματικές αναθεωρήσεις εισήγαγε τον πολυκομματισμό και τις ελευθερίες λόγου και συνάθροισης. Στο Σύνταγμα απαλείφτηκε κάθε αναφορά σε «σοσιαλισμό». Βλ. Werenfels, 42.

⁵⁵¹ Το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο απείχε από το να είναι ένας μονολιθικός οργανισμός. Υπήρχαν τουλάχιστον τρεις διακριτές τάσεις; Οι συντηρητικοί/παραδοσιακοί (που είχαν καλύτερες σχέσεις με τους Ισλαμιστές), οι σοσιαλιστές/ Μπααθιστές και οι μεταρρυθμιστές (κυρίως αναφερόμαστε σε οικονομικές μεταρρυθμίσεις). Βλ. Werenfels, 36.

⁵⁵² Ένα μικρότερο ισλαμικό κόμμα που δημιουργήθηκε («Νάχντα») επίτηδες δεν συμμετείχε στις εκλογές από φόβο για κυβερνητικά αντίποινα. Βλ. Volpi, 47.

δημοτικές και περιφερειακές εκλογές του Ιουνίου 1990 και είχε σαρωτική επιτυχία συγκεντρώνοντας περισσότερο από το 50% των ψήφων.⁵⁵³

Η αντίδραση της κυβέρνησης στο εκλογικό σοκ ήταν να αλλάξει τον εκλογικό νόμο και να προσπαθήσει να περιορίσει τους αντιπροσώπους από τις περιοχές όπου οι «ισλαμιστές» έδειχναν εξαιρετικά ισχυροί. Το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας αντέδρασε οργανώνοντας διαδηλώσεις που έδωσαν την ευκαιρία στην κυβέρνηση τον Ιούνιο του 1991 να προβεί σε συλλήψεις κάποιων υψηλόβαθμων στελεχών του, συμπεριλαμβανομένων των δυο ηγετών του, οι οποίοι καταδικάστηκαν σε δωδεκαετή κάθειρξη. Ο Πρόεδρος θεωρώντας ότι με την ηγεσία του κόμματος στην φυλακή, με την απαγόρευση κυκλοφορίας των εφημερίδων του «Ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας»,⁵⁵⁴ με την «επίδειξη δύναμης» της κυβέρνησης και με τις αλλαγές του εκλογικού νόμου, οι «ισλαμιστές» ή θα μπούκοτάρανε τις εκλογές ή δεν θα είχαν ισχυρή υποστήριξη. Ολοφάνερα, υπολόγισε λάθος διότι στον πρώτο γύρο των εθνικών εκλογών τον Δεκέμβριο του 1991 οι «ισλαμιστές» θριάμβευσαν. Με σαφή πλειοψηφία και ένα ποσοστό 47% που μετουσιώθηκε σε 188 από τις 227 έδρες που κρίθηκαν στον πρώτο γύρο, φάνηκε ότι θα είχαν απόλυτη πλειοψηφία με την ολοκλήρωση του δεύτερου γύρου όπου θα κρίνονταν 199 έδρες) και θα μπορούσαν να σχηματίσουν εύκολα αυτοδύναμη κυβέρνηση. Μάλιστα οι δημοσκοπήσεις έδειχναν ότι οι «ισλαμιστές» θα πετύχαιναν και το θεωρητικά ακατόρθωτο, να συγκεντρώσουν δηλαδή τα δύο τρίτα των εδρών του κοινοβουλίου και να μπορούν να αλλάξουν κατά κρίση το σύνταγμα της χώρας.⁵⁵⁵

Ο δεύτερος γύρος των εκλογών δεν έλαβε ποτέ χώρα. Ο στρατός επενέβη,

---

⁵⁵³ Willis, Michael J. (2013). "Islamic Movements in Algeria, Morocco and Tunisia" από Esposito & Shahin, 534. Ο Πράις δίνει ως τελικό ποσοστό για τους «ισλαμιστές» το 53%, επισημαίνοντας ότι απέκτησαν τον έλεγχο των συμβουλίων/ δήμων στις περισσότερες περιοχές, αλλά και στις μεγαλύτερες πόλεις. Βλ. Price, 118. Στο Αλγέρι οι «ισλαμιστές» απέκτησαν τον έλεγχο και των 33 δημοτικών συμβουλίων, στην Κωνσταντίν και των 12, ενώ στο Οράν έχασαν μόνο 2 από τα 26, πρακτικά εξαφανίζοντας κάθε αντιπολίτευση. Βλ. Volpi, 48.

⁵⁵⁴ Για να αντιληφθούμε το μέγεθος της απήχησης του ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας, το πρώτο τεύχος της πρώτης εφημερίδας του τον Μάρτιο του 1989 πούλησε 100.000 φύλλα. Βλ. Volpi, 46.

⁵⁵⁵ Werenfels, 44.

εκδίωξε τον πρόεδρο και ανέλαβε την εξουσία, ακυρώνοντας τα αποτελέσματα των εκλογών και θέτοντας μετά από ένα μήνα το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας εκτός νόμου.⁵⁵⁶ Η χώρα ετέθη σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, ο ήρωας του αγώνα της ανεξαρτησίας, Μοχάμεντ Μποντιάφ, επέστρεψε μετά από 28 χρόνια εξορίας στο Μαρόκο για να αναλάβει την διακυβέρνηση και οι «ισλαμιστές» αντέδρασαν βίαια.⁵⁵⁷ Η πρώτη αντίδραση βέβαια των Ισλαμιστών και πριν τεθεί το κόμμα τους εκτός νόμου ήταν να ζητήσουν από τους οπαδούς τους αυτοσυγκράτηση.⁵⁵⁸

Ακολούθησε ένας αιματηρός εμφύλιος που κράτησε μια δεκαετία και στοίχισε τη ζωή 100.000 - 200.000 Αλγερινών.⁵⁵⁹ Το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας σχημάτισε μια παραστρατιωτική ομάδα, υπό τον Αμπντελκάντερ Τσεμπούτι. Όμως τον κυρίως «αγώνα» ανέλαβε από το Μάρτιο του 1993 μια ομάδα εξτρεμιστών, η «Ενοπλη Ισλαμική Οργάνωσης (GIA)». Ακόμα και όταν τον Οκτώβριο του 1997 το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας κήρυξε μονομερή και άνευ όρων ανακωχή, η GIA συνέχισε τον «αγώνα».⁵⁶⁰

---

⁵⁵⁶ Αυτό συνέβη παρότι ο ηγέτης του Ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας, Αμπασί αλ-Μαντανί είχε υποσχεθεί ότι δεν θα εφαρμοστεί η Σαρία αλλά ο καθένας θα μπορούσε να είναι όσο θρήσκος ήθελε. Όμως και αυτό αποτελεί υπόθεση εργασίας και εξαρτάται από τη συνολική στάση του Μετώπου. Ο έτερος από τους δυο ηγέτες του κόμματος δεν ήταν μετριοπαθής. Ο Άλι ήταν υπέρμαχος της επιβολής της Σαρία και απέρριπτε την «δυτικού τύπου δημοκρατία». Βλ. Price, 122. Στην ομάδα των μετριοπαθών «ισλαμιστών» άλλος σημαντικός ηγέτης ήταν ο Αμπντελκάντερ Χασανί, ενώ στους σκληροπυρηνικούς ανήκαν ο Καμρεντί Κερμπάν και Μοχάμεντ Σαϊντ.

⁵⁵⁷ Ο ίδιος ο Μποντιάφ, ένας από τους 9 ιστορικούς ηγέτες του πολέμου της ανεξαρτησίας, δολοφονήθηκε μόλις 5 μήνες μετά την επιστροφή του στην Αλγερία. Ακολούθησαν οι Πρόεδροι Αλί Κάφι και Λιαμίν Ζερούάλ, ο οποίος μάλιστα εξελέγη Πρόεδρος το 1995 μετά από «πολυκομματικές» εκλογές. Μαζί με τον Μποντιάφ, ανέλαβαν την «σωτηρία» της χώρας, άλλες τέσσερις προβεβλημένες προσωπικότητες; Ο Υπουργός Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Χαρούν, ο Πρόεδρος των Βετεράνων του Πολέμου της Ανεξαρτησίας, Αλί Κάφι, ο Υπουργός Άμυνας, στρατηγός Νεζάρ και ο Ιμάμης του μεγάλου τζαμιού του Παρισιού, Χαντάμ. Ο τελευταίος γρήγορα παραιτήθηκε όταν είδε ότι γίνεται προσπάθεια ανηλεούς καταδίωξης του Πολιτικού Ισλάμ. Βλ. Volpi, 57-59.

⁵⁵⁸ Ibid, 56.

⁵⁵⁹ Ο αριθμός 100.000 – 200.000 από Hardy, 90. Ο Layachi ομιλεί για περίπου 200.000 νεκρούς. Βλ. Esposito & Shahin, 362. Υπάρχουν και πηγές που εκτιμούν ότι τα θύματα ήταν πολύ λιγότερα. Ο Μάντυ τα υπολογίζει από 42.750 έως 89.150. Βλ. Mundy, Jacob. (2015). *Imaginative Geographies of Algerian Violence* (San Francisco: Stanford University Press), 41.

⁵⁶⁰ Ο Ιανουάριος του 1998 ήταν ο αιματηρότερος μήνας, αφού η GIA δολοφόνησε περισσότερα από 1.000 άτομα στις πρώτες 12 μέρες. Βλ. Volpi, 90.

Όπως συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις, και όπως είδαμε συνέβη χαρακτηριστικά στην Αίγυπτο, τα πλέον ακραία στοιχεία επικράτησαν και η GIA γρήγορα μετεξελίχθηκε σε ακραία ισλαμική τρομοκρατική οργάνωση. Δεν δίστασε μάλιστα να επιτεθεί σε πιο μετριοπαθείς ισλαμικές ομάδες, οι οποίες πολεμούσαν εναντίον του καθεστώτος. Όταν κάποια σημαντικά στελέχη της GIA, τα οποία ανήκαν παλαιότερα στην εκτελεστική επιτροπή του Ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας διαφώνησαν για την υπέρμετρη και αντιπαραγωγική βία της τρομοκρατικής οργάνωσης (Σαΐντ και Ρετζάμ), η Ηγεσία της GIA αποφάσισε την εκτέλεσή τους. Πέραν της επικίνδυνης GIA για την οποία μιλήσαμε στο κεφάλαιο της τρομοκρατίας, υπήρχε και η «διάδοχός» της, «Σαλαφιστική οργάνωση για τη Διάδοση της Πίστης και του Αγώνα (GSPC)». Οι συγκεκριμένες οργανώσεις αποδείχθηκαν πιο παράλογες και βίαιες από το καθεστώς και στοχοποίησαν αθώους Αλγερινούς, Χριστιανούς, δημοσιογράφους, καλλιτέχνες, ξένους και πνευματικούς ανθρώπους ενώ έδειξαν να έχουν και μια ευρύτερη ισλαμική ατζέντα, πέραν της Αλγερίας. Η GSPC εντάχθηκε στην ευρύτερη αλ Κάιντα, ενώ ένα τμήμα της όπως είδαμε έχει δηλώσει πίστη στο Νταές. Αυτό αποτέλεσε μεγάλο λάθος, αφού έτσι οι οργανώσεις αποξενώθηκαν από τον μέσο Αλγερινό που τους είχε στηρίξει για να απαλλαγεί από το διεφθαρμένο καθεστώς.

Ακριβώς λόγω της τρομοκρατίας, η Αλγερινή κυβέρνηση ουδέποτε παραδέχθηκε ότι στην χώρα γίνεται εμφύλιος ή ότι προέβη σε καταπίεση και παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο Μοχάμεντ Μποντιάφ είχε δηλώσει όταν ανέλαβε την διακυβέρνηση ότι οι ένοπλες δυνάμεις απέτρεψαν τον εμφύλιο πόλεμο ενώ ο Πρωθυπουργός το 1997, Αχμέντ Ουγιαχία, διακήρυξε την πάταξη της τρομοκρατίας, όχι το τέλος του εμφυλίου. Μάλιστα, κατηγόρησε δριμύτατα τα ξένα Μ.Μ.Ε. «διότι αποκαλούσαν την τρομοκρατία στην Αλγερία, ‘πολιτική βία’ και ‘βία από όλες τις πλευρές’ παρουσιάζοντας την ως εμφύλιο πόλεμο».⁵⁶¹ Η αλήθεια είναι ότι η κατάσταση στον εμφύλιο ήταν ιδιαίτερα συγκεχυμένη. Το 1996 η ηγέτης του Αλγερινού Εργατικού Κόμματος, Λουΐζα Χανούν παραπονέθηκε «δεν ξέρουμε πια ποιος σκοτώνει ποιον και γιατί. Υπάρχει ‘ψεύτικη αστυνομία’, υπάρχουν ‘ψεύτικοι ισλαμιστές’, όλων των ειδών ένοπλες

---

⁵⁶¹ Mundy, 34.

ομάδες, υπάρχει η GIA, διάφορες άλλες GIA, πολιτοφυλακές, αληθινοί ένοπλοι ισλαμιστές, σημεία ελέγχου από την κυβέρνηση, σημεία ελέγχου από ισλαμιστές...». Στο ίδιο συμπέρασμα έφθασε ο εξόριστος πρώτος Πρόεδρος της Αλγερίας, Μπεν Μπελά που δήλωσε το 1997 ότι «η κατάσταση είναι τέτοια που κανείς δεν ξέρει ποιος είναι και ποιος δεν είναι δολοφόνος». Τον Απρίλιο του 1997 μετά από μια σφαγή με 93 νεκρούς σε φάρμες κοντά στην Μπουγκάρα, οι New York Times έγραψαν «αυτό που συνέβη είναι αποκρουστικό, αλλά δεν μπορεί να πει κανείς με σιγουριά ποιος είναι ο θύτης και ποιος το θύμα».⁵⁶²

Μετά το 1998 η κατάσταση ομαλοποιήθηκε, αλλά η Αλγερία δεν εκδημοκρατίστηκε. Οι Χασανί, Μαντανί και Μπελχάτζ αποφυλακίστηκαν με περιοριστικούς όρους (όπως η απαγόρευση συμμετοχής τους στην πολιτική), δεν έγιναν ενέργειες για να βρεθούν οι χιλιάδες «εξαφανισθέντες» από το καθεστώς και παρέμεινε η χώρα σε κατάσταση «εκτάκτου ανάγκης», από την οποία εξήλθε μετά το ξέσπασμα της «Αραβικής Άνοιξης». Υπήρχε όμως επίφαση εκδημοκρατισμού, αφού η κυβέρνηση επέτρεψε τη λειτουργία δυο ελεγχόμενων μετριοπαθών ισλαμικών κομμάτων, της Χαμάς και της Νάχντα (καμία σχέση με τις συνονόματες οργανώσεις/ κόμματα σε Παλαιστίνη και Τυνησία αντίστοιχα). Από τη Νάχντα, προέκυψε αργότερα ως μετεξέλιξη το κόμμα Ισλάχ. Η Χαμάς κατά τη διάρκεια του εμφυλίου κράτησε ουδέτερη στάση καταδικάζοντας τη βία και των δυο στρατοπέδων.⁵⁶³ Επίσης συμμετείχε σε κυβερνητικούς σχηματισμούς. Η Νάχντα και το προερχόμενο από αυτήν Ισλάχ, αρνήθηκε τη συμμετοχή του στην κυβέρνηση. Πάντως και τα δυο κόμματα δεν μπόρεσαν να αποτελέσουν εκλογική «απειλή» για τα κοσμικά κόμματα.

Ακόμα και κατά τις Αραβικές Επαναστάσεις, τα Αλγερινά ισλαμικά κόμματα δεν μπόρεσαν ποτέ να αποκτήσουν την δυναμική του Ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας. Το ξέσπασμα της «Αραβικής Άνοιξης» αντιμετωπίστηκε πανέξυπνα και άμεσα από την αλγερινή κυβέρνηση, που έδωσε περισσότερες

---

⁵⁶² Ibid, 68-70.

⁵⁶³ Boubekour, Amel. (2009) "Islamist Parties in Algeria" από Salih, Mohamed (ed). (2009). *Interpreting Islamic Political Parties* (New York: Palgrave/MacMillan), 69. Σε μια κίνηση καλής θέλησης, το κόμμα άλλαξε και το σύνθημά του από «το Ισλάμ είναι η λύση» σε «η ειρήνη είναι η λύση».

ελευθερίες, προκήρυξε εκλογές και κυρίως έδωσε στον αλγερινό λαό χαμηλότοκα δάνεια, επιδόματα και μισθούς, αξιοποιώντας τα κέρδη από το εμπόριο των υδρογονανθράκων.⁵⁶⁴ Επιπλέον μετά από μια δεκαετία σκληρού πολέμου οι περισσότεροι προτιμούσαν την ασφάλεια από την δημοκρατία.

Το τελικό συμπέρασμα είναι ότι στην Αλγερία η επιλογή της καταδίωξης φάνηκε να πετυχαίνει το στόχο της, αλλά με τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές. Το συμπέρασμα που εξήγαγαν οι «ισλαμιστές» ανά τον κόσμο είναι ότι η Δυτική Δημοκρατία και οι ελεύθερες εκλογές ισχύουν μόνο αν κερδίζει ο εκλεκτός της Δύσης και ότι και να συμβεί το Πολιτικό Ισλάμ θα διώκεται. Τα αυταρχικά καθεστώτα της Μέσης Ανατολής κατέληξαν περίπου στο ίδιο συμπέρασμα: οποιαδήποτε δημοκρατική μεταρρύθμιση είναι δυνητικά επικίνδυνη, αφού μπορεί να φέρει τους ισλαμιστές στην εξουσία. Φυσικά, το αβίαστο συμπέρασμα από τις εμπειρίες της Αιγύπτου και της Αλγερίας είναι ότι το Πολιτικό Ισλάμ έχει τεράστια ισχύ και αν δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες θα αναδυθεί εκ νέου και θα διεκδικήσει την εξουσία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.

Στην χώρα μας και την ΕΕ, επειδή το Ισλάμ δεν αποτελεί πλειοψηφία, μπορεί η επιλογή της καταδίωξης να μην εγκυμονεί κίνδυνο εμφυλίου, εγκυμονεί όμως τον κίνδυνο της γέννησης (για την Ελλάδα) ή αύξησης (για την ΕΕ) της «ισλαμικής τρομοκρατίας. Το συμπέρασμα αυτό θα ληφθεί υπόψη όταν αργότερα προτείνουμε το πλαίσιο στρατηγικής αντιμετώπισης του φαινομένου.

---

⁵⁶⁴ Esposito & Shahin, 541-542.

9. Επιλογή κατευνασμού

Το Πολιτικό Ισλάμ έχει αντιμετωπιστεί και κατευναστικά. Είτε με ηγέτες που το προσεταιρίστηκαν και έδρασαν στο όνομά του, όπως ο πακιστανός δικτάτορας Ζία ουλ Χακ, είτε με συστήματα που του επέτρεψαν να ανέλθει στην εξουσία, «ελεγχόμενο» Έτσι πέραν της Χεμπολά που συμμετείχε πολλές φορές σε πολυκομματική κυβέρνηση στο Λίβανο, έχουμε και τις περιπτώσεις του Μετώπου Ισλαμικής Δράσης της Ιορδανίας, της Νάχντα στην Τυνησία και του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης του Μαρόκου, που δείχνουν ότι ο κατευνασμός μπορεί να λειτουργήσει με ιδιαίτερα ευεργετικά αποτελέσματα.

α. Ζία ουλ Χακ και πακιστανικό θρησκευτικό αίσθημα

Σε μια εποχή που το Ισλάμ εκλαμβάνεται από κάποιους αναλυτές ως η μεγαλύτερη απειλή του Δυτικού κόσμου και ο συμβιβασμός της Δύσης με τις μουσουλμανικές κοινωνίες φαίνεται ασύμβατος, αξίζει να μελετήσουμε ιστορικά τον πανέξυπνο Πακιστανό στρατηγό και δικτάτορα, Ζία ουλ Χακ, ο οποίος εκμεταλλεύτηκε το Ισλάμ για να εδραιωθεί στην εξουσία και ακολούθησε μια απόλυτα φιλοδυτική πολιτική.

Η θρησκεία στο Πακιστάν αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής του τόπου και είναι ίσως σημαντικότερη από ότι σε χώρες όπως το Ιράν και η Σαουδική Αραβία. Για να εξηγήσουμε τη φαινομενικά λανθασμένη και για πολλούς απίστευτη παρατήρησή μας, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Σαουδική Αραβία, θεματοφύλακας του Ισλάμ με τα δυο ιερότερα τεμένη στη Μέκκα και τη Μεδίνα, δημιουργήθηκε έχοντας ως βάση τη φυλή του Σαούντ, ενώ το θεοκρατικό κράτος του Ιράν, προϋπήρχε του Ισλάμ και έχει περάσει περιόδους αρκετά κοσμικές και φιλοδυτικές, τόσο ως Περσία, όσο και ως Ιράν. Το Πακιστάν όμως δημιουργήθηκε εξ αρχής στο όνομα του Ισλάμ, ως η πατρίδα των «μουσουλμάνων της μεγάλης Ινδίας» και έχει το δεύτερο μεγαλύτερο μουσουλμανικό πληθυσμό στον κόσμο. Αν, δε, προσθέσουμε στους μουσουλμάνους του Πακιστάν και τους «αδελφούς» τους που έχουν παραμείνει στην Ινδία και το Μπανγκλαντές (πρώην «Ανατολικό Πακιστάν»), ή ακόμα και

τους Αφγανούς Παστούν που έχουν μεγαλύτερη φυλετική συγγένεια με τους Πακιστανούς Παστούν, παρά με τους λοιπούς Αφγανούς, η χώρα αυτή αποτελεί ουσιαστικά την «καρδιά» του μουσουλμανικού κόσμου. Συνεπώς, για τη νομιμοποίηση οιασδήποτε εξουσίας στο Πακιστάν, απαιτείται η συναίνεση του «ιερατείου».⁵⁶⁵

Ο στρατηγός Μοχάμαντ Ζία ουλ Χακ, ο οποίος αποτελεί τον μακροβιότερο ηγέτη στην ιστορία του Πακιστάν, γεννήθηκε στις 12 Αυγούστου 1924 στο Τζαλαντάρ της Βρετανικής Ινδίας. Καταγόταν από φτωχή αγροτική οικογένεια πιστών μουσουλμάνων του Παντζάμπ και ο μοναδικός τρόπος για να ανελιχθεί κοινωνικά ήταν η ένταξή του στον αξιοκρατικό βρετανικό ινδικό στρατό. Πολέμησε στο πλευρό των Βρετανών κατά τα δυο τελευταία έτη του Β΄ παγκοσμίου πολέμου στη Μπούρμα και τη Μαλαισία και κατόπιν – με τον χωρισμό της βρετανικής Ινδίας σε Ινδία και Πακιστάν – συνέχισε την καριέρα του στον πακιστανικό στρατό. Λόγω της πείρας και της εξυπνάδας του, προήχθη ταχύτατα σε ταγματάρχη και μετεκπαιδεύτηκε στις Η.Π.Α. (1962 – 1964) αποφοιτώντας με διάκριση από τη Σχολή Επιτελών του Φορτ Λέβενγουορθ στο Κάνσας. Τη γνώση του μετέδωσε και σε νεότερους αξιωματικούς, αφού επέστρεψε ως διευθυντής εκπαίδευσης στη Σχολή Πολέμου της Κουέττα. Κατά τον Ινδο-πακιστανικό πόλεμο του 1965 διοικούσε επιλαρχία αρμάτων και αμέσως μετά προήχθη σε συνταγματάρχη. Από το 1967 έως το 1970 ήταν, με το βαθμό του ταξιάρχου, στρατιωτικός σύμβουλος του βασιλιά Χουσεΐν της Ιορδανίας και κατά τη διάρκεια του «Μαύρου Σεπτεμβρη», όπου συγκρούστηκε ο ιορδανικός στρατός με τους Παλαιστίνιους του Γιάσερ Αραφάτ, ο βασιλιάς εμπιστεύτηκε στον «ξένο» Ζία, τη διοίκηση της 2^{ης} ιορδανικής μεραρχίας. Το 1973, ως υποστράτηγος διοίκησε την μηχανοκίνητη μεραρχία της Μουλτάν. Ο πρωθυπουργός της χώρας, Ζούλφικαρ Άλι Μπούτο, εμπιστεύτηκε στο Ζία τη διοίκηση σώματος στρατού στη Μουλτάν και τον προήγαγε σε αντιστράτηγο, ενώ

---

⁵⁶⁵ Όπως έχει προαναφερθεί στο συνιτικό Ισλάμ δεν υφίσταται «επίσημο» ιερατείο. Όμως απολαμβάνουν εκτίμησης οι γνωρίζοντες τη θεολογία («ουλεμά») και συνεπώς έχουν «ανεπίσημη» εξουσία. Την εποχή του Ζία υπήρχαν τουλάχιστον τέσσερις σημαντικές φυσιγνωμίες. Ο Μαουντούντι για τον οποίο έχουμε αναφερθεί εκτενώς αλλά και οι Καζί Χασάν Αχμάντ, Άγκα Μουρτάζα Πούγια και Μίαν Μουχάμαντ Τουφάιλ. Βλ. Burki, Javed Shahid & Baxter, Craig. (1991). *Pakistan Under the Military: Eleven Years of Zia ul-Haq* (Boulder: Westview Press), 183-191.

το Μάρτιο του 1976 τον έχρισε Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού, κάτι που αργότερα του στοίχισε τη ζωή.⁵⁶⁶

Ο Μπούτο ήταν μέγας πολιτικός, ορισμός δημαγωγού, αλλά ποτέ δεν έχαιρε της αποδοχής των φανατικών σουνιτών, αφού ήταν σοσιαλιστής (συνεπώς, εχθρός του Ισλάμ) και σίιτης (συνεπώς, «αιρετικός»)⁵⁶⁷. Προς το τέλος του 1976 ο Μπούτο άρχισε να αντιμετωπίζει θύελλα αντιδράσεων για τον απολυταρχικό τρόπο διακυβέρνησής του και για τις επιλογές των συνεργατών του. Αφού κατηγόρησε τον πολιτικό του αντίπαλο Αμπντούλ Γουάλι Χαν ότι προσπαθεί να πετύχει την απόσχιση/ αυτονόμηση του Βελουχιστάν, έθεσε το κόμμα της μείζονος αντιπολίτευσης εκτός νόμου και συνέλαβε σημαίνοντα στελέχη του. Κατόπιν έθεσε σε επιφυλακή το στρατό και κήρυξε στρατιωτικό νόμο στις περιοχές του Βελουχιστάν και των Βορειοδυτικών Συνόρων.

Η αντίδραση ήρθε από το ιερατείο με την απόφαση των «ισλαμικών κομμάτων» να δημιουργήσουν *ad hoc* στις 8 Ιανουαρίου 1977, μια σημαντική αντιπολιτευτική συμμαχία, την οποία ονόμασαν Εθνική Συμμαχία του Πακιστάν (PNA - Pakistan National Alliance). Της συμμαχίας ηγείτο ο μουφτής Μαχμούντ του ισλαμικού κόμματος JUI και συμμετείχαν οι ηγέτες των άλλων ισλαμικών κομμάτων, όπως ο Μίαν Μουχάμαντ Τουφαΐλ του JI και ο Αχμάντ Σαχ Νουρανί του JUP. Υπό πίεση, ο Μπούτο προκήρυξε εκλογές τις οποίες κέρδισε, αλλά το αποτέλεσμα δεν έγινε αποδεκτό από το PNA, που έκανε λόγο για βία και νοθεία και διεκδίκησε 40 «χαμένες» έδρες στο κοινοβούλιο. Ο περίφημος Μαουντούντι, με πύρινους λόγους κάλεσε το λαό να αντιδράσει και να ανατρέψει το καθεστώς του Μπούτο. Σε αυτό το κλίμα, στις 5 Ιουλίου 1977, ο στρατηγός Ζία ουλ Χακ

---

⁵⁶⁶ Ο Μπούτο τον προήγαγε σε Αρχηγό αποστρατεύοντας 12 άλλα άξια στελέχη των ενόπλων δυνάμεων γιατί τον θεωρούσε «ακίνδυνο». Προερχόταν από οικογένεια και περιοχή χωρίς στρατιωτική παράδοση, δεν είχε πολλούς φίλους μέσα στο στρατό και ήταν θρησκευόμενος, κάτι που αποτελούσε γενικά μειονέκτημα – ειδικά στις κοινωνικές σχέσεις – στις ένοπλες δυνάμεις. Μέχρι την ανατροπή του Μπούτο, ο Ζία φαινόταν εντελώς αδιάφορος για την πολιτική και είχε φήμη απόλυτης αφοσίωσης στις διαταγές των ανωτέρων του. Βλ. Burki, 6. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Σουλερί. Βλ. Suleri, Ziauddin Ahmad. (1990). “A Leader with Faith and Vision” από Azzam, Salem (ed). (1990). *Shaheed-ul-Islam Muhammad Zia-ul-Haq* (London: Indus Thames Publishers), 9.

⁵⁶⁷ Το μικρό όνομα του Μπούτο «προδίδει» ότι είναι σίιτης, αφού «Ζούλφικαρ Άλι» σημαίνει «το σπαθί του Άλι» και οι σίιτες όπως έχουμε εξηγήσει είναι η «φατρία του Άλι» (Shia = Shia t' Ali).

έκανε πραξικόπημα και συνέλαβε τον πρόεδρο Μπούτο και τα μέλη της κυβερνήσεώς του. Ο ίδιος έγινε πρωθυπουργός, αλλά διατήρησε τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Φειζάλ Ελαχί Τσόντρου, μέχρι τις 16 Σεπτεμβρίου 1978, οπότε και έληξε η θητεία του. Παρά τις προτάσεις για ανανέωσή της, ο Τσόντρου αρνήθηκε και ο Ζία ανέλαβε την Προεδρία της Δημοκρατίας, μια θέση στην οποία προσέδωσε περισσότερα δικαιώματα, όπως η δυνατότητα διάλυσης της βουλής κατά βούληση.

Στην αρχή, όταν ανέλαβε την «προσωρινή» του διακυβέρνηση, ο Ζία, που δεν μπορούσε να καταργήσει τα ισλαμικά κόμματα, απαγόρευσε για μικρό χρονικό διάστημα τις πολιτικές δραστηριότητες. Ο λόγος που δεν ένιωθε ιδιαίτερα ισχυρός ήταν ότι ο φυλακισθείς Μπούτο ήταν ακόμα δημοφιλής, τα «ισλαμικά κόμματα» ενωμένα και ορμητικά και ο στρατός δεν είχε συνέλθει από τον ταπεινωτικό πόλεμο του 1971, στον οποίο ανεξαρτητοποιήθηκε το Μπανγκλαντές. Ο Ζία υποσχέθηκε εκλογές μέσα σε 90 ημέρες και δεν κατήγγειλε το σύνταγμα της χώρας, το οποίο επίσης «πάγωσε προσωρινά». Όμως ευθύς εξαρχής αναζήτησε νομιμοποίηση στο Ισλάμ. Όπως ο Μπούτο χρησιμοποιούσε τη φράση «ισλαμικός σοσιαλισμός»,⁵⁶⁸ ο Ζία άρχισε να χρησιμοποιεί τη λέξη «ισλαμικός» στα πάντα, προχωρώντας σε μια «ισλαμοποίηση» της κοινωνίας.⁵⁶⁹ Τη μέρα που ανέλαβε επίσημα τα ηνία της εξουσίας, στο διάγγελμά του προς τον πακιστανικό λαό διακήρυξε «το Πακιστάν που δημιουργήθηκε στο όνομα του Ισλάμ, θα συνεχίσει να επιβιώνει μόνο αν παραμείνει προσκολλημένο σε αυτό. Για αυτό το λόγο θεωρώ ότι η εισαγωγή του ‘ισλαμικού συστήματος’ αποτελεί βασική προϋπόθεση προόδου για τη χώρα».⁵⁷⁰ Στην πρώτη του κυβέρνηση, ο Ζία

---

⁵⁶⁸ Το 1977 ο Μπούτο υπό την πίεση των «ισλαμιστών» έκλεισε τα νυκτερινά κέντρα διασκέδασης, απαγόρευσε το στοιχηματισμό σε ιπποδρομίες και την κατανάλωση αλκοόλ από Μουσουλμάνους. Βλ. Usmani, Muhammad Taqi. (1990) “The Islamization of Laws in Pakistan” από Azzam, 63.

⁵⁶⁹ Για παράδειγμα ανέλαβε τα ηνία της χώρας όταν αυτή είχε 1.000 περίπου μεντρεσέδες και κατά τον θάνατό του υπήρχαν περισσότεροι από 8.000. Βλ. Hardy, 69. Ο Ρασίντ προσθέτει σε αυτό τον αριθμό και 25.000 ανεπίσημους, μη καταγεγραμμένους, μεντρεσέδες. Βλ. Rashid, 89. Σήμερα βέβαια υπάρχουν περισσότεροι από 20.000. Επιπρόσθετα, ίδρυσε με Σαουδαραβική χρηματοδότηση το Διεθνές Ισλαμικό Πανεπιστήμιο του Ισλαμαμπάντ. Βλ. Nasr, *Islamic Leviathan*, 142.

⁵⁷⁰ Πρωτοσέλιδη καταχώρηση στην εφημερίδα “Pakistan Times” της 7^{ης} Ιουλίου 1977.

τοποθέτησε σε σημαντικές θέσεις πολιτικούς των «ισλαμικών κομμάτων», οι οποίοι αποδέχθηκαν με χαρά τη νέα προσωρινή τους θέση.⁵⁷¹

Η πάροδος του χρόνου ισχυροποίησε τη θέση του «πιστού» Ζία και εξουδετέρωσε τα «ισλαμικά κόμματα» και έτσι τον Οκτώβριο του 1977 ανακοίνωσε την αναβολή των εκλογών, λέγοντας ότι πράττει στο όνομα του λαού, στο πλαίσιο της προσαγωγής σε δίκη των διεφθαρμένων πολιτικών. Την 1^η Μαρτίου 1978 ξαναματαίωσε τις εκλογές, γιατί ο Μπούτο δεν είχε ακόμα δικαστεί. Στις 4 Απριλίου 1979 ο πρώην πρωθυπουργός κρεμάστηκε σε κοινή θέα, αφού το Ανώτατο Δικαστήριο επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση του Δικαστηρίου της Λαχώρας, που τον είχε καταδικάσει στην εσχάτη των ποινών ως ηθικό αυτουργό για τη δολοφονία του πατέρα του πολιτικού του αντιπάλου, Αχμέντ Ραζά Κασούρι.⁵⁷² Όταν ο Μπούτο εκτελέστηκε, ο Ζία προκήρυξε μόνο δημοτικές εκλογές για το Σεπτέμβριο του 1979. Όμως διεξήγαγε τις εκλογές, χωρίς κόμματα, με «ανεξάρτητους» υποψηφίους, υποστηρίζοντας ότι «τα κόμματα δεν έχουν θέση στο Ισλάμ». Για να αποκτήσει η απόφασή του μεγαλύτερο κύρος, επικυρώθηκε από το «Συμβούλιο Ισλαμικής Ιδεολογίας», το οποίο ο ίδιος δημιούργησε και το οποίο γνωμοδότησε λέγοντας ότι η Σούννα και το Κοράνι, είναι αντίθετα στο δυτικό θεσμό των κομμάτων. Στις 19 Δεκεμβρίου 1984, λίγο πριν τις πρώτες «ελεύθερες» εθνικές εκλογές, ο Ζία διεξήγαγε ένα δημοψήφισμα ρωτώντας τον πακιστανικό λαό αν «υποστηρίζει την ισλαμοποίηση του νομικού συστήματος και εν γένει την ισλαμική ιδεολογία του Πακιστάν και αν η κυβέρνηση προχωρούσε επαρκώς στη διαδικασία της ισλαμοποίησης των διαφόρων θεσμών». Η απάντηση που έλαβε ήταν θετική με ψήφους υπέρ 98%, σε ένα δημοψήφισμα, το οποίο ήλεγξαν οι ένοπλες δυνάμεις, αλλά και η αποχή από αυτό θεωρούνταν ποινικό αδίκημα, ώστε να μην καταγραφούν αντιδράσεις. Ο ίδιος

---

⁵⁷¹ Οι ουλεμά που υπουργοποιήθηκαν, παραιτήθηκαν σε λιγότερο από ένα χρόνο, βλέποντας ότι ο Ζία δεν είχε καμία διάθεση να «μοιραστεί» την εξουσία. Όμως λόγω της «ισλαμοποίησης» που έκανε, τους ήταν αδύνατο να αποτελέσουν «αντιπολιτευτική φωνή». Συνεπώς αδρανοποιήθηκαν. Βλ. Bokhari, Kamran. (2013). “Jama’at - i Islami in Pakistan” από Esposito & Shahin, 581.

⁵⁷² Ο Νασίμ Χασάν Σαχ, ένας από τους δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου που επικύρωσε την θανατική καταδίκη του Μπούτο, δήλωσε μετά από χρόνια ότι τα δικαστήρια βρισκότουσαν σε κίνδυνο δίωξης και δρούσαν υπό την απειλή ότι θα καταργηθούν παντελώς. Βλ. Swami, *India, Pakistan and the Secret Jihad*, 141.

θεώρησε ότι το «ΝΑΙ» του πακιστανικού λαού ισοδυναμεί με ανανέωση της θητείας του ως Προέδρου, με μεγαλύτερη εξουσία από τον μελλοντικό πρωθυπουργό, για μια πενταετία. Συνεπώς, μπορεί ο Ζία να ήρε το στρατιωτικό νόμο, όμως από το 1984 και μέχρι το θάνατό του, το 1988, η «δημοκρατία» ήταν απόλυτα ελεγχόμενη.

Πράγματι, ο Ζία κυβέρνησε μέχρι τις 17 Αυγούστου 1988. Εκείνη τη μέρα, αφού είχε παρακολουθήσει μια στρατιωτική παρέλαση στην Μπαχαβαλπούρ, επέβη σε ένα μεταφορικό αεροσκάφος C-130, μαζί με το σύνολο της στρατιωτικής ηγεσίας, τον Αμερικανό πρέσβη Άρνολντ Ραφαέλ και τον επικεφαλής της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας, στρατηγό Χέρμπερτ Γουόσομ. Το αεροπλάνο πολύ γρήγορα συνετρίβη και έκτοτε έχουν κυκλοφορήσει άπειρες εκδοχές για το συμβάν, με έμφαση στη συνωμοσιολογία. Πίσω από το «ατύχημα» άλλοτε κρύβεται η KGB, άλλοτε η CIA, άλλοτε οι ίδιες οι πακιστανικές μυστικές υπηρεσίες (ISI). Η αλήθεια είναι ότι το αεροπλάνο μάλλον υπέστη δολιοφθορά και ο Πακιστανός πρόεδρος είχε πολλούς εχθρούς για να είμαστε βέβαιοι ποιος «κατάφερε» να τον σκοτώσει. Η κηδεία του έλαβε χώρα μετά από διήμερο στο Ισλαμαμπάντ.

Ο Ζία έμεινε στην παγκόσμια ιστορία για το πρόγραμμα «ισλαμοποίησης» του Πακιστάν. Πρώτα απ' όλα δημιούργησε νέους θεσμούς, όπως το προαναφερθέν «Συμβούλιο Ισλαμικής Ιδεολογίας». Στις μειονότητες του Πακιστάν επέτρεψε την κατοχή μόνο 10 εδρών από τις 217 έδρες του πακιστανικού κοινοβουλίου και συγκεκριμένα 4 για Ινδουιστές, 4 για Χριστιανούς, 1 για «Αχμεντίγιας» και 1 για κάποια από τις άλλες μειονότητες. Σε αυτό το σημείο απαιτείται μια παρένθεση για να εξηγήσουμε τη σημαντική μειονότητα των Αχμεντίγιας και πώς ο Ζία ουλ Χακ στο πλαίσιο της «ισλαμοποίησης» την καταδίωξε στο όνομα του «καθαρού Ισλάμ», αφού προηγήθηκε η διακήρυξη του προκατόχου του, Μπούτο, ότι «δεν είναι Μουσουλμάνοι» το 1974.⁵⁷³

---

⁵⁷³ Rose, Steve & Matters, Faith. (2017). “Charlie Hebdo and the Amman Message” από Hardy, Mike, Mughal, Fiyaz & Markiewicz, Sarah. (2017). *Muslim Identity in a Turbulent Age* (London: Jessica Kingsley), 204.

Ογδόντα πέντε χρόνια πριν την διακήρυξη του Μπούτο, ο Μίζρα Γκουλάμ Αχμέντ έφερε στους «πιστούς» το μήνυμα ότι είναι ο αληθινός «Μεσσίας» και ότι θα επανέφερε το Ισλάμ στις ρίζες του. Οι διδασκαλίες του για το Χριστό ή για τον «ιερό πόλεμο» θεωρούνται τόσο αιρετικές από το συμβατικό σουνιτικό Ισλάμ, που οι Αχμεντίγιας δεν θεωρούνται μουσουλμάνοι. Ο Ζία ουλ Χακ τους καταδίωξε σκληρά, τους απαγόρευσε να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και εξανάγκασε τον ηγέτη τους να μεταβεί στο Ηνωμένο Βασίλειο. Δεκάδες χιλιάδες Αχμεντίγιας φυλακίστηκαν και βασανίστηκαν από το καθεστώς του Ζία, προς τέρψιν του σουνιτικού «ιερατείου», παρότι ανάμεσα στους Αχμεντίγιας υπήρχαν σημαντικές προσωπικότητες, όπως ο ήρωας του πολέμου του 1965, στρατηγός Αχτάρ Χουσεΐν Μαλίκ και ο αντιπρόεδρος της Διεθνούς Τράπεζας, Μίρζα Μουσαφάρ Αχμέντ. Όταν το 1979 ο Αμπντούς Σαλάμ έγινε ο πρώτος Πακιστανός στην ιστορία που τιμήθηκε με Νόμπελ (Φυσικής), η Ινδή πρωθυπουργός, Ιντιρα Γκάντι, τον κάλεσε στη χώρα, αφού ήταν Αχμεντίγια, για να αναγκαστεί να κάνει το ίδιο και ο Ζία. Ο Σερ Μουχαμάντ Ζαφαρουλά Χαν, πρώτος υπουργός εξωτερικών του Πακιστάν και μοναδικός μουσουλμάνος που έγινε ο Ανώτατος Δικαστής του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, λίγο πριν πεθάνει δέχθηκε την ξαφνική επίσκεψη του Προέδρου Ζία. Επειδή ο επιφανής Πακιστανός ήταν Αχμεντίγια, δεν επέτρεψε στο Ζία να εισέλθει στην οικία του, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να αποχωρήσει ντροπιασμένος.

Το 1978 ο Ζία ουλ Χακ διακήρυξε ότι οι νόμοι του Πακιστάν θα βασίζονται εφεξής στο «Νιζάμ ι Μουστάφα»⁵⁷⁴, δηλαδή στο νομικό σύστημα που επέβαλε ο προφήτης Μωάμεθ στην Μεδίνα (622 – 632). Όλοι οι νόμοι θα έπρεπε να είναι σύμφωνοι με τον Ισλαμικό Νόμο, ο οποίος ήταν ένα δεύτερο σύνταγμα, για την ακρίβεια όπως ήδη είχε πει από το 1977 το Κοράνι αποτελούσε το Σύνταγμα της χώρας.⁵⁷⁵ Όποιος νόμος κρινόταν «αντιισλαμικός» θα καταργούταν αμέσως και όλοι οι νόμοι θα περνούσαν για έγκριση, τόσο από το «Συμβούλιο Ισλαμικής Ιδεολογίας», όσο και από το «Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Ισλαμικού

---

⁵⁷⁴ Ahmad, Irfan. (2013). "Islam and Politics in South Asia" από Esposito & Shahin, 330 και Esposito & Voll, 46.

⁵⁷⁵ Demant, Peter R. (2006). *Islam vs. Islamism: The Dilemma of the Muslim World* (Westport: Praeger), 51

Νόμου», το οποίο ίδρυσε το 1980. Από το 1979, ο Ζία είχε δημιουργήσει ισλαμικά δικαστήρια για να δικάζουν υποθέσεις ηθικής τάξεως αλλά και ποινικού δικαίου σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο.⁵⁷⁶ Με δεδομένο ότι ακόμα και ο σοσιαλιστής Μπούτο είχε κηρύξει την Παρασκευή ημέρα αργίας, ο «πιστός» Ζία προχώρησε σε υιοθέτηση κάποιων αυστηρών ισλαμικών νόμων σε θέματα κλοπής, μοιχείας ή πορνείας.⁵⁷⁷ Η επιβολή αυτών των τριτοκοσμικών ποινών - τις γνωστές από προηγούμενο κεφάλαιο ως «χουντούντ» (για τις κλοπές) και «ζίνια» (για τη μοιχεία) - προαπαιτεί όπως προαναφέραμε να υπάρχουν τέσσερις αυτόπτες μάρτυρες του εγκλήματος, κάτι ουσιαστικά αδύνατο.⁵⁷⁸

Ο Ζία επέβαλε διαλείμματα για προσευχές, ενώ διοργάνωσε γιορτές, εκδηλώσεις και συνέδρια στο όνομα του Ισλάμ. Το 1980 ο Πακιστανός δικτάτορας δημιούργησε το «Σώμα Συμβούλων» στη θέση του καταργηθέντος κοινοβουλίου⁵⁷⁹ και το 1983 το «Συμβούλιο Ισλαμικών Υποθέσεων», τα οποία διακήρυξαν ότι ο «Πρόεδρος του Πακιστάν πρέπει να είναι τουλάχιστον 40 ετών, σε εξαιρετική φυσική κατάσταση και ψυχική υγεία, πιστός μουσουλμάνος με βαθιά γνώση σε ισλαμικά θέματα», περίπου δηλαδή σαν να έλεγαν ότι «ο Ζία ουλ Χακ αποτελεί τον τέλειο πρόεδρο».

---

⁵⁷⁶ Σύμφωνα με τον κατ' εξοχήν μελετητή της εποχής του Ζία, Βάλι Νασρ, «όταν τον Φεβρουάριο του 1979 το στρατιωτικό καθεστώς εφάρμοσε τις ποινές 'χουντούντ' είπε ότι θα αντικαθιστούσε το Βρετανικό ποινικό κώδικα με έναν ισλαμικό». Εφαρμόστηκαν σε επίπεδο κατηγορίας αποκλειστικά στους φτωχούς, αλλά δεν υπήρχαν περιπτώσεις ακρωτηριασμού ή λιθοβολισμού (αυτό έχει συμβεί και σε άλλες χώρες που θεωρητικά εφαρμόζουν σαρία, όπως η Λιβύη και η Νιγηρία). Ουσιαστικά το βρετανικό ποινικό σύστημα δεν άλλαξε. Βλ. Nasr, *Islamic Leviathan*, 139. Ο Χάρντνυ υποστηρίζει ότι κάποιες ελάχιστες περιπτώσεις εφαρμογής λιθοβολισμού υπάρχουν, αλλά δεν δίνει παραδείγματα. Βλ. Hardy, 62.

⁵⁷⁷ Demant, 107. Στο Πακιστάν δεν έχει λάβει χώρα κανείς ακρωτηριασμός μέχρι σήμερα. Βλ. Esposito et al, 94-95.

⁵⁷⁸ Το πρόβλημα με την ποινή της μοιχείας δεν είναι ο λιθοβολισμός, που ούτως ή άλλως δεν λαμβάνει χώρα στο Πακιστάν, αλλά ότι τα θύματα βιασμού οφείλουν επίσης να αποδείξουν ότι έπεσαν θύματα, με επιβεβαίωση μαρτυριών από τέσσερα άτομα, αλλιώς κινδυνεύουν να πάνε φυλακή ή και να κατηγορηθούν για μοιχεία, που όπως προαναφέρθηκε έχει ως προβλεπόμενη ποινή τον θάνατο. Όπως είναι φυσικό η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών που πέφτουν θύματα βιασμού, απλά δεν αναφέρουν ποτέ το περιστατικό.

⁵⁷⁹ Αυτή η τελευταία «νομική» αλλαγή που επέφερε στο Πακιστάν ο Ζία, μαζί με την επιβολή της Σαρία και του Συμβουλίου Ισλαμικής Ιδεολογίας θεωρούνται από τους Μποχάρι και Σενζάι οι πιο σημαντικές κινήσεις που επηρέασαν το Πολιτικό Ισλάμ μαζί με την Ισλαμική Επανάσταση του Ιράν, την εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν και την κατάληψη του τζαμιού της Μέκκας από φανατικούς στις 20 Νοεμβρίου 1979. Βλ. Bokhari & Senzai, 15.

Ποιά άλλη απόδειξη χρειάζεται κάποιος για να πεισθεί για την «ισλαμοποίηση» του Πακιστάν επί προεδρίας Ζία ουλ Χακ; Και όμως, το Πακιστάν στην ουσία απομακρύνθηκε από το Ισλάμ, γιατί ο λαός πείστηκε ότι το ακολουθεί με «θεατρικές» ή άνευ ουσίας ενέργειες και «μεταρρυθμίσεις», τη στιγμή που ο Ζία ακολουθούσε δυτικό τρόπο σκέψης, νομολογίες, οικονομική, αμυντική και εξωτερική πολιτική.⁵⁸⁰ Αντί να καταδιώκει, όπως κάνει συνήθως ο στρατός, τον φονταμενταλισμό, τον «υιοθέτησε», με αποτέλεσμα να αποδυναμώσει τα «ισλαμικά κόμματα» και τους φανατικούς. Το βρετανικό νομικό σύστημα στην πραγματικότητα συνέχισε να ισχύει, αφού επεβλήθη η «σαρία», με την προϋπόθεση ότι δε θα επηρέαζε «το σύνταγμα, το αστικό δίκαιο, τη δικονομία και οικονομικά θέματα». Η νομική προστασία της γυναίκας με «αντισλαμικά» δικαιώματα σε θέματα διαζυγίων και κληρονομιάς διατηρήθηκε αναλλοίωτη παρά τις διαμαρτυρίες του «ερατείου». Εκτός από την εμφάνιση, όπου η μαντίλα επεβλήθη, η μόνη «προσβλητική» ισλαμική διάταξη κατά των γυναικών ήταν ότι η γυναικεία κατάθεση στο δικαστήριο είχε τη μισή αξία από αυτήν της ανδρικής.

Ο Ζία έπεισε το λαό του ότι εφάρμοσε «ισλαμική οικονομία». Απαγόρευσε τη συλλογή τόκων και κέρδισε την αληθινή και αμέριστη υποστήριξη της μέσης τάξης. Με το μέτρο αυτό, απέκτησε δύναμη ο ιδιωτικός τομέας που είχε πληγεί από τα σοσιαλιστικά μέτρα του Ζούλφικαρ Άλι Μπούτο. Σε ένα περίφημο λόγο του προς το Πακιστανικό Εμπορικό Επιμελητήριο ο Ζία είπε ότι «το Ισλάμ επιθυμεί και επιβραβεύει τις ιδιωτικές πρωτοβουλίες».⁵⁸¹ Επί Ζία ουλ Χακ, το Πακιστάν είχε σημαντικότερο ρυθμό ανάπτυξης και ιδιωτικοποιήθηκαν αρκετές δημόσιες επιχειρήσεις. Ο Ζία αντί φορολογίας φρόντισε στο όνομα του Ισλάμ να συλλέγει το «ζακάτ».⁵⁸² Επίσης μια που το κράτος ήταν ταυτισμένο με το Ισλάμ, ο Ζία θεωρούσε ότι μπορεί να εισπράττει και το «ουστ», δηλαδή την εισφορά των

---

⁵⁸⁰ Nasr, Seyyed Vali Reza. (1998). "Pakistan", από Wuthnow, 587-590.

⁵⁸¹ Προέβη σε ιδιωτικοποιήσεις αναστρέφοντας τον κρατισμό του Μπούτο. Μάλιστα ο πρώτος του σύμβουλος σε θέματα οικονομίας ήταν ο Χαλιμπουλά Χαν, πρώην στρατιωτικός που έγινε ιδιαίτερα πετυχημένος βιομήχανος μέχρι την στιγμή που τον συνέλαβε το καθεστώς Μπούτο για διαφθορά και ακολούθως ιδιωτικοποίησε την βιομηχανία του. Βλ. Bukri & Baxter, 102-103.

⁵⁸² Stewart, Devin J. (2015). "Shari'a" από Bowering, Gerhard (ed). (2015). *Islamic Political Thought: An Introduction* (Princeton: Princeton University Press), 234.

γαιοκτημόνων, ένα φόρο που κυμαίνεται από 5% έως 10% του εισοδήματός τους. Κατόπιν αντιδράσεων των λιγότερων, αλλά ισχυρών οικογενειών, σιϊτών Πακιστανών, οι τελευταίοι εξαιρέθηκαν το 1981 από το φόρο του «ζακάτ», τον οποίον αρνήθηκαν να δώσουν σε μια σουνιτική κυβέρνηση, η οποία για τους σιϊτες δεν αποτελεί συνέχεια του Προφήτη Μωάμεθ και συνεπώς δεν έχει θρησκευτική νομιμότητα.⁵⁸³

Ένα μικρό μέρος του «ζακάτ» αποδόθηκε σε μεντρεσέδες (θρησκευτικά σχολεία) διαφόρων σχολών σκέψεων και κυρίως Ντεομπάντι, στο πλαίσιο της «ισλαμικής εκπαίδευσης». Οι Ντεομπάντι⁵⁸⁴ και λιγότερο οι μετριοπαθείς Μπρέλβι ή οι φανατικότεροι Αλ-ε-Χαντίθ που όπως είδαμε ακολουθούν ένα ιδιαίτερα τυπολατρικό Ισλάμ (πολύ φανατικό) ενισχύθηκαν και ίδρυσαν εκατοντάδες σχολεία, αλλά η χρηματοδότησή τους προερχόταν κυρίως από την Σαουδική Αραβία, η οποία μετά το 1979 προσπαθούσε να ανασχέσει το σιϊτικό Ισλάμ του Αγιατόλα Χομείνι που είχε επικρατήσει στο Ιράν, αλλά και να δημιουργήσει μαχητές για τον «ιερό πόλεμο» του Αφγανιστάν.⁵⁸⁵ Το μόνο που πραγματικά έκανε ο Ζία για να «ισλαμοποιήσει» την εκπαίδευση ήταν να εισαγάγει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση την ανάγνωση του Κορανίου. Επίσης αναγνώρισε τους μεντρεσέδες ως ισοδύναμους των λοιπών σχολείων, επιλύοντας μια κοινωνική αδικία, αφού οι φτωχοί χωρικοί έστελναν τα παιδιά τους μόνο σε θρησκευτικά σχολεία, πετυχαίνοντας ταυτόχρονα να αποκλείσει έντεχνα από τη δημόσια παιδεία τους φονταμενταλιστές, που προτίμησαν να ακολουθήσουν «θρησκευτική παιδεία». Σε αυτό το μέτρο, πρέπει να προσθέσουμε και την κατάργηση των νεολαιών των κομμάτων και ιδιαίτερα των «θρησκευτικών

---

⁵⁸³ Nasr, *Islamic Leviathan*, 147. Επιπρόσθετα, το Πακιστάν δεν μπορεί να αφομοιώσει τους μη σουνίτες μουσουλμάνους, ιδιαίτερα όταν δεν ανήκουν στην ελίτ. Σύμφωνα με τον Τίμπι «όχι μόνο δεν μπορεί να αφομοιώσει τις άλλες μουσουλμανικές σέκτες, αλλά τους Σουνίτες μουσουλμάνους που έχουν μετοικήσει στο Πακιστάν από την Ινδία και αποκαλούνται «μοχατζήρ». Βλ. Tibi, 80.

⁵⁸⁴ Για την προτίμηση του Ζία στην ενίσχυση των Ντεομπάντι έναντι όλων των άλλων θρησκευτικών ομάδων, βλ. Yasmeen, Samina. (2003). "Pakistan and the Struggle for 'Real' Islam" από Akbarzadeh, Shahram & Saeed, Abdullah (eds). (2003) *Islam and Political Legitimacy* (London: Routledge), 77 και Hardy, 65.

⁵⁸⁵ Η Σαουδική Αραβία επιθυμούσε να χρηματοδοτήσει περισσότερο την σέκτα των Αλ-ε-Χαντίθ, κάτι που δεν είχε νόημα να κάνει αφού ήταν πολύ πιο αδύναμη από τους Ντεομπάντι και Μπρέλβι.

κομμάτων», οι οποίες ήταν πανίσχυρες. Το «Ισλαμικό Πανεπιστήμιο» που ιδρύθηκε στο Ισλαμαμπάντ και το οποίο αποδίδεται στο Ζία, δημιουργήθηκε σχεδόν αποκλειστικά από δωρεές Σαουδαράβων, ώστε ο λαός να «διδάσκεται το σωστό, αυστηρό, Ισλάμ».⁵⁸⁶ Συνεπώς, όπως και στη νομοθεσία και στην οικονομία, έτσι και στην εκπαίδευση, ο Ζία «ισλαμοποίησε» μόνο θεωρητικά το κράτος, ενώ στην πραγματικότητα απομόνωσε τα φονταμενταλιστικά στοιχεία.

Το σημαντικότερο είναι ότι η εξωτερική και εσωτερική πολιτική είχε μεγαλύτερη Δυτική στροφή από το παρελθόν, αφού τα αντιδραστικά «ισλαμικά κόμματα» είχαν πρακτικά διαλυθεί, μέσα σε ένα τόσο «ισλαμοποιημένο» κράτος. Η κυβερνώσα ελίτ (κοσμικοί κύκλοι, στρατός, μεγαλοβιομηχανίες, γραφειοκράτες) συνέχισε να ζει ένα «βρετανικό» τρόπο ζωής, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά. Όμως στο βωμό αυτής της γεωπολιτικής σκέψης, αλλά και φοβούμενος την επέκταση της επιρροής των σιϊτών (σημαντικό ποσοστό του Πακιστάν και με την Ισλαμική επανάσταση να έχει επικρατήσει στο Ιράν), βοήθησε στη δημιουργία μιας ριζοσπαστικής νεολαίας, μιας γενιάς σουνιτών «μουτζαχεντίν», αφού ακόμα και σήμερα ένας στους οκτώ Πακιστανούς έχει το δικό του όπλο, συνήθως το γνωστό «Καλάσνικωφ». Από το ένα δισεκατομμύριο δολάρια που πήρε ως βοήθεια στο πλαίσιο της ενίσχυσης του αγώνα των Αφγανών κατά της Σοβιετικής εισβολής, ο Ζία ενίσχυσε και τις συμβατικές του ένοπλες δυνάμεις – ενώ προχώρησε και το πυρηνικό του πρόγραμμα.

Το τελικό μας συμπέρασμα είναι πως ο Ζία χρησιμοποίησε το Ισλάμ για να κυβερνήσει επί μια δεκαετία χωρίς ουσιαστική αντιπολίτευση, χρησιμοποίησε το πολιτικό σύστημα και τα «θρησκευτικά κόμματα» για να εξολοθρεύσει τον Μπούτο, χρησιμοποίησε τους Σαουδάραβες για να ανασχέσει το Ιράν και τους Αμερικάνους για να ανασχέσει τον κομμουνισμό, χρησιμοποίησε τους Ταλιμπάν για να «κατακτήσει» το Αφγανιστάν και τους «μουτζαχεντίν» που έμεναν σιγά – σιγά άνεργοι για να τους στρέψει κατά της Ινδίας στο Κασμίρ (έργο που ολοκλήρωσαν αργότερα οι μυστικές υπηρεσίες της χώρας). Χαρισματικός ηγέτης, έδειξε στη Δύση το δρόμο για την ανάσχεση του φονταμενταλιστικού Ισλάμ, όχι

---

⁵⁸⁶ Abbas, Rashid. (1986) “Pakistan: The Ideological Dimension” από Khan, Mohammad Asghar (ed). (1986). *Islam, Politics and the State* (London: Zed Books), 67

με «σταυροφορίες», αλλά με έξυπνες, «θεατρικές» παραχωρήσεις και συμμετοχή αντί του αποκλεισμού. Το μοντέλο διακυβέρνησής του, αν μελετηθεί, μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο μέλλον ως μια εναλλακτική, αξιόπιστη λύση διακυβέρνησης σε χώρες με πλειοψηφία μουσουλμανικού πληθυσμού, αφού επί προεδρίας του, ελάχιστα πράγματα άλλαξαν στο Πακιστάν, που διατήρησε το «βρετανικό» χαρακτήρα που είχε από το 1947. Συνεπώς αποτελεί το βέλτιστο παράδειγμα του «κατευνασμού» του Ισλάμ. Άλλωστε δεν δυσκολεύτηκαν οι επόμενοι κυβερνήτες της χώρας να αλλάξουν τους νόμους που θεωρούσαν ιδιαίτερα «ισλαμικούς». Ο πλέον «κοσμικός» ηγέτης ήταν ο Μουσάραφ, ο οποίος βέβαια έπρεπε να διαχειριστεί και την αμερικανική αντίδραση στην επίθεση των Δίδυμων Πύργων και του Πενταγώνου (9/11) και φυσικά την εισβολή στο Αφγανιστάν.⁵⁸⁷ Το ότι ο Ζία υποβοήθησε την ισλαμοποίηση της κοινωνίας είναι γεγονός, όμως πρέπει να ερωτηθούμε σε τι κατάσταση θα ήταν το Πακιστάν αν είχε καταδιωχθεί το Πολιτικό Ισλάμ με το ίδιο σθένος που καταδιώχθηκε στην Αίγυπτο ή την Αλγερία. Μπορούμε με ασφάλεια να υποθέσουμε ότι θα λάμβανε χώρα κάποιος εμφύλιος, ίσως και ευρύτερος περιφερειακός πόλεμος.

β. Ισλαμικά κόμματα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση

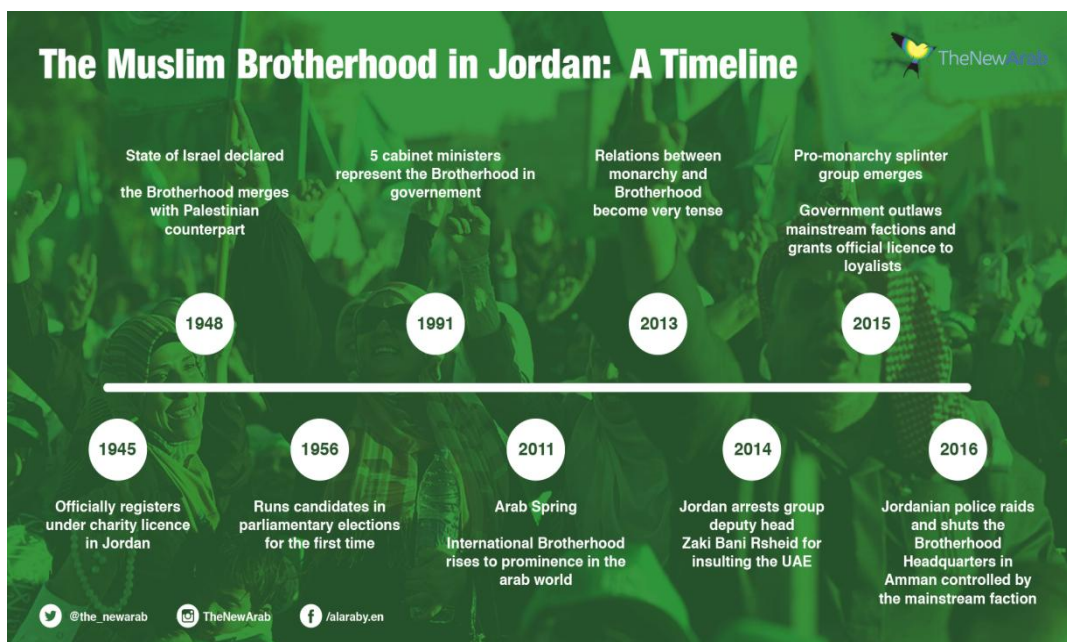
Όπως θα εξηγήσουμε αναλυτικότερα, υπάρχει μεγάλο περιθώριο συνεργασίας με το μετριοπαθές Πολιτικό Ισλάμ. Επειδή ήδη έχουμε αναλύσει τις Χαμάς και Χεμπολά, θα επικεντρωθούμε σε τρεις «εκφάνσεις» της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Αναλυτικότερα την Ιορδανική (Μέτωπο Ισλαμικής Δράσης) και την Τυνησιακή (Νάχντα) και ακροθιγώς την Μαροκινή (Κόμμα Δικαιοσύνης και ανάπτυξης – JDP).

Ας ξεκινήσουμε με την Μουσουλμανική Αδελφότητα της Ιορδανίας. Ως έχει προαναφερθεί, η Αδελφότητα δραστηριοποιείται σε όλο τον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο, αλλά δεν έχει ίδια αντιμετώπιση παντού. Συνεπώς,

---

⁵⁸⁷ Esposito & Shahin, 583. Η αλήθεια είναι ότι όλοι οι Πακιστανοί Ηγέτες μετά τον Ζία, προσπάθησαν να αναστρέψουν την «ισλαμοποίηση». Χαρακτηριστικά η Μπεναζίρ Μπούτο κατήγγειλε την ποινή της μαστίγωσης ενώ και ο Μουσάραφ πέρασε νόμο για την «προστασία των Γυναικών».

μπορούμε να εξετάσουμε πώς αντέδρασε ιστορικά όταν είχε εξουσία στην Ιορδανία, σε μια από τις λίγες χώρες που είναι νόμιμη από το 1945 και έχει βουλευτές (μη εκλεγμένους) από το 1947. Μάλιστα αποτελεί το μοναδικό «παρακλάδι» της Αδελφότητας, το οποίο κατά την ίδρυσή του είχε την «ευλογία» και έγινε υπό την παρουσία ενός Άραβα μονάρχη, του Βασιλιά Αμπντάλα Α΄. Το 1948 η Ιορδανική Αδελφότητα απορρόφησε μεγάλο μέρος της Παλαιστινιακής. Στην Ιορδανία η Αδελφότητα στήριξε τη μοναρχία σε δύσκολες στιγμές και πολέμησε ιδεολογικά τον Σαουδαραβικό Γουαχαμπισμό, τον Νασσερικό παναραβισμό, τον Παλαιστινιακό υπερεθνικισμό του μουφτή της Ιερουσαλήμ Χατζ Αμίν που είχε συνταχθεί με τους Ναζί και το ισλαμικό κίνημα Χιτζμ αλ-Ταχρίρ, που στόχευε στην επανίδρυση του Χαλιφάτου και είχε ιδιαίτερη ισχύ το 1956.⁵⁸⁸ Εκείνη τη χρονιά ως αντίπαλο δέος του Χιτζμ αλ-Ταχρίρ η Αδελφότητα «κατέβηκε» στις εκλογές με τις «ευλογίες» του βασιλιά. Όταν ο βασιλιάς κατήργησε τις πολιτικές οργανώσεις την επόμενη χρονιά, εξαίρεσε την Αδελφότητα.⁵⁸⁹

Σχήμα 39: Χρονοδιάγραμμα δράσης Ιορδανικής Μουσουλμανικής Αδελφότητας.

Πηγή: <https://www.alaraby.co.uk/>

⁵⁸⁸ Mansoor, I.

⁵⁸⁹ Brand, Laurie A. (1998) “Jordan” από Wuthnow, 428.

Στη δεκαετία του 1970, ο ηγέτης της Ιορδανικής Αδελφότητας, Ισάκ Φαρχάν, έγινε Υπουργός Παιδείας και διατήρησε την θέση επί χρόνια, διαμορφώνοντας σε μεγάλο βαθμό τα εκπαιδευτικά προγράμματα της χώρας. Το 1989 η Μουσουλμανική Αδελφότητα κέρδισε στις εκλογές το 85% των διεκδικούμενων από αυτήν θέσεων και αποτέλεσε το μεγαλύτερο συνασπισμό στο κοινοβούλιο. Επίσης τα μέλη της αποτέλεσαν το ένα τρίτο του υπουργικού συμβουλίου. Επίσημα η Αδελφότητα ίδρυσε κόμμα το 1992 και το ονόμασε «Μέτωπο Ισλαμικής Δράσης» και την επόμενη χρονιά ήρθε σε ρήξη με τον βασιλιά Χουσεΐν που ήθελε να υπογράψει συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ. Ο βασιλιάς Αμπντάλα Β΄ που διαδέχθηκε τον πατέρα του Χουσεΐν το 1999 διόρισε έναν μετριοπαθή πρώην Μουσουλμάνο Αδελφό ως πρώτο του πρωθυπουργό. Στη δεκαετία του 2000 ακολούθησε αναστροφή της δημοκρατικής διαδικασίας. Το 2001 ο βασιλιάς διέλυσε το κοινοβούλιο και κυβέρνησε χωρίς αυτό για δυο χρόνια. Από το 2005 έως το 2007 και παρότι η Αδελφότητα είχε παρουσιάσει μια πλουραλιστική ατζέντα, παρόμοια με την πρωτοβουλία της Αιγυπτιακής Αδελφότητας, το στέμμα προχώρησε σε σειρά διώξεων αλλάζοντας την πολιτική του κατευνασμού που είχε λειτουργήσει άψογα. Παρότι, σήμερα, έχει εχθρικές σχέσεις με την Αδελφότητα, η τελευταία που «απείχε από τις τελευταίες εκλογές και έχει μηδαμινή κοινοβουλευτική εκπροσώπηση»⁵⁹⁰, δεν προσπάθησε να εκμεταλλευτεί βίαια την «Αραβική Άνοιξη» και να δημιουργήσει κάποιο αντιβασιλικό ρεύμα. Παρέμεινε ήσυχη και πιστή, καίτοι ουσιαστικά διωκόμενη. Η μόνη της αντίδραση ήταν οι διαδηλώσεις 15.000 ατόμων στο Αμμάν τον Οκτώβριο του 2012 και αφού ο βασιλιάς είχε προκηρύξει εκλογές.

Το 2014 και αφού είχε επέλθει ρήξη του σουνιτικού κόσμου με το Κατάρ όπως θα αναλύσουμε σε επόμενο κεφάλαιο, ο υπαρχηγός της Μουσουλμανικής Αδελφότητας της Ιορδανίας, Ζακί Μπάνι Ρασίντ, «προσέβαλε» με δηλώσεις του τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και συνελήφθη. Ακολούθησαν διώξεις και εσωτερικές τριβές στην Αδελφότητα που διαιρέθηκε σε σκληροπυρηνικούς (το μεγαλύτερο και «παλαιότερο» μέρος) και σε «φιλομοναρχικούς». Ο βασιλιάς

---

⁵⁹⁰ Sharp Jeremy, *Jordan: Background and US Relations*, (CRS Report for Congress RL33546), 11 Νοεμβρίου 2011

αναγνώρισε φυσικά τους «φιλομοναρχικούς» και έθεσε το μεγαλύτερο μέρος της Αδελφότητας εκτός νόμου. Έκτοτε τους καταδιώκει ανελέητα.

Πριν κλείσουμε την αναφορά μας στην Ιορδανική Αδελφότητα, οφείλουμε να τονίσουμε ότι το «Μέτωπο Ισλαμικής Δράσης» (και η φιλομοναρχική του συνιστώσα που επιβίωσε) συνεργάζεται ανελλιπώς από το 1994 με τα υπόλοιπα κόμματα, αφού συμμετέχει στην Ανώτερη Επιτροπή Συντονισμού Κομμάτων Εθνικής Αντιπολίτευσης. Παρότι η ισχύς του κόμματος είναι μεγαλύτερη από όλων των υπολοίπων κομμάτων αθροιστικά, μοιράζεται περιοδικά με αυτά την προεδρία (κάθε τρεις μήνες αναδεικνύεται ένας Πρόεδρος από διαφορετικό κόμμα).⁵⁹¹ Από την ανωτέρω στάση της Ιορδανικής Αδελφότητας, όσο και από τους εκπεφρασμένους στόχους της, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι Ιορδανοί Μουσουλμάνοι Αδελφοί είναι απόλυτα ρεαλιστές. Βασίζονται στη Δυτική βοήθεια και δεν επιδιώκουν ρήξη με τη μοναρχία (έστω και αν επήλθε, τουλάχιστον με μέρος της Αδελφότητας), ενώ συνεργάζονται και με όλα τα πολιτικά κόμματα. Επιπλέον στην οικονομική τους θεώρηση είναι νέοφιλελεύθεροι και παρότι κάποιοι μιλούν για «ισλαμική οικονομία», στην πράξη αποδέχονται και εφαρμόζουν τον καπιταλισμό, ως κυρίαρχο οικονομικό σύστημα.

Αλλάζοντας περιβάλλον, η «Αραβική Άνοιξη» εξελίχθηκε σε «Αραβικό Χειμώνα» για τις περισσότερες χώρες, όμως έχουμε και ένα ιδιαίτερα πετυχημένο παράδειγμα κατευνασμού, σε μια χώρα μάλιστα που είχε ξεκινήσει με σκληρή δίωξη του Πολιτικού Ισλάμ, την Τυνησία.

Η Τυνησία ανεξαρτητοποιήθηκε το 1956 και ο κυβερνήτης/ δικτάτορας της χώρας, ήταν ο πλέον «κοσμικός» ηγέτης στον αραβικό κόσμο. Κατήργησε αμέσως οτιδήποτε ισλαμικό υπήρχε κατά την αποικιοκρατική περίοδο συμπεριλαμβανομένων των δικαστηρίων που επέβαλαν τη σαρία. Σε κάποια φάση απαγόρευσε την νηστεία του Ραμαζανίου⁵⁹² θεωρώντας ότι πλήττει την οικονομία της χώρας. Έθεσε το Πανεπιστήμιο της Αλ-Ζαϊτούνα, έναν θεσμό για ολόκληρο

---

⁵⁹¹ Esposito & Shahin, 552.

⁵⁹² Η συγκεκριμένη απαγόρευση απέτυχε στην πράξη. Βλ. Price, 76. Ο ίδιος πάντως για να δείξει ότι δεν νηστεύει κατά τον μήνα του Ραμαζανίου, βγήκε στην κρατική τηλεόραση πίνοντας ένα χυμό πορτοκαλιού επιδεικτικά. Βλ. Esposito & Voll, 92.

το Ισλάμ, υπό κρατικό έλεγχο πριν το κλείσει⁵⁹³ και έκανε τους ιμάμηδες δημοσίους υπαλλήλους, που ήλεγχε απόλυτα. Τις περισσότερες φορές, το κήρυγμα των ιμάμηδων κατά την προσευχή της Παρασκευής ήταν γραμμένο σε κάποια κυβερνητικά γραφεία. Επιπρόσθετα, απαγόρευσε την πολυγαμία, αλλά και τον γάμο πριν την ηλικία των 18 ετών, κάτι ιδιαίτερα πρωτοποριακό. Εκπλήσσοντας του πάντες, νομιμοποίησε το 1965 τις εκτρώσεις, κάτι που έχει διατηρηθεί μέχρι σήμερα και στο οποίο δεν έφερε αντιρρήσεις ούτε η «ισλαμική» διακυβέρνηση της Νάχτα μετά την «Αραβική Άνοιξη».⁵⁹⁴ Τέλος, απαγορεύτηκε στις μουσουλμάνες να φοράνε μαντήλα σε δημόσια σχολεία και υπηρεσίες.⁵⁹⁵ Όπως είναι λογικό, οι θρησκευόμενοι Μουσουλμάνοι αντέδρασαν και αναπτύχθηκε το πρώτο ισλαμικό κίνημα, μέσα από το οποίο αναδείχθηκε ένας από τους σημαντικότερους αναγεννητές του σύγχρονου Πολιτικού Ισλάμ, ο Ρασίντ Γκανούσι.⁵⁹⁶

Στη δεκαετία του 1970 δραστηριοποιήθηκε η Ισλαμική Ένωση που μετονομάστηκε τη δεκαετία του 1980 σε Κίνημα Ισλαμικής Τάσης, το οποίο δεν ήταν αντίθετο στον εκσυγχρονισμό, αλλά επιθυμούσε την διατήρηση των ισλαμικών αξιών.⁵⁹⁷ Όταν το 1980 ο Μπουργκίμπα ξεκίνησε μια μικρή

---

⁵⁹³ Για την ακρίβεια, «απορροφήθηκε» από το Πανεπιστήμιο της Τύνιδας. Βλ. Layachi από Esposito & Shahin, 360.

⁵⁹⁴ Esposito et al, 177.

⁵⁹⁵ Fraihat, Ibrahim. (2016). *Unfinished Revolutions: Yemen, Libya, and Tunisia after the Arab Spring* (New Haven: Yale University Press), 62.

⁵⁹⁶ Στα νεανικά του χρόνια στο Κάιρο και την Δαμασκό, ο Γκανούσι παρά τις θεολογικές του σπουδές αναζητούσε την λύση των προβλημάτων της χώρας του και γενικά του Αραβικού κόσμου, στον εθνικισμό, τον παναραβισμό ακόμα και στη μίμηση δυτικών προτύπων. Όταν πήγε στο Παρίσι για περαιτέρω σπουδές αναθεώρησε τις απόψεις του και έψαξε τη λύση στο Ισλάμ. Εκεί ασχολήθηκε με «ισλαμική ιεραποστολή» (την εκ Πακιστάν ορμώμενη Τζαμάτ Ταμπλίγκι) και το 1969 δίδαξε σε κάποιους Βορειοαφρικανούς θεολογία, ενώ έγινε και ιμάμης σε μικρό τζαμί. Επιστρέφοντας το 1970 στη χώρα του ξεκίνησε τη δράση του με κηρύγματα σε διάφορα τζαμιά, ενώ παράλληλα ήταν φιλόλογος σε σχολείο μέσης εκπαίδευσης της Τύνιδας. Βλ. Esposito & Voll, 94-97.

⁵⁹⁷ Επιπρόσθετα είχε κάνει «ανοίγματα» στα αριστερά κόμματα έχοντας θαυμάσει την «εργατική εξέγερση» του 1978 όπου η Τυνησιακή αριστερά είχε κάνει διαδηλώσεις εναντίον του καθεστώτος Μπουργκίμπα. Μάλιστα, ο Γκανούσι υιοθέτησε στους λόγους του αριστερή φρασεολογία για θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης, εργατικών δικαιωμάτων και συλλογικής ιδιοκτησίας. Βλ. Hansen, Stig Jarle Gaas, Mohamed Husein & Bary, Ida. (2017). *The Muslim Brotherhood Movement in the Arab World* (Cambridge: Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs), 36.

φιλελευθεροποίηση του συστήματος και επέτρεψε την ίδρυση κομμάτων, απέρριψε οποιοδήποτε ισλαμικό κόμμα. Μάλιστα καταδίωξε αρκετούς από τους ηγέτες του Κινήματος Ισλαμικής Τάσης, οι οποίοι κατέληξαν είτε στην φυλακή, είτε στην εξορία.⁵⁹⁸ Το 1984 ο Μπουργκίμπα αμνήστευσε τους ισλαμιστές με μια γενική αμνηστία. Τα επόμενα χρόνια, ο δημοφιλής και γνωστός σε όλο τον μουσουλμανικό κόσμο, Γκανούσι, αποτελούσε την μόνη αντιπολιτευτική φωνή στην Τυνησία. Αυτό οδήγησε στην σύλληψή του τον Μάρτιο του 1987 και στην δίκη του μετά από έξι μήνες, στην οποία δεν αποδείχθηκε κανένα έγκλημα και επεβλήθη μικρή ποινή σε κάποιους συντρόφους του και ισόβια δεσμά στον Γκανούσι. Ο Μπουργκίμπα επενέβη και ζήτησε την εκ νέου διεξαγωγή της δίκης, επιδιώκοντας σκληρότερες ποινές για τους υπόλοιπους και την θανατική καταδίκη του Γκανούσι.⁵⁹⁹ Εν μέσω αναταραχών που προκάλεσε η απόφαση του Μπουργκίμπα, ο τελευταίος ανετράπη αναίμακτα από τον πρωθυπουργό του, στρατηγό Ζαΐν αλ-Αμπιντίν Μπεν Άλι, το Νοέμβριο του 1987.⁶⁰⁰

Σε μια κίνηση καλής θέλησης ο Μπεν Άλι αποφυλάκισε αρκετούς «ισλαμιστές» που είχαν φυλακιστεί από το καθεστώς Μπουργκίμπα. Παρότι έκανε «ανοίγματα» στο Ισλάμ και μάλιστα, αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας, έκανε το «χατζ» (προσκύνημα στη Μέκκα), δεν επέτρεψε την κάθοδο στις εκλογές του 1989 ισλαμικών κομμάτων, συμπεριλαμβανομένης της Νάχντα (ή Ενάχντα, που σημαίνει «αναγέννηση»), που αποτελεί την μετεξέλιξη του Κινήματος Ισλαμικής Τάσης. Ο λόγος για την μετονομασία ήταν να μην φαίνεται τίποτα «ισλαμικό» αλλά και πάλι δεν της επετράπη η συμμετοχή στις εκλογές.⁶⁰¹ Παρόλα αυτά, ανεξάρτητοι «ισλαμιστές» εισήλθαν στη βουλή σε ποσοστό 17%, δείχνοντας τη δύναμη του Πολιτικού Ισλάμ. Αυτό ανησύχησε τον Μπεν Άλι, που μεταξύ 1990-1992 προέβη σε σκληρή καταδίωξη της Νάχντα. Περισσότεροι από 8.000 οπαδοί και μέλη της φυλακίστηκαν, τουλάχιστον επτά σκοτώθηκαν κατά τη

---

⁵⁹⁸ Ayubi, 87 και Price, 77.

⁵⁹⁹ Esposito & Voll, 91.

⁶⁰⁰ Ayubi, 88.

⁶⁰¹ Tamimi, Azzam. (2013). “Rashid al-Ghannushi” από Esposito & Shahin, 217.

διάρκεια της φυλάκισης (μάλλον από βασανιστήρια) και 279 μέλη καταδικάστηκαν σε ποινές από 15ετη κάθειρξη μέχρι ισόβια δεσμά.⁶⁰² Φυσικά, στις εκλογές του 1993 ο Μπεν Άλι απαγόρευσε την κάθοδο στις εκλογές ακόμα και ανεξαρτήτων ισλαμιστών υποψηφίων. Επιπλέον, εξόρισε τον Ρασίντ Γκανούσι στην Γαλλία. Η επόμενη αμνηστία δόθηκε στους «ισλαμιστές» το 2006-2007.

Όπως προαναφέρθηκε, η «Αραβική Άνοιξη» ξεκίνησε από την Τυνησία με την αυτοπυρπόληση του μικροπωλητή Μουχάμαντ Μπουαζίζι στις 17 Δεκεμβρίου 2010. Σε λιγότερο από 40 ημέρες ο Μπεν Άλι είχε εγκαταλείψει την χώρα. Τον Φεβρουάριο δόθηκε γενική αμνηστία.⁶⁰³ Αμέσως σχηματίστηκε μεταβατική κυβέρνηση υπό τον Μπέτζι Καϊντ Εσέμτσι, η οποία κυβέρνησε μέχρι τον Οκτώβριο 2011. Ακολούθησαν οι πρώτες ελεύθερες εκλογές για σχηματισμό βουλής, στις οποίες 4.300.000 Τυνησιοί ψήφισαν και εξέλεξαν την Νάχντα ως πρώτη δύναμη με 37% που αντιστοιχούσε σε συνολικά 89 από τις 217 έδρες.⁶⁰⁴ Όλο αυτό το διάστημα αλλά και μέχρι την συγγραφή και επικύρωση τον Ιανουάριο του 2014 του ιδιαίτερα προοδευτικού Τυνησιακού συντάγματος, όλα τα πολιτικά κόμματα προεξαρχούσης της Νάχντα ερχόντουσαν σε συνεννοήσεις, διαπραγματεύσεις και αμοιβαίες υποχωρήσεις.⁶⁰⁵ Αυτό που για τη μελέτη μας έχει περισσότερη σημασία είναι ότι η Νάχντα κυβέρνησε με πρωθυπουργό τον Χαμάντι Τζεμπαλί ως επικεφαλής κυβέρνησης συνεργασίας⁶⁰⁶ επί 26 μήνες και ήταν απόλυτα προσηλωμένη στους δημοκρατικούς θεσμούς. Μάλιστα, χωρίς να είναι υποχρεωμένη, αποχώρησε οικειοθελώς από την κυβέρνηση για να αφήσει την θέση της σε τεχνοκρατική κυβέρνηση ώστε να οργανώσει αδιάβλητες εκλογές.

---

⁶⁰² Esposito et al, 184.

⁶⁰³ Της αμνηστίας επωφελήθηκαν και ελευθερώθηκαν και μέλη τη Ανσάρ αλ Σαρία, με αποδεδειγμένη τρομοκρατική δράση όπως ο Αμπού Αγιάντ. Βλ. Fraifat, 62.

⁶⁰⁴ Αξίζει να επισημάνουμε ότι η Νάχντα είχε την ίδια επιτυχία με την Αιγυπτιακή Μουσουλμανική Αδελφότητα, όμως το εκλογικό σύστημα των δυο χωρών είναι τόσο διαφορετικό, που στην Αίγυπτο η Αδελφότητα παραλίγο να αποκτήσει αυτοδυναμία. Αν στις δυο χώρες υπήρχε απλούστατη αναλογική στην Τυνησία η Νάχντα θα είχε λάβει 81 έδρες αντί για τις 89 και στην Αίγυπτο η Αδελφότητα 188 αντί για τις 235. Filiiu, *From Deep State to Islamic State*, 236.

⁶⁰⁵ Fraihat, 59.

⁶⁰⁶ Μαζί με το σοσιαλιστικό κόμμα Ετακατόλ και το εθνικιστικό CPR.

Στις δεύτερες εκλογές που έλαβαν χώρα το 2014, η Νάχντα έχασε σημαντικό μέρος της εκλογικής της δύναμης, αφού έλαβε 28%, που αντιστοιχούσε σε 69 έδρες. Ο λόγος της μείωσης της δύναμής της, οφείλεται στην αδυναμία αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης, παράλληλα με την εμμονή της σε μετριοπαθείς πολιτικές. Οι πιο φανατικοί «ισλαμιστές» την καταψήφισαν γιατί ήταν ιδιαίτερα «σκληρή» με τους εξτρεμιστές, οι, δε, «κοσμικότεροι» από τους ψηφοφόρους της γιατί ήταν «συγκαταβατική» με τους εξτρεμιστές.⁶⁰⁷ Όποια και να ήταν η στάση της κυβέρνησης της Νάχντα πριν το Σεπτέμβριο του 2012, εκείνο το μήνα δυο γεγονότα την οδήγησαν στο να θέσει την οργάνωση Ανσάρ αλ Σαρία εκτός νόμου και να την εντάξει στις τρομοκρατικές οργανώσεις. Στις 11 Σεπτεμβρίου δολοφονήθηκε στη Βεγγάζη της Λιβύης από όχλο ισλαμιστών ο Αμερικανός Πρεσβευτής και τρεις μέρες αργότερα εξτρεμιστές της Ανσάρ αλ Σαρία επιτέθηκαν στην Αμερικανική πρεσβεία στην Τύνιδα. Η «ισλαμική» Νάχντα υπήρξε στη συνέχεια αμείλικτη στους «ισλαμιστές». Δυο τρομοκράτες της Ανσάρ αλ Σαρία έκαναν απεργία πείνας στη φυλακή και η κυβέρνηση τους άφησε να πεθάνουν χωρίς να ασχοληθεί με τα αιτήματά τους.⁶⁰⁸ Τον Μάρτιο του 2013 ο μέχρι εκείνη τη στιγμή υπουργός εσωτερικών, Αλί Λαραγιέντ έγινε πρωθυπουργός.⁶⁰⁹ Το 2014 στις βουλευτικές εκλογές η Νάχντα έμεινε στην αντιπολίτευση, ενώ ο πρώην συνεργάτης του Μπεν Άλι και πρώτος πρωθυπουργός της ενδιάμεσης κυβέρνησης, Μπέτζι Καϊντ Εσέμπσι, εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας.⁶¹⁰

---

⁶⁰⁷ Filiu, *From Deep State to Islamic State*, 229-237. Η αλήθεια είναι ότι υπήρχαν δυο τάσεις, η μια πιο συγκαταβατική υπό τον Γκανούσι και η άλλη πιο σκληρή υπό τους Χαμάντι Τζεμπαλί (πρωθυπουργός) και Αλί Λαραγιέντ (υπουργός εσωτερικών).

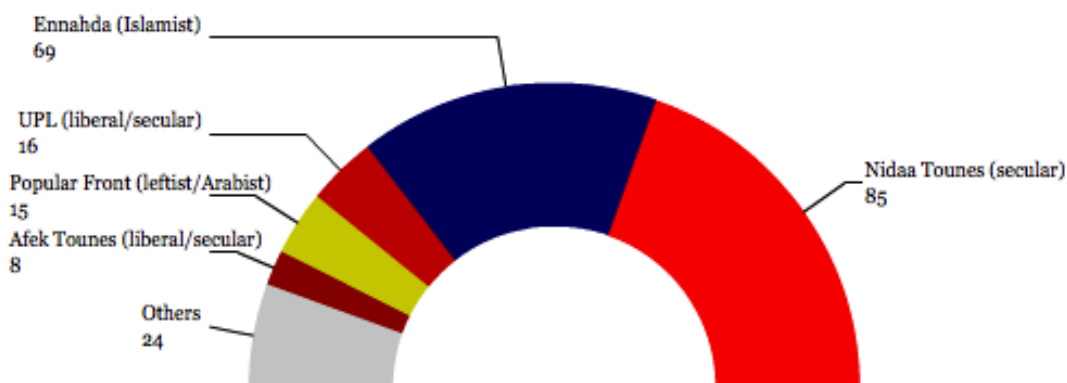
⁶⁰⁸ Ibid, 238. Η αλήθεια είναι ότι έλαβαν χώρα διάφορα γεγονότα που επηρέασαν τη στάση της κυβέρνησης της Νάχντα έναντι των εξτρεμιστών – τρομοκρατών. Δολοφονήθηκαν οι αριστεροί βουλευτές Μποχαϊντ και Αλ-Μπράχμι, έγιναν βομβιστικές επιθέσεις στη Σους και το Μοναστήρι και μια επίθεση στο μουσείο Μπάρντο στην Τύνιδα, η οποία άφησε πίσω της 23 τουρίστες νεκρούς. Ένας από τους ηγέτες της Νάχντα, ο Σαϊντ Φερτζανί δήλωσε ότι «το κράτος πρέπει να αντιμετωπίσει αποφασιστικά την σαλαφική βία, και πάντα μέσα στο πλαίσιο του νόμου. Είναι απαραίτητο ώστε να διατηρηθεί η τάξη αλλά και για να είμαστε σίγουροι ότι οι μη βίαιοι Σαλαφιστές θα έχουν το δικαίωμα να εξασκήσουν τα δικαιώματά τους». Βλ. Fraihat, 62-63.

⁶⁰⁹ Ο Αλί Λαραγιέντ, ιδιαίτερα σκληρός με τους τρομοκράτες ισλαμιστές, δεν μπορούσε να κατηγορηθεί από κάποιον, αφού ο ίδιος είχε περάσει από βασανιστήρια και 15 χρόνια στις φυλακές του καθεστώτος και μάλιστα τα 13 χρόνια σε απομόνωση. Βλ. Esposito et al, 192.

⁶¹⁰ Η Νάχντα ούτε «κατέβασε» ούτε υποστήριξε κάποιον υποψήφιο.

Tunisia parliamentary election: Oct. 2014

Σχήμα 40: Αποτελέσματα Τυνησιακών εκλογών Οκτωβρίου 2014. Πηγή: <http://suffragio.org/2014/10/30/tunisian-election-results-the-secular-empire-strikes-back/>

Στο Συνέδριο της Νάχγτα τον Μάιο του 2016 ο Γκανούσι ζήτησε από τους οπαδούς του κόμματος να ασπαστούν πλήρως την δημοκρατία και να απορρίψουν το «Πολιτικό Ισλάμ» ώστε να γίνουν κόμμα όλων των Τυνησιων πολιτών.⁶¹¹ Την ίδια χρονιά, δέχθηκε την «προσφορά» της «κοσμικής» κυβέρνησης να συμμετέχει και η ίδια με έναν υπουργό (εργασίας) και τρεις υφυπουργούς.⁶¹² Η Νάχγτα θα ήθελε κάποτε να δει την Σαρία επιβεβλημένη στην Τυνησία, αλλά ο πολιτικός ρεαλισμός την έκανε να αλλάξει στόχευση. Η δημοκρατία και η κοινωνική δικαιοσύνη αποτέλεσαν και αποτελούν τους βασικούς της στόχους. Ήδη έχει εγγυηθεί και εφάρμοσε στην πράξη όσο κυβέρνησε την ίση συμμετοχή των γυναικών με τους άνδρες σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, την ανεξιθρησκία και τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους. Ειδικότερα για τα ίσα δικαιώματα των δυο φύλων, ο ηγέτης της Ενάχγτα δήλωσε ότι «είναι αυτονόητα σε οποιαδήποτε σύγχρονη κοινωνία». Έχει εκδηλωθεί εναντίον της πολυγαμίας,⁶¹³ εναντίον της θανατικής ποινής και εναντίον εγκλημάτων όπως η

⁶¹¹ Cherribi, Sam. (2017). *Fridays of Rage: Al Jazeera, the Arab Spring and Political Islam* (Oxford: Oxford University Press), 253.

⁶¹² Hansen et al, 40.

⁶¹³ Μέχρι το 1984 ήταν υπέρ της πολυγαμίας, αφού και ο πατέρας του είχε 4 συζύγους, αλλά άλλαξε θέση και έκτοτε έχει στραφεί με φανατισμό εναντίον των υπέρμαχων της πολυγαμίας. Βλ. Tamimi, από Esposito & Shahin, 216.

«αποστασία».⁶¹⁴

Αναλυτικότερα και πάντοτε σύμφωνα με τον Γκανούσι, η τέλεια ισλαμική διακυβέρνηση γίνεται με νόμους που δεν αντιβαίνουν στη Σαρία και η πολιτική ισχύς ανήκει στον λαό/ την κοινότητα («ούμμα») μέσα από ένα συμβούλιο που υποβοηθά τον κυβερνήτη. Όμως όταν η κοινωνία δεν είναι απόλυτα θρησκευόμενη ή αποτελείται από ανθρώπους διαφορετικού θρησκευάματος, τότε πρέπει οι Μουσουλμάνοι να αποδέχονται και να επιδιώκουν την πολιτική συνεργασία για την επίτευξη της κοινωνικής ειρήνης και ευημερίας της κοινότητας. Σε αυτή την περίπτωση δεν πρέπει να επιβάλλεται η Σαρία, αρκεί το πολίτευμα να είναι δημοκρατικό και να είναι σεβαστά τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα όλων. Σημαντικό στοιχείο είναι ο επιβεβλημένος διαχωρισμός των εξουσιών, με ιδιαίτερη έμφαση στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης.⁶¹⁵ Επίσης, πολύ πριν πάρει την εξουσία η Νάχντα, ο Γκανούσι είχε δηλώσει ότι η Τυνησία χρειάζεται κυβέρνηση εθνικής ενότητας και συνεργασίας, κυβέρνηση πλουραλιστική. Θεωρούσε ότι οι μονοκομματικές κυβερνήσεις δημιουργούν περισσότερα προβλήματα από όσα επιλύουν και επέμενε ότι απαιτείται κυβέρνηση με συμμετοχή τουλάχιστον ενός κοσμικού κόμματος, αλλά και του μετριοπαθούς Πολιτικού Ισλάμ.⁶¹⁶

Συνοψίζοντας, η Νάχντα πολλές φορές έκανε κινήσεις για να διατηρήσει την ειρήνη και την εθνική ενότητα εις βάρος του πολιτικού της μωπικού «κέρδους». Από την αρχή άφησε υπουργεία-κλειδιά σε μη «ισλαμιστές» (όπως το υπουργείο Δικαιοσύνης), ζήτησε τη μέγιστη δυνατή συνεργασία, ζήτησε να μην αποκλειστούν αξιωματούχοι του προηγούμενου καθεστώτος από τις εκλογές (ένας από τους υποψηφίους που θα είχαν αποκλειστεί είναι ο νυν Πρόεδρος τη Τυνησίας) και στις 28 Σεπτεμβρίου 2013 παρέδωσε οικειοθελώς την εξουσία για να προετοιμαστούν οι εκλογές με τον πλέον αδιάβλητο τρόπο. Ακόμα και στο τέλος, για να δοθεί μεγαλύτερη νομιμότητα στην κυβέρνηση, συμφώνησε να

---

⁶¹⁴ Arieff, *Political Transition in Tunisia*, 8.

⁶¹⁵ Ghannouchi, Rachid. (1998). “The Participation of Islamists in a NonIslamic Government”, από Kurzman, 89-90.

⁶¹⁶ Cherribi, 258.

συμμετέχει και μάλιστα με πολύ λίγους υπουργούς παρά την μεγάλη εκλογική της δύναμη. Όπως είπε σε συνέντευξή του ο Ραφίκ Αμπντελσαλάμ, πρώην Υπουργός Εξωτερικών και σημαίνον στέλεχος της Νάχτα «μας κατηγορούν ότι είμαστε το κόμμα των παραχωρήσεων. Δεν ντρεπόμαστε για αυτές τις παραχωρήσεις, γιατί είναι απαραίτητες ώστε η Τυνησία να εξασφαλίσει την δημοκρατική διαδικασία ώστε να φθάσουμε σε ασφαλές λιμάνι».⁶¹⁷

Περνώντας σε μια άλλη χώρα του Μαγρέμπ, το Κόμμα Δικαιοσύνης και Προόδου στο Μαρόκο ιδρύθηκε το 1998, προερχόμενο από τη Μουσουλμανική Αδελφότητα της χώρας. Ξεκίνησε τη συνεργασία του με τα άλλα κόμματα και την δυναμική συμμετοχή του στα πολιτικά πράγματα πολύ πριν την «Αραβική Άνοιξη». Τον Σεπτέμβριο του 2002 εξέλεξε 42 βουλευτές και για λίγες ψήφους δεν έγινε αξιωματική αντιπολίτευση, βγαίνοντας τρίτο κόμμα.⁶¹⁸ Όμως αμέσως συνεργάστηκε με το πρώτο κόμμα στον σχηματισμό κυβέρνησης. Το 2005 «υιοθέτησε τις μεταρρυθμίσεις για το δυτικό οικογενειακό δίκαιο και απέδειξε τις ρεαλιστικές του προσεγγίσεις τόσο στο κοινοβούλιο όσο και στις πόλεις όπως η Μεκνές που εξέλεξε δήμαρχο».⁶¹⁹ Έτσι υποστήριξε την αύξηση του ορίου ηλικίας για τον γάμο στα 18 από τα 15 και μάλιστα χωρίς άδεια από τους γονείς (η γονική συναίνεση αποτελεί μέγα θέμα για τις γυναίκες σε ορισμένες χώρες), την μεταφορά του 50% της περιουσίας στη σύζυγο σε περίπτωση διαζυγίου, την διατήρηση από τη μητέρα της κηδεμονίας των τέκνων ακόμα και αν αυτή ξαναπαντρευτεί και την απαγόρευση της πολυγαμίας.⁶²⁰ Εν γένει υποστηρίζει απόλυτα την μοναρχία.⁶²¹ Από το 2008 έως το 2011 επέλεξε τον ρόλο της αξιωματικής αντιπολίτευσης, τον οποίο άσκησε με ιδιαίτερη επιτυχία.

---

⁶¹⁷ Esposito et al, 197.

⁶¹⁸ Bokhari & Senzai, 60.

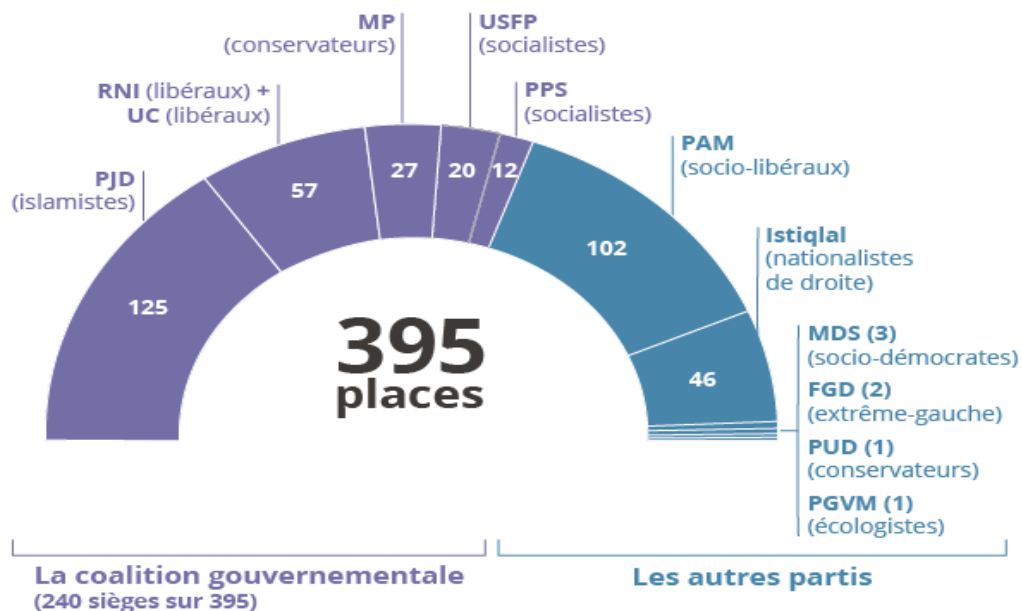
⁶¹⁹ Filiu, *The Arab Revolution*, 96

⁶²⁰ Για να μπορέσει να πείσει την βάση του ότι τίποτα από τα προβλεπόμενα στο νόμο δεν είναι αντισλαμικά, το JDP επέμενε να μπουν στο νόμο κάποιες υποσημειώσεις, «αστερίσκοι» και εξαιρέσεις. Έτσι παρουσίασε το νόμο ως «νίκη» στους περισσότερο συντηρητικούς ψηφοφόρους του. Βλ. Wickham, Carrie Rosefsky. (2015). *The Muslim Brotherhood: Evolution of an Islamist Movement* (Princeton: Princeton University Press), 235.

⁶²¹ Zahid, 23.

Οι Αραβικές επαναστάσεις ώθησαν τον βασιλιά του Μαρόκου, Μοχάμεντ ΣΤ΄ να κάνει κάποιες μεταρρυθμίσεις εκδημοκρατισμού. Πλέον ο Πρωθυπουργός εκλέγεται από το κοινοβούλιο, μεγάλο μέρος του οποίου εκλέγεται από τον λαό (εξίσου μεγάλο μέρος διορίζεται από τον βασιλιά). Στις εκλογές του 2011, όπως ήταν αναμενόμενο, το JDP ήρθε με άνεση πρώτο με 23% και εξασφάλισε 107 έδρες, τη στιγμή που το δεύτερο κόμμα εξασφάλισε μετά βίας 60. Στις εκλογές του 2016 παρά την αναμενόμενη «φθορά» του, το ισλαμικό κόμμα είχε εντυπωσιακή άνοδο ποσοστών και με 32% ξαναβγήκε άνετα πρώτο, εξασφαλίζοντας 125 έδρες.

Le parlement marocain

M&E

middleeasteye.net

Σχήμα 41: Σύνθεση του Μαροκινού Κοινοβουλίου και Κυβερνητικός Συνασπισμός το 2017. Πηγή: <http://www.middleeasteye.net/news/behind-scenes-morocco-how-new-government-was-created-1074141697>

Ο ηγέτης του κόμματος, Αμπντελιλά Μπενκιράνε, εξελέγη πρωθυπουργός, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι τον Απρίλιο του 2017⁶²² και φυσικά ήταν ο

⁶²² Αναγκάστηκε να παραιτηθεί υπέρ του επίσης μέλους του JDP και πρώην Υπουργού Δικαιοσύνης, Σαάντ Εντίν ελ-Οθμάνι.

πρώτος Μουσουλμάνος Αδελφός σε τόσο υψηλή θέση στο Μαρόκο. Σε όλες τις εκλογές και λόγω του Μαροκινού συστήματος το JDP κυβέρνησε συνεργαζόμενο με πολλά κόμματα, όλα κοσμικά.

Όταν υπό πίεση, το JDP έπρεπε να πάρει θέση για τη Σαρία, είπε ότι δεν επιθυμεί την δια βίας εφαρμογή της και ότι σε κάθε περίπτωση το Μαρόκο είναι σύγχρονο και δημοκρατικό κράτος. «Επιθυμούμε κοινωνική δικαιοσύνη, όχι το να κόβουμε τα χέρια των κλεφτών», δήλωσε ο πρωθυπουργός, ενώ ο αναπληρωτής γενικός γραμματέας το κόμματος ήταν ακόμα πιο αναλυτικός: «Τι σημαίνει Σαρία; Την εφαρμόζουμε τώρα όταν εφαρμόζουμε διαφάνεια...όταν αντιμετωπίζουμε τη διαφθορά, αυτό είναι η Σαρία. Για τις τιμωρίες ‘χουντούντ’ πρέπει να υπάρχουν συγκεκριμένες συνθήκες και αν η κοινωνία δεν τις αποδέχεται, τότε δεν πρέπει να εφαρμόζονται. Εφαρμόζουμε τις Θείες εντολές μέσα από τον τρόπο ζωής μας και σίγουρα χωρίς βία. Δεν θέλουμε την εφαρμογή μιας ισλαμικής δικτατορίας, όπως στο Ιράν. Για εμάς ένα ισλαμικό κράτος είναι ένα δημοκρατικό κράτος με πολιτικές ελευθερίες».⁶²³

Η Ιορδανική Αδελφότητα, η Τυνησιακή Νάχντα και το Μαροκινό Κόμμα Δικαιοσύνης και Προόδου δείχνουν το δρόμο της συνεργασίας με το Πολιτικό Ισλάμ και το μέλλον της ειρηνικής συνύπαρξης μεταξύ αντιθέτων κοσμοθεωριών. Αποτελούν φιλελεύθερα κινήματα, δημοκρατικά, πλουραλιστικά, που έχουν αποκηρύξει την βία, συνεργάζονται με κοσμικά κόμματα και έχουν μοιραστεί την εξουσία επιτυχώς. Αντίθετα είδαμε ότι στην Σομαλία, στην Αίγυπτο, στην Υεμένη, στην Συρία και στην Λιβύη το Πολιτικό Ισλάμ είτε αντέδρασε διωκόμενο, είτε προκάλεσε όταν ήρθε σε θέση ισχύος με ενέργειες αυθαιρεσίας και αυταρχισμού. Η εμπειρική ανάλυση δείχνει ότι το Πολιτικό Ισλάμ έχει τη δυνατότητα συνεργασίας και συμμετοχής στα πολιτικά πράγματα και ότι όσο πιο πολύ διώκεται, τόσο περισσότερο μετατρέπεται από μετριοπαθές σε ριζοσπαστικό. Το ανωτέρω συμπέρασμα θα χρησιμοποιηθεί τόσο για την πρόταση στρατηγικής αντιμετώπισης του φαινομένου για την ΕΕ, όσο και για την Ελλάδα.

---

⁶²³ Wickham, *The Muslim Brotherhood*, 237.

10. Αμφιταλαντευόμενη στάση: Τουρκία

Η Τουρκία, ως διάδοχο κράτος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αποτελεί και τον διάδοχο του τελευταίου Ισλαμικού Χαλιφάτου. Κατά τη διάρκεια της παντοδυναμίας της, η Οθωμανική αυτοκρατορία χώριζε τον κόσμο σε περιοχές, πολλές φορές ανάλογα με το θρήσκευμα των λαών («μιλιέτ»), ενώ ανάλογα με τις εποχές και τις διαφορετικές περιοχές μπορούσε να είναι καταπιεστική ή ιδιαίτερα ανεκτική σε έτερες θρησκείες. Το δικαϊκό σύστημα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας είχε ως πηγή όχι μόνο τη Σαρία (που έπαιξε λιγότερο σημαντικό ρόλο) αλλά τους νόμους που επέβαλε ο σουλτάνος Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής.⁶²⁴

Οι ουλεμά ήταν ιδιαίτερα ισχυροί, αφού είχαν επιρροή στην κοινωνία λόγω του Ισλάμ και ήταν ένας από τους δυο πυλώνες που στήριζαν το Σουλτάνο, μαζί με το σώμα των Γενιτσάρων, το οποίο αντιπροσώπευε την στρατιωτική ισχύ. Ο ίδιος ο Σουλτάνος ήταν φυσικά ο Χαλίφης για όλους τους πιστούς. Τον 19^ο αιώνα η καταρρέουσα αυτοκρατορία έψαχνε κάποιο ενοποιητικό αφήγημα για να διατηρήσει την όποια συνοχή της. Το πρώτο ήταν ο Οθωμανισμός, η δημιουργία ενός οθωμανικού έθνους που όλοι οι πολίτες του θα είχαν ισοπολιτεία. Η προσπάθεια όμως των μεταρρυθμίσεων «τανζιμάτ» του Σουλτάνου Αμπντουλμεσίτ (1839) και του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ (1876) δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα και σίγουρα δεν βοήθησε στο να γεννηθεί το οθωμανικό έθνος, αλλά μάλλον βοήθησε στην περαιτέρω αποσύνθεσή του.⁶²⁵ Το δεύτερο ήταν ο Ισλαμισμός. Δεδομένης της εθνικής αφύπνισης των Ευρωπαίων Χριστιανών, θα έπρεπε να διατηρηθεί τουλάχιστον το μουσουλμανικό κομμάτι της αυτοκρατορίας ενωμένο. Ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ κινήθηκε προς αυτή την κατεύθυνση. Όμως η άνοδος του Αραβικού εθνικισμού, οδήγησε στην τελευταία ταυτότητα, τον Τουρκισμό⁶²⁶ και μάλιστα με την μορφή του

---

⁶²⁴ Έτσι τον ονομάζει η Δύση. Για τους Τούρκους ή τους Άραβες είναι γνωστός ως Σουλεϊμάν ο Νομοθέτης. Βλ. Esposito et al, 27.

⁶²⁵ Οι μεταρρυθμίσεις δεν ήταν εναντίον του Ισλάμ. Επιζητούσαν όμως τη δημιουργία ενός Ισλάμ πιο «ανοικτού» στον εκσυγχρονισμό. Βλ. Soguk, 76. Το 1876 η Οθωμανική Αυτοκρατορία απέκτησε το πρώτο της Σύνταγμα και το πρώτο της Κοινοβούλιο. Βλ. Bokhari & Senai, 174.

⁶²⁶ Σύμφωνα με τον Γιουσούφ Ακσουρά, ο τουρκισμός επικράτησε λόγω της αποτυχίας των άλλων δυο κοσμοθεωριών. Βλ. Eligur, Banu. (2010). *The Mobilization of Political Islam in Turkey* (Cambridge: Cambridge University Press), 40.

παντουρανισμού. Η επικράτηση του «κινήματος των Νεοτούρκων» το 1908 δημιούργησε την ελπίδα σε όλους τους υπόδουλους λαούς, για εκσυγχρονισμό και περισσότερα πολιτικά δικαιώματα. Αρκετοί μουσουλμάνοι Οθωμανοί υπήκοοι, μη τουρκογενείς, υιοθέτησαν, κάποιιοι μάλιστα ασπάστηκαν με θέρμη την ταυτότητα του «τουρκισμού». Χαρακτηριστικά ο Ζία Γκοκάλπ, πατέρας του «παντουρανισμού»⁶²⁷ ήταν Κούρδος.

α. Κεμαλική καταδίωξη

Η επικράτηση του Μουσταφά Κεμάλ στην Τουρκία μετά την βαριά ήττα στον Α΄ παγκόσμιο και τον αγώνα επιβίωσης που οδήγησε στην Μικρασιατική Καταστροφή, έπρεπε να ακολουθήσει μια από τις ανωτέρω θεωρήσεις και φυσικά ο τουρκικός εθνικισμός, ως περιορισμένος γεωγραφικά παντουρκισμός, ήταν η προσφορότερη. Ο οραματιστής και μεταρρυθμιστής Κεμάλ προχώρησε σε βίαιο εκσυγχρονισμό της χώρας, διαλύοντας τους δεσμούς με το αναχρονιστικό παρελθόν, ένας από τους οποίους ήταν το παλαιολιθικό, αυστηρό, Ισλάμ. Κατήργησε το Σουλτανάτο το 1922, το Χαλιφάτο, τους μεντρεσέδες, την πολυγαμία, τα ιεροδικεία και την Σαρία ως δικαϊκό σύστημα το 1924. Υιοθέτησε το λατινικό αλφάβητο αντικαθιστώντας το αραβικό και επέβαλε ένα καινούριο κώδικα ντυσίματος (κατήργησε το φέσι και τη μαντήλα) το 1925.⁶²⁸ Επίσης ενθάρρυνε όσους έπιναν αλκοόλ ή είχαν συνήθειες που συνέτειναν στον εξευρωπαϊσμό της χώρας. Αυτό σήμανε την απότομη και βίαια μεταστροφή της σύγχρονης Τουρκίας σε κοσμικό κράτος. Για να συμβεί αυτό, το Ισλάμ υποτάχθηκε με έναν περίεργο τρόπο. Ο θρησκευόμενος έγινε σχεδόν συνώνυμο του υπανάπτυκτου και αντί να γίνει διαχωρισμός εκκλησίας και κράτους όπως στη Δύση, απλά επεβλήθη το κράτος στους θεσμούς της εκκλησίας για να τους

---

⁶²⁷ Θεωρία σύμφωνα με την οποία στόχος της Τουρκίας είναι η επικράτηση σε ολόκληρο το «Τουράν», τις περιοχές όπου ζουν τα τουρκικά «ομοεθνή» φύλα με κοινό παρανομαστή την τουρκική γλώσσα και τα έθιμα. Ο Ζία Γκοκάλπ, που είχε αποκηρύξει τους Κούρδους και ένιωθε Τούρκος, είχε πει ότι για τους Τούρκους, πατρίδα δεν είναι ούτε η Τουρκία, ούτε το Τουρκεστάν. Πατρίδα μας είναι μια απέραντη και αιώνια χώρα: το Τουράν.

⁶²⁸ Kizilyurek, Niyazi. (2006). *Κεμαλισμός: Η Γένεση και η Εξέλιξη της Επίσημης Ιδεολογίας της Σύγχρονης Τουρκίας* (Αθήνα: Μεσόγειος), 21.

ελέγξει.⁶²⁹ Η κυβέρνηση πήρε σε ένα βράδυ τον έλεγχο όλως των τζαμιών της χώρας. Το 1928 προχώρησε ακόμα περισσότερο και αφαίρεσε την αναφορά στο νέο Σύνταγμα του Ισλάμ ως επίσημης θρησκείας του κράτους ενώ είχε ήδη θέσει εκτός νόμου τα πανίσχυρα σουφικά τάγματα ή όπως προτιμούν να τα αποκαλούν οι Τούρκοι «Αδελφότητες». Ο Κεμάλ, που για να νικήσει τον ελληνικό στρατό είχε χρειαστεί την βοήθεια των ισλαμιστών, των Κούρδων αλλά και των κομμουνιστών, όταν εδραιώθηκε στην εξουσία τους καταδίωξε.⁶³⁰

Σε λιγότερο από ένα χρόνο, ξεκίνησε όπως ήταν φυσικό, η πρώτη και σημαντικότερη θρησκευτική/κουρδική επανάσταση υπό την ηγεσία του σείχη Σαΐντ. Υπάρχουν συγγραφείς που τονίζουν τον θρησκευτικό χαρακτήρα της εξέγερσης, κάτι που αποτελεί και την επίσημη τουρκική ιστοριογραφία για την οποία η εξέγερση αποτελούσε μια οπισθοδρομική προσπάθεια του «ιερατείου» να σταματήσει την προοδευτική πορεία της χώρας και είχε σαν μόνο στόχο την αποκατάσταση του Χαλιφάτου.⁶³¹ Ο Γάλλος μελετητής, Ζεράρ Σαλιάν, διαφωνεί με την ανωτέρω άποψη και θεωρεί ότι «έτυχε ο ηγέτης του κουρδικού κινήματος να είναι μια θρησκευτική φυσιγνωμία και όχι ένας στρατηγός, όμως αυτό δε μετέβαλε καθόλου το βασικό στόχο του κινήματος, τις επιδιώξεις του ή την ελπίδα για απελευθέρωση που δημιουργούσε στις μάζες των Κούρδων», συνεπώς παρουσιάζει την εξέγερση ως εθνική.⁶³² Με την άποψή του συμφωνεί και ο ιστορικός Μάρτιν φαν Μπράουνεσεν, ο οποίος τονίζει ότι ο κύριος στόχος της εξέγερσης ήταν η ίδρυση ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν.⁶³³

Ο Κεμάλ δεν χρησιμοποίησε τον «αναχρονισμό» του Ισλάμ για να επιτεθεί μόνο εναντίον εθνικών διεκδικήσεων, αλλά και για να καταστείλει πολιτικές ελευθερίες. Το Προοδευτικό Δημοκρατικό Κόμμα που ιδρύθηκε το 1924 και το

---

⁶²⁹ Akdogan, Nuran Savaskan. (2009). “Secularism and Islamism in Turkey” από Salih, 219.

⁶³⁰ Eligur, 45.

⁶³¹ Ο Ελιγούρ για παράδειγμα τονίζει ότι το τάγμα των Ναξιμπεντίγια («Ναξιμπεντίγια») έκανε την εξέγερση και ο Σαΐντ ήταν «κουρδικής καταγωγής». Ibid, 48.

⁶³² Chaliand, Gerard. (1978). *Οι Κούρδοι* (Αθήνα: Θετίλη), 95.

⁶³³ Van Bruinessen, Martin. (1992). *Agha, Shaikh and State: The Social and Political Structures of Kurdistan* (London: Zed Books), 46.

Ελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα που ιδρύθηκε το 1930 ετέθησαν εκτός νόμου μετά από λειτουργία μικρότερη χρονικά του έτους με την δικαιολογία ότι είχαν ισχυρά ισλαμικά στοιχεία.⁶³⁴

Μετά το θάνατο του Κεμάλ (1938) και κυρίως μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είχαν ωριμάσει οι συνθήκες για μερικές παραχωρήσεις προς το Ισλάμ. Η κυβέρνηση ήθελε να διδάξει ένα «πεφωτισμένο» Ισλάμ, αντί να το εξοντώσει.⁶³⁵ Επετράπη το «χατζ» που είχε απαγορευθεί και εκατοντάδες χιλιάδες Τούρκοι πήγαν στη Μέκκα. Επανήλθε το μάθημα των θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (έστω και προαιρετικά). Επίσης ιδρύθηκε Θεολογική Σχολή στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας. Στις εκλογές του 1950 υπήρχε και αντίπαλον δέος για το κόμμα του Κεμάλ: Το Δημοκρατικό Κόμμα του Αντνάν Μεντερές, το μοναδικό σημαντικό από τα 24 κόμματα που ιδρύθηκαν, ανήλθε στην εξουσία, έχοντας εξασφαλίσει τις ψήφους των πλέον θρησκευομένων, αλλά και των σουφικών ταγμάτων,⁶³⁶ παρότι δεν είχε μεγάλες ιδεολογικές διαφορές με τους «κοσμικούς» του αντιπάλους. Ένα από τα ιδρυθέντα κόμματα, το Εθνικό Κόμμα, επειδή έθεσε ως στόχο την «θρησκευτική μεταρρύθμιση» και μιλούσε για Ισλάμ, ετέθη εκτός νόμου.⁶³⁷

Ο Μεντερές ήταν λίγο πιο επιεικής με το Ισλάμ. Επέτρεψε την προσευχή στην Αραβική γλώσσα (προηγουμένως ήταν υποχρεωτικά στην τουρκική γλώσσα) και επέτρεψε άτυπα τη διδασκαλία του Κορανίου. Το 1960 ανετράπη από τις ένοπλες δυνάμεις και απαγχονίστηκε. Οποιαδήποτε προσπάθεια προώθησης «ισλαμικής» ατζέντας, στη δεκαετία του 1960 τύγχανε σκληρής καταδίωξης. Το πρώτο «ισλαμικό» κόμμα ιδρύθηκε το 1970 από τον ανεξάρτητο βουλευτή και καθηγητή του Πολυτεχνείου της Κωνσταντινούπολης, Νεκμετίν Ερμπακάν, και

---

⁶³⁴ Eligur, 48.

⁶³⁵ Agai, Bekim. (2007). "Islam and Education in Secular Turkey" από Hefner, Robert W & Zaman, Muhammad Qasim (eds). (2007). *Schooling Islam: The Culture and Politics of Modern Muslim Education* (Princeton: Princeton University Press), 240.

⁶³⁶ Παρότι θεωρητικά είχαν απαγορευθεί, ποτέ δεν έχασαν την ισχύ τους.

⁶³⁷ Το Εθνικό Κόμμα, όπως πολύ αργότερα το Κόμμα Μεγάλης Ενότητας που ιδρύθηκε το 1993 είχαν κάποια θρησκευτικά στοιχεία, αλλά δεν ήταν ισλαμικά – μάλλον ήταν περισσότερο εθνικιστικά.

λειτούργησε μέχρι την δικτατορία του 1971. Ονομαζόταν Κόμμα Εθνικής Τάξης. Όταν ετέθη εκτός νόμου,⁶³⁸ δημιουργήθηκε η διάδοχη κατάσταση, ένα συγκαλυμμένα «ισλαμικό κόμμα», το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας (1972-1980), του οποίου θεωρητικά ηγέτης ήταν ο Σουλεϊμάν Αρίφ Εμρέ και πρακτικά ο διωκόμενος (μέχρι το 1973) Ερμπακάν. Για να μην τεθεί εκτός νόμου, το κόμμα διατήρησε χαμηλό προφίλ, απέφυγε τις συγκεντρώσεις σε ανοικτούς χώρους και έκανε υποτονική προεκλογική εκστρατεία, μοιράζοντας λόγους του Ερμπακάν σε κασέτες.⁶³⁹ Η επιτυχία του να έρθει τρίτο σε ψήφους το 1973 και η τακτική του να επιζητά συμμετοχή στην κυβέρνηση το έθεσαν προς στιγμήν στο απυρόβλητο. Ως συνήθως, το κόμμα ετέθη εκτός νόμου μετά την δικτατορία του 1980 η οποία ήταν ιδιαίτερα σκληρή.⁶⁴⁰

Όμως η συγκεκριμένη δικτατορία προσπάθησε να δημιουργήσει μια «τουρκο-ισλαμική σύνθεση», αφού οι βασικοί αντίπαλοι του κράτους ήταν οι κομμουνιστές και οι μειονότητες που ζητούσαν απόσχιση (ουσιαστικά οι Κούρδοι). Ο στόχος ήταν να γίνει μερική επανισλαμοποίηση της κοινωνίας, με απόλυτα ελεγχόμενο τρόπο, ώστε να επιτευχθεί μεγαλύτερη ομογενοποίηση και να χρησιμοποιηθεί εν μέρει το μετριοπαθές σουνιτικό Ισλάμ ως ανάχωμα στην αριστερά, αλλά και το επαναστατικό, σιΐτικό Ισλάμ του Ιράν.⁶⁴¹ Αποτελεί, δε, την πρώτη στιγμή από ιδρύσεως του τουρκικού κράτους, που οι ένοπλες δυνάμεις «συμφιλιώνονται» με το Ισλάμ και μάλιστα προσπαθούν να το χρησιμοποιήσουν εργαλειακά.⁶⁴² Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημάνουμε ότι πράγματι οι

---

⁶³⁸ Ως επίσημη αιτιολογία ήταν ότι έθετε σε κίνδυνο τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους επειδή ήταν ριζοσπαστικά Ισλαμικό. Βλ. Esposito et al, 31.

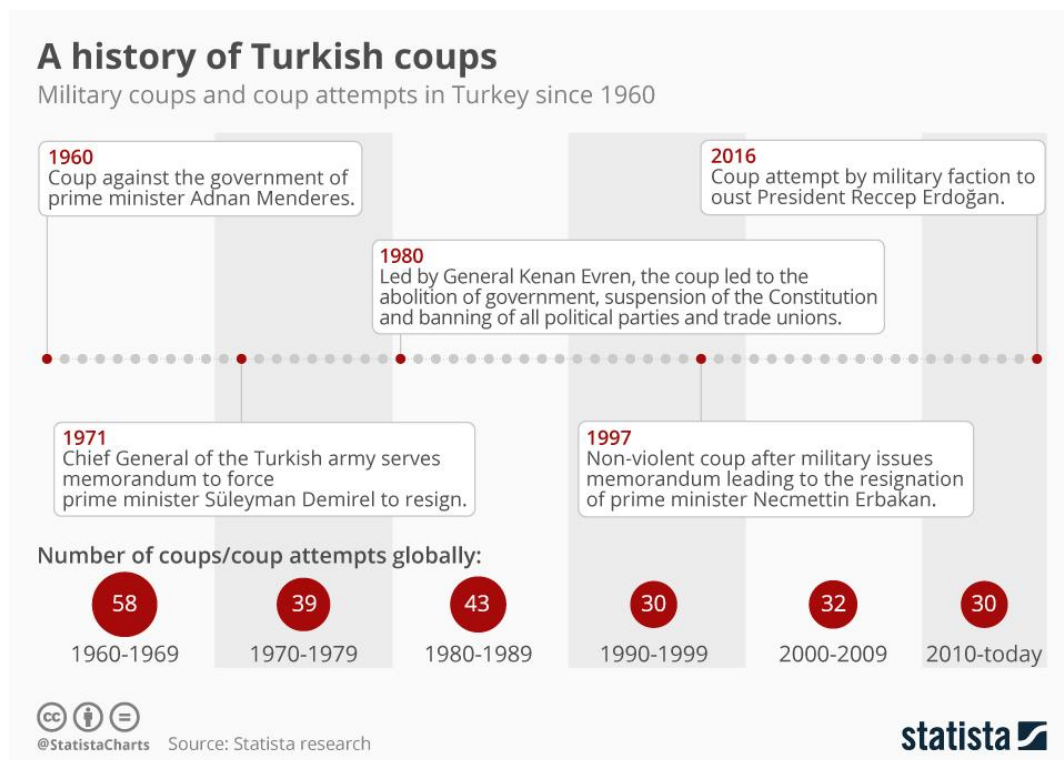
⁶³⁹ Eligur, 69.

⁶⁴⁰ Συγκεκριμένα προχώρησε σε 1.683.000 δίκες, 650.000 συλλήψεις, 30.000 απολύσεις, 14.000 αφαιρέσεις τουρκικής υπηκοότητας, 517 καταδίκες σε θάνατο και 49 εκτελέσεις. Επιπλέον ετέθησαν εκτός νόμου 667 οργανώσεις, ενώσεις και ιδρύματα. Ibid, 90.

⁶⁴¹ Χρησιμοποιήθηκε μάλιστα το σύνθημα «οικογένεια, τζαμί, στρατόπεδο» για να δείξει τους πυλώνες αυτής της τουρκο-ισλαμικής σύνθεσης. Βλ. Rabasa & Larrabee, 38.

⁶⁴² Saleem, Raja M Ali. (2017). *State, Nationalism and Nationalization: Historical Analysis of Turkey and Pakistan* (New York: Palgrave/MacMillan), 45. Ο Μπεκίρ Αγκάι επισημαίνει «αναθεωρήθηκε η εθνική ιστοριογραφία και το Ισλάμ παρουσιάστηκε σαν κατεξοχήν χαρακτηριστικό των Τούρκων και ως πηγή κοινωνικής και ηθικής σταθερότητας. Το σχολικό πρόγραμμα προσαρμόστηκε στις θρησκευτικές απαιτήσεις και η θεωρία της εξέλιξης έπαψε να διδάσκεται. Αυτή είναι μια από τις αιτίες γιατί ο Φετουλά Γκιουλέν υποστήριξε το πραξικόπημα. Η

Αλεβίτες,⁶⁴³ κάποια σουφικά τάγματα, αλλά και οι Κούρδοι είτε συμμαχούσαν ανοικτά είτε είχαν συμπάθεια στους Μαρξιστές ενώ γενικά το «ορθόδοξο» Ισλάμ φαινόταν να έχει απόλυτη σύμπνοια με το στρατοδικαστικό κατεστημένο.⁶⁴⁴ Την συγκεκριμένη, «επίσημη» έκφανση του Ισλάμ ενίσχυε και η Σαουδική Αραβία, ένας από τους κύριους επενδυτές στον οποίο στράφηκε η τουρκική δικτατορία για να προσελκύσει κεφάλαια για να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση.⁶⁴⁵

Σχήμα 42: Χρονοδιάγραμμα των πραξικοπημάτων στην Τουρκία.

Πηγή: <https://www.statista.com/chart/5290/a-history-of-turkish-coups/>

Η χούντα του 1980 στο πλαίσιο του επαναπροσδιορισμού της τουρκικής ταυτότητας με την εισαγωγή της θρησκείας, επέβαλε το μάθημα των

προώθηση του Ισλάμ από το κράτος ήταν πιο εμφανής από ποτέ». Βλ. Agai, 153.

⁶⁴³ Όπως έχουμε αναφέρει οι Αλεβίτες είναι υποδιαίρεση του σιϊτικού δόγματος. Ακριβέστερα είναι «ονομαστικά Σιΐτες, φιλοσοφικά σουφιστές, δογματικά συγκριτιστές και ιδεολογικά φιλελεύθεροι». Βλ. Soguk, 118-119.

⁶⁴⁴ Eligur, 93.

⁶⁴⁵ Από το 1978 έως το 1980 η Τουρκία πήρε τρία δάνεια από το Διεθνές Νομισματικό ταμείο, συνοδευόμενα από ανάλογα μέτρα λιτότητας.

θρησκευτικών, ευνοώντας μιάμηδες να αποκτήσουν επιρροή. Ο αμερικανοτραφής μιάμης Φετουλά Γκιουλέν δημιούργησε το δίκτυο Χιζμέτ, μια αληθινή εκπαιδευτική και οικονομική αυτοκρατορία, στην οποία θα επανέλθουμε στην ανάλυσή μας.⁶⁴⁶ Για τον «δικτάτορα» Εβρέν ο Γκιουλέν δήλωσε «με την απόφασή του να καθιερώσει υποχρεωτικό το μάθημα των θρησκευτικών, ο στρατηγός Εβρέν εξασφάλισε μια θέση στον παράδεισο, παρότι δεν έκανε και καμία άλλη καλή πράξη».⁶⁴⁷

Το 1983 επανήλθε η δημοκρατία και ιδρύθηκε το «ισλαμικό» Κόμμα Κοινωνικής Προνοίας, πάντα υπό τον Ερμπακάν. Ήταν καθαρό κόμμα Πολιτικού Ισλάμ, χωρίς να χρησιμοποιεί την λέξη Ισλάμ για να μην τεθεί εκτός νόμου. Χρησιμοποιούσε τον μανδύα της «εθνικής συνείδησης», στοχοποιώντας τον εξευρωπαϊσμό και τη δυτική στροφή δυο αιώνων, προκαλώντας το στρατοδικαστικό κατεστημένο. Ο Ερμπακάν ισχυριζόταν ότι στην Τουρκία δεν υπήρχε ούτε κοσμικό κράτος, ούτε δημοκρατία. Τα συνθήματα του κόμματος ήταν αντικεμαλικά και ισλαμικά όπως «η μαντήλα αποτελεί την εθνική μας ενδυμασία», «όσοι δεν πιστεύουν φοβούνται την ελευθερία του ατόμου να πιστεύει», «προστατεύουμε τα δικαιώματα και τους πιστούς», «οι μιμητές της Δύσης παράγουν μόνο πορνεία, τζόγο και αλκοολούχα ποτά».⁶⁴⁸ Η αρχική απήχηση του κόμματος ήταν μικρή και συγκέντρωσε μόλις 4,4% στις εκλογές του 1984. Το 1987 ανέβασε το ποσοστό του σε 7,2%. Και στις δυο αυτές περιπτώσεις δεν είχε κοινοβουλευτική παρουσία αφού χρειαζόταν ένα ποσοστό 10% για να εισέλθει στην βουλή. Όμως το 1991 έφθασε στο 16,9% (62 έδρες) και το 1995 κατάφερε να εκλεγεί πρώτο κόμμα (ποσοστό 21% και 158 έδρες στη βουλή).

---

⁶⁴⁶ Το δίκτυο του Γκιουλέν δραστηριοποιείται κυρίως στην Τουρκία, την Κεντρική Ασία, την Ρωσία και τα Βαλκάνια. Τα σχολεία, πανεπιστήμια και Μ.Μ.Ε. που εντάσσονται σε αυτό (π.χ. η εφημερίδα «Ζαμάν») έχουν αξία 10-15 δισεκατομμυρίων δολαρίων ενώ η επέκταση των δραστηριοτήτων του φθάνει και σε ξενοδοχεία και νοσοκομεία. Βλ. Soguk, 138. Ο Εσπόζιτο επισημαίνει ορθά ότι η δραστηριοποίηση έχει επεκταθεί στον Καύκασο, στο Πακιστάν, στο Αφγανιστάν, στην Μέση Ανατολή, στην Αφρική, στις ΗΠΑ, την ΕΕ αλλά και στη Λατινική Αμερική. Βλ. Esposito et al, 45. Οι Γουόλντμαν και Σαλισκάν επισημαίνουν ότι δραστηριοποιείται σε περισσότερες από 140 χώρες. Βλ. Waldman, Simon & Caliskan, Emre. (2017). *The "New Turkey" and Its Discontents* (Oxford: Oxford University Press), 62.

⁶⁴⁷ Eligur, 118.

⁶⁴⁸ Ibid, 148.

Μέχρι το 1991 κυβέρνησε για οκτώ χρόνια το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας (1983 – 1991) στο οποίο οφείλεται η πρώτη «ισλαμική» δράση, δεδομένου ότι ο Πρωθυπουργός Τουργκούτ Οζάλ ήταν θρησκευόμενος και μάλιστα ανήκε στο τάγμα των Ναξιμπεντίγια. Τα σουφικά τάγματα αποτελούσαν μέρος της δομής του κόμματος και μάλιστα οι Ναξιμπεντίγια αποτελούσαν για μεγάλο διάστημα «το ισχυρότερο λόμπυ της Τουρκίας».⁶⁴⁹ Επί Οζάλ κτίστηκαν τουλάχιστον 2.000 νέα τζαμιά στην Τουρκία. Οι νέοι που ακολουθούσαν «Κορανικές σπουδές» διπλασιάστηκαν στην δεκαετία του 1980. Οι δυο αυτές εξελίξεις βοήθησαν στην άνοδο του Πολιτικού Ισλάμ.

Η άνοδος του Κόμματος Κοινωνικής Προνοίας στην εξουσία προκάλεσε σεισμικές δονήσεις στην Τουρκία, παρά την συγκυβέρνησή του με το κοσμικό Κόμμα Ορθού Δρόμου. Βέβαια, πριν ανέλθει στην εξουσία, υιοθέτησε την αρχή «Δίκαια Τάξη» και στην προεκλογική περίοδο επικεντρώθηκε σε οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα και όχι στην θρησκεία ή την εξωτερική πολιτική. Όταν όμως έγινε Πρωθυπουργός, η ρητορική όσο και οι πολιτικές του Ερμπακάν ήταν «επικίνδυνες». Μιλούσε ανοικτά υπέρ της «μαντήλας», ήθελε να επιβάλλει τις καταργήσεις των τόκων και είχε ιδιόρρυθμη εξωτερική πολιτική, που ξέφευγε από τα δεδομένα δεκαετιών. Εξέφραζε την άποψη ότι απαιτείται «τζιχάντ» για την απελευθέρωση της Ιερουσαλήμ, ήταν εναντίον του NATO και της ΕΕ, υποστηρίζοντας την ανάγκη να δημιουργηθεί ένα «ισλαμικό NATO» και μια «Ισλαμική οικονομική κοινότητα» και έκανε ανοίγματα στο Ιράν, τη Λιβύη και το Ιράκ.⁶⁵⁰ Μέσα στις αλλαγές που επέβαλε ήταν η δημιουργία ενός «ισλαμικού αντίβαρου» των G-8, που ονόμασε D-8. Στο ανεπίσημο αυτό forum συμμετείχαν οι 8 πιο ανεπτυγμένες μουσουλμανικές χώρες, ήτοι η Τουρκία, η Αίγυπτος, η

---

⁶⁴⁹ Ibid, 120.

⁶⁵⁰ Βλ. Hardy, 130 και Rabasa & Larrabee, 44. Στον Eligur διαβάζουμε ότι «σύμφωνα με τον Ερμπακάν, η Δύση με την συνεργασία του Σιωνισμού εκμεταλλευόταν τον μουσουλμανικό κόσμο μέσα από εθνικούς και πολυεθνικούς θεσμούς και οργανώσεις (ανέφερε συγκεκριμένα την CIA, την Μοσάντ, τα Ηνωμένα Έθνη, το NATO, αλλά και τα Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα των Ηνωμένων Πολιτειών). Η καταπίεση των μουσουλμάνων γινόταν ήταν μέσω οικονομικών μέτρων (όπως οι κυρώσεις και οι αποκλεισμοί) είτε στρατιωτικά (από τις Αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις). Πάντα σύμφωνα με τον Ερμπακάν με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το NATO στοχοποίησε το Ισλάμ και τόσο οι ιμπεριαλιστές, όσο και οι Σιωνιστές κατηγορούσαν τους αντιιμπεριαλιστές Μουσουλμάνους ως Ισλαμιστές φονταμενταλιστές». Βλ. Eligur, 151.

Ινδονησία, η Μαλαισία, η Νιγηρία, το Ιράν, το Πακιστάν και το Μπανγκλαντές. Οι διακηρυγμένοι στόχοι του D-8 ήταν η επίτευξη παγκόσμιας ειρήνης, ο διάλογος για αποφυγή συγκρούσεων, η καταπολέμηση των «δυο μέτρων και δυο σταθμών» στην εξωτερική πολιτική με επίτευξη δικαιοσύνης, η απόλυτη ισότητα αντί της «προτεραιότητας», η συνεργασία αντί της εκμετάλλευσης, η επικράτηση της ελευθερίας, της δημοκρατίας και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο στρατός επενέβη αναίμακτα στις 28 Φεβρουαρίου 1997.⁶⁵¹ Αυτή τη φορά δεν επέβαλε δικτατορία, δεν προέβη σε συλλήψεις, δεν κινήθηκαν άρματα ή στρατιώτες στις πόλεις. Απλά εκδιώξε τον πρωθυπουργό και πρόεδρο του Κόμματος Κοινωνικής Πρόνοιας, Ερμπακάν, από την εξουσία «αναγκάζοντας» τους πολιτικούς να δημιουργήσουν μια κυβέρνηση χωρίς το «ισλαμικό» κόμμα και το 1998 το Συνταγματικό Δικαστήριο επίσημα έθεσε εκτός νόμου το κόμμα αυτό.⁶⁵² Επιπρόσθετα, η Δικαιοσύνη απαγόρευσε για πέντε χρόνια την ενασχόληση του Ερμπακάν με την πολιτική (όπως και σε άλλα πέντε ηγετικά στελέχη του κόμματος, τους δυο αντιπροέδρους και τρεις προβεβλημένους βουλευτές).

Ιδρύθηκε σχεδόν αμέσως το «ισλαμικό» Κόμμα της Αρετής, το οποίο προέβαλε ως στόχο την είσοδο στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις εξαιρετικές σχέσεις με την Δύση. Από την αρχή προσπάθησε να «αποβάλλει» την ισλαμική ταυτότητα και τοποθέτησε σε καίριες θέσεις στην κεντρική του επιτροπή αρκετές γυναίκες και μάλιστα «κοσμικές», ενώ εκφράστηκε απερίφραστα υπέρ της διατήρησης του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους. Το λάθος του κόμματος ήταν ότι επέτρεψε στις εκλογές του 1999 σε μια από τις τρεις γυναίκες βουλευτές του

---

⁶⁵¹ Ο Ερμπακάν είχε λάβει προειδοποιήσεις από το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας ήδη από το 1996 ότι αν δεν σταματήσει την «αντι-κοσμική» ρητορική ή/και συναφή μέτρα, ο στρατός θα επενέβαινε, σύμφωνα με το συνταγματικό του ρόλο. Μέχρι το 2005 το Συμβούλιο είχε 10 μέλη, τους 5 Αρχηγούς των Επιτελείων (Εθνικής Άμυνας, Στρατού, Ναυτικού, Αεροπορίας και Στρατοχωροφυλακής) και 5 «πολίτες» (τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τον Πρωθυπουργό και τους Υπουργούς Άμυνας, Εσωτερικών και Εξωτερικών). Τα τρία κορυφαία υπουργεία στη συγκυβέρνηση του Κόμματος Κοινωνικής Πρόνοιας και του Κόμματος Ορθού Δρόμου, είχαν στελέχη του τελευταίου. Συνεπώς το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας δεν είχε κανέναν ισλαμιστή, πέραν του Ερμπακάν. Ibid, 221.

⁶⁵² Οι ένοπλες δυνάμεις της Τουρκίας εκφράζουν τον «απόλυτο» κεμαλισμό. Παλαιότερα αρκούσε το να προσευχηθεί ένας στρατιωτικός σε τζαμί ή να φορέσει η σύζυγός του μαντήλα, για να αποταχθεί. Βλ. Esposito et al, 35.

να εισέλθει στο κοινοβούλιο φορώντας μαντήλα και να επιμένει να ορκιστεί έτσι. Αντέδρασε αμέσως όλη η κοσμική αντιπολίτευση, αλλά και το στρατοδικαστικό κατεστημένο. Το Κόμμα της Αρετής ετέθη εκτός νόμου το 2001. Τότε τα πιο παραδοσιακά στελέχη του ίδρυσαν το Κόμμα της Ευτυχίας και οι μεταρρυθμιστές το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ).⁶⁵³ Το δίδυμο που κυριαρχούσε στο ΑΚΡ ήταν ο Αμπντουλά Γκιουλ⁶⁵⁴ και ο Δήμαρχος Κωνσταντινούπολης και ιδιαίτερα επικοινωνιακός – σε επίπεδο χαρισματικό – Ρετσέπ Ταγίπ Ερντογάν. Ο τελευταίος γρήγορα επισκίασε όλα τα υπόλοιπα στελέχη και έγινε ο αδιαμφισβήτητος «ισλαμιστής» ηγέτης της Τουρκίας, αφού αποτελεί τον Πρόεδρο της χώρας από το 2014, έχοντας διατελέσει Πρωθυπουργός από το 2002 μέχρι την εκλογή του στον Προεδρικό θώκο.

β. Μετριοπαθής επιστροφή, κατευνασμός και ισλαμοποίηση

Μπορεί να διαλύθηκαν όλα τα ισλαμικά κόμματα μέχρι και το Κόμμα της Αρετής, όμως ο ισλαμισμός ως τάση είχε σημαντική άνοδο στην Τουρκία. Το 1997 οι Ισλαμιστές είχαν τον έλεγχο 19 εφημερίδων, 20 τηλεοπτικών σταθμών, 51 ραδιοφωνικών σταθμών, 110 περιοδικών, 500 ιδρυμάτων, 800 ιδιωτικών σχολείων, περισσότερων των 1.000 εταιρειών και 2.500 ενώσεων. Δεν πρέπει λοιπόν να μας προξενεί έκπληξη ότι το ΑΚΡ κατέλαβε την εξουσία με απίστευτη ορμή στις εκλογές του 2002, βγαίνοντας πρώτο σε ψήφους με ποσοστό 34,3%⁶⁵⁵

---

⁶⁵³ Είχε προηγηθεί ένα θυελλώδες Συνέδριο του κόμματος Αρετής, με δυο υποψηφίους προέδρους. Τον προωθούμενο από τον Ερμπακάν, Ρεσάι Κουτάν και τον μεταρρυθμιστή Αμπντουλά Γκιουλ (ο Ερντογάν δεν είχε δικαίωμα να είναι υποψήφιος), ο οποίος έχασε την προεδρία με μικρή διαφορά, αλλά οι πολιτική ρήξη των δυο ενδοϊσλαμικών παρατάξεων ήταν αγεφύρωτη. Βλ. Hale, William & Ozbudun, Egrun. (2009). *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey* (London: Routledge), 5. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι «μεταρρυθμιστές» ήθελαν να μην αλλάξουν το «σύστημα», αλλά να παίξουν απόλυτα το πολιτικό παιχνίδι σύμφωνα με τους κανόνες της κοσμικής Τουρκίας. Θεωρούσαν και ορθά ότι μόνο αφού καταλάβουν και εδραιωθούν στην εξουσία θα μπορούσαν να κάνουν σταδιακές αλλαγές.

⁶⁵⁴ Από το 2002 που εξελέγη το ΑΚΡ μέχρι το 2003 διετέλεσε Πρωθυπουργός (ακόμα απαγορευόταν στον Ερντογάν να ασχοληθεί με τα κοινά), κατόπιν έγινε υπουργός εξωτερικών και από το 2007 έως το 2014 έγινε ο πρώτος «ισλαμιστής» Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας.

⁶⁵⁵ Σε μελέτη του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας το 1995 είχε υπολογιστεί ότι αν δεν γίνει ανάσχεση του Πολιτικού Ισλάμ, εντός πενταετίας (ήτοι, το 2000) θα είχε ισχύ 34%. Είναι εντυπωσιακό ότι το 2002 στις εκλογές το ΑΚΡ έφθασε στο φαινομενικά «απίστευτο» 34,3%, που ανέμενε ο στρατός. Βλ. Eligur, 223.

και καταλαμβάνοντας 363 από τις 550 έδρες στο κοινοβούλιο, που του εξασφάλισαν αυτοδύναμη κυβέρνηση. Αντίθετα, οι «παραδοσιακοί» Ισλαμιστές του Κόμματος της Ευτυχίας συγκέντρωσαν το πενιχρό 2,5%. Για μεγάλο χρονικό διάστημα το AKP απέφυγε να συγκρουστεί με το «βαθύ κράτος», το κεμαλικό στρατοδικαστικό κατεστημένο. Άλλωστε μέχρι σήμερα δεν αυτοπροσδιορίζεται ως «ισλαμικό» κόμμα για ευνόητους λόγους.⁶⁵⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το θέμα της θανατικής ποινής, την οποία κατήργησε το 2004, αλλά σήμερα θέλει να επαναφέρει.⁶⁵⁷ Την ίδια εποχή το AKP είδε τις αντιδράσεις που προκάλεσε εντός και εκτός χώρας μια προσπάθεια για ποινικοποίηση της μοιχείας και την απέφυγε. Για το θέμα της θρησκείας ο Ερντογάν δήλωσε ότι «παρότι θεωρούμε σημαντική τη θρησκεία ως κοινωνική αξία, δε νομίζουμε ότι είναι πρέπον να διεξάγεις πολιτική μέσα από τη θρησκεία, να προσπαθείς να μετατρέψεις ιδεολογικά την κυβέρνηση με χρήση της θρησκείας ή να καταφεύγεις σε δραστηριότητες βασισμένες σε θρησκευτικά σύμβολα. Το να μετατρέψεις τη θρησκεία σε όργανο πολιτικής και να υιοθετήσεις πολιτικές αποκλεισμού στο όνομα της θρησκείας, πλήττει όχι μόνο τον πολιτικό πλουραλισμό αλλά και την ίδια την θρησκεία. Η θρησκεία αποτελεί ιερή και συλλογική αξία».⁶⁵⁸

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επεξηγήσουμε ότι στην Τουρκία δεν υπάρχει ένα απλό δίπολο Κεμαλιστών – Ισλαμιστών. Η γείτονας χώρα έχει τρεις βασικούς πυλώνες εξουσίας και νομιμότητας.⁶⁵⁹ Ο πρώτος είναι το Ισλάμ, το οποίο βρισκόταν σε ύπωση ή καταπίεση πριν τους Ερμπακάν - Ερντογάν. Δεύτερος πυλώνας είναι η κεμαλική παράδοση που εκπροσωπεί το στρατο-δικαστικό κατεστημένο. Οι «Κεμαλιστές», που αποτελούν και το επονομαζόμενο «βαθύ κράτος», έχουν πρόσφατα υποστεί συντριβή, με πολλούς ανώτατους αξιωματικούς

---

⁶⁵⁶ Rabasa & Larrabee, ix.

⁶⁵⁷ Hale & Ozbudun, 55.

⁶⁵⁸ Esposito et al, 37. Παλαιότερες δηλώσεις του από την εποχή που εξελέγη δήμαρχος Κωνσταντινούπολης το 1994, δείχνουν ότι ο στόχος του ήταν η ισλαμοποίηση της πόλης (και της χώρας) και σταθερή του αναφορά η «σαρία». Βλ. Salih, 214.

⁶⁵⁹ Ahmadi, Hossein Mofid. (2015). "Turkey's Foreign Policy After Arab Spring: An Identity-based Approach Analysis", *Iran Review*, 28 Φεβρουαρίου. Ο Δρ. Αχμάντι χαρακτηρίζει τον Κεμαλικό πυλώνα ως «Τουρκικό».

και δικαστικούς λειτουργούς ακόμα στη φυλακή. Τρίτος πυλώνας είναι οι Ευρωπαίοι, που τότε συντάσσονται με τον Ερντογάν στο πλαίσιο της ανάγκης μεγαλύτερου εκσυγχρονισμού και ευρωπαϊκής πορείας και τότε με τους Κεμαλιστές, όταν βλέπουν το μετριοπαθές Ισλάμ να εμφανίζει σκληροπυρηνικές τάσεις. Πέρα από αυτές, πρέπει να αναφερθούν δυο μικρότερες αλλά ισχυρές ομάδες (επιπέδου 20%) που επηρεάζουν επίσης την πολιτική σκηνή και αλλάζουν συμμαχίες: Οι Κούρδοι στην αρχή ήταν σύμμαχοι και νυν αντίπαλοι του ΑΚΡ αλλά και οι Αλεβίτες άλλοτε στηρίζουν τους Κεμαλιστές (φοβούμενοι το «ορθόδοξο» Ισλάμ), άλλοτε περιμένοντας «θρησκευτικό άνοιγμα» τον Ερντογάν και άλλοτε για πολιτικούς λόγους τους Ευρωπαίους. Όπως επισημαίνουν οι Εσπόζιτο, Σον και Βολ το ΑΚΡ ψήφισαν πέραν των ισλαμιστών, συντηρητικοί, οικονομικά φιλελεύθεροι ακόμα και εθνικιστές. Επίσης επειδή υπήρχε μια γενιά σημαντικών στελεχών με σπουδές στην Ευρώπη (όπως οι Μπαμπατσάν, Γκιουλ και Αρίντζ) δημιουργήθηκε μια υβριδική ταυτότητα στο κόμμα, ταυτόχρονα τουρκική, ισλαμική και Δυτική.⁶⁶⁰ Το σημαντικότερο στο οποίο θα επανέλθουμε αναλυτικότερα, είναι ότι οι ίδιοι οι ισλαμιστές βρίσκονται σε κατάσταση «εμφυλίου» λόγω της σύγκρουσης του Ερντογάν με τον μεγιστάνα της εκπαίδευσης και των ΜΜΕ που ζει μόνιμα στις ΗΠΑ, μιάμη Φετουλά Γκιουλέν.⁶⁶¹

Έχοντας την στήριξη των Ευρωπαίων, των Κούρδων και κάποιων Αλεβιτών (ποτέ δεν κατόρθωσε να κερδίσει την ψήφο της πλειοψηφίας των Αλεβιτών),⁶⁶² αντί να φθαρεί από την εξουσία που άσκησε με απόλυτο τρόπο, στις εκλογές του 2007 πέτυχε ακόμα σαρωτικότερη νίκη, αυξάνοντας κατά δώδεκα

---

⁶⁶⁰ Esposito et al, 38.

⁶⁶¹ Παρότι ο Γκιουλέν απορρίπτει τον σουφισμό και ακολουθεί το «ορθόδοξο» σουνιτικό χαναφικό Ισλάμ, το κίνημά του έχει τις ρίζες του στον ιδρυτή και σείχη του σουφικού τάγματος του Νουρτσούκ, Σαϊντ Νούρσι (1873 – 1960), συγγραφέα της δημοφιλούς ανάλυσης του Κορανίου των 6.000 σελίδων που τιτλοφορείται «το μήνυμα του φωτός». Βασική του διδαχή είναι ότι η έχει περάσει ανεπιστρεπτή η εποχή της διάδοσης της πίστης με «τζιχάντ του σπαθιού» και πλέον έχουμε περάσει στη «τζιχάντ του λόγου». Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Νούρσι αποτέλούσε υπέρμαχο των δικαιωμάτων των Ελλήνων και των Αρμενίων. Βλ. Rabasa & Larrabee, 15.

⁶⁶² Το ΑΚΡ προωθεί το σουνιτικό χαναφικό Ισλάμ εις βάρος των υπολοίπων και ιδιαίτερα των Αλεβιτών και γι' αυτό υπήρχε και παρέμβαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που έδωσε το 2007 αυστηρή οδηγία στην Άγκυρα να είναι πιο αμερόληπτη κατά την διδασκαλία των θρησκευτικών. Βλ. Saleem, 211.

ποσοστιαίες μονάδες τη δύναμή του. Ένας από τους λόγους της επικράτησης ήταν ότι οι ανωτέρω κύκλοι φοβόντουσαν μια ακόμα δικτατορία, αφού οι στρατιωτικοί ηγέτες (όπως οι στρατηγοί Μπασμπούγκ και Μπουγιουκανίτ) μιλούσαν ανοικτά το 2006 για «ισλαμιστικό κίνδυνο».⁶⁶³ Τότε ετέθησαν τέσσερα πιθανά σενάρια αντίδρασης αλλά και μελλοντικής πορείας της χώρας. Το πρώτο ήταν να συνεχίσει ο Ερντογάν και μάλιστα εντατικοποιήσει τις προσπάθειες ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ και να γίνει ακόμα πιο αξιόπιστος σύμμαχος στο ΝΑΤΟ για να διασκεδάσει τις ανησυχίες για «ισλαμοποίηση» της χώρας. Το δεύτερο να ακολουθήσει πιο ανεξάρτητη πολιτική, συμπεριλαμβανομένων ρήξεων με τις ευρωατλαντικές δομές σε μια προσπάθεια σταδιακής ισλαμοποίησης, το τρίτο να γίνει δικαστική παρέμβαση για να τεθεί το ΑΚΡ εκτός νόμου και το τέταρτο να γίνει πραξικόπημα για να ανατραπεί.⁶⁶⁴

Τελικά έλαβαν χώρα σε διαφορετικό χρόνο όλα τα ανωτέρω. Η προσέγγιση με την ΕΕ και η προσπάθεια της επίδειξης πνεύματος συνεργασίας με το ΝΑΤΟ οδηγήθηκε γρήγορα σε αποτυχία, αφού οι Ευρωπαίοι εταίροι δεν φάνηκαν διατεθειμένοι να προχωρήσουν στην ένταξη της Τουρκίας, ενώ και το ΝΑΤΟ δεν φάνηκε να εκτιμά υποχωρήσεις όπως στο θέμα της Λιβύης. Τα σενάρια της δυναμικής αντίδρασης του βαθέως κράτους έλαβαν χώρα, πρώτα με την αντίδραση του δικαστικού κατεστημένου το 2008, όπου παραλίγο να κλείσει το ΑΚΡ από το Συνταγματικό Δικαστήριο.⁶⁶⁵ Συγκεκριμένα, τον Ιούνιο το Συνταγματικό Δικαστήριο είχε αποτρέψει την είσοδο της μαντήλας στο πανεπιστήμιο ως αντισυνταγματικό μέτρο, όμως στο τέλος Ιουλίου δεν έθεσε εκτός νόμου το ΑΚΡ με ψήφους 6-5, κάτι που αποτέλεσε τεράστια νίκη του Ερντογάν.⁶⁶⁶ Το δικαστήριο απλά έψεξε το ΑΚΡ, του έκανε συστάσεις, του επέβαλε πρόστιμο και κατέθεσε στο σκεπτικό του την δημοφιλία του κόμματος,

---

⁶⁶³ Eligur, 253.

⁶⁶⁴ Rabasa & Larrabee, x – xiii.

⁶⁶⁵ Soguk, 104.

⁶⁶⁶ Bokhari & Senzai, 178. Η ΕΕ στάθηκε στο πλευρό του Ερντογάν και του ΑΚΡ και εναντίον τυχόν αποβολής του από τα εκλογικά πράγματα με δηλώσεις του Επιτρόπου Όλι Ρεν και του Υψηλού Εκπροσώπου της Κοινής Πολιτικής Εξωτερικών και Ασφάλειας, Χαβιέ Σολάνα. Βλ. Eligur, 268.

την προσήλωση στον στόχο της ΕΕ και το ότι ως κόμμα δεν ήταν βίαιο.

Έχει ενδιαφέρον ότι παράλληλα με την εκδίκαση της υπόθεσης για πιθανό οστρακισμό του ΑΚΡ από την πολιτική ζωή, ο Ερντογάν ένιωθε τόσο ισχυρός ώστε να αντεπιτεθεί, μέσω του τότε συμμάχου του, μεγιστάνα Φετουλά Γκιουλέν. Το δίκτυο του Γκιουλέν είχε αρκετά στελέχη στο στρατοδικαστικό κατεστημένο, τα οποία όταν έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ του «ισλαμισμού» και του «βαθέως κράτους», πρόδωσαν το τελευταίο. Αποκαλύφθηκε μια συνωμοσία για ανατροπή της κυβέρνησης του ΑΚΡ, το περίφημο σκάνδαλο «Εργκένεκον».⁶⁶⁷ Από τον Ιούνιο του 2007 έως τον Ιούνιο του 2009 έλαβαν χώρα 13 κύματα συλλήψεων περισσότερων των 300 υψηλόβαθμων στελεχών του στρατού, της αστυνομίας, της δημοσιογραφίας, της πολιτικής (βουλευτές) και της ακαδημαϊκής κοινότητας.⁶⁶⁸ Στις δίκες που ακολούθησαν κρίθηκαν ένοχοι 253 από αυτούς. Χαρακτηριστικά, ο στρατηγός Κιουτσούκ καταδικάστηκε σε δις ισόβια κάθειρξη.

Το 2010 ως συνέχεια του σκανδάλου «Εργκένεκον» ήρθε στην επιφάνεια το σχέδιο «Βαριοπούλα» («Μπαλυόζ»), ένα σχέδιο αποσταθεροποίησης της εσωτερικής και εξωτερικής κατάστασης με προβοκάτσια, ώστε να χρειαστεί να παρέμβει ο στρατός, πάντα για να ανατρέψει τον Ερντογάν.⁶⁶⁹ Θα λάμβαναν χώρα «στημένες» τρομοκρατικές ενέργειες και επεισόδια με την Ελλάδα στο Αιγαίο. Τρεις πρώην Αρχηγοί Επιτελείων οδηγήθηκαν στη φυλακή και εκατοντάδες αξιωματικοί ακολούθησαν την τύχη τους.⁶⁷⁰ Η καταδίωξη των στρατιωτικών έφθασε σε απίστευτο βαθμό όταν καταδικάστηκε ο πρώην Αρχηγός Γενικού

---

⁶⁶⁷ Αποτελούσε την κωδική ονομασία του σχεδίου ανατροπής του Ερντογάν και αναφέρεται σε μια μυθική τοποθεσία, την «κοιλιάδα Εργκένεκον» στην Κεντρική Ασία, όπου μια λύκαινα κάποτε έσωσε το τουρκικό έθνος. Βλ. Filii, *From Deep State to Islamic State*, 8

⁶⁶⁸ Μέσα στα ονόματα των συλληφθέντων, ο εκδότης της Τζουμχουριέτ, ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, ο Γενικός Γραμματέας του Εργατικού Κόμματος και απόστρατοι στρατηγοί όπως οι Κιλίντς, Γιαβούζ και Σενέλ. Βλ. Eligur, 271.

⁶⁶⁹ Το σκάνδαλο έφερε στο φως η εφημερίδα «Ταράφ», με έγγραφο 5.000 σελίδων που εκλάπη από το Γενικό Επιτελείο Στρατού και περιέγραφε κινήσεις αποσταθεροποίησης της χώρας, από πολιτικές δολοφονίες και εμπρησμούς σε τζαμιά μέχρι επεισόδιο με την Ελλάδα. Βλ. Waldman & Caliskan, 36.

⁶⁷⁰ Στους Αρχηγούς Ναυτικού (Οζντέν Ορνέκ), Αεροπορίας (Ιμπραήμ Φιρτίνα) και Στρατού Ξηράς (Σετίν Ντογκάν) επεβλήθη εικοσαετής κάθειρξη. Περίπου 300 αξιωματικοί καταδικάστηκαν σε μικρότερες ποινές. Βλ. Filii, *From Deep State to Islamic State*, 10.

Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, ο δημοφιλής Στρατηγός Ίλκερ Μπασμπούγκ, σε ισόβια κάθειρξη. Πάντως και στα δυο προαναφερθέντα σκάνδαλα, οι καταδίκες ήταν υπό το κράτος πολιτικής πίεσης και βασίζονταν σε ψεύδη, ανακρίβειες, φήμες, παραλογισμούς και ανεργμάτιστες εικασίες.⁶⁷¹

Την ίδια χρονιά που ο Ερντογάν είχε επιβληθεί των στρατιωτικών, μέσα από συνταγματικό δημοψήφισμα (12 Σεπτεμβρίου 2010), μπόρεσε να επιβληθεί και στη Δικαιοσύνη, που πλέον δεν θα δρούσε ανεξέλεγκτα. Με τις μεταρρυθμίσεις του το ΑΚΡ άλλαξε τη σύνθεση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, επέβαλε τον δημοκρατικό έλεγχο της Δικαιοσύνης από την Κυβέρνηση και έθετε καθαρά την πολιτική εξουσία υπεράνω της στρατιωτικής, ουσιαστικά αφαιρώντας τον «συνταγματικό ρόλο» των ενόπλων δυνάμεων και μειώνοντας τις αρμοδιότητες του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας.⁶⁷²

Τον Ιούνιο του 2011 το ΑΚΡ, απόλυτος κυρίαρχος του παιχνιδιού, ξανακέρδισε τις εκλογές με το απίστευτο ποσοστό 49,83% που του εξασφάλισε 327 έδρες στο κοινοβούλιο. Την περίοδο όμως της παντοδυναμίας του άρχισε να εκτροχιάζεται πλήρως τόσο η φιλοευρωπαϊκή του ρητορική όσο και η δημοκρατία. Κάνοντας δριμεία κριτική στην ΕΕ, βρήκε αφορμή να «παγώσει» όλες τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις.⁶⁷³ Διολισθαίνοντας ακόμα περισσότερο, δυο χρόνια μετά την τρίτη του επανεκλογή, προέβη σε καταστολή καθιστικών διαμαρτυριών με περισσότερους από 8 νεκρούς, 5.000 συλλήψεις και 8.000 τραυματίες, θυμίζοντας εποχές δικτατορίας.⁶⁷⁴ Οι Τούρκοι πολίτες που διαμαρτύρονταν χαρακτηρίστηκαν πράκτορες της Μοσάντ και της CIA. Ο αυταρχισμός του Ερντογάν, η ασυδοσία και διαφθορά της εξουσίας, τα ανοίγματα του ΑΚΡ σε Αλεβίτες⁶⁷⁵ και Κούρδους αλλά και ο προσανατολισμός της

---

⁶⁷¹ Waldman & Caliskan, 37.

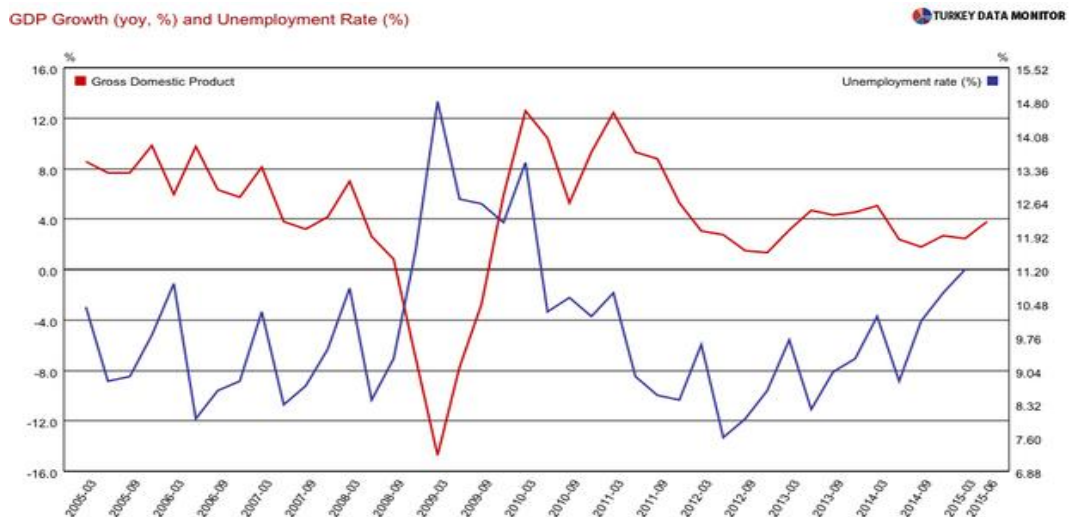
⁶⁷² Saleem, 48-49.

⁶⁷³ Epsosito et al, 41.

⁶⁷⁴ Αναφορά στα γεγονότα που ξεκίνησαν στο Πάρκο Γκεζί της πλατείας Ταξίμ στην Κωνσταντινούπολη και επεκτάθηκαν σε αρκετά αστικά κέντρα. Οι διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις ξεκίνησαν στις 27 Μαΐου 2013 και διήρκεσαν περίπου τρεις μήνες. Ibid, 43.

⁶⁷⁵ Ο Ερντογάν στις 11 Ιανουαρίου 2008 και στις 6 Ιανουαρίου 2009 παραβρέθηκε στο ετήσιο δείπνο-μνημόσυνο των Αλεβιτών για το θάνατο του Χουσεΐν στην Καρμπάλα, το

εξωτερικής πολιτικής με πλήρη ρήξη με το Ισραήλ και τις ΗΠΑ, οδήγησε σε ένα ενδοϊσλαμικό εμφύλιο μεταξύ των οπαδών του Γκιουλέν και του κυρίως ΑΚΡ.⁶⁷⁶ Ο «πόλεμος» είχε πολλά «θύματα». Τα Μ.Μ.Ε. που ανήκαν στον Γκιουλέν διέρρηξαν σκάνδαλα στα οποία εμπλέκονταν στενοί συνεργάτες του Ερντογάν, αλλά και η οικογένειά του, με αποτέλεσμα να συλληφθούν ένας διευθυντής τράπεζας και τρεις γιοί πρωτοκλασάτων υπουργών, τους οποίους ο Ερντογάν αναγκάστηκε να αποπέμψει.⁶⁷⁷

Σχήμα 43: Επιδόσεις της κυβέρνησης του ΑΚΡ σε ρυθμούς ανάπτυξης και ποσοστό ανεργίας. Πηγή: <http://www.hurriyetdailynews.com>

Από το 2013, ο Ερντογάν δεν ένιωθε πια απειλή από το στρατοδικαστικό κατεστημένο, αλλά από τον Γκιουλέν. Όταν τον Μάρτιο του 2014 αποφυλακίστηκε ο Μπασμπούγκ με την αιτιολογία ότι είχαν καταπατηθεί τα νομικά του δικαιώματα, ο Ερντογάν αντέδρασε με το να τηλεφωνήσει αμέσως στον πρώην Αρχηγό και να τον συγχαρεί, εκφράζοντας μάλιστα αμφιβολίες για το

σημαντικότερο γεγονός στην ιστορία των Σιϊτών, ερχόμενος σε σύγκρουση με πολλούς συντηρητικούς Σουνίτες. Σε τελική ανάλυση βέβαια το ΑΚΡ δεν ικανοποίησε τα αιτήματα των Αλεβιτών, που θεωρούν ότι δεν έχουν την ίδια αντιμετώπιση με τους Σουνίτες στην Τουρκία. Βλ. Hale & Ozbudun, 78-79.

⁶⁷⁶ Ο Γκιουλέν έχει σκληροπυρηνική στάση κατά των Κούρδων, για τους οποίους θεωρεί ότι οφείλουν και συγγνώμη στο τουρκικό έθνος. Επίσης δεν αποδέχεται τους Αλεβίτες, αλλά και ως εθνικιστής θεωρεί ότι η Τουρκία έχει προσφέρει περισσότερα στο Ισλάμ από ότι οι Άραβες, οι οποίοι ιστορικά έβλαψαν το αληθινό Ισλάμ. Βλ. Soguk, 141.

⁶⁷⁷ Ibid, 13.

κατά πόσο υπήρχε σκάνδαλο «Εργκένεκον» ή «Βαριοπούλας» και δεν ήταν κάτι κατασκευασμένο από Γκιουλενιστές. Τελικά, σταδιακά, αποφυλακίστηκαν όλοι οι στρατιωτικοί που είχαν εμπλακεί στην «Εργκένεκον» και την «Βαριοπούλα» ενώ αποδείχθηκε ότι μέρος των «αποδείξεων» για την καταδίκη τους ήταν χαλκευμένο.⁶⁷⁸ Οι δικαστές που ήταν αντίπαλοι του Ερντογάν στις υποθέσεις διαφθοράς ήταν οι ίδιοι που είχαν καταδικάσει τους αντιπάλους του Τούρκου ηγέτη για τα προαναφερθέντα σκάνδαλα, συνεπώς θα ήταν καλό να τους απαξιώσει ως όργανα του Γκιουλέν. Το Συνταγματικό Δικαστήριο είχε αλλάξει σύνθεση μετά την εκλογή του Γκιουλ. Συνεπώς, μέχρι το 2014, 11 από τους 17 δικαστές του ήταν προσωπικές επιλογές του «ισλαμιστή» Προέδρου (συνεπώς και του Ερντογάν). Ο Ερντογάν ξεκαθάρισε και το εσωκομματικό τοπίο από ισχυρές προσωπικότητες. Λίγο πριν τις προεδρικές εκλογές του 2014 έκανε το Συνέδριο του ΑΚΡ μια μέρα πριν παραδώσει τα καθήκοντά του ο Γκιουλ, ώστε να μην μπορεί να γίνει πρόεδρος του κόμματος και πρωθυπουργός.⁶⁷⁹ Τον Μάιο του 2016 ο νέος Πρόεδρος, Ερντογάν, ανάγκασε τον Πρωθυπουργό Αχμέτ Νταβούτογλου να παραιτηθεί, αφού διαφωνούσαν σε διάφορα ζητήματα. Ο Νταβούτογλου ήθελε να ασχοληθεί με το θέμα της πάταξης της διαφθοράς που άγγιζε τον Ερντογάν σε προσωπικό επίπεδο, ήθελε να ξαναβρεί επαφή με τους Κούρδους, θεωρούσε σημαντική την συμφωνία για το προσφυγικό με την ΕΕ και να αλλάξει τον ρυθμό συγγραφής (και κάποια θέματα) του νέου Συντάγματος της χώρας.⁶⁸⁰

Την 1 Ιουνίου 2015 το ΑΚΡ κέρδισε τις εκλογές χωρίς απόλυτη πλειοψηφία και η αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης οδήγησε σε δεύτερες εκλογές το Νοέμβριο του 2015, που το ΑΚΡ ξαναθριάμβευσε. Η σημαντικότερη νίκη όμως εναντίον όλων των πολιτικών αντιπάλων του Ερντογάν επετεύχθη με το

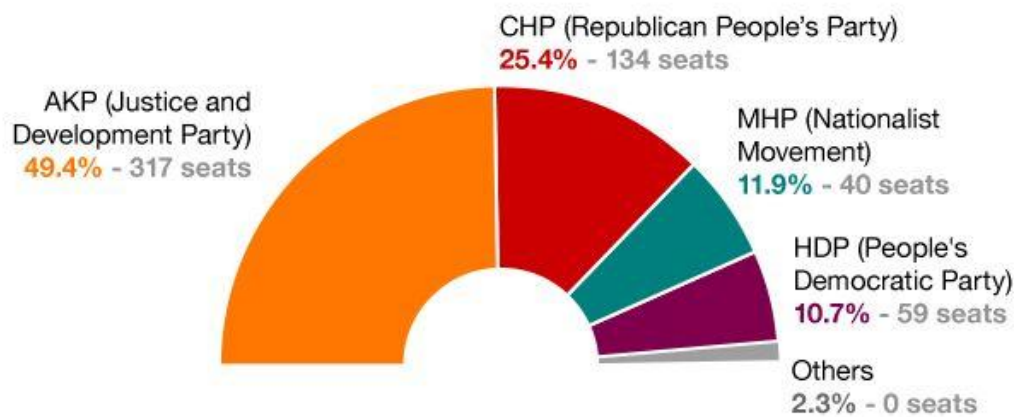
⁶⁷⁸ Waldman & Caliskan, 36.

⁶⁷⁹ Ο Γκιουλ είχε διαφορετικές απόψεις και μπορούσε να φέρνει αντιρρήσεις στον Ερντογάν. Η πολιτική της Τουρκίας στην Συρία και η αντιμετώπιση των διαδηλωτών στο πάρκο Γκεζί ήταν δυο από τα θέματα που διαφώνησαν ανοικτά. Ibid, 116.

⁶⁸⁰ Ibid, 92. Ο Πανεπιστημιακός Καθηγητής Νταβούτογλου, συγγραφέας του βιβλίου «Στρατηγικό Βάθος», αποτελεί τον ιθύνοντα νου πίσω από την εξωτερική πολιτική του ΑΚΡ, αφού υπήρξε σύμβουλος εξωτερικής πολιτικής του Ερντογάν (2003-2009), υπουργός εξωτερικών (2009-2014) και κατόπιν πρόεδρος του ΑΚΡ και Πρωθυπουργός μέχρι το Μάιο του 2016. Ο Νταβούτογλου αντικαταστάθηκε από τον βουλευτή και υπουργό επί 14 χρόνια, Μπιναλί Γιλντιρίμ, ο οποίος θεωρείται απόλυτα αφοσιωμένος στον Ερντογάν.

αποτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016 και τις προγραφές που ακολούθησαν έναντι στρατιωτικών, δικαστικών και συνολικά τόσο Κεμαλιστών όσο και γκιουλενιστών. Οι τελευταίοι χαρακτηρίστηκαν ως τρομοκράτες και το δίκτυο «Χιζμέτ» ως τρομοκρατική οργάνωση με την επωνυμία FETO. Οι οπαδοί και το δίκτυο του Γκιουλέν διώχθηκαν και σε άλλες χώρες, όπου η Τουρκία είχε τη δυνατότητα πίεσης, με χαρακτηριστικότερη περίπτωση το Πακιστάν και το Αζερμπαϊτζάν, που έκλεισαν τα περισσότερα Γκιουλενιστικά σχολεία. Ο Πρόεδρος Αλίγιεφ του Αζερμπαϊτζάν, μετά από επίσκεψη του Ερντογάν, έκλεισε και το «γκιουλενιστικό» Πανεπιστήμιο Γκαφγκάζ.⁶⁸¹

Turkish election results

Note: Minimum 10% of votes required for a seat

Source: Andolu Agency

Σχήμα 44: Αποτελέσματα τελευταίων βουλευτικών εκλογών στην Τουρκία.

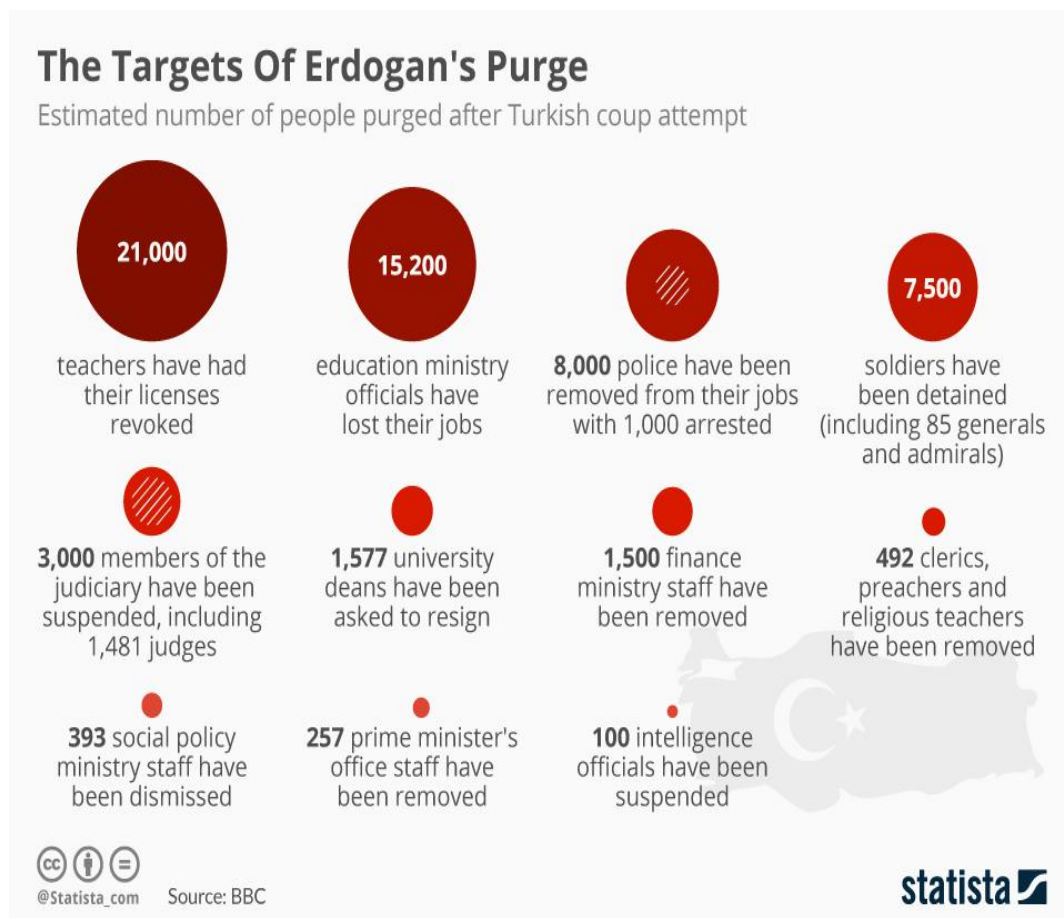
Πηγή: <http://www.bbc.com>

Το AKP έχασε μια ιστορική ευκαιρία να ενώσει τη χώρα εναντίον των ακραίων στοιχείων μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα. Η κήρυξη της χώρας σε κατάσταση ανάγκης και ο διωγμός δεκάδων χιλιάδων Τούρκων οδήγησε σε μεγαλύτερο διχασμό.⁶⁸² Πέραν του διχασμού, οι διωγμοί επηρέασαν το δικαστικό

⁶⁸¹ Kamrava, Mehran. (2017). *The Great Game in West Asia: Iran, Turkey and the South Caucasus* (Oxford: Oxford University Press), 199.

⁶⁸² Grigoriadis, Ioannis N. (2018). *Democratic Transition and the Rise of Populist Majoritarianism: Constitutional Reform in Greece and Turkey* (New York: Palgrave/MacMillan), 93.

σύστημα, το στρατό και την γραφειοκρατία, που αν και δεν παρέλυσαν υπέστησαν ανυπολόγιστη ζημιά. Σύμφωνα με τους Γουόλντμαν και Σαλίσκάν «περισσότερο από το 40% των αξιωματικών αντικαταστάθηκαν». Σύμφωνα με την ίδια πηγή σε λιγότερο από ένα μήνα περισσότεροι από 60.000 Τούρκους είχαν χάσει τη δουλειά τους, συλληφθεί ή φυλακιστεί.⁶⁸³ Το Βρετανικό BBC στις 25 Ιουλίου 2016 και με την διαδικασία της «κάθαρσης» σε εξέλιξη επεσήμανε ότι έχουν χάσει τη δουλειά τους 21.000 δάσκαλοι, περισσότεροι από 15.000 υπάλληλοι στον χώρο της παιδείας, 8.000 αστυνομικοί, 7.500 στρατιωτικοί (σαφέστατα υπερβολικά μικρή εκτίμηση) και 3.000 δικαστικοί λειτουργοί.⁶⁸⁴

Σχήμα 45: Στόχοι των Ερντογανικών διώξεων μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα.

Πηγή: <https://www.statista.com/chart/5333/the-targets-of-erdogans-purge/>

Αξίζει να σημειωθεί επίσης η δυσαρέσκεια και ο διχασμός που

⁶⁸³ Waldman & Caliskan, 45, 101.

⁶⁸⁴ McCarthy, Niall. (2016). "The Targets of Erdogan Purge", *BBC*, 25 Ιουλίου.

δημιούργησε η κατασκευή του νέου Προεδρικού μεγάρου, χιλίων δωματίων και κόστους μεγαλύτερου από 600 εκατομμύρια δολάρια ή η προσπάθεια (όχι απλά απειλή) απαγόρευσης/ καταστολής του YouTube και του Twitter, που πολλάκις έχουν στιγμιαία «κοπεί».

Επιπρόσθετα, ο Ερντογάν έχει οδηγήσει την Τουρκία σε ένα «υπερπροεδρικό» μοντέλο στο οποίο ο Πρόεδρος δεν έχει μόνο τις κλασσικές αρμοδιότητες μιας προεδρικής δημοκρατίας τύπου Γαλλίας ή Η.Π.Α., αλλά είναι ο απόλυτος ρυθμιστής της πολιτικής ζωής, αφού θα μπορεί να διαλύει όποτε θέλει το κοινοβούλιο, ενώ θα μπορεί και να εκδίδει προεδρικά διατάγματα χωρίς τη συγκατάθεση ούτε της κυβέρνησης, ούτε του κοινοβουλίου.⁶⁸⁵ Για να αλλάξει το σύστημα το ΑΚΡ συμάχησε με το ακροδεξιό Κόμμα Εθνικής Δράσης και με κοινή πρόταση και την απαιτούμενη κοινοβουλευτική πλειοψηφία προέβησαν σε δημοψήφισμα. Το δημοψήφισμα έλαβε χώρα στις 16 Απριλίου 2017 και ανέδειξε τον βαθύ διχασμό της τουρκικής κοινωνίας. Εν μέσω διαμαρτυριών για εκτεταμένη νοθεία, ο Ερντογάν «πέρασε» τις αλλαγές που επιθυμούσε με ποσοστό 51,4%.

Η Τουρκία του 2018 δεν έχει τη σταθερότητα παλαιότερων ετών και ιδιαίτερα της εποχής της παντοκρατορίας του Ερντογάν. Τα βασικά της προβλήματα είναι το έλλειμμα δημοκρατίας και οι αντιδράσεις που προκαλεί, η διαφαινόμενη οικονομική στασιμότητα με προοπτικές παρακμής σε συνδυασμό με τη διαφθορά, οι τριβές από την διαφαινόμενη έστω και μετριοπαθή ισλαμοποίηση της κοινωνίας, ο ανοικτός «ενδοϊσλαμικός» πόλεμος μεταξύ του Ερντογάν και του Γκιουλέν και η πάντα ανοικτή πληγή των μειονοτήτων με ξεχωριστής βαρύτητας θέμα το Κουρδικό. Συνδυαστικό κρίκο της εσωτερικής και της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας αποτελεί το Κουρδικό πρόβλημα. Παρά τις διάφορες εκκλήσεις του Αμπντουλά Οτσαλάν για κατάθεση των όπλων από το ΡΚΚ, ο κουρδικός αγώνας συνεχίζεται. Οι Κούρδοι στην Τουρκία είναι τουλάχιστον 18% του συνολικού πληθυσμού, και ζητούν πλέον μεγάλο βαθμό αυτονομίας (αντί της

---

⁶⁸⁵

Grigoriadis, 61.

ανεξαρτησίας).⁶⁸⁶

Οι «κοσμικοί» Τούρκοι και το στρατοδικαστικό κατεστημένο φοβούνται ότι η χώρα θα «ισλαμοποιηθεί». Η κυβέρνηση περνά μικτά μηνύματα. Ο Ερντογάν στις 9 Ιανουαρίου 2018 ήταν στα θυρανοίξια ορθόδοξης εκκλησίας στη Κωνσταντινούπολη, ενώ κατά την παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας τον Μάρτιο του 2012, ψήφισε έναν πρωτοποριακό νόμο κατά της ενδοοικογενειακής βίας, ενός φαινομένου συνηθισμένου σε αρκετές μουσουλμανικές χώρες και κοινωνίες. Από την άλλη πλευρά, πέρασε νόμο για να απαγορεύσει τις εκτρώσεις μετά από τις πρώτες 10 εβδομάδες της κύησης, κάνοντας βήματα πίσω από την νομοθεσία της δεκαετίας του 1980 που επέτρεπε της εκτρώσεις στην χώρα. Μάλιστα, πρακτικά δημιουργεί πολλά εμπόδια και δεν επιτρέπει τις εκτρώσεις σε δημόσια νοσοκομεία. Τον Μάιο του 2013 ψήφισε ένα νόμο για τον περιορισμό της κατανάλωσης και πώλησης αλκοόλ.⁶⁸⁷

Από τον Ιούνιο του 2016 και μέχρι σήμερα ο Ερντογάν διολισθαίνει σε πιο ισλαμική ρητορική. Εκείνο το μήνα εξαγρίωσε τμήμα της κοινωνίας δηλώνοντας ότι οι γυναίκες που προτιμούν την επαγγελματική σταδιοδρομία από την μητρότητα είναι ανεπαρκείς, ανολοκλήρωτες και απάνθρωπες. Επίσης καταφέρθηκε εναντίον του οικογενειακού προγραμματισμού και της αντισύλληψης ως «αντιισλαμικών» πρακτικών. Το χειρότερο είναι ότι σε κάποιες περιφέρειες με τοπικούς άρχοντες ισλαμιστές, κυκλοφορούν εγχειρίδια που προτρέπουν τους άντρες να κτυπούν τις γυναίκες τους και λένε φανερά ότι μόνο οι ανήθικες γυναίκες βγαίνουν από το σπίτι τους, θυμίζοντας περισσότερο πρακτικές Σαουδικής Αραβίας, παρά μια κοσμικής εξευρωπαϊσμένης χώρας.⁶⁸⁸ Κάποιες

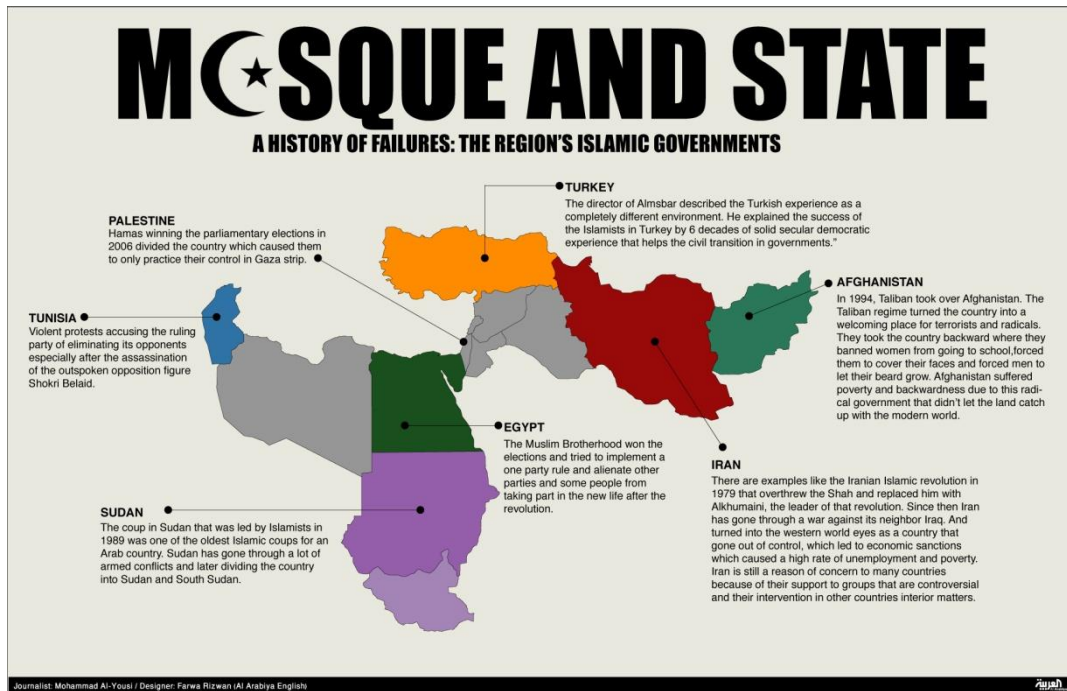
---

⁶⁸⁶ Όπως φάνηκε και με το αποτυχημένο δημοψήφισμα των Κούρδων του Ιράκ για ανεξαρτησία, δεν είναι ακόμα ώριμες οι συνθήκες για ανεξάρτητο κουρδικό κράτος.

⁶⁸⁷ Ο νόμος ήταν ιδιαίτερα περιοριστικός για τις τηλεοπτικές διαφημίσεις, απαγόρευε την πώληση αλκοόλ μετά τις 10 μ.μ. και επιπλέον απαγόρευε να υπάρχουν σημεία πώλησης αλκοόλ σε απόσταση μικρότερη των 100 μέτρων από τζαμιά ή σχολεία. Βλ. Waldman & Caliskan, 73.

⁶⁸⁸ Χαρακτηριστικά, στην Κιουτάχεια όλοι οι νεόνυμφοι έπαιρναν από το Δήμαρχο ως «δώρο» ένα βιβλίο με τίτλο «ο γάμος και η οικογενειακή ζωή» στο οποίο αναφερόταν ότι οι άντρες πρέπει να προτιμούν τις παρθένες γυναίκες, ότι μπορούσαν να δέρνουν τις γυναίκες τους και ότι αν οι γυναίκες τους απατούν μπορούν να είναι πολυγαμικοί. Για τις γυναίκες έγραφε ότι πρέπει να παντρεύονται σε μικρή ηλικία, να γεννούν και να μένουν σπίτι τους. Το πιο πικάντικο ήταν η συμβουλή προς τις γυναίκες μετά από έναν «καλό» ξυλοδαρμό από τον άντρα, να

φορές ακόμα και προβεβλημένα στελέχη του ΑΚΡ προβαίνουν σε σοκαριστικές δηλώσεις, όπως αυτή του αναπληρωτή πρωθυπουργού Μπουλέντ Αρίντζ τον Ιούλιο του 2014 ότι οι γυναίκες δεν πρέπει να γελάνε δυνατά σε δημόσιο χώρο.⁶⁸⁹

Σχήμα 46: «Αποτυχημένες» Ισλαμικές Κυβερνήσεις.

Πηγή: <http://english.al-akhbar.com/node/14968>

Συμπερασματικά, η Τουρκία αποτελεί *sui generis*, γιατί δεν ακολουθεί την τυπολογία της ανόδου τους ισλαμισμού ή της ισλαμοποίησης της κυβέρνησης. Αυτή γίνεται είτε γιατί η κυβέρνηση αναζητά πολιτική νομιμοποίηση (Πακιστάν, Σαουδική Αραβία), είτε γιατί προσπαθεί να ενδυναμώσει ένα αδύνατο, ετερογενές κράτος (Σουδάν), είτε γιατί έχει ισλαμική παράδοση εξουσίας με ισχυρό ισλαμικό κίνημα ή/και συμμετοχή στην πολιτική ζωή (Ιράν).⁶⁹⁰ Στην Τουρκία το Ισλάμ καταδιώχθηκε εξ αρχής, αλλά οι μεταρρυθμίσεις δεν έφθασαν ποτέ στην αμόρφωτη επαρχία. Κατόπιν έγιναν σταδιακές παραχωρήσεις για πολιτικούς

εμφανίζονται μπροστά του με ένα καφεδάκι και σέξι εσώρουχα και να επιδιώκουν συμφιλιωτικό σεξ. Αντίστοιχο βιβλίο, με τίτλο «ο γάμος και η ιερότητά του», που δινόταν επίσης στους νεόνυμφους στην περιοχή του Πουμάκαλε, έγραφε ότι στις γυναίκες άρεσε ένας «καλός ξυλοδαρμός» από τον σύζυγό τους. Επίσης ότι οι άντρες δεν χρειάζεται να συμβουλευονται τις γυναίκες τους γιατί είναι πνευματικά ανώτεροι. Βλ. Saleem, 148-149.

⁶⁸⁹ Waldman & Caliskan, 81.

⁶⁹⁰ Saleem, 3-10.

λόγους και ξαφνικά γιγαντώθηκε ένα αρχικά ανύπαρκτο πολιτικό Ισλάμ. Με αυτό τον τρόπο φθάσαμε στο άλλο άκρο, δηλαδή η Τουρκία να αποτελεί την μόνη μουσουλμανική χώρα που θεωρείται, μεν, κοσμική, αλλά ένα Ισλαμικό Κόμμα να έχει κερδίσει έξι συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις. Εν κατακλείδι, χωρίς να αποκλείεται κανένα μελλοντικό σενάριο, από την επάνοδο του κεμαλισμού, μέχρι τον εμφύλιο πόλεμο ιδιαίτερα όταν έρθει η ώρα της διαδοχής του Ερντογάν, βραχυπρόθεσμα αναμένεται η συνέχιση της πολιτικής της «μετριοπαθούς ισλαμοποίησης». Πάντως όπως φαίνεται και από το γράφημα “Mosque and State”, από πολλούς αναλυτές η Τουρκία θεωρείται ήδη «ισλαμική».

Θα πρέπει να επισημανθεί το προσωποπαγές της εξουσίας στην Τουρκία. Ο Ερντογάν έκανε την στρατηγική επιλογή να εξουδετερώσει το στρατοδικαστικό κατεστημένο μέσω του Ισλάμ, να εξουδετερώσει του εσωκομματικούς του αντιπάλους (Γκιουλ, Νταβούτογλου) και ενδοϊσλαμικούς (Γκιουλέν) με πρώτη ευκαιρία και δεν δίστασε καιροσκοπικά να αλλάξει εξωτερική πολιτική (υπέρ-κατά Ρωσίας, υπέρ – κατά Άσαντ, υπέρ – κατά Ιράν) μη τηρώντας μια σταθερή «ισλαμικά» πολιτική, αλλά δείχνοντας ότι χρησιμοποιεί το Ισλάμ εργαλειακά για επίτευξη εθνικών αλλά και προσωπικών στόχων. Η εργαλειακή χρήση της θρησκείας από τον Ερντογάν θα πρέπει να μας προβληματίσει σε περίπτωση δημιουργίας στη χώρα μας ισλαμικού κόμματος, διότι φαίνεται ότι είναι σε θέση να το ελέγξει ή στην καλύτερη περίπτωση να το επηρεάσει.

11. Δημιουργία νέων συμμαχιών

Η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ δημιούργησε τις συνθήκες διαμόρφωσης νέων συμμαχιών σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο. Ιδιαίτερα η Τουρκία προσπάθησε μέσω του Πολιτικού Ισλάμ να παίξει ηγετικό ρόλο στην Μέση Ανατολή και μέχρι στιγμής έχει αποτύχει παταγωδώς. Έχει μάλιστα ωθήσει το Ισραήλ στην δημιουργία μιας συμμαχίας με Ελλάδα και Κύπρο (και σε δεύτερο επίπεδο με Αίγυπτο), ενώ το Τελ Αβίβ έχει αποκτήσει και επαφές με το Ριάντ – καθαρά και μόνο στο επίπεδο συνεργασίας καταπολέμησης του Πολιτικού Ισλάμ.

α. Τουρκική προσέγγιση σε αραβο-μουσουλμανικό κόσμο και η τελική ρήξη με Αίγυπτο, Η.Α.Ε., Ιορδανία και Σαουδική Αραβία

Οι πολιτικές αναλύσεις για να γίνονται εύκολα αντιληπτές συνήθως περιορίζονται σε δίπολα σύμφωνα με το αρχέγονο πρότυπο του καλού και του κακού και στο πνεύμα του «παιγνίου μηδενικού αθροίσματος» («zero sum game»).⁶⁹¹ Σε αυτό το πλαίσιο και ιδιαίτερα στη Μέση Ανατολή γίνονται επικίνδυνες υπεραπλουστεύσεις που οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια σε λάθος συμπεράσματα και συναφείς πολιτικές επιλογές. Για να διακρίνουμε τις συμμαχίες και το σχηματισμό τους θα πρέπει να ξεκινήσουμε με την συνολική θεώρηση του γεωπολιτικού υποσυστήματος της Μέσης Ανατολής. Υπάρχουν πέντε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες με διακριτές διαφορές. Οι Ισραηλινοί Εβραίοι το θρήσκευμα (γιατί υπάρχει και σημαντικό μέρος Ισραηλινών Αράβων), οι κατακερματισμένοι σε δεκάδες κρατίδια Άραβες που πόρρω απέχουν από το να είναι ομοιογενείς, οι βίαια «ομογενοποιημένοι» Τούρκοι, οι Κούρδοι χωρίς κράτος αλλά με ισχυρή εθνική συνείδηση και οι Ιρανοί (σε μεγάλο ποσοστό Πέρσες, αλλά και με ισχυρή μειονότητα Αζέρων). Από τους ανωτέρω, μόνο οι Ισραηλινοί Εβραίοι έχουν μεγάλο βαθμό ομοιογένειας και σημαντική

---

⁶⁹¹ Χαρακτηριστικά «δίπολα» αποτελούν τα «Τουρκία vs. Ελλάδα», «Άραβες vs. Ισραήλ», «Κεμαλισμός vs. Ισλάμ» και φυσικά το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ήταν στον Ψυχρό Πόλεμο το «ΝΑΤΟ vs. Σύμφωνο Βαρσοβίας». Φυσικά υπήρχαν πολλές χώρες που είχαν πολιτική πιο φανατική ή με περισσότερη μετριοπάθεια, όπως και χώρες μη εντεταγμένες που όμως επηρέαζαν το θεωρητικά επικρατόν παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Αντίστοιχα, παρά τις διαφορές Ελλάδας, Τουρκίας είναι βέβαιο ότι υπάρχουν θέματα όπως ο ευρύτερος τουρισμός στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, που μπορεί να οδηγούν σε συνεργασίες.

θηρσκευτική διαφορά από τους υπόλοιπους. Ιδιαίτερα οι αραβικές κρατικές οντότητες αντιπαλεύουν στην προσπάθειά τους για επίτευξη ευρύτερου περιφερειακού ρόλου, με προφανές παράδειγμα τη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ. Στη συνέχεια θα δούμε πως αντιμετωπίζει συνολικά ο Αραβικός κόσμος αλλά και το Ιράν την έτερη μεγάλη Μουσουλμανική περιφερειακή δύναμη στην περιοχή, την Τουρκία, χώρα με πληθυσμό περίπου 80 εκατομμυρίων, υπερδιπλάσιο δηλαδή από όλες τις Αραβικές χώρες (με εξαίρεση την Αίγυπτο να φθάνει στα 85 εκατομμύρια) και ισοδύναμο με τον πληθυσμό του Ιράν.

Η Τουρκία έχει απομονωθεί διπλωματικά⁶⁹² χωρίς να έχει απολέσει τη στρατηγική της σημασία για τη Δύση. Τουναντίον. Η προσάρτηση της Κριμαίας και η κρίση στην Ουκρανία, η εμφάνιση και η αρχική επέκταση του Νταές, η πυρηνική αποτροπή του Ιράν ως προτεραιότητα της κυβέρνησης Τραμπ και ο Συριακός εμφύλιος αναβαθμίζουν περαιτέρω τη θέση της γείτονας χώρας. Όμως λανθασμένοι χειρισμοί του Ερντογάν, ο οποίος έχει επιλέξει τον ρόλο του προστάτη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, ήτοι έχει μετατραπεί μεταφορικά αλλά και ουσιαστικά σε «Μεγάλο (Μουσουλμάνο) Αδελφό», έχουν απομακρύνει την Τουρκία από παραδοσιακούς της συμμάχους. Ο πρώτος σύμμαχος που απομακρύνθηκε ή δυσαρεστήθηκε από την Τουρκία ήταν η Υπερδύναμη των ΗΠΑ. Από την ημέρα που το 2003 το Τουρκικό Κοινοβούλιο απαγόρευσε στους Αμερικανούς να δημιουργήσουν μέτωπο από το βορρά κατά την εισβολή στο Ιράκ,⁶⁹³ οι Αμερικανοί αντελήφθησαν ότι η παρελθούσα συνεργασία με τις Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις δε θα μπορούσε να εγγυηθεί την αντίστοιχη μελλοντική.⁶⁹⁴ Επιπρόσθετα, κάποιες προσδοκίες που δημιουργήθηκαν από την Άγκυρα και καλλιεργήθηκαν από φιλοτουρκικές δυνάμεις στις ΗΠΑ σε σχέση με τις δυνατότητες της Άγκυρας για διαμεσολάβηση έπεσαν στο κενό. Τέτοιες περιπτώσεις σύμφωνα με επίσημες Αμερικανικές πηγές είναι η αποτυχημένη

---

⁶⁹² Zalewski, Piotr. (2013). "How Turkey Went From 'Zero Problems' to Zero Friends", *Foreign Policy*, 22 Αυγούστου.

⁶⁹³ Πλήρης ανάλυση σε Kaya, Karen. (2011). "The Turkish-American Crisis: An Analysis of 1 March 2003", *Military Review*, Ιούλιος - Αύγουστος, 69-75.

⁶⁹⁴ Zanotti, Jim. (2011). *Turkey - U.S. Defense Cooperation: Prospects and Challenges*, (Washington: CRS Report for Congress R41761), 8 Απριλίου.

διαμεσολάβηση στο Ιράν, στη Λιβύη και στη Συρία.⁶⁹⁵

Γενικά οι Αμερικανοί θεωρούν υπερεκτιμημένες τις δυνατότητες της Τουρκίας. Σε μήνυμα που διέρρευσε (wikileaks) ο Αμερικανός πρέσβης στην Άγκυρα το 2010, Τζαίμς Τζέφρεϋ, χαρακτηρίζει τη χώρα ως «έχουσα προθέσεις Ρολς Ρόυς και δυνατότητες Ρόβερ».⁶⁹⁶ Οι ΗΠΑ ενοχλήθηκαν περισσότερο από τη στάση της Τουρκίας στο θέμα της παθητικής στάσης της στην αντιμετώπιση του Νταές, στην εχθρική στάση έναντι του Προέδρου Σίσι της Αιγύπτου (με απόλυτη στήριξη στους Μουσουλμάνους Αδερφούς του ανατραπέντος Προέδρου Μόρσι) και στην συνεχή ρητορική επίθεση κατά του Ισραήλ το οποίο ο Πρόεδρος Ερντογάν έχει πολλαπλάκις κατηγορήσει για παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και γενοκτονία. Μάλιστα ο οξύθυμος Τούρκος Πρόεδρος δήλωσε ότι πίσω και από τις διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις του πάρκου Γκεζί το καλοκαίρι του 2013 βρισκόταν «διεθνής εβραϊκή συνωμοσία».⁶⁹⁷

Η Αμερικανική κυβέρνηση επί προέδρου Μπαράκ Ομπάμα θεωρώντας ότι η συνεργασία με την Άγκυρα περνάει μέσα από την ομαλοποίηση των σχέσεων της τελευταίας με το Τελ Αβίβ, πίεσε το Μάρτιο του 2013 τον Ισραηλινό πρωθυπουργό Νετανιάχου να ζητήσει συγγνώμη από τον Ερντογάν για την υπόθεση της ισραηλινής κατάληψης με Τούρκους νεκρούς του πλοίου «Μαβί Μαρμαρά»⁶⁹⁸ που είχε επιχειρήσει να σπάσει τον αποκλεισμό της Γάζας, και να υποσχεθεί επανορθώσεις/ αποζημιώσεις. Με δυσφορία και σε κλίμα εσωτερικής αμφισβήτησης, έλαβε χώρα τηλεφωνική επικοινωνία των δυο ανδρών με το

---

⁶⁹⁵ Albright, Madeleine & Hadley, Steven (eds). (2012). *U.S.-Turkey Relations: A New Partnership*, Council on Foreign Relations, Independent Task Force Report No. 69.

⁶⁹⁶ Bekdil, Burak. (2014). "Turkey: No Longer a 'Rock Star' on Arab Street", *Gatestone Institute*, 27 Οκτωβρίου.

⁶⁹⁷ Esposito et al, 43.

⁶⁹⁸ Το τουρκικό πλοίο «Μαβί Μαρμαρά» είχε 581 επιβάτες και ήταν μέρος του «Στολίσκου ελευθερίας» που είχε σαν στόχο να σπάσει τον ισραηλινό αποκλεισμό στη Γάζα και να προσφέρει ανθρωπιστική βοήθεια. Ισραηλινοί στρατιώτες των ειδικών δυνάμεων επέβησαν επί του πλοίου και το εμπόδισαν, αλλά η ισραηλινή επέμβαση δεν ήταν αναίμακτη. Οδήγησε σε 8 Τούρκους και έναν Τουρκο-Αμερικάνο πολίτη νεκρούς και μάλιστα με ενδείξεις υπέρμετρης χρήσης βίας, αφού στην αυτοψία τα θύματα είχαν πυροβοληθεί συνολικά 30 φορές. Βλ. Bayoumi, Mustafa. (2010) "Introduction" από Bayoumi, Mustafa (ed). (2010). *Midnight on the Mavi Marmara* (New York: OR Books), 1-2.

ανωτέρω περιεχόμενο, όμως οι σχέσεις των δυο χωρών δεν βελτιώθηκαν και απλά πληγώθηκε ο Ισραηλινός εγωισμός. Τον Ιούλιο του 2013 ο Ερντογάν κατηγόρησε το Ισραήλ ότι ανέτρεψε το Μόρσι στην Αίγυπτο και ο ίδιος ανέπτυξε περαιτέρω τις σχέσεις του με τη Χαμάς. Οι Αμερικάνοι έπεσαν θύμα και δεύτερης άκομψης ενέργειας, χαρακτηριστικής του κλίματος έλλειψης εμπιστοσύνης με την Ουάσιγκτον: το Δεκέμβριο του 2013 ο Ερντογάν κατηγόρησε τον Αμερικάνο πρέσβη Φράνσις Ρικιαντόνε για προβοκατόρικες ενέργειες με στόχο την αποσταθεροποίηση της κυβέρνησής του. Ελάχιστα πριν ο τότε Υπουργός Εξωτερικών, Αχμέτ Νταβούτογλου, έκανε «επίθεση φιλίας και συνεργασίας» στις ΗΠΑ.⁶⁹⁹ Αξίζει να σημειωθεί το γενικό και απίστευτα εύστοχο σχόλιο που είχε κάνει σε άυλο χρόνο ο Τούρκος αρθρογράφος της «Μιλιέτ», Σεχίμ Ντενίζ: «Ο Νταβούτογλου δημιουργεί, ο Ερντογάν καταστρέφει και ο Γκιουλ μαζεύει τα κομμάτια...»⁷⁰⁰

Η τελευταία αξιοσημείωτη εξέλιξη που δείχνει την υπέρμετρα «περήφανη» ή/και «αλαζονική» συμπεριφορά της Τουρκίας ήταν η αντίδραση του Ερντογάν στην απόφαση του Αμερικανού Προέδρου Τραμπ για αναγνώριση της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσας του Ισραήλ, με την μεταφορά εκεί της αμερικανικής πρεσβείας, που προκάλεσε την άμεση αντίδραση των Ηνωμένων Εθνών.⁷⁰¹ Σχεδόν αμέσως ο Ερντογάν ανακοίνωσε ότι θα ανοίξει πρεσβεία στην ανατολική Ιερουσαλήμ, αναγνωρίζοντάς την ως πρωτεύουσα της Παλαιστίνης.⁷⁰²

Η ανωτέρω εξέλιξη ήχησε θετικά στον αραβικό κόσμο, τον οποίο κυρίως ενδιαφέρουν πέντε θέματα σε σχέση με την Τουρκία: η σχέση της Άγκυρας με το Τελ Αβίβ, η στήριξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην Αίγυπτο, η

---

⁶⁹⁹ Davutoglu, Ahmet. (2013). “With the Middle East in Crisis, US and Turkey must deepen Alliance”, *Foreign Policy*, 15 Νοεμβρίου.

⁷⁰⁰ Deniz, Sehim. (2010). “Special Report on Turkey”, *The Economist*, 23-29 Οκτωβρίου.

⁷⁰¹ Χαρακτηριστικά το Συμβούλιο Ασφαλείας καταδίκασε με πλειοψηφία 14-1 την κίνηση του προέδρου Τραμπ και φυσικά δεδομένου του δικαιώματος της αρνησικυρίας των ΗΠΑ δεν υιοθετήθηκε ψήφισμα. Βλ. Osborne, Samuel. (2017). “UN Votes 14-1 to Condemn Donald Trumps’s Jerusalem Decision as US Vetoes Resolution” *The Independent*, 19 Δεκεμβρίου.

⁷⁰² Baynes, Chris. (2017). “Turkey’s President Erdogan Says He Will Open an Embassy in East Jerusalem”, *The Independent*, 17 Δεκεμβρίου.

παρέμβασή της στο Συριακό εμφύλιο, η ευρύτερη συνεργασία σε θέματα ενέργειας και υδάτινων πόρων και τέλος η προσέγγιση της Τεχεράνης. Ας ξεκινήσουμε με την σχέση Ισραήλ – Τουρκίας. Εδώ και πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα έχει χαθεί όχι μόνο η στρατηγική συνεργασία, αλλά και η εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο πλευρών με υψηλούς τόνους και πρωτοφανείς αλληλοκατηγορίες και αλληλοταπεινώσεις. Από τη μια εκτοξεύονται συνεχείς κατηγορίες για γενοκτονία των Παλαιστινίων⁷⁰³ και «Εβραϊκό κράτος-τρομοκράτη»⁷⁰⁴ και από την άλλη οι Ισραηλινοί επέδειξαν την δύναμή τους στο Μαβί Μαρμαρά (Μάιος 2010) και κάνουν συνεχώς αναφορές στη γενοκτονία των Αρμενίων, την οποία όμως δίστασε να αναγνωρίσει η Κνεσσέτ (ισραηλινό κοινοβούλιο). Σύμφωνα με τον Ντέιβιντ Ιγκνάτιους οι τουρκικές αρχές διέλυσαν και το κατασκοπευτικό δίκτυο της Μοσάντ στο Ιράν, παρέχοντας πληροφορίες στην Τεχεράνη.⁷⁰⁵

Παρότι η ανωτέρω εξέλιξη θα έπρεπε να έχει κεφαλαιοποιηθεί από την Τουρκία, η νεοθωμανική προσέγγιση είναι αποτυχημένη και οι ιστορικές αναφορές δε βοηθούν την Άγκυρα. Επίσης το πρότυπο ενός εκσυγχρονισμένου «τουρκικού» Ισλάμ δεν έχει απήχηση στους περισσότερους Άραβες. Η σκληρή στάση έναντι του Ισραήλ και η πολιτισμική διείσδυση μέσα από τον τουρκικό κινηματογράφο και την τηλεόραση δεν αρκούν και δεν φαίνεται να αποδίδουν καρπούς. Η στάση της Τουρκίας έναντι της Συρίας κρίνεται μόνο εν μέρει θετικά από την πλειονότητα του Αραβικού κόσμου. Ο Άσαντ, που στηρίζεται από το Ιράν, πολεμά κυρίως εναντίον Σουνιτών και έχει δημιουργήσει μαζική εχθρότητα στους Άραβες. Μοναρχίες όπως η Σαουδική Αραβία, δικτατορίες όπως η Αίγυπτος και εκκολλαπτόμενες δημοκρατίες με άρωμα Ισλάμ όπως η Τυνησία δεν βλέπουν με συμπάθεια τον Άσαντ. Όμως δεν αντιτίθενται ανοικτά, φοβούμενοι το κενό εξουσίας που οδηγεί σε φαινόμενα τύπου Λιβύης ή χειρότερα Υεμένης, γιατί όχι και Σομαλίας, ήτοι χωρών με εμφύλιους πολέμους, χάος, ανθρωπιστικές

---

⁷⁰³ Deniz, Arslan. (2014) “Erdogan’s Foreign Policy increasing Turkey’s isolation in the region”, *Today’s Zaman*, 26 Ιουλίου.

⁷⁰⁴ Emre, Peker. (2012). “Turkey Labels Israel a 'Terrorist State'”, *The Wall Street Journal*, 19 Νοεμβρίου.

⁷⁰⁵ Ignatius, David. (2013). “Turkey blows Israel’s cover for Iranian Spy Ring”, *The Washington Post*, 16 Οκτωβρίου.

κρίσεις και πολέμαρχους. Ιδιαίτερα σε μια περιοχή όπου εμφανίστηκε και για μεγάλο χρονικό διάστημα κυριάρχησε το Νταές, οι Αραβικές κυβερνήσεις και κυρίως στο Αμμάν και το Κάιρο, που έχουν θρηνήσει θύματα με δραματικό τρόπο, είναι διστακτικές. Η υποστήριξη συνεπώς της Άγκυρας στους αντικαθεστωτικούς δεν ήταν θετική στα μάτια του Αραβικού κόσμου. Ανησυχίες υπάρχουν και για τις συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων που κατέφυγαν από τη Συρία στην Τουρκία. Επιπρόσθετα, η Δαμασκός αποτελεί μια από τις μεγάλες κοιτίδες του Αραβικού πολιτισμού και η προσπάθεια πολιτικής διεξόδου της Τουρκίας στη Συρία αντιμετωπίζεται με δυσπιστία, που μερικές φορές μετατρέπεται σε ανοικτή εχθρότητα. Ακόμα περισσότερο ενοχλεί η στρατιωτική εμπλοκή της Άγκυρας στον συριακό εμφύλιο με επιχειρήσεις όπως η πρόσφατη με την κωδική ονομασία «Κλάδος Ελαιάς».

Η μοναδική Αραβική χώρα που έχει «αγκαλιάσει» την Τουρκία είναι το Κατάρ, με το οποίο η σύγκλιση συμφερόντων σχετίζεται άμεσα με το Πολιτικό Ισλάμ και ιδιαίτερα με την «προστασία» της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, της οποίας την άνοδο και πτώση αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Η Αδελφότητα τόσο κατά την άνοδο, όσο και κατά την πτώση είχε δυο ισχυρές χώρες ως συμμάχους: την Τουρκία και το Κατάρ. Το Κατάρ έχει δώσει στο παρελθόν σημαντικές θέσεις όπως αυτή του Υπουργού Παιδείας (και μάλιστα επί δεκαπενταετία) σε Αδελφό Μουσουλμάνο.⁷⁰⁶ Η Αδελφότητα όχι μόνο στήριζε πάντα την μοναρχία, παρότι η τελευταία είναι Γουαχαμπική, αλλά έφτασε στο σημείο να αυτοδιαλυθεί το 1999 γιατί όλα στο Κατάρ γινόντουσαν εξαιρετικά και «δεν είχε λόγο η παρουσία της». Η τηλεπερσόνα, διασημότητα και εκ των σημαντικότερων στελεχών της Αδελφότητας, ο Αιγύπτιος Γιουσούφ αλ Καραντάουι, έχει μόνιμες δημοφιλέστατες παρουσίες στο ελεγχόμενο από την Ντόχα, Αλ Τζαζίρα, και όχι μόνο στήριξε την «Αραβική Άνοιξη», αλλά και είχε απίστευτη πολεμική κατά του Σίσι, μετά την ανάληψη από τον τελευταίο της εξουσίας στην Αίγυπτο. Άλλωστε στην χώρα του έχει καταδικαστεί ερήμην σε

---

⁷⁰⁶ Baskan, Birol. (2016). *Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East* (New York: Palgrave/Macmillan), 58.

θάνατο.⁷⁰⁷ Επίσης έχει αφιερώσει όπως και το υπόλοιπο κανάλι ατέλειωτες ώρες φιλο-Ερντογανικής προπαγάνδας, παρουσιάζοντας την Τουρκία ως το μοντέλο του «δημοκρατικού ισλαμισμού» ενώ εξήρε και την ηρωική της στάση έναντι του Ισραήλ.⁷⁰⁸

Ως γουαχαμπική μοναρχία, το Κατάρ θα έπρεπε να αντιτίθεται στην Αδελφότητα, αλλά είναι προφανές ότι σημαντικότερη της «ιδεολογίας» είναι η γεωστρατηγική προσέγγιση. Σε αυτό το πλαίσιο υπάρχει αμέριστη υποστήριξη στη Χαμάς, η εξόριστη ηγεσία της οποίας μετακινήθηκε από την Δαμασκό στην Ντόχα λόγω του Συριακού εμφυλίου.⁷⁰⁹ Η Αδελφότητα με τη σειρά της υπακούει συνεχώς και απόλυτα στα κελεύσματα του Κατάρ και δεν ενοχλεί την καθεστηκία τάξη. Η άνοδος του Μόρσι στην εξουσία ώθησε το Κατάρ στην υπόσχεση βοήθειας δεκάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων (18 δις μόνο για τον τουρισμό, τη στιγμή που η διαπραγμάτευση του Καΐρου με το ΔΝΤ γινόταν για 5 δις). Η Ερντογανική Τουρκία με την στροφή προς το Ισλάμ και το νεοθωμανισμό θεώρησε την άνοδο της Αδελφότητας ως χρυσή ευκαιρία και στήριξε τον Μόρσι ακόμα και μετά την επικράτηση του Σίσι. Είχε επίσης υποσχεθεί οικονομική βοήθεια στο Κάιρο (πολύ λιγότερη από το Κατάρ, αλλά ιδιαίτερα σημαντική, 2 δισεκατομμυρίων δολαρίων).

Ένα από τα μεγάλα λάθη του Μόρσι ήταν ότι προσπάθησε να προσεγγίσει και το Ιράν, κάτι που φυσικά το έφερε σε άμεση σύγκρουση με τις μοναρχίες του Κόλπου, πλην Κατάρ. Στα τέλη του 2012 τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ξεκίνησαν πρώτα ένα κρεσέντο συλλήψεων μελών της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Μετά το πραξικόπημα του Σίσι στην Αίγυπτο, το Κουβέιτ, η Σαουδική Αραβία και τα Εμιράτα όχι μόνο αναγνώρισαν την «ενδιάμεση» κυβέρνηση, αλλά έδωσαν άμεσα και 12 δισεκατομμύρια δολάρια στο Κάιρο.⁷¹⁰

---

⁷⁰⁷ Cherribi, 24 και 169.

⁷⁰⁸ Baskan, 65.

⁷⁰⁹ Lefevre, Raphael. (2013). *Ashes of Hama: The Muslim Brotherhood in Syria* (Oxford: Oxford University Press), 160.

⁷¹⁰ Hammond, Andrew. (2013). "A very Gulf coup," *Turkish Review* 3/5, Σεπτέμβριος/Οκτώβριος, 498–505.

Η στάση του Κατάρ και της Τουρκίας μετά την απομάκρυνση του Μόρσι, δημιούργησε αληθινό ρήγμα⁷¹¹ στο σουνιτικό κόσμο. Το Κατάρ παρότι συνεχάρη τον μεταβατικό πρωθυπουργό, κατηγόρησε την κυβέρνηση για σφαγές Μουσουλμάνων Αδελφών και επέτρεψε ή/και παρότρυνε το Αλ Τζαζίρα να εντείνει την πολεμική κατά του Σίσι και την υποστήριξη του Μόρσι. Αυτό οδήγησε τις μοναρχίες που είχαν στηρίξει οικονομικά τη νέα κυβέρνηση να αποσύρουν τους πρέσβεις τους από την Ντόχα. Όταν η Αίγυπτος ονόμασε την Αδελφότητα τρομοκρατική οργάνωση, τόσο το Κατάρ όσο και η Τουρκία έσπευσαν να καταδικάσουν την κίνηση. Αντίθετα, η Σαουδική Αραβία και τα Εμιράτα υιοθέτησαν την πολιτική του Καΐρου. Το Μπαχρέιν και η Αίγυπτος επίσης απέσυραν τους πρέσβεις τους από την Ντόχα το Μάρτιο του 2014. Μετά από 8 μήνες αποκατέστησαν τις διπλωματικές τους σχέσεις μέχρι τον Ιούνιο του 2017. Στον διπλωματικό «πόλεμο» η Αίγυπτος είχε απελάσει τον Τούρκο πρέσβη ήδη από τις 23 Νοεμβρίου 2013, αφού πρώτα ο Ερντογάν είχε κατηγορήσει τον Σίσι για «κρατική τρομοκρατία». Ο Ερντογάν στηρίζει ανελλιπώς και με φανατισμό τον Μόρσι και την Αδελφότητα και έχει χάσει τη συνεργασία της χώρας αυτής, ελπίζοντας ότι στο τέλος η «λαϊκή θέληση», τουλάχιστον όπως την αντιλαμβάνεται, θα επικρατήσει του «στρατού».

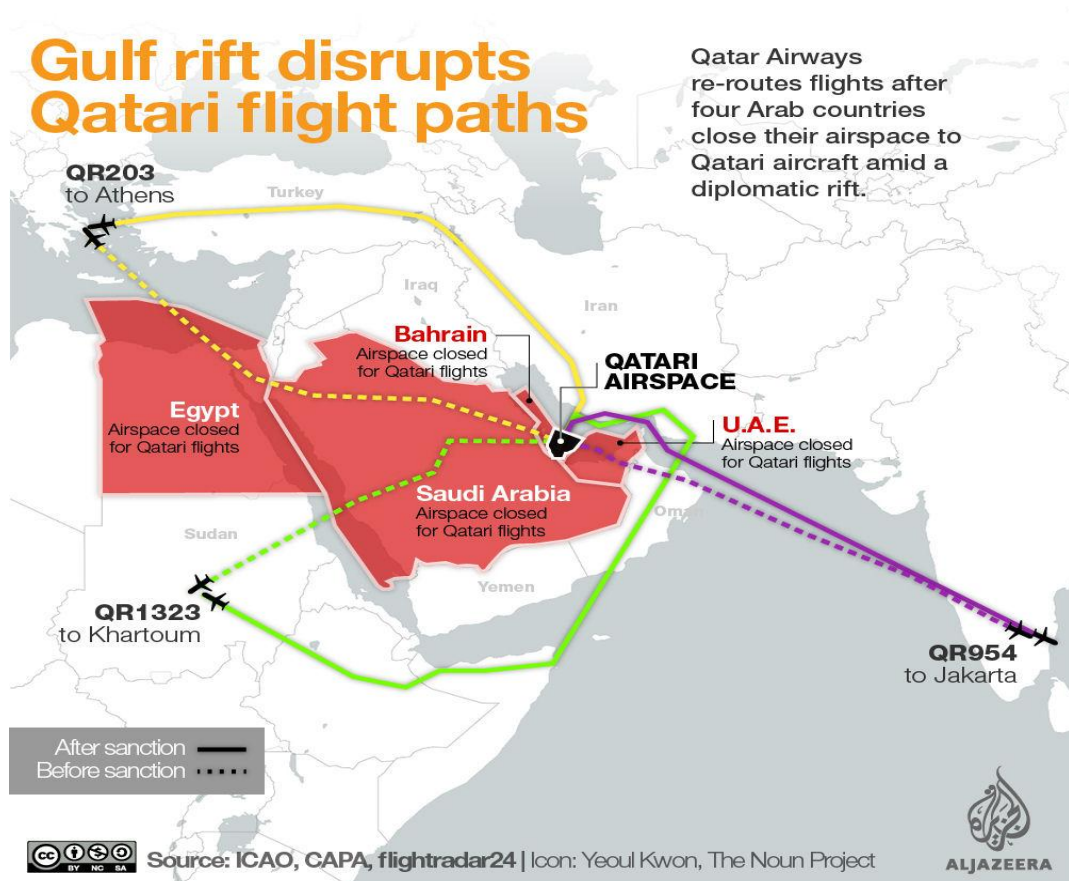
Οι αντίπαλοι σχηματισμοί φάνηκαν και από απλές κινήσεις. Όταν ο Ερντογάν επανεξελέγη, ο Σεΐχης αλ Θάνι ήταν ο μοναδικός παρών ηγέτης από τις μοναρχίες του Κόλπου. Ο επόμενος επίσημος ήταν ο αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης του Κουβέιτ, με τις υπόλοιπες χώρες να στέλνουν το πολύ υπουργό. Στην αντίστοιχη τελετή ανάληψης της Προεδρίας της Αιγύπτου από τον Σίσι παραβρέθηκαν οι ανώτατοι άρχοντες από το Μπαχρέιν και το Κουβέιτ, ο πρίγκιπας - διάδοχος της Σαουδικής Αραβίας και ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Ο βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας που έλειπε σε ταξίδι στο Μαρόκο, επιστρέφοντας σταμάτησε στην Αίγυπτο, για να συγχαρεί προσωπικά

---

⁷¹¹ Σιούσιουρας, Πέτρος & Κυριακίδης, Κλεάνθης. (2018). “Η καταδίωξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας”, *Foreign Affairs Hellenic Edition*, 50/18, Φεβρουάριος - Μάρτιος, 137-157.

τον Σίσι.⁷¹²

Η Τουρκία ενέτεινε τη συμμαχία της με το απομονωμένο Κατάρ, προσφέροντας του και στρατιωτική προστασία, τόσο με μια σημαντική συμφωνία για παροχή στρατιωτικού υλικού το Δεκέμβριο του 2014, όσο και μέσω της δημιουργίας βάσης με μεταστάθμευση Τούρκων στρατιωτικών στο Κατάρ.⁷¹³ Μέσω της συνεργασίας, το Κατάρ απέκτησε στρατιωτική ισχύ και ισχυρό σύμμαχο και η Τουρκία «περιφερειακό» ρόλο. Όμως η επιβολή εμπάργκο (ακόμα και πτήσεων) και η παντελής διακοπή διπλωματικών σχέσεων των μοναρχιών του Κόλπου και της Αιγύπτου με το Κατάρ τον Ιούνιο του 2017, συγκλόνησε τον κόσμο. Η Τουρκία έγινε αμέσως εχθρός των χωρών αυτών.

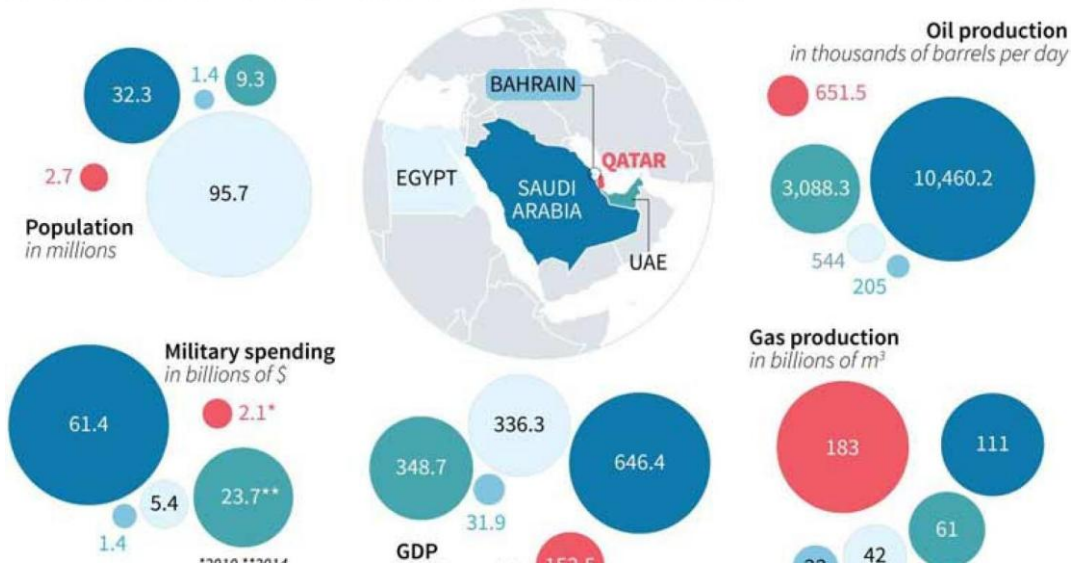
Σχήμα 47: Χάρτης με την παρέκκλιση όλων των πτήσεων προς και από το Κατάρ.
Πηγή: <https://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/qatar-forrel-gcc.htm>

⁷¹² Baskan, 130.

⁷¹³ Ibid, 2.

Αναλύοντας έτι περαιτέρω τη συγκεκριμένη κοσμογονική αλλαγή θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μεταξύ 5 και 6 Ιουνίου 2017, με πρώτο το Μπαχρέιν, έξι χώρες διέκοψαν εντελώς τις διπλωματικές τους σχέσεις με το Κατάρ (Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Αίγυπτος Μαλδίβες και Υεμένη).⁷¹⁴ Οι ανωτέρω χώρες απαγόρευσαν και τη χρήση του εναερίου χώρου για πτήσεις προς και από τη Ντόχα και έκλεισαν τα λιμάνια τους σε πλοία και εμπορεύματα από και προς το Κατάρ, ενώ η Σαουδική Αραβία έκλεισε και τα χερσαία σύνορά της.

Comparison with the 4 countries that have severed diplomatic ties with Doha

Σχήμα 48: Συγκριτικός πίνακας ισχύος των χωρών του Κόλπου. Πηγή: <https://thearabweekly.com/qatar-crisis-likely-alter-gcc-defence-cooperation-strategies>

Τα Κομόρος, το Τσαντ και η Μαυριτανία ακολούθησαν με απομακρύνσεις των πρεσβειών τους, ενώ η Σενεγάλη απέσυρε τον πρέσβη της στις 7 Ιουνίου, αλλά τον ξαναέστειλε στις 23 Αυγούστου. Παράλληλα ο Νίγηρας, το Τζιμπουτί και η Ιορδανία μείωσαν το επίπεδο της διπλωματικής τους εκπροσώπησης στο Κατάρ. Ο Πρόεδρος Τραμπ επικρότησε την κίνηση εναντίον του Κατάρ, παρότι στη χώρα αυτή βρίσκεται η μεγαλύτερη βάση των Αμερικανών στον Περσικό Κόλπο, η οποία στεγάζει 10.000 άνδρες. Παρότι έγιναν προσπάθειες από διάφορες

⁷¹⁴ Η επίσημη αναγνωρισμένα κυβέρνηση που βρίσκεται εγκατεστημένη στο Άντεν, αφού οι Χούθις έχουν τον έλεγχο της πρωτεύουσας Σανάα.

χώρες, με κυριότερη από το ουδέτερο Κουβέιτ, η εξεύρεση λύσης φαίνεται ιδιαίτερα δυσχερής λόγω των απαιτήσεων προς την Ντόχα, που δόθηκαν με μορφή τελεσιγράφου στο οποίο θα έπρεπε να απαντήσει εντός 10 ημερών. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονταν η αποπομπή από τη χώρα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, το άμεσο κλείσιμο του καναλιού Αλ Τζαζίρα και το κλείσιμο της τουρκικής στρατιωτικής βάσης.⁷¹⁵

Το Κατάρ όπως αναμενόταν δεν υποχώρησε και μάλιστα στις 24 Αυγούστου 2017 αποκατέστησε πλήρεις διπλωματικές σχέσεις με το Ιράν. Η αλήθεια είναι ότι το Κατάρ στο θέμα του Ιράν σχοινοβατεί επί πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Από τη μια πολεμούσε τους Χούθι στην Υεμένη και κατηγορούσε την Τεχεράνη για «κλοπές» στο κοινό οικόπεδο φυσικού αερίου στο Νότιο Παρς και από την άλλη στήριζε το Ιράν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ σχετικά με το πυρηνικό του πρόγραμμα και προσπαθούσε να βρει τρόπους συνεργασίας για συνεκμετάλλευση του Νοτίου Παρς. Η στάση όμως των υπολοίπων χωρών, πραγματικά ανάγκασε το Κατάρ να στραφεί στο Ιράν, αφού πλέον η ιρανική στήριξη αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για την επιβίωση της χώρας.⁷¹⁶ Η Τουρκία επίσης ενέτεινε τις επαφές και τη συνεργασία με το Ιράν και παράλληλα με τη Ρωσία, δεδομένου ότι πλέον έχουν κοινή προσέγγιση στο θέμα τόσο του Κατάρ, όσο και της Συρίας. Η επίσκεψη του Τούρκου πρωθυπουργού Γιλντιρίμ στη Σαουδική Αραβία, μάλλον δεν βελτίωσε τις σχέσεις των δυο χωρών, που φάνηκε να συμφωνούν μόνο στο θέμα της λανθασμένης απόφασης του προέδρου Τραμπ για την Ιερουσαλήμ και την δήλωση αλληλεγγύης προς τους Παλαιστίνιους.

Είναι προφανές ότι μέχρι στιγμής, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας δεν επιφέρει καρπούς ακριβώς λόγω της στάσης του Ερντογάν στην «Αραβική Άνοιξη» και έτσι δεν μπόρεσε να αξιοποιήσει ούτε τη ρήξη του με το Τελ Αβίβ.

---

⁷¹⁵ Wintour, Patrick. (2017). "Qatar Given 10 Days to Meet 13 Sweeping Demands by Saudi Arabia", *The Guardian*, 23 Ιουνίου.

⁷¹⁶ Το Κατάρ εισάγει το 99% των τροφίμων του και σχεδόν όλα εισέρχονται στη χώρα οδικώς ή δια θαλάσσης από οδούς που πλέον έχουν κλείσει. Το Ιράν μεταφέρει περισσότερους από 1.000 τόνους φρούτων και λαχανικών καθημερινά με πτήσεις, σώζοντας τους Καταριανούς από σίγουρο λιμό. Βλ. Hashem, Ali. (2017). "Saudi Foreign Policy Pushes Iran, Turkey Colser", *Al-Monitor*, 28 Ιουνίου.

Συνεπώς ο Τούρκος Πρόεδρος βρέθηκε διπλά χαμένος, αφού για τα αραβικά καθεστώτα είναι αυτός που υποθάλλει και ενθαρρύνει τους κινηματίες και τους τρομοκράτες και για τον μέσο Άραβα αυτός που προσπαθεί να επιβάλει τα δικά του πρότυπα του Ισλάμ και να δημιουργήσει μια νέα έκδοση οθωμανικής αυτοκρατορίας. Δεν είναι τυχαίο το ότι αναζητά συμμαχία στο Ιράν, παραδοσιακό αντίπαλο της πλειοψηφίας των Σουνιτών Αράβων.

Ο χώρος της οικονομίας δεν κινείται πάντα ταυτισμένος με τον χώρο της πολιτικής και κάποιες οικονομικές λύσεις ή προοπτικές επηρεάζουν τις στρατηγικές επιλογές και τη δημιουργία συμμαχιών. Στο θέμα του ελέγχου των φυσικών πόρων, υπάρχει μια φυσική αντιπαλότητα από συγκεκριμένες χώρες, αλλά και αδήριτη ανάγκη συνεργασίας, επειδή η Τουρκία είναι στην προνομιά θέση να ελέγχει τις πηγές του Τίγρη και του Ευφράτη. Αντίστοιχα στην ενέργεια, ελέγχει το Βόσπορο και τα Δαρδανέλια και μέσα από το έδαφός της διέρχονται διάφοροι αγωγοί, κάτι που την καθιστά ενίοτε εταίρο και ενίοτε αντίπαλο των πετρελαιοπαραγωγών Αραβικών κρατών. Ίσως το σημαντικότερο από όλα, ιδιαίτερα για τις χώρες του Κόλπου, είναι η στάση που τηρεί η Τουρκία σε σχέση με το Ιράν. Μέχρι πριν τη Συριακή κρίση, οι Άραβες έβλεπαν με μεγάλη δυσαρέσκεια τις κινήσεις συνεργασίας της Τεχεράνης με την Άγκυρα. Το σκάνδαλο που ξέσπασε, «gas for gold»⁷¹⁷ και που δείχνει την τεράστια οικονομική συνεργασία των δυο χωρών, αποξένωσε ακόμα περισσότερο τους Άραβες από την Άγκυρα. Βέβαια, η Τουρκία κατάφερε να έρθει σε ρήξη και με το Ιράν, αυτή τη φορά για το θέμα της Συρίας. Οι παλινδρομήσεις συνεχίστηκαν όταν τόσο το Ιράν όσο και η Τουρκία φοβήθηκαν πιθανή ίδρυση Κουρδικού κράτους, την οποία με

---

⁷¹⁷ Το σκάνδαλο “gas for gold” αφορά τον τρόπο που βρήκε η Τουρκία για να «σπάσει» το καθεστώς των οικονομικών κυρώσεων που ίσχυε το 2013 σχετικά με το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Μέσω της «Χαλκμπανκ», τράπεζας φίλα προσκείμενης στον Ερντογάν, μεταφέρθηκε σε ιρανικούς λογαριασμούς χρυσός αξίας 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων μεταξύ του Μαρτίου του 2012 και του Ιουλίου του 2013. Οι Τούρκοι αντίστοιχα έλαβαν πετρέλαιο και φυσικό αέριο σε προνομιακές τιμές. Δεδομένου ότι οποιαδήποτε συναλλαγή της Τουρκίας σε δολάριο ή ευρώ απαγορευόταν, η Άγκυρα άφησε την Τεχεράνη να αγοράσει χρυσό μέσω Τούρκων πολιτών ως ενδιάμεσων, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν την τουρκική λίρα. Το Ιράν πληρώθηκε όπως επιθυμούσε και η Τουρκία προσποιούνταν ότι έστειλε χρήματα σε πολίτες της, ενώ στην πραγματικότητα πραγματοποιούσε απαγορευμένες συναλλαγές με το Ιράν. Βλ. Lopez, Linette. (2013). “The Turkish Corruption Scandal Involves An Explosive Gas For Gold Deal With Iran” *Business Insider*, 27 Δεκεμβρίου.

συγκεκριμένες κινήσεις έδειξαν ότι δεν πρόκειται να αποδεχθούν.

Σχήμα 49: Στατιστικά της υπέρμετρης πώλησης χρυσού από την Τουρκία. Πηγή: <https://www.cato.org/publications/commentary/failure-iranian-sanctions>

Πέραν του βασικού προβλήματος της στήριξης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, η προσέγγιση της Άγκυρας με την Τεχεράνη (και την Ντόχα), και η αλλοπρόσαλλη πολιτική της Άγκυρας στις σχέσεις της με τις ΗΠΑ και το Ισραήλ, έδειξαν ότι πλέον δημιουργούνται δυο συμμαχίες: Η Δύση συντάσσεται με τις μοναρχίες του Κόλπου, την Ιορδανία και την Αίγυπτο, ενώ το απομονωμένο Κατάρ, με την απομονωμένη Τουρκία και επειγόντως με την Ρωσία⁷¹⁸ και το Ιράν, δυο μέχρι πρότινος παραδοσιακούς εχθρούς. Συνεπώς, τα στρατόπεδα διαμορφώθηκαν εξαιτίας της θέσης των χωρών για τη Μουσουλμανική Αδελφότητα και τα συναφή με αυτήν θέματα (Αλ Τζαζίρα και «πύρινοι» λόγοι

⁷¹⁸ Η ρητορική της Τουρκίας στο θέμα της Κριμαίας, όπου εμφανίστηκε ως ο «προστάτης» του 12% του πληθυσμού (τουρκογενείς Μουσουλμάνοι Τατάροι) ενόχλησε ιδιαίτερα τη Μόσχα που ούτως ή άλλως έχει ιστορική αντιπαλότητα με την Άγκυρα. Ο Βλαντιμίρ Πούτιν είναι βέβαιο ότι δεν ξεχνάει την κατάρριψη ρωσικού αεροσκάφους από Τούρκους. Επιπρόσθετα υπάρχει ανταγωνισμός για την επιλογή διαφόρων ενεργειακών οδών και για τον ναυτικό έλεγχο της Μαύρης Θάλασσας. Συνεπώς η Ρωσία αποτελεί μόνο συγκυριακό σύμμαχο της Τουρκίας. Αντίστοιχα, η τελευταία βλέπει με σκεπτικισμό την απόφαση του Βλαντιμίρ Πούτιν για ανάπτυξη μόνιμης μοίρας στη Μεσόγειο.

του Καραντάουι, προπαγάνδα υπέρ Ερντογάν και κατά Σίσι). Φυσικά υπάρχει οικονομική και πολιτική αντιπαλότητα του Ριάντ με την Ντόχα και σημαντική ενόχληση από την Τουρκία στην προσπάθειά της να γίνει ο μεγαλύτερος περιφερειακός παίκτης στη Μέση Ανατολή, κάτι που δεν πρέπει να παραβλέπεται, αλλά και δεν υποβαθμίζει το θέμα της Αδελφότητας που θεωρείται καίριο ζήτημα ασφαλείας για τις χώρες αυτές.

β. Ισραηλινή προσέγγιση της Ελλάδας και ο ρόλος των Αραβικών χωρών (Άξονας Ελλάδα – Κύπρος – Ισραήλ – Αίγυπτος - Ιορδανία)

Στη «Δυτική» Συμμαχία⁷¹⁹ που αντιτίθεται στον άξονα Τουρκία – Κατάρ (και Μουσουλμανική Αδελφότητα) – Ιράν – Ρωσία, υπάρχει ένα υποσύνολο που μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα και αφορά την γεωπολιτική περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.⁷²⁰ Εκεί διαμορφώνεται ένας άξονας στενής συνεργασία ή/ και συμμαχίας Ελλάδα – Κύπρου – Ισραήλ – Αιγύπτου (και λιγότερο Ιορδανίας). Η Ελλάδα πάντα διατηρούσε εξαιρετικές σχέσεις με όλο τον Αραβικό κόσμο και κυρίως την Αίγυπτο, όμως η συνεργασία με το Ισραήλ αποτελεί στρατηγική καινοτομία. Η ρητορική της Άγκυρας, αλλά και η προσέγγιση της Τουρκίας στην Μουσουλμανική Αδελφότητα υποχρέωσε το Τελ Αβίβ να στραφεί για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Το σημείο εκκίνησης της ανάλυσής μας είναι ότι το Ισραήλ έχει τεράστια συμφέροντα στην Τουρκία, η οποία λόγω θέσης και ενόπλων δυνάμεων συμφέρει απόλυτα να είναι σύμμαχός του. Μια επαναπροσέγγιση των δυο χωρών είναι πιθανή στο μέλλον, αλλά βραχυπρόθεσμα αποκλείεται, ιδιαίτερα όσο στην εξουσία στις δυο χώρες βρίσκονται οι Ερντογάν και Νετανιάχου και όσο μαίνεται ο ισλαμικός εμφύλιος μεταξύ Ερντογάν και Γκιουλέν.⁷²¹ Η στήριξη της

---

⁷¹⁹ Για τους ανταγωνισμούς των Μεγάλων Δυνάμεων στην περιοχή, βλ. Σιούσιουρας, Πέτρος. (2013). *Μεγάλες Δυνάμεις, Γεωπολιτική, Παγκόσμια Κυριαρχία* (Αθήνα: Σιδέρης) και Σιούσιουρας, Πέτρος & Κυριακίδης, Κλεάνθης. (2013). “Κίνα – Ρωσία και η Αμερικανική Πρωτοκαθεδρία”, *Αθηνά- Επιθεώρηση Σχολής Εθνικής Άμυνας*, Τεύχος 45.

⁷²⁰ Για την ιδιαίτερη σημασία που έχει η Μεσόγειος σε σχέση με άλλες θάλασσες βλ. Σιούσιουρας, Πέτρος & Δαλακλής Δημήτριος. (2014). *Παγκόσμια Γεωγραφία* (Αθήνα: Σιδέρης) και Σιούσιουρας, Petros & Kyriakidis, Kleanthis. (2013). “Mediterranean Sea: the epicenter of all maritime threats” *Middle East Forum*, Issue 12.

⁷²¹ Τόσο η νομοτέλεια της επαναπροσέγγισης όσο και η αδυναμία να συμβεί στην παρούσα

ανατροπής του Μόρσι μπορεί να στοιχίζει ήδη στην Δύση βραχυπρόθεσμα με άνοδο της ισλαμικής τρομοκρατίας και μακροπρόθεσμα με την νομοτελειακή αναβίωση της απειλής της Μουσουλμανικής Αδελφότητας που έχει επιβιώσει στην Αίγυπτο τουλάχιστον από πέντε κύματα σκληρών διώξεων και πάντοτε επανέρχεται στο προσκήνιο δριμύτερη, όμως ευνοεί συγκεκριμένες χώρες, όπως η Ελλάδα. Για πρώτη φορά στην ιστορία έχει δημιουργηθεί ένα τέτοιο ισχυρό «αντιτουρκικό μπλοκ» στην Ανατολική Μεσόγειο (Αίγυπτος – Ισραήλ – Κύπρος – Ελλάδα).⁷²² Το Ισραήλ συμμετέχει καθαρά και πολύπλευρα στις συνεργασίες με την Ελλάδα και την Κύπρο και λίγο πιο διακριτικά με την Αίγυπτο και την Ιορδανία, για να μη φέρει σε δύσκολη θέση τους κρατούντες στο Κάιρο και το Αμάν.

Η Αθήνα παραδοσιακά δεν είχε ιδιαίτερα καλές σχέσεις με το Τελ Αβίβ. Όντας μια από τις μόνο δυο Χριστιανικές χώρες που αντιτάχθηκαν και ψήφισαν εναντίον της ίδρυσης του Ισραήλ, μπορεί τελικά να το αναγνώρισε το 1949, αλλά είχε μικρή διπλωματική εκπροσώπηση. Για την ακρίβεια, δεν υπήρχαν πρεσβείες των δυο χωρών μέχρι το 1991, ενώ η Παλαιστινιακή PLO είχε παρουσία από τη δεκαετία του 1970 και επίσημη διπλωματική εκπροσώπηση στην Ελλάδα από το 1981. Η άνοδος του ΑΚΡ στην εξουσία στην Τουρκία άλλαξε τα δεδομένα της πρότερης στρατηγικής συμμαχίας Ισραήλ – Τουρκίας. Ακολούθως, η κατάσταση χειροτέρευσε όταν ο Ερντογάν άρχισε να εκτοξεύει κατηγορίες κατά του Ισραήλ για γενοκτονία των Παλαιστινίων. Το 2006 για πρώτη φορά επισκέφθηκε Πρόεδρος του Ισραήλ την Ελλάδα, ενώ χρειάστηκαν ακόμα 4 έτη για να το πράξει ο Πρωθυπουργός της χώρας, Μπέντζαμιν Νετανιάχου. Είναι προφανές ότι καθοριστικό ρόλο έπαιξε το επεισόδιο της επίθεσης στο Μαβί Μαρμαρά τέλος Μαΐου του 2010, το οποίο περιγράψαμε, αφού ο Ισραηλινός Πρωθυπουργός προσκάλεσε τον Έλληνα ομόλογό του στις 10 Ιουλίου 2010 στο Τελ Αβίβ και

φάση αναλύεται από πληθώρα Ελλήνων και Ισραηλινών ακαδημαϊκών και δημοσιογράφων. Βλ. Tzogopoulos, George. (2017). “Amid Crisis, Greece Gains a Critical Ally: Israel”, *The Jerusalem Post*, 7 Ιανουαρίου και Nir, Arad. (2013). “Israel’s Ties With Greece No Substitute for Alliance With Turkey”, *Al-Monitor*, 10 Οκτωβρίου.

⁷²² Tanchum, Michael. (2015). “Turkey Temporarily Stands Down in Eastern Mediterranean Amidst Region-Wide Backlash”, *The Turkey Analyst*, CACI, John Hopkins SAIS, 28 Ιανουαρίου. Στον άξονα που σχηματίζεται πρέπει να προστεθεί και η Ιορδανία.

επισκέφθηκε ο ίδιος την Ελλάδα ένα μήνα μετά. Τον Ιανουάριο του 2018 ο Πρόεδρος του Ισραήλ Ρούβεν Ρίβλιν επισκέφθηκε την Θεσσαλονίκη και την Αθήνα και έγινε ο πρώτος αρχηγός κράτους που πήγε επίσημα στο Ναύσταθμο Σαλαμίνα, την έδρα του Ελληνικού Στόλου.

Λίγο μετά την επίσκεψη εντάθηκε η μέχρι τότε χλιαρή στρατιωτική συνεργασία των δυο χωρών. Έχουν λάβει χώρα πάμπολλες ασκήσεις συνεκπαίδευσης Ελλήνων και Ισραηλινών, όμως το πλέον χαρακτηριστικό είναι ότι από το 1998 έως το 2010 λάμβανε χώρα μια διακρατική άσκηση έρευνας και διάσωσης στην Ανατολική Μεσόγειο με συμμετοχή Ισραήλ – Τουρκίας – ΗΠΑ (“Reliant Mermaid”), η οποία δεν έλαβε χώρα το 2011 επειδή αποσύρθηκε η Άγκυρα. Οι έτεροι Σύμμαχοι αμέσως προσκάλεσαν την Ελλάδα και έκτοτε η μετονομασθείσα άσκηση “Noble Dina” έχει τεράστια επιτυχία και κάθε χρόνο έχει και πιο απαιτητικά σενάρια, εγκαταλείποντας την αρχική «απλή» της μορφή.⁷²³

Στις 28 Ιανουαρίου 2016 έγινε σύσκεψη κορυφής μεταξύ των τριών ηγετών της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ στην Λευκωσία, στις 8 Δεκεμβρίου 2016 στην Ιερουσαλήμ και στις 15 Ιουνίου 2017 στη Θεσσαλονίκη. Ενδιάμεσα έχουν γίνει τριμερείς και διμερείς συναντήσεις και Κοινά Υπουργικά Συμβούλια. Σε κοινή κοινοβουλευτική συνάντηση που έλαβε χώρα στη Λευκωσία στις 3 Μαρτίου 2016 υπεγράφη συμφωνία για εκτεταμένη τριμερή συνεργασία. Οι τομείς συνεργασίας των τριών χωρών έχει αποφασιστεί να είναι μεταξύ άλλων η ενέργεια, η ενίσχυση της δημοκρατίας στην ευρύτερη περιοχή, η έρευνα και ανάπτυξη, η κυβερνοάμυνα, η προστασία του περιβάλλοντος, η υγεία, η εμπορική ναυτιλία, η αγροτική ανάπτυξη, ο τουρισμός, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών, η ανταλλαγή πληροφοριών, η εκπαίδευση, ο πολιτισμός και η μετανάστευση.⁷²⁴

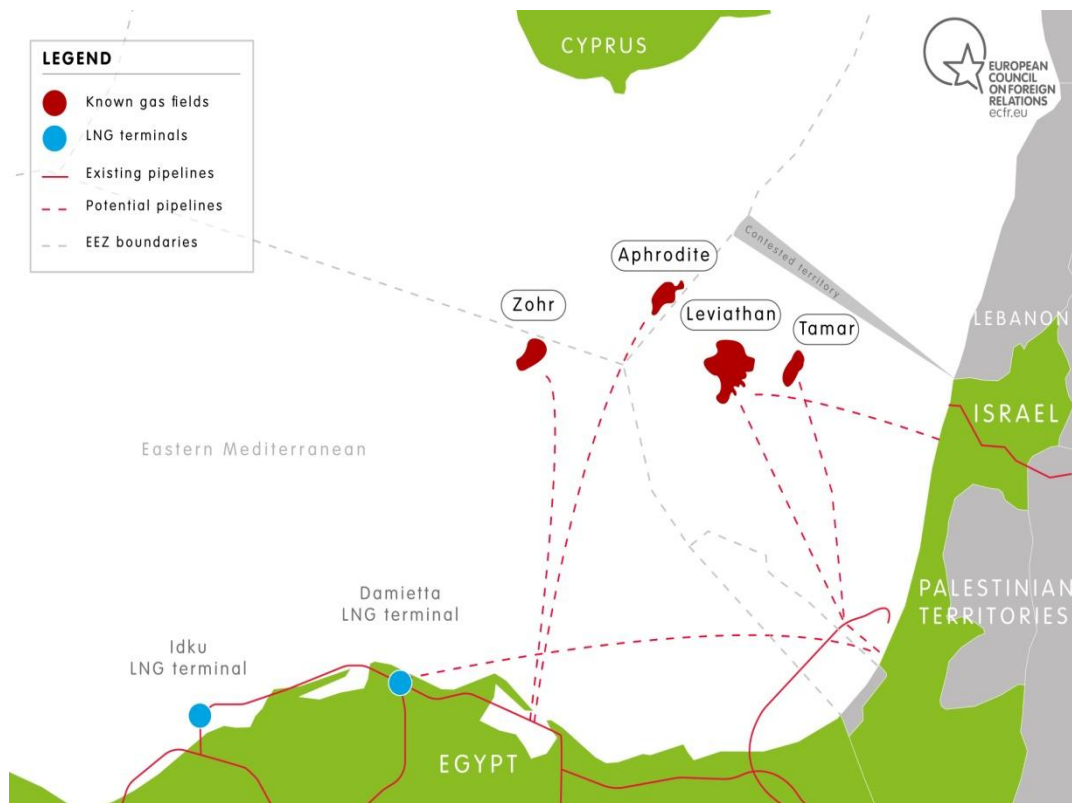
Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στη συνεργασία σε επίπεδο ενέργειας,

---

⁷²³ Editorial Board. (2015). “Greece, Cyprus and Israel in an era of geostrategic friendship and socioeconomic cooperation”, *Mediterranean Affairs*, 9 Ιανουαρίου.

⁷²⁴ Όλη η ανακοίνωση στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών του Ισραήλ. Βλ. <http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2016/Pages/Israel-Greece-Cyprus-hold-trilateral-parliamentary-meeting-3-Mar-2016.aspx>

γιατί αν ολοκληρωθεί αλλάζει τα δεδομένα στην ευρύτερη περιοχή. Οι τρεις χώρες υπέγραψαν στις 8 Αυγούστου 2013 μνημόνιο συνεργασίας για κατασκευή αγωγού για μεταφορά φυσικού αερίου από το Ισραήλ στην ΕΕ μέσω Κύπρου και Ελλάδας (“East Med Pipeline”). Το ευρύτερο σχέδιο αφορά τη διασύνδεση των τριών οικοπέδων φυσικού αερίου (Ταμάρ, Λεβιάθαν και Αφροδίτη) με την υπόλοιπη ΕΕ μέσω Ελλάδας.⁷²⁵

Σχήμα 50: Βασικά κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο. Πηγή: http://www.ecfr.eu/publications/summary/pipelines_and_pipedreams_how_the_eu_can_support_a_regional_gas_hub_in_7276

Όμως υπάρχει και σχέδιο ηλεκτρικής σύνδεσης των τριών χωρών με έναν αγωγό/ καλώδιο (“Euro-Asia Interconnector”) ισχύος 2.000 MW μέσω της Ελλάδας. Επισημαίνεται ότι τα σχέδια ευρύτερης διασύνδεσης συμπεριλαμβάνουν και το Κάιρο. Δεδομένου ότι οι γεωτρήσεις έχουν ξεκινήσει στην περιοχή της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, αλλά και της αναμενόμενης

⁷²⁵ Στην συζήτηση για τον αγωγό έχει εισέλθει ως ενδιαφερόμενο μέρος και η Ιταλία όπως ανακοινώθηκε κατά την τριμερή διάσκεψη κορυφής που έλαβε χώρα στην Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 2017.

δυναμικής αντίδρασης της Τουρκίας, τόσο η Ελλάδα έχει ενισχύσει την παρουσία της στην Ανατολική Μεσόγειο όσο και το Ισραήλ, το οποίο από τις 10 Ιανουαρίου 2012 έχει υπογράψει στρατιωτικές συμφωνίες με την Κύπρο που επιτρέπουν στην Ισραηλινή πολεμική αεροπορία και το ναυτικό να χρησιμοποιούν αντίστοιχα τον κυπριακό εναέριο χώρο και χωρικά ύδατα με στόχο την προστασία των ενεργειακών αποθεμάτων και της συναφούς κρίσιμης υποδομής.

Prospects for bringing gas-to-market in the eastern Mediterranean

Options/Issues	Structure	Technical issues	Commercial issues	Political issues
Cyprus LNG export	LNG terminal onshore or offshore Cyprus	●	●	●
Cyprus-Israel FLNG/ LNG	Joint LNG export plant for both Aphrodite and Leviathan	●	●	●
Israel pipeline to Turkey	Pipeline from Leviathan to Turkey through Cypriot EEZ	●	●	●
Cyprus-Israel EastMed pipeline	Pipeline from Leviathan/Aphrodite to Greece	●	●	●
Egypt LNG export	Ikdu and Damietta exports from Zohr	●	●	●
Egypt-Cypriot LNG export	Pipeline from Aphrodite to Ikdu. LNG exports from Aphrodite and Zohr	●	●	●
Egypt regional hub	Pipelines from Israel and Cyprus to Egypt. LNG exports from Aphrodite, Leviathan and Zohr	●	●	●

Σχήμα 51: Δυσκολίες μεταφοράς φυσικού αερίου από το Ισραήλ στην ΕΕ μέσω Κύπρου και Ελλάδας (“East Med Pipeline”). Πηγή: http://www.ecfr.eu/publications/summary/pipelines_and_pipedreams_how_the_eu_can_support_a_regional_gas_hub_in_7276

Η διαμορφωμένη συμμαχία συμπεριλαμβάνει πέραν του Ισραήλ και δυο Αραβικές χώρες, οι οποίες δεν έχουν ουσιαστικό πρόβλημα με το Ισραήλ: την Αίγυπτο και την Ιορδανία. Για την ακρίβεια, η τριμερής συνεργασία Αθήνας και Λευκωσίας με το Κάιρο προηγήθηκε αυτής με το Τελ Αβίβ. Πιο συγκεκριμένα από τις 8 Νοεμβρίου 2014 όπου και έλαβε χώρα στο Κάιρο η πρώτη τριμερής διάσκεψη κορυφής των τριών χωρών, λαμβάνει χώρα μια τέτοια ανά εξάμηνο. Η

δεύτερη που ήταν ιδιαίτερα ουσιαστική έλαβε χώρα στη Λευκωσία στις 29 Απριλίου 2015. Στις δυο πρώτες που ουσιαστικά έθεσαν και τα θεμέλια της περαιτέρω συνεργασίας αποφασίστηκε η συμπόρευση σε θέματα εμπορίου, πολιτικής, οικονομίας, πολιτισμού και τουρισμού. Από το πρώτο κιάλας ανακοινωθέν της συγκεκριμένης συνεργασίας, στηλιτεύτηκε η συμπεριφορά της Άγκυρας σχετικά με παράνομες έρευνες της γείτονος χώρας εντός της Αποκλειστικής Οικονομική Ζώνης της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σε όλα τα ανακοινωθέντα στις τριμερείς (και με Αίγυπτο και με Ισραήλ) γίνεται μνεία στην προσπάθεια εξεύρεσης λύσης του Κυπριακού με βάση τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. Η διαφορά είναι ότι στη μνεία που γίνεται στο Παλαιστινιακό στην τριμερή με την Αίγυπτο γίνεται επίκληση στα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και στα Κατεχόμενα, ενώ στην τριμερή με το Ισραήλ στην στήριξη του οδικού Χάρτη του Κουαρτέτου για μια βιώσιμη λύση του Μεσανατολικού.⁷²⁶

Στις 16 Ιανουαρίου 2018 έλαβε χώρα και η πρώτη τριμερής διάσκεψη μεταξύ Ελλάδας Κύπρου και Ιορδανίας στην Λευκωσία, με την επόμενη να ορίζεται εν ευθέτω χρόνω στην Ιορδανία. Ξεκινώντας από το Κυπριακό επισημαίνεται και πάλι στο κοινό ανακοινωθέν, η στήριξη μιας λύσης βασισμένης στις αρχές και τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Για το Παλαιστινιακό όμως υπάρχει ειδική μνεία δεδομένου ότι στην Ιορδανία οι μισοί κάτοικοι είναι Παλαιστίνιοι, η Ιερουσαλήμ αποτελούσε αρχικά τμήμα της Υπεριορδανίας και ο βασιλιάς της χώρας, ως διάδοχος και του σερίφη της Μέκκας, αποτελεί τον «φύλακα των Ισλαμικών και Χριστιανικών Ιερών μνημείων», καθεστώς που του αναγνωρίζεται στο ανακοινωθέν.⁷²⁷ Οι τρεις ηγέτες υποστηρίζουν αναλυτικά τη λύση των δύο κρατών βασισμένη στα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ στα σύνορα πριν τον πόλεμο του 1967 και με πρωτεύουσα του κράτους της Παλαιστίνης την Ανατολική Ιερουσαλήμ.

---

⁷²⁶ Χαρακτηριστική η ανακοίνωση στην ιστοσελίδα του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών: <http://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html>

⁷²⁷ Ολόκληρο το ανακοινωθέν είναι ανακοινώσιμο στην Ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού <https://primeminister.gr/en/2018/01/16/19243>

Προφανώς για να μην θιγεί η Τουρκία από την τριμερή συνεργασία, αναφέρεται επισταμένως στην αρχή του ανακοινωθέντος ότι δεν είναι αποκλειστική η συνεργασία και δεν στρέφεται κατά κανενός κράτους. Επιπρόσθετα, στο ανακοινωθέν γίνεται αναφορά για το μεταναστευτικό και το ιδιαίτερο βάρος που έχει πέσει στην Ιορδανία, αλλά και την Ελλάδα, λόγω του πολέμου στη Συρία και το Ιράκ, ενώ για τα δυο τελευταία προβλήματα εκφράζεται η κοινή και πάγια θέση των τριών κρατών για διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητά των ανωτέρω χωρών και σεβασμό των μειονοτήτων, με ειδική μνεία στην αποφυγή μονομερών κινήσεων στο Ιράκ, με ολοφάνερη την καταδίκη των Κούρδων και της αποτυχημένης προσπάθειας τους για κήρυξη ανεξαρτησίας με το φιάσκο του δημοψηφίσματος.

Το σημαντικότερο είναι ότι αναλύεται η τριμερής συνεργασία σε ιδιαίτερα σημαντικούς τομείς, ξεκινώντας πάντα από την ενέργεια, για την οποία δίνεται έμφαση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας με αιχμή του δόρατος την ηλιακή ενέργεια και για τις οποίες υπογράφηκε ξεχωριστό τριμερές Μνημόνιο Συνεργασίας. Ακολουθεί η συνεργασία στη διαχείριση των υδάτινων πόρων, με έμφαση στη νέα τεχνολογία (όπως τα σύγχρονα συστήματα αφαλάτωσης) και στην ανακύκλωση του χρησιμοποιημένου ύδατος για περαιτέρω χρήση στον αγροτικό τομέα. Ο αγροτικός τομέας αποτελεί ξεχωριστό και ιδιαίτερα σημαντικό πεδίο συνεργασίας με αναφορά και στις υδατοκαλλιέργειες. Αναφέρεται επίσης η συνεργασία στον τουρισμό και στην προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στον τομέα των θαλασσίων μεταφορών γίνονται συγκεκριμένες αναφορές σε τεχνογνωσία επιθεωρήσεων, αλλά και στην αμοιβαία αναγνώριση πτυχίων για ναυτικούς που πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις.⁷²⁸ Επίσης γίνεται αναφορά σε συνεργασία επί θεμάτων επικοινωνιών και υψηλής τεχνολογίας, αλλά και σε θέματα υγείας όπου γίνεται αναφορά σε εκπαίδευση, σε προβλήματα αντιμετώπισης υγείας που σχετίζονται με τις προσφυγικές ροές και σε θέματα αντιμετώπισης επιδημιών. Τέλος, επισημαίνεται ότι η τριμερής συνεργασία απλά ξεκινά σε αυτούς τους τομείς και θα διευρυνθεί έτι περαιτέρω.

---

⁷²⁸ Αναφορά στην κάλυψη των απαιτήσεων του Διεθνούς Οργανισμού Ναυτιλίας (International Maritime Organization (IMO) και συγκεκριμένα στο STCW (“Convention of Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers” – 1978).

Το Ισραήλ συνεργάζεται εδώ και πολύ καιρό με την Ιορδανία, ενώ μετά το 1979 έχει υπογράψει συνθήκη ειρήνης με την Αίγυπτο, με την οποία έχει ένα εξαιρετικό *modus operandi*, το οποίο δεν επλήγη ούτε όταν στην Προεδρία βρέθηκε ο Μόρσι και οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι. Όμως επί Σίσι και βασιλιά Αμπντάλα Β΄ μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει συγκεκαλυμμένη συμμαχία, μια συμμαχία που γίνεται φανερή μόνο μέσω τρίτου, ήτοι των τριμερών συνεργασιών αυτών των χωρών με την Ελλάδα και την Κύπρο, με τις οποίες το Τελ Αβίβ αναπτύσσει πλέον στενή συνεργασία.

Συνοψίζοντας, στο 3^ο μέρος της διατριβής αναλύσαμε τις επιλογές της καταδίωξης και του κατευνασμού του Πολιτικού Ισλάμ. Η συνολική καταδίωξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας αλλά και οι εκλογές της Αλγερίας και ο εμφύλιος που ακολούθησε μας έδειξαν πως μπορεί να πετύχει η καταδίωξη του Πολιτικού Ισλάμ, αλλά με τεράστιο κόστος. Αντίστοιχα η «επίπλαστη» ισλαμοποίηση του Πακιστάν από τον Ζία ουλ Χακ και ο πραγματισμός του Πολιτικού Ισλάμ στην Ιορδανία, το Μαρόκο και κυρίως την Τυνησία μας δεικνύουν την επιτυχία του «κατευνασμού». Ιδιαίτερα το παράδειγμα της Νάχντα στην Τυνησία αποδεικνύει ότι με σωστές δομές και συνεργασία δεν υπάρχει κανένας φόβος από το Πολιτικό Ισλάμ και η συνεργασία μαζί του μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα επωφελής για την κοινωνία. Η ισλαμοποίηση της πάλαι ποτέ Κεμαλικής, κοσμικής, Τουρκίας αποτελεί μια εξαιρετική περίπτωση για να δούμε πως η καταπίεση επί έτη της ισλαμικής ταυτότητας μπορεί να γυρίσει ως μπούμερανγκ στην κοινωνία και την πολιτική.

Το πιο σημαντικό για τη μελέτη μας είναι πως ανάλογα με τις επιλογές μας στήριξης, πολεμικής, κατευνασμού ή καταδίωξης του Πολιτικού Ισλάμ μπορεί να δημιουργηθούν και δημιουργούνται γεωστρατηγικές συμμαχίες και πλέον στην περιοχή που μας απασχολεί, υπάρχουν δυο στρατόπεδα: το φιλο-τουρκικό (με Ρωσία – Ιράν – Κατάρ) και το φιλο-ισραηλινό (με Η.Π.Α. – Ελλάδα – Κύπρο – Αίγυπτο – Ιορδανία). Για την προβολή τους στο μέλλον και την δυνατότητα διατήρησής τους, θα γίνει ανάλυση στο τελευταίο κεφάλαιο της διατριβής.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξετάσουμε την ύπαρξη των μουσουλμάνων στην Ελλάδα μέσω της συμπαγούς, σε μέγεθος αλλά και τοποθεσία, Ελληνικής

Μουσουλμανικής Μειονότητας, όπως και το προσφυγικό και μεταναστευτικό «πρόβλημα», εξαιτίας του οποίου αυξήθηκε δραματικά το μέγεθος των εν Ελλάδι διαβιούντων – αλλά και των δια της Ελλάδας διερχομένων – μουσουλμάνων. Τέλος, θα παρουσιάσουμε την έρευνά μας για το Πολιτικό Ισλάμ, το πώς το αντιλαμβάνονται οι Έλληνες και πώς αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο γέννησης ισλαμικού κόμματος στην χώρα μας.

Μέρος 4^ο : Προβλήματα και εικόνα των Ελλήνων για το Πολιτικό

Ισλάμ

Αυτό το τμήμα της διατριβής θα παρουσιάσει την έρευνα (ποσοτική/ποιοτική) αφού πρώτα αναλύσει τα δυο θέματα που επηρεάζουν ιδιαίτερα την εικόνα των Ελλήνων για το Ισλάμ και το Πολιτικό Ισλάμ.

12. Μεταναστευτικές/ προσφυγικές ροές, Μουσουλμανική Μειονότητα και Ελλάδα ,

Όπως προαναφέρθηκε τα δυο βασικά θέματα που διαμορφώνουν την αντίληψή μας για το ισλάμ είναι το πρόβλημα των μεταναστευτικών ροών και της υπερσυγκέντρωσης αλλόθρησκων μεταναστών/ προσφύγων και το θέμα της Ελληνικής Μουσουλμανικής Μειονότητας της Θράκης.

α. Πολιτικό Ισλάμ, Προσφυγικές Ροές και Ελλάδα/ΕΕ

Η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ δημιούργησε εστίες έντασης και πολέμου στην Ευρωπαϊκή γειτονιά. Λιβύη, Τυνησία, Αίγυπτος, Υεμένη και κυρίως Συρία μπήκαν σε δίνη αστάθειας ή/ και εμφυλίων πολέμων, με αποτέλεσμα την μαζική έξοδο με κατεύθυνση την Ευρώπη πλήθους μεταναστών και προσφύγων. Το συγκεκριμένο πρόβλημα, των ακατάσχετων μεταναστευτικών ή/ και προσφυγικών ροών επηρεάζει σημαντικά την εικόνα των Ευρωπαίων και ιδιαίτερα των Ελλήνων για το Ισλάμ και το Πολιτικό Ισλάμ, όπως φαίνεται και στην έρευνα που θα παρουσιάσουμε αναλυτικά. Όμως πρέπει πρώτα να εξετάσουμε το μεταναστευτικό/ προσφυγικό πρόβλημα και να εξετάσουμε τις επιπτώσεις του.

Πριν την ανάλυση του φλέγοντος ζητήματος, θα πρέπει να «επιλύσουμε» το σημειολογικό πρόβλημα που θέτει ο όρος, αλλά και τη σημαίνουσα διαφορά μεταξύ πρόσφυγα και μετανάστη. Πολιτικά ορθότερος θεωρείται ο όρος του παράτυπου μετανάστη ή αντικανονικά αποδημήσαντος (irregular migrant), που χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ΕΕ, διότι κάποιος θεωρούν ότι ο όρος «λαθρομετανάστης» (illegal immigrant) υπονοεί ότι κάποιος άνθρωπος είναι λαθραίος. Αυτό φυσικά δε συμβαίνει. Απλά κάποιος άνθρωπος που προσπαθούν

να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους, αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και να εισέλθουν «λάθρα» σε κάποια χώρα. Στην παρούσα ανάλυση θα χρησιμοποιηθεί ο πολιτικά ορθότερος όρος «παράτυπη μετανάστευση». Ο πρόσφυγας, νομικά αλλά και πρακτικά διαφέρει αφού μπορεί να ήταν και πλούσιος στη χώρα του, όπως πολλοί Έλληνες της Σμύρνης ή του Πόντου. Όμως συνέπεια ενός πολέμου, ενός τυραννικού καθεστώτος ή μιας τεράστιας φυσικής καταστροφής δεν έχει πλέον κανένα άλλο τρόπο επιβίωσης και αναγκάζεται να εγκαταλείψει την πατρίδα του. Είναι προφανές ότι ο πρόσφυγας βρίσκεται σε άμεσο κίνδυνο και ως εκ τούτου καμία χώρα δεν δύναται να του αρνηθεί άσυλο, σύμφωνα με τις Διεθνείς Συνθήκες.⁷²⁹

Η προσφυγιά είναι μια τραγωδία και δεν θέλει ιδιαίτερη ανάλυση, Η μετανάστευση όμως συνήθως πρόκειται για κάτι θετικό, αφού βοηθά δυο χώρες, τη χώρα προέλευσης και τη χώρα προορισμού και φυσικά τους ίδιους τους μετανάστες. Η χώρα προέλευσης που δυσκολεύεται να συντηρήσει τον πληθυσμό της όπως ήταν στο παρελθόν η λιμοκτονούσα Ιρλανδία, η μεταπολεμική Ελλάδα ή η μετα-σοβιετική Γεωργία, όχι μόνο έπαιρναν ανάσες, αλλά και ανοικοδομήθηκαν με εμβάσματα των μεταναστών. Οι φιλοξενούσες χώρες αναπτύχθηκαν και διέπρεψαν λόγω της σκληρής εργασίας των μεταναστών, με πρώτιστα παραδείγματα την Αυστραλία και τις ΗΠΑ, που το τελευταίο χρονικό διάστημα έχουν στραφεί πολλές φορές με σκληρό τρόπο κατά των παράτυπων μεταναστών. Συνεπώς όσο οι μετανάστες πραγματικά αναζητούν μια καινούρια πατρίδα, έχουν ίδιο αξιακό σύστημα με τη φιλοξενούσα χώρα και φυσικά όσο η φιλοξενούσα χώρα έχει τη δυνατότητα να τους περιθάψει αλλά και να τους αξιοποιήσει, δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα. Οφείλουμε να τονίσουμε ότι η χώρα μας είναι χώρα μεταναστών και προσφύγων. Από τη Μικρασιατική Καταστροφή και την Ποντιακή και Μικρασιατική Γενοκτονία⁷³⁰ μέχρι τα κύματα των μεταναστών μετά

---

⁷²⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 1Α της Συνθήκης της Γενεύης (1951) σχετικά με το καθεστώς του πρόσφυγα, έτσι χαρακτηρίζεται αυτός που «...έχει βάσιμο φόβο καταδίωξης για λόγους εθνικούς, φυλετικούς, θρησκευτικούς, μέλους κοινωνικής ή πολιτικής ομάδας, βρίσκεται εκτός της χώρας του στη χώρα του και είναι ανήμπορος ή δεν επιθυμεί να επιστρέψει...». Βλ. United Nations Organization. (1951). *Convention Relating to the Status of Refugees*, Geneva.

⁷³⁰ Περισσότεροι από 1,200,000 πρόσφυγες έφθασαν στην Ελλάδα μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. Βλ. Shirinian George (ed). (2012). *The Asia Minor Catastrophe and the Ottoman Greek Genocide: Essays on Asia Minor, Pontos, and Eastern Thrace, 1912-1923* (Bloomingtondale:

από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον εμφύλιο⁷³¹ που ακολούθησε ολοκληρώνοντας την ισοπέδωση της πατρίδας μας, το Ελληνικό κράτος χτίστηκε από πρόσφυγες και μετανάστες και οι Έλληνες είναι διαχρονικά ιδιαίτερα ευαίσθητοι προς τους συνανθρώπους τους που αντιμετωπίζουν παρόμοιες καταστάσεις.

Όμως την τελευταία δεκαετία υπάρχει μια τεράστια κρίση. Όχι μόνο οικονομική. Κρίση πολιτική, κρίση πολιτισμική, κρίση αξιών. Οι κρίσεις επιφέρουν υπερεθνικιστικές, ρατσιστικές, ξενοφοβικές, χρωμοφοβικές, και ισλαμοφοβικές τάσεις. Προφανώς, σε αυτό το κλίμα οι μετανάστες και οι πρόσφυγες αδιακρίτως στοχοποιούνται πρώτοι. Φυσικά οι παράνομοι μετανάστες προηγούνται, ιδιαίτερα όσοι έχουν μια εμφανή διαφορετικότητα από τον γηγενή. Στην Ελλάδα η ανεξέλεγκτη και ραγδαία αύξηση της δια θαλάσσης παράτυπης μετανάστευσης και οι τεράστιες προσφυγικές ροές ταυτίστηκαν από αρκετούς με εξ' ανατολών πολιτισμικές επιθέσεις και με αντίστοιχη αύξηση της εγκληματικότητας. Ως εκ τούτου επηρέασαν εκλογικά αποτελέσματα, δημιούργησαν αόρητες κοινωνικές και οικονομικές πιέσεις και επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα την εθνική άμυνα και ασφάλεια. Οι κοινωνικές πιέσεις δημιούργησαν ένα τεράστιο δίλημμα στο κατά πόσο χρειάζεται η χώρα μας και η Ευρώπη συνολικά να κάνει εκπτώσεις στις δημοκρατικές της αρχές στο όνομα της ασφάλειας ή της ευημερίας.⁷³²

Ξεκινώντας την ανάλυσή μας, δεδομένου ότι δεν υπάρχει αμφιβολία για το τι σημαίνει ο όρος πρόσφυγας, πρέπει να αναλύσουμε ποιος θεωρείται παράτυπος μετανάστης. Παράτυπος μετανάστης δεν είναι μόνο αυτός που διασχίζει τα σύνορα παράνομα. Είναι και αυτός που πλαστογραφεί κάποια έγγραφα για να μετοικήσει, αυτός που γεννιέται σε μια χώρα προερχόμενος από οικογένεια παράνομων μεταναστών, ακόμα και ο νόμιμος μετανάστης που απέτυχε να

Asia Monor and Pontos Hellenic Research Center, Inc).

⁷³¹ Η Ελληνική Διασπορά έχει περισσότερα από 2,500,000 μέλη, τα περισσότερα των οποίων είναι Ελληνο-αμερικανοί και Ελληνο-αυστραλοί τρίτης γενιάς. Βλ. Tziouvas, Dimitris. (2007). *Greek Diaspora and Migration since 1700* (Farnham: Ashgate).

⁷³² Για μια ενδιαφέρουσα σχετική ανάλυση, βλ. Posner, Richard. (2001). "Security Versus Civil Liberties", *The Atlantic*, Δεκέμβριος.

ανανεώσει τα απαιτούμενα έγγραφα που ζητά το φιλοξενόν κράτος.⁷³³ Ίσως να μπορούμε να κατατάξουμε σε αυτή την κατηγορία και όσους επιθυμούν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους, αλλά δεν μπορούν για πρακτικούς λόγους. Σίγουρα πάντως, δεν πρέπει να περιορίζουμε τον ορισμό σε όσους διασχίζουν κάθε μέρα τα ευρωπαϊκά σύνορα με παράνομο τρόπο.

Στην ΕΕ εισήλθαν πάρα πολλοί πρόσφυγες και ακόμα περισσότεροι μετανάστες. Το πλήθος ήταν τέτοιο που η ΕΕ «αναγκάστηκε» να κλείσει τα σύνορά της (για την ακρίβεια τα σύνορα Ελλάδας – Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας) και να δημιουργήσει τεχνητά εμπόδια για να σταματήσει τις ακατάσχετες ροές ανθρώπων. Το 2015 εισήλθαν στη Ευρώπη μέσω της Μεσογείου περισσότεροι από ένα εκατομμύριο άνθρωποι και 3.770 πέθαναν στην προσπάθειά τους να το πετύχουν.⁷³⁴ Από αυτούς 853.650 πέρασαν μέσω του Αιγαίου με την συντριπτική πλειοψηφία να φθάνει πρώτα στη νήσο Λέσβο. Η Ελληνική κυβέρνηση καλωσόρισε τους πρόσφυγες και μετανάστες στην λογική της εκπεφρασμένης από την Άνγκελα Μέρκελ πολιτική των ανοικτών θυρών “*Willkommenskultur*”. Η Γερμανίδα καγκελάρια είχε δηλώσει το Σεπτέμβριο του 2015 ότι το δικαίωμα του ασύλου δεν μπορεί να έχει αριθμητικούς περιορισμούς και μέγιστα όρια σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο.⁷³⁵ Η Γερμανική και η Ελληνική κυβερνήσεις δεν ήταν οι μόνες που ακολούθησαν αυτή την πολιτική. Ο Αυστριακός καγκελάριας Βέρνερ Φάουμαν δημόσια τάχθηκε υπέρ της πολιτικής της Μέρκελ.⁷³⁶ Για ένα διάστημα το μεταναστευτικό/ προσφυγικό θέμα αποτελούσε για την Ευρώπη απόδειξη ανθρωπισμού και αλληλεγγύης. Οι εικόνες με αθρόες συναθροίσεις Ευρωπαίων που καλωσόριζαν αυθόρμητα τους

⁷³³ Morehouse, Christal & Bloomfield, Michael. (2011). “Irregular Migration in Europe”, *MPI Report*, Δεκέμβριος.

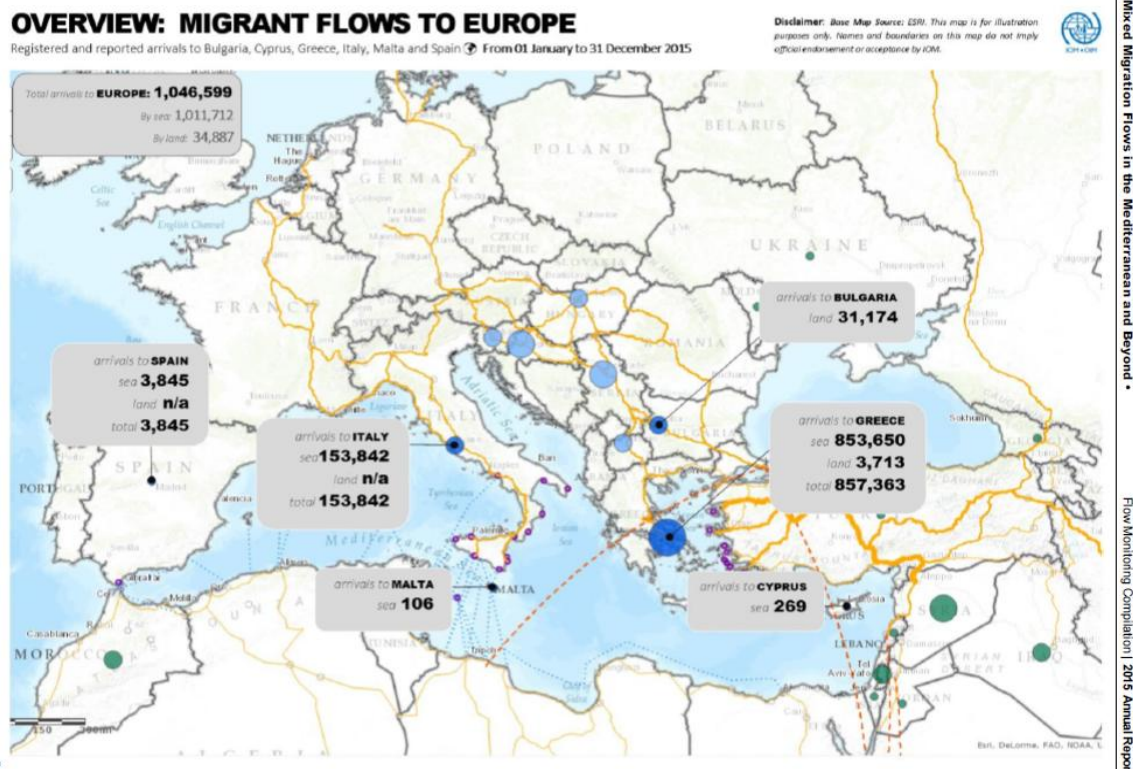
⁷³⁴ Για την ακρίβεια σύμφωνα με το Διεθνή οργανισμό Μετανάστευσης (International Organization for Migration – IOM) το 2015 1,011,712 πέρασαν στην Ευρώπη παράνομα. Βλ. Crawley, Heaven Duvell, Franck Jones, Katharine & Skleparis, Dimitris. (2016). “Understanding the dynamics of migration to Greece and the EU: drivers, decisions and destinations”, *Unravelling the Mediterranean Migration Crisis (MEDMIG)* Research Brief No.2, Σεπτέμβριος.

⁷³⁵ Bennhold, Katrin. (2015). “As Germany Takes in refugees, It Also Rehabilitates its Image”, *The New York Times*, 22 Σεπτεμβρίου.

⁷³⁶ Baumann, Meret. (2016). “What a Difference a Year Makes”, *Neue Zürcher Zeitung*, 6 Σεπτεμβρίου.

πρόσφυγες και τους μετανάστες γρήγορα άλλαξε.

Ο βασικός λόγος για την αλλαγή στάσης της ΕΕ δεν ήταν τόσο η σίγουρα μεγάλη πίεση από τις μεγάλες ροές,⁷³⁷ όσο η αλλαγή του πολιτικού τοπίου, με άνοδο της άκρας δεξιάς, η οποία εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο το προσφυγικό/μεταναστευτικό και τον φόβο του μέσου Ευρωπαίου ότι θα αλλοιωνόταν πολιτισμικά ή ακόμα και ότι θα κινδύνευε φυσικά από τους – κυρίως Μουσουλμάνους – μετανάστες.

Σχήμα 52: «Ακατάσχετη» ροή προσφύγων/μεταναστών στην ΕΕ το 2015.

Πηγή: <https://www.iom.int/>

⁷³⁷ Αρκεί να θυμηθούμε ότι η ΕΕ πριν από 25 χρόνια αντιμετώπισε κρίση μεγαλύτερου μεγέθους με την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τους εκεί πολέμους. Μόνο από την Βοσνία – Ερζεγοβίνη εκδιώχθηκαν ή έφυγαν οικειοθελώς και ήρθαν στην ΕΕ, 1.200.000 άνθρωποι. Βλ. Ramet, Sabrina. (2015). *Thinking About Yugoslavia* (Cambridge: Cambridge University Press). Πρέπει επίσης να μην λησμονούμε ότι στη υφήλιο υπάρχουν περισσότεροι από 21 εκατομμύρια πρόσφυγες (5 εκατομμύρια είναι μόνο οι Σύριοι) και η ΕΕ έχει πολύ λιγότερους από ότι η Τουρκία, ο Λίβανος και η Ιορδανία, αφού το άθροισμα σε αυτές τις τρεις χώρες ξεπερνά τα τέσσερα εκατομμύρια. Τα στατιστικά από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (IOM). Βλ. International Organization for Migration. (2015). *Global Migration Trends Factsheet*, Global Migration Data Analysis Centre.

Τον Σεπτέμβριο του 2015 οι Ευρωπαίοι ηγέτες αποφάσισαν να υιοθετήσουν ένα σύστημα επιμερισμού και επανεγκατάστασης των προσφύγων και αιτούντων άσυλο. Το σύστημα δεν εξέταζε τις επιθυμίες των αιτούντων ή το θρήσκευμά τους, αλλά σύμφωνα με πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής λαμβάνονταν υπόψη τέσσερα κριτήρια: Το πρωτεύον ήταν το μέγεθος του πληθυσμού της χώρας όπως και το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ), ώστε να μην επωμιστούν το βάρος οι χώρες που έχουν ήδη σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Τα άλλα δυο κριτήρια ήταν το ποσοστό ανεργίας στην κάθε χώρα, αλλά και ο αριθμός των χορηγηθέντων ασύλων μεταξύ 2010 και 2014. Στην αρχή το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιρλανδία και η Δανία εξαιρέθηκαν διότι δεν συμμετέχουν στην ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση σύμφωνα με τα Πρωτόκολλα 22 και 23 της Συνθήκης της Λισσαβόνας, αλλά αργότερα υπαναχώρησαν.⁷³⁸

Τα Μ.Μ.Ε. άρχισαν να αλλάζουν τον τρόπο που κάλυπταν το θέμα των μεταναστευτικών ροών. Οι λέξεις «βάρος» και «απειλή» άρχισαν να αντικαθιστούν την «υποχρέωση». Το «προσφυγικό» έγινε «μεταναστευτικό» και οι ίδιοι οι «μετανάστες» έγιναν στην αρχή «πρόκληση» και μετά «πρόβλημα». Η μόνη λέξη που χρησιμοποιήθηκε σε κάθε περίπτωση ήταν η «κρίση», μόνο που ο χαρακτήρας της δεν ήταν πια ανθρωπιστικός, αλλά ασφαλείας και κοινωνικής συνοχής.⁷³⁹ Αντιλαμβανόμαστε ότι άρχισε να γίνεται ιδιαίτερη συζήτηση για το πότε είναι κάποιος μετανάστης και πότε πρόσφυγας. Για παράδειγμα μετά από πόσο χρόνο σε μια ενδιάμεση χώρα (π.χ. Τουρκία) χάνει ο πρόσφυγας την ιδιότητά του όταν προσπαθεί να μεταβεί στην Ευρώπη και γίνεται πλέον μετανάστης; Η Χήβεν Κράουλυ επισημαίνει ότι ο διαχωρισμός πρόσφυγα και μετανάστη από ένα σημείο και μετά είναι σχεδόν αδύνατος.⁷⁴⁰ Παρενθετικά, οφείλουμε να τονίσουμε ότι στην Ελλάδα το 2015 και το 2016 περισσότερο από

---

⁷³⁸ European Union. (2007) *The Treaty on the Functioning of the European Union, Lisbon 2007*. Consolidated version, Official Journal of the EU, C 326, 26 Οκτωβρίου 2012.

⁷³⁹ Berti, Benedetta. (2015). "Syrian Refugees and Regional Security", *Carnegie Endowment for International Peace*, 5 Φεβρουαρίου.

⁷⁴⁰ Crawley, Heaven. (2016). "Managing the Unmanageable? Understanding Europe's Response to the Migration 'Crisis' ", *Human Geography* 9/2, Centre for Trust, Peace and Social Relations (CTPSR), Coventry University, 17.

το 90% των παρανόμως εισερχομένων ανθρώπων προέρχονταν από 4 χώρες που είχαν εμπλοκή σε πόλεμο (Συρία, Ιράκ, Αφγανιστάν και Πακιστάν).⁷⁴¹

Σταδιακά όλη η ΕΕ υιοθέτησε μια στάση ανάγκης προστασίας των πολιτών της με δημιουργία του «Φρουρίου Ευρώπη», μιας έκφρασης που πρωτοχρησιμοποίησε η Αυστριακή Υπουργός Εξωτερικών Γιοχάνα Μικλ-Λάιτνερ.⁷⁴² Χαρακτηριστικά ο καγκελάριος Φάουμαν υποστήριξε ότι θα δημιουργούσε ένα σύστημα διαχείρισης συνόρων με έναν τεράστιο φράχτη.⁷⁴³ Όσο περνούσε ο καιρός στην Ευρωπαϊκή ήπειρο αποκτούσαν εκλογική δύναμη και δυνατότητα επηρεασμού τόσο οι ευρωσκεπτικιστές όσο και οι υπερεθνικιστές. Επί παραδείγματι, ο πρώην Πρόεδρος της Γαλλίας, Νικολά Σαρκοζί, είχε για ένα διάστημα υιοθετήσει πιο σκληρή ρητορική για το μεταναστευτικό από την ξενοφοβική Μαρίν Λε Πεν, ηγέτιδα του ακροδεξιού κόμματος «Εθνικό Μέτωπο».⁷⁴⁴

Πάντως η αλήθεια είναι ότι η ξενοφοβία και κυρίως η ισλαμοφοβία που ενδιαφέρει περισσότερο την μελέτη μας που εξετάζει τις επιπτώσεις της ανόδου του Πολιτικού Ισλάμ, δεν οφείλεται στο μεταναστευτικό πρόβλημα. Απλά εντάθηκε με αφορμή τις ακατάσχετες προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές. Σε μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα μελέτη που έλαβε χώρα σε 6 μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη, τις ΗΠΑ και τον Καναδά, το 2010 και το 2011⁷⁴⁵ πριν την εξάπλωση και

---

⁷⁴¹ Το 2017 το ποσοστό των προερχομένων από αυτές τις χώρες είχε πέσει στο 74%. Επίσης αριθμητικά οι πρόσφυγες/ μετανάστες που διέσχισαν το Αιγαίο ήταν περίπου 175.000 και το 2017 λιγότεροι από 30.000. Όλα τα στοιχεία προέρχονται από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και την ιστοσελίδα της Υπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, η οποία αφορά την Ελλάδα. *United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)* <http://data.unhcr.org/mediterranean/country.php?id=83>.

⁷⁴² Editorial Board. (2015). “Austrian Minister Calls for ‘Fortress Europe’”, *The Local At*, 23 Οκτωβρίου.

⁷⁴³ Bender, Ruth & Pop, Valentina. (2015). “Austria to Build Fence on Slovenia Border to Slow Flow of Migrants”, *The Wall Street Journal*, 28 Οκτωβρίου.

⁷⁴⁴ Borrud, Gabriel. (2012). “Sarkozy Intensifies Anti-immigration Rhetoric”, *Deutsche Welle*, 12 Μαρτίου.

⁷⁴⁵ Transatlantic Trends Immigration Topline Data. (2010). *Immigration Survey 2010* και Transatlantic Trends Immigration Topline Data. (2011) *Immigration Survey 2011* (Project of the German Marshall Fund of the United States, the Lynde and Harry Bradley Foundation, the Compagnia di San Paolo, and the Barrow Cadbury Trust, with additional support from the Fundación BBVA).

κορύφωση της οικονομικής κρίσης αλλά και του προσφυγικού προβλήματος στη Συρία, αποδεικνύεται ότι υπάρχει ξеноφοβία και λανθασμένες στερεοτυπικές και ιδεοληπτικές αντιλήψεις. Συγκεκριμένα, το 56% των Ιταλών και ένα ποσοστό άνω του 40% των Γάλλων, Ολλανδών και Γερμανών πιστεύουν ότι οι νόμιμοι μετανάστες ευθύνονται για την αύξηση της εγκληματικότητας.⁷⁴⁶ Από την ίδια μελέτη προκύπτει ότι σε 5 μεγάλες Ευρωπαϊκές χώρες (Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία και Γερμανία) οι μισοί ψηφοφόροι θεωρούν ότι το θέμα της «λαθρομετανάστευσης» θα επηρεάσει την ψήφο τους.⁷⁴⁷ Στο Ηνωμένο Βασίλειο τα δυο τρίτα των ερωτηθέντων εκτίμησαν ότι οι μετανάστες τους «κλέβουν τις δουλειές» και ότι δε θα έπρεπε να τους παρέχεται δημόσια παιδεία και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες το ποσοστό κυμαίνεται από 25 έως 40%. Επίσης ένας στους πέντε Βρετανούς πιστεύει ότι δε θα πρέπει να παρέχεται περίθαλψη στους παράτυπους μετανάστες. Τρεις στους τέσσερις Βρετανούς και δυο στους τρεις Γάλλους πιστεύουν ότι οι μετανάστες επιβαρύνουν δυσανάλογα τις κοινωνικές υπηρεσίες και στις υπόλοιπες χώρες το ποσοστό κυμαίνεται περί το 50%. Επίσης ποσοστά από 30 έως 50% θεωρούν ότι είναι αδύνατη η κοινωνική ένταξη των μεταναστών, ποσοστό που αυξάνεται ραγδαία (50% - 60%) όταν οι μετανάστες είναι Μουσουλμάνοι.

Συνολικά οι μετανάστες (νόμιμοι και κυρίως παράνομοι) στοχοποιούνται γιατί θεωρητικά δημιουργούν περισσότερη ανεργία, δε συμμετέχουν στο κράτος πρόνοιας, εγκληματούν κατά συρροή και ρίχνουν τον κατώτερο μισθό.⁷⁴⁸ Πρέπει να αναρωτηθούμε όμως μήπως υπάρχουν κάποιες εργασίες – κυρίως αγροτικές, αλλά και εν γένει χειρωνακτικές – που κάποιοι Ευρωπαίοι θεωρούν «υποτιμητικές», αρνούνται να τις κάνουν και αρέσκονται στο να αφήνουν αυτή

---

⁷⁴⁶ *Immigration Survey 2010*, 12.

⁷⁴⁷ *Immigration Survey 2011*, 71.

⁷⁴⁸ Δε συμφωνούν όλοι οι αναλυτές. Σύμφωνα με τις Μαρκάκη - Λόνγκι τα ευρήματα της έρευνάς τους αντικρούουν την υπόθεση ότι οι αντιδράσεις των Ευρωπαίων εδράζονται στον οικονομικό ανταγωνισμό και ιδιαίτερα ανάμεσα στους χαμηλόμισθους και ανειδίκεντους εργάτες. Βλ. Markaki, Yvonne & Simonetta, Longhi. (2012). "What Determines Attitudes to Immigration in European Countries? An Analysis at the Regional Level", *Norface Migration Discussion Paper No. 2012-32*.

την αγορά εργασίας στους μετανάστες, με πράγματι ελάχιστη αμοιβή.⁷⁴⁹ Επιπρόσθετα, κάποιοι εργοδότες εκμεταλλεύονται την κατάσταση των λαθρομεταναστών και τους χρησιμοποιούν για ένα πιάτο φαγητό και μια στέγη. Αν συμβαίνει αυτό τότε μάλλον ευθύνονται οι γηγενείς και για το συγκεκριμένο ποσοστό ανεργίας και για την ανθρώπινη εκμετάλλευση ή και εξαθλίωση, με τη μείωση του κατώτατου μισθού. Η χώρα μας είναι δυστυχώς πρωτοπόρα σε αυτό, δεδομένης της παραοικονομίας που ίσως να φθάνει και στο ένα τρίτο του ΑΕΠ και του αγροτικού τομέα που δεν απαιτεί εξειδίκευση και σε κάθε περίπτωση υποτιμάται αδικαιολόγητα από την ελληνική νεολαία. Πάντως οι παράτυποι μετανάστες δεν είναι άμοιροι ευθυνών για την αρνητική δημόσια εικόνα τους στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Σίγουρα έχουν δημιουργήσει πιέσεις στα ασφαλιστικά συστήματα και εν γένει στο ευρωπαϊκό κράτος πρόνοιας. Έχουν δημιουργήσει γκέτο σε περιοχές στα νησιά, αλλά και στο κέντρο της Αθήνας, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις. Επίσης έχουν συμμετοχή στην ευρύτερη αύξηση της εγκληματικότητας, γεγονός όμως που κατά βάση οφείλεται στην ανθρωπιστική κρίση. Η έλλειψη υγιεινής ή περιβαλλοντικής συνείδησης δημιουργεί ακόμα μεγαλύτερα προβλήματα. Πάρκα γίνονται χωματερές και επανεμφανίζονται στην Ευρώπη ασθένειες όπως η φυματίωση ή υφίστανται αδικαιολόγητες εξάρσεις σε έτερες όπως η ηπατίτιδα. Δυστυχώς ακόμα και το AIDS βρίσκεται σε άνοδο στην ΕΕ, κυρίως λόγω της ανεξέλεγκτης πορνείας.

Αν υπήρχαν κάποιες φοβίες στο παρελθόν, οι τρομοκρατικές επιθέσεις σε πόλεις στην Βόρεια Ευρώπη, με σημαντικότερες αυτές στο Παρίσι, στις Βρυξέλλες και στο Λονδίνο επιδείνωσαν κατά πολύ την αντίληψη του μέσου Ευρωπαίου για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, διότι στην συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν Μουσουλμάνοι. Ο συνδυασμός της «ισλαμικής τρομοκρατίας», του πλήθους των μεταναστών/ προσφύγων, του τρόπου προβολής από τα Μ.Μ.Ε. και του κλίματος που προϋπήρχε οδήγησε σε εκλογικές επιτυχίες σχεδόν όλα τα υπερεθνικιστικά κόμματα της Γηραιάς Ηπείρου. Το μοναδικό ίσως κοινό σημείο όλων των αντι-ευρωπαϊκών, υπερεθνικιστικών κομμάτων είναι ότι έχουν κηρύξει

---

⁷⁴⁹ Όπως επισημαίνει ο Χαράλαμπος Κασίμης «η οικονομική ανάπτυξη, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και τα υψηλά επίπεδα μόρφωσης, οδηγούν πολλούς νέους Έλληνες στην απόρριψη εργασιών μικρής κοινωνικής θέσης ή χαμηλού εισοδήματος». Βλ. Kasimidis, Charalambos. (2012). "Greece: Illegal Immigration in the Midst of Crisis", *MPI*, 22 Μαρτίου, 2-3.

πόλεμο κατά των μεταναστών και ιδιαίτερα των Μουσουλμάνων.⁷⁵⁰

Σχήμα 53: Χάρτης με τα πιο επιτυχημένα ακροδεξιά κόμματα της Ευρώπης.

Πηγή: <https://www.reddit.com/>

⁷⁵⁰ Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται το Τζόμπικ στην Ουγγαρία, το PVV του Γκέερτ Βίλντερς στην Ολλανδία, το Φλαμανδικό Συμφέρον στο Βέλγιο, το Κόμμα της Ελευθερίας στην Αυστρία, το Εθνικό Μέτωπο για την Σωτηρία της Βουλγαρίας, το Λαϊκό Κόμμα της Δανίας, η Ιταλική Λίγκα του Βορρά, το Γαλλικό Εθνικό Μέτωπο, τα AfD και NDP στην Γερμανία, οι Αληθινόι Φιλανδοί στην Φινλανδία, οι Σουηδοί Δημοκράτες, το Λαϊκό Κόμμα στη Σλοβακία, το CPP στην Εσθονία και η Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα. Όλα τα ανωτέρω κόμματα κέρδισαν ποσοστά από 4% έως 30% σε τοπικές ή εθνικές εκλογές. Ο Τζον Πάλμερ σε μια ενδιαφέρουσα ανάλυσή του γράφει «Η Μαρίν Λε Πεν, ηγέτιδα του Γαλλικού Εθνικού Μετώπου προσπαθεί να αποφεύγει τις αναφορές στο αντισημιτικό παρελθόν του κόμματός της. Ο Ολλανδός ακροδεξιός ηγέτης κινείται λίγο διαφορετικά υποδαυλίζοντας εχθρότητα και φόβο κατά των Μουσουλμάνων μεταναστών. Ο Βίλντερς, όπως και η Λε Πεν, επικεντρώνονται στην πολυπολιτισμική απειλή για την εθνική ταυτότητα. Η ίδια ιδέα αποτελεί το αφήγημα και σε άλλες χώρες από το Λαϊκό Κόμμα της Δανίας στους Αληθινούς Φιλανδούς και τους Φλαμανδούς εθνικιστές μεταξύ άλλων. Για την ώρα πάντως οι Γάλλοι και Ολλανδοί λαϊκιστές κρατούν αποστάσεις από νεοναζιστικά κόμματα όπως η Χρυσή Αυγή που τρομοκρατεί με παραστρατιωτικές ομάδες τους μετανάστες και τους πρόσφυγες στην Ελλάδα ή το Ουγγρικό Τζόμπικ που στοχοποιεί τη μειονότητα των Ρομά». Βλ. Palmer, John. (2013). "The rise of far right parties across Europe is a chilling echo of the 1930s", *The Guardian*, 15 Νοεμβρίου.

Στην Ελλάδα η άνοδος της Χρυσής Αυγής είναι συνυφασμένη απόλυτα με την άφιξη μεγάλου αριθμού μεταναστών και προσφύγων και κυρίως μουσουλμάνων. Πριν από λίγα χρόνια ήταν ένα ιδιαίτερα μικρό κόμμα.⁷⁵¹ Την τελευταία δεκαετία η άνοδος της την έφερε στην Βουλή ως τρίτο σε μέγεθος κόμμα, ενώ έχει μια βάση της τάξης του 6%. Η βάση αυτή δεν μειώθηκε παρά την φυλάκιση της ηγεσίας και βουλευτών του κόμματος για την υπόθεση της δολοφονίας του αντιφασίστα ράπερ Πέτρου Φύσσα.⁷⁵² Η μοναδική απόλυτα σαφής πολιτική της Χρυσής Αυγής αφορά το μεταναστευτικό όπου θέλει την άμεση εκδίωξη όλων των παράτυπων μεταναστών, την τιμωρία όσων «εισέρχονται λάθρα» στη χώρα με καταναγκαστικά έργα και την δήμευση της περιουσίας όσων νοικιάζουν σπίτια ή δίνουν εργασία σε παράτυπους μετανάστες. Προφανώς το κόμμα της Χρυσής Αυγής έχει και σαφή θέση κατά της κατασκευής μουσουλμανικού τεμένους στην Αθήνα ή οπουδήποτε αλλού στην Ελλάδα.

Συγκεκριμένες χώρες της ΕΕ με την στάση τους δημιούργησαν και πρόβλημα συνολικής ισλαμοφοβίας και πρόβλημα στο εσωτερικό ετέρων χωρών που δεν διακατέχονται από ξενοφοβία. Επί παραδείγματι, η Πολωνία αδιαφόρησε για το άρθρο 80 της Συνθήκης της Λισαβόνας και τις υπερεθνικής προσέγγισης στο θέμα της μεταναστευτικής πολιτικής και χορήγησης ασύλου.⁷⁵³ Ο Βίκτωρ Ουρμπάν, πρωθυπουργός της Ουγγαρίας, της χώρας που δημιούργησε φράχτες στα σύνορά της με την Σερβία και την Κροατία για να αποφύγει την είσοδο προσφύγων και μεταναστών, οργάνωσε ακόμα και δημοψήφισμα για να απορρίψει

---

⁷⁵¹ Το 1994 η Χρυσή Αυγή έλαβε στις Ευρωεκλογές το 0,11% των ψήφων και το 1996 στις Εθνικές εκλογές το 0,07%. Το 1999, συμμετέχοντας σε ευρύτερο σχηματισμό έφθασε στις Ευρωεκλογές το 0,75%. Δέκα χρόνια αργότερα το ποσοστό της στις Ευρωεκλογές του 2009 παρέμεινε στο 0,46% και στις Εθνικές εκλογές 0,29%. Με την αύξηση του αριθμού των μεταναστών το 2010 παρουσίασε δραματική αύξηση των ποσοστών της, λαμβάνοντας περισσότερο από το 5% στις δημοτικές εκλογές στον Δήμο της Αθήνας. Ιδιαίτερα στην 6^η περιφέρεια της Αθήνας όπου είναι συγκεντρωμένοι οι περισσότεροι μετανάστες έφθασε στο 8,4%. Η δράση των παραστρατιωτικών ομάδων του κόμματος εναντίον των μεταναστών αντί να τύχει καθολικής καταδίκης, έτυχε αποδοχής και η Χρυσή Αυγή αύξησε τα ποσοστά της. Βλ. Ellinas, Antonis. (2013). “The Rise of the Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece”, *Selected Works*, Ιανουάριος.

⁷⁵² Faiola, Anthony. (2012). “Anti-Immigrant Golden Dawn Rises in Greece”, *The Washington Post*, 20 Οκτωβρίου.

⁷⁵³ Potyrala, Anna. (2016). “Poland towards the migration crisis of 2015-2016”. *Przegląd Politologiczny-Political Science Review*, 2/16, 84.

την εξουσία που έχει η ΕΕ στο θέμα της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής. Το ερώτημα που τέθηκε στον ουγγρικό λαό ήταν: «Θέλετε η ΕΕ να είναι σε θέση να επιβάλλει την υποχρεωτική μετακίνηση μη-Ούγγρων πολιτών στην Ουγγαρία χωρίς την συγκατάθεση του ουγγρικού κοινοβουλίου»;⁷⁵⁴ Το δημοψήφισμα το κέρδισε η Κυβέρνηση με περισσότερο από το 98% των ψηφισάντων, αλλά επειδή ψήφισαν λιγότεροι από τους μισούς Ούγγρους ψηφοφόρους, το αποτέλεσμα θεωρήθηκε άκυρο. Προφανώς ακόμα και αν είχε ψηφίσει άνω του 50% δεν θα ίσχυε το αποτέλεσμα, αφού καμία χώρα που ανήκει στην ΕΕ δεν έχει το δικαίωμα να ρωτήσει κάτι τέτοιο τους πολίτες της.

Στην Ελλάδα πέρα από την Χρυσή Αυγή δεν υπήρχαν πολιτικές δυνάμεις φανερά ξενοφοβικές ή ισλαμοφοβικές. Απλά υπήρχε μια συνολική προσέγγιση της αδυναμίας της ΕΕ να χειριστεί το θέμα, της επίσης αδυναμίας μιας μικρής χώρας όπως η Ελλάδα να επωμιστεί το βάρος των μεταναστευτικών/ προσφυγικών ροών. Η πιθανή παραβίαση δικαιωμάτων των προσφύγων ήταν συνεπώς ευθύνη και της ΕΕ και όχι μόνο της χώρας μας. Όπως επισημαίνει ο Γιάννης Καραάς «όσο οι υπόλοιπες χώρες δεν έχουν διάθεση να προβούν σε δραστηκές αλλαγές του ευρωπαϊκού πλαισίου για τη μετανάστευση, τα άρθρα που κατηγορούν το ελληνικό κράτος για θεσμικό ρατσισμό θα εξακολουθούν να χάνουν τη ουσία του θέματος. Ο θεσμικός ρατσισμός που περιγράφουν δεν είναι αποκλειστικά ελληνικός, αλλά σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα των Ευρωπαϊκών πολιτικών τόσο προς τα κράτη της περιφέρειας όσο και προς τους μετανάστες. Και η ΕΕ θα πρέπει συνολικά να μοιραστεί τη ντροπή και κατακραυγή».⁷⁵⁵

Σημαντικότερη διάσταση του προβλήματος των προσφυγικών/ μεταναστευτικών ροών είναι η ανθρωπιστική, η οποία χρειάστηκε την τραγωδία της Λαμπεντούσα, όταν στις 3 Οκτωβρίου 2013 βυθίστηκε πλοιάριο με αποτέλεσμα να πνιγούν περισσότεροι από 350 παράνομοι μετανάστες, για να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη. Μέχρι το 2012 η πλειοψηφία των λαθρομεταναστών που εισέρχονταν στην ΕΕ, διέσχιζαν χερσαία και όχι θαλάσσια

---

⁷⁵⁴ Domonoske, Camila. (2016). "Hungary's Referendum On Refugee Resettlement Is Overwhelming — But Invalid", *NPR*, 3 Οκτωβρίου.

⁷⁵⁵ Carras, Iannis. (2012). "Is Greece a Racist State?", *Open Democracy*, 21 Δεκεμβρίου.

σύνορα. Μάλιστα υπήρχε ένα πέρασμα από το οποίο εισερχόταν το 90% των λαθρομεταναστών στην Ευρώπη και δεν ήταν άλλο από τον ποταμό Έβρο. Σε κάποια χρονική στιγμή, από τον Έβρο εισέρχονταν περισσότεροι από 350 παράνομοι μετανάστες τη μέρα, αριθμός υπερβολικός για την εποχή. Λόγω της σχετικής ευκολίας των χερσαίων συνόρων σπάνια θρηνούσαμε θύματα. Αντίθετα την τριετία 2015 – 2017 στην Μεσόγειο έχασαν τη ζωή τους 11.684 άνθρωποι, εκ των οποίων οι 1.301 στο Αιγαίο.

Σχήμα 54: Στοιχεία 2016 - 2017 για το προσφυγικό/μεταναστευτικό πρόβλημα στη Μεσόγειο. Πηγή: <https://www.iom.int/>

Η προσπάθεια της ΕΕ να σταματήσει την παράτυπη μετανάστευση με φράχτες, τείχη και τάφρους αποδείχθηκε σπασμωδική και αναποτελεσματική, δεδομένου ότι τα θαλάσσια σύνορα είναι δυσχερέστερα και όσον αφορά στην επιτήρησή τους και στον έλεγχό τους. Αν επιλεγεί από τον πρόσφυγα και τον μετανάστη η θαλάσσια οδός, κινδυνεύουν ζωές λόγω επικινδυνότητας του ταξιδιού, των συνήθως αισχρών συνθηκών στο πλοίο ή τη βάρκα και κυρίως στην τάση που έχουν οι δύσμοιροι αυτοί άνθρωποι να αυτοβυθίζονται στο πλοίο ή τα βάρκα τους εν όψει κάποιων πλοίων, ειδικά πολεμικών, διότι ξέρουν ότι τόσο από πλευράς ανθρωπιάς, όσο και επειδή το επιτάσσει το καθήκον και το Διεθνές

Δίκαιο, το πολεμικό πλοίο θα προστρέξει να τους περιμαζέψει.⁷⁵⁶ Επίσης τα παράκτια κράτη υποχρεούνται να εκτελέσουν επίπονες και κοστοβόρες επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης. Καταλαβαίνουμε βέβαια, ότι η συνεχής περιπολία και η καλύτερη θαλάσσια επιτήρηση δεν μειώνουν το πρόβλημα, αλλά το επιτείνουν, γιατί αυξάνεται η πιθανότητα σε περίπτωση που μια βάρκα αυτοβυθιστεί ή ανατραπεί λόγω καιρικών συνθηκών, να σωθούν οι παράτυποι μετανάστες/ πρόσφυγες από παραπλέοντα πλοία ακτοφυλακών.

Στην Ελλάδα η ναυτική διάσταση του προβλήματος εντείνεται από γεωγραφικούς παράγοντες όπως η εγγύτητα στις συρράξεις, η τεράστια ακτογραμμή, τα πάμπολλα νησιά, το ότι η χώρα μας αποτελεί σταυροδρόμι τριών ηπείρων και το ότι επικρατούν δυσμενείς καιρικές συνθήκες σε μια περιοχή με πολύ μεγάλη ναυτιλιακή κίνηση. Η Ελλάδα έχει κατηγορηθεί ότι δεν μπορεί να σώσει τους πρόσφυγες που πνίγονται κατά χιλιάδες στο Αιγαίο. Η αλήθεια είναι ότι με ευθύνη του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής και την πολύτιμη συνδρομή του Πολεμικού Ναυτικού έγιναν μόνο το 2015 περισσότερες από 2.500 επιχειρήσεις έρευνας - διάσωσης με τελικό αποτέλεσμα τη διάσωση 85.000 συνανθρώπων μας. Οι Ελληνικές Αρχές παρέχουν σε όλους προσωρινό καταφύγιο, τροφή, ρουχισμό, βασική περίθαλψη, που φυσικά όταν μιλάμε για ευπαθείς πληθυσμιακά ομάδες λαμβάνει χώρα στον υπερθετικό βαθμό.

Κάποιες χώρες της Βόρειας Ευρώπης παρουσιάζονται πολύ ισλαμοφοβικές και ξενοφοβικές χωρίς να αντιμετωπίζουν οξύ πρόβλημα και ο συνολικός αριθμός λαθρομεταναστών στην ΕΕ κυμαινόταν μέχρι το 2014 μόλις στο 1%. Οι χώρες του Νότου όμως, που υφίστανται τη χειρότερη οικονομική κρίση, δέχονται και τις μεγαλύτερες πιέσεις. Στην Ελλάδα που η μετανάστευση έχει λιγοστεύσει σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία λόγω της κρίσης, οι μετανάστες υπολογίζονται σε λίγο περισσότερους από 1.200.000, ήτοι άνω του 10% του πληθυσμού της χώρας. Στην αρχή της κρίσης και πολύ πριν την απίστευτη ροή του 2015, και συγκεκριμένα στις 6 Αυγούστου 2012, ο τότε Υπουργός Δημοσίας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, Νικόλαος Δένδιας, δήλωσε ότι «το μεταναστευτικό

---

⁷⁵⁶ United Nations Organization. (1982). *Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay, άρθρο 98.

πρόβλημα είναι ίσως σημαντικότερο από την οικονομική κρίση... αποτελεί βόμβα στα θεμέλια του κράτους και της κοινωνίας». ⁷⁵⁷ Ο ίδιος Υπουργός βέβαια δημιούργησε τις πρώτες δομές παροχής βοήθειας στους πρόσφυγες και μετανάστες, στους οποίους παρείχε αμέσως ιατρική και νομική βοήθεια. Η αρχική συμπεριφορά της Ελλάδας, όταν οι ροές ήταν ακόμα διαχειρίσιμες, θεωρήθηκε από κάποιους αναλυτές πρότυπη για τη υπόλοιπη Ευρώπη. ⁷⁵⁸

Immigration & emigration	
The total number of international migrants residing in the country or region (UN DESA, 2017)	1.2 million
International migrant stock as a percentage of the total population (UN DESA, 2017)	10.9 %
Proportion of female migrants of the international immigrant stock (UN DESA, 2017)	54.5 %
Total number of emigrants who have left the country (UN DESA, 2017)	933.1 thousand
Change in the migrant stock in percentage points between 2017 and 1995 (UN DESA, 2017)	1.1 Percentage points

Σχήμα 55: Στατιστικά στοιχεία για την μετανάστευση στην Ελλάδα (Ιούνιος 2017).

Πηγή: <https://www.iom.int/>

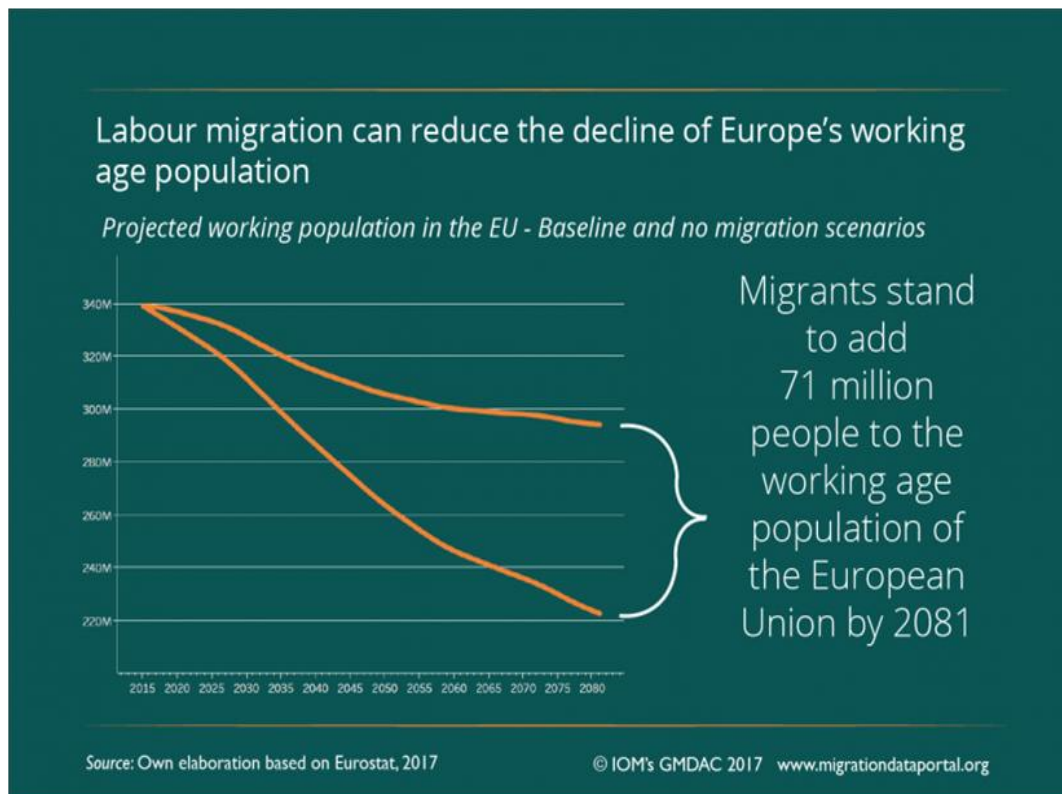
Με εφαρμογή σωστής μεταναστευτικής πολιτικής, η ΕΕ θα δέχεται τους μετανάστες που επιθυμεί και οι οποίοι μπορούν να «σταθμίσουν» την γερασμένη Ευρωπαϊκή ήπειρο. Όπως επισημαίνει ο Μέριτ «αν οι χώρες της ΕΕ δεν ανοίξουν τις πόρτες τους στη μετανάστευση, η σημερινή αναλογία των τεσσάρων εργαζομένων για κάθε συνταξιούχο, θα πέσει στους δυο εργαζομένους για κάθε συνταξιούχο, μέχρι το 2050 ίσως και νωρίτερα». ⁷⁵⁹

⁷⁵⁷ Dabilis, Andy. (2012) “Greece Being “Invaded” by Waves of Immigrants, Detains 6,000”, *Greek Reporter*, 6 Αυγούστου.

⁷⁵⁸ Psaropoulos, John. (2015). “Greek immigration policy: A lesson for Eastern Europe?”, *Al Jazeera*, 9 Δεκεμβρίου.

⁷⁵⁹ Merritt, Giles. (2015). “Europe Still Needs the Migrants”, *Project Syndicate*, 17 Νοεμβρίου.

Ο μοναδικός τρόπος αντιμετώπισης του «προβλήματος» είναι η καταπολέμηση των αιτιών που δημιουργούν την παράτυπη μετανάστευση και φυσικά την προσφυγιά. Όταν η τελευταία αποτελεί μονόδρομο για την επιβίωση, ο μετανάστης και κυρίως ο πρόσφυγας που συλλαμβάνεται και απελαύνεται, απλά θα ξαναπροσπαθήσει να εισέλθει στην ΕΕ. Ή πετυχαίνει ή πεθαίνει. Συνεπώς θα προσπαθήσει να το κάνει τόσες φορές, όσες χρειαστεί μέχρι να φθάσει στο στόχο του.

Σχήμα 56: Διυνητική συνεισφορά των μεταναστών στα συστήματα κοινωνικών ασφαλίσεων της ΕΕ. Πηγή: www.migrationdataportal.org

Ποιος Σύριος μπορεί να γυρίσει σε μια χώρα που αν γλιτώσει από τους ισλαμιστές του Νταές θα δολοφονηθεί από παρακρατικούς ή θα σκοτωθεί από μαχητές της Χαζμπολά ή της αλ Νούσρα, από Τούρκους, από Κούρδους, γιατί όχι και από κάποιον αδέσποτο βομβαρδισμό; Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναλογιστεί η Δύση τις ευθύνες που φέρει για τη δημιουργία των συνθηκών που οδήγησαν στο φαινόμενο. Ενεπλάκη σε εισβολές ή πολέμους δίκαιους ή άδικους σε όλες τις χώρες από όπου προέρχονται οι άνθρωποι αυτοί. Για παράδειγμα και για να ξεφύγουμε από τα τετριμμένα της Λιβύης, του Αφγανιστάν, της Συρίας ή

του Ιράκ, θα επισημάνουμε ότι ο Σομαλός ψαράς είδε να τον κλέβουν και έγινε πειρατής και τώρα που καταπολεμάται η πειρατεία γίνεται μετανάστης.⁷⁶⁰ Φυσικά δεν τρέφει τις καλύτερες εντυπώσεις για την Ευρώπη όπως άλλωστε και ο μέσος Ιρακινός για την Αμερική, όμως η επιβίωση τον σπρώχνει υποχρεωτικά στη Δύση. Συνεπώς, η επένδυση στη δημιουργία συνθηκών καλύτερης διαβίωσης στις χώρες προέλευσης είναι τελικά η μοναδική ουσιαστική και μακροπρόθεσμη λύση του προβλήματος. Η επικράτηση ειρήνης στις εμπόλεμες περιοχές και η δημιουργία δομών κράτους δικαίου και υποδομών θα δώσει στους πολίτες αυτών των χωρών μια εναλλακτική λύση και μάλιστα πλέον ελκυστική, στο μονόδρομο της προσφυγιάς και της μετανάστευσης. Επιπρόσθετα, με τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των ανθρώπων αυτών στις χώρες προέλευσης, η παράτυπη μετανάστευση θα μειωθεί δραματικά.

Συμπερασματικά, το πρόβλημα της παράτυπης μετανάστευσης και των προσφυγικών ροών ως απότοκο της «Αραβικής Άνοιξης» και των κρίσεων και πολέμων που αυτή επέφερε, έχει παίξει σημαντικότατο ρόλο στην αύξηση του υπερεθνικισμού και της πρότερα υφισταμένης ισλαμοφοβίας. Οι επιθέσεις της «ισλαμικής τρομοκρατίας» στο κέντρο της Ευρώπης, επίσης συνδεδεμένες με τις εξελίξεις στην Μέση Ανατολή, αποτελούν ένα ακόμα ενισχυτικό στοιχείο της περιρρέουσας ατμόσφαιρας της ισλαμοφοβίας και της εχθρικής αντιμετώπισης του Πολιτικού Ισλάμ.

β. Κατάσταση της Μουσουλμανικής Μειονότητας της Θράκης

Θεωρώντας ως έθνος όχι κατ' ανάγκην μια ομόαιμη, ομόγλωσση και ομόθρησκη κοινότητα, αλλά το σύνολο των ανθρώπων με κοινή εθνική συνείδηση που συνήθως ζουν στον ίδιο ή γειτνιάζοντες γεωγραφικούς χώρους,⁷⁶¹ η εθνική ταυτότητα παραμένει η σημαντικότερη από τις ταυτότητες των ανθρώπων, ακόμα

---

⁷⁶⁰ Kyriakidis, Kleanthis. (2012). "Somalia's Only Solution: Proactive Strategy to Replace Reactive Tactics", *NMIOTC Journal* 5/12, Ιούνιος, 23.

⁷⁶¹ Το «ομόαιμο» έχει σχέση με το ιδιαίτερα αμφισβητούμενο DNA, το ομόγλωσσο πολλές φορές παραπλανά, αφού στον Μακεδονικό Αγώνα ένας τεράστιος αριθμός ηρώων Μακεδονομάχων ήταν σλαβόφωνοι και φυσικά το ομόθρησκο δεν έχει σημασία, ιδιαίτερα σε έθνη όπως το Αμερικανικό ή το Αυστραλιανό.

και σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.⁷⁶²

Στην Δυτική Θράκη ζουν διαφορετικές «εθνότητες», ανήκουσες στο ίδιο κράτος και έχουσες κοινή θρησκεία. Η εθνότητα διαφοροποιείται από την εθνική μειονότητα, αφού με τον όρο εθνότητα εννοούμε τις γηγενείς εθνικές ομάδες που είναι αποκομμένες από την φυσική πατρίδα τους είτε γιατί αυτή δεν υπάρχει (όπως οι Τατάροι της Τουρκίας), ή λόγω γεωγραφικής απόστασης (όπως οι Έλληνες Πόντιοι της Ρωσίας), ενώ με τον όρο εθνική μειονότητα εννοούμε συμπαγείς αλλοεθνείς ομάδες, που πιθανόν να συνδέονται με τους επεκτατικούς ή αλλυτρωτικούς στόχους της «μητέρας-πατρίδας».⁷⁶³

Στην Ελληνική Θράκη⁷⁶⁴ ζουν τρεις διακριτές ομάδες μουσουλμάνων. Οι Τουρκογενείς που αποτελούν ένα ποσοστό 45-50%, οι Πομάκοι με περίπου 30-40% και οι Ρομά με το υπόλοιπο 15-20%.⁷⁶⁵ Οι μουσουλμάνοι ξεπερνούν το 50% των κατοίκων του νομού Ροδόπης και το 40% του νομού Ξάνθης, αλλά στο νομό Έβρου περιορίζονται σε κάτω του 5% του συνολικού πληθυσμού. Από τους εν λόγω μουσουλμάνους, τόσο οι Πομάκοι που δεν έχουν δικό τους κράτος, όσο και οι Ρομά μπορούν να θεωρηθούν εθνότητες. Οι Τουρκογενείς θα μπορούσαν δυνητικά να θεωρηθούν εθνική μειονότητα αν δεν είχε αποφασιστεί ο

---

⁷⁶² Είδαμε ότι μπορεί μια έτερη «ταυτότητα» να είναι σημαντικότερη της «εθνικής ταυτότητας» για κάποιον, είτε θρησκευτική, είτε φυλετική, είτε γλωσσική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι Αφγανοί και Πακιστανοί Παστούν, πολλοί εκ των οποίων είναι πρώτα και πάνω απ' όλα Παστούν, ενώ οι Ταλιμπάν είναι πάνω απ' όλα Σουνίτες Μουσουλμάνοι. Βλ. Scholte, Jan Aart. (2005). *Globalization: A Critical Introduction* (New York: Palgrave/MacMillan), 227-255.

⁷⁶³ Για παράδειγμα η Ελλάδα διατηρούσε το «εμπόλεμο» με την Αλβανία μέχρι την δεκαετία του 1980, λόγω της εθνικής μειονότητας της Βόρειας Ηπείρου.

⁷⁶⁴ Ο όρος Δυτική Θράκη ή Ελληνική Θράκη είναι για να διαχωριστεί από την Ανατολική Θράκη που ανήκει στην Τουρκία και την Βόρεια Θράκη που ανήκει στην Βουλγαρία. Από αυτό το σημείο και μετά θα χρησιμοποιούμε τον όρο Θράκη, εννοώντας την Ελληνική.

⁷⁶⁵ Σύμφωνα με την Υπηρεσία Ενημέρωσης του Υπουργείου Εξωτερικών της χώρας μας «το 1922 η Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης αριθμούσε 86.000 άτομα. Η πλέον πρόσφατη γενική απογραφή (1991) κατέγραψε 98.000 περίπου άτομα σε πληθυσμό 338.000 κατοίκων της Θράκης, δηλ ποσοστό 29 % του συνολικού πληθυσμού της περιοχής. Την μειονότητα απαρτίζουν τρεις εθνοτικές ομάδες : 50 % είναι τουρκικής καταγωγής, 35% Πομάκοι και 15% Αθίγγανοι. Κάθε μία από τις ομάδες αυτές διατηρεί την δική της γλώσσα και τις παραδόσεις της και για τον λόγο αυτό οι συντάκτες της Συνθήκης της Λωζάννης προσδιόρισαν τη μειονότητα ως θρησκευτική». Ιστοσελίδα Υπηρεσίας Ενημέρωσης Υπουργείου Εξωτερικών Ελλάδας Βλ. <http://www.hri.org/MFA/foreign/musmingr2.htm>.

χαρακτηρισμός τους ως θρησκευτικής μειονότητας κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. Όλοι συνεπώς αποδέχθηκαν την «ελληνικότητά» τους. Ως αποτέλεσμα υπάρχουν δυο εθνότητες και μια θρησκεία (το Ισλάμ) και γι' αυτό αναγνωρίστηκαν ευθύς εξ αρχής ως ενιαία «Ελληνική μουσουλμανική μειονότητα» και όχι ως κάποια εθνική μειονότητα. Το ότι τα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας προέρχονται από διαφορετικές εθνότητες, η πολιτική της χώρας μας επί δεκαετίες και η πολιτική της Άγκυρας περιπλέκουν την κατάσταση, αφού δεν ισχύει ότι σε άλλες μειονότητες, δηλαδή ότι τα μέλη τους είναι αλληλέγγυα. Η συνολική εκτίμηση είναι ότι στη Θράκη τα μέλη της μειονότητας δεν έχουν κοινούς στόχους.

Οι Πομάκοι πιθανολογείται ότι προέρχονται από την αρχαία φυλή των Αγριάνων και είναι γηγενείς πληθυσμοί με περισσότερο ελληνικά ανθρωπολογικά και λαογραφικά χαρακτηριστικά.⁷⁶⁶ Είναι προφανές ότι εξισλαμίστηκαν αυτοβούλως ή βιαίως κατά την διάρκεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όμως διατήρησαν ένα ξεχωριστό ιδίωμα με μεγαλύτερη συγγένεια στην βουλγαρική γλώσσα, αρκετά ελληνικά στοιχεία και πολύ λιγότερο τουρκικά. Οι περισσότεροι Πομάκοι διαβιούν σε συγκεκριμένους ορεινούς οικισμούς («Πομακοχώρια») τόσο στο νομό Ροδόπης όσο και στο νομό Ξάνθης.

Επιπρόσθετα, οι Πομάκοι πάντα ένιωθαν πιο κοντά στην Ελλάδα παρά στην Βουλγαρία και την Τουρκία, όπως φαίνεται στις αρνητικές αντιδράσεις τους μετά τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, που θα δημιουργούσε την «μεγάλη Βουλγαρία» (1878) και φθάνοντας στην διάσκεψη του Παρισιού (1946) όπου οι εκπρόσωποι τους ζήτησαν με υπόμνημα την απελευθέρωσή τους από τους Βούλγαρους και την ενσωμάτωσή τους στην Ελλάδα.⁷⁶⁷ Πάντως, τα δύο επίκτητα χαρακτηριστικά τους, ήτοι η περισσότερο «σλαβική» γλώσσα τους και φυσικά το Ισλάμ, διευκολύνουν το έργο πρωτευόντως της Άγκυρας και δευτερευόντως της Σόφιας για προσεταιρισμό τους. Αυτό φυσικά θα ήταν αδύνατο χωρίς τη

---

⁷⁶⁶ Διβάνη, Λένα. (1999). *Ελλάδα και μειονότητες. Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών* (Αθήνα: Καστανιώτης), 170. Οι Βούλγαροι τους θεωρούν εξισλαμισθέντες Βουλγάρους και οι Τούρκοι εκβουλγαρισθέντες Τούρκους.

⁷⁶⁷ Παναγιωτίδης, Ναθαναήλ. (1995). *Μουσουλμανική Μειονότητα και Εθνική Συνείδηση* (Αλεξανδρούπολη: Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Έβρου), 42.

διαχρονική «συνενοχή» των εκάστοτε Ελληνικών κυβερνήσεων, που θα αναλύσουμε παρακάτω.

Σχήμα 57: Χάρτης που δεικνύει τα Πομακοχώρια της Θράκης.

Πηγή: http://pomakohoria.blogspot.gr/2011/09/blog-post_21.html

Οι Ρομά, διασκορπισμένοι στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο, με ημι-νομαδικό τρόπο ζωής, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι έχουν περισσότερο «φυλετική» παρά «εθνική» ταυτότητα. Το συγκεκριμένο τμήμα της μειονότητας στη Θράκη υφίσταται διακρίσεις από τους Έλληνες πολίτες (μέχρι ένα βαθμό και από την συντεταγμένη πολιτεία, κυρίως παλαιότερα), συμπεριλαμβανομένων των υπολοίπων ομάδων της μειονότητας, λόγω ακριβώς της νομαδικότητάς του και της «αυτό-γκετοποίησης».⁷⁶⁸

Η ιστορία της μειονότητας ξεκινά με την Συνθήκη της Λωζάννης και τη Σύμβαση για την ανταλλαγή των πληθυσμών (1923). Στη Δυτική Θράκη οι μουσουλμάνοι ήταν σχεδόν όσοι και οι Έλληνες Χριστιανοί. Η εγκατάσταση περίπου 150.000 προσφύγων από την Μικρά Ασία και τον Πόντο μετέβαλε την πληθυσμιακή ισορροπία και οι Έλληνες ξεπέρασαν το ποσοστό του 70%.⁷⁶⁹ Η διατήρηση της μειονότητας στη Θράκη, αντί της ανταλλαγής των πληθυσμών

⁷⁶⁸ Τρουμπέτα, Σεβαστή. (2001). *Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης: Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων* (Αθήνα: Κριτική & Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων), 185.

⁷⁶⁹ Λαυρέντζος, Αναστάσιος. (2014). *Η Θράκη στο Μεταίχμιο* (Αθήνα: Πραγματεία), 30.

βασιζόταν στην αρχή της αμοιβαιότητας με την προστασία της ελληνικής μειονότητας της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου, ήτοι τον σεβασμό των θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και των γλωσσικών δικαιωμάτων της. Μια άλλη σημαντική αρχή ήταν η αρχή της πληθυσμιακής ισορροπίας, ήτοι οι Έλληνες Μουσουλμάνοι στη Θράκη θα έπρεπε να είναι ισάριθμοι με τους Έλληνες διαβιούντες στην Πόλη και τα νησιά. Φυσικά, οι Έλληνες μουσουλμάνοι της Θράκης, ως μέλη θρησκευτικής και όχι εθνικής μειονότητας, δεν έχουν δικαίωμα κανενός είδους ή μορφής «πολιτικής αυτονομίας».

Η μειονότητα διαθέτει δυο ιεροδιδασκαλεία, περισσότερα από 300 τζαμιά και νεκροταφεία, εκατοντάδες ιμάμηδες και περισσότερα από 200 μειονοτικά σχολεία.⁷⁷⁰ Η οργάνωσή της μειονότητας είναι θρησκευτική και επικεφαλής της σχετικά με την διασφάλιση των πολιτιστικών και θρησκευτικών της δικαιωμάτων, αφού τα μέλη της απολαμβάνουν και των υπολοίπων δικαιωμάτων που έχουν όλοι οι Έλληνες πολίτες, είναι οι τρεις Μουφτήδες, στην Κομοτηνή, τη Ξάνθη και το Διδυμότειχο. Ο ρόλος τους είναι κομβικός αφού αποτελούν τους ακρογωνιαίους λίθους στην κοινοτική οργάνωση μιας όπως εξηγήσαμε πολυφυλετικής ομάδας. Οι Μουφτήδες είναι Έλληνες δημόσιοι υπάλληλοι, ήτοι διορίζονται και μισθοδοτούνται από το Ελληνικό κράτος.⁷⁷¹ Συνεπώς, ασκούν τόσο διοικητικά όσο και δικαστικά καθήκοντα, όπως ο διορισμός επιμέρους ιμάμηδων, η επικύρωση γάμων, η απόδοση κηδεμονιών και διαζυγίων, που όμως δεν αντιτίθενται στο Σύνταγμα και τους ελληνικούς νόμους. Σε κάθε περίπτωση, των αποφάσεων των Μουφτήδων υπερισχύει το Ελληνικό Σύνταγμα και γι' αυτό οι αποφάσεις του Μουφτή κηρύσσονται εκτελεστές από το μονομελές πρωτοδικείο της Περιφέρειας, όπου βρίσκεται η έδρα του Μουφτή.

Η τουρκική πολιτική έναντι της ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας είναι άκρως επιθετική. Με κέντρο ελέγχου το Τουρκικό Γενικό Προξενείο της Κομοτηνής, με άξονα επιθέσεως την κοινή γλώσσα και θρησκεία και με κύριο

---

⁷⁷⁰ Ιστοσελίδα Υπηρεσίας Ενημέρωσης Υπουργείου Εξωτερικών Ελλάδας Βλ. <http://www.hri.org/MFA/foreign/musmingr2.htm>.

⁷⁷¹ Σολταρίδης, Συμεών. (1997). *Η ιστορία των Μουφτείων της Δυτικής Θράκης* (Αθήνα: Λιβάνης), 110.

όχημα την προσφορά χρημάτων, τον προσεταιρισμό των ισχυροτέρων μελών των κοινοτήτων, αλλά και με χορήγηση υποτροφιών για εκπαίδευση στην Τουρκία, η Άγκυρα επιχείρησε και πέτυχε μερικώς τον «εκτουρκισμό» της μειονότητας. Φυσικά και δεδομένου ότι η μειονότητα είναι θρησκευτική, ο «έλεγχος του Ισλάμ» στην περιοχή είχε και έχει κύρια σημασία και γι' αυτό διαχρονικά το θέμα του διορισμού των τριών μουφτήδων Ξάνθης, Κομοτηνής και Διδυμοτείχου αλλά και η «ανεξαρτησία κινήσεων» που αυτοί έχουν, είναι θέμα τριβής των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Δεδομένου ότι η κύρια γλώσσα της μειονότητας είναι πλέον τα τουρκικά και θα εξηγήσουμε πως συνέβη αυτό, τόσο οι Ρομά όσο και οι Πομάκοι έχουν ημιμάθεια τόσο των ελληνικών και της γλώσσας τους και αν θέλουν να προχωρήσουν στις σπουδές τους, το κάνουν στην Τουρκία, κάτι που έμπρακτα πριμοδοτείται από το γενικό προξενείο της Κομοτηνής με ευκολίες σε διαμονή, παραμονή (βίζα), συνάλλαγμα, μετακίνηση και φυσικά χωρίς πληρωμή διδάκτρων. Είναι σαφές ότι η πανεπιστημιακή μόρφωση στην Τουρκία, η φιλοξενία της και η προσφορά της, κάνει τα μέλη αυτά της μειονότητας να νιώθουν περισσότερο Τούρκοι από τους «τουρκογενείς» και έτσι αλλοιώνονται συνειδησιακά.

Κατά την δεκαετία του 1950 η Άγκυρα ενέπλεξε την μειονότητα στο Κυπριακό πρόβλημα. Μιλώντας για «Τούρκους που καταπιέζονται» στην Δυτική Θράκη, επέμενε ότι οποιαδήποτε περίπτωση ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα θα δημιουργούσε «αντίστοιχα προβλήματα» στους Τουρκοκυπρίους. Μετά το 1964 όταν είχε ανατραπεί συντριπτικά η πληθυσμιακή ισορροπία μεταξύ την Ελληνικής εθνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη και της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, οι Τούρκοι ξεκίνησαν μια εκστρατεία προβολής αξιώσεων, αλλά και ενημέρωσης της διεθνούς κοινότητας για την καταπίεση των «Τούρκων της Θράκης», οι οποίοι δημιούργησαν τις πρώτες δυναμικές και εξωστρεφείς «τουρκικές» ενώσεις και μιλούσαν για καταπίεση της εθνικής τους ταυτότητας.⁷⁷² Ιδιαίτερα την τελευταία τριακονταετία η Τουρκία προσπαθεί να

---

⁷⁷² Η Ελλάδα στο πλαίσιο της «Ελληνοτουρκικής φιλίας» αποδέχθηκε τον όρο «τουρκικός» σε αρκετές ενώσεις/ οργανώσεις όπως η «Τουρκική Ένωση Ξάνθης», και κάποιες «Ενώσεις Τούρκων δασκάλων». Οι ενώσεις αυτές ιδρύθηκαν κατά τον μεσοπόλεμο. Βλ. Λαυρέντζος, 51.

αξιοποιήσει την «αρχή της αυτοδιάθεσης» που οδήγησε σε αναγνωρισμένες ή μη αναγνωρισμένες κρατικές οντότητες (π.χ. Κόσσοβο) δημιουργώντας οργανώσεις και κόμματα που αυτοπροσδιορίζονται ως τουρκικά και μιλούν ανοικτά για μια «ανεξάρτητη» Δυτική Θράκη.

Ακόμα περισσότερο όμως προσπαθεί να αξιοποιήσει το Σουνιτικό Ισλάμ ως ενοποιητικό στοιχείο όλης της μειονότητας, μέσα από το θεσμό των μουφτήδων. Μέχρι το 1990 οι Νομάρχες των τριών νομών της Θράκης διορίζαν τους μουφτήδες χωρίς ιδιαίτερη αντίδραση από την Άγκυρα ή την τοπική κοινωνία. Το 1990 μετά από μια παρωδία παράνομων εκλογών, αμφισβητήθηκαν οι διορισμένοι από το κράτος μουφτήδες, παρότι αποτελεί κοινή πρακτική στην πλειοψηφία των μουσουλμανικών χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας, οι μουφτήδες να διορίζονται και όχι να εκλέγονται. Παρότι λοιπόν οι δημόσιοι υπάλληλοι που επίσημα διορίζονται αποτελούν εξέχουσες προσωπικότητες της μειονότητας με υψηλή μόρφωση (υποχρεωτικά απόφοιτοι πανεπιστημιακού διπλώματος ισλαμικής θεολογίας), η Άγκυρα υποκινεί αντιδράσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο Νόμο 1920/1991 προβλέπεται ότι ο διοριζόμενος μουφτής κατέχει θέση γενικού διευθυντού στη δημόσια υπηρεσία του, η οποία διεκπεραιώνει την αλληλογραφία της στα ελληνικά. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο έλεγχος των περιουσιακών στοιχείων των «βακουφίων» (ανθρωπιστικών ιδρυμάτων) της μειονότητας υπόκειται στον έλεγχο της Περιφέρειας.

Η πολιτική της Τουρκίας δεικνύει ότι επιθυμεί μεσοπρόθεσμα την αυτονόμηση της Δυτικής Θράκης και μακροπρόθεσμα την προσάρτησή της. Η ιδέα της αυτονόμησης προωθείται εντατικά μέσα από προπαγανδιστικά τουρκικά έντυπα που διανέμονται ή εκδίδονται στην μειονότητα.⁷⁷³

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναλύσουμε την ελληνική πολιτική ως προς τη μειονότητα και να εντοπίσουμε τα λάθη του παρελθόντος, που οδήγησαν στον μερικό «εκτουρκισμό» της. Κυρίαρχο λάθος ήταν η «ενιαία αντιμετώπιση» της μειονότητας. Η Ελλάδα πιστεύοντας ότι πρέπει να τονισθεί το «κοινό» του μουσουλμανικού της χαρακτήρα, παρά τις διακριτές της διαφορές, θεώρησε

---

⁷⁷³ Κάποια από αυτά είναι το Bati Trakya Turku («Ο Τούρκος της Δυτικής Θράκης»), το Sesimiz («Η φωνή μας») και το Yeni Bati Trakya («Νέα Δυτική Θράκη»).

σωστό να διαλύσει διά της αδιαφορίας τους τεκέδες των Αδελφοτήτων και Σουφικών Ταγμάτων (ιδιαίτερα ισχυροί ήταν οι Μπεκτασήδες) και έτσι «ομογενοποίησε» το Ισλάμ, στην μορφή που το ήθελε η Άγκυρα.⁷⁷⁴ Επιπλέον, για να δείξει το «αδιαίρετο» της μειονότητας, επέβαλε σε όλους να πηγαίνουν στα ίδια μειονοτικά σχολεία, όπου όμως διδασκόταν η τουρκική γλώσσα. Αυτό οδήγησε στην ελάχιστη χρήση – πρακτικά εξαφάνιση – της πομακικής γλώσσας. Τα παιδιά των Πομάκων που άκουγαν στο σπίτι τους την γλώσσα τους, μάθαιναν στο σχολείο κυρίως τουρκικά και λίγα ελληνικά, και στοιχεία μιας τρίτης γλώσσας (αγγλικά), με αποτέλεσμα αντί να δίνεται κίνητρο για τη διατήρηση της πλούσιας γλωσσικής, ιστορικής και πολιτιστικής διαφοροποίησης των Πομάκων, να ευνοείται από την Ελλάδα ο «εκτουρκισμός» τους.

Για να εξηγήσουμε τον τρόπο με τον οποίο «επετεύχθη» από την Αθήνα ο γλωσσικός εκτουρκισμός των Ρομά και των Πομάκων πρέπει να γυρίσουμε στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Το 1930 με την υπογραφή του Ελληνοτουρκικού Συμφώνου Φιλίας,⁷⁷⁵ ξεκίνησε μια προσπάθεια από την Άγκυρα μετατροπής της μειονότητας από μουσουλμανική σε τουρκική, στην οποία δεν αντέδρασε η χώρα μας. Εμφανίστηκαν «τουρκικές» οργανώσεις που δρούσαν ανενόχλητα τόσο πριν όσο και μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και ιδρύθηκαν μειονοτικά σχολεία που ονομάστηκαν «τουρκικά» από το ελληνικό κράτος και δίδασκαν μόνο την τουρκική γλώσσα. Αυτό πέραν των άλλων έρχεται σε αντίθεση με τη Συνθήκη της Λωζάννης, αφού καταπατά τα δικαιώματα των Ρομά και των Πομάκων. Το 1968 υπεγράφη το Μορφωτικό Πρωτόκολλο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας όπου θεσμοθετήθηκε ως μόνη γλώσσα της μειονότητας η τουρκική, κάτι που ήταν παράνομο και επιχειρείται να ανατραπεί στις μέρες μας.

Παρενθετικά, αξίζει να σημειωθεί ότι οι «τουρκογενείς» μουσουλμάνοι

---

⁷⁷⁴ Άλλους τεκέδες τους έκλεισε και άλλους τους άφησε τόσο στην τύχη τους, που παρήκμασαν και στο τέλος διαλύθηκαν. Χαρακτηριστική περίπτωση ο ωραιότατος τεκές των Μπεκτασήδων στη Ρούσσα, γνωστός και ως «τεκές του Σεγίτ Αλή Σουλτάν» ή «τεκές του Κιζίλ Ντελή».

⁷⁷⁵ Το εν λόγω Σύμφωνο, ιδέα και υλοποίηση του Ελευθερίου Βενιζέλου, άνοιξε το δρόμο στην Άγκυρα για διείσδυση στη Δυτική Θράκη. Βλ. Ασημακοπούλου, Φωτεινή & Λιοναράκη - Χρησιτίδου, Σεβαστή. (2002). *Η Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις* (Αθήνα: Λιβάνης), 55.

της Θράκης δεν είχαν σύμπνοια. Για την ακρίβεια, υπήρχε τεράστια διαμάχη μεταξύ των παλαιομουσουλμάνων (συντηρητικών) και των κεμαλικών (νεωτεριστών), λόγω των μεταρρυθμίσεων του Κεμάλ και της απόλυτης κοσμικότητας της Τουρκίας. Η Ελλάδα το 1930, στο πλαίσιο της «φιλίας» και της προσέγγισης προχώρησε καθ' υπόδειξη της Άγκυρας στην απέλαση της «παλαιομουσουλμανικής ηγεσίας» σε έτερες χώρες (Συρία – Αίγυπτο) σε ένα γεγονός που έμεινε γνωστό ως «η απέλαση των 150» και μείωσε την αξιοπιστία της χώρας μας στα μάτια της μειονότητας.

Επιστρέφοντας στην εκπαίδευση, το 1992, έτος κατά το οποίο έχουμε πλήρη καταγραφή και επίσημα στοιχεία, στη Θράκη λειτουργούσαν 235 μειονοτικά σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και δυο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στα οποία η διδασκαλία λάμβανε χώρα στην ελληνική και την τουρκική γλώσσα, βάσει των διαλαμβανομένων στο Τμήμα Ε' «περί προστασίας μειονοτήτων» της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923. Το καθηγητικό προσωπικό αποτελούσαν 460 μουσουλμάνοι εκπαιδευτικοί, εκ των οποίων 260 απόφοιτοι της Ειδικής Παιδαγωγικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης (ΕΠΑΘ)⁷⁷⁶, 82 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (γυμνασίων και μεντρεσέδων), 90 απόφοιτοι τουρκικών διδασκαλείων, 12 ημεδαποί μουσουλμάνοι απόφοιτοι τουρκικών πανεπιστημιακών σχολών και 16 Τούρκοι μετακλητοί με βάση τις ελληνοτουρκικές Συμφωνίες του 1951 και το Διμερές Μορφωτικό Πρωτόκολλο του 1968. Επιπλέον οι δυο υφιστάμενοι λειτουργούντες μεντρεσέδες στην Κομοτηνή και τον Εχίνο έχουν αναγνωρισθεί ως ισότιμοι με τα εκκλησιαστικά λύκεια. Οι διευθυντές των σχολείων είναι Μουσουλμάνοι, ενώ οι υποδιευθυντές Χριστιανοί.

Πρέπει να σημειώσουμε emphaticά ότι όταν η Τουρκία με τα «Σεπτεμβριανά» (1955) αλλά και τις υπόλοιπες συστηματικές διώξεις της κατάφερε να συρρικνώσει τον Ελληνισμό της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου, η Ελλάδα δεν αντέδρασε βίαια, για λόγους λιγότερο ρεαλισμού λόγω της ιστορικής αξίας της Κωνσταντινούπολης και του ρόλου του

---

⁷⁷⁶ Στην ΕΠΑΘ από το 1968 φοιτούν μουσουλμάνοι της μειονότητας, οι οποίοι μετά την αποφοίτηση τους διορίζονται δάσκαλοι στα μειονοτικά δημοτικά σχολεία. Η φοίτηση διαρκεί τρία χρόνια και η Σχολή παρέχει δωρεάν στέγαση στους φοιτητές. Βλ. Παναγιωτίδης, 99.

Οικουμενικού Πατριαρχείου, και περισσότερο λόγω ιδεαλισμού (πίστη στις δημοκρατικές αρχές και αποφυγή άδικων αντιποίνων). Η μοναδική και σαφώς ηπιότατη αντίδραση της κυβέρνησης ήταν να θέσει σε εφαρμογή νέο κώδικα ιθαγένειας με το Νόμο 3370/55, που όριζε ότι οι μη ελληνογενείς πολίτες, που εγκαταλείπουν τη χώρα χωρίς πρόθεση να επιστρέψουν, χάνουν την ελληνική ιθαγένεια. Τα «θύματα» αυτής της πολιτικής ήταν περίπου 60.000 μειονοτικοί. Πάντως ο νόμος αυτός καταργήθηκε το 1998.

Πολιτικά, η ελληνική μουσουλμανική μειονότητα εκλέγει βουλευτές αλλά και τοπικούς άρχοντες ανενόχλητη. Τα μέλη της μουσουλμανικής κοινότητας συμμετέχουν ενεργά συνολικά στην ελληνική πολιτική ζωή. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 δεν υπάρχει σχεδόν καμία σύνθεση της Βουλής των Ελλήνων χωρίς μουσουλμάνο βουλευτή. Μουσουλμάνοι υποψήφιοι περιλαμβάνονται στα ψηφοδέλτια όλων των κύριων πολιτικών κομμάτων σε όλες τις βουλευτικές εκλογές. Φυσικά έχουν και πάρα πολλούς εκλεγμένους τοπικούς άρχοντες. Αξίζει να τονισθεί ότι η καθιέρωση του ορίου 3% για την είσοδο ενός κόμματος στη Βουλή έγινε για να μην εκλεγούν υποψήφιοι προερχόμενοι από ανεξάρτητο, αμιγώς μειονοτικό, κόμμα.

Στη δεκαετία του 1990, το εκλογικό σύστημα άλλαξε προς στιγμήν και καταργήθηκε ο περιορισμός του πλαφόν του 3% ως προϋπόθεση ώστε ένα κόμμα να εκλέγει βουλευτή. Εκμεταλλευόμενοι το γεγονός αυτό, κατά τις τρεις βουλευτικές εκλογές της περιόδου 1989-90 ο Τουρκογενής υποψήφιος Αχμέτ Σαδίκ με τη στήριξη του Τουρκικού Προξενείου ίδρυσε το κόμμα «Εμπιστοσύνη», με το οποίο εισήλθε στη Βουλή. Έκτοτε επανήλθε το πλαφόν του 3% όμως οι σκληροπυρηνικοί «τουρκογενείς» δημιούργησαν το Κόμμα Ισότητας Ειρήνης και Φιλίας (DEB) με το οποίο έκαναν επίδειξη δύναμης στις Ευρωεκλογές του 2014. Παρότι ήξεραν ότι δεν μπορούσαν να εκλέξουν ευρωβουλευτή αφού πανελληνίως δεν θα άγγιζαν καν το 1%, το κόμμα τους βγήκε πρώτο τόσο στο νομό της Ροδόπης που ξεπέρασε το 40% των ψήφων, όσο και στο νομό Ξάνθης που ξεπέρασε το 25%, δείχνοντας το βαθμό στον οποίο έχει πετύχει ο «εκτουρκισμός» της ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας.

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει προσπάθεια να διορθωθούν τα λάθη του

παρελθόντος που «εκτούρκισαν» την μειονότητα. Διοργανώνονται εκδηλώσεις για να αντιληφθούν οι Ρομά και οι Πομάκοι ότι αποτελούν πολιτισμικά κάτι διαφορετικό από τους «τουρκογενείς» και να εμπεδώσουν την θέληση της ελληνικής κοινωνίας να τους ενσωματώσει και να τους δώσει ευκαιρίες. Ιδιαίτερα σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση της διαφοροποίησης ήταν η ίδρυση του «Κέντρου Πομακικών Μελετών». Χαρακτηριστικά, στα μέσα της δεκαετίας του 1990 κυκλοφόρησαν τα πρώτα λεξικά της πομακικής γλώσσας του Πέτρου Θεοχαρίδη και του Ριτβάν Καραχότζα. Επιπλέον το 1997 κυκλοφόρησε η πρώτη πομακική εφημερίδα, επονομαζόμενη «Ζαγκαλίτσα» («Αγάπη»), για να ακολουθήσει αμέσως και μια δεύτερη με τίτλο «Γκαζέτε Πομάτσκι» («Πομακική Εφημερίδα»).

Ιδιαίτερα στην εκπαίδευση, για να δοθούν κίνητρα ώστε τα μέλη της μειονότητας να σπουδάζουν στην Ελλάδα και όχι στην Τουρκία, έχει θεσπισθεί με νόμο που ψηφίστηκε το 1995 ποσόστωση 0,5% για την εισαγωγή των παιδιών της μειονότητας σε ΑΕΙ και ΤΕΙ. Δεδομένου ότι οι υποψήφιοι είναι συνήθως λίγοι, είναι εξασφαλισμένη η είσοδός του στα Πανεπιστήμια και μάλιστα με πολύ χαμηλή βαθμολογία στις πανελλήνιες εξετάσεις. Τα τελευταία χρόνια έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν είτε με πρωτοβουλία του ελληνικού κράτους, είτε με ιδιωτική πρωτοβουλία αρκετά ελληνόγλωσσα γυμνάσια στα οποία έχει εισαχθεί η ανάλυση των θρησκευτικών στην τουρκική γλώσσα (κακώς) και η διδασκαλία του Κορανίου στην αραβική. Αυτά απευθύνονται κυρίως στο Πομακικό τμήμα της μειονότητας.

Αν η κατάσταση της μειονότητας χαρακτηρίζεται από φτώχεια και ανεργία σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, θα πρέπει να τονίσουμε ότι και οι υπόλοιποι Έλληνες της παραμελημένης Θράκης έχουν υποστεί φτωχοποίηση και μεγάλη ανεργία λόγω της οικονομικής κρίσης. Η διαφορά είναι ότι οι Έλληνες Χριστιανοί στρέφονται στην αστυφιλία και έχουν υψηλό βαθμό υπογεννητικότητας, ενώ τα μέλη της μειονότητας έχουν υπεργεννητικότητα και παραμένουν στην περιοχή τους ή «καταφεύγουν» στην γειτονική Τουρκία. Δεν υπάρχει λοιπόν αντικειμενική πολιτική ευθύνη για το ότι η μειονότητα παραμένει εν πολλοίς αγροτική, σχετικά φτωχή και εκπαιδευτικά υστερούσα της υπόλοιπης χώρας.

Η εξέταση της μειονότητας δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς να τονισθεί για μια ακόμα φορά ο ρόλος του ΚΙΕΦ (Κόμμα Ισότητας Ειρήνης και Φιλίας), το οποίο αναφέραμε όταν παρουσιάσαμε τα ευρωπαϊκά ισλαμικά κόμματα και το οποίο υπάρχουν ενδείξεις ότι χρηματοδοτείται από την Άγκυρα και προβάλλει την «καταπάτηση» των δικαιωμάτων της «τουρκικής» μειονότητας.⁷⁷⁷ Σύμφωνα με την επίσημη θέση του είναι «το μοναδικό κόμμα των Τούρκων της Δυτικής Θράκης» και πολλές φορές μέλη του εξελέγησαν βουλευτές με άλλα κόμματα (χαρακτηριστικά παραδείγματα οι Τσετίν Μανταζί και Αχμέτ Χατζησομάν). Αποτελεί την πολιτική έκφανση όλων των «τουρκικών» ενώσεων και ο νυν Πρόεδρός του⁷⁷⁸ ήταν επί μία δεκαετία Γενικός Γραμματέας της Νεολαίας της «Τουρκικής» Ένωσης Κομοτηνής. Η δράση του εκτιμάται ότι είναι οριακά νόμιμη, υπό την έννοια της συνεχούς προώθησης αντεθνικών θέσεων.

---

⁷⁷⁷ Λεπτομέρειες στην επίσημη ιστοσελίδα του κόμματος: <http://www.debpartisi.org/indexENG1.php?s=boardofdirectors>

⁷⁷⁸ Ο γεννημένος στην Κομοτηνή και με σπουδές στην Τουρκία Μουσταφά Αλί Τσαβούς.

13. Περιγραφή της έρευνας

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή της παρούσας μελέτης, η έρευνά μας ήταν ταυτόχρονα επεξηγηματική (explanatory) και περιγραφική (descriptive) υπό την έννοια της παράλληλης παρουσίασης και εξήγησης του υπό εξέταση φαινομένου, ήτοι του Πολιτικού Ισλάμ στην Ελλάδα. Στόχος ήταν να δούμε πώς αντιμετωπίζει ο Έλληνας το Ισλάμ και το Πολιτικό Ισλάμ, τους διαβιούντες μουσουλμάνους στην Ελλάδα, πώς βλέπει γεωπολιτικά την ύπαρξη μουσουλμάνων στην χώρα μας και πως το ενδεχόμενο ίδρυσης ισλαμικού κόμματος.

Πέραν της βιβλιογραφικής μελέτης η οποία βοήθησε στην επεξήγηση και την κριτική ανάλυση του φαινομένου δημιουργήθηκαν δυο και εν τέλει χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο. Το εν λόγω ερωτηματολόγιο είχε περιγραφικό χαρακτήρα, ήτοι κατά την συμπλήρωσή του αιτήθηκε από τους συμμετέχοντες η εκφορά άποψης για τα θέματα που θα αναλύσουμε παρακάτω, χωρίς την επεξήγηση αυτών. Επί παραδείγματι, στην ερώτηση για την άποψή τους για το κατά πόσο η χώρα μας συμπεριφέρεται σωστά στους Μουσουλμάνους που διαβιούν στην Ελλάδα αιτήθηκε η απάντηση σε κλίμακα Λίκερτ και όχι επεξήγηση γιατί έχουν τη συγκεκριμένη άποψη. Η κλίμακα Λίκερτ χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον δεδομένης της ευκολίας ποσοτικοποίησης δεδομένων, αλλά και των πολλών επιλογών (ο αριθμός των 5 -6 απαντήσεων θεωρήθηκε βέλτιστος ούτως ώστε να υπάρχει μεγάλο φάσμα απαντήσεων, αλλά να μην δυσχεραίνεται η ανάλυση). Συνεπώς προτιμήθηκε η Λίκερτ άλλων κλιμάκων όπως η απλούστερη κλίμακα Γκάτμαν (συνήθως με απαντήσεις θετικές ή αρνητικές χωρίς φάσμα και με μια επιλογή «δεν ξέρω/ δεν απαντώ»)⁷⁷⁹.

Ένα πρόβλημα στη διαδικασία της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, ιδιαίτερα όταν κάποιος στοχεύει στη συλλογή ικανοποιητικού δείγματος (στην δική μας περίπτωση περισυλλέχθηκαν 711 ερωτηματολόγια) είναι ότι η συμπλήρωση γίνεται σε εθελοντική βάση. Συνεπώς, απαιτείται το ερωτηματολόγιο να είναι απλό, λιτό, σύντομο και όχι ιδιαίτερα κουραστικό.

---

⁷⁷⁹ Bradburn et al, 127-128. Η κλίμακα Λίκερτ εξασφαλίζει ότι οι απαντήσεις είναι και αμοιβαία αποκλειόμενες, ήτοι δεν μπορεί να ισχύουν ταυτόχρονα δυο απαντήσεις. Ibid, 327.

Αναλυτικές ερωτήσεις που θα έδιναν πιο εμπειριστατωμένες και λεπτομερείς απαντήσεις δεν ερωτούνται για αυτό τον λόγο. Επί παραδείγματι προτιμάται μια ερώτηση του στυλ «είστε ικανοποιημένος από την εργασία σας», από μια που θα έλεγε «είστε ικανοποιημένος από... και θα ανέλυε «τις ευκαιρίες ανέλιξης», «το μισθό σας», «τα ωράριά σας», «το ωράριο εργασίας σας», «το επίπεδο πρωτοβουλίας στην εργασία» ή «το επίπεδο ασφάλειας ή ανασφάλειας».⁷⁸⁰ Τέτοια ερώτηση είναι η ερώτηση «πόσο καλά γνωρίζετε το Ισλάμ», χωρίς περαιτέρω επεξηγήσεις ή αναλύσεις. Αυτή η προσέγγιση οδηγεί ενίοτε στο λάθος του περιορισμού της απάντησης με ομαδοποίηση που δεν ισχύει. Είναι διαφορετικό να ρωτήσει για παράδειγμα κάποιος «είστε ευχαριστημένος με το έργο της ΕΕ» ή «είστε ευχαριστημένος με το έργο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Ευρωκοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας»; Είναι προφανές ότι κάποιος μπορεί να είναι ευχαριστημένος με κάποιον από τους θεσμούς και όχι όλους. Αντίστοιχα όταν πραγματεύεται κανείς το Ισλάμ και ιδιαίτερα το πολιτικό Ισλάμ στην Ελλάδα, οι ομαδοποιήσεις δεν είναι απόλυτες. Συνεπώς, και παρότι στις περισσότερες ερωτήσεις έγινε διαχωρισμός τουλάχιστον μεταξύ των προσφύγων/ μεταναστών και της ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας κάποιος θα μπορούσε πολύ εύκολα να αμφισβητήσει το συνολικό αποτέλεσμα σε μια ερώτηση σχετικά με το αν οι Μουσουλμάνοι που διαβιούν στην Ελλάδα έχουν περισσότερο θρησκευτική ή εθνική ταυτότητα και να υποστηρίξει ότι οι δυο κατηγορίες θα έπρεπε να διαχωριστούν και στη συγκεκριμένη ερώτηση. Ο λόγος που δεν έγινε αυτό ήταν καθαρά πρακτικός, για να μην επεκταθεί και γίνει κουραστικό το ερωτηματολόγιο.

Κατά την διαδικασία της επιλογής των ερωτήσεων δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στο φραστικό ώστε να αποφευχθούν εκφράσεις που αναγκάζουν κάποιον να απορρίψει την απάντηση *a priori* ή καθοδηγούν την απάντηση. Για παράδειγμα η χρήση του χρόνου στο ρήμα μπορεί να καθοδηγεί την απάντηση, αλλοιώνοντας τις αρχικές συνθήκες. Ένα παράδειγμα για να γίνουμε σαφέστεροι είναι ότι αν κάποια ερώτηση σχετικά με την οικονομική κρίση τίθεται ως «πόσο σας επηρέασε η κρίση» διαφέρει σημαντικά από την ερώτηση «πόσο σας επηρεάζει η κρίση»

---

⁷⁸⁰ Sarris, Willem & Gallhofer, Irmtraud. (2014). *Design, Evaluation and Analysis of Questionnaires for Survey Research* (Hoboken: Wiley), 19-21.

αφού η δεύτερη υπονοεί ότι υφίσταται ακόμη, ενώ η πρώτη ότι έχει παρόλθι. Προφανώς, μπορεί οι απαντήσεις που θα ληφθούν να είναι διαφορετικές, αφού και στις δυο περιπτώσεις υπάρχει μια «καθοδήγηση» λόγω αρχικής συνθήκης. Αν μπορεί να απαλειφτεί η αρχική συνθήκη χωρίς να αλλοιώσει την ερώτηση τότε πρέπει να γίνεται. Για παράδειγμα προτιμήσαμε να χρησιμοποιήσουμε την ερώτηση «πόσο καλά γνωρίζετε το Ισλάμ» αντί της ερώτησης «πόσο καλά γνωρίζετε το Ισλάμ σε σχέση με... (π.χ. τον Χριστιανισμό)», διότι μπορεί κάποιος να έχει απόλυτη άγνοια και για τα δυο ή να γνωρίζει πολύ καλά το Ισλάμ, έχοντας εντυπώσει όμως στην Χριστιανική θεολογία. Από την άλλη ο τρόπος που ετέθη η ερώτηση εγκυμονεί τον κίνδυνο ο καθένας να αντιληφθεί κάτι διαφορετικό. Ένα παράδειγμα είναι αν ερωτηθεί κάποιος «αν του αρέσει το ποδόσφαιρο», το πιθανότερο είναι ένα μικρό παιδί να απαντήσει στην ερώτηση «αν του αρέσει να παίζει ποδόσφαιρο» και ένας ηλικιωμένος «αν του αρέσει να βλέπει ποδόσφαιρο στην τηλεόραση», τη στιγμή που για μια νοικοκυρά μπορεί η ερώτηση να είναι αντιληπτή ως «προτιμάτε να βλέπετε ποδόσφαιρο στην τηλεόραση από κάποιο σήριαλ»;

Επιπρόσθετα, μια ακριβώς ίδια ερώτηση αν τεθεί με διαφορετικό τρόπο μπορεί να δώσει εντελώς διαφορετική απάντηση. Μια ανέκδοτη ιστορία που επεξηγεί ακριβώς αυτό το φαινόμενο είναι η ιστορία δυο ιερέων στην ίδια ενορία, οι οποίοι αναρωτιούνται αν μπορούν να καπνίζουν και να προσεύχονται ταυτόχρονα. Επειδή δεν μπορούν να το απαντήσουν μόνοι πηγαίνουν ξεχωριστά στον Μητροπολίτη και την άλλη μέρα συναντιούνται. Ο ένας είναι χαρούμενος και ο άλλος σκυθρωπός. Ο σκυθρωπός λέει «δυστυχώς δεν μπορούμε να καπνίζουμε και να προσευχόμαστε ταυτόχρονα – μου το είπε ο Μητροπολίτης!» «Δεν είναι δυνατόν», του απαντά ο χαρούμενος. «και εγώ τον ρώτησα, και μου είπε ότι μπορώ!» Ο σκυθρωπός λοιπόν παίρνει το θάρρος και λέει «μα, πως, αφού τον ρώτησα αν είναι αμαρτία το να καπνίζω την ώρα που προσεύχομαι και μου είπε ναι, εσύ τι των ρώτησες»; Και ο χαρούμενος απαντά «εγώ τον ρώτησα αν είναι αμαρτία να προσεύχομαι την ώρα που καπνίζω»!⁷⁸¹ Τέλος αποφεύχθηκαν

---

⁷⁸¹ Παραλλαγή της συγκεκριμένης ιστορίας κυκλοφορεί σε πολλά βιβλία που καθοδηγούν την συγγραφή ερωτηματολογίων για μελέτες. Βλ. Bradburn et al, 4.

αρνητικές εκφράσεις ή περίπλοκες, ώστε κάποιος να χρειάζεται να ξαναδιαβάσει την ερώτηση για να την κατανοήσει.

Η επιλογή στη σειρά των ερωτήσεων έγινε με γνώμονα να τεθούν οι σημαντικότερες και όσες κινούν περισσότερο το ενδιαφέρον στην αρχή, πάντα μετά από τις δημογραφικές. Οι δημογραφικές ήταν τέτοιες ώστε να μην θεωρηθούν απειλητικές (ήτοι να εμπεριέχουν φυλή, οικονομική κατάσταση, πολιτικές πεποιθήσεις). Υποχρεωτικά και λόγω της φύσης της έρευνας έπρεπε να γίνει ερώτηση σχετικά με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις. Η ηλικία και το επίπεδο μόρφωσης δεν ενδιέφεραν επακριβώς και ομαδοποιήθηκαν ως λογικότερη και μη «απειλητική» επιλογή για τον ερωτούμενο.⁷⁸² Ένα πρόβλημα που δεν ήταν δυνατόν να επιλυθεί ήταν ότι το ερωτηματολόγιο δεν δόθηκε στα ίδια άτομα σε διαφορετικούς χρόνους και συνεπώς δεν μπορεί να φανεί η μεταστροφή της άποψης τους, παρά μόνο καταγράφεται φωτογραφικά ως στιγμή στον χρόνο η άποψη που είχαν οι ερωτηθέντες.⁷⁸³

Πριν αναλύσουμε την κάθε ερώτηση ξεχωριστά, τις απαντήσεις που δόθηκαν και τα συνολικά αποτελέσματα, θα πρέπει να εξηγήσουμε ότι πριν προχωρήσουμε στην χρήση του ερωτηματολογίου έγινε πιλοτική εφαρμογή/συμπλήρωση από συγκεκριμένο αριθμό ατόμων, με στόχο τον εντοπισμό λαθών, αλλά και την πρόταση για αλλαγή λεκτικού, όπου αυτό ήταν διαφορούμενο ή σε κάθε περίπτωση δυσνόητο.⁷⁸⁴ Μετά τις 20 ερωτήσεις, οι οποίες ήταν γρήγορο να απαντηθούν, αλλά ήταν «υποχρεωτικές» στην ηλεκτρονική φόρμα, υπήρχε και μια προαιρετική, απλή και περιγραφική, ήτοι «ανοικτή», ώστε να δοθεί η ευκαιρία να εκφραστεί ο ερωτούμενος γενικά για το θέμα και να εκθέσει τις απόψεις του για

---

⁷⁸² Ibid, 269 και 278.

⁷⁸³ Το είδος αυτό της έρευνας λέγεται “cross-sectional” και ενώ τα αποτελέσματα της δεν τίθενται υπό αμφισβήτηση για συγκεκριμένο χρόνο, δεν μπορούν να εντοπίσουν μετατοπίσεις της κοινής γνώμης στον άξονα του χρόνου. Βλ. Keeves, J.P. (1994). “Longitudinal research methods” από Husen, Torsten & Postlethwaite, Neville T. (eds) (1994). *The International Encyclopedia of Education Vol. 7* (Oxford: Pergamon), 55.

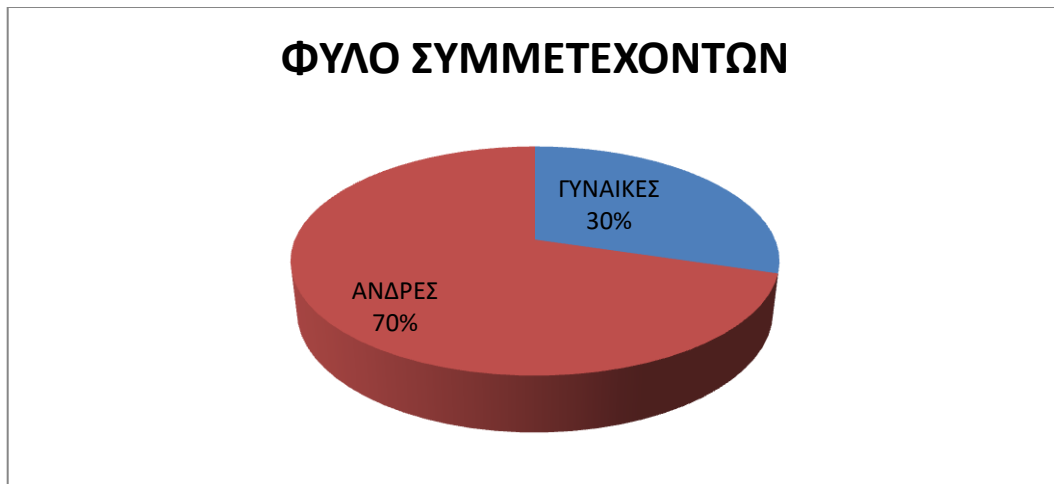
⁷⁸⁴ Foddy, William. (1993). *Constructing Questions For Interviews and Questionnaires* (Cambridge: Cambridge University Press), 186 και Bradburn et al, 316.

ποιοτική ανάλυση.⁷⁸⁵

α. Ποσοτική έρευνα

Ξεκινώντας από την δημογραφική ανάλυση, αυτή αποτελεί μια πρώτη ένδειξη για το αν η έρευνά μας έχει γίνει σωστά. Επειδή στοχεύουμε σε Έλληνες με περισσότερη συμμετοχή στα κοινά και με επιρροή σε ομάδες λήψης απόφασης, το δείγμα μας θα έπρεπε να «ξεφεύγει» από την μέση μόρφωση, να έχει κλίση ως προς τους άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες (αφού κατέχουν ποσοστό περίπου 70% σε σημαντικές θέσεις, και όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο και στο ελληνικό κοινοβούλιο) και να υπάρχει μια κλίση προς τον Δημόσιο Τομέα. Θέλαμε επίσης κατά το δυνατόν να έχουμε περισσότερες απαντήσεις στην πιο ενεργή πληθυσμιακή ομάδα, αυτή των 31-50 ετών. Φυσικά το ότι θέλαμε να έχουμε ελαφριά κλίση προς συγκεκριμένες ομάδες για τους προαναφερθέντες λόγους, δεν σημαίνει ότι αγνοήσαμε τους υπόλοιπους συμμετέχοντες.

Το πρώτο λοιπόν που μας ενδιέφερε ήταν το φύλο για να δούμε αν διαφοροποιείται η συνολική αντίληψη ανδρών και γυναικών. Συνολικά απήντησαν στο ερωτηματολόγιο 500 άνδρες και 211 γυναίκες, όπως φαίνεται στο διάγραμμα. Παρά την, επιθυμητή, μεγαλύτερη συμμετοχή των ανδρών, το δείγμα των γυναικών είναι επίσης αρκετά ασφαλές για εξαγωγή συμπερασμάτων.

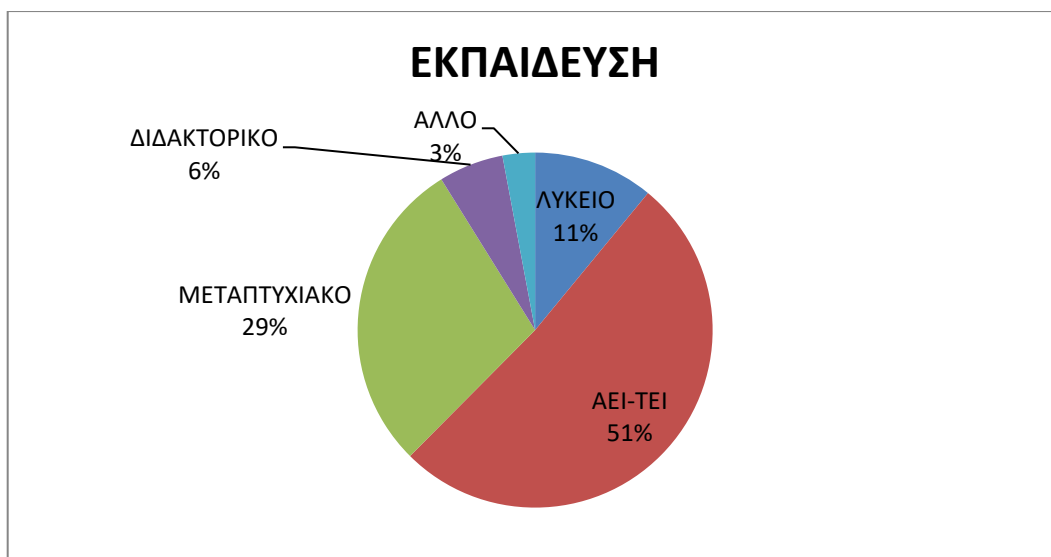

⁷⁸⁵ Παρότι είναι δύσκολο να αναλυθούν, οι «ανοικτές» ερωτήσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές όπως θα δείξουμε, κάτι που αναφέρεται και στη διεθνή βιβλιογραφία. Βλ. Bradburn et al, 154. Υπέρ των «ανοικτών» ερωτήσεων έχουν τεθεί κοινωνιολόγοι όπως οι Max Weber και William Thomas, ανθρωπολόγοι όπως ο Clifford Geertz και εθνομεθοδολογιστές όπως οι Harold Garfinkel, Aaron Cicouel και Charles Briggs. Υπέρ της χρήσης κλίμακας τέθηκαν αναλυτές που άφησαν εποχή όπως οι Paul Lazarsfeld και George Gallup. Βλ. Foddy, 126.

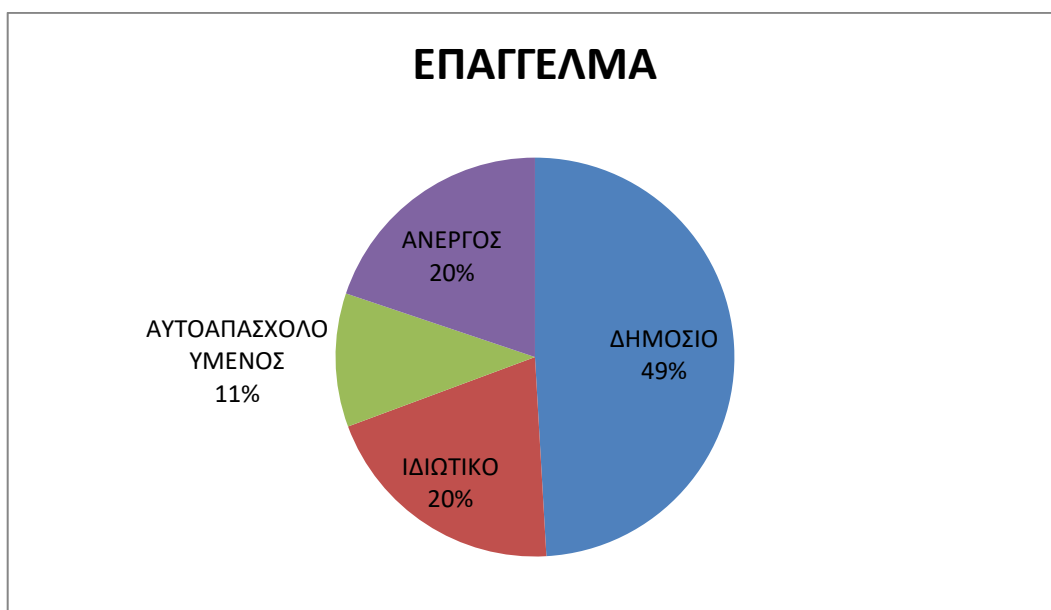
Ηλικιακά, έγινε ο αυθαίρετος διαχωρισμός σε τρεις ζώνες. Στην ηλικία από 15 έως 30, θεωρήθηκε ότι διαμορφώνονται οι βασικές απόψεις αλλά και αποτελεί μια δεξαμενή ανθρώπων που δεν έζησαν το δίπολο Δύση – Ανατολή, αλλά το πρόβλημα της «ισλαμικής τρομοκρατίας». Η επόμενη ηλικιακή ζώνη ήταν από 31 έως 50, ήτοι στόχευε σε οικογενειάρχες, στο μέσον της καριέρας τους με γνώση και της προτέρας κατάστασης στο παγκόσμιο γίνεσθαι και τέλος στην ηλικιακή ζώνη άνω των 50 ετών που στόχευε στους πλέον πεπειραμένους ανθρώπους, αλλά και αυτούς που έχουν πιθανόν χάσμα με τις σύγχρονες τεχνολογίες, αφού έχουν γεννηθεί πριν το 1967. Η συμμετοχή όπως ήταν αναμενόμενο ήταν ιδιαίτερα αυξημένη στις ηλικίες 31-50 ετών, όμως το δείγμα και από τις άλλες ηλικιακές ομάδες ήταν σημαντικό (213 και 98 άτομα αντίστοιχα).

Η τρίτη δημογραφική ερώτηση σχετιζόταν με την εκπαίδευση με προσπάθεια να συγκεντρωθούν απαντήσεις από κατά τεκμήριο γνωρίζοντες περισσότερα από τον απλό Έλληνα, υπό την έννοια και των διαμορφωτών αντιλήψεων και γνώμης και ετέρων, λόγω της βαρύτητας των σπουδών τους. Έτσι πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ ένα επιπλέον 35% ήταν κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου. Συνεπώς δεν τίθεται το πρόβλημα της παρασυρόμενης μάζας ή της παντελούς άγνοιας επί θεμάτων πολιτικής.

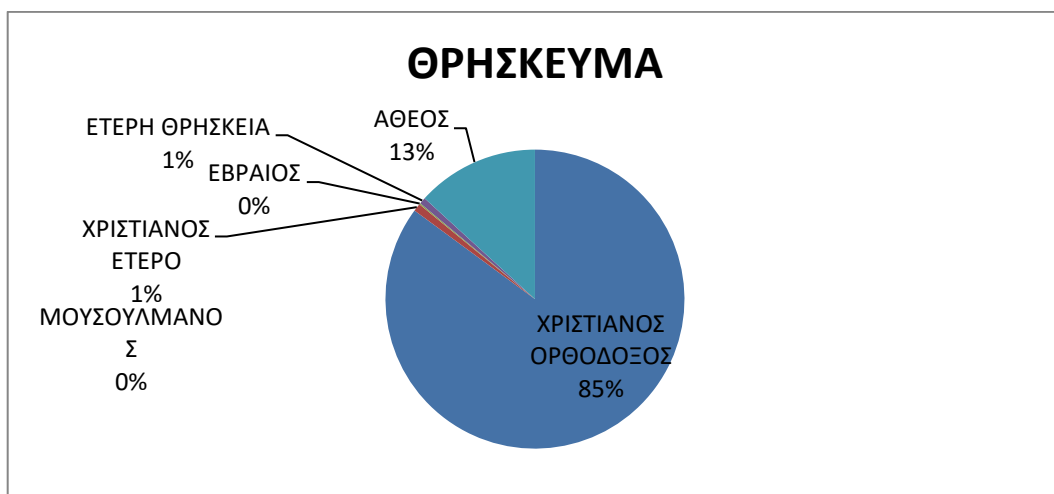

Μια ακόμη δημογραφική παράμετρος που θεωρήσαμε σημαντικό να καταγραφεί ήταν η επαγγελματική κατάσταση του ερωτηθέντος. Ο λόγος είναι ότι θέλαμε να δούμε τις διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις όσων θεωρούσαν ότι έχουν εξασφαλισμένη εργασία, έστω και με μειωμένο μισθό (Δημόσιος Τομέας) και όσων υφίστανται μεγαλύτερες πιέσεις, ήτοι των ανέργων, των αυτοαπασχολούμενων και των υπαλλήλων του ιδιωτικού τομέα. Περίπου οι μισοί από τους συμμετέχοντες ήταν δημόσιοι υπάλληλοι ή συνταξιούχοι του Δημοσίου, λίγο περισσότερο από το 10% αυτοαπασχολούμενοι και από 20% ήταν το ποσοστό των δεχομένων την μεγαλύτερη πίεση της οικονομικής κρίσης, ήτοι των ανέργων και των υπαλλήλων του ιδιωτικού τομέα.

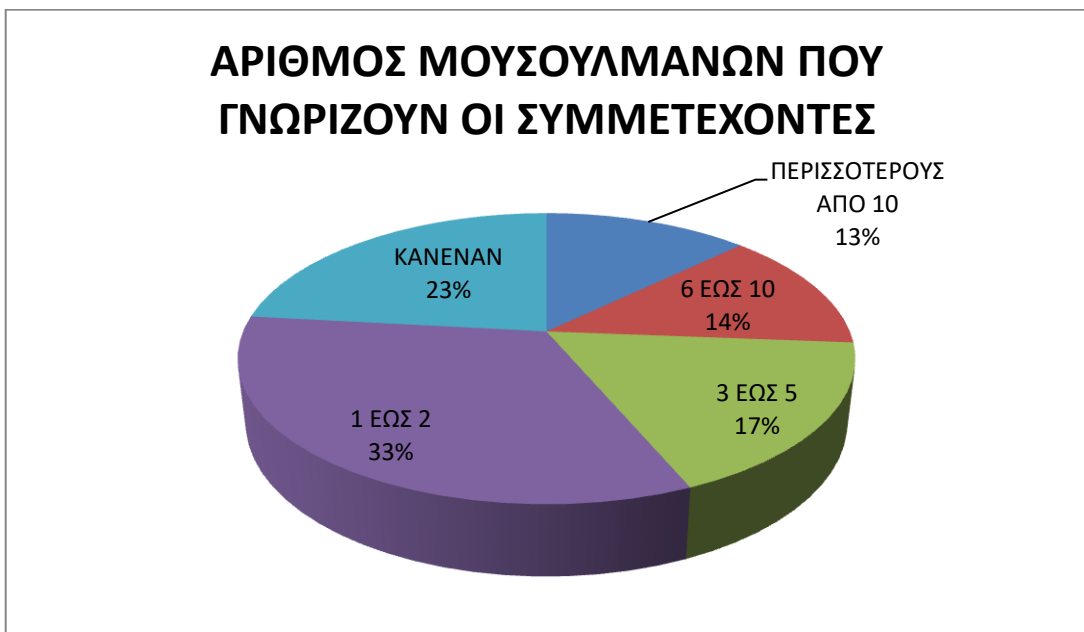
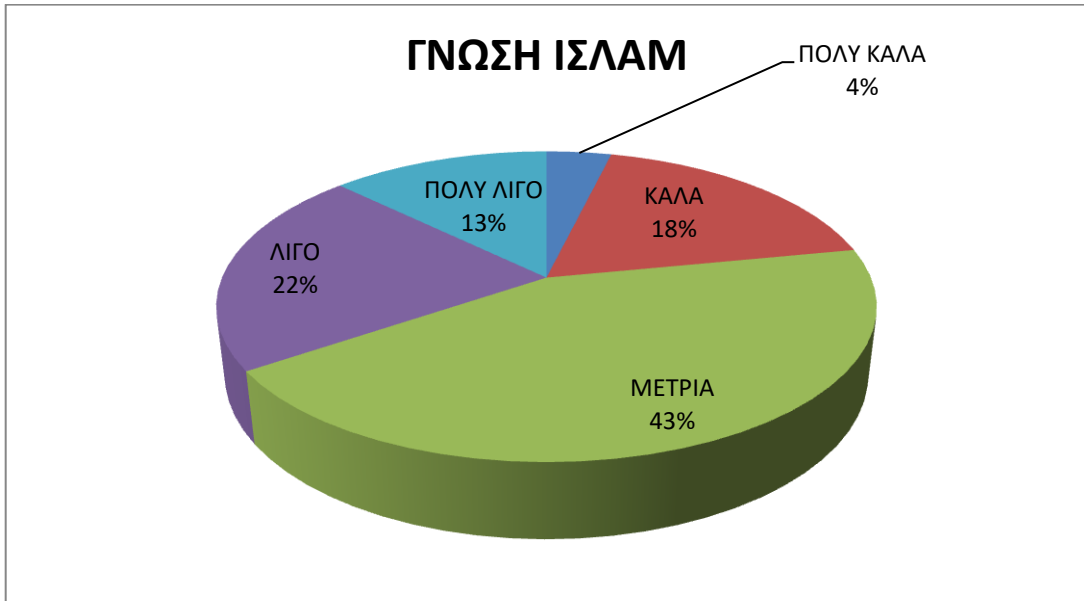

Η τελευταία μας δημογραφική ερώτηση δεν μπορούσε παρά να αφορά το θρήσκευμα, αφού η τοποθέτηση για το Πολιτικό Ισλάμ, δύναται να σχετίζεται με την προσωπική σχέση του καθενός με τον Θεό. Το 85% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι είναι Χριστιανοί ορθόδοξοι, ένα αποτέλεσμα ιδιαίτερα λογικό. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι Μουσουλμάνοι δεν θέλησαν – παρά τις προσεγγίσεις – να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό (13%) αυτοπροσδιορίστηκε ως «άθεος». Παρότι αφήσαμε περιθώριο για συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από μουσουλμάνους, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω δημιουργήσαμε και ένα δεύτερο ερωτηματολόγιο αποκλειστικά για τους μουσουλμάνους που διαβιούν στην χώρα μας.

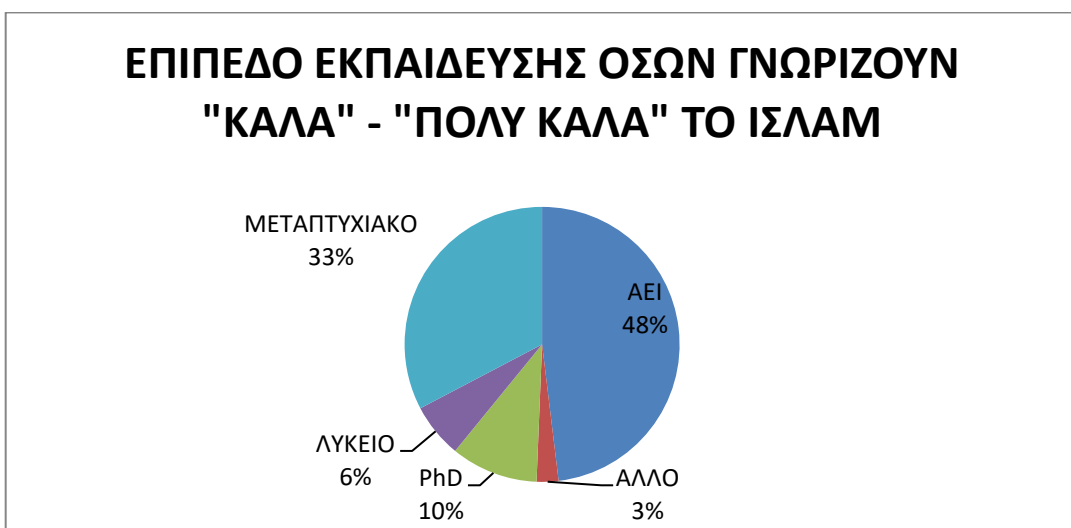
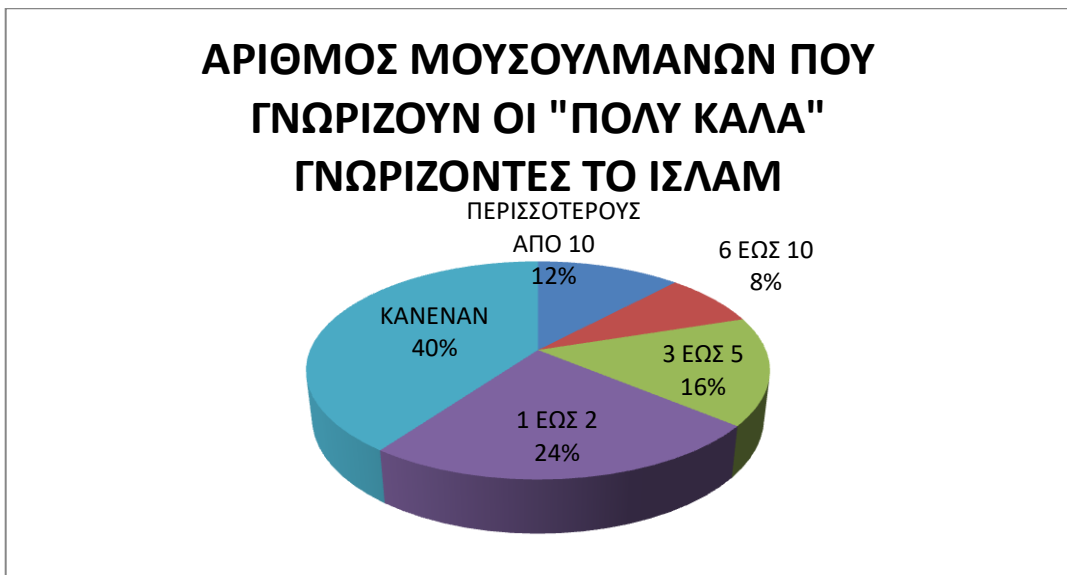
Οι πρώτες τέσσερις ερωτήσεις μετά τις γενικές/ δημογραφικές είχαν ιδιαίτερη σημασία και είχαν σχέση με τη γενικότερη αντίληψη για το Ισλάμ. Η πρώτη αποτελούσε μια αυτοδιάγνωση για το βάθος της γνώσης περί τη θρησκεία αυτή. Οι βασικοί λόγοι για αυτή την ερώτηση ήταν να φανεί κατά πόσο μπορεί μια περιρρέουσα ατμόσφαιρα να μετατραπεί στο υποσυνείδητο κάποιου σε «γνώση», κατά πόσο η γνώση σχετίζεται με αλληλεπίδραση με Μουσουλμάνους και κατά πόσο κάποιος «ισλαμοφοβικός» αυτοπροσδιορίζεται ως «γνώστης», ήτοι αν υπάρχει δυνατότητα ή όχι μεταστροφής της αντίληψής του ή αν θεωρεί ότι κατέχει το αντικείμενο. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες προσπάθησαν να κρατήσουν μια ιδιαίτερα μετρημένη στάση σχετικά με τις γνώσεις τους και μόνο ένα 4% απήντησε ότι θεωρεί πως γνωρίζει το Ισλάμ πολύ καλά, με ένα επίσης πενήντο 18% να θεωρεί ότι το γνωρίζει καλά.

Για να εξεταστεί η επαφή των συμμετεχόντων με το Ισλάμ ερωτήθηκαν αν γνωρίζουν Μουσουλμάνους και πόσους. Μάλιστα, με ιδιαίτερη φειδώ, ο χωρισμός έγινε στις κατηγορίες «κανέναν», «1-2», «3-5», «6-10» και «περισσότερους από 10». Με μεγάλη έκπληξη φάνηκε ότι ένα σημαντικό ποσοστό δεν γνωρίζει απολύτως κανένα Μουσουλμάνο (24%) και ένα εξίσου σημαντικό λιγότερο από δυο (33%). Αυτοί που φάνηκε να γνωρίζουν πολλούς (άνω των 10 μουσουλμάνων) ήταν μόλις το 13% των ερωτηθέντων.

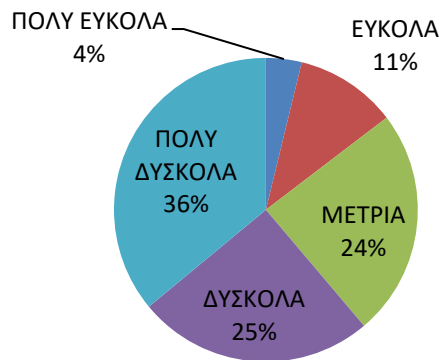
Όταν έγινε συνδυαστικός έλεγχος για να φανεί αν αυτοί που γνωρίζουν περισσότερους Μουσουλμάνους αντιστοιχούσαν σε αυτούς που είχαν δηλώσει ότι «γνωρίζουν πολύ καλά» το Ισλάμ, το αποτέλεσμα ήταν αντίθετο και εντυπωσιακό. Το 40% όσων δήλωσαν ότι το «γνωρίζουν πολύ καλά» δεν ήξεραν ούτε έναν μουσουλμάνο. Μόνο ένας στους πέντε ερωτηθέντες που δήλωσαν ότι έχουν πολύ καλή έννοια του Ισλάμ γνώριζαν περισσότερους από 5 μουσουλμάνους. Επίσης υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ των ποσοστών της εκπαίδευσης γενικά και όσων θεωρούν ότι γνωρίζουν «καλά» ή «πολύ καλά» το Ισλάμ, αφού όπως φαίνεται στο διάγραμμα υπάρχει τάση οι χαμηλότερης εκπαίδευσης να θεωρούν πιο εύκολα ότι το γνωρίζουν.

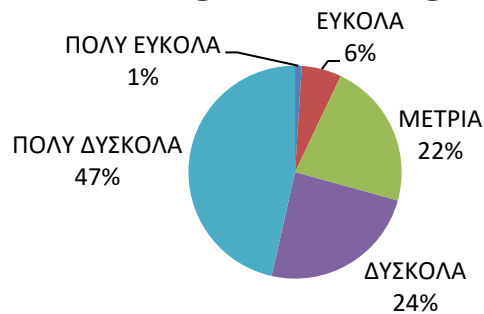

Ανεξαρτήτως της γνώσης περί το Ισλάμ, είναι σαφής η περιρρέουσα ατμόσφαιρα ότι το Ισλάμ έχει ιδιαίτερη δυσχέρεια στο να συνυπάρξει με την Ορθοδοξία. Στην ερώτηση της εφικτότητας/ δυνατότητας αυτής της συνύπαρξης, ένα πολύ μικρό ποσοστό απήντησε εύκολα ή πολύ εύκολα (μόλις 15%), με ένα συντριπτικό 61% να απαντάει δύσκολα ή πολύ δύσκολα. Συνεπώς ο μέσος Έλληνας θεωρεί ότι έχει αποκρυσταλλωμένη άποψη για το Ισλάμ, χωρίς να έχει επαφή με μουσουλμάνους. Πιθανότατα να έχει επηρεαστεί από την εκκλησία ή από τα Μ.Μ.Ε. ή απλά να έχει διαβάσει σχετικά. Παρότι είναι σαφές ότι ακόμα και άτομα υψηλής μόρφωσης συμφωνούν για τις δυσκολίες συνύπαρξης των δυο θρησκειών, όταν περιορίσουμε τους ερωτηθέντες σε άτομα με μόρφωση μικρότερη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα ποσοστά γίνονται συντριπτικά.

ΕΥΚΟΛΙΑ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ ΙΣΛΑΜ - ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

ΕΥΚΟΛΙΑ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ ΙΣΛΑΜ - ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ (ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΜΕ ΓΝΩΣΗ ΜΙΚΡΟΤΕΡΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ)

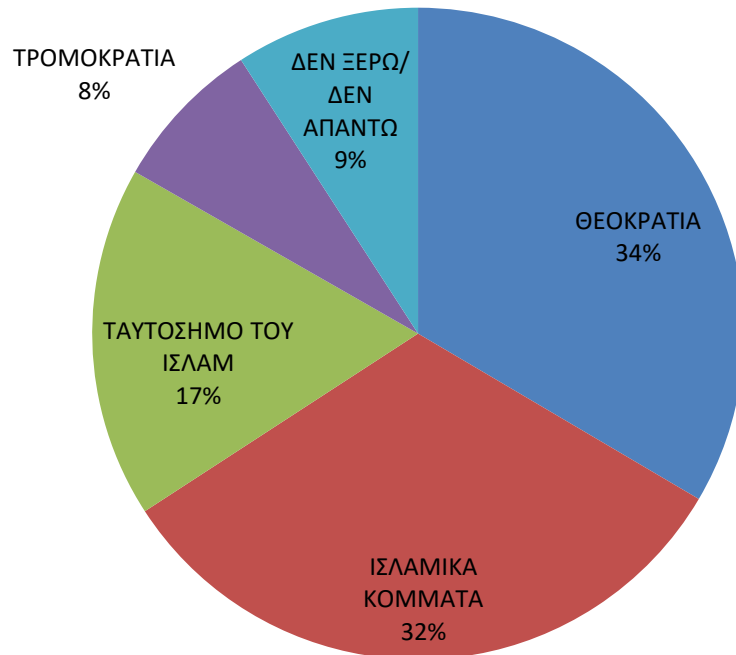

Πιο συγκεκριμένα, και όπως φαίνεται στο διάγραμμα, ελάχιστοι (1%) δεν πιστεύουν στην πολύ εύκολη συνύπαρξη, ένα 6% στη εύκολη, 24% συντάσσεται στην δύσκολη και 47% στην πολύ δύσκολη, δεικνύοντας ότι η ισλαμοφοβική τάση αυξάνεται όσο μειώνεται το επίπεδο της εκπαίδευσης. Δεν υπάρχουν ευρήματα για συσχέτιση κάποια ισλαμοφοβικής τάσης με την ηλικία, το φύλο ή το επάγγελμα των ερωτηθέντων. Όπως θα δούμε και στην ποιοτική ανάλυση, η ισλαμοφοβία διαχέεται και είναι ανεξάρτητη ετέρων παραγόντων πέραν πάσης αμφιβολίας.

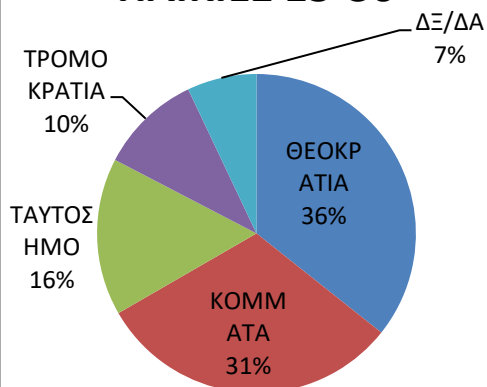
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις όταν εστιάζομαστε στην έννοια του Πολιτικού Ισλάμ. Δεν εξέφρασε άποψη μόλις το 9% και ένα 17% το ταύτισε με το Ισλάμ. Παρότι ένα υψηλό ποσοστό θεώρησε ότι αφορά σε ισλαμικά κόμματα (32%), ένα ακόμα υψηλότερο ποσοστό το ταύτισε με την θεοκρατία (34%) και ένα 8% με την τρομοκρατία. Είναι προφανές ότι η δύσκολη έννοια του Πολιτικού Ισλάμ προβληματίζει, όμως και το γεγονός ότι σχεδόν όλοι έχουν άποψη για αυτό με ελάχιστους να παραδέχονται ότι δεν ξέρουν για τι ακριβώς ομιλούν.

Διαπιστώνουμε εύκολα ότι οι νεότερες γενιές με μεγαλύτερη έκθεση σε Μ.Μ.Ε. και κοινωνικά δίκτυα, οι οποίες από την γέννηση τους σχεδόν έχουν επαφή με την «ισλαμική τρομοκρατία», το καθεστώς του Ιράν και φαινόμενα όπως η άνοδος των Ταλιμπάν, ταυτίζουν πολύ πιο εύκολα το Πολιτικό Ισλάμ με την Θεοκρατία ή με την τρομοκρατία. Χαρακτηριστικά παρουσιάζουμε τα διαγράμματα στην ίδια ερώτηση των ερωτηθέντων σε ηλικίες από 15 έως 30 ετών και άνω των 50 ετών (η τάση αποδεικνύεται και από την «ενδιάμεση» στάση όσων ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα από 31 έως 50 ετών.

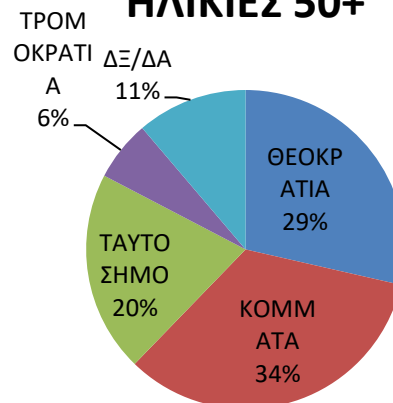
ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΙΣΛΑΜ

ΗΛΙΚΙΕΣ 15-30

ΗΛΙΚΙΕΣ 50+

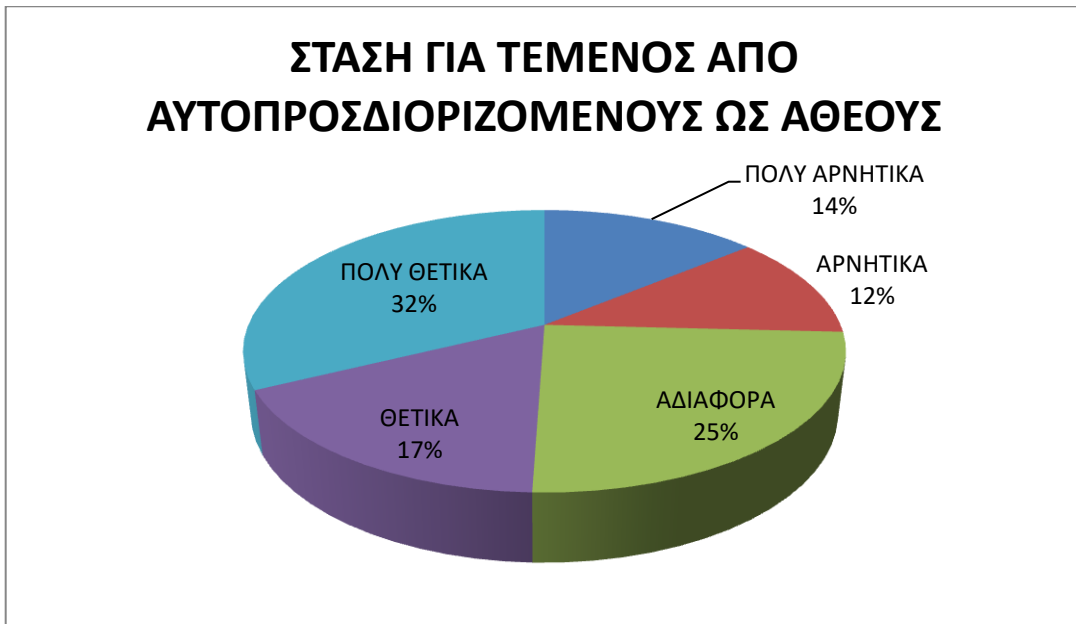
Ακολούθησαν δυο ομάδες ερωτήσεων σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονταν οι ερωτηθέντες τους εν Ελλάδι Μουσουλμάνους και πως θα επηρέαζε η ίδρυση ενός ισλαμικού κόμματος. Στην πρώτη ομάδα οι ερωτήσεις συμπεριλάμβαναν την αντίληψη για τη σχέση θρησκευτικής και εθνικής ταυτότητας των μουσουλμάνων,

την ανεξιθρησκία στην πράξη (δυνατότητα προσευχής σε τόπο λατρείας - τέμενος), την συνολική συμπεριφορά του κράτους έναντί τους και το επίπεδο της πολιτικής τους εκπροσώπησης. Ξεκινώντας από τη δημιουργία τόπου λατρείας για τους μουσουλμάνους είτε στην Αθήνα, είτε σε άλλη μεγάλη ελληνική πόλη, το αποτέλεσμα ήταν ισοκαταναμημένο πέρα από το υψηλό ποσοστό (30%) που αντιμετώπιζε το θέμα πολύ αρνητικά (το 10% το έβλεπε πολύ θετικά). Το 60% ήταν αδιάφορο ή το έβλεπε σε περίπου ίδιο ποσοστό θετικά και αρνητικά.

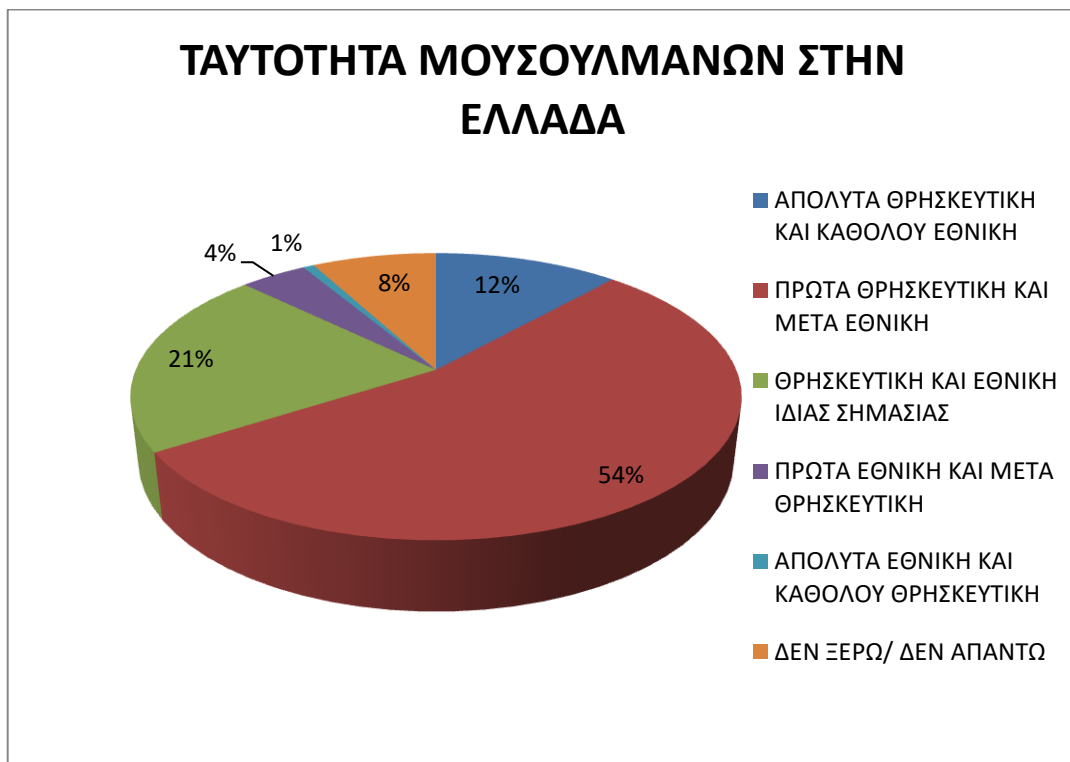
Όπως ήταν αναμενόμενο πολύ πιο «ανεκτική» είναι η στάση των αυτοπροσδιοριζομένων ως «άθεων» στο θέμα της έγερσης ισλαμικού τεμένους, υπό την έννοια ότι δεν νιώθουν πως προσβάλλει τα θρησκευτικά τους αισθήματα. Συνεπώς δεν προξενεί έκπληξη ότι περίπου οι μισοί (49%) βλέπουν θετικά ή πολύ θετικά την έγερση τεμένους/ τεμενών και μόνο ένας στους τέσσερις (26%) το βλέπει αρνητικά ή πολύ αρνητικά. Επίσης δεν προκαλεί έκπληξη ότι στην ανέγερση τεμένους αντιτίθενται αναλογικά πολύ περισσότερο οι έχοντες επίπεδο εκπαίδευσης μικρότερο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα το ποσοστό αυτών που έχουν μικρότερο επίπεδο εκπαίδευσης και βλέπουν θετικά ή πολύ θετικά την ανέγερση τεμένους πέφτει από το 30% στο 19% και αυτών που αντιμετωπίζουν αρνητικά ή πολύ αρνητικά αυτό το ενδεχόμενο ανεβαίνει από το

48% στο 60%.

Έχοντας ήδη εξετάσει την άποψη των ερωτηθέντων για το Πολιτικό Ισλάμ, την ευκολία συνύπαρξης με την Ορθοδοξία και την άποψή τους για την ανέγερση τεμένους, ρωτήσαμε και το πώς είναι αντιληπτή η ταυτότητα των μουσουλμάνων, ήτοι αν το κομμάτι της θρησκευτικής ταυτότητας υπερισχύει αυτού της θρησκευτικής, χωρίς να διαχωρίζουμε τους μουσουλμάνους ούτε σε σουνίτες και σίιτες, ούτε σε τουρκογενείς, ρομά, Πομάκους, Αλβανούς, Άραβες ή Πακιστανούς. Η επικέντρωση στην «ταυτότητα» των διαβιούντων μουσουλμάνων

στην Ελλάδα υποκρύπτει έναν πιθανό φόβο. Οι ερωτηθέντες που θεωρούν ότι η ταυτότητά τους είναι «απόλυτα θρησκευτική και καθόλου εθνική» υπονοεί ότι σε περίπτωση προβλήματος, κρίσης ή και πολέμου με χώρα που έχει μουσουλμανικό πληθυσμό, αυτοί θα υποστηρίξουν τον «εχθρό», ανεξάρτητα αν είναι Έλληνες, Παλαιστίνιοι, Αφγανοί ή Αιγύπτιοι μουσουλμάνοι. Ωσαύτως, σε περίπτωση που υπερισχύει η θρησκευτική της εθνικής ταυτότητας. Από τους ερωτηθέντες (και υπενθυμίζεται το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης) σχεδόν δυο στους τρεις θεώρησαν ότι οι μουσουλμάνοι στην Ελλάδα είναι περισσότερο μουσουλμάνοι παρά Έλληνες (ή οτιδήποτε άλλο, π.χ. Αλβανοί). Μόνο ένα 5% θεωρεί ότι η εθνική ταυτότητα έχει για τους μουσουλμάνους απόλυτη σημασία ή σε κάθε περίπτωση, μεγαλύτερη της θρησκευτικής.

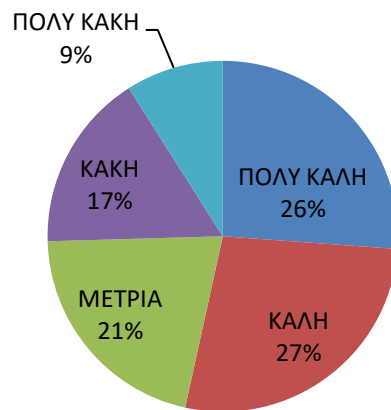
Σε αυτό το σημείο ξεκινήσαμε την διαφοροποίηση μεταξύ της Ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας και των μουσουλμάνων προσφύγων και μεταναστών στη χώρα μας. Το πρώτο ερώτημα στόχευε στο να αξιολογηθεί η συμπεριφορά της Ελληνικής κυβέρνησης αλλά και κοινωνίας (με το επί τούτου ευρύτερο ερώτημα «πως συμπεριφέρεται η Ελλάδα) σε αυτές τις ομάδες ανθρώπων.

Τα ποσοστά δείχνουν ότι θεωρούμε πως η συμπεριφορά έναντι της Ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας είναι εν γένει καλή ή πολύ καλή (47%) ενώ περίπου ένας στους τέσσερις την χαρακτηρίζει κακή ή πολύ κακή (24%). Πολύ κοντά είναι και οι απαντήσεις σχετικά με την συμπεριφορά της Ελλάδας έναντι των μουσουλμάνων προσφύγων και μεταναστών. Περισσότερο από τους μισούς θεωρούν ότι η συμπεριφορά της Ελλάδας είναι καλή ή πολύ καλή (53%) και ένας στους τέσσερις θεωρεί ότι είναι κακή ή πολύ κακή (26%). Πριν βγει το βιαστικό συμπέρασμα ότι κάποιοι θεωρούν πάντα καλή ή πάντα κακή την συμπεριφορά της Ελλάδας, υπάρχει ένα ποσοστό 22% από όσους θεωρούν κακή ή πολύ κακή την συμπεριφορά έναντι της μειονότητας αλλά ταυτόχρονα καλή ή πολύ καλή την συμπεριφορά της χώρας μας έναντι των μουσουλμάνων προσφύγων και μεταναστών.

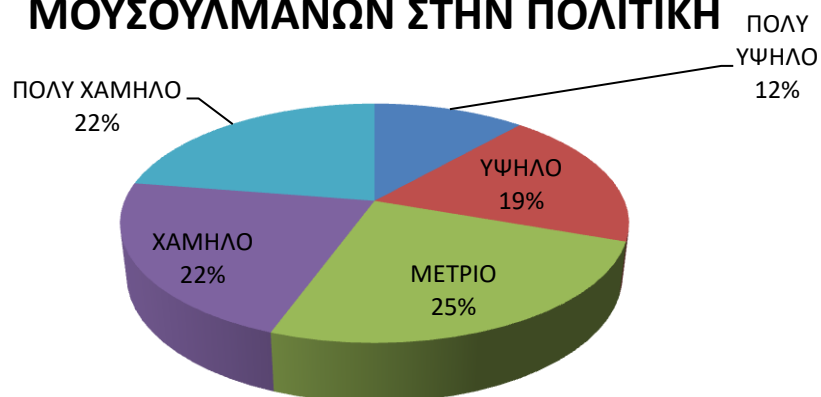
Συμπτωματικά, αλλά και περίεργα, ίδιο ακριβώς είναι το ποσοστό (22%) που ενώ θεωρεί ότι η συμπεριφορά της Ελλάδας είναι κακή ή πολύ κακή προς τους μουσουλμάνους πρόσφυγες και μετανάστες, παράλληλα αντιτίθεται απλά ή σφοδρά στην ανέγερση μουσουλμανικού τεμένους. Αντίστοιχα ένα 14% από αυτούς που εκτιμούν ότι η συμπεριφορά μας έναντι των μεταναστών και προσφύγων είναι κακή ή πολύ κακή, θεωρούν ότι η αντίστοιχη συμπεριφορά έναντι της Ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας είναι καλή ή πολύ καλή.

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΕ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ/ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Δεδομένου ότι η μελέτη μας αφορά στην πολιτική έκφραση του Ισλάμ, η επόμενη ερώτηση αφορούσε την εκπροσώπηση των μουσουλμάνων που διαβιούν στη χώρα μας στην πολιτική σκηνή. Επίτηδες δεν έγινε διαχωρισμός σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο και σε μουσουλμανική μειονότητα και μετανάστες/ πρόσφυγες. Το αναμενόμενο γενικό αίσθημα αναμενόταν να είναι ιδιαίτερα θετικό, λόγω της προσπάθειας για συνεχή πολιτική εκπροσώπηση της μειονότητας στο κοινοβούλιο, αλλά και προσπαθειών ένταξης των προσφύγων και μεταναστών στα κοινά σε διάφορα επίπεδα. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα σε ποσοστό μόλις 31% εκτίμησαν ότι οι μουσουλμάνοι εκπροσωπούνται σε υψηλά ή πολύ υψηλά ποσοστά, ενώ ένα 44% εκτιμά ότι έχουν χαμηλή ή πολύ χαμηλή εκπροσώπηση.

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

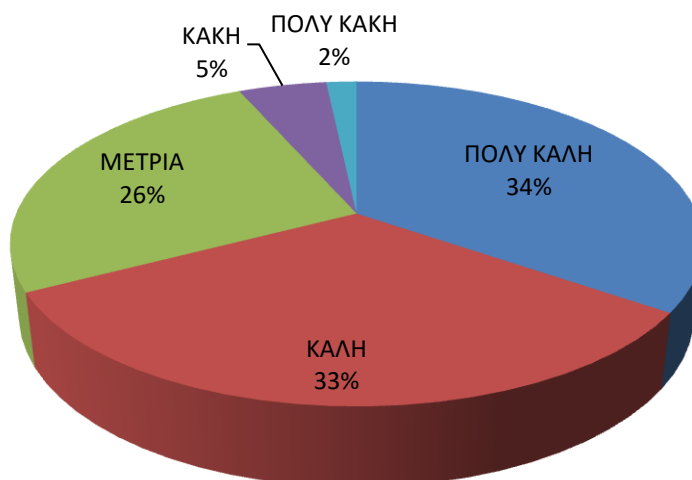

Το τελευταίο ερώτημα για την προετοιμασία του εδάφους σε ερωτήματα σχετικά με ίδρυση ισλαμικού κόμματος δεν μπορούσε παρά να αφορά στις σχέσεις των μουσουλμάνων που διαβιούν στην Ελλάδα με την Άγκυρα. Η διαφοροποίηση στο συγκεκριμένο ερώτημα μεταξύ της μουσουλμανικής μειονότητας και των προσφύγων/ μεταναστών, επέφερε δραματική διαφορά στα αποτελέσματα. Ο μέσος ερωτηθείς θεωρεί ότι δεν υπάρχει σχέση της θρησκευτικής ταυτότητας του πρόσφυγα/ μετανάστη με την Τουρκία, αφού σε ίδιο ποσοστό θεωρεί ότι οι σχέσεις είναι καλές ή πολύ καλές (35%), μέτριες (34%) ή κακές/πολύ κακές (31%).

Αυτό έρχεται σε σαφή αντίθεση με το αποτέλεσμα του αντίστοιχου ερωτήματος για την Ελληνική μουσουλμανική μειονότητα, η οποία θεωρείται ότι βρίσκεται στην «αγκαλιά» της Άγκυρας. Συγκεκριμένα δυο στους τρεις θεωρούν ότι οι σχέσεις της μειονότητας με την Τουρκία είναι πολύ καλές ή καλές, ενώ στον αντίποδα ένα ελάχιστο ποσοστό (7%) θεωρεί ότι οι προαναφερθείσες σχέσεις είναι κακές ή πολύ κακές.

ΣΧΕΣΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΜΕ ΤΟΥΡΚΙΑ

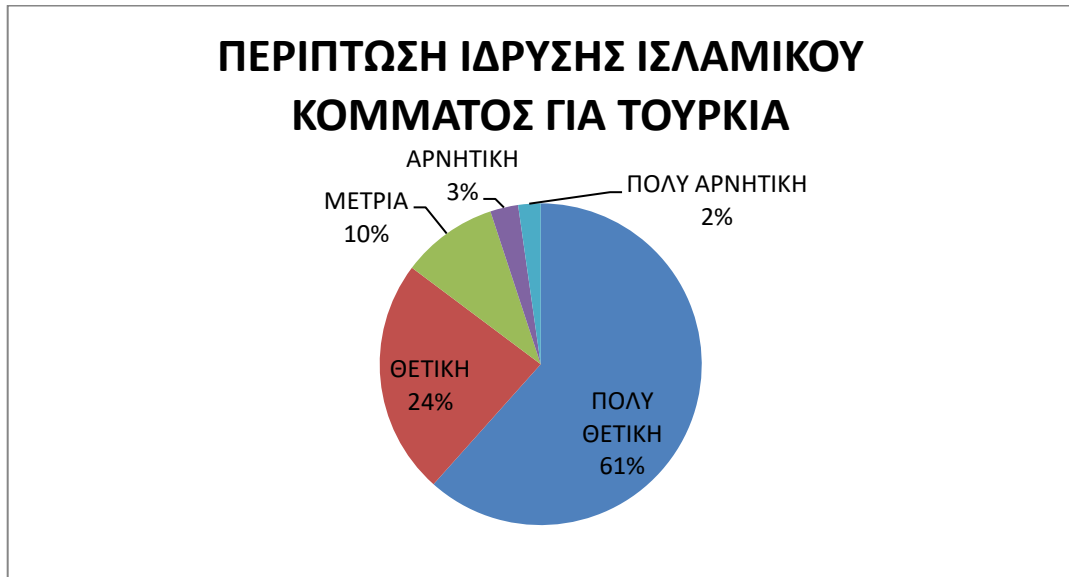
Το ανωτέρω αποτέλεσμα εκτιμάται ότι προκύπτει όχι επειδή θεωρείται η μειονότητα εν γένει «τουρκογενής», αλλά επειδή η Ελλάδα δεν έχει εφαρμόσει σωστή πολιτική. Αν το συνδυάσουμε με την απάντηση που έδωσε το ίδιο δείγμα ανθρώπων υψηλής μόρφωσης (711 ερωτηθέντες) που θεωρεί ότι οι μόλις το 7% των μουσουλμάνων έχει απόλυτα εθνική ή περισσότερο εθνική παρά θρησκευτική ταυτότητα, η προσέγγιση με την Άγκυρα γίνεται με «θρησκευτικούς όρους». Αν όμως ισχύει κάτι τέτοιο, το ποσοστό των προσφύγων και μεταναστών Μουσουλμάνων που διαβιούν στη χώρα μας και που έχει καλή ή πολύ καλή σχέση με την Άγκυρα θα ήταν παρόμοιο και δεν θα υπήρχε τέτοια χαώδης διαφορά. Ένας άλλος λόγος για τη χαώδη διαφορά είναι ότι οι περισσότεροι μουσουλμάνοι πρόσφυγες και μετανάστες προέρχονται από χώρες με τις οποίες η Τουρκία είχε παραδοσιακά προβλήματα, όπως η Αίγυπτος και η Συρία. Συνεπώς, το Ισλάμ θεωρείται μεν ότι φέρνει τη μειονότητα πιο κοντά στην Άγκυρα, αλλά και ότι η Ελλάδα έχει βοηθήσει με τις πολιτικές της την προσέγγιση της Ελληνικής μειονότητας με την Τουρκία. Επειδή όπως είδαμε μόνο ένας στους τέσσερις Έλληνες θεωρεί ότι η χώρα μας έχει συμπεριφορά κακή ή πολύ κακή έναντι της μειονότητας, εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο μέσος Έλληνας πιστεύει ότι πλέον η συμπεριφορά έναντι της μειονότητας έχει αλλάξει, όμως έγιναν λάθη στο παρελθόν που την έχουν φέρει κοντά στην Άγκυρα.

Πλέον και μετά από αυτές τις απαντήσεις, εξετάζεται το κύριο ερευνητικό ερώτημα που αφορά στο Πολιτικό Ισλάμ στην χώρα μας, ήτοι αν υπάρχει πιθανότητα για ίδρυση Ισλαμικού κόμματος, ποια θα ήταν η υποδοχή της μειονότητας σε τέτοιο ενδεχόμενο, ποιες θα ήταν οι συνέπειες για την Τουρκία, ποιες για την Ελλάδα και ποια θα έπρεπε να είναι η αντίδραση της Ελληνικής κυβέρνησης. Το πρώτο που μας απασχολεί είναι αν λόγω του μεταναστευτικού/προσφυγικού, ήτοι της μεγάλης αύξησης των μουσουλμάνων που διαβιούν στην Ελλάδα, βλέπουμε ως πιθανή την ίδρυση ενός τέτοιου κόμματος. Τα αποτελέσματα είναι εντυπωσιακά. Παρότι αυτό το ενδεχόμενο φαίνεται να μην απασχολεί καθόλου τον πολιτικό κόσμο, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό το θεωρεί σίγουρο (29%), ένα πολύ μεγάλο ποσοστό πολύ πιθανό (35%), ενώ το υπόλοιπο 36% το θεωρεί λίγο πιθανό, σχεδόν απίθανο και απίθανο. Το ότι μόλις ένα ποσοστό 5% απήντησε ότι αυτό είναι ένα απίθανο ενδεχόμενο προβληματίζει και ίσως να έπρεπε να τεθεί υπόψη τόσο της εκτελεστικής, όσο και της νομοθετικής εξουσίας.

Το επόμενο ερώτημα ήταν σε περίπτωση ίδρυσης ισλαμικού κόμματος, αν αυτό θα ήταν θετική εξέλιξη για την Τουρκία και η συντριπτική πλειοψηφία (85%) συμφώνησε ότι για την Άγκυρα θα ήταν κάτι θετικό ή πολύ θετικό.

Αντίθετα, μόλις το 5% θεώρησε ότι αυτό θα ήταν αρνητικό ή πολύ αρνητικό για την Τουρκία.

Στο αντίστοιχο ερώτημα για την Ελλάδα οι απαντήσεις ήταν σχεδόν αντισυμμετρικά αντίθετες, αφού όπως εξηγήσαμε στην ανάλυσή μας οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αναλύονται συνήθως βάσης της αρχής του παιγνίου μηδενικού αθροίσματος. Συνεπώς, απόλυτα φυσιολογικά και με υψηλή συσχέτιση φαίνεται ότι η ίδρυση ισλαμικού κόμματος που θεωρείται πιθανή από μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων, θα είναι αρνητική ή πολύ αρνητική για τη χώρα μας (82%).

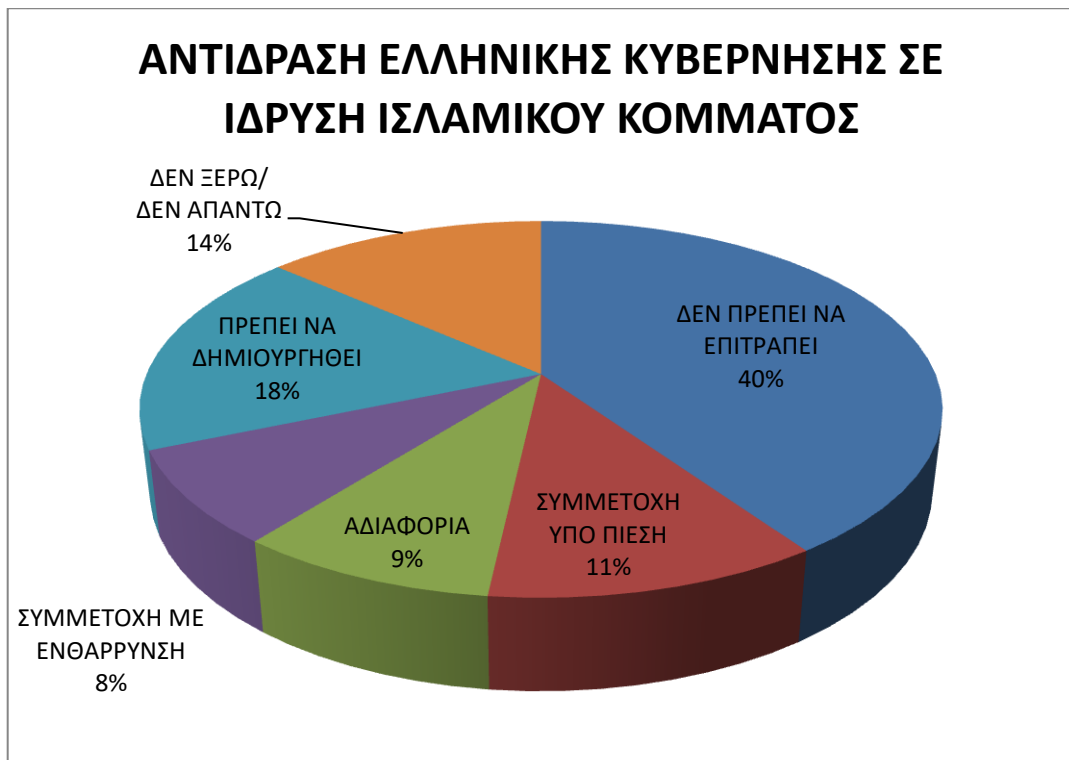
Στην ερώτηση για την αντίδραση της Ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας σε ενδεχόμενο δημιουργίας ισλαμικού κόμματος, η συντριπτική πλειοψηφία θεωρεί ότι θα ήταν μια ευχάριστη εξέλιξη, αφού θα το έβλεπαν θετικά τέσσερις στους 5. Συγκεκριμένα, ένα ποσοστό 47% θα αντιδρούσε πολύ καλά και ένα 23% καλά, ενώ ως κάτι κακό ή πολύ κακό θα το αντιμετώπιζε το 6%.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η άποψη των ερωτηθέντων για το πώς θα έπρεπε να αντιδράσει η Ελληνική Κυβέρνηση σε τέτοια περίπτωση. Πλέον οι επιλογές ήταν περισσότερες και συγκεκριμένα ότι «δεν πρέπει να επιτραπεί σε καμία περίπτωση», πρέπει να «συμμετέχει στα πολιτικά πράγματα υπό πίεση», πρέπει να «συμμετέχει στα πολιτικά πράγματα με ενθάρρυνση», πρέπει να «δημιουργηθεί για να απαγκιστρωθεί η μειονότητα από την Άγκυρα» και οι επιλογές της «αδιαφορίας» από τη κυβέρνηση όπως και η μη έκφραση άποψης απλό τον ερωτηθέντα («δεν ξέρω/ δεν απαντώ»). Η απάντηση «πρέπει να δημιουργηθεί» δόθηκε επίτηδες με αιτιολογία για να φανούν οι αντιδράσεις. Πράγματι, ενώ προηγουμένως κάτω του 10% έβλεπε θετική τέτοια εξέλιξη για την Ελλάδα και 95% την έβλεπε θετική για την Τουρκία, ο τρόπος με τον οποίο ετέθη το ερώτημα έδωσε ένα ποσοστό 18% «πρέπει να δημιουργηθεί» και ένα ακόμα 19% το οποίο ήθελε τη συμμετοχή του είτε με ενθάρρυνση, είτε υπό πίεση. Παρότι ακόμα πλειοψηφία, αποτελεί μεγάλη έκπληξη ότι μόνο το 40% ήταν κάθετο, στο ότι δεν

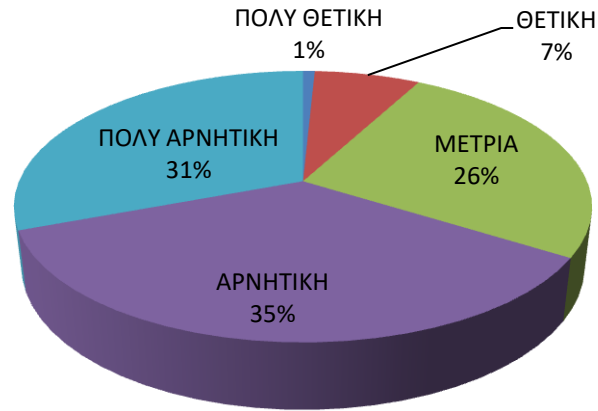
πρέπει να επιτραπεί η δημιουργία του σε καμία περίπτωση.

Το ευμετάβλητο της άποψης φαίνεται από την σύγκριση της ανωτέρω απάντησης, με την προηγούμενη, όπου οι ερωτηθέντες είχαν στην συντριπτική πλειοψηφία υποστηρίξει ότι η ίδρυση ισλαμικού κόμματος θα ήταν αρνητική ή πολύ αρνητική για τη χώρα μας. Αν αναλύσουμε μόνο τα ερωτηματολόγια αυτών που θεωρούν ότι πρέπει να «δημιουργηθεί ισλαμικό κόμμα για να απαγκιστρωθεί η μειονότητα από την Άγκυρα», δυο στους τρεις είχαν προηγουμένως απαντήσει ότι η ίδρυση ισλαμικού κόμματος θα ήταν αρνητική ή πολύ αρνητική για τη χώρα μας και μόνο ένα 8% είχε ήδη θεωρήσει την ίδρυση τέτοιου κόμματος θετική ή πολύ θετική για τη χώρα μας.

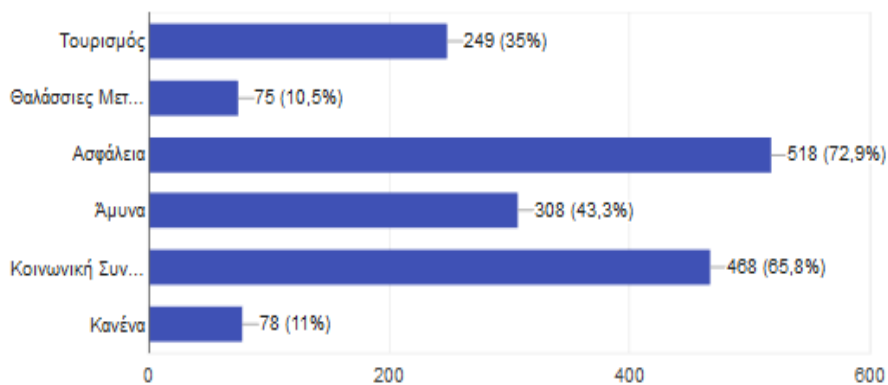
Το προτελευταίο ερώτημα είχε σχέση με τη επίδραση στην χώρα μας της ευρύτερης ανόδου του Πολιτικού Ισλάμ (κυρίως στην Μεσόγειο). Μάλιστα μεγάλο μέρος των απαντήσεων δόθηκε το 2015 όταν και η Ελλάδα αντιμετώπισε ένα αδιανόητα μεγάλο ρεύμα μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών (όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο περίπου 900.000 ανθρώπων).

**ΟΣΟΙ ΘΕΩΡΟΥΝ ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΙ ΙΣΛΑΜΙΚΟ ΚΟΜΜΑ
ΕΙΧΑΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙ ΣΤΟ ΑΝ ΕΙΝΑΙ ΘΕΤΙΚΗ
ΕΞΕΛΙΞΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

18. Θεωρείτε ότι κάτι από τα παρακάτω πλήττεται στην Ελλάδα από την παγκόσμια άνοδο του Πολιτικού Ισλάμ; (μπορείτε να επιλέξετε και περισσότερες από μια απαντήσεις)

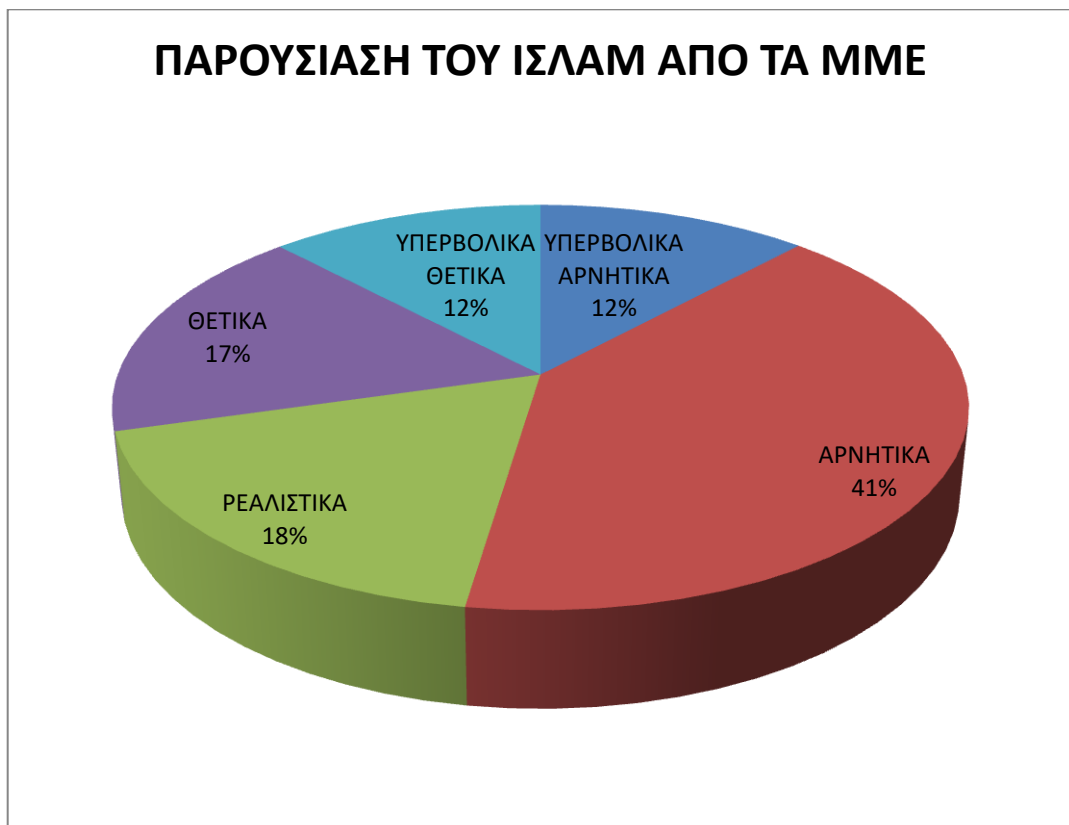
711 απαντήσεις

Στην ερώτηση αν θεωρούν ότι από την παγκόσμια άνοδο του Πολιτικού Ισλάμ πλήττεται στην Ελλάδα ο τουρισμός, οι θαλάσσιες μεταφορές, η ασφάλεια, η άμυνα, η κοινωνική συνοχή ή τίποτα, οι απαντήσεις ότι δεν πλήττεται τίποτα. Η

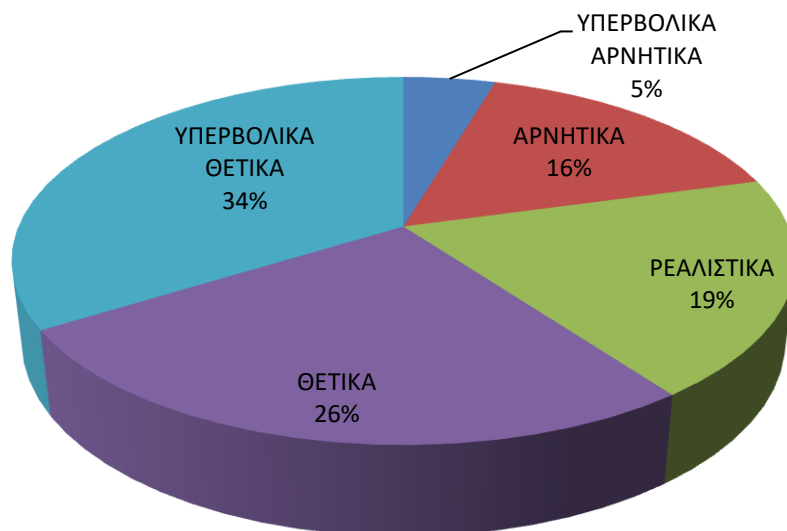
πρώτη σημαντική παρατήρηση είναι ότι μόνο το 11% εκτιμά ότι η Ελλάδα δεν πλήττεται από την άνοδο του Πολιτικού Ισλάμ. Στην ερώτηση δόθηκε η δυνατότητα πολλαπλής απάντησης ώστε όσοι θεωρούσαν ότι η χώρα μας πλήττεται να μπορούν να επισημάνουν όλους τους τομείς. Δυο στους τρεις επεσήμαναν ότι πλήττεται η κοινωνική συνοχή (66%) και ένα ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό (73%) ότι δημιουργείται πρόβλημα ασφάλειας. Ένα μεγάλο ποσοστό (43%) θεωρεί ότι δημιουργείται πρόβλημα άμυνας. Περίπου ένας στους τρεις (35%) εκτιμά ότι δημιουργείται πρόβλημα στον τουρισμό, ενώ μόνο το 10,5% εκτιμά ότι δημιουργείται πρόβλημα στις θαλάσσιες μεταφορές.

Η τελευταία ερώτηση αφορούσε στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τον τρόπο που παρουσιάζουν το Ισλάμ. Σε γενικές γραμμές φαίνεται να υποστηρίζεται μια σχετικά ρεαλιστική τάση. Αυτοί που θεωρούν ότι παρουσιάζεται υπερβολικά αρνητικά είναι ισάριθμοι με αυτούς που θεωρούν ότι παρουσιάζεται πολύ θετικά (12%). Ένα 18% πιστεύει ότι παρουσιάζεται ρεαλιστικά, όμως ένα 41% εκτιμά ότι παρουσιάζεται αρνητικά, με μόλις 17% να εκτιμά ότι παρουσιάζεται θετικά.

**ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ ΑΠΟ ΜΜΕ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΟΣΟΥΣ ΕΧΟΥΝ ΑΡΝΗΤΙΚΗ -
ΠΟΛΥ ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΓΝΩΜΗ ΓΙΑ
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση όσων έχουν αρνητική ή πολύ αρνητική γνώμη για τους μουσουλμάνους που ζουν στην Ελλάδα, και που όπως είδαμε προηγουμένως δεν γνωρίζουν προσωπικά μουσουλμάνους και δεν έχουν κάνει σχετικές σπουδές, συνεπώς η άποψή τους είναι σε γενικές γραμμές αυθαίρετη, ουσιαστικά επηρεασμένη από τις προσλαμβάνουσες. Δεδομένης της μη επαφής με μουσουλμάνους, προφανώς τα Μ.Μ.Ε. παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στη διαμόρφωση της σχετικής εικόνας. Όσοι λοιπόν έχουν αρνητική ή πολύ αρνητική εικόνα πιστεύουν σε ποσοστό 60% ότι τα Μ.Μ.Ε. (που τους έχουν κάνει να έχουν αρνητική εικόνα για τους μουσουλμάνους) παρουσιάζουν το Ισλάμ θετικά ή πολύ θετικά. Το αντίστοιχο ποσοστό που «παραδέχεται» ότι το Ισλάμ παρουσιάζεται αρνητικά ή πολύ αρνητικά (και που λογικά τους επηρεάζει όταν απαντούν ότι έχουν αρνητική ή πολύ αρνητική άποψη για τους μουσουλμάνους) είναι μόλις 21%. Η ισλαμοφοβία στην Ελλάδα όπως θα επεξηγηθεί και στην ποιοτική ανάλυση του ερωτηματολογίου σχετίζεται επίσης με τον ρόλο της εκκλησίας και την ιστορική σύγκρουση με την αλλόθρησκη Τουρκία.

β. Ποιοτική έρευνα

Σε αυτό το σημείο αξίζει να προχωρήσουμε σε ποιοτική ανάλυση, βασισμένοι στα σχόλια που λάβαμε στην προαιρετική ερώτηση αν θέλει κάποιος να καταγράψει/ συνοψίσει σε μια παράγραφο τις θέσεις του για το θέμα «Πολιτικό Ισλάμ και Ελλάδα». Από τους 711 συμμετέχοντες στο ερωτηματολόγιο⁷⁸⁶, μόνον 146 (ένας στους πέντε) απήντησαν στην ερώτηση «Γράψτε (προαιρετικά) μια παράγραφο που να συνοψίζει τις θέσεις σας στο θέμα “Πολιτικό Ισλάμ και Ελλάδα”». Αυτοί που προτίμησαν να γράψουν είχαν κάποια δημογραφική διαφορά με το σύνολο των ερωτηθέντων. Οι γυναίκες συμμετείχαν ακόμα λιγότερο (από 30%, μόλις 20%). Τα υπόλοιπα δημογραφικά στοιχεία ήταν περίπου ίδια (με απόκλιση που δεν δημιουργεί κάποια ειδοποιό διαφορά). Επίσης όπως ήταν λογικό, περιόρισαν τα σχόλια όσοι είχαν δηλώσει ότι γνωρίζουν πολύ λίγο ή λίγο το Ισλάμ (από 35% σε 21%).

Το πρώτο κοινό γνώρισμα, σε συντριπτική πλειοψηφία είναι η περιρρέουσα ισλαμοφοβία. Απόφοιτος πανεπιστημίου που υποστηρίζει την ίδρυση ισλαμικού κόμματος για την απαγκίστρωση της Ελληνικής μειονότητας από την Αγκυρα, θεωρεί ότι «οι μουσουλμάνοι δεν υπάρχει καμία περίπτωση να συνυπάρξουν αρμονικά με πολίτες της Δύσης. Όταν μεγαλώσει ο πληθυσμός τους θα θελήσουν να κυριαρχήσουν. Στις χώρες τους δεν σέβονται τις μειονότητες όταν πάνε σε αλλά κράτη απαιτούν δικαιώματα που αυτοί σε καμία περίπτωση δεν θα παρείχαν. Επιπρόσθετα, η θρησκεία τους, τους επιβάλλει να προβαίνουν σε βίαιες πράξεις στο όνομα του Ισλάμ. Προσωπικά τους θεωρώ κίνδυνο για την κοινωνική συνοχή της χώρας μας διότι εύκολα μπορούν να γίνουν πλειοψηφία με τρομερές συνέπειες». Σε αυτή τη δήλωση βρίσκουμε συγκεντρωμένα τα περισσότερα στοιχεία της ισλαμοφοβίας. Πρώτον ο φόβος επιβίωσης και διατήρησης της εθνικής ταυτότητας. Δεύτερον η υπογεννητικότητα και η ανατροπή των πληθυσμιακών συσχετισμών. Τρίτον, η αστήρικτη άποψη ότι σε μουσουλμανικές

---

⁷⁸⁶ 76 ερωτηματολόγια ελήφθησαν με e-mail (συνεπώς είναι και επώνυμα), 50 από μαθητές του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και συγκεκριμένα από το τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Διεθνών Σχέσεων και 585 μέσω φόρμας google. Στην φόρμα google πέρασαν δια χειρός και όλες οι υπόλοιπες απαντήσεις που ελήφθησαν με έτερους τρόπους για να γίνει ευκολότερα η επεξεργασία τους. https://docs.google.com/forms/u/0/d/1tZXhSaWjYgyfQIF2AzDEYorA7ve_tA-8hJg71iMqXp4/edit?usp=forms_home

χώρες, οι αλλόθρησκοι δεν έχουν δικαιώματα. Τέταρτον, η λανθασμένη άποψη ότι το Ισλάμ «αναγκάζει» τους πιστούς του να ασκούν βία.

Το θέμα της αδυναμίας των μουσουλμάνων να ενταχθούν και της οπισθοδρομικότητάς τους επαναλαμβάνεται συχνά. Ένας έτερος απόφοιτος πανεπιστημίου (σημειώνουμε εμφατικά το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης) δηλώνει ότι πρέπει να καταπολεμήσουμε την ισλαμοφοβία αλλά και ότι «ο δυτικός πολιτισμός είναι αδιαμφισβήτητα ο καλύτερος σήμερα. Το Ισλάμ θέλει την καταστροφή του. Πρέπει να προστατευθεί και να μην κινηθεί αντίθετα στον χρόνο. Η μαζική και παράνομη μετανάστευση στην Ελλάδα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες από έναν πολιτισμό που έχει μείνει αιώνες πίσω στον χρόνο και δεν συμμορφώνεται στους δυτικούς κανόνες, οδηγεί σε σοβαρά και εμφανή προβλήματα». Σε αυτό το σχόλιο κάποιου συμπατριώτη μας που επιθυμεί να είναι «πολιτικά ορθός», εμφανίζεται η ισλαμοφοβία την οποία κατηγορεί. Συγκεκριμένα δεν ομιλεί μόνο για την υπεροχή του Δυτικού πολιτισμού, αλλά εκφράζει την πεποίθηση ότι «το Ισλάμ θέλει την καταστροφή» του.

Το θέμα της ασυμβατότητας των πολιτισμών και της αναπόφευκτης σύγκρουσης εκφράζεται από αρκετούς ερωτηθέντες. Διδάκτωρ δηλώνει: «Το Ισλάμ είναι ένα θεοκρατικό πολιτικό σύστημα που προωθεί την παγκόσμια κυριαρχία. Βρίσκεται τουλάχιστον 500 χρόνια πίσω και δεν συνάδει με την εξέλιξη των κοινωνιών και τις αξίες του Δυτικού πολιτισμού. Για να το αποδεχθούμε πρέπει να αναμορφωθεί και να πετάξει τις ακραίες αντιλήψεις που κυριαρχούν. Πράγμα δύσκολο όταν υπάρχει έντονος φανατισμός και ακολουθείται από τριτοκοσμικούς». Σε αυτή την παρατήρηση διακρίνουμε το Πολιτικό Ισλάμ ως «θεοκρατία» (πιθανόν μοντέλο Ιράν, όχι Τυνησίας) και την πεποίθηση ότι προωθείται μια παγκόσμια ισλαμική κυριαρχία, τα οποία δείχνουν την επίδραση συγκεκριμένων εικόνων ή γεγονότων στη διαμόρφωση μιας στρεβλωμένης αντίληψης. Έτερος κάτοχος μεταπτυχιακού κάνει συγκεκριμένη αναφορά στον Σάμιουελ Χάντιγκτον: «το σύγγραμμα “Σύγκρουση Πολιτισμών” τα λέει μια χαρά».

Άλλοι ερωτηθέντες τονίζουν την ασυμβατότητα ιδιαίτερα με τον Ελληνικό πολιτισμό και την ελληνικότητα εν γένει. Απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

δηλώνει ότι «το πολιτικό Ισλάμ είναι κόντρα στις κλασσικές Ελληνικές πολιτιστικές αξίες. Συνύπαρξη δεν μπορεί να υπάρξει παρά μόνο βίαιη επικράτηση του Ισλάμ έναντι του πιο φιλήσυχου δημοκρατικού φιλελεύθερου ισχύοντος καθεστώτος». Στην ίδια λογική και έτερος ερωτηθείς που επισημαίνει «Οι Έλληνες και κατά την ιστορική παράδοση, αλλά και κατά την βασική κοινωνική αντίληψη και αγωγή δεν είναι ποτέ ευεπίφοροι προς τον ισλαμισμό, διότι ο ισλαμισμός δεν δύναται να έχει κανένα κοινό σημείο με τον χριστιανισμό που αποτελεί την βάση της διαπαιδαγώγησης των Ελλήνων κατά τον δρόμο της ιστορίας τους». Πράγματι ο ελληνικός ανθρωποκεντρισμός φαίνεται να μην υιοθετείται στις περισσότερες μουσουλμανικές χώρες στον κόσμο, χωρίς φυσικά αυτό να αναιρεί το ότι το Ισλάμ βάσισε την αρχική πολιτιστική του ανάπτυξη όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει, σε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς.

Προφανώς, η ιστορική αντιπαλότητα και πολιτισμική αντίθεση αποτελεί συνήθη επωδό. Απόφοιτος πανεπιστημίου δηλώνει «ποτέ πολιτικό Ισλάμ στην Ελλάδα - 400 χρόνια στην πλάτη μας ήταν υπεραρκετά». Είναι προφανές ότι το Πολιτικό Ισλάμ δεν έχει καμία σχέση με την Οθωμανική αυτοκρατορία. Άλλωστε οι Άραβες μουσουλμάνοι συνέβαλαν τα μέγιστα στην διάλυσή της. Απόφοιτος λυκείου τονίζει ότι «δεν μπορεί να συνυπάρξουν ποτέ αυτά τα δυο [Ισλάμ και Ελληνισμός]! Θα τρίζουν τα κόκαλα των ηρώων μας και των παππούδων μας». Λογικός συνειρμός, αφού έχει ταυτιστεί ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας της Εθνεγερσίας με πόλεμο κατά των «απίστων». Με λιγότερο φανατισμό, έτερος ερωτηθείς επισημαίνει «...τα μουσουλμανικά στοιχεία τόσο στη χώρα μας, όσο και παγκοσμίως δεν επιδεικνύουν νοοτροπία ενσωμάτωσης στους υπάρχοντες κοινωνικούς ιστούς».

Κάποιες ελάχιστες φωνές έχουν διαφορετική ανάγνωση της ιστορίας: «Στο παρελθόν ο Ελληνισμός συνυπήρξε με το Ισλάμ καίτοι από μειονεκτική θέση. Σήμερα πρέπει να εκμεταλλευτούμε τη θέση ισχύος που μας παρέχει η ύπαρξη Ελληνικού εθνικού κράτους-μέλους της ΕΕ και να χειριστούμε επιδέξια την εγγύτητα με το Ισλάμ ώστε χειραγωγώντας το να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντά μας». Αυτή η θέση είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Αποδέχεται την συνύπαρξη και διαβλέπει στην κρίση της ευρύτερης περιοχής (μουσουλμανικά κράτη της ευρύτερης Μέσης Ανατολής) μια ευκαιρία ανάδειξης της γεωπολιτικής αξίας της

χώρας μας. Η θέση αυτή, επειδή ταυτίζεται με τις απόψεις αλλά και τα συμπεράσματα της έρευνάς μας, θα αναλυθεί αργότερα στα συμπεράσματα. Καθηγητής Πανεπιστημίου δεν απορρίπτει το Πολιτικό Ισλάμ και απλά επισημαίνει ότι «είναι αποδεκτό στο βαθμό που η σχετική δράση του διεξάγεται βάσει των κανόνων του πολιτικού παιχνιδιού όπως αυτοί έχουν οριστεί από το Σύνταγμα της χώρας υπό το πρίσμα των της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και του κοινοτικού κεκτημένου».

Έτεροι ερωτηθέντες, κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου, ξεκινούν από την αφετηρία του οπισθοδρομικού Ισλάμ για να καταλήξουν σε ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα για το Πολιτικό Ισλάμ, το οποίο αντιμετωπίζουν θετικά. Ο πρώτος τονίζει: «Πολιτικό Ισλάμ είναι η προσπάθεια “εκσυγχρονισμού” της κοσμοθεωρίας του Ισλάμ και η αντικατάσταση της επιθετικής επεκτατικής θρησκευτικοκεντρικής θεώρησης του κόσμου από κοινωνικές δομές που επιτρέπουν την συμβίωση με τον δυτικό τρόπο ζωής». Συνεπώς βλέπει το Πολιτικό Ισλάμ ως μετριοπαθή έκφραση μιας κατά βάση επιθετικής θρησκείας. Ο δεύτερος στο ίδιο μήκος κύματος επισημαίνει «το Ισλάμ ως θρησκεία και πολιτικό/κοινωνικό σύστημα βρίσκεται περίπου στο σημείο σχέσης Εκκλησίας/κράτους που συναντήσαμε στην Ευρώπη κατά τον μεσαίωνα. Πολιτικοποίηση του και άνοιγμα σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες θα φέρει νομοτελειακά την άμβλυνση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, που σήμερα εξυπηρετεί τη διατήρηση της εξουσίας από συγκεκριμένες κάστες». Σε αυτή την θέση διακρίνουμε τις δυο βασικές θέσεις που δημιούργησαν την ελπίδα της «Αραβικής Άνοιξης», μιας «Άνοιξης» που δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, με φωτεινή εξαίρεση την Τυνησία. Διακρίνουμε την δημοκρατία και την κοινωνική ισότητα ως αρχές που εξυπηρετούνται από το Πολιτικό Ισλάμ.

Υπάρχει μια μερίδα ερωτηθέντων που επιρρίπτει μερικές ευθύνες για την «αδυναμία συνύπαρξης» με το Ισλάμ και στους Έλληνες. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη άποψη: «Εν μέσω τέτοιας κρίσης στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας και της Ευρώπης εν γένει και δεδομένου του ότι υπάρχει πολύ μεγάλο πρόβλημα αφομοίωσης των μουσουλμάνων στην κοινωνία μας (δυτικός τρόπος ζωής), ο οποίος οφείλεται κατά ένα ποσοστό (το μικρότερο) σε εμάς αλλά κυρίως στους ίδιους τους μουσουλμάνους οι οποίοι όχι απλά δε θέλουν να αλλάξουν τον τρόπο

ζωής τους αλλά μάλλον θέλουν να τον υιοθετήσουμε κι εμείς, πιστεύω ότι θα ήταν ότι χειρότερο η ανάδυση του Πολιτικού Ισλάμ στην Ελλάδα. Η κοινωνία δεν είναι αρκετά ώριμη και από τις δύο πλευρές να διαχειριστεί κάτι τέτοιο». Έτερος ερωτηθείς έρχεται να συμπληρώσει «...στην Ελλάδα η αποδοχή διαφορετικότητας δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη (εδώ δυσκολευτήκαμε στην αφομοίωση των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, της Βορείας Ηπείρου, των Ποντίων από πρώην ΕΣΣΔ). Επιπλέον έχει πλέον φανεί ότι οι ασπαζόμενοι το Ισλάμ δεν αφομοιώνονται εύκολα στις τοπικές κοινωνίες». Την θέση αυτή συνοψίζει καλύτερα η ακόλουθη άποψη «[το Πολιτικό Ισλάμ] είναι κάτι που δε μπορεί να γίνει εύκολα αποδεκτό από την ελληνική κοινωνία, αλλά υπό προϋποθέσεις μπορεί να λειτουργήσει και συνυπάρξει». Οι ανωτέρω θέσεις ασκούν κριτική στο Πολιτικό Ισλάμ, προσπαθώντας παράλληλα να ασκήσουν και αυτοκριτική, ενώ δεν απορρίπτουν και την περίπτωση μελλοντικής συνύπαρξης, σε περίπτωση «ωρίμανσης» των δυο πλευρών.

Ελάχιστοι εδράζουν της αντίθεση ή τους φόβους τους σε βιώματα και εμπειρίες γενικεύοντας απόλυτα κατανοητά την σκέψη τους. Ένας κάτοχος μεταπτυχιακού, που συντάσσεται με την ίδρυση ισλαμικού κόμματος, παραθέτει την εμπειρία από την επαφή του στην περιοχή του Βοτανικού: «...Το να βλέπω δωδεκάχρονες συμμαθήτριες της κόρης μου με μαντίλα (σύμβολο καταπίεσης και τίποτα άλλο) ή άντρες να χτυπάνε τις γυναίκες τους στο δρόμο (ναι έχει γίνει και αυτό) με κάνει απαισιόδοξο για το τι θα γίνει στο μέλλον». Σε αυτή την περίπτωση δεν μιλάμε για ισλαμοφοβία περιρρέουσας ατμόσφαιρας, αλλά για απόλυτα δικαιολογημένη αντίδραση από τη δημιουργία γκέτο στο κέντρο της πρωτεύουσας της χώρας, από μουσουλμάνους που ολοφάνερα δεν έχουν σχέση με καμία κοινωνική πρόοδο. Τον κίνδυνο που προέρχεται από την γκετοποίηση επισημαίνουν και έτεροι ερωτηθέντες. Για παράδειγμα κάποιος επισημαίνει ότι ο «άκρατος θρησκευτικός φανατισμός δεν πρέπει να επιτραπεί να γκετοποιηθεί με τεράστιους χώρους συγκέντρωσης».

Έτερος συμμετέχων, κάτοχος μεταπτυχιακού, μεταφέρει το βιώμα του από το Βέλγιο: «...Πιστεύω όμως ότι λόγω των θρησκευτικών τους κανόνων και περιορισμών είναι πολύ δύσκολη, αν όχι αδύνατη, η απορρόφηση οποιασδήποτε

μουσουλμανικής διασποράς από ένα ευρωπαϊκό κράτος, πόσο μάλλον από την Ελλάδα. Ζώντας την παρούσα χρονική στιγμή στο Βέλγιο και βλέποντας τις παροχές του βελγικού κράτους στους μουσουλμάνους δεν μπορώ παρά να ενισχύσω την ανωτέρω παρατήρηση μου». Έτερος κάτοχος μεταπτυχιακού, μεταφέρει την εμπειρία του, έχοντας εργασθεί στη Σαουδική Αραβία: «...έχω αποκτήσει πλέον την απαιτούμενη εμπειρία να σας ενημερώσω πως ο Ισλαμισμός δεν θα πρέπει να διαχωρίζεται σε πολιτικό ή θρησκευτικό ή κάτι έτερο δεδομένου ότι συνδέεται και άγεται από τη θρησκεία σε υπέρμετρο βαθμό (αν θέλουμε να είμαστε ρεαλιστές). Όλες οι έτερες εκφάνσεις και μορφές οι οποίες παρουσιάζονται για τον Ισλαμισμό (πχ πολιτικός) είτε συνδέονται με μετριοπαθείς και “στρογγυλεμένες” παραδοχές περί αυτού, από συνήθως πολύ μορφωμένους μουσουλμάνους (είναι γνωστό πως η μόρφωση/ εκπαίδευση είναι αντιστρόφως ανάλογη της δογματικότητας), είτε απλά αυτό εκτελείται με πονηρό και απώτερο σκοπό της επιβολής έναντι των “αλλόθρησκων”». Οι δυο ανωτέρω απόψεις έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα και τονίζουν, η μεν πρώτη το αποτέλεσμα της «γκετοποίησης» των μουσουλμάνων σε συγκεκριμένες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, που θα πρέπει να αποφευχθεί και η δεύτερη το *sui generis* Ισλάμ της Σαουδικής Αραβίας. Κάποιος μπορεί να υποστηρίξει ότι το Σαουδαραβικό γουαχαμπικό Ισλάμ είναι η «καθαρότερη» μορφή του Ισλάμ, όμως όπως έχει επεξηγηθεί αυτό δεν ισχύει και επιπλέον τον γουαχαμπισμό ακολουθεί ένα ποσοστό πολύ κάτω του 10% των μουσουλμάνων, λαμβανομένης υπόψη και της επέκτασης και εξάπλωσής του και όχι μόνο των Αράβων που κατοικούν στις χώρες του Κόλπου. Επιπλέον, πάντα υπάρχει και ο δικαιολογημένος φόβος της «επιφανειακής» μετριοπάθειας, η οποία δύναται να μετατραπεί σε περίπτωση που οι ισλαμιστές έρθουν σε επαφή με την εξουσία, πόσο δε μάλλον αν δεν την μοιράζονται.

Κάποιοι άλλοι ερωτηθέντες προσπαθούν να μεταφέρουν την εικόνα που έχουν για τις μουσουλμανικές κοινότητες της Δύσης στην χώρα μας, χωρίς να έχουν αντίστοιχη εμπειρία. Όμως είναι προφανές ότι δεν έχουν πλήρη εικόνα των μουσουλμάνων που ζουν στη Δύση και είναι επηρεασμένοι από συγκεκριμένα γεγονότα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα κατόχου διδακτορικού διπλώματος που δηλώνει άθρησκος, και ως εκ τούτου αποτελεί ιδανικό «μη ισλαμόφοβο» άτομο να τονίζει ότι «η εμπειρία των άλλων ευρωπαϊκών χωρών

που απέκτησαν ισλαμικές μειονότητες κατόπιν μετανάστευσης είναι σαφής: η παγίωση τέτοιων μειονοτήτων και η χορήγηση πολιτικών δικαιωμάτων σε αυτές θα είναι καταστροφή για την Ελλάδα».

Από την «ισλαμοφοβική» άποψη που σαφώς επικρατεί υπάρχουν και ιδιαίτερα ακραίες φωνές. Απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δηλώνει ότι «οι μουσουλμάνοι δεν έχουν καμία θέση στην Ελλάδα, πλην της μειονότητας στην Θράκη. Πρέπει όλοι οι λαθρομετανάστες-λαθροπρόσφυγες (μουσουλμάνοι και μη) να φύγουν από την χώρα, και μέχρι αυτό να επιτευχθεί να φυλάσσονται σε στρατόπεδα απομονωμένα σε έρημα νησιά. Η παρουσία μουσουλμάνων στην Ελλάδα συνιστά άκρως επικίνδυνο πρόβλημα εθνικής, κοινωνικής, οικονομικής και υγειονομικής ασφαλείας». Έτερος απόφοιτος ΑΕΙ δηλώνει ότι «το Κοράνι είναι του 14^{ου} αιώνα Νόμος. Τώρα στον 21^ο αιώνα δεν μπορούμε να πιστεύσουμε στο βιβλίο αυτό, που εναντιώνεται στον Χριστιανισμό». Ο φανατισμός αλλά και τα προφανή λάθη των δηλώσεων είναι πρόδηλα και δεν απαιτείται περαιτέρω ανάλυση. Κάτοχος διδακτορικού δηλώνει κάθετα ότι «δεν πρέπει με κανένα τρόπο να επιτραπεί η σύνδεση της Ελλάδας με το Ισλαμικό στοιχείο».

Κάποιοι συνδέουν νομοτελειακά το Ισλάμ με την τρομοκρατία. Χαρακτηριστικό είναι το «σύνθημα» που χρησιμοποιεί κάποιος ερωτηθείς: «Κάθε ισλαμιστής δεν είναι τρομοκράτης, όμως κάθε τρομοκράτης είναι ισλαμιστής». Κάποιοι άλλοι διαχωρίζουν το Ισλάμ και το Πολιτικό Ισλάμ από την τρομοκρατία, αλλά δεικνύουν την επικινδυνότητα από την σύνδεση μεταξύ των δυο: «Το Ισλαμικό Κράτος επηρεάζει την Ελλάδα μόνο στον βαθμό της εισροής προσφύγων από την Μέση Ανατολή και της περιοχές που αυτό απειλεί. Και το κυριότερο θέμα που δημιουργεί κατά την γνώμη μου είναι θέμα ασφάλειας περισσότερο για τους ίδιους τους μετανάστες παρά για τους ντόπιους Έλληνες, καθώς φεύγουν από ένα εχθρικό περιβάλλον για να βρεθούν σε ακόμα ένα μη φιλικό. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι απειλεί την Ελλάδα το προσφυγικό υπό την έννοια πως μπορεί ανάμεσα στους πρόσφυγες να υπάρχουν εξτρεμιστές που στοχεύουν να πραγματοποιήσουν τρομοκρατικές επιθέσεις». Πέραν του λάθους της άμεσης σύνδεσης της τρομοκρατίας με τις προσφυγικές ροές, η παρατήρηση είναι εξαιρετική διότι δείχνει καθαρά το δράμα πολλών προσφύγων που αντιμετωπίζουν εχθρικό περιβάλλον στην χώρα τους, στη διαδρομή τους, αλλά

και στην χώρα προορισμού τους.

Στο πλαίσιο της Ισλαμοφοβίας, χαρακτηριστικότερη όλων μια απάντηση – ράπισμα σε όσους δεν είναι «ισλαμοφοβικοί» και με μια απροκάλυπτη δόση ρατσισμού αφού οι Χριστιανοί ταυτίζονται με «λευκούς»: «Ισλάμ: Το σημαντικότερο πρόβλημα σήμερα. Δείτε τα στατιστικά. Η Ευρώπη καταστρέφεται. Ο δυτικός πολιτισμός καταρρέει. Στο μέλλον οι λευκοί θα είναι μειονότητα στην Ευρώπη αν συνεχιστεί η μαζική, παράνομη ή μη, εισροή μουσουλμάνων. Και, καθώς ο ισλαμικός “πολιτισμός” είναι υπερβολικά κατώτερος από τον δυτικό, κυριολεκτικά αιώνες πίσω στον χρόνο, η Ευρώπη θα θρυμματιστεί. Τα τελευταία χρόνια, στην Ευρώπη, οι βίαιες επιθέσεις, η σεξουαλική παρενόχληση, οι βιασμοί, οι δολοφονίες, ο φόβος και η τρομοκρατία έχει αυξηθεί δραματικά. Η Στοκχόλμη έχει γίνει η πρωτεύουσα της Ευρώπης στους βιασμούς (*rape capital of Europe*), οι βομβιστικές επιθέσεις από μουσουλμάνους έχουν γίνει ρουτίνα. Τα ΜΜΕ και οι περισσότεροι πολιτικοί, παρουσιάζουν το Ισλάμ ωραιοποιημένο, ως κάτι διαφορετικό που εμπλουτίζει τον πολιτισμό μας, ενώ ισχύει το ακριβώς αντίθετο. Οι άνθρωποι φοβούνται μην τους αποκαλέσουν άλλοι “ισλαμοφοβικούς”. Όλοι πρέπει να φοβούνται το Ισλάμ και τους μουσουλμάνους εφόσον αυτοί μισούν τον Δυτικό πολιτισμό και θέλουν να τον καταστρέψουν. Δεν σκέφτονται καν να συμμορφωθούν με τους κανόνες και νόμους που ισχύουν στην χώρα που μετανάστευσαν. Το πρόβλημα δεν έχει να κάνει με τον ISIS, ή κάποια τρομοκρατική ομάδα. Έχει να κάνει με το Ισλάμ, ως θρησκεία και ως πολιτισμό. Πρέπει να υπάρξει αλλαγή στη νοοτροπία των ανθρώπων για να λυθεί το σημαντικότερο αυτό πρόβλημα». Δεν απαιτείται περαιτέρω ανάλυση για τα στερεότυπα της ανωτέρω παρατήρησης.

Τον διαχωρισμό των Ελλήνων, αλλά και των Ευρωπαίων σε δυο «στρατόπεδα», αυτό των «ισλαμόφιλων» και αυτό των «ισλαμοφοβικών» επεσήμανε πολύ εύστοχα κάποια κάτοχος διδακτορικού: «Γενικότερα, θεωρώ πως η ανάδειξη του Ισλάμ στις μέρες μας έγινε κάπως βιαστικά, από φορείς που μάλλον δεν γνώριζαν και πολλά για το θέμα. Αυτό, σε συνδυασμό με τη συγκυρία της ανάδειξης του ISIS είχε καταστροφικά αποτελέσματα ως προς την κατανόηση του ζητήματος του Ισλάμ από τη Δύση. Πλέον, μιλάμε για “στρατόπεδα” που μάχονται ή υπερασπίζονται το Ισλάμ κι ότι συνεπάγεται μ’ αυτό π.χ. για τους

πρόσφυγες/μετανάστες. Ειδικότερα στην Ελλάδα τα πράγματα είναι ακόμα πιο δύσκολα, τόσο λόγω της γεωγραφικής μας θέσης – από την Ελλάδα περνούν τα μεγαλύτερα κύματα μεταναστών – όσο και λόγω της έλλειψης ενημέρωσης που υπάρχει». Την τελευταία παρατήρηση, δηλαδή την «έλλειψη ενημέρωσης» έχουν στηλιτεύσει και έτεροι ερωτηθέντες. «Τα μέσα ενημέρωσης δεν πληροφορούν για το Ισλάμ αλλά αναφέρουν μόνο νέα σχετικά με αυτό συνήθως για τους τζιχαντιστές. Οι πολίτες δεν μπορούν να γνωρίσουν τις εκδοχές του Ισλάμ μέσα από αυτήν την παρουσίαση νέων. Μόνο από σπουδές η “γκουγκλάρισμα”».

Στο «στρατόπεδο» της Ισλαμοφοβίας δεν λείπουν οι λακωνικοί αφορισμοί όπως «Οι μουσουλμάνοι δεν έχουν καμία θέση στην Ελλάδα», «έξω το Ισλάμ από εδώ» ή «ο πολυπολιτισμός μας μάρανε», «εχθρός του Έθνους και της ορθοδοξίας, εχθρός των Ελληνικών και Ευρωπαϊκών αξιών», αλλά και δυσσιώπες προβλέψεις για το μέλλον όπως «τα χειρότερα έρχονται», «μια ανεπίστροφη κατάσταση που θα έπρεπε να αποφευχθεί από την αρχή».

Τέλος, υπάρχουν και μοναδιαίες θέσεις όπως η ενδιαφέρουσα προσπάθεια ενός αποφοίτου πανεπιστημίου να εξηγήσει με θεωρητική προσέγγιση την ισλαμοφοβία: «Με πιο σύγχρονους και ρεαλιστικούς όρους όπως και η θρησκεία έτσι και η πολιτική στη βάση της έχει ανθρώπους που είναι εύκολα *manipulated* και βασίζεται στην απαιδευσία και στο ευάλωτο θυμικό τους στοιχείο. Αυτά τα δύο (θρησκεία και πολιτική) τουλάχιστον στην Ευρώπη διαχωρίστηκαν κατά την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης και του Διαφωτισμού. Η Ελλάδα δεν πέρασε ποτέ από τον Διαφωτισμό κι εκείνη την χρονική περίοδο ήταν υπό την Τουρκική/Ισλαμική κυριαρχία και γι αυτό αισθάνεται ένα μεγαλύτερο φόβο σε σχέση με άλλα κράτη - πέραν την γειτνίασης της με την Τουρκία».

Πέρα από την έκδηλη ισλαμοφοβία, όσοι επικεντρώθηκαν στο θέμα του Πολιτικού Ισλάμ συνδεόμενου με την μορφή του πολιτικού κόμματος και τις συναφείς ερωτήσεις σχετικά με πιθανή ίδρυσή του, επιχείρησαν πιο στρατηγικές αναλύσεις. Απόφοιτος πανεπιστημίου τονίζει ότι «η Ελλάδα θα μπορούσε να ενσωματώσει τα υγιή στοιχεία της Μουσουλμανικής κοινότητας, παρέχοντας βήμα εκπροσώπησης των συμφερόντων της. Το κρίσιμο ζήτημα είναι αυτή η εκπροσώπηση να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μελών της, να προωθεί τα συμφέροντα της κοινότητας εντεταγμένα σε ένα δεδομένο πολιτικό πλαίσιο και

όχι να αποτελέσει μέσο εκμετάλλευσης τους για πολιτικούς στόχους άλλων». Η προσέγγιση αυτή αρκετά ρεαλιστική κρύβει τον φόβο και την πιθανότητα αν όχι βεβαιότητα ότι η ίδρυση ισλαμικού κόμματος να ποδηγετηθεί από την Άγκυρα. Την ίδια επισήμανση κάνει και έτερος απόφοιτος πανεπιστημίου για την ίδρυση ενός ισλαμικού κόμματος: «Εφόσον αυτή δεν υπήρξε, ως πρωτοβουλία της Άγκυρας, τότε φαντάζομαι θα ήμουν υπέρ. Αλλά μόνο σε μια τέτοια περίπτωση, που αυτή την στιγμή που μοιάζει αδύνατη, εξαιτίας των εξαιρετικών σχέσεων της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης με την Άγκυρα. Εναλλακτικά θα το θεωρούσα πολύ καλή διαφήμιση για την χώρα μας, μέσα σε όλο αυτό το κλίμα ισλαμοφοβίας που καλλιεργείται από τα media και ένα εξαιρετικό μέσο κοινωνικής συνοχής των μουσουλμάνων, πολλαπλών εθνικοτήτων, της Ελλάδος και προάσπισης των δικαιωμάτων τους».

Κάποιοι δεν αντιλαμβάνονται υποχρεωτικά ως αρνητική τη δημιουργία ενός ισλαμικού κόμματος *per se*, όμως θεωρούν ότι η κατάσταση με την μειονότητα είναι πλέον τέτοια που σε περίπτωση ίδρυσης ενός τέτοιου κόμματος, αυτό θα μετατρέποταν γρήγορα σε «τουρκικό», θα επιτυγχάνονταν δηλαδή ακριβώς τα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Θα ισχυριζόμασταν ότι για αυτούς το Πολιτικό Ισλάμ και η ίδρυση στην Ελλάδα ενός ισλαμικού κόμματος, αποτελεί μια «χαμένη ευκαιρία» που θα έπρεπε να υλοποιηθεί πριν από δεκαετίες και τώρα πια είναι άχρηστη και μάλιστα επικίνδυνη. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη άποψη: «Μετά από δεκαετίες βλακώδους αντιμετώπισης της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, με αποτέλεσμα τον προσεταιρισμό της και την ποδηγεσία της από την Τουρκική Κυβέρνηση, η δημιουργία ενός ισλαμικού κόμματος θα οδηγήσει σύντομα την πολιτική ζωή στην Ελλάδα σε ομηρία από μια συμπαγή ομάδα πίεσης, με ατζέντα που μόνο από την ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μουσουλμάνων στην Ελλάδα δεν θα ορίζεται». Για την αδυναμία ευνοϊκής κατεύθυνσης ενός ισλαμικού κόμματος, έτερος ερωτηθείς απαντά χρησιμοποιώντας πιο μελανά χρώματα για να περιγράψει την κατάσταση: «Θεωρώ ότι κατά βάση ο τρόπος που οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν χειριστεί το θέμα των Ελλήνων μουσουλμάνων σπρώχνοντας τους προς το μέρος της Τουρκίας έχει δημιουργήσει ένα προηγούμενο που αυτή τη στιγμή μαζί με την τόσο μεγάλη εισροή μεταναστών στην χώρα καθιστά αδύνατο

ή και επικίνδυνο θα έλεγα έστω και το να σκεφτεί κάποιος την ίδρυση ισλαμικού κόμματος στην Ελλάδα». Τέλος κάποια διδάκτωρ αναρωτιέται ορθώς: «Οι Ελληνικές κυβερνήσεις φέρουν μεγάλη ευθύνη που η Ελληνική μουσουλμανική μειονότητα δεν απέκτησε ελληνική συνείδηση και την εκμεταλλεύτηκε για πολιτικούς σκοπούς η Τουρκία. Και αυτό δεν μπορεί συνειδησιακά να το παραδεχτεί ο Έλληνας μουσουλμάνος. Αν δεν έχουν οι Έλληνες μουσουλμάνοι εθνική συνείδηση πως είναι Έλληνες πολίτες, πόσο γρήγορα μπορούν οι μουσουλμάνοι μετανάστες και πρόσφυγες να το βιώσουν και να το πράξουν;» Σε αυτή την άποψη διακρίνουμε τη διαφορετικότητα της μειονότητας και των μεταναστών/ προσφύγων και την πεποίθηση ότι καμία από τις δυο ομάδες δεν έχει πιθανότητα να αισθανθεί ελληνικότητα, με ή χωρίς ισλαμικό κόμμα.

Συνεπώς το συμπέρασμα της πλειοψηφίας περιγράφεται από την ακόλουθη δήλωση ερωτηθέντος: «[το εν λόγω ισλαμικό κόμμα] κατά πάσα πιθανότητα θα απηχεί τις τουρκικές εθνικές επιδιώξεις. Δεν μπορώ να φανταστώ ένα τρόπο αποσύνδεσης από την Τουρκία δεδομένου ότι δεν εμπιστεύομαι την βούληση και την ικανότητα της Ελλάδας να αναπτύξει μηχανισμούς ελέγχου». Στο θέμα της δυνατότητας ελέγχου ενός ισλαμικού κόμματος, κάποιος ερωτηθείς προτείνει μια ρηξικέλευθη λύση καίτοι παρακινδυνευμένη: «Προκειμένου να απαγκιστρωθεί η μουσουλμανική μειονότητα από την Τουρκία θα πρέπει να ενθαρρύνει η Ελλάδα την ανάληψη πρωτοβουλιών από τους μουσουλμάνους κατοίκους των λοιπών χώρων (πχ Αίγυπτος)».

Αιρετική σε σχέση με την κοινή αντίληψη περί της συμπεριφορά της Ελλάδας στην μειονότητα, αλλά τεκμηριωμένη είναι η άποψη ετέρου αποφοίτου πανεπιστημιακής μόρφωσης που τονίζει τα ακόλουθα: «Ιστορικά, το ελληνικό Κράτος έπαιξε βασικό ρόλο για την οργάνωση και την υποστήριξη του Ισλάμ στη χώρα μη αφήνοντας ζωτικό χώρο για την ριζοσπαστικοποίησή του. Όλες σχεδόν οι Ελληνικές Κυβερνήσεις ακολούθησαν μια σταθερή γραμμή στον τρόπο διαχείρισης του Ισλάμ: α) ανάδειξη των μετριοπαθών μουσουλμάνων σε προνομιακούς συμμάχους της Ελληνικής Πολιτείας, β) υποστήριξη της θρησκευτικής τους ελευθερίας και ταυτότητας και γ) διατήρηση της Σαρία. Τα τελευταία βέβαια χρόνια ο ανερχόμενος εθνικισμός και ακροδεξιά κόμματα έχουν ήδη δημιουργήσει σημαντικές ρωγμές στον προαναφερθέντα επιτυχημένο

χειρισμό της Ελλάδας, ίσως μια από τις καλύτερες διαχειρίσεις του Ισλάμ σε όλη την Ευρώπη». Θα λέγαμε ότι οι φαινομενικά πλήρως αντίθετες απόψεις σχετικά με την διαχείριση του Ισλάμ αλλά και της ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας στην πράξη δεν αλληλοαναιρούνται, διότι πράγματι η ελληνική πολιτεία έκανε πολλά λάθη στην διαχείριση του θέματος επί περίπου μια πεντηκονταετία, αλλά έχει κάνει και εξαιρετική πρόοδο έκτοτε.

Μια άλλη μεγάλη μερίδα ερωτηθέντων είναι αντίθετη στην ίδρυση Ισλαμικού κόμματος, βασισμένη στην πεποίθηση/αρχή του διαχωρισμού της εκκλησίας από το κράτος. Απόφοιτος πανεπιστημίου επισημαίνει ότι «η πολιτική σκηνή δεν πρέπει ιδανικά να έχει καμία σχέση με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των ανθρώπων αλλά να εξυπηρετεί αποκλειστικά ζητήματα οικονομίας και στρατηγικού σχεδιασμού όσον αφορά την πορεία της χώρας αφήνοντας εκτός τον φανατισμό που χρησιμοποιούν οι θρησκείες προς όφελος διαφόρων συμφερόντων». Αντίστοιχα έτερος ερωτηθείς είναι κάθετα αντίθετος, όπως θα ήταν και σε περίπτωση που υπήρχε κάποιο «Χριστιανικό κόμμα», επισημαίνοντας παράλληλα και το πρόβλημα της χρηματοδότησης ενός τέτοιου κόμματος: «Η ίδρυση κόμματος θα ήταν σαν να έκανε κόμμα η Αρχιεπισκοπή! Επιπρόσθετα θα έπρεπε να γίνει έλεγχος στην χρηματοδότηση από πηγές μη Ελληνικές». Στο ίδιο μήκος κύματος και η επισήμανση ότι «η ίδρυση ενός πολιτικού κόμματος βασισμένο σε θρησκευτικές πεποιθήσεις, θα αποπροσανατολίσει τους πολίτες από τον πραγματικό ρόλο των κομμάτων και θα οδηγήσει σε αύξηση και όξυνση μιας αντιπαλότητας βασισμένη στην θρησκεία, όταν όλοι είμαστε πολίτες ενός κράτους, υπό μια σκέπη. Ενώ ταυτόχρονα θα οδηγήσει στην χώρα μας άλλους πολίτες άλλων κρατών οι οποίοι θα αγκιστρωθούν θρησκευτικά αλλά ποτέ ως πολίτες της Ελλάδας».

Οι περισσότεροι από τους ανωτέρω δεν ξεκινούν με αφετηρία την Ορθοδοξία, όμως ακόμα και με αυτή την αφετηρία κάποιοι καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα, επιχειρώντας μάλιστα να εξηγήσουν το ότι δεν υφίσταται «χριστιανικός» πολιτικός σχηματισμός στη χώρα μας: «Στο μυαλό και τη συνείδηση των περισσότερων Ελλήνων, υπάρχει σύνδεση μεταξύ θρησκείας και κράτους ή έθνους καλύτερα. Επικαλούμαστε τα ιερά και όσια της φυλής μας, πολεμάμε υπέρ πίστεως και Πατρίδος, το εθνόσημό μας και η Σημαία μας φέρουν

το Σταυρό. Όμως ποτέ δεν ταυτίσαμε το τρίπτυχο των εξουσιών με το θρήσκευμα, παρά μόνο ίσως για λόγους ηθικής ή ανθρωπισμού. Για το λόγο αυτό δεν υπάρχει αμιγές χριστιανικό κόμμα. Το Ισλάμ από τη φύση του αποτελεί πολιτική οντότητα. Στη χώρα μας όμως, μία χώρα θρησκευτικής ανεξιθρησκίας και πολιτικής ελευθερίας, δεν μπορεί μία θρησκεία να κομματίζεται. Διότι εμείς το Ισλάμ πρέπει μόνο ως θρησκεία να το αντιμετωπίζουμε, και να απαιτούμε από όσους το ασπάζονται, αν επιθυμούν να συνυπάρχουμε, να ασπάζονται επίσης τη δική μας φιλοσοφία».

Με αρχή τον ανωτέρω διαχωρισμό κράτους και εκκλησίας, έτερος απόφοιτος πανεπιστημίου καταθέτει την άποψη της επικινδυνότητας ίδρυσης ισλαμικού κόμματος στο πλαίσιο της κοινωνικής συνοχής: «Θεωρώντας ότι με τον όρο Πολιτικό Ισλάμ εννοούμε την κομματική διάσταση αυτού και εξασφαλίζοντας την απόκλιση οποιασδήποτε εξτρεμιστικής διάστασης του όρου θεωρώ ότι η ύπαρξη Ισλαμικού κόμματος στην Ελλάδα αρχικά θα αποτελούσε σημείο οξύτατης αντιπαράθεσης. Προς το παρόν δεν υπάρχει εντός Βουλής κόμμα με καθαρά θρησκευτική χροιά (Χριστιανική εν προκειμένω). Οι χιλιάδες μουσουλμάνοι που έχουν εισέλθει στην Ελλάδα εκμεταλλευόμενοι τις μεταναστευτικές ροές συμβάλλουν αρνητικά στην εικόνα του Ισλάμ γενικότερα. Επίσης η τωρινή κυβέρνηση θεωρείται μάλλον κοσμική και είναι η πρώτη στην ιστορία της Ελλάδας με τέτοιο στίγμα. Τα ανωτέρω γεγονότα σε συνδυασμό με την ίδρυση Ισλαμικού κόμματος πιστεύω ότι θα εκλαμβάνονταν από το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας ως προσπάθεια εξισλαμισμού της. Ως εκ τούτου πιστεύω ότι Πολιτικό Ισλάμ και Ελλάδα είναι πάρα πολύ δύσκολο έως ακατόρθωτο να συνυπάρξουν».

Πολύ σοβαρή είναι και η προσέγγιση ενός αποφοίτου λυκείου που υποδεικνύει ότι «το πολιτικό Ισλάμ δεν έχει λάβει μια στερεοποιημένη μορφή στην Ελλάδα, γεγονός που ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι Έλληνες πολίτες δεν βρίσκουν ταύτιση προς το πολιτικό Ισλάμ. Η ανάπτυξη και εδραίωση του στην ελληνική μουσουλμανική μειονότητα μοιάζει πάρα πολύ μακρινή». Την διαφοροποίηση ως προς το Ισλάμ μεταξύ της μειονότητας και των μεταναστών/ προσφύγων επισημαίνει και έτερος ερωτηθείς: «Θεωρώ ότι το 2017 η ελληνική μουσουλμανική μειονότητα απέχει κατά πολύ από τον

φονταμενταλισμό των φανατικών ισλαμιστών ίσως περισσότερο και από τις φονταμενταλιστικές τάσεις μεγάλης μερίδας των χριστιανών ορθοδόξων. Επιπλέον η μουσουλμανική μειονότητα της Ελλάδος δεν θα πρέπει να ταυτίζεται κοινωνικοπολιτικά με την εισροή προσφύγων και μεταναστών καθώς ακόμα και στην βάση της θρησκείας απέχουν αρκετά». Αν σκεφτούμε ότι οι Μουσουλμάνοι που έχουν έλθει στην Ελλάδα είναι κυρίως Σύριοι και αρκετοί (εδώ και χρόνια) Παλαιστίνιοι και ότι η Ελληνική μουσουλμανική μειονότητα είναι επί του παρόντος ιδιαίτερα κοσμική, οι ανωτέρω παρατηρήσεις είναι εξαιρετικά εύστοχες. Φυσικά δεν λαμβάνουν υπόψη την μεγάλη στροφή που έχει κάνει η Άγκυρα προς το Ισλάμ ή την παράδοση των «παλαιομουσουλμάνων» της Θράκης, τα οποία αναλύσαμε προηγουμένως.

Έτερος, απόφοιτος λυκείου, εκτιμά ότι ένα ισλαμικό κόμμα δεν θα μπορούσε να έχει ιδιαίτερη επιρροή. Συγκεκριμένα υποστηρίζει: «Δεν πιστεύω ότι θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ισλαμικό κόμμα στην Ελλάδα, αν όμως γινόταν θα είχε πολύ αρνητική ανταπόκριση από μια μερίδα της κοινωνίας (κύριος δεξιών πεποιθήσεων) και ίσως να οδηγούσε και σε κοινωνικές διαταραχές, θέτοντας σε κίνδυνο τις μειονοτικές αυτές ομάδες (είτε είναι μετανάστες είτε είναι πρόσφυγες). Προσωπικά δεν θα με ενοχλούσε και πιστεύω ότι δεν θα επιβίωνε πολύ ούτε θα είχε κάποια ιδιαίτερη επιρροή στα πολιτικά δρώμενα». Συμμετέχων, καίτοι άθεος, επισημαίνει ότι πρέπει να δούμε τι είδους κόμμα ή πολιτικό Ισλάμ μπορεί να κάνει την εμφάνισή του. Συγκεκριμένα θεωρεί «πως υπό προϋποθέσεις το πολιτικό Ισλάμ είναι δύναμη προόδου σε χώρες του αραβικού κόσμου ώστε να εξελιχθούν όπως π.χ. η Ινδονησία, μια δημοκρατικά μουσουλμανική χώρα».

Μεγάλη εξαίρεση ένας κάτοχος μεταπτυχιακού που θεωρεί την ίδρυση ισλαμικού κόμματος αναφαίρετο πολιτικό δικαίωμα της μειονότητας και των μεταναστών/ προσφύγων: «Πιστεύω ότι από την στιγμή που ζουν και εργάζονται μουσουλμάνοι στην Ελλάδα θα πρέπει να έχουν και πολιτική εκπροσώπηση , σημαντικότατο για την κοινωνική αφομοίωση τους».

Κατά την ανάλυση των ισλαμοφοβικών παρατηρήσεων είδαμε τον φόβο της «κρυφής ατζέντας» του Ισλάμ, ο οποίος για τα ισλαμικά κόμματα επισημαίνεται εξαιρετικά από έτερο διδάκτορα: «Το πολιτικό Ισλάμ στοχεύει στην επέκταση της θρησκευτικής πίστης στην πολιτική ζωή και στον πανισλαμισμό. Ως

προς αυτά τα χαρακτηριστικά δεν διαφέρει από φασιστικού ή κομμουνιστικού τύπου κόμματα που και αυτά ουδεμία σχέση έχουν με την δημοκρατία όμως συμμετέχουν σε αυτήν και όπως έχει πει το 2008 ο Ερντογάν (για το ισλαμικό κόμμα του) την χρησιμοποιούν ως όχημα για να κατέβουν μόλις φθάσουν στον προορισμό τους που είναι η κατάργησή της. Αυτό αφορά σε όλον τον Δυτικό κόσμο συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδος». Σε αυτή την παρατήρηση βλέπουμε και την ένταξη οποιουδήποτε ισλαμικού κόμματος εκτός «συνταγματικής τάξης» υπό την έννοια της προσπάθειας μελλοντικής κατάργησης της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, ήτοι την ταύτιση του Πολιτικού Ισλάμ με Θεοκρατία.

Ένα ακόμα θέμα στο οποίο πήραν θέση οι ερωτηθέντες στην παράγραφο που τους δόθηκε ως ευκαιρία για να αναπτύξουν προαιρετικά τις απόψεις τους για το Πολιτικό Ισλάμ και την χώρα μας, ήταν η ανέγερση ισλαμικού τεμένους. Κάποιοι συμφώνησαν δίνοντας ένα γενικό πλαίσιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων: «Σε μια χώρα που από την μία υποστηρίζουμε την ισότητα των φύλων (κάτι πολύ θετικό), όπου προσπαθούμε να αμβλύνουμε κάθε κοινωνική αντίδραση απέναντι στα φαινόμενα αντίστασης προς την ελεύθερη βούληση και επιλογή φύλου (κάτι που αντιτίθεται εκ των πραγμάτων στα πατροπαράδοτα έθιμα και “πιστεύω” αυτής της χώρας), μπορούμε κάλλιστα εν τέλει, να δώσουμε χώρο και στο φιλελεύθερο Ισλάμ... Μια χώρα που θέλει να πάει μπροστά πρέπει να αφομοιώνει ισάξια και εκούσια, όλες τις κουλτούρες των πολιτών του κόσμου, ασχέτως με τα αντίστοιχα κοινωνικά ποσοστά που την διακατέχουν, ειδικά όταν η ιστορία ή/και η σύγχρονη καθημερινότητα σε παγκόσμιο επίπεδο έχει αποδείξει τα εξαιρετικά αποτελέσματα, που κάτι τέτοιο θα έχει». Πέραν τούτου, κάποιοι επισημαίνουν ότι η ανέγερση τεμένους θα πρέπει να γίνει για να ελεγχθεί η πιθανή ισλαμική προπαγάνδα: «Το τζαμί αναγκαστικά πρέπει να γίνει για να τους ελέγχουμε γιατί τώρα δεν ξέρουμε τι κήρυγμα ακούνε στα παράνομα τζαμιά. Γενικά τους θεωρώ σαν ανθρώπους εύκολα διαχειρίσιμους έτσι άνετα θα μπορούσε να τους εκμεταλλευτεί η Τουρκία αφού εμείς είμαστε απόντες».

Φυσικά υπάρχουν και οι εντελώς αντίθετες απόψεις: «Η απαίτηση του κάθε μουσουλμάνου να κατέβει η εικόνα της Θεοτόκου η του Εσταυρωμένου από τις τάξεις των σχολειών ή από το νοσοκομείο όπου εμείς τους παρέχουμε

μόρφωση και περίθαλψη από το υστέρημα μας είναι τουλάχιστο κολάσιμη. ... Όταν οι Τούρκοι επιτρέψουν να γίνει η Αγία Σοφία πάλι Ορθόδοξη Εκκλησία και λειτουργά κανονικά και οι εκατοντάδες εκκλησίες που κατάστρεψαν, τότε να επιτραπεί και η ανέγερση τεμένους στην Αθήνα». Δεν υφίσταται λόγος για σχολιασμό διότι αναπαράγονται δυο εσφαλμένες απόψεις: η πρώτη ταυτίζει το Ισλάμ με την Τουρκία και τα εγκλήματα που η τελευταία έχει κάνει σε καταστροφές ελληνορθόδοξων τόπων λατρείας και πολιτισμικών μνημείων. Η δεύτερη αφορά σε «απαιτήσεις μουσουλμάνων», τις οποίες δεν υποστηρίζει η εμπειρική μελέτη.

Το τελευταίο θέμα, το οποίο προβληματίσε και επί του οποίου τοποθετήθηκαν αρκετοί ερωτηθέντες ήταν η έννοια και η ουσία του Πολιτικού Ισλάμ. Κάποιοι απλά θεωρούν ότι δεν υφίσταται ως έννοια, μια που ταυτίζεται με το Ισλάμ και δεν δύναται να διαχωριστεί από αυτό: «Η εμφάνιση του «πολιτικού» Ισλάμ σε μια χώρα, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, είναι ένα βήμα προς τα πίσω, μια οπισθοδρόμηση στο δρόμο της εξέλιξης. Πριν προσθέσω οποιοδήποτε σχόλιο θα ήθελα να τονίσω ότι δεν πιστεύω στον όρο “πολιτικό Ισλάμ” καθώς το Ισλάμ είναι ένα και μοναδικό και αυτός που θα ήθελε να το εφαρμόσει, σωστά και ορθόδοξα, όπως ορίζεται από τις γραφές, θα έπρεπε να αποδέχεται την εφαρμογή του ισλαμικού θρησκευτικού κώδικα (Σαρία) σε όλες τις πτυχές της ζωής του. Ο μουσουλμάνος παραδίδεται μπροστά στη θρησκεία και εφαρμόζει στο σύνολο όλους τους κανόνες της πίστης του. Ως εκ τούτου, σε μια ευρωπαϊκή, ορθόδοξη χώρα όπως η Ελλάδα, με κατοίκους που ζουν ελεύθερα, η εμφάνιση ανθρώπων που θα ήθελαν να ζουν με τον ισλαμικό τρόπο θα ερχόταν σε πλήρη αντίθεση και αναπόφευκτα θα οδηγούσε σε σύγκρουση. Το γεγονός αυτό θα ήταν καταστροφικό για την Ελλάδα που γνωρίζουμε και θα θέλαμε να ζούμε εμείς και οι απόγονοι μας». Στον αντίποδα κάποιοι υποστηρίζουν ότι δεν έχει καθόλου θέση η πολιτική στο Ισλάμ. «Δυστυχώς, ορισμένοι αιρετικοί μουσουλμάνοι δίνουν μεγάλη έμφαση σε πολιτικά συστήματα. Αυτό είναι λάθος, και το αυθεντικό/ ορθόδοξο Ισλάμ με τις διδασκαλίες του είναι σε αντίθεση με αυτές τις πρακτικές». Όπως έχουμε δείξει στη μελέτη μας και οι δυο θέσεις είναι ακραίες. Το Ισλάμ δεν ταυτίζεται με το «Πολιτικό Ισλάμ», αλλά σίγουρα δεν αποτελεί και μια θρησκεία αδιάφορη προς την πολιτική. Τουναντίον.

Κάποιοι άλλοι ερωτηθέντες, ουσιαστικά υπερθεματίζουν την τελευταία άποψη και τονίζουν ότι η εθνική συνείδηση είναι σημαντικότερη της θρησκευτικής (για τους μουσουλμάνους) ή θα πρέπει να προσπαθήσουμε να την κάνουμε σημαντικότερη. Ένας ερωτηθείς επισημαίνει ότι «το λεγόμενο Πολιτικό Ισλάμ όπου υφίσταται έχει χρησιμοποιηθεί ως συνδετικός κρίκος μεταξύ ετερογενών μερών. Δεν έχει ωστόσο αποβληθεί η εθνική συνείδηση των πολιτών απλά χρησιμοποιείται δευτερευόντως και κατά το δοκούν». Έτερος επισημαίνει μεταξύ άλλων ότι πρέπει να επιχειρηθεί «... πρόσδοση επιμέρους ταυτοτήτων ώστε το Ισλάμ να μην είναι το βασικό στοιχείο αυτοπροσδιορισμού...».

Γεωπολιτικά, δε, υπάρχουν οι απόψεις του ότι το Πολιτικό Ισλάμ συνεπάγεται είτε τουρκική διείσδυση, είτε προσπάθεια παγκόσμιας διακυβέρνησης, που προφανώς θεωρούνται επικίνδυνες εξελίξεις. Συγκεκριμένα κάποιος ερωτηθείς δηλώνει: «Θεωρώ ότι βασικός στόχος του πολιτικού Ισλάμ είναι ο πανισλαμισμός μέσω της ένωσης –συμμαχίας των μουσουλμανικών κρατών. Κατά την άποψη μου πρόκειται για πολιτικό κίνημα εμπλουτισμένο με τη φιλοσοφία του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, με όλους τους κινδύνους που αυτό συνεπάγεται». Έτερος επικεντρώνεται μόνο στην περιοχή ελληνικού ενδιαφέροντος και μεταξύ άλλων τονίζει ότι «...Το πολιτικό Ισλάμ γύρω από την Ελλάδα επίσης μπορεί να μας δημιουργήσει προβλήματα εφόσον αποκτήσει ερείσματα στις κυβερνήσεις της Βουλγαρίας, της πΓΔΜ, της Αλβανίας και της Κύπρου (στην περίπτωση που υπάρξει συμφωνία επανένωσης). Στον αντίποδα, η Ελλάς αναδεικνύεται ως προπύργιο της Δύσης και των Δυτικών αξιών στην περιοχή».

Τρίτο τμήμα της έρευνας, πέραν της ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης του ερωτηματολογίου, θα είχε σχέση με το πώς βλέπουν οι ίδιοι οι μουσουλμάνοι που διαβιούν στην Ελλάδα το Πολιτικό Ισλάμ. Παρότι δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο (Παράρτημα «Ε»), το οποίο μοιράστηκε σε hot spot με μετανάστες και μέσω κοινωνικών δικτύων επιχειρήθηκε να απαντηθεί από μέλη της Ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας, τελικά οι απαντήσεις που συνελέγησαν ήταν μόλις 12 και ως εκ τούτου δεν χρησιμοποιούνται λόγω πολύ μικρού δείγματος. Οι λόγοι για τους οποίους υπήρξε απροθυμία για την συμπλήρωσή του ξεκινούν από απλή αδιαφορία και φθάνουν σε καχυποψία,

δεδομένου ότι ο συγγραφέας του παρόντος κατά την συγγραφή του πονήματος ήταν ανώτερος εν ενεργεία αξιωματικός των Ενόπλων Δυνάμεων.

Παρότι δεν ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθούν οι απαντήσεις εν τω συνόλω τους, μια επώνυμη απάντηση έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, λόγω του προσώπου που την συμπλήρωσε. Ο κ. Ναΐμ Ελγαντούρ, Πρόεδρος της Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδας αποτελεί έναν από τους ιδανικότερους υποψηφίους για να καταθέσει την άποψή του για το Πολιτικό Ισλάμ, αλλά και την διαβίωση των Μουσουλμάνων στην χώρα μας. Έχοντας ο ίδιος αδιαμφισβήτητα σοβαρή γνώση του Ισλάμ, πανεπιστημιακή μόρφωση, μεγάλη ηλικία (άνω των 50 ετών) και εμπειρία στην Ελλάδα (πολλές δεκαετίες στην χώρα μας) αποτελεί μια εξαιρετική περίπτωση για να παρουσιαστούν οι θέσεις του, αφού ανήκει στην μετριοπαθή μουσουλμανική πλειοψηφία (Σουνίτης που ακολουθεί τη σχολή σκέψης Χανάφι) και είναι μετανάστης και μάλιστα αυτοαπασχολούμενος, που σημαίνει ότι δεν έχει σχέση ούτε με τις τριβές στην μειονότητα, ούτε με την εξάρτιση των νέων μεταναστών και προσφύγων από το κράτος.

Παρότι στην καθημερινότητά του δεν αντιμετωπίζει από τους υπόλοιπους Έλληνες αρνητική συμπεριφορά (για την ακρίβεια χαρακτηρίζει θετική την αντιμετώπιση που έχει λόγω του θρησκευματός του με ιδιαίτερα θετική αντιμετώπιση την τελευταία δεκαετία), στιγματίζει την συμπεριφορά της Κυβέρνησης έναντι των Μουσουλμάνων. Συγκεκριμένα θεωρεί ότι είναι πολύ κακή η συμπεριφορά της Ελλάδας έναντι της μειονότητας και μέτρια έναντι των προσφύγων και μεταναστών. Με ρεαλισμό θεωρεί ότι η σχέση της μειονότητας με την Τουρκία είναι καλή, ενώ των προσφύγων και μεταναστών μέτρια και θα έβλεπε ως θετική την ίδρυση ενός ισλαμικού κόμματος, αφού είναι της άποψης ότι το επίπεδο εκπροσώπησης στην πολιτική σκηνή των Μουσουλμάνων που διαβιούν στη χώρα μας είναι πολύ χαμηλό. Επίσης πολύ πραγματιστικά, καίτοι επιθυμητό, θεωρεί απίθανο το ενδεχόμενο ίδρυσης τέτοιου κόμματος στην Ελλάδα.

Το σημαντικότερο είναι ότι αυτοπροσδιοριζόμενος ο ίδιος ως πρωτίστως μουσουλμάνος, αφού θεωρεί ότι πρώτα έχει ιδεολογία και ταυτότητα θρησκευτική και μετά εθνική, εκφράζει την βεβαιότητα ότι τα Μ.Μ.Ε. προβάλλουν υπερβολικά αρνητικά το Ισλάμ. Για το, δε, Πολιτικό Ισλάμ, διαφωνεί με τον όρο,

υποστηρίζοντας ότι «δεν υπάρχει πολιτικό Ισλάμ, το Ισλάμ είναι Ένα πλήρες και ολοκληρωμένο σώμα που δεν κομματιάζεται».

Συνοψίζοντας, τα ποσοτικά αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, αλλά και της ποιοτικής ανάλυσης, ο μέσος Έλληνας, χωρίς να ξέρει πολλούς μουσουλμάνους (ή και κανέναν) και χωρίς να γνωρίζει καλά το Ισλάμ είναι ισλαμοφοβικός, ανεξάρτητα ηλικίας, εκπαίδευσης ή φύλου. Θεωρεί ότι το Ισλάμ αντιτίθεται στην Ορθοδοξία με την οποία δεν μπορεί εύκολα να συμβιώσει. Επίσης θεωρεί – παρά το αδιαμφισβήτητο της ανεξιθρησκίας – ότι η χώρα μας δεν υποχρεούται να δημιουργήσει χώρους λατρείας για τους μουσουλμάνους παρά τον μεγάλο αριθμό μεταναστών και προσφύγων μουσουλμάνων (τουλάχιστον στην πρωτεύουσα). Σε γενικές γραμμές θεωρεί ότι ο μουσουλμάνος στον οποίο η Ελλάδα φέρεται γενικώς καλά ή πολύ καλά (είτε ανήκει στην μειονότητα, είτε είναι μετανάστης ή πρόσφυγας) είναι πρωτίστως μουσουλμάνος, πέρα από κάθε άλλη ταυτότητα. Θεωρεί επίσης ορθά ότι η μειονότητα είναι πιο κοντά στην Άγκυρα από τους μουσουλμάνους πρόσφυγες ή μετανάστες (συνηγορούν στοιχεία όπως τα αποτελέσματα των εκλογών, που αναλύσαμε προηγουμένως).

Για το θέμα του ενδεχομένου ίδρυσης ισλαμικού κόμματος στην χώρα μας, παρουσιάζεται ιδιαίτερα αρνητικός, θεωρώντας ότι αυτό θα λειτουργεί ως «κερκόπορτα» της τουρκικής πολιτικής, κάτι το οποίο συνάδει με την εμπειρική μελέτη λόγω του μειονοτικού κόμματος ΚΙΕΦ, αλλά και της στροφής που έχει κάνει η Τουρκία προς το Ισλάμ, με φανερή έστω και σταδιακή ισλαμοποίηση. Εν γένει είναι αρνητικός σε σχέση με την άνοδο του Πολιτικού Ισλάμ, αφού ένα πολύ μικρό ποσοστό θεωρεί ότι δεν πλήττει την χώρα μας και το αποτέλεσμα αυτό κρίνεται φυσιολογικό. Αυτό που μας προξενεί κατάπληξη είναι ο φόβος της πιθανής ίδρυσης ισλαμικού κόμματος, που περιμέναμε να είναι ελάχιστος και αποδείχτηκε τεράστιος με πάρα πολλούς ερωτηθέντες να θεωρούν το ενδεχόμενο τέτοιας εξέλιξης πολύ πιθανό ή ακόμα και σίγουρο. Σε αυτό το σημείο υπενθυμίζουμε ότι ακόμα και ο Πρόεδρος της Μουσουλμανικής Κοινότητας Ελλάδας θεωρεί αυτό το ενδεχόμενο τελείως απίθανο.

Μέρος 5ο : Εκτιμήσεις – Συμπεράσματα – Προτάσεις

Το τελευταίο μέρος της διατριβής θα προσπαθήσει να δώσει μια ολοκληρωμένη εκτίμηση με συμπεράσματα και προτάσεις επί της ακολουθούμενης πολιτικής, όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και της ΕΕ, τόσο στο εσωτερικό όσο και στις διεθνείς σχέσεις με τις διαμορφωθείσες συμμαχίες που αναπτύξαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

14. Εκτιμήσεις για τις δημιουργηθείσες στρατηγικές συμμαχίες

Οι δυο βασικές συμμαχίες που έχουν αναπτυχθεί εξαιτίας του Πολιτικού Ισλάμ, είτε άμεσα είτε έμμεσα, έχουν η μια ως άξονα την Τουρκία το Κατάρ και το Ιράν και η άλλη το Ισραήλ την Αίγυπτο, την Κύπρο και την Ελλάδα. Θα αναλύσουμε γιατί δεν περιμένουμε ανατροπή τους στο προσεχές μέλλον.

α. Τουρκική προσέγγιση σε αραβο-μουσουλμανικό κόσμο

Η Τουρκία έχασε μεγάλο μέρος της «ήπιας ισχύος» της όταν ο Ερντογάν ήρθε σε ρήξη με τον Γκιουλέν, όπου είχε παρουσία σε ολόκληρο τον κόσμο και μάλιστα θεωρούταν πρότυπο «προοδευτικού» ισλαμιστή. Οι οπαδοί και το δίκτυο του Γκιουλέν όχι μόνο δεν αποδέχονται τον όρο «τρομοκράτης» αλλά τον επιστρέφουν και αναδεικνύουν τον αυταρχικό και αντιδημοκρατικό χαρακτήρα της εξουσίας στη γείτονα χώρα. Η αρχική (κατά την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης») εικόνα της δημοκρατικής, μετριοπαθούς Τουρκία και του κόμματος (ΑΚΡ) που δεν αυθαιρετεί και δεν διαφθείρεται από την εξουσία έχουν χαθεί. Κανένας δεν μιλάει πια σοβαρά για το «τουρκικό μοντέλο» που θα πρέπει άλλες χώρες να ακολουθήσουν.⁷⁸⁷

Η Τουρκία διατηρεί μέρος της ήπιας ισχύος της, κυρίως μέσα από τον ανεπτυγμένο τουρισμό της, τις τηλεοπτικές και κινηματογραφικές της παραγωγές που είναι δημοφιλέστατες στον αραβικό κόσμο (δυστυχώς τελευταία και στην χώρα μας) και ενός άμετρου αντισημιτισμού με συνεχείς φραστικές επιθέσεις

⁷⁸⁷

Kamrava, 200.

εναντίον του Ισραήλ και προσωπικές εναντίον των υπουργών εξωτερικών, άμυνας και φυσικά του πρωθυπουργού. Ο Ερντογάν μπορεί προς στιγμήν να «κέρδισε» τις καρδιές απλών Αράβων, όμως έχασε την υποστήριξη των αραβικών κρατών, ιδιαίτερα λόγω της στάσης του σε σχέση με το Κατάρ και την στήριξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Οι σχέσεις του με τον Αραβικό κόσμο είναι τόσο κακές που δεν έχει καν νόημα στην παρούσα φάση να μιλάμε για συμμαχία, παρά μόνο για μια αποτυχημένη πολιτική διείσδυσης (με εξαίρεση πάντα το Κατάρ).

Στον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο, παραμένει δημοφιλής σε χώρες όπως η Σομαλία ή στο μουσουλμανικό τμήμα της Βοσνίας και έχει «κτίσει» μια αρμονική σχέση με το Ιράν. Η σχέση με την Τεχεράνη ήταν «αναγκαστική» και πέραγε μέσα από τη Συρία, τη Ρωσία, αλλά και τους Τούρκους Αλεβίτες. Για να εξηγήσουμε έτι περαιτέρω τις προοπτικές αυτής της προσέγγισης θα πρέπει αν τονίσουμε ότι τόσο ο ακήρυχτος πόλεμος Σαουδικής Αραβίας και Ιράν όσο και οι εμφύλιοι στη Συρία και την Υεμένη έχουν αρκετά θρησκευτικό πρόσημο με σύγκρουση Σουνιτών και Σιϊτών. Ο Ερντογάν σκοινοβατεί προσπαθώντας να είναι ταυτόχρονα ο «μεγάλος αδελφός» της Μουσουλμανικής Αδελφότητας (Σουνίτες) αλλά και να έχει συμμαχία με τους Ιρανούς Σιϊτες. Στο πλαίσιο αυτό για πρώτη φορά προχωρά σε παραχωρήσεις και στους Αλεβίτες, για τους οποίους έχουμε κάνει σχετική ανάλυση. Συνεπώς, η διατήρηση αυτής της συμμαχίας είναι εύθραυστη και αμφίβολη. Η Τεχεράνη, όπως και η Άγκυρα, επιθυμούν την ενίσχυση του Κατάρ (το Ιράν για να μειώσει την δύναμη της Σαουδικής Αραβίας) και φυσικά δεν θέλουν επ' ουδενί τη δημιουργία Κουρδικού κράτους. Μάλλον η Τεχεράνη, που βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση αφού δεν δέχεται πιέσεις από την ΕΕ ή το ΝΑΤΟ, θα κερδίσει ως αντάλλαγμα της στήριξης της Άγκυρας, την παραμονή του Άσαντ στην εξουσία στην Συρία (τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα).

Συνεπώς, στον αραβομουσουλμανικό κόσμο η Τουρκία έχει σταθερό σύμμαχο μόνο το Κατάρ και προσωρινό σύμμαχο το Ιράν και βασίζεται και στις δυο σχέσεις στην καλή διάθεση του Κρεμλίνου. Είναι σαφές ότι η πολιτική στήριξης του Άσαντ έφερε μέσω Τεχεράνης πολύ κοντά την Μόσχα και την Άγκυρα, παρά το «ατυχές» συμβάν της κατάρριψης του ρωσικού αεροσκάφους από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Η Τουρκία θα αφηθεί στην τύχη της από τη

Ρωσία, μόνο όταν η Μόσχα εξασφαλίσει αυτά που επιδιώκει: Σταθερή βάση στην Μέση Ανατολή, στήριξη του Άσαντ και φυσικά το να μην ασχολείται κανείς πλέον με την Ανατολική Ουκρανία και την Κριμαία. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι η Τουρκία πλέον είναι ένας «περίεργος» και σίγουρα αναξιόπιστος σύμμαχος στο ΝΑΤΟ. Η πολιτική του Βλαντιμίρ Πούτιν κατάφερε να δημιουργήσει σημαντικό ρήγμα στην νοτιοανατολική πτέρυγα της Συμμαχίας και φυσικά αυτό δεν μπορεί να διαιωνίζεται. Ένα λοιπόν σενάριο είναι η Τουρκία να ξαναβρεί τη θέση της στο ΝΑΤΟ και να έρθει σε αντιπαράθεση με τους νυν «συμμάχους» της, το Ιράν και τη Ρωσία. Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, οφείλουμε να τονίσουμε ότι η Τουρκία χάνοντας την αξιοπιστία της θα αργήσει να επανακτήσει την σημαντική θέση που κατείχε στους σχεδιασμούς του ΝΑΤΟ, ως ο δεύτερος σημαντικότερος και πλέον πολυάριθμος στρατός της Συμμαχίας.

Ένα δεύτερο σενάριο, που φαίνεται πιο λογικό όσο παραμένει ο Ερντογάν στην εξουσία, είναι η δημιουργία μιας Ρωσο-Κινεζικής άτυπης συμμαχίας με ισχυρά επίσης μέλη το Ιράν και την Τουρκία (κάποιες πιθανότητες να προστεθεί και το Πακιστάν). Την στιγμή που συναντιόντουσαν οι Πρόεδροι Ρωσίας – Ιράν – Τουρκίας στην Άγκυρα⁷⁸⁸ για δεύτερη φορά σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, λάμβανε χώρα το 7^ο Συνέδριο Διεθνούς Ασφαλείας στην Μόσχα. Εκεί φυσικά είχαν την τιμητική τους ο Ιρανός και ο Τούρκος υπουργός άμυνας, όμως αυτό που δημιούργησε φόβο και πιθανόν να διαταράξει τις ισορροπίες ήταν η παρουσία και οι δηλώσεις του Κινέζου υπουργού άμυνας, στρατηγού Γουέι Φενγκέ: «Η Κινεζική πλευρά εμφανίστηκε για να καταστήσει σαφές στους Αμερικανούς ότι έχει ιδιαίτερα στενούς δεσμούς με τις ρωσικές ένοπλες δυνάμεις».⁷⁸⁹ Είναι σαφές ότι στους σχεδιασμούς του Πεκίνου και της Μόσχας, μια Τουρκία που απέχει από το ΝΑΤΟ ή απλά του δημιουργεί ρήγμα και λειτουργεί ως «Πέμπτη φάλαγγα» είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Καταλήγοντας, η Τουρκία έχει αποτύχει στην προσπάθεια να προσεγγίσει

---

⁷⁸⁸ Η συνάντηση 'έλαβε χώρα στις 7 Απριλίου 2018 και αποτελούσε την πρώτη επίσημη επίσκεψη για τον Βλαντιμίρ Πούτιν μετά την επανεκλογή του.

⁷⁸⁹ Escobar, Pepe. (2018). "From Ankara to Moscow, Eurasia integration is on the move", *Asia Times*, 5 Απριλίου.

τον «αραβο-μουσουλμανικό κόσμο» όπως επιθυμούσε στην αρχή της «Αραβικής Άνοιξης». Πλέον αναγκάζεται να κάνει συμμαχίες με Σίιτες και να γίνεται ο μικρότερος σύμμαχος στον άξονα Μόσχας – Πεκίνου, ο οποίος φαίνεται να σχηματίζεται σιγά – σιγά ως αντίδραση της πολύ επιθετικότερης στάσης που υιοθετούν έναντι της Κίνας και της Ρωσίας, τόσο οι ΗΠΑ όσο και η ΕΕ. Οι «συμμαχίες» της Τουρκίας δεν έχουν πλέον χαρακτήρα «θρησκευτικό» και δεν γίνονται στο πλαίσιο του νεοθωμανισμού. Απλά με παροδικές συμφωνίες προσπαθεί να κερδίσει κάτι όπως με την στρατιωτική της επιχείρηση στο Αφρίν («Κλάδος Ελαίας»), όπου με άρθρο του ο υπουργός εξωτερικών της Τουρκίας, Μεβλούτ Τσαβούσογλου, δήλωσε ξεκάθαρα ότι ο τουρκικός στρατός επιχειρεί να διορθώσει τα αμερικανικά λάθη.⁷⁹⁰

β. Ισραηλινή προσέγγιση την Ελλάδα

Κάποιοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι η συμμαχία Ελλάδας – Ισραήλ – Κύπρου, ανεξαρτήτως εξελίξεων στην Αίγυπτο, θα ενδυναμωθεί και σταθεροποιηθεί. Μπορεί το Τελ Αβίβ να χρειάζεται το στρατηγικό βάθος που του παρέχει η Τουρκία και να αντιλαμβάνεται την ισχύ του ετέρου αριθμητικά μεγαλύτερου στρατού ξηράς στο NATO, όμως δεν πρέπει να παραλείπονται από την ανάλυση ή να παραβλέπονται συγκεκριμένοι παράγοντες.⁷⁹¹

Οι τρεις χώρες αποτελούν τις πιο πολιτικά σταθερές, ολοκληρωμένες δημοκρατίες, σε ολόκληρη την νοτιοανατολική Ευρώπη, ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή. Για την Ελλάδα και την Κύπρο δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για το απόλυτο της δημοκρατίας, αλλά ακόμα και αν υπάρχουν αντιρρήσεις για το Ισραήλ για τη μεταχείριση των Αράβων Ισραηλινών ή των Παλαιστινίων, δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι όλες οι υπόλοιπες χώρες της περιοχής είναι ή εντελώς αντιδημοκρατικές με μοναρχίες και δικτατορίες, ή όπως το Ιράν και η Τουρκία έχουν δυσλειτουργικές «δημοκρατίες» με πληθώρα καταπατήσεων

---

⁷⁹⁰ Cavusoglu, Melvlut. (2018). The Meaning of operation Olive Branch” *Foreign Policy*, 5 Απριλίου.

⁷⁹¹ Οι κυριότεροι αναφέρονται επιγραμματικά σε Voskopoulos, George. (2016). “Greece-Israel-Cyprus Relations: Ripe for Expansion?”, *Institute for Contemporary Affairs 16/10*, Jerusalem Center for Public Affairs, 18 Δεκεμβρίου.

ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θα λέγαμε ότι το Ισραήλ είναι μια δυτική δημοκρατία αρκεί να μην είσαι Παλαιστίνιος ή Μουσουλμάνος. Σε αυτή την περίπτωση προσομοιάζει περισσότερο με τις υπόλοιπες αντιδημοκρατικές χώρες της περιοχής. Στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και Ανατολική Μεσόγειο υπάρχουν χώρες έτοιμες να καταρρεύσουν με προβλήματα εσωτερικής συνοχής που δεν αντιμετωπίζουν οι τρεις χώρες (Ελλάδα – Κύπρος – Ισραήλ), που πέραν πάσης αμφιβολίας είναι οι πολιτικά σταθερότερες της περιοχής. Ακόμα και στα Βαλκάνια το επίπεδο της διαφθοράς μπορεί να θεωρηθεί ότι επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το επίπεδο της λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών και υφίσταται αστάθεια παρά τις δημοκρατικές διαδικασίες.

Επιπρόσθετα, η Κύπρος και η Ελλάδα αποτελούν για το Ισραήλ την άμεση πρόσβαση στην ΕΕ, δεδομένης της περιέργης και συνεχώς επιδεινούμενης σχέσης μεταξύ της Άγκυρας και των Βρυξελλών, για να μην πούμε για τις σχέσεις του Ερντογάν με επιμέρους ηγέτες των χωρών της ΕΕ, που είναι από κακές έως ανύπαρκτες. Συνεπώς, πέραν της εσωτερικής πολιτικής ασφάλειας, υπάρχει και η εξωτερική συνεργασία και ασφάλεια που παρέχει μια συνεργασία των τριών χωρών.

Η εμπιστοσύνη είναι δύσκολο να χτιστεί, εύκολο να χαθεί και δυσκολότατο να επανέλθει. Αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο στον ευαίσθητο τομέα της άμυνας. Οι Τούρκοι στρατιωτικοί, φίλοι και στενοί σύμμαχοι του Ισραήλ, που περιφέρονταν ελεύθερα στα γενικά επιτελεία, πλέον δεν θα αντιμετωπίζονται ποτέ με τον ίδιο τρόπο και δεν θα περιβάλλονται με εμπιστοσύνη, ακόμα και αν αποκατασταθούν οι σχέσεις των δυο χωρών. Κάθε χρόνος που περνάει φέρνει πιο κοντά στον τομέα της άμυνας, τον τομέα των πληροφοριών και τον τομέα της ασφάλειας τις τρεις χώρες. Μετά από εύλογο χρονικό διάστημα, και μπορεί να τεθεί υποθετικά το έτος 2025, στο οποίο θα έχει παρέλθει μια περίοδος δεκαπενταετίας από την τελευταία φορά που συνεργάστηκαν στενά η Άγκυρα και το Τελ Αβίβ, δεν θα υπάρχει θεσμική μνήμη της τουρκοϊσραηλινής στρατιωτικής συνεργασίας σε αντίθεση με την αντίστοιχη ελληνο-κυπρο-ισραηλινή. Φυσικά αυτό προϋποθέτει ότι οι παρούσες συνθήκες θα διατηρηθούν ως έχουν, κάτι αδύνατο να προβλεφθεί ειδικά όταν γίνεται προβολή

σε βάθος χρόνου.

Η σημαντικότερη εξέλιξη που μπορεί να αποκρυσταλλώσει την συμμαχία Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ σχετίζεται με την ενεργειακή συνεργασία, η οποία με την σειρά της μπορεί να αποτελεί τον αποφασιστικό παράγοντα απαγκίστρωσης της ΕΕ από την ενεργειακή εξάρτηση από τη Μόσχα. Αν μεταφερθεί πετρέλαιο και φυσικό αέριο μέσα από αγωγούς στη διαδρομή Ισραήλ – Κύπρος – Ελλάδα, πλέον θα αλλάξει το πολιτικό και ενεργειακό τοπίο της ΕΕ.⁷⁹² Αν η Αίγυπτος παραμείνει σε τροχιά σύγκρουσης με το Πολιτικό Ισλάμ θα έχει επίσης ρόλο, παρότι κάτι τέτοιο φαντάζει μάλλον αδύνατο ως μακροπρόθεσμη προοπτική. Πάντως στις αρχές του 2018 είναι ακόμα πολύ αμφίβολο το όλο ενεργειακό σχέδιο λόγω κόστους αλλά και γιατί κανένας στο Ισραήλ δεν έχει αποφασίσει ούτε το πόσο, ούτε σε ποιόν θα είναι το ενεργειακό απόθεμα που θα εξαχθεί στην ΕΕ, πόσο δε μάλλον ποιος θα είναι ο δρόμος που θα επιλεγεί.

Είναι σαφές και αδιαμφισβήτητο ότι το βραχυπρόθεσμο status quo στην Μέση Ανατολή αποτελεί παράθυρο ευκαιρίας για την Ελλάδα. Οι σχέσεις με το Ισραήλ και την Αίγυπτο είναι οι καλύτερες όλων των εποχών, οι σχέσεις με τις μοναρχίες του Κόλπου σε εξαιρετική κατάσταση και απαιτείται για την διατήρηση αυτών των σχέσεων προσεκτική προσέγγιση (όχι εχθρική) του Κατάρ και του Ιράν για ευνόητους λόγους. Αποτελεί τεράστια επιτυχία η Διπλωματική εκπροσώπηση της Αιγύπτου στην Ντόχα από την Ελληνική Πρεσβεία. Αποδεικνύεται όχι μόνον η εμπιστοσύνη του Καΐρου και το σημείο στο οποίο έχει φθάσει η συνεργασία μας με την Αίγυπτο, αλλά και το ότι διαφαίνεται η δυνατότητα της χώρας μας να παίζει μεσολαβητικό ρόλο για την επαναπροσέγγιση του σουνιτικού κόσμου. Και όλα αυτά ενώ είμαστε η μοναδική χώρα που έχει εξαιρετικές σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία και το Ιράν, με τους Παλαιστίνιους και το Ισραήλ, και έχουμε ξεπεράσει μια παλιά αγκύλωση στείρου αντι-αμερικανισμού.

Η Ελλάδα πρέπει στις διμερείς/ πολυμερείς σχέσεις με τις Αραβικές να προβάλλει τις δυνατότητές της και τα αξιοποιεί τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Πρέπει να τονίζει τον τουρκικό μεγαλοϊδεατισμό, σε αντίθεση με την Ελληνική

---

⁷⁹² Εξαιρετική ανάλυση και λεπτομέρειες στο Σιούσιουρας, Πέτρος & Χρυσόχου, Γεώργιος. (2017). *Γεωγραφία της Ενέργειας* (Αθήνα: Σιδέρης).

στάση, στάση αρχών και συνεργασίας. Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι οι Άραβες πάντα θυμούνται την ανατολική «αποικιοκρατία» (οθωμανική αυτοκρατορία)⁷⁹³ με ίδιους όρους όπως και τη «δυτική», και είναι επιφυλακτικοί με την Τουρκία που επί χρόνια είχε στρατηγική συνεργασία με το Ισραήλ (με μια χώρα που η Ελλάδα μέχρι πρόσφατα δεν είχε καμία συνεργασία).

Εν κατακλείδι, η Ελλάδα, που εγκλωβισμένη στην οικονομική κρίση έχει ξεχάσει την εξωτερική της πολιτική, έχει μια εξαιρετική ευκαιρία να δείξει την αξία της τόσο στην ευρύτερη περιοχή, όσο και στους οργανισμούς στους οποίους ανήκει, προεξαρχούσης της ΕΕ. Με την ήπια ισχύ της ιστορίας, του πολιτισμού, της κουλτούρας (από την ελληνική κουζίνα μέχρι τη μουσική) αλλά κυρίως με τη στάση της σε θέματα όπως το Παλαιστινιακό, η Ελλάδα έχει λόγο και ρόλο στην περιοχή. Η Ελλάδα μπορεί να γίνει ο τίμιος και σοβαρός διαμεσολαβητής στη Μέση Ανατολή, ο αγαπητός εταίρος και η αιχμή του δόρατος μιας κοινής Ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής. Βέβαια, για να το αντιληφθούν αυτό τόσο οι Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, όσο και αυτές της Μέσης Ανατολής, θα πρέπει πρώτα να το αντιληφθεί η Αθήνα.

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο και απόλυτα θετικό, διότι προβάλλει την εικόνα μιας χώρας πιστής σε αρχές, ότι στο θέμα της Παλαιστίνης η Ελλάδα δεν άλλαξε την πάγια θέση της. Μάλιστα έχει ψηφίσει υπέρ της αποδοχής της Παλαιστίνης στην UNESCO, ενώ καταδίκασε απερίφραστα την απόφαση του Αμερικανού Προέδρου Τραμπ για μεταφορά της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Ιερουσαλήμ. Φυσικά, επίσης ορθά, η Ελλάδα δεν προχώρησε στην πολεμική και τις προκλητικές δηλώσεις του Ερντογάν.

---

⁷⁹³ Stein, Aaron. (2014). "Turkey's Failed Foreign Policy", Op-Ed, *The New York Times*, 22 Αυγούστου.

15. Ισλάμ στην ΕΕ και Πρόταση Ευρωπαϊκού Φονταμενταλισμού

Μετά την ανάλυσή μας και ενώ διαφαίνεται η δυνατότητα ειρηνικής συνύπαρξης και συνεργασίας μεταξύ Μουσουλμάνων και Χριστιανών, έχουν διαγραφεί και σημαντικά προβλήματα λόγω μη συναντίληψης σε καίρια θέματα. Σίγουρα δεν πρέπει να κυριαρχήσει η ισλαμοφοβία, όμως ειδικά στην ΕΕ θα πρέπει να διατηρηθεί και η ταυτότητα του Ευρωπαίου, μια ταυτότητα που διέπεται από συγκεκριμένες αρχές. Υπάρχει χώρος για το Ισλάμ στην ΕΕ; Υπάρχει κίνδυνος από αυτό; Για να διαπιστώσουμε τι μέλλει γενέσθαι με την υπερεθνική οντότητα της ΕΕ αρκεί να εξετάσουμε την γέννηση και την παρούσα κατάστασή της.

Η έννοια της υπερεθνικότητας είναι συνυφασμένη με την έννοια του έθνους. Μετά τις αυτοκρατορίες, αναγεννήθηκε η έννοια του έθνους, ξεπήδησε το έθνος-κράτος, όμως παράλληλα με την έξαρση του εθνικισμού και των εθνικών διεκδικήσεων, ήρθε στην επιφάνεια η ανάγκη δημιουργίας συνασπισμών. Συνεπώς, βλέπουμε το παράδοξο φαινόμενο έθνη ή κοινότητες να διεκδικούν κρατική υπόσταση και μόλις την αποκτήσουν ή ακόμα και πριν από αυτή τη φάση⁷⁹⁴ να επιθυμούν να προσφέρουν μέρος της εθνικής τους κυριαρχίας για να ανήκουν σε ένα ευρύτερο μπλοκ, μια κοινότητα στην οποία συνυπάρχουν με άλλα κράτη. Χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα αποτελεί η κάθε άλλο παρά βελούδινη διάλυση της πάλαι ποτέ ισχυρής Γιουγκοσλαβίας με όλα τα δημιουργηθέντα κράτη να επιθυμούν την ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμα και κράτη τα οποία έχουν ιδιαίτερη επιρροή από την Ανατολή και έχουν πληθυσμό μουσουλμανικό, με ιστορία απομονωτισμού ή ανταγωνισμού σε σχέση με την Δύση (όπως η Αλβανία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη) επιθυμούν την συγκεκριμένη ένταξη.

Σύμφωνα με τους Ήβανς και Νιούνχαμ η υπερεθνικότητα αφορά σε νομοθεσία ή θεσμούς που υπερβαίνουν τα όρια και την δικαιοδοσία ενός κράτους. Ουσιαστικά αναφέρεται σε κέντρα λήψης αποφάσεων που υπερβαίνουν και

---

⁷⁹⁴ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου. Η μελέτη της συγκεκριμένης περίπτωσης έχει ιδιαίτερη σημασία, λόγω και των συμφερόντων της ΕΕ. Για λεπτομέρειες βλ. Capussela, Andrea Lorenzo. (2015). *State-Building in Kosovo: Democracy, EU Interests and US Influence in the Balkans* (London: IB Tauris).

αναιρούν κρατικές δικαιοδοσίες.⁷⁹⁵ Προφανώς η παράδοση αυτή μέρους της εθνικής κυριαρχίας είναι εκούσια και αφορά πολύ συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές και το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα όπως προαναφέρθηκε είναι αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εξ' αρχής η Ευρωπαϊκή οικογένεια βασίστηκε σε δυο αρχές: την διακυβερνητικότητα και την υπερεθνικότητα. Η διακυβερνητικότητα βασίζεται στη ρεαλιστική θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, στην οποία τα κράτη αποτελούν τους κυρίαρχους παίκτες στο διεθνές σύστημα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση παρά το επίπεδο της υπερεθνικότητας στο οποίο έχει φτάσει και στο οποίο θα αναφερθούμε αργότερα, συνεχίζει να βασίζεται στην συγκεκριμένη αρχή, αφού τα δυο κυριότερα σώματά της είναι διακυβερνητικά: το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο των Υπουργών. Από τους υπόλοιπους κυρίαρχους θεσμούς, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχουν σαν γνώμονα το συμφέρον της υπερεθνικής οντότητας, ήτοι της ΕΕ, και έχουν ξεκάθαρες εξουσίες και αρμοδιότητες.⁷⁹⁶ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που εκφράζει την άμεση βούληση των λαών, μέσω εκλεγμένων αντιπροσώπων, είναι μεν υπερεθνικό, αλλά χωρίς ιδιαίτερη ουσία και με τα περισσότερα μέλη να σκέφτονται με γνώμονα το συμφέρον της πατρίδας τους. Φυσικά για τα μέλη της ευρωζώνης έχει τεράστια σημασία και η υπερεθνική οντότητα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Είναι πλέον αποκαλυπτική η εικόνα των τομέων στους οποίους έχει παραδοθεί το μεγαλύτερο μέρος της εθνικής κυριαρχίας: αγροτικός τομέας, εξωτερικό εμπόριο, αλιεία και φυσικά για τα μέλη της ευρωζώνης η νομισματική ανεξαρτησία και συνεπώς πολιτική. Η ΕΕ έχει αρκετή εμπλοκή στους εθνικούς κανόνες, νόμους και κανονισμούς σε θέματα ανταγωνισμού και ρύθμισης των αγορών, ενώ ακολουθούν θέματα όπως η ενέργεια, οι ατομικές ελευθερίες, το διασυνοριακό έγκλημα ή το περιβάλλον. Θέματα όπως η εσωτερική ασφάλεια, η υγεία, οι μεταφορές και η παιδεία παραμένουν σε μεγάλο βαθμό στα χέρια των κυρίαρχων κρατών. Προφανώς τα σημαντικότερα θέματα για ένα κράτος, η άμυνα

---

⁷⁹⁵ Evans, Graham & Newnham Richard. (1998). *The Penguin Dictionary of International Relations*, (London: Penguin Books), 524.

⁷⁹⁶ Buonanno, Laurie & Nugent, Neill. (2013). *Policies and Policy Processes of the European Union*, (New York: Palgrave/Macmillan), 39-60.

και η εξωτερική πολιτική⁷⁹⁷, βασίζονται σε διακυβερνητικές συνεργασίες και δεν τα αγγίζει ιδιαίτερα η υπερεθνικότητα, παρά τη δημιουργία δομών όπως η Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης της ΕΕ.

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει η σχεδόν ανύπαρκτη εξωτερική πολιτική της ΕΕ. Η Συνθήκη της Λισαβόνας μπορεί να δημιούργησε τη θέση της Ύπατης Εκπροσώπου της ΕΕ για θέματα εξωτερική πολιτικής και ασφάλειας και την Υπηρεσία Εξωτερικών Υποθέσεων, όμως η αλλαγή είναι σχηματική και ανούσια, παρά τους 1.500 διπλωμάτες, τις 140 πρεσβείες και τον προϋπολογισμό των 500 εκατομμυρίων ευρώ. Επίσης η Συνθήκη της Λισαβόνας μάλλον περιέπλεξε το γραφειοκρατικά ήδη περίπλοκο σύστημα λήψης αποφάσεων στον πάσχοντα οργανισμό. Απαιτείται η έγκριση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για οποιαδήποτε σοβαρή ενέργεια σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ενώ το Ευρωκοινοβούλιο, η Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κατά βάση δεν εμπλέκονται στην εξωτερική πολιτική.⁷⁹⁸ Οι Στόουκς και Ουίτμαν παρομοιάζουν την κατάσταση στην ΕΕ με ένα υπολογιστή που έχει προβλήματα τόσο σε software, όσο και σε hardware. Ακόμα και αν υπήρχαν τα μέσα, το hardware, δεν υπάρχουν οι ιδέες και η πολιτική βούληση ώστε η ΕΕ να παίζει το ρόλο που της αξίζει στα διεθνή δρώμενα.⁷⁹⁹ Αντιδρά και μάλιστα σπασμωδικά στις κρίσεις, αφού και όταν χαράζει πολιτική, αυτή είναι μακροπρόθεσμη και αναλώνεται σε τεχνοκρατικές προσεγγίσεις.

Τι συμφέρει ένα μικρό κράτος ιδιαίτερα εάν έχει ισχυρή εθνική, φυλετική και θρησκευτική συνείδηση; Οι διακυβερνητικές ή οι υπερεθνικές δομές; Η απάντηση δεν είναι εύκολη, γιατί με τις διακυβερνητικές θεωρητικά το ασθενέστερο κράτος εξασφαλίζει το δικαίωμα της αρνησικυρίας και συνεπώς ισονομία, συνεπώς οι διακυβερνητικές δομές θεωρούνται προτιμότερες. Βλέπουμε για παράδειγμα ότι στο θέμα των μεταναστευτικών ροών η υπερεθνικιστική

---

⁷⁹⁷ Bale, Tim. (2013). *European Politics, A Comparative Introduction*, (New York: Palgrave Macmillan), 378 – 412.

⁷⁹⁸ Merritt, Giles. (2011). “Where is Europe’s Foreign Policy?”, *Project Syndicate*, 26 Ιουλίου.

⁷⁹⁹ Stokes, Doug & Whitman, Richard. (2013). “Transatlantic Triage: European and UK ‘Grand Strategy’ After the US Rebalance in Asia”, *International Affairs* 89/5, 1094.

Ουγγρική κυβέρνηση δεν έχει αποδεχθεί ούτε μια μετακίνηση από μετανάστη έτερης χώρας. Επειδή όμως στις Διεθνείς Σχέσεις η Ισχύς καθορίζει τα τεκταινόμενα, είναι σαφές ότι δεν έχουν όλα τα κράτη – μέλη μιας κοινότητας όπως η ΕΕ την ίδια δυνατότητα άσκησης πολιτικής. Συνεπώς υπάρχει επίφαση ισονομίας, ενώ στην πραγματικότητα ασκούνται πιέσεις και οι αποφάσεις σε διακυβερνητικό επίπεδο λαμβάνονται από τους ισχυρούς. Αντίθετα, αν επικρατήσει απόλυτη υπερεθνικότητα, τότε ακολουθούμε ένα μοντέλο περίπου Η.Π.Α. όπου οι μικρότερες πολιτείες δεν έχουν καμία διαφορά από τις μεγαλύτερες. Συνεπώς η Νεμπράσκα έχει την ίδια «αξία» με την Καλιφόρνια. Στη συνέχεια θα δούμε πόσο μακριά ή κοντά είμαστε από τη δημιουργία των «Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης».

Παρά τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν τα τελευταία 50 χρόνια, η πρόοδος της ΕΕ φαινόταν να βασίζεται στην θεωρία της οικονομικής αφομοίωσης και η υιοθέτηση κοινού νομίσματος.⁸⁰⁰ Το όνειρο του Μονέ, του Ντε Γκολ και άλλων Ευρωπαίων φεντεραλιστών φαινόταν να υλοποιείται αργά, αλλά σταθερά, φθάνοντας στο εντυπωσιακό Μάαστριχτ, στη Λισσαβόνα, αλλά και το τελευταίο δείγμα αλληλεγγύης στην αρχή της οικονομικής κρίσης με τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, ενός μηχανισμού οικονομικής στήριξης, ο οποίος ξεκίνησε να λειτουργεί τον Οκτώβριο του 2012. Η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση όμως κλυδωνίστηκε εξαιτίας της πρωτοφανούς κρίσης που επιμένει να ταλανίζει τους Ευρωπαίους του Νότου και κυρίως τη χώρα μας τουλάχιστον κατά την τελευταία τριετία, αλλά και της στάσης των ισχυροτέρων κρατών. Στις κρίσεις χρειάζεται ηγεσία, όραμα και υπέρβαση. Οι τεχνικές και τεχνοκρατικές λύσεις ενίοτε αποτυγχάνουν. Ο Ρόναλντ Χάιφετς τονίζει ότι τα «καθαρά» προβλήματα με γνωστές λύσεις απαιτούν τεχνοκρατική λύση, ενώ τα προβλήματα προσαρμογής που απαιτούν «μάθηση» και φορούν σε προκλήσεις προσαρμογής, απαιτούν καινοτομία και ηγεσία.⁸⁰¹ Ηγεσία στην Υφήλιο ασκεί ακόμα η μόνη

---

⁸⁰⁰ Viner, Jacob. (1950). *The Customs Union Issue*, (New York: Carnegie Endowment for International Peace), Meade, James Edward. (1953). *Problems of Economic Union*, (Chicago: University of Chicago Press) και Balassa, Bela. (1962). *The Theory of Economic Integration*, (London: George Allen & Unwin).

⁸⁰¹ Heifetz, Ronald. (1994). *Leadership Without Easy Answers*, (Cambridge: Belknap/Harvard), 76 και Williams, Dean. (2005). *Real Leadership*, (San Francisco: Berrett-

Υπερδύναμη των Η.Π.Α. (παρά τις τάσεις αποδυνάμωσης του μονοπολισμού) και στην ΕΕ η Γερμανία. Οι δυο αυτές χώρες δε συνέβαλαν ουσιαστικά στη λύση των προβλημάτων. Οι Η.Π.Α. επί προεδρίας Τζορτζ Μπους του Νεωτέρου με αλαζονεία, επί Μπαράκ Ομπάμα με αποστασιοποίηση και επί Ντόναλντ Τραμπ με συνδυασμό αποστασιοποίησης και πρωτοφανής συγκρουσιακής αλαζονείας, οδηγούνται σε νέο-απομονωτισμό. Στην πράξη, οι ΗΠΑ με τη στροφή τους προς την Ασία και τον Ειρηνικό και με την απάθεια μπροστά στις συγκλονιστικές εξελίξεις στην ευρύτερη Μέση Ανατολή⁸⁰², συμπεριλαμβανομένης της Βορείου Αφρικής, έδειξε ότι η Ευρώπη και η εύφλεκτη γειτονιά της την απασχολούν πλέον περιφερειακά και όχι κεντρικά και ουσιαστικά. Συνεπώς, δεν είδαμε καμία παρέμβαση για την οικονομική κρίση, είδαμε να μην αναλαμβάνει την πρωτοκαθεδρία στην Λιβύη, να παραμένει απαθής στην Αίγυπτο και να ενεργεί αργά κατά του Νταές.

Αντίστοιχα, η Ευρωπαϊκή Ηγεμονεύουσα Δύναμη, ρόλο που φέρεται να παίζει η Γερμανία, δεν μπορεί να καλύψει το κενό Ηγεσίας της αμερικανικής εσωστρέφειας, έχοντας καλβινιστικές αντιλήψεις και μια πρόην ανατολικογερμανίδα Καγκελάρια στο τιμόνι της. Αντίθετα, εντείνει τις εντάσεις με ανάλγητες πολιτικές επιλογές, μένοντας εγκλωβισμένη σε πλαίσια και κανόνες, αδιαφορώντας μυωπικά για τις μεσομακροπρόθεσμες πολιτικές συνέπειες της θρησκευτικής προσήλωσης σε ξεπερασμένους μηχανισμούς και τιμωρητική νοοτροπία. Η αδυναμία να ξεπεραστούν συγκεκριμένες κανονιστικές αγκυλώσεις θυμίζει την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου «δι' ασήμαντον αφορμήν», όταν οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν τα πλαίσια διαπλεκόμενων συμμαχιών, αυστηρών χρονοδιαγραμμάτων κινητοποιήσεων και προαποφασισμένων πολεμικών σχεδίων επιχειρήσεων.⁸⁰³ Οφείλουμε να τονίσουμε ότι η πίεση στο Νότο όταν προέρχεται από τη Γερμανία αποκτά και έτερες διαστάσεις λόγω του παρελθόντος μιας χώρας που προσπάθησε να κυριαρχήσει

Koehler), 30

⁸⁰² Siousiouras, Petros & Kyriakidis, Kleantis. (2013). "Reluctance and Bandwagoning: The Complete Failure of Western Leadership vis-à-vis the "Arab Spring", *Middle East Forum*, Issue 12.

⁸⁰³ Joll, James. (1992). *The Origins of the First World War*, (New York: Pearson Education).

στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο προκαλώντας ουσιαστικά δυο Παγκόσμιους Πολέμους. Η αντίληψη της καταπίεσης και της αδικίας μεγαλώνει όταν αντιλαμβανόμαστε πως η νυν ηγεμονεύουσα δύναμη, όταν βρέθηκε δυο φορές με την πλάτη στον τοίχο, ένωσε έμπρακτα την αλληλεγγύη σε όλο της το μεγαλείο με τεράστια οικονομική βοήθεια και διαγραφή χρεών.⁸⁰⁴ Επίσης είδαμε πως η πολιτική της Μέρκελ οδήγησε στη γιγάντωση του προβλήματος των μεταναστευτικών ροών, που αύξησε την ισλαμοφοβία τόσο στην ΕΕ όσο και στην χώρα μας.

Η έλλειψη αλληλεγγύης και η αίσθηση της αδικίας και της καταπίεσης δημιούργησε πρωτευόντως στις χώρες του Νότου και δευτερευόντως στις υπόλοιπες χώρες εκτός του σκληρού πυρήνα της Ένωσης φυγόκεντρες τάσεις και δυναμική επανεμφάνιση των ακραίων εθνικισμών. Ο ευρωσκεπτικισμός ενισχύθηκε από την ανεξέλεγκτη αύξηση της παράτυπης μετανάστευσης και των προσφυγικών ροών, με το βάρος να πέφτει και πάλι στις πιο ευάλωτες περιοχές. Πάντως οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ξεκίνησε και εδραιώθηκε λόγω της αίσθησης της καταπάτησης της εθνικής κυριαρχίας, με επιβολή τόσο αυστηρών οικονομικών μέτρων, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν κυρώσεις. Σε τελική ανάλυση ακόμα και αν οι Βρυξέλλες ή το Βερολίνο είχαν καλή πρόθεση, σημαία έχει η προσλαμβάνουσα από τους λαούς του Νότου που όπως προαναφέρθηκε έχουν την αίσθηση της καταπίεσης και της αδικίας. Χαρακτηριστική της νοοτροπίας που δημιουργεί λελογισμένη οργή, είναι η απόδοση του αρκτικόλεξου P.I.G.S. (ήτοι γουρούνια) από τους Βορειοευρωπαίους προκειμένου να χαρακτηρίσουν τους λαούς των χωρών του Νότου (Πορτογαλία (Portugal), Ιταλία (Italy), Ελλάδα (Greece) και Ισπανία (Spain)), και ο οποίος αποτελεί μεγάλη προσβολή. Αυτοί οι λαοί και οι κυβερνήσεις τους θεωρήθηκαν ως υπεύθυνοι της οικονομικής κρίσης, παρότι είναι γνωστό ότι ήταν μια εισαγόμενη κρίση από τις ΗΠΑ λόγω της «φούσκας» της κτηματαγοράς.

Μέσα στην κρίση επήλθε η άνοδος της ακροδεξιάς με αιχμή του δόρατος το μεταναστευτικό και βασισμένη στην Ισλαμοφοβία. Παρότι οι αιτίες που οι Βρετανοί ψηφοφόροι επέλεξαν το “brexit” είναι πολλαπλές, πολύπλοκες και

---

⁸⁰⁴ Guinnane, Timothy W. (2004). *“Financial Vergangenheitsbewältigung”*: The 1953 London Debt Agreement (New Haven: Economic Growth Center, Yale University).

εκφεύγουν της παρούσας ανάλυσης, η ξενοφοβία, η ισλαμοφοβία και ο κίνδυνος να χαθεί η εθνική ταυτότητα έπαιξαν πρωτεύοντα ρόλο. Πρέπει να καθίσταται φανερό στον καθένα ότι το πείραμα της ΕΕ έχοντας φθάσει κοντά στην επιτυχή ολοκλήρωση, τις «Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης», κινδυνεύει να καταρρεύσει ως χάρτινος πύργος. Οι πολιτικές και κυρίως οι οικονομικές κρίσεις δημιουργούν φυγόκεντρες δυνάμεις, σε αντίθεση με την ευημερία που δημιουργεί κεντρομόλες. Για το εσωτερικό μιας χώρας αυτό σημαίνει ότι σε περιόδους κρίσης ή ύφεσης ενισχύονται τα άκρα και αποδυναμώνεται το κέντρο, κάτι που αναμφίβολα βιώνουμε στην Ελλάδα. Αντίστοιχα για έναν διεθνή οργανισμό, όπως η ΕΕ σημαίνει ότι αρχίζει ο σκεπτικισμός, ίσως και σκέψεις αποχώρησης, διάλυσης ή ριζικής αναδιάρθρωσης.

Η λύση στο Ευρωπαϊκό πρόβλημα λέγεται υπερεθνικότητα με πολυπολιτισμικές επιρροές. Το Ισλάμ θα μπορεί να δρα άφοβα και ελεύθερο σε αυτό το περιβάλλον, δεν θα μπορεί όμως να επιβάλλει τις νόρμες του. Πρέπει να επιστρέψουμε στην εποχή που οι ιδέες διαμορφώνουν πολιτικές και να ενισχύσουμε την ευρωπαϊκή κοινή ταυτότητα. Μέχρι τούδε η πολιτική πρακτική αναπαράγει στερεοτυπικές επιθέσεις μεταξύ κρατών - μελών της ΕΕ, ενώ αν επικρατήσει στην πράξη η υπερεθνικότητα θα οδηγηθούμε σε μια ισχυρή, δημοκρατική, συνεκτική και κοινωνικά δίκαιη ΕΕ, όπου ο πολίτης όταν ερωτάται από πού είναι θα απαντά περήφανα «Ευρωπαίος».

Σε αυτό το σημείο ανακύπτει το θέμα της πολιτικής κουλτούρας. Ακόμα και η ομοσπονδοποίηση, αν δεχθούμε ότι αποτελεί έναν τελικό στόχο, είναι διαφορετικά αντιληπτή από κάθε χώρα, ή από εναλλασσόμενες κυβερνήσεις εντός των ίδιων χωρών. Ο Γαλλο-γερμανικός άξονας ήθελε παραδοσιακά «περισσότερη» Ευρώπη, οι μεν Γερμανοί για να επωφεληθούν οικονομικά, οι δε, Γάλλοι για να επωφεληθούν πολιτικά. Η πολιτική κουλτούρα του Γερμανού μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, θέλει μικρή παρέμβαση με διπλωματία, και ανύπαρκτη με ένοπλες δυνάμεις. Αποζητά οικονομική ισχύ, εσωτερική πειθαρχία, αυστηρότητα στα προγράμματα και τιμωρητικές κυρώσεις έναντι χωρών που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το φεντεραλιστικό όραμα έχει αντικατασταθεί στη Γερμανία από έναν ιδιότυπο

νέο-ιμπεριαλισμό όπου η Ευρώπη αντιμετωπίζεται ως γερμανική επαρχία, ένας καινούριος «ζωτικός χώρος». Η Γαλλία με την κληρονομιά της πολιτικής κουλτούρας του στρατηγού Ντε Γκολ, επιθυμεί τη δημιουργία μιας κατά το δυνατόν αυτόνομης ΕΕ ακόμα και στις στρατιωτικές δυνατότητες, με διπλωματική παρουσία υπερδύναμης και με εργασιακά δικαιώματα κράτους δικαίου. Ακόμα και η Γηραιά Αλβιόνα του “brexit” ήθελε «περισσότερη Ευρώπη», αλλά ουσιαστικά μια «Ευρώπη a la carte”. Το Λονδίνο διατηρεί «ειδική σχέση» με τη Ουάσιγκτον, έχει ισχυρότατο ναυτικό με δυνατότητα προβολής ισχύος, και φυσικά πυρηνικά όπλα και θέση στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και έβλεπε μέχρι πρότινος την ΕΕ σχεδόν ως πάρεργο ή «αναγκαίο κακό». Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι απέχουμε πολύ από τη μέρα που το Ευρωπαϊκό όραμα, θα είναι ένα κοινό όραμα και η Ευρωπαϊκή ταυτότητα καθορισμένη.

Εφόσον η λύση είναι η απόκτηση της κοινής ταυτότητας και της ενίσχυσης της υπερεθνικότητας, θα πρέπει να εξετάσουμε ποια είναι τα κυρίαρχα και κοινά χαρακτηριστικά που δύνανται να ενώσουν την Ευρωπαϊκή οικογένεια. Η λύση που προτείνουμε στην παρούσα κατάσταση, θα μπορούσε να ονομαστεί «Ευρωπαϊκός φονταμενταλισμός», όσο και αν ο όρος παραπέμπει άμεσα σε κάτι παλαιολιθικό ή εξτρεμιστικό. Η ΕΕ πρέπει να αναζητήσει τις θεμελιώδεις αρχές του Ευρωπαϊκού πολιτισμού και του χαρακτήρα της Ηπείρου μας. Ευαγγελιζόμαστε, συνεπώς, την επιστροφή σε μια Ευρώπη που θα επικρατούν οι αρχές της Αναγέννησης και του Διαφωτισμού, του Αρχαιοελληνικού πολιτισμού, του Ναπολέοντειου δικαίου και της Χριστιανικής ηθικής.

Ας δούμε μια - μια τις συνιστώσες της προτεινόμενης Ευρωπαϊκής ταυτότητας, του προαπαιτούμενου για την αποδοχή από τους λαούς της Γηραιάς Ηπείρου της υπερεθνικότητας. Ξεκινώντας από τη θρησκεία, τουλάχιστον τα τρία τέταρτα του Ευρωπαϊκού πληθυσμού θεωρούν τον εαυτό τους Χριστιανό και οι περισσότεροι από όσους δεν το πράττουν, δηλώνουν άθεοι, πρακτικά απογοητευμένοι από την εφαρμογή της και όχι γιατί διαφωνούν επί της αρχής με την Χριστιανική ηθική.

Η επιρροή στην ΕΕ του αρχαιοελληνικού πολιτισμού είναι καταφανής. Από τη φιλοσοφία και το θέατρο, στην ανάπτυξη της ιδέας της δημοκρατίας, η ΕΕ

βασίζεται απόλυτα στην Αρχαία Ελλάδα. Αλλά και στην καθημερινότητα, στις τέχνες, στην αρχιτεκτονική των κλασικών και νεοκλασικών κτιρίων σε ολόκληρη την Γηραιά Ήπειρο, μέχρι τον αθλητισμό και τους Ολυμπιακούς αγώνες, η Αρχαία Ελλάδα βρίσκεται παντού. Όλα τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια που σέβονται τον εαυτό τους έχουν κλασικές σπουδές, διδάσκοντας όχι μόνο φιλοσοφία, αλλά πολλές φορές και αρχαιοελληνική γλώσσα, με μεγαλύτερο ζήλο από πολλά αντίστοιχα ελληνικά ιδρύματα. Η Αναγέννηση και ο Διαφωτισμός αποτελούν την Ευρωπαϊκή απάντηση στο Μεσαιωνικό σκοταδισμό και στην ευρύτερη φεουδαρχική αντίληψη. Η μεν πρώτη έφερε αληθινή επανάσταση στις τέχνες και τις επιστήμες, ο, δε, δεύτερος ανατροπή στις αντιδημοκρατικές καθεστωτικές αντιλήψεις, δίνοντας έμφαση σε κοινωνικά συμβόλαια, ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα. Τέλος, αντί της αρχής του *furtherprinzip*, της διαταγής του ανώτατου άρχοντα που είναι υπεράνω του νόμου, το ναπολεόντειο δίκαιο βασισμένο στο ρωμαϊκό και τις ελληνικές του επιδράσεις, επιχειρεί την ισονομία, μια ισονομία που αν θεωρητικά επικρατήσει μεταξύ των πολιτών, μπορεί να επικρατήσει και μεταξύ των λαών, των εθνών και των κρατών.

Όταν συμπλέκονται οι φράσεις φονταμενταλισμός, ηθική, Χριστιανισμός ή δίκαιο, κάποιοι αρχίζουν να ανησυχούν. Όμως η Χριστιανική ηθική αποδέχεται το διαφορετικό και μάλιστα το αγκαλιάζει, η αρχαιοελληνική σκέψη είναι ανθρωποκεντρική, το ναπολεόντειο δίκαιο στόχευε στην κατάργηση των προνομίων και την ισονομία και ο διαφωτισμός στην απαλλαγή από το δογματισμό και το σκοταδισμό που είχε επιβάλλει η άρχουσα εκκλησιαστική τάξη και όχι η χριστιανική θρησκεία. Είναι φανερό ότι κανείς αλλόφυλος, αλλόθρησκος ή διαφορετικής κουλτούρας και φιλοσοφίας άνθρωπος δεν κινδυνεύει από τον «Ευρωπαϊκό φονταμενταλισμό». Αυτό φυσικά, αν κάποιος δεν επιχειρεί να επιβάλλει βίαια τις δικές του απόψεις, κοινωνικές, πολιτικές ή θρησκευτικές.

Σε μια ΕΕ με τέτοιες αρχές, η Ελλάδα δεν μπορεί παρά να έχει κυρίαρχο πνευματικό ρόλο. Προς αποφυγήν παρεξηγήσεων, διακονούμε, μια πολιτισμική επιστροφή στη βάση που οδηγεί σε μια Κοινωνικά Δίκαιη Ευρώπη με ισότιμα μέλη και δεν αποζητούμε καμία κυριαρχία της χώρας μας. Όμως, το αρχαιοελληνικό πνεύμα, ο στηριχθείς επ' αυτού διαφωτισμός, η χριστιανική ηθική

και το ναπολεόντειο δίκαιο βασισμένο σε αρχές του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, συναντώνται στη χώρα μας. Μια χώρα που ακόμα και μετά την αναγέννηση από τις στάχτες έδωσε στον πολιτισμό μεγάλες φυσιογνωμίες στα πρόσωπα του Καβάφη, του Καζαντζάκη, του Ελύτη ή του Σεφέρη και επιστημονικούς κολοσσούς όπως ο Καραθεοδωρή, ο Παπανικολάου και οι πλέον σύγχρονοι Νανόπουλος και Νεγρεπόντε. Εν κατακλείδι, οι σταθερές κοινές αρχές και οι υπερεθνικές υπερβάσεις δε θα οδηγήσουν σε αφελληνισμό της χώρας μας, αλλά σε μια αξιακά ελληνοποιημένη Ευρώπη.

Τέλος, αυτή η ΕΕ, που θα έχει υιοθετήσει ως φιλοσοφία τον ευρωπαϊκό φονταμενταλισμό», δεν έρχεται σε αντίθεση με το Ισλάμ, ούτε καν με το Πολιτικό Ισλάμ, όταν αυτό είναι σύγχρονο και επιδεικνύει ρεαλισμό όπως το γειτονικό στη Ευρώπη Πολιτικό Ισλάμ της Τυνησίας και του Μαρόκου. Αντίθετα, αρχές όπως η κοινωνική δικαιοσύνη, η φιλανθρωπία και η ελευθερία της βούλησης, είναι αρχές τις οποίες προσυπογράφει το μοντέρνο και απαλλαγμένο από φανατισμούς Πολιτικό Ισλάμ.

16. Συμπεράσματα για την «αντιμετώπιση» των ημετέρων μουσουλμάνων - πρόταση βέλτιστης προσέγγισης

Παρότι είναι σαφής η τελική επιλογή του κατευνασμού έναντι της καταδίωξης, αξίζει να προτείνουμε συγκεκριμένες δράσεις για την αντιμετώπιση δυο ιδιαίτερα διακριτών ομάδων, της Ελληνικής μειονότητας της Θράκης και των προσφύγων/ μεταναστών.

α. Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης

Ξεκινώντας από τις παρατηρήσεις της εμπειρικής μελέτης, είναι φανερό ότι υπάρχει δυσπιστία και ανησυχία σχετικά με την ελληνική μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης. Επίσης είναι αδιαμφισβήτητο ότι έχουν γίνει σημαντικά βήματα προόδου, όμως η παρούσα κατάσταση όπως φάνηκε στις πρόσφατες ευρωεκλογές δείχνει μια ομογενοποίηση της μειονότητας σε επίπεδο «εκτουρκισμού». Είναι σαφές ότι δεν υφίσταται κατά διάνοια – λόγω της διεθνούς συγκυρίας αλλά και λόγω της τουρκικής ισχύος και επεκτατικής πολιτικής – η επιλογή της καταδίωξης του Ισλάμ και ιδιαίτερα του Πολιτικού Ισλάμ. Δεν είναι μεν επιθυμητή η δημιουργία ισλαμικού κόμματος επί του παρόντος, αλλά δεν θα έπρεπε και να διωχθεί σε περίπτωση δημιουργίας. Συνεπώς δεν τίθεται ουσιαστικά θέμα κατευνασμού ή καταδίωξης. Τίθεται θέμα ενσωμάτωσης.

Αποτελεί μοναδική επιλογή της Αθήνας η ανάδειξη της διαφορετικότητας των ομάδων που αποτελούν την μειονότητα, μιας διαφορετικότητας τόσο πολιτισμικής, όσο και θρησκευτικής. Αυτή η επιλογή δεν ακολουθεί την μακιαβελική αρχή «διαίρει και βασίλευε», αλλά αποτελεί επιταγή της Συνθήκης της Λωζάννης για σεβασμό όλων των μελών της μειονότητας.⁸⁰⁵ Θα πρέπει να αναδειχθεί η διαφορετική κουλτούρα, ήθη, έθιμα, γλώσσα και οι λεπτές θρησκευτικές διαφορές μεταξύ Πομάκων, Ρομά και «Τουρκογενών». Θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού με βάση της εθνοφυλετικές διαφορές της μειονότητας, αλλά οι συνθήκες δεν είναι αυτή τη στιγμή ώριμες και μάλλον θα καταλήγαμε στην δημιουργία μιας τουρκικής

---

⁸⁰⁵ Για την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, βλ. Σιούσιουρας, Πέτρος. (2015). *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο* (Αθήνα: Σιδέρης), 328 – 340.

μειονότητας που θα προσαρτούσε/ απορροφούσε τα υπόλοιπα μέρη.

Θα πρέπει να δημιουργηθούν κίνητρα για την ανάδειξη των προαναφερθεισών διαφορών των ομάδων και ιδιαίτερα για τις θρησκευτικές τους αντιπαλότητες, μέσα στην ίδια την μουσουλμανική θρησκεία. Το ανεκτικό Ισλάμ των Αλεβιτών και τα μπεκτασικά τάγματα που επιβιώνουν με δυσκολία στις μέρες μας αποτελούν κυρίως Πομακική έκφραση του Ισλάμ, αφού οι περισσότεροι «τουρκογενείς» είναι απόλυτα Σουνίτες και μάλιστα στην Τουρκία έχει στο παρελθόν διωχθεί ακόμα και από τους ισλαμιστές, τόσο ο Αλεβιτισμός όσο και οι Μουσουλμανικές Αδελφότητες. Συνεπώς όταν εορτάζεται μια σιίτική γιορτή, θα πρέπει το ελληνικό κράτος να είναι παρόν. Θα πρέπει να βοηθά στην αναστήλωση των τεκέδων και στην ανάδειξή τους, την πολιτισμική, θρησκευτική και τουριστική. Προφανώς θα πρέπει να ακολουθηθεί, συνεχιστεί και ενταθεί η προσπάθεια για ενσωμάτωση αντί του κοινωνικού αποκλεισμού των μειονοτικών ομάδων από τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα, ότι υφίσταται μια σημαντική και συμπαγής ομάδα Πομάκων, η οποία αντιτίθεται σθεναρά στον «εκτουρκισμό» της και υπάρχουν προτάσεις στον τομέα της εκπαίδευσης, τις οποίες το Ελληνικό Κράτος οφείλει να υιοθετήσει άμεσα και έμπρακτα, όπως φαίνεται από την Επιστολή – Υπόμνημα του Πολιτιστικού Συλλόγου Πομάκων Ξάνθης για την εκπαίδευση των Πομάκων του 2010, η οποία παρατίθεται στο Παράρτημα «ΣΤ». Σε αυτό τον τομέα η Ελληνική Κυβέρνηση θα έπρεπε ανεξαρτήτως κόστους να δημιουργήσει δομές σε όλα τα Πομακοχώρια. Ελληνικά δημοτικά, γυμνάσια και λύκεια στην περιοχή όπου θα διδάσκεται η ελληνική και η πομακική γλώσσα (και καθόλου η τουρκική) αποτελούν την ουσιαστικότερη μακροπρόθεσμη λύση του προβλήματος. Αν αυτό δεν είναι εφικτό, δωρεάν και εύκολη πρόσβαση σε αντίστοιχα σχολεία σε μεγάλα χωριά ή κωμοπόλεις.

Κατόπιν ώριμης μελέτης, αλλά και της δραματικής αλλαγής στάσης της Τουρκίας την τελευταία δεκαετία σε σχέση με την αντιμετώπιση του Ισλάμ, θεωρείται παρακινδυνευμένο και απορρίπτεται ως πρόταση το μοντέλο της δημιουργίας Ισλαμικού Κόμματος, ώστε να τονιστεί η θρησκευτική ταυτότητα και να απαγκιστρωθεί έτσι η μειονότητα από τον εναγκαλισμό της Άγκυρας.

Καθίσταται σχεδόν βέβαιο ότι με τις παρούσες συνθήκες κάτι τέτοιο θα λειτουργούσε υπέρ της γείτονος χώρας και σε τελική ανάλυση δεν θα αναδείκνυε τα προβλήματα της μειονότητας ούτε θα τα επέλυε. Εκτιμάται από την ανάλυση ότι η μειονότητα θα αντιμετώπιζε θετικά κάποια τέτοια εξέλιξη, η οποία όμως θα γινόταν έρμαιο στις ορέξεις της Τουρκίας.

Η εθνική προσέγγιση θα πρέπει να είναι ολιστική, συμφωνημένη σε επίπεδο Αρχηγών Κομμάτων από όλα τα Κοινοβουλευτικά Κόμματα. Θα πρέπει να είναι πολυδιάστατη με άξονες την εκπαίδευση και τη θρησκεία (διαφορετικότητα μέσα στο Ισλάμ) και σταθερή με μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Για να δώσουμε ένα παράδειγμα και δεδομένης της σημασίας του Κορανίου, την οποία έχουμε αναλύσει, είναι σαφές ότι το Κοράνι πρέπει να διδάσκεται ή στα αραβικά (κανείς δεν μπορεί να φέρει αντίρρηση) ή στην μητρική γλώσσα του καθενός. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει μετάφραση του Κορανίου στα Πομακικά (ο συγγραφέας του παρόντος δεν μπόρεσε να βρει κάποια) θα πρέπει να δημιουργηθεί με δαπάνη του ελληνικού κράτους. Μέχρι τότε θα πρέπει κάποιος μαθητής να έχει το δικαίωμα να μάθει το Κοράνι στα ελληνικά και όχι υποχρεωτικά στα τουρκικά. Φυσικά θα έπρεπε και οποιαδήποτε μαθήματα συνδέονται με το Ισλάμ να διδάσκονται (με αντίστοιχα μεταφρασμένα βιβλία) στα πομακικά ή ελληνικά ώστε να αποκοπεί ο τεχνητός ομφάλιος λώρος της τουρκικής γλώσσας με το Ισλάμ.

Μια ακόμα απόδειξη αποτυχημένης πολιτικής στη Θράκη είναι η συνεχής αλλαγή των δημογραφικών ισορροπιών στην περιοχή υπέρ της μειονότητας. Οι λύσεις, πέραν των βραχυπρόθεσμων τεχνικών λύσεων όπως της δημιουργίας του συστήματος των υπερνομαρχιών, είναι να δοθούν κίνητρα στους Έλληνες κατοίκους της Θράκης και να παραμείνουν στην περιοχή τους και να έχουν επιπλέον κίνητρα των υπολοίπων Ελλήνων για τεκνοποίηση (π.χ. συνδυασμός επιδόματος πολυτέκνων/ παραμεθορίου). Παράλληλα, και δεδομένης της υπεργεννητικότητας στην μειονότητα, η ουσιαστικότερη λύση είναι η παροχή κινήτρων πρωτίστως στους Πομάκους και δευτερευόντως στους Ρομά να αισθανθούν Έλληνες και όχι Τούρκοι ή Βούλγαροι (υπενθυμίζοντας ότι οι «Τουρκογενείς» αποτελούν περίπου το 50% της μειονότητας). Και στις δυο

περιπτώσεις θα μπορούσαν να λάβουν χώρα προγράμματα όπως αυτά για τα ακριτικά νησιά του Αιγαίου (όπως η παροχή δωρεάν εξετάσεων υγείας σε απομονωμένα χωριά από στρατιωτικούς ιατρούς).

Θα πρέπει να διωχθούν οι προβοκάτορες – πράκτορες της Άγκυρας που εκφοβίζουν τα μέλη της μειονότητας. Ιδιαίτερα όταν υπάρχουν περιπτώσεις ωμής παραβίασης του νόμου, το Ελληνικό Κράτος δεν θα πρέπει να δείχνει επιείκεια και μάλιστα όταν από την Τουρκία υπάρχουν παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή προκλήσεις όπως η σύλληψη και φυλάκιση Ελλήνων στρατιωτικών. Μια απάντηση στη λογική *tit for tat* με φυλάκιση πρακτόρων στην Άγκυρα στη Δυτική Θράκη μας δίδει πολλαπλό πλεονέκτημα: Πρώτον, δεν ενεργούμε «εις βάρος» Τούρκων πολιτών, αλλά Ελλήνων. Δεύτερον, ενεργούμε σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο, σεβόμενοι το διεθνές δίκαιο και χωρίς καμία στρατιωτική παρέμβαση που μπορεί να θεωρηθεί προκλητική. Τρίτον, μετατρέπουμε το συγκριτικό μειονέκτημα της επιρροής της Άγκυρας στην Δυτική Θράκη σε πλεονέκτημα.

Ιδιαίτερα στο θέμα της αντιμετώπισης του επηρεασμένου, ίσως και ελεγχόμενου σε μεγάλο βαθμό, από την Άγκυρα Κόμματος Ισότητας Ελευθερίας και Φιλίας, θα ήταν καλό να αναζητηθούν συμμαχίες με έτερες χώρες που αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα της τουρκικής διείσδυσης μέσα από «μειονοτικά κόμματα», όπως η Βουλγαρία και η Ρουμανία.⁸⁰⁶ Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει αν γίνει και μια εκστρατεία ενημέρωσης της Διεθνούς Κοινής Γνώμης σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της Ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας, τις διώξεις της Ελληνικής μειονότητας σε έτερες χώρες (Τουρκία – Αλβανία) και φυσικά να προβάλλονται όλες οι δράσεις που δείχνουν ότι οι μουσουλμάνοι της Θράκης δεν είναι Τούρκοι. Είναι σαφές ότι η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να βρεθεί σε διπλωματική επίθεση, αντί της συνεχούς διπλωματικής άμυνας σε σχέση με το θέμα της μειονότητας.

Θα πρέπει να στηριχθούν και να προβληθούν οι προσπάθειες των Πομάκων που πολεμούν την τουρκική διείσδυση. Θα μπορούσαν να προωθηθούν και πολιτικά και να προβάλλονται, με την ίδια λογική που πρέπει να

---

⁸⁰⁶ Αναφορά στο Βουλγαρικό Κόμμα Δικαιωμάτων και Ελευθεριών και στο Ρουμανικό Κόμμα της Δημοκρατικής Τουρκικής Ένωσης Ρουμανίας.

προβάλλονται και όλες οι πολιτισμικές εκδηλώσεις που δεικνύουν στην Ελλάδα και το εξωτερικό την διαφορετικότητα των Πομάκων και των Ρομά από τους «Τουρκογενείς».

Τέλος, θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί με την εφαρμογή των προβλέψεων της «σαρία» στη Θράκη και λόγω των προβλέψεων της Συνθήκης της Λωζάννης και λόγω του υψηλού θρησκευτικού αισθήματος της μειονότητας. Φωνές για κατάργηση της σαρία ή για «κλείσιμο» του Τουρκικού Προξενείου στην Κομοτηνή θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικές και σε πρώτη φάση θα ήταν καλό να αποφευχθούν. Αποτελούν σημαντικά διαπραγματευτικά εργαλεία αν χρησιμοποιηθούν μελλοντικά με τον σωστό τρόπο.

β. Πρόσφυγες/ μετανάστες

Η Ελλάδα δεν είχε ποτέ πρόβλημα στην απορρόφηση/ ενσωμάτωση μεταναστών και προσφύγων, διότι είχε πάντοτε ελάχιστα ποσοστά ρατσισμού σε σχέση με άλλες χώρες. Άλλωστε όπως εξηγήσαμε ήδη η Ελλάδα ανοικοδομήθηκε από τους Έλληνες μετανάστες και πρόσφυγες. Μουσουλμάνοι Άραβες μετανάστες από την Συρία και την Αίγυπτο, μαύροι από την Υποσαχάρια Αφρική και πλήθος μεταναστών από την Ανατολική Ευρώπη ενσωματώθηκαν πλήρως και η δεύτερη γενιά των μεταναστών ήταν ουσιαστικά ελληνοπαιδες. Το πρόβλημα ξεκίνησε με την μαζική είσοδο Αλβανών, τους οποίους κάποιοι κύκλοι (μέχρι ένα βαθμό όχι άδικα) συνέδεσαν με το οργανωμένο έγκλημα και κυρίως με την μαζική είσοδο μεταναστών και προσφύγων την τελευταία δεκαετία (ζενίθ το 2015).

Συνεπώς και σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει η επιλογή μας να είναι ενσωμάτωσης και κατευνασμού και όχι καταδίωξης. Όπως εξηγήσαμε σε πρώτη φάση δεν θα ήταν επιθυμητή η δημιουργία ενός ισλαμικού κόμματος και μάλλον παρά τις ανησυχίες των πολιτών (που διαφάνηκαν στο ερωτηματολόγιο) δεν φαίνεται να υφίσταται τέτοιο ενδεχόμενο στο εγγύς μέλλον. Είναι σαφές ότι η ενσωμάτωση περνάει μέσα από υποχρεώσεις των μεταναστών/ προσφύγων αλλά και αυτονότητα ανθρώπινα δικαιώματα που αυτοί έχουν. Αποτελεί πρόταση κομβικής σημασίας, η άμεση δημιουργία ισλαμικού τεμένους τουλάχιστον στην Αθήνα και γιατί όχι στην Θεσσαλονίκη. Με την ίδια λογική που υφίστανται

συναγωγές θα πρέπει και οι πολυάριθμοι πλέον μουσουλμάνοι που διαβιούν στην πρωτεύουσα της χώρας να έχουν έναν τόπο λατρείας. Η δημιουργία πρέπει να γίνει με δωρεές της μουσουλμανικής κοινότητας της χώρας και με ενίσχυση του Ελληνικού Κράτους και φυσικά οι ιμάμηδες θα πρέπει να είναι «ελεγχόμενοι» και για να μην κηρύττεται ένα εξτρεμιστικό, φανατικό (πιθανόν γουαχαμπικό) Ισλάμ και για να μην γίνεται φιλοτουρκική προπαγάνδα. Η Αίγυπτος με παράδοση του πανεπιστημίου του Αλ Αζάρ και η Συρία με παράδοση στην ανεκτικότητα αποτελούν χώρες υποψήφιες για να μας βοηθήσουν στην δημιουργία και τον έλεγχο του εγχειρήματος. Αυτονόητο είναι ότι η εμπλοκή της Τουρκίας ή οποιασδήποτε χώρας του Κόλπου ακόμα και με δωρεάν δημιουργία τεμένους θα πρέπει να αποφευχθεί πάση θυσία.

Η ενσωμάτωση περνάει μέσα και από τις κοινωνικές αντιδράσεις και τους αυτοματισμούς. Σε μια χώρα που διέρχεται κρίση είναι εύκολο να υιοθετηθεί και από άλλους πέραν των ακροδεξιών κύκλων της χώρας η ρητορική του «πας μη Έλλην βάρβαρος», αλλά και μια παραλλαγή του «Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών», τα οποία δημιουργούν αποκλεισμούς. Ασφαλώς και δεν θα πρέπει να ισοπεδωθεί η κυρίαρχη ελληνική ταυτότητα που συνεπάγεται και βασίζεται στην Ορθοδοξία, όμως ο σεβασμός και ισονομία του διαφορετικού είναι και λογική και συμφέρουσα για τη χώρα μας επιλογή. Οι ιστορικές μας παρακαταθήκες έχουν ταυτίσει το Ισλάμ με τον εχθρό, ήτοι την Τουρκία. Όμως η Τουρκία αποτελεί ένα πάρα πολύ μικρό πληθυσμιακό τμήμα αυτής της τεράστιας σε εξάπλωση θρησκείας και η εχθρότητα με την οποία την αντιμετωπίζουμε (όπως και όλους τους Μουσουλμάνους) μπορεί να λειτουργήσει εις βάρος της Ελλάδας. Όπως είδαμε και πριν αυτή η ταύτιση εχθρού (Τουρκίας) με το Ισλάμ, οδήγησε την ελληνική μουσουλμανική μειονότητα στην αγκαλιά της Άγκυρας. Με ευθύνη της Εκκλησίας της Ελλάδας και μέριμνα της Κυβέρνησης θα πρέπει να γίνει μια εκστρατεία ενημέρωσης για να αντιληφθεί η πλειονότητα του Ελληνισμού τις διαφορές μεταξύ της Τουρκίας και του Ισλάμ, τις διαφορετικές εκφάνσεις του Ισλάμ, ακόμα και το πόσο κοντά θεολογικά είναι το Ισλάμ στον Χριστιανισμό (σίγουρα παραπάνω από ότι είναι ο Ιουδαϊσμός στον Χριστιανισμό, όπως αναλύσαμε στο 1^ο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής).

Πέραν του τεμένου και της ενημέρωσης, αξίζει να σημειωθεί ότι οι μουσουλμάνοι μετανάστες και οι πρόσφυγες προέρχονται από διαφορετικές χώρες, αλλά ακόμα και αν προέρχονταν από την ίδια χώρα θα είχαν – και έχουν – διαφορετική θρησκευτική ταυτότητα. Αλεβίτες, Δρούζοι, Αλαουίτες, Σιΐτες, Αχμεντίγιας, Σουνίτες που ακολουθούν διαφορετικές σχολές σκέψης δεν μπορεί να αντιμετωπίζονται ούτε εχθρικά ούτε σαν κάτι το μονολιθικό. Η απομόνωση των εξτρεμιστικών στοιχείων επιτυγχάνεται ευκολότερα όταν ενσωματώνονται τα μετριοπαθή στοιχεία και γι' αυτό θα πρέπει να είναι προσεκτικές οι αντιδράσεις μας σε συγκεκριμένες πρακτικές. Ένα παράδειγμα είναι η απόδοση της Σημαίας στον πρώτο μαθητή κάποιας τάξης, ανεξαρτήτως θρησκεύματος – σε περίπτωση που νιώθει Έλληνας. Άλλωστε υπάρχουν ελληνόπουλα που έχουν αρνηθεί να κρατήσουν την ελληνική Σημαία για λόγους ιδεολογίας. Κάποιες μαθήτριες που παρέλασαν φορώντας μαντήλα έγιναν πρώτο θέμα στις ελληνικές ειδήσεις, ενώ υφίσταται ανεξιθρησκία. Μόνο αν η εμφάνιση δημιουργεί προβλήματα (και υπήρχαν πολύ προκλητικότερες αισθητικά εμφανίσεις) - για παράδειγμα εάν μια μουσουλμάνα θελήσει να παρελάσει με μπούρκα, αυτό θα πρέπει να απαγορευθεί. Το πρόβλημα δεν είναι αν κάποιος μουσουλμάνος κρατήσει ή όχι την Σημαία σε μια παρέλαση, αλλά η αίσθηση που δημιουργείται για απομόνωση και διαφορετικότητα στους πρόσφυγες και τους μετανάστες και λειτουργεί αρνητικά, τόσο για αυτούς όσο και για την συνολική εικόνα της χώρας.

Ιδιαίτερα για τους μετανάστες και πρόσφυγες του τελευταίου κύματος μεταναστών (τελευταία πενταετία) που έχουν εγκλωβιστεί σε δομές, θα πρέπει να βλέπουν έμπρακτα ότι η Ελληνική Κυβέρνηση και η ελληνική κοινωνία επιθυμούν να τους ενσωματώσουν. Σε άλλη περίπτωση ελλοχεύει ο κίνδυνος να γίνουν εχθροί της χώρας μας και της κοινωνίας, ανεξάρτητα από το εάν είναι φανατικοί μουσουλμάνοι ή από τις σχέσεις που έχουν με την Τουρκία.

17. Τελικά συμπεράσματα – Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Στον επίλογο της διατριβής οφείλουμε να συγκεντρώσουμε τα τελικά μας συμπεράσματα, αλλά και να προτείνουμε τρόπους για συνέχιση της έρευνας μας.

α. Πολιτικό Ισλάμ και αντιμετώπιση στην Ελλάδα

Τα τελικά μας συμπεράσματα αφορούν καθαρά το Πολιτικό Ισλάμ και την χώρα μας και θα προσπαθήσουμε να συνοψίσουμε βλέποντας αν απαντήθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα που ετέθησαν στην αρχή ως σκοπός αυτού του πονήματος.

Αναδείξαμε τις αρχές του Ισλάμ, τις παρανοήσεις σχετικά με αυτή την θρησκεία, τις ομοιότητες και τις διαφορές με τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό και επικεντρωθήκαμε στην έννοια της τζιχάντ, εξηγώντας τις διαφορές μεταξύ «μεγάλης» και «μικρής» τζιχάντ, ακριβώς διότι αποτελεί μια έννοια που έχει χρησιμοποιηθεί με λανθασμένο τρόπο και από Μουσουλμάνους και από Ισλαμοφοβικούς. Είδαμε την αναγέννηση του Ισλάμ και τις διαφορετικές σχολές σκέψης και εξηγήσαμε γιατί μας αφορά, δεδομένου ότι η γεωγραφική εγγύτητα, οι εχθροί μας και οι στρατηγικές μας συμμαχίες έχουν σχηματιστεί εν πολλοίς και λόγω του Πολιτικού Ισλάμ. Για να μην μιλούμε γενικόλογα, η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ με την «Αραβική Άνοιξη», αλλά και το ιδιότυπο Πολιτικό Ισλάμ του Προέδρου της Τουρκίας, έχει οδηγήσει τις μουσουλμανικές χώρες Αίγυπτο και Ιορδανία αλλά και το Εβραϊκό Ισραήλ σε συνεργασία/ συμμαχία με την χώρα μας. Η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ και ιδιαίτερα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας δημιούργησαν τη ρήξη στο σουνιτικό κόσμο και έφεραν αντιμετώπη την Τουρκία με τη Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Αποτέλεσμα της ανόδου του Πολιτικού Ισλάμ ήταν και ο Συριακός εμφύλιος (με διασταλτική έννοια), ο οποίος δημιούργησε στην ΕΕ και κυρίως στη χώρα μας το τεράστιο πρόβλημα των ακατάσχετων (τουλάχιστον κατά το 2015) μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών.

Κατόπιν εξηγήσαμε πότε αντιδράσεις, πόλεμοι, αντιστάσεις, ακόμα και η ίδια η τρομοκρατία, είναι πράγματι σχετιζόμενη με το Πολιτικό Ισλάμ ή το χρησιμοποιεί για συσπείρωση την στιγμή που αφορά κατά βάση σε εθνικές

διεκδικήσεις. Σημαντική για την ανάλυσή μας ήταν η εξέταση του πως βρέθηκε το Πολιτικό Ισλάμ στην εξουσία σε χώρες όπως το Αφγανιστάν, το Ιράν και το Σουδάν και ποια ήταν η συμπεριφορά του σε κάθε περίπτωση. Στη συνέχεια αναλύσαμε το φαινόμενο της «ισλαμικής τρομοκρατίας» για να δούμε κατά πόσο αυτή πραγματικά αποτελεί έκφραση του Πολιτικού Ισλάμ. Διαπιστώσαμε επίσης ότι κατά την «Αραβική Άνοιξη» και ειδικά μέχρι την ανατροπή στην Αίγυπτο του εκλεγμένου Προέδρου Μόρσι, είχε κατασταλεί, σχεδόν θα ισχυριζόμασταν ότι είχε εξαφανιστεί, η εν λόγω τρομοκρατία. Ακόμα περισσότερο ενδιαφέρον είχε για τη μελέτη μας η επιλογή της αντιμετώπισης του φαινομένου του Πολιτικού Ισλάμ. Είδαμε που οδήγησε ο κατευνασμός του και που η καταδίωξή του ώστε να χρησιμοποιηθεί εργαλειακά για να επιλέξουμε το τι πρέπει να κάνουμε με το Ισλάμ και το Πολιτικό Ισλάμ στην χώρα μας. Ιδιαίτερα μας απασχόλησε η πορεία του Ισλάμ στην Τουρκία για ευνόητους λόγους.

Από την έρευνά μας καταλήγουμε στα ακόλουθα:

Υπάρχει ημιμάθεια (χειρότερη της αμάθειας) για το Ισλάμ και το Πολιτικό Ισλάμ, που παράλληλα με τις προσφυγικές ροές, με το ρόλο (ακούσιο) της εκκλησίας και τις ιστορικές αναφορές οδηγεί σε ισλαμοφοβία, μια ισλαμοφοβία που έχει επιδεινωθεί λόγω της «ισλαμικής τρομοκρατίας», παρότι η τελευταία ούτε έχει κτυπήσει την χώρα μας, ούτε έχει χρησιμοποιήσει ως όχημα (με εξαίρεση έναν τρομοκράτη) τις μεταναστευτικές ροές. Η άνοδος της άκρας δεξιάς και του ευρωσκεπτικισμού σε όλη την ΕΕ και ιδιαίτερα στη χώρα μας, αποτελεί πρόβλημα διότι ακριβώς εκμεταλλεύεται τα στερεότυπα και την ισλαμοφοβία.

Επιπρόσθετα, οι Έλληνες όπως φάνηκε στις απαντήσεις των ερωτηματολογίων, παρά την ισλαμοφοβία, αντιλαμβάνονται τις λάθος πολιτικές που έχουν φέρει τους Πομάκους και τους Ρομά στην Θράκη κοντά στους «τουρκογενείς» και τους «τουρκογενείς» στην αγκαλιά της Άγκυρας. Όλοι συμφωνούν στο ότι πρέπει να δοθούν κίνητρα για ένταξη στην μειονότητα, όπως και στους μεταναστες και πρόσφυγες, των οποίων την διαφορά από τη μειονότητα αντιλαμβάνεται απόλυτα ο μέσος Έλληνας. Όμως στα κίνητρα δεν συμπεριλαμβάνεται η ενθάρρυνση του Πολιτικού Ισλάμ. Επίσης και παράδοξα, μεγάλο μέρος τίθεται υπέρ της έγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην Αθήνα,

παρά την περιρρέουσα ισλαμοφοβία.

Επιπρόσθετα, ο μέσος Έλληνας θεωρεί δεδομένο ότι στο μέλλον θα τον απασχολήσει η ίδρυση ενός ισλαμικού κόμματος και είναι κάθετα αντίθετος σε αυτό. Στην μελέτη μας αρχικά η ιδέα της δημιουργίας ισλαμικού κόμματος ώστε να αποκτήσει πολιτικό όχημα η μειονότητα και οι μετανάστες και να ξεφύγει από το ΚΙΕΦ φάνηκε αρκετά ελκυστική, αφού οι «τουρκογενείς» μουσουλμάνοι αποτελούν συνολικά μειοψηφία στην χώρα μας. Όμως στην συνέχεια, αποδείχθηκε ότι κάτι τέτοιο θα ήταν λάθος, αφού ούτε την κατεύθυνση του κόμματος μπορεί να ελέγξει η χώρα, ούτε φυσικά τον πιθανό φιλοτουρκικό του χαρακτήρα, λόγω της ισλαμοποίησης της μέχρι πρότινος κοσμικής Τουρκίας. Θα μπορούσε να αποτελεί εξαιρετη ιδέα πριν 50 χρόνια ή να ξαναποτελεί καλή ιδέα σε 50 χρόνια, όμως αυτή την στιγμή με την «ισλαμοποίηση» της Άγκυρας, φαίνεται ότι θα ήταν μια απόλυτα λανθασμένη κίνηση. Συγκεκριμένα, η θεωρητική μελέτη του αντικειμένου έδειξε ότι υπάρχουν εκφάνσεις και ερμηνείες του Ισλάμ οι οποίες είναι επικίνδυνες και παρότι δεν φαίνεται να έχει μέχρι στιγμής διεισδύσει ο γουαχαμισμός στη χώρα μας δεν μπορούμε να αποκλείσουμε τέτοιο ενδεχόμενο. Επίσης η μελέτη της Τουρκίας καταδεικνύει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι χρησιμοποιεί εργαλειακά την θρησκεία και θα μπορούσε δυνητικά να χρησιμοποιήσει ένα ισλαμικό κόμμα, μετατρέποντάς το στην πράξη σε «τουρκικό». Ένα ισλαμικό κόμμα συνεπώς θα είναι ή φιλοτουρκικό αν είναι μετριοπαθές ή γουαχαμπικό – και οι δυο περιπτώσεις εγκυμονούν τεράστιους κινδύνους.

Σε περίπτωση ίδρυσης τέτοιου κόμματος, θα πρέπει να επιλεγεί ο κατευνασμός αντί της καταδίωξης, ανεξάρτητα αν μεγάλη μερίδα του κόσμου θα προτιμούσε την δεύτερη επιλογή. Η περιπτωσιολογική μελέτη απέδειξε ότι οι ισλαμιστές είναι αρκετά πραγματιστές όταν έρχονται σε επαφή με την εξουσία, τουλάχιστον όταν δεν την ασκούν απόλυτα (κάτι αδύνατο στη χώρα μας για δημογραφικούς λόγους), όπως στην περίπτωση της Τυνησιακής Νάχντα. Επίσης αποδείχθηκε ότι η επιλογή της καταδίωξης μπορεί να επιφέρει συγκρούσεις ανεξέλεγκτης κλιμάκωσης. Για την Ελλάδα συνεπώς προτείνεται συνολικά η καταπολέμηση της ισλαμοφοβίας, η προσπάθεια με τα μέτρα που αναλύθηκαν στα

επιμέρους κεφάλαια για ενσωμάτωση των μεταναστών, προσφύγων και της μειονότητας (με ιδιαίτερη έμφαση στην διαφορετικότητα των Πομάκων και των Ρομά) και για την ΕΕ προτείνεται η επαναφορά στις βασικές αρχές, η υιοθέτηση δηλαδή του μοντέλου του «ευρωπαϊκού φονταμενταλισμού», το οποίο αναλύσαμε προηγουμένως.

Για την εξωτερική πολιτική της χώρας μας προτείνεται η αξιοποίηση της τουρκικής απομόνωσης, που είναι αποτέλεσμα της ανόδου του πολιτικού Ισλάμ και του ρόλου που επιθυμεί να παίζει ο Τούρκος Πρόεδρος. Αυτό γίνεται με ενδυνάμωση της συμμαχίας με Ισραήλ, Αίγυπτο και Ιορδανία και προσέγγιση της Σαουδικής Αραβίας και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Η διατήρηση συγκεκριμένων αρχών, όπως έχει φανεί στην διαχρονική θέση της χώρας μας για το Παλαιστινιακό, έχει επίσης ιδιαίτερη σημασία και αποτιμάται θετικά. Η διδακτορική διατριβή με θέμα «Γεωπολιτικοί Ανταγωνισμοί στη Μεσόγειο και Αύξηση του Πολιτικού Ισλάμ» είχε σαν σκοπό να διερευνήσει τη σοβαρότητα των επιπτώσεων επί της Ελληνικής πραγματικότητας των προκλήσεων ασφαλείας, που δημιουργεί η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ, παράλληλα με τη ραγδαία αύξηση του μουσουλμανικού πληθυσμού που ζει στη χώρα μας, εξαιτίας της μετανάστευσης και των προσφυγικών ροών. Θεωρούμε ότι αποδείξαμε πως αποτελεί πολύ περισσότερο ευκαιρία παρά απειλή. Η «Αραβική Άνοιξη» και η κατάληξή της ή τουλάχιστον οι μέχρι τούδε εξελίξεις της, δίνουν την ευκαιρία στην Αθήνα να εδραιώσει τις σημαντικές της νεοδημιουργηθείσες συμμαχίες, αλλά και να παίζει πρωτεύοντα ρόλο τόσο στην ΕΕ όσο και στην Ανατολική Μεσόγειο.

β. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Μια ερευνητική προσπάθεια δεν μπορεί να θεωρείται ολοκληρωμένη, αν δεν περνάει την σκυτάλη σε έτερους ερευνητές για περαιτέρω εμβάθυνση, διεύρυνση ή εξέταση των συμπερασμάτων και των προτάσεων υπό διαφορετικό πρίσμα. Θεωρούμε ότι οι επόμενοι μελετητές μπορούν να επικεντρωθούν στα ακόλουθα:

α. Εφαρμογή των νέων τεχνολογιών για αντιμετώπιση των

προβλημάτων που προκύπτουν (ιδιαίτερα λόγω του προσφυγικού/μεταναστευτικού).

β. Έρευνα αποκλειστικά στην Ελληνική Μειονότητα της Θράκης για διερεύνηση του βάθους του «εκτουρκισμού» της και την σχέση των κατοίκων με το Πολιτικό Ισλάμ.

γ. Έρευνα στα ακριτικά νησιά για το αποτέλεσμα της παράτυπης μετανάστευσης και των προσφυγικών ροών στην οικονομική ζωή των κατοίκων και της χώρας, με έμφαση τον τουρισμό και τις θαλάσσιες μεταφορές.

δ. Έρευνα της πιθανής αξιοποίησης των διαμορφούμενων συμμαχιών από τις ελληνικές επιχειρήσεις, με έμφαση τον ναυτιλιακό τομέα.

Κλείνοντας, σύμφωνα με τον Άντον Τσέχοφ, «η γνώση δεν έχει αξία αν δεν έχει εφαρμογή». Θεωρούμε ότι η παρούσα διατριβή εν τέλει μπόρεσε να δημιουργήσει καινούρια γνώση αλλά και να οδηγήσει την θεωρία σε πρακτικές προτάσεις, εντός ενός στρατηγικού πλαισίου αντιμετώπισης του φαινομένου της ανόδου του Πολιτικού Ισλάμ.-

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσσα Βιβλία

- Abbas, Hassan. (2014). *The Taliban Revival: Violence and Extremism on the Pakistan-Afghanistan Frontier* (New Haven: Yale University Press)
- Adams, Charles. (1968). *Islam and Modernism in Egypt* (New York: Russell & Russell)
- Ahmed, Akbar. (2002). *Islam Today: A Short Introduction to the Muslim World* (London: I.B.Tauris)
- Al-Anani, Khalil. (2016). *Inside the Muslim Brotherhood* (Oxford: Oxford University Press)
- Al-Banna, Hasan. (1978). *Five Tracts of Hasan Al-Banna*, (Berkeley: University of California Press)
- Alagha, Joseph. (2011). *Hizbullah's Documents: From the 1985 Open Document to the 2009 Manifesto* (Amsterdam: Pallas Publications)
- Ali, Tariq, Bhatt Hilal, Chatterji Angana, Khatun Habbah, Mishra Pankaj & Roy Arundhati. (2011). *Kashmir: The Case for Freedom* (London: Verso)
- Akbarzadeh, Shahram & Saeed, Abdullah (eds). (2003) *Islam and Political Legitimacy* (London: Routledge)
- Anderson, James N.D. (1976). *Law Reform in the Muslim World* (London: Athlone Press)
- Anonymous (Scheuer, Michael). (2004). *Imperial Hubris* (Washington DC: Brassey's)
- Attar, Farid al-din. (1973). *Muslim Saints and Mystics* (Ames: Omphaloskepsis)
- Ayubi, Nazih N. (1991). *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World* (London: Routledge)
- Azzam, Salem (ed). (1990). *Shaheed-ul-Islam Muhammad Zia-ul-Haq* (London: Indus Thames Publishers)

- Balassa, Bela. (1962). *The Theory of Economic Integration*, (London: George Allen & Unwin)
- Bale, Tim. (2013). *European Politics, A Comparative Introduction* (New York: Palgrave Macmillan)
- Baskan, Birol. (2016). *Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East* (New York: Palgrave/Macmillan)
- Bayoumi, Mustafa (ed). (2010). *Midnight on the Mavi Marmara* (New York: OR Books)
- Benjamin, Daniel & Simon, Steven (2002). *The Age of Sacred Terror* (New York: Random House)
- Bergen, Peter. L. (2001). *Holy War, Inc* (New York: Free Press)
- Berridge, William J. (2017). *Hasan al-Turabi: Islamist Politics and Democracy in Sudan* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Bokhari, Kamran & Senzai, Farid. (2013). *Political Islam in the Age of Democratization* (New York: Palgrave/MacMillan)
- Bokhari, Raana & Seddon, Mohammad. (2009). *Islam, The Complete Illustrated Guide* (London: Hermes House)
- Bonhomme, Brian & Boivin Cathleen (eds). (2010). *Osama bin Laden's Declaration of Jihad against Americans: Full Text and Document Analysis* (Dallas: Schlager Group).
- Bowering, Gerhard (ed). (2015). *Islamic Political Thought: An Introduction* (Princeton: Princeton University Press)
- Bradburn, Norman Sudman, Seymour & Wansink, Brian (2004). *Asking Questions* (San Francisco: John Wiley & Sons)
- Bradsher, Henry S. (1985). *Afghanistan and the Soviet Union* (Durham: Duke University Press)
- Buonanno, Laurie & Nugent, Neill. (2013). *Policies and Policy Processes of the European Union*, (New York: Palgrave/Macmillan)

- Burke, Jason. (2004). *Al Qaeda, The True Story of Radical Islam*, (London: I. B. Tauris)
- Burki, Javed Shahid & Baxter, Craig. (1991). *Pakistan Under the Military: Eleven Years of Zia ul-Haq* (Boulder: Westview Press)
- Byman, Daniel. (2015). *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement* (New York: Oxford University Press)
- Capussela, Andrea Lorenzo. (2015). *State-Building in Kosovo: Democracy, EU Interests and US Influence in the Balkans* (London: IB Tauris)
- Carlton, David & Schaerf, Carlo (eds.). (1975). *International Terrorism and World Security* (London: Croom Helm)
- Cherribi, Sam. (2017). *Fridays of Rage: Al Jazeera, the Arab Spring and Political Islam* (Oxford: Oxford University Press)
- Clarke, Richard A. (2004). *Against All Enemies* (New York: Free Press)
- Cleveland, William L. (1999). *A History of Modern Middle East* (Boulder: Westview Press)
- Combs, Cindy C. (2000). *Terrorism in the Twenty-First Century* (Upper Saddle River: Prentice Hall)
- Corbin, Jane. (2002). *Al-Qaeda* (New York: Thunder's Mouth Press/ Nation Books)
- Cragg, Kenneth. (1969). *The House of Islam*. (New York: Dickenson)
- Crews, Robert D & Tarzi, Amin. (2008) *The Taliban and the Crisis in Afghanistan* (Cambridge, Harvard University Press)
- Dallal, Ahmad. (2017). *The Political Theology of ISIS: Prophets, Messiahs and "the extinction of the Greyzone"* (New York: Tadween Publishing)
- Daly, Martin William. (2010) *Darfur's Sorrow: The Forgotten History of a Humanitarian Disaster* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Davison, Roderic H. (1973). *Reform in The Ottoman Empire 1856-1876*, (New York: Gordian Press)

- Demant, Peter R. (2006). *Islam vs. Islamism: The Dilemma of the Muslim World* (Westport: Praeger)
- Denoeux, Guilain. (1993). *Urban Unrest in the Middle East* (New York: State University of New York Press)
- El-Affendi, Abdelwahab. (1991). *Turabi's Revolution: Islam and Power in Sudan* (London: Grey Seal)
- El Fegier, Moataz. (2016). *Islamic Law and Human Rights: The Muslim Brotherhood in Egypt* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing)
- Eligur, Banu. (2010). *The Mobilization of Political Islam in Turkey* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Emerson, Michael & Youngs, Richard (eds). (2007). *Political Islam and European Foreign Policy: Perspectives from Muslim Democrats of the Mediterranean* (Brussels: Centre for European Policy Studies)
- Enayat, Hamid. (1982). *Modern Islamic Political Thought* (Austin: University of Texas Press)
- Esposito, John. L. (1997). *Political Islam: Revolution, Radicalism or Reform?* (London: Lynne Rienner Publishers)
- _____. (1998). *Islam, The Straight Path* (Oxford: Oxford University Press)
- _____. (1999). *The Islamic Threat: Myth or Reality?* (Oxford: Oxford University Press)
- Esposito, John & Shahin, Emad El-Din. (2013). *The Oxford Handbook of Islam and Politics* (Oxford: Oxford University Press)
- Esposito, John, Sonn Tamara & Voll, John. (2016). *Islam and Democracy after the Arab Spring* (Oxford: Oxford University Press)
- Esposito, John & Voll, John. (2001). *Makers of Contemporary Islam* (Oxford: Oxford University Press)
- Evans, Graham & Newnham Richard. (1998). *The Penguin Dictionary of International Relations*, (London: Penguin Books)

- Farsoun, Samih K & Mashayekhi, Mehrdad (eds). (1992). *Iran: Political Culture in the Islamic Republic* (London: Routledge)
- Farzanegan, Mohammad Reza & Alaedini, Pooya. (2016). *Economic Welfare and Inequality in Iran* (New York: Palgrave/MacMillan)
- Fergusson, James. (2010). *Taliban: The unknown enemy* (Cambridge: Da Capo Press)
- Filiu, Jean-Pierre. (2011). *The Arab Revolution* (London: Hurst & Company)
- _____. (2015). *From Deep State to Islamic State: The Arab Counter-Revolution and its Jihadi Legacy* (Oxford: Oxford University Press)
- Foddy, William. (1993). *Constructing Questions For Interviews and Questionnaires* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Fraihat, Ibrahim. (2016). *Unfinished Revolutions: Yemen, Libya, and Tunisia after the Arab Spring* (New Haven: Yale University Press)
- Frum, David & Perle, Richard. (2003). *An End to Evil: How to Win the War on Terror* (New York: Random House)
- Gerges, Fawaz A. (2016). *Isis: A History* (New Jersey: Princeton University Press)
- _____. (2005). *The Far Enemy: Why Jihad Went Global?* (Cambridge: Cambridge University Press)
- _____. (2011). *The Rise and Fall of Al Qaeda* (New York: Oxford University Press)
- Gerner, Deborah J & Schwedler, Jillian. (2004). *Understanding the Contemporary Middle East* (London: Lynne Rienner Publishers)
- Gittleman Marvin & Schaar Stuart (eds). (1997). *The Middle East and Islamic World Reader* (New York: Grove Press)
- Gleis, Joshua L & Berti, Benedetta. (2012). *Hezbollah and Hamas: A Comparative Study* (Baltimore: Johns Hopkins University Press)
- Goodson, Larry P. (2001). *Afghanistan's Endless War: State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban* (Seattle: University of Washington Press)

- Grigoriadis, Ioannis N. (2018). *Democratic Transition and the rise of Populist Majoritarianism: Constitutional Reform in Greece and Turkey* (New York: Palgrave/MacMillan)
- Guillaume, Alfred. (1990). *Islam* (London: Penguin)
- Guinnane, Timothy W. (2004). "*Financial Vergangenheitsbewältigung*": *The 1953 London Debt Agreement* (New Haven: Economic Growth Center, Yale University).
- Heifetz, Ronald. (1994). *Leadership Without Easy Answers*, (Cambridge: Belknap/Harvard)
- Hale, Sondra. (1996). *Gender Politics in Sudan* (Boulder: Westview Press)
- Hale, William & Ozbudun, Egrun. (2009). *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey* (London: Routledge)
- Hansen, Stig Jarle, Gaas, Mohamed Husein & Bary, Ida. (2017). *The Muslim Brotherhood Movement in the Arab World* (Cambridge: Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs)
- Hardman, Ben. (2009). *Islam and the Métropole: A Case Study of Religion and Rhetoric in Algeria* (New York: Peter Lang)
- Hardy, Mike, Mughal, Fiyaz & Markiewicz, Sarah. (2017). *Muslim Identity in a Turbulent Age* (London: Jessica Kingsley)
- Hardy, Roger. (2010). *The Muslim Revolt: A Journey Through Political Islam* (New York: Columbia University Press)
- Harik, Judith Palmer. (2004). *Hezbollah, The Changing Face of Terrorism*, (London: I.B. Tauris).
- Hasan, Ahmad. (1991). *The Early Development of Islamic Jurisprudence*. (Karachi: Adam Publishers)
- Hassan, Muhammad Haniff. (2014). *The father of Jihad: 'Abd Allāh 'Azzām's jihad ideas and implications to National Security* (Singapore: Imperial College Press)
- Hefner, Robert W & Zaman, Muhammad Qasim (eds). (2007). *Schooling Islam:*

- The Culture and Politics of Modern Muslim Education* (Princeton: Princeton University Press)
- Hellmich, Christina. (2011) *Al Qaeda: from Global Network to Local Franchise* (London: Zed Books)
- Henderson, Harry. (2001). *Global Terrorism: The Complete Reference Guide* (New York: Checkmark Books)
- Hersh, Seymour. (2004). *Chain of Command*, (New York: Harper Collins)
- Hiro, Dilip. (1985). *Iran under the Ayatollahs* (London: Routledge)
- Hoffman, Bruce. (1998) *Inside Terrorism* (New York: Columbia University Press)
- Holloway, Immy. (1997). *Basic concepts for qualitative research*. (Oxford: Blackwell Science)
- Holt, Peter Malcolm. (1972). *A Seventeenth-Century Defender of Islam: Henry Stubb (1632-76) and his Book* (London: Dr. William's Trust)
- Hopwood, Derek. (1972). *The Arabian Peninsula: Society and Politics* (Totowa: Rowman and Littlefield)
- Hourani, Albert. (2002). *Arabic Thought in the Liberal Age 1789 – 1939* (Cambridge: Cambridge University Press)
- _____. (2002). *A History of the Arab Peoples* (Cambridge: Belknap Press/Harvard University Press)
- Howie, Luke & Campbell Perri. (2017). *Crisis and Terror in the Age of Anxiety: 9/11, the Global Financial Crisis and ISIS* (New York: Palgrave/ MacMillan)
- Hroub, Khaled. (2002). *Hamas, Political Thought and Practice* (Washington DC: Institute for Palestine Studies)
- Huntington, Samuel P. (2003). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York: Simon and Schuster)
- Husen, Torsten & Postlethwaite, Neville T.(eds) (1994). *The International Encyclopedia of Education Vol. 7* (Oxford: Pergamon)

- Ibrahim, Abdullahi Ali. (2008). *Manichaeon Delirium: Decolonizing the Judiciary and Islamic Renewal in the Sudan, 1898–1985* (Leiden: Koninklijke Brill NV)
- Isby, David. (1986). *Russia's War in Afghanistan* (London: Osprey)
- Jaffrelot, Christophe (ed). (2002). *Pakistan: Nationalism Without a Nation* (New York: Zed Books)
- James, Lawrence. (1999). *The Illustrated Rise and Fall of the British Empire* (New York: St. Martin's Press)
- Jeffery, Arthur. (1969). *A Reader on Islam: Passages from Standard Writings, Illustrative of the Beliefs and Practices of Muslims*. (Paris: Mouton & Co)
- Joll, James. (1992). *The Origins of the First World War*, (New York: Pearson Education)
- Juergensmeyer, Mark. (2003). *Terror in the Mind of God* (Berkeley: University of California Press)
- Kabesh, Amal Treacher & Arvanitakis, James (eds). (2014). *Revolt and Revolution* (Oxford: Inter-Disciplinary Press)
- Kamrava, Mehran. (2017). *The Great Game in West Asia: Iran, Turkey and the South Caucasus* (Oxford: Oxford University Press)
- Keddie, Nikki R. & Hooglund, Eric. (1986). *The Iranian Revolution & The Islamic Republic* (New York: Syracuse University Press)
- Kepel, Gilles. (1985). *The Prophet and Pharaoh* (London: Al Saqi Books)
- _____. (2002). *Jihad, The Trail of Political Islam* (Cambridge: Belknap/Harvard)
- Kerr, Malcolm H. (1966). *Islamic Reform: The Political and Legal theories of Muhammad Abduh and Rashid Rida* (Los Angeles: University of California Press)
- Khadduri, Majid. (1955). *War and Peace in the Law of Islam* (Baltimore: John Hopkins Press)
- Khalid, Mansour. (2003). *War and Peace in Sudan: A Tale of Two Countries* (London: Paul Kegan)

- Khan, Mohammad Asqhar (ed). (1986). *Islam, Politics and the State* (London: Zed Books)
- Khushan, Imral. (2016). *Pakistan: Fighting Against Terrorism and the Kashmir Dispute* (Islamabad: IQRA University)
- Kinzer, Stephen. (2003). *All the Shah's Men* (New York: John Wiley and Sons)
- Knauerhase, Ramon. (1975). *The Saudi Arabian Economy* (New York: Praeger)
- Kurzman, Charles. (1998). *Liberal Islam: A Sourcebook* (Oxford: Oxford University Press)
- Lahoud, Nelly & Johns, Anthony (eds). (2003). *Islam in World Politics* (London: Routledge)
- Lapidus, Ira M. (2002). *A History of Islamic Societies* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Laqueur, Walter (ed.) (2004). *Voices of Terror* (New York: Reed Press)
- Lefevre, Raphael. (2013). *Ashes of Hama: The Muslim Brotherhood in Syria* (Oxford: Oxford University Press)
- Lewis, Bernard. (2002). *What Went Wrong?* (Oxford: Oxford University Press)
- Mansoor, Moaddel. (2002). *Jordanian Exceptionalism*, (New York: Palgrave)
- Marcovitz, Hal. (2010). *Religious Fundamentalism*, (San Diego: Reference Point Press)
- Meade, James Edward. (1953). *Problems of Economic Union*, (Chicago: University of Chicago Press)
- Melchert, Christopher. (1997). *The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th – 10th Centuries CE* (Leiden: Brill)
- Mersheimer, John L. & Walt, Stephen. M. (2007). *The Israel Lobby and US Foreign Policy* (New York: Farrar, Straus and Giroux)
- Milton-Edwards, Beverley & Hinchcliffe, Peter. (2001). *Conflicts in the Middle East Since 1945* (London: Routledge)

- Mishal, Shaul & Sela, Avraham. (2000). *The Palestinian Hamas: Vision, Violence and Co-existence* (New York: Columbia University Press)
- Momen, Moojan. (1985) *An Introduction to Shi'i Islam: History and Doctrines of Twelver Shiism*. (New Haven: Yale University Press)
- Mundy, Jacob. (2015). *Imaginative Geographies of Algerian Violence* (San Francisco: Stanford University Press)
- Murata, Sachiko & Chittik, William. (2006). *The Vision Of Islam* (St.Paul: Paragon House)
- Murphy, Caryle. (2002). *Passion for Islam* (New York: Scribner)
- Nasr, Sayyed Hossein. (2000). *Ideals and Realities of Islam*. (London: ABC)
- Nasr, Seyyed Vali Reza. (1994). *Vanguard of the Islamic Revolution: The Jamaat-I Islami of Pakistan* (Los Angeles: University of California Press).
- _____. (2001). *Islamic Leviathan* (Oxford: Oxford University Press)
- Newell, Richard S & Newell, Nancy P. (1981). *The Struggle for Afghanistan* (New York: Cornell University Press)
- Norman, Daniel. (1960). *Islam and the West: The making of an image* (Edinburgh: Edinburgh University Press)
- Otto, Jean Michiel (ed). *Sharia Incorporated* (Leiden: Leiden University Press)
- Peters, Rudolph. (1996). *Jihad in Classical and Modern Islam: A Reader*. (Princeton: Marcus Wiener).
- Philips, Abu Ameenah. (2000). *The Evolution of Fiqh* (Riyadh: International Islamic Publishing House)
- Pillar, Paul R. (2001). *Terrorism and US Foreign Policy* (Washington, D.C: Brookings Institution Press)
- Poland, James M. (1988). *Understanding Terrorism* (Englewood Cliffs: Prentice Hall)
- Prabha, Kshitij. (2001). *Terrorism – An Instrument of Foreign Policy* (Colorado

- Springs: International Academic Publishers Ltd)
- Price, Daniel E. (1999). *Islamic Political Culture, Democracy, and Human Rights* (Westport: Praeger)
- Primakov, Yevgeny M. (2004). *A World Challenged* (Washington D.C.: Brookings/Nixon Center)
- Prunier, Gerard. (2008) *Darfur: A 21st Century Genocide* (New York: Cornell University Press)
- Qassem, Naim. (2010), *Hizbullah: The Story from Within* (London: Saqi Books)
- Rabasa, Angel & Larrabee, Stephen. (2008). *The Rise of Political Islam in Turkey* (Santa Monica: Rand Corporation)
- Rahnema, Ali (ed). (1994). *Pioneers of Islamic Rivaval* (London: Zed Books Ltd)
- Ranko, Annette. (2012). *The Muslim Brotherhood and its Quest for Hegemony in Egypt* (Hamburg: Springer)
- Rashid, Ahmed. (2001). *Taliban* (New Haven: Yale)
- Rippin, Andrew. (2001). *Muslims, Their Religious Beliefs and Practices* (London: Routledge)
- Robb, Peter. (2002). *A History of India* (New York: Palgrave)
- Roberts, Robert. (2003). *The social laws of the Quran* (Delhi: Cosmo Publications)
- Robinson, Cabeiri deBergh. (2013). *Body of Victim, Body of Warrior: Refugee Families and the Making of Kashmiri Jihadists* (Berkeley: University of California Press)
- Rubin, Barry (ed). (2010). *The Muslim Brotherhood: The Organization and Policies of a Global Islamist Movement* (New York: Palgrave/ Macmillan)
- Rumi, Jalaluddin. (2013). *The Mathnawi* (Konya: Konya Metropolitan Municipality)
- Saad-Ghorayeb. (2002). *Hizbu'llah: Politics & Religion* (London: Pluto Press)

- Sagiv, David. (1995). *Fundamentalism and Intellectuals in Egypt 1973-1993* (London: Frank Cass)
- Said, Edward W. (1979). *Orientalism* (New York: Vintage)
- _____. (2003). *Conversations With Edward W Said* (London: Pluto Press)
- Saleem, Raja M Ali. (2017). *State, Nationalism and Nationalization: Historical Analysis of Turkey and Pakistan* (New York: Palgrave/MacMillan)
- Salih, Mohamed (ed). (2009). *Interpreting Islamic Political Parties* (New York: Palgrave/MacMillan)
- Santhanam, Kasturiranga Sreedhar, Surapaneni Saxena, Sudhir & Manish, Dongardive. (2003). *Jihadis in Jammu and Kashmir* (New Delhi: Sage publications)
- Sarris, Willem & Gallhofer, Irmtraud. (2014). *Design, Evaluation and Analysis of Questionnaires for Survey Research* (Hoboken: Wiley)
- Sayigh, Yezid. (1997). *Armed Struggle and the Search for State: The Palestinian National Movement 1949-1993* (New York: Oxford University Press)
- Schacht, Joseph. (1964). *An Introduction to Islamic Law* (Oxford: Oxford University Press)
- Schofield, Victoria. (2010). *Kashmir in Conflict* (London: I.B.Tauris)
- Schmid, Alex P. & Jongman, Albert J. (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature* (New Brunswick: Transaction Books)
- Scholte, Jan Aart. (2005). *Globalization: A Critical Introduction* (New York: Palgrave/MacMillan)
- Schweitzer, Glenn E. (2002). *A Faceless Enemy* (Cambridge: Perseus)
- Sells, Michael. (2002). *Approaching the Quran* (Ashland: White Cloud Press)
- Shadid, Anthony. (2001). *Legacy of the Prophet* (Oxford: Westview Press)
- Shahibzadeh, Yadullah. (2016). *Islamism and Post-Islamism in Iran: An*

- Intellectual History* (Oslo: Palgrave/ MacMillan)
- Shirinian George (ed). (2012). *The Asia Minor Catastrophe and the Ottoman Greek Genocide: Essays on Asia Minor, Pontos, and Eastern Thrace, 1912-1923* (Bloomington: Asia Minor and Pontos Hellenic Research Center, Inc)
- Smith, Huston. (1991). *The World's Religions* (San Francisco: Harper Collins).
- Snedden, Christopher. (2015). *Understanding Kashmir and Kashmiris* (London: C Hurst & Co Publishers)
- Soguk, Nevzat. (2010). *Globaliation and Islamism: Beyond Fundamentalism* (Plumouth: Rowman & Littlefield)
- Solomon, Hussein. (2016). *Islamic State and the Coming Global Confrontation* (New York: Palgrave/ MacMillan)
- Southern, Richard W. (1962). *Western Views of Islam in the Middle Ages*, (Cambridge: Harvard University Press)
- Tibi, Bassam. (2014). *Political Islam, World Politics and Europe* (London: Routledge)
- Totten, Samuel & Bartrop, Paul. (2008). *Dictionary of Genocide* (London: Greenwood Press)
- Triningham, Spencer .J. (1971). *The Sufi Orders in Islam* (Oxford: Oxford University Press)
- Tziovas, Dimitris. (2007). *Greek Diaspora and Migration since 1700* (Farnham: Ashgate)
- Vahabzadeh, Peyman (ed). (2017). *Iran's Struggles for Social Justice: Economics, Agency, Justice, Activism* (New York: Palgrave/MacMillan)
- Van Bruinessen, Martin. (1992). *Agha, Shaikh and State: The Social and Political Structures of Kurdistan* (London: Zed Books)
- Viner, Jacob. (1950). *The Customs Union Issue*, (New York: Carnegie Endowment for International Peace)
- Volpi, Frederic. (2003). *Islam and Democracy: The Failure of Dialogue in Algeria*

(London: Pluto Press)

Waldman, Simon & Caliskan, Emre. (2017). *The “New Turkey” and Its Discontents* (Oxford: Oxford University Press)

Warburg, Gabriel & Kupferschmidt, Uri (eds). (1983). *Islam, Nationalism and Radicalism in Egypt and Sudan* (New York: Praeger)

Werenfels, Isabelle. (2007). *Managing Instability in Ageria* (New York: Routledge)

Whittaker, David J. Terrorism. (2002) *Understanding the Global Threat* (New York: Longman)

Wickham, Carrie Rosefsky. (2002). *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt* (New York: Columbia University Press)

_____. (2015). *The Muslim Brotherhood: Evolution of an Islamist Movement* (Princeton: Princeton University Press)

Williams, Dean. (2005). *Real Leadership*, (San Francisco: Berrett-Koehler)

Wuthnow. Robert (ed). (1998). *Encyclopedia of Politics and Religion* (Washington DC: Congressional Quarterly)

Zahid, Mohammed. (2010). *The Muslim Brotherhood and Egypt’s Succession Crisis* (New York: IB Tauris)

Zollner, Barbara. (2009). *The Muslim Brotherhood: Hasan al-Hudaybi and Ideology* (London: Routledge)

Ελληνόγλωσσα Βιβλία

Barnavie, Elie (2007). *Φονικές Θρησκείες*, (Αθήνα: Πόλις)

Chaliand, Gerard. (1978) *Οι Κούρδοι* (Αθήνα: Θετίλη)

Dekmejian, Hrair. (2007). *Επαναστατημένο Ισλάμ* (Αθήνα: Παπαζήσης)

Haeri, Fadhlalla. (1998). *Ισλαμισμός, Βασικές Αρχές* (Αθήνα: Ι.Φλώρος)

Kalin, Ibrahim. (2012). *Ισλάμ και Δύση*. (Αθήνα, Παπαζήσης)

- Kizilyurek, Niyazi. (2006). *Κεμαλισμός: Η Γένεση και η Εξέλιξη της Επίσημης Ιδεολογίας της Σύγχρονης Τουρκίας* (Αθήνα: Μεσόγειος)
- Lewis, Bernard. (2011). *Η Πολιτική Γλώσσα του Ισλάμ* (Αθήνα: Παπαζήσης)
- Said, Edward W. (2002). *Καλύπτοντας το Ισλάμ* (Αθήνα: Νεφέλη)
- Shahidi, Seyyed Jafar. (1995). *Αναλυτική Ιστορία του Ισλάμ* (Αθήνα: Βασιλόπουλος)
- Woolf, Alex, (2004). *Φονταμενταλισμός*, (Αθήνα: Σαββάλας)
- ΑλΜαουντούντι, Αμπούλ-Άλα. (1993). *Οι Αρχές του Ισλάμ* (Αθήνα: Μ.Μ. Αμπντελρασούλ)
- Αμπεντίν, Χαζράτ Ζεϊνέλ. (2006). *Διακήρυξη των Υποχρεώσεων και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (Αθήνα: Σιδέρης)
- Ανσαρί, Χαμίντ. (2009). *Επαναστατική Αφύπνιση: Ιστορικο-πολιτική Έρευνα στη ζωή και δράση του Ιμάμ Χομείνι* (Αθήνα: Μορφωτικό Κέντρο της Πρεσβείας της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν στην Ελλάδα)
- Ασημακοπούλου, Φωτεινή & Λιοναράκη - Χρηστίδου, Σεβαστή. (2002). *Η Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις* (Αθήνα: Λιβάνης)
- Γιαννακόπουλος, Βασίλης. (2016). *Ισλαμικό Κράτος* (Αθήνα: Λύχνος)
- Γιαννουλάτος, Αναστάσιος (Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και Πάσης Αλβανίας). (2016). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκόπηση* (Αθήνα: ΔΟΛ)
- Δαλακούρα, Κατερίνα. (2007). *Ισλάμ, Φιλελευθερισμός και Ανθρώπινα Δικαιώματα* (Αθήνα: Παττάκης)
- Διβάνη, Λένα. (1999). *Ελλάδα και μειονότητες. Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών* (Αθήνα: Καστανιώτης)
- Κερμανί, Τουμπά (εκδ). (2009). *Τελευταίο Μήνυμα: Η πολιτικοθρησκευτική διαθήκη του ιδρυτή της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν* (Αθήνα: Μορφωτικό Κέντρο της Πρεσβείας της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν στην Ελλάδα)
- Κουσκουβέλης, Ηλίας (εκδ). (2012). *Η Αραβική Άνοιξη* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις

Πανεπιστημίου Μακεδονίας)

Λαυρέντζος, Αναστάσιος. (2014). *Η Θράκη στο Μεταίχμιο* (Αθήνα: Πραγματεία)

Μάζης, Ιωάννης Θ. (2013). *Μυστικιστικά Ισλαμικά Τάγματα: ο Μικρασιατικός Χώρος* (Αθήνα: Παπαζήσης)

_____. (2002). *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μέση Ανατολή* (Αθήνα, Παπαζήσης)

Νικολάου-Πατραγιάς, Κυριάκος Θ. (2015). *Το Νομικόν Καθεστώς του «Ιερού» Πολέμου κατά το Ισλάμ* (Αθήνα: Παπαζήσης)

Παναγιωτίδης, Ναθαναήλ. (1995). *Μουσουλμανική Μειονότητα και Εθνική Συνείδηση* (Αλεξανδρούπολη: Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Έβρου)

Παπαγεωργίου, Φώτης & Σαμούρης, Αντώνης. (2012). *Ισλαμισμός και Ισλαμοφοβία Τόμος Α΄* (Αθήνα: Ταξιδευτής)

Παπούλια, Βασιλική. (2010). *Καταγωγή και Υφή του Παιδομαζώματος στο Οθωμανικό Κράτος* (Θεσσαλονίκη: Βάνιας)

Σιούσιουρας, Πέτρος. (2013). *Μεγάλες Δυνάμεις, Γεωπολιτική, Παγκόσμια Κυριαρχία* (Αθήνα: Σιδέρης)

_____. (2015). *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο* (Αθήνα: Σιδέρης)

Σιούσιουρας, Πέτρος & Δαλακλής Δημήτριος. (2014). *Παγκόσμια Γεωγραφία* (Αθήνα: Σιδέρης)

Σιούσιουρας, Πέτρος & Χρυσοχού, Γεώργιος. (2017). *Γεωγραφία της Ενέργειας* (Αθήνα: Σιδέρης)

Σολταρίδης, Συμεών. (1997). *Η ιστορία των Μουφτείων της Δυτικής Θράκης* (Αθήνα: Λιβάνης)

Τρουμπέτα, Σεβαστή. (2001). *Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης: Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων* (Αθήνα: Κριτική & Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων)

Χομεϊνί, Ιμάμης. (2010). *Η θέση της Γυναίκας στη Σκέψη του Ιμάμ Χομεϊνί*

(Αθήνα: Σιδέρης)

Ξενογλώσσα Άρθρα

Ahmadi, Hossein Mofid. (2015). “Turkey’s Foreign Policy After Arab Spring: An Identity-based Approach Analysis”, *Iran Review*, 28 Φεβρουαρίου

Al-Batati, Saeed & Fahim, Kareem. (2015). “Affiliate of Al Qaeda Seizes Major Yemeni City, Driving Out the Military” *The New York Times*, 3 Απριλίου

Al Qumni, Sayed Mahmoud. (2004). “The Muslim Brotherhood's Initiative as a Reform Program: A Critical Review”, *Brookings*, 6 Οκτωβρίου

Amnesty International. (2015). “Egypt: Court recommends death sentences for Morsi, more than 100 others, in ‘charade trials,’” *Amnesty International Magazine*, 16 Μαΐου

Andersen, Kurt (2011). “The Protester”, *TIME*, 14 Δεκεμβρίου

Bassiouni, Cherif M & Badr, Gamal. (2002). “The Shariah: Sources, Interpretation and Rule-Making”, *UCLA Islamic & Near E.L. Journal* 135/02

Baumann, Meret (2016). “What a Difference a Year Makes”, *Neue Zurcher Zeitung*, 6 Σεπτεμβρίου

Baylouny, Anne Marie. (2004). “Emotions, Poverty or Politics: Misconceptions about Islamic Movements”, *Strategic Insights*, Vol. III, Issue 1, Ιανουάριος

Baynes, Chris. (2017). “Turkey’s President Erdogan Says He Will Open an Embassy in East Jerusalem” *The Independent*, 17 Δεκεμβρίου

Bekdil, Burak. (2014). “Turkey: No Longer a ‘Rock Star’ on Arab Street”, *Gatestone Institute*, 27 Οκτωβρίου

Bender, Ruth & Pop, Valentina. (2015). “Austria to Build Fence on Slovenia Border to Slow Flow of Migrants”, *The Wall Street Journal*, 28 Οκτωβρίου

Bennhold, Katrin (2015). “As Germany Takes in refugees, It Also Rehabilitates its Image”, *The New York Times*, 22 Σεπτεμβρίου

- Berti, Benedetta. (2015). “Syrian Refugees and Regional Security”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 5 Φεβρουαρίου
- Blank, Jonah. (1999). “Kashmir: Fundamentalism Takes Root”, *Foreign Affairs*, Νοέμβριος/Δεκέμβριος
- Bondokji, Neven. (2014). “The Nationalist versus the Religious: Implications for Peace with Hamas” *Brookings*, 18 Μαρτίου
- Borrud, Gabriel. (2012). “Sarkozy Intensifies Anti-immigration Rhetoric”, *Deutsche Welle*, 12 Μαρτίου.
- Brown, Jonathan. (2011). “Salafis and Sufis in Egypt”, *The Carnegie Papers*, Δεκέμβριος
- Byman, Daniel. (2003). “Should Hezbollah Be Next?” *Foreign Affairs* Νοέμβριος/Δεκέμβριος
- Carras, Iannis. (2012). “Is Greece a Racist State?”, *Open Democracy*, 21 Δεκεμβρίου
- Casey, Mary & Joshua, Haber. (2013). “Kerry said Egypt’s Army was Restoring Democracy in Removing Morsi”, *Foreign Policy*, 2 Αυγούστου
- Cavusoglu, Melvlut. (2018). The Meaning of operation Olive Branch” *Foreign Policy*, 5 Απριλίου
- Dabilis, Andy. (2012) “Greece Being “Invaded” by Waves of Immigrants, Detains 6,000”, *Greek Reporter*, 6 Αυγούστου
- Dalacoura, Katerina. (2012). “Turkey, Iran and the Arab Uprisings: The Failure of political Islam and Post-ideological Policies”, *Political Reflection Quarterly*, 2/4, Φεβρουάριος
- Davutoglu, Ahmet. (2013). “With the Middle East in Crisis, US and Turkey must deepen Alliance”, *Foreign Policy*, 15 Νοεμβρίου
- Deniz, Arslan. (2014) “Erdogan’s Foreign Policy increasing Turkey’s isolation in the region”, *Today’s Zaman*, 26 Ιουλίου
- Deniz, Sehim. (2010). “Special Report on Turkey”, *The Economist*, 23-29

Οκτωβρίου

Devenny, Patrick. (2006). “Hezbollah’s Strategic threat to Israel”, *Middle East Quarterly* 13/1, Χειμώνας

Domonoske, Camila. (2016). “Hungary's Referendum On Refugee Resettlement Is Overwhelming — But Invalid”, *NPR*, 3 Οκτωβρίου

Drehle, David. (2015) “The European Front,” *Time*, 26 Ιανουαρίου

Editorial Board Mediterranean Affairs. (2015). “Greece, Cyprus and Israel in an era of geostrategic friendship and geoeconomic cooperation” *Mediterranean Affairs*, 9 Ιανουαρίου

Editorial Board The Local At. (2015). “Austrian Minister Calls for ‘Fortress Europe’”, *The Local At*, 23 Οκτωβρίου

Ellinas, Antonis. (2013). “The Rise of the Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece”, *Selected Works*, Ιανουάριος

Emre, Peker. (2012). “Turkey Labels Israel a 'Terrorist State’”, *The Wall Street Journal*, 19 Νοεμβρίου

Ennarah, Karim Medhat. (2014). “The End of Reciprocity: The Muslim Brotherhood and the Security Sector”, *The South Atlantic Quarterly – Against the Day*, 113:2, Άνοιξη

Escobar, Pepe. (2018). “From Ankara to Moscow, Eurasia integration is on the move”, *Asia Times*, 5 Απριλίου

Faiola, Anthony. (2012). “Anti-Immigrant Golden Dawn Rises in Greece”, *The Washington Post*, 20 Οκτωβρίου

Farahat, Mohamed Fayed. (2009). “Liberalizing the Muslim Brotherhood: Can It Be Done?”, *Arab Insight*, 2/6, Χειμώνας

Feldman, Noah. (2011), “Islamists’ Victory in Tunisia a Win for Democracy”, *Bloomberg*, 31 Οκτωβρίου

Hajjar, Sami G. (2002). “Hizballah: Terrorism, National Liberation, or Menace?” *SSI Monograph* (Carlisle: US Army War College)

- Hallaq, Wael, B. (1984). “Was the Gate of Ijtihad Closed?”, *International Journal of Middle East Studies*, 16/ 1 (Cambridge: Cambridge University Press)
- Hammond, Andrew. (2013). “A very Gulf coup,” *Turkish Review* 3:5
Σεπτέμβριος/ Οκτώβριος
- Hamza, Mohamed. (2013). “Q&A: Al-Shabab defends Nairobi attack”, *Al Jazeera*, 25 Σεπτεμβρίου
- Hashem, Ali. (2017). “Saudi Foreign Policy Pushes Iran, Turkey Colser”, *Al-Monitor*, 28 Ιουνίου
- Hauslohner Abigail, “In Egypt, Gamaa Islamiya goes from terrorist group to security force” *The Wahington Post*, 20 Μαρτίου
- Hernandez, Joel. (2016). “Refugee Flows to Lesvos: Evolution of a Humanitarian Response”, *Migration Policy Institute*, 29 Ιανουαρίου
- Hoenig, Milton. (2014). “Hezbollah and the Use of Drones as a Weapon of Terrorism”, *Public Interest Report (FAS Journal for Science and Security)* 64/2, Άνοιξη
- Ignatius, David. (2013). “Turkey blows Israel’s cover for Iranian Spy Ring”, *The Washington Post*, 16 Οκτωβρίου
- Johnson, Toni & Vriens, Lauren. (2011). “Islam: Governing Under Sharia”, *Council on Foreign Relations*, 24 Οκτωβρίου
- Jubran, Michael & Drake Laura. (1993). “The Islamic Fundamentalist Movement in the West Bank and Gaza Strip”, *Middle East Policy*, 2/2
- Kaplan, Eben. (2006). “The Al-Qaeda – Hezbollah Relationship”, *Council on Foreign Relations*, 14 Αυγούστου
- Kasimis, Charalambos. (2012). “Greece: Illegal Immigration in the Midst of Crisis”, *MPI*, 22 Μαρτίου
- Kaya, Karen. (2011). “The Turkish-American Crisis: An Analysis of 1 March 2003”, *Military Review*, Ιούλιος - Αύγουστος
- Khaled, Yacoub Oweis. (2012). “Syria's Muslim Brotherhood rise from the ashes”,

Reuters, 2 Μαΐου

Khan, Aamer Ahmad. (2001). “The End of Jihad”, *The Pakistan Herald*, 12 Δεκεμβρίου

Kingsley, Patrick. (2013). “Egypt's Salafist al-Nour party wields new influence on post-Morsi coalition”, *The Guardian*, 7 Ιουλίου

_____. (2014). “Egypt sentences to death 529 supporters of Mohamed Morsi”, *The Guardian*, 24 Μαρτίου

Kurtzer, Daniel. (2011) “Is Revolution What’s Best For The Rest?” *Foreign Policy*, 4 Φεβρουαρίου

Kyriakidis, Kleanthis. (2012). “Somalia’s Only Solution: Proactive Strategy to Replace Reactive Tactics”, *NMIOTC Maritime Interdiction Operations Journal*, Volume 5, Ιούνιος

_____. (2012). “Guantanamo and Abu Ghraib Revisited” *Open Democracy*, 30 Μαρτίου

Leiken, Robert & Brooke, Steven. (2007). “The Moderate Muslim Brotherhood”, *Foreign Affairs*, Μάρτιος/Απρίλιος

Likert, Rensis. (1932). A Technique for the Measurement of Attitudes. *Archives of Psychology* 140

Lopez, Linette. (2013). “The Turkish Corruption Scandal Involves An Explosive Gas For Gold Deal With Iran” *Business Insider*, 27 Δεκεμβρίου

Makdisi, George. (1979). “The Significance of the Sunni Schools of Law in Islamic Religious History”, *International Journal of Middle East Studies*, Issue 10

Mamdani, Mahmood. (2005). “Whither Political Islam?” Review Essay from *Foreign Affairs*, Ιανουάριος/Φεβρουάριος

McCarthy, Niall. (2016). “The Targets of Erdogan Purge”, *BBC*, 25 Ιουλίου.

McLaughlin, Gerald. (1978). “Infitah in Egypt: An Appraisal of Egypt’s Open-Door Policy for Foreign Investment” *Fordham Law Review*, 46/5

Mekel, Arye. (2016). “Birth of a Geopolitical Bloc: The Israel-Greece-Cyprus

- Axis”, *Haaretz*, 31 Ιανουαρίου
- Merritt, Giles. (2011). “Where is Europe’s Foreign Policy?”, *Project Syndicate*, 26 Ιουλίου
- _____. (2015). “Europe Still Needs the Migrants”, *Project Syndicate*, 17 Νοεμβρίου
- Morehouse, Christal & Bloomfield, Michael. (2011). “Irregular Migration in Europe”, *MPI Report*, Δεκέμβριος
- Nasser, Cilina. (2004). "Al-Manar in the dog house", *Al Ahram Weekly* Issue 722, 23-29 Δεκεμβρίου.
- Nayyeri, Mohammad Hossein. (2014). “The Question of ‘Stoning to Death’ in the New Penal Code of the IRI” *Iran Human Rights Documentation Center*.
- Nir, Arad. (2013). “Israel’ s Ties With Greece No Substitute for Alliance With Turkey”, *Al-Monitor*, 10 Οκτωβρίου
- Onay, Yaşar & Kyriakidis Kleanthis. (2008) “Global Terrorism and its Impacts on National Security”, *Journal of International Social Research* 1/5, Φθινόπωρο
- Osborne, Samuel. (2017). “UN Votes 14-1 to Condemn Donald Trump’s Jerusalem Decision as US Vetoes Resolution” *The Independent*, 19 Δεκεμβρίου
- Palmer, John. (2013). “The rise of far right parties across Europe is a chilling echo of the 1930s”, *The Guardian*, 15 Νοεμβρίου
- Pattanaik, Smruti S. (1998). “Islam and the Ideology of Pakistan”, *IDSIA Strategic Analysis Journal*, Vol. XXII No 9, Δεκέμβριος
- Perry, Tom. (2011). “ Hamas Steals Abbas Thunder with Prisoner Deal”, *Reuters*, 12 Οκτωβρίου,
- Pierret, Thomas. (2014). “The Syrian Baath Party and Sunni Islam: Conflicts and Connivance”, *Crown Center for Middle East Studies*, Φεβρουάριος
- Pioppi, Daniela. (2013). “Playing with Fire: The Muslim Brotherhood and the Egyptian Leviathan” *The International Spectator*, 48:4, 18 Δεκεμβρίου
- Potyrala, Anna. (2016). “Poland towards the migration crisis of 2015-2016”.

Posner, Richard. (2001). "Security Versus Civil Liberties", *The Atlantic*, Δεκέμβριος

Raman, B. (2000). "Lashkar-e-Toiba": It's past, present and future", *South Asia Analysis Group, Institute for Topical Studies*, 25 Δεκεμβρίου

Rana, Surinder. (2003). "Post-Election Jammu and Kashmir", *Strategic Insights*, 5 Μαρτίου

Robbins, Michael D.H. "What Accounts for Popular Support for Islamist Parties in the Arab World?", *Conference Paper Prepared for the 104th Annual Meetings of the American Political Science Association*, 3-6 Σεπτεμβρίου

Rubin, Barry. (2012). "Understanding the Muslim Brotherhood", *Foreign Policy Research Institute*, Ιούλιος 2012

Satz, Adam. (2004). "In Search of Hezbollah", *The New York Review of Books*, 51/ 7, 29 Απριλίου

Shadi, Hamid. (2016). "What's different about Islam in Malaysia and Indonesia?" from *The Aspen Institute World Affairs*, 1 Ιουλίου

Siousiouras, Petros & Kyriakidis, Kleanthis. (2013). "Reluctance and Bandwagoning: The Complete Failure of Western Leadership vis-à-vis the 'Arab Spring'", *Middle East Forum*, Issue 12.

_____. (2013). "Mediterranean Sea: the epicenter of all maritime threats" *Middle East Forum*, Issue 12.

Spencer, Richard & al-Zumour, Aboud. (2011). "Islamic Jihad mastermind of Sadat's murder, comes in from the cold after Egypt election", *The Telegraph*, 3 Δεκεμβρίου

Stein, Aaron. (2014). "Turkey's Failed Foreign Policy", Op-Ed, *The New York Times*, 22 Αυγούστου

Stevenson, Jonathan. (2013). "To Oust Assad, Pressure Hezbollah", *The New York Times*, 18 Ιουλίου

- Stokes, Doug & Whitman, Richard (2013). “Transatlantic Triage: European and UK ‘Grand Strategy’ After the US Rebalance in Asia”, *International Affairs* 89/5
- Swami, Praveen. (2008). “J&K’s Holy War” από *South Asia Intelligence Review* 7/6, 18 Αυγούστου
- Tanchum, Michael. (2015). “Turkey Temporarily Stands Down in Eastern Mediterranean Amidst Region-Wide Backlash”, *The Turkey Analyst, CACI*, John Hopkins SAIS, 28 Ιανουαρίου
- Tapper, Jake. (2010). 'This Week' Transcript: Panetta/ Jake Tapper Interviews CIA Director Leon Panetta *ABC*, 27 Ιουνίου
- Tierney, Dominic. (2016). “The Twenty Years’ War” από *The Atlantic*, 23 Αυγούστου
- Torstensson, Erik. (2012). “The Transformation of Political Islam: Towards an Understanding of the Muslim Brotherhood, 1928–2011”, *Journal of Undergraduate Research University of Florida*, 14/1, Φθινόπωρο
- Tzogopoulos, George. (2017). “Amid Crisis, Greece Gains a Critical Ally: Israel”, *The Jerusalem Post*, 7 Ιανουαρίου
- Voskopoulos, George. (2016). “Greece-Israel-Cyprus Relations: Ripe for Expansion?”, *Institute for Contemporary Affairs* 16/10, Jerusalem Center for Public Affairs, 18 Δεκεμβρίου
- Wahab, Siraj. (2014). “For Saudi Arabia, Islamic State is ‘Enemy No 1’” *Sunday Guardian*, 20 Σεπτεμβρίου
- Watts, Clint. (2013). “The Three Versions of Al Qaeda: A Primer”, *Foreign Policy Research Institute Footnotes*, Δεκέμβριος
- Wintour, Patrick. (2017). “Qatar Given 10 Days to Meet 13 Sweeping Demands by Saudi Arabia”, *The Guardian*, 23 Ιουνίου
- Yacoubian, Mona. (2011). “Hezbollah after Assad”, *Foreign Affairs*, 1 Δεκεμβρίου
- Zakaria, Fareed. (2004). “The Best Ways to Beat Terror”, *Newsweek*, 12 Απριλίου

Zalewski, Piotr. (2013). “How Turkey Went From ‘Zero Problems’ to Zero Friends” *Foreign Policy*, 22 Αυγούστου

Ελληνόγλωσσα Άρθρα

Αλομπέιντ, Άρεφ & Κυριακίδης, Κλεάνθης. (2013). «Ισλαμοφοβία», *Foreign Affairs Hellenic Edition*, 13/13 Μάρτιος

_____. (2013). «Τι ισχύει και τι όχι για τη Συρία» *Foreign Affairs Hellenic Edition* 20/13, Νοέμβριος

Σιούσιουρας, Πέτρος & Κυριακίδης, Κλεάνθης. (2013). «Το Ιράν στην Παγκόσμια Σκακιέρα», *Foreign Affairs Hellenic Edition*, 16/13, Ιούνιος

_____. (2018). «Η καταδίωξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας», *Foreign Affairs Hellenic Edition*, 50/18, Φεβρουάριος – Μάρτιος

_____. (2013). «Κίνα – Ρωσία και η Αμερικανική Πρωτοκαθεδρία», *Αθηνά-Επιθεώρηση Σχολής Εθνικής Αμυνας*, Τεύχος 45

Επίσημα κείμενα

Albright, Madeleine & Hadley, Steven (eds). (2012). “U.S.-Turkey Relations: A New Partnership”, *Council on Foreign Relations*, Independent Task Force Report No. 69

Amnesty International. (2014). *Escape from Hell: Torture and Sexual Slavery in Islamic State Captivity in Iraq* (London: Amnesty International)

Archik, Kristin Belkin, Paul, Blanchard, Christopher, Humud Carla & Mix, Derek. (2015). *European Fighters in Syria and Iraq: Assessments, Responses and Issues for the United States* (CRS Report for Congress R44003), 27 Απριλίου

Arieff, Alexis. (2011). *Morocco: Current Issues*, (CRS Report for Congress RS21579), 20 Δεκεμβρίου

_____. (2011)., *Algeria: Current Issues*, (CRS Report for Congress RS21532), 22 Φεβρουαρίου

_____. (2011). *Political Transition in Tunisia*, (CRS Report for Congress RS21666), 16 Δεκεμβρίου

Bjelopera, Jerome. (2016). *The Islamic State's Acolytes and the Challenges They Pose to U.S. Law Enforcement* (CRS Report for Congress R44110), 19 Απριλίου

Blanchard, Christopher. (2008). *The Islamic traditions of Wahhabism and Salafiyya*, (CRS Report for Congress RS21695), 24 Ιανουαρίου

_____. (2009). *Islam: Sunnis and Shiites*, (CRS Report for Congress RS21745), 28 Ιανουαρίου

_____. (2011). *Saudi Arabia: background and US Relations*, (CRS Report for Congress RL33533), 10 Μαρτίου

_____. (2011). *Libya: Transition and US Policy*, (CRS Report for Congress RL33142), 8 Δεκεμβρίου

Blanchard, Christopher Humud, Carla Katzman, Kenneth & Weed Matthew. (2015). *The "Islamic State" Crisis and US Policy* (CRS Report for Congress R43612), 11 Ιουνίου

Carmon Yigal & Migron H. (2010). "New Trend in Al-Qaeda's Recruitment Efforts: American Muslims Should Carry the Burden of Jihad in U.S.", *Inquiry & Analysis Series Report No.639*, Middle East Media Research Institute, 19 Οκτωβρίου

Crawley, Heaven. (2016). "Managing the Unmanageable? Understanding Europe's Response to the Migration 'Crisis' ", *Human Geography 9/2*, Centre for Trust, Peace and Social Relations (CTPSR), Coventry University

Crawley, Heaven Duvell, Franck Jones, Katharine & Skleparis, Dimitris. (2016). "Understanding the dynamics of migration to Greece and the EU: drivers, decisions and destinations", *Unraveling the Mediterranean Migration Crisis (MEDMIG) Research Brief No.2*, Coventry University, Σεπτέμβριος

European Union. (2007) *The Treaty on the Functioning of the European Union, Lisbon 2007*. Consolidated version, Official Journal of the EU, C 326, 26 Οκτωβρίου 2012

- Guild, Elspeth, Cathryn Costello, Madeline Garlick & Violeta Moreno-Lax. (2015). “The 2015 Refugee Crisis in the European Union”, *CEPS Policy Brief No332*, Σεπτέμβριος
- Hudson, Rex A (ed). (2004). *Who Becomes a Terrorist and Why?- The 1999 Government Report on Profiling Terrorists* (Guilford: The Lyon Press)
- International Organization for Migration. (2015). *Global Migration Trends Factsheet*, Global Migration Data Analysis Centre.
- Katzman, Kenneth. (2017). *Iran’s Foreign and Defense Policies*. (Washington: CRS Report for Congress R44017), 7 Νοεμβρίου
- Kean, Thomas (ed). (2004). *9/11 Commission Report* (New York: St. Martin’s)
- Kyriakidis, Kleanthis. (2005). *21st Century Terrorism: Wrong Diagnosis, Inadequate Remedy*, Master Of Arts Thesis, NPS, Monterey, CA, Ιούλιος
- Markaki, Yvonne & Simonetta, Longhi. (2012). “What Determines Attitudes to Immigration in European Countries? An Analysis at the Regional Level”, *Norface Migration Discussion Paper No. 2012-32*
- O’Sullivan, Domhnall. (2013). “Road to Proscription: The EU and Hezbollah since the Arab Spring” *EU Diplomacy Paper 07/13* (Brugge: College of Europe)
- Pew Research Center, *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050*, 2 Απριλίου
- Rollins, John. (2011). *Al Qaeda and Affiliates* (CRS Report for Congress R41070), 25 Ιανουαρίου
- Sharp, Jeremy & Blanchard, Christopher. (2011). *Unrest in Syria and US Sanctions Against the Asad Regime*, (CRS Report for Congress RL33487), 9 Νοεμβρίου
- Smith, James M & Thomas, William C (eds). (2001). *The Terrorism Threat and US Government Response: Operational and Organizational Factors* (Colorado: USAF Institute of National Security Studies)
- Stalinsky, Steven. (2012). “AQAP Releases Issues VIII and IX of Its English-

Language Magazine 'Inspire', Calling for Lone-Wolf Jihad Attacks Targeting 'Populations'; Permitting Chemical and Biological Weapons”, *Inquiry & Analysis Series Report No.831*, Middle East Media Research Institute, 7 Μαΐου

Syrian Human Rights Committee. (2015). *Thirty three years on the Hama Massacre: The Criminals Remain Outside the Realm of Justice*, 2 Φεβρουαρίου

Transatlantic Trends Immigration Topline Data. (2010). *Immigration Survey 2010*
_____. (2011). *Immigration Survey 2011*

United Nations Organization. (1951). *Convention Relating to the Status of Refugees*, Geneva

_____. (1982). *Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay

Yacoubian, Mona. (2005). *Promoting Middle East Democracy II: Arab Initiatives*, (Washington DC: United States Institute of Peace), 10 Μαΐου

Zanotti, Jim. (2010). *Hamas: Background and Issues for Congress* (Washington: CRS Report for Congress R41514), 2 Δεκεμβρίου

_____. (2011). *Turkey - U.S. Defense Cooperation: Prospects and Challenges* (CRS Report for Congress R41761), 8 Απριλίου

Πηγές Διαδικτύου (Επίσημες)

Ιστοσελίδα Παγκόσμιας Βάσης Δεδομένων Τρομοκρατίας Global Terrorism Database - <https://www.start.umd.edu/gtd>

Ιστοσελίδα FRONTEX - Frontex Official Site <http://frontex.europa.eu/>

Ιστοσελίδα Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες - United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)
<http://data.unhcr.org/mediterranean/country.php?id=83>

Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών ΗΠΑ - US Department of State Bureau of Counterterrorism, *Foreign Terrorist Organizations* -
<http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>

Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών Ελλάδας <http://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html>

Ιστοσελίδα Υπηρεσίας Ενημέρωσης Υπουργείου Εξωτερικών Ελλάδας <http://www.hri.org/MFA/foreign/musmingr2.htm>

Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών Ισραήλ <http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2016/Pages/Israel-Greece-Cyprus-hold-trilateral-parliamentary-meeting-3-Mar-2016.aspx>

Ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού της Ελλάδος <https://primeminister.gr/en/2018/01/16/19243>

Ιστοσελίδα του «Κόμματος Ισότητας, Ειρήνης και Φιλίας» <http://www.debpartisi.org/indexENG.php>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

Επίσημος Κατάλογος του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ με τις Ξένες Τρομοκρατικές Οργανώσεις (Designated Foreign Terrorist Organizations)⁸⁰⁷	
Ημερομηνία χαρακτη- ρισμού	Οργάνωση
10/8/1997	Abu Sayyaf Group (ASG)
10/8/1997	Aum Shinrikyo (AUM)
10/8/1997	Basque Fatherland and Liberty (ETA)
10/8/1997	Gama'a al-Islamiyya (Islamic Group) (IG)
10/8/1997	HAMAS
10/8/1997	Harakat ul-Mujahidin (HUM)
10/8/1997	Hizballah
10/8/1997	Kahane Chai (Kach)
10/8/1997	Kurdistan Workers Party (PKK) (Kongra-Gel)
10/8/1997	Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)
10/8/1997	National Liberation Army (ELN)
10/8/1997	Palestine Liberation Front (PLF)
10/8/1997	Palestinian Islamic Jihad (PIJ)
10/8/1997	Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLF)
10/8/1997	PFLP-General Command (PFLP-GC)
10/8/1997	Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC)
10/8/1997	Revolutionary People's Liberation Party/Front (DHKP/C)
10/8/1997	Shining Path (SL)
10/8/1999	al-Qa'ida (AQ)

⁸⁰⁷ Επίσημη ιστοσελίδα του υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ
<https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>

9/25/2000	Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)
5/16/2001	Real Irish Republican Army (RIRA)
12/26/2001	Jaish-e-Mohammed (JEM)
12/26/2001	Lashkar-e Tayyiba (LeT)
3/27/2002	Al-Aqsa Martyrs Brigade (AAMB)
3/27/2002	Asbat al-Ansar (AAA)
3/27/2002	al-Qaida in the Islamic Maghreb (AQIM)
8/9/2002	Communist Party of the Philippines/New People's Army (CPP/NPA)
10/23/2002	Jemaah Islamiya (JI)
1/30/2003	Lashkar i Jhangvi (LJ)
3/22/2004	Ansar al-Islam (AAI)
7/13/2004	Continuity Irish Republican Army (CIRA)
12/17/2004	Islamic State of Iraq and the Levant (formerly al-Qa'ida in Iraq)
6/17/2005	Islamic Jihad Union (IJU)
3/5/2008	Harakat ul-Jihad-i-Islami/Bangladesh (HUJI-B)
3/18/2008	al-Shabaab
5/18/2009	Revolutionary Struggle (RS)
7/2/2009	Kata'ib Hizballah (KH)
1/19/2010	al-Qa'ida in the Arabian Peninsula (AQAP)
8/6/2010	Harakat ul-Jihad-i-Islami (HUJI)
9/1/2010	Tehrik-e Taliban Pakistan (TTP)
11/4/2010	Jundallah
5/23/2011	Army of Islam (AOI)
9/19/2011	Indian Mujahedeen (IM)
3/13/2012	Jemaah Anshorut Tauhid (JAT)
5/30/2012	Abdallah Azzam Brigades (AAB)
9/19/2012	Haqqani Network (HQN)

3/22/2013	Ansar al-Dine (AAD)
11/14/2013	Boko Haram
11/14/2013	Ansaru
12/19/2013	al-Mulathamun Battalion
1/13/2014	Ansar al-Shari'a in Benghazi
1/13/2014	Ansar al-Shari'a in Darnah
1/13/2014	Ansar al-Shari'a in Tunisia
4/10/2014	ISIL Sinai Province (formally Ansar Bayt al-Maqdis)
5/15/2014	al-Nusra Front
8/20/2014	Mujahidin Shura Council in the Environs of Jerusalem (MSC)
9/30/2015	Jaysh Rijal al-Tariq al Naqshabandi (JRTN)
1/14/2016	ISIL-Khorasan (ISIL-K)
5/20/2016	Islamic State of Iraq and the Levant's Branch in Libya (ISIL-Libya)
6/30/2016	Al-Qa'ida in the Indian Subcontinent
8/16/2017	Hizbul Mujahideen (HM)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β»

Επίσημος Κατάλογος της ΕΕ με τις Τρομοκρατικές Οργανώσεις (ο πλέον διευρυμένος εκ των δυο της ΕΕ)⁸⁰⁸

GROUPS AND ENTITIES

1. 'Abu Nidal Organisation' – 'ANO' (a.k.a. 'Fatah Revolutionary Council', a.k.a. 'Arab Revolutionary Brigades', a.k.a. 'Blacsk September', a.k.a. 'Revolutionary Organisation of Socialist Muslims')
2. 'Al Aqsa Martyrs' Brigade'
3. 'Al Aqsa e.V.'
4. 'Al-Takfir and al-Hijra'
5. *'Cooperativa Artigiana Fuoco ed Affini – Occasionalmente Spettacolare' ('Artisans' Cooperative Fire and Similar – Occasionally Spectacular')
6. *'Nuclei Armati per il Comunismo' ('Armed Units for Communism')
7. 'Aum Shinrikyo' (a.k.a. 'AUM', a.k.a. 'Aum Supreme Truth', a.k.a. 'Aleph')
8. 'Babbar Khalsa'
9. *'Cellula Contro Capitale, Carcere i suoi Carcerieri e le sue Celle' – 'CCCCC' ('Cell Against Capital, Prison, Prison Warders and Prison Cells')
10. 'Communist Party of the Philippines', including 'New People's Army' – 'NPA', Philippines, linked to SISON, Jose Maria (a.k.a Armando Liwanag, a.k.a Joma, who plays a leading role in the 'Communist Party of the Philippines', including 'NPA')
11. *'Continuity Irish Republican Army' – 'CIRA'
12. *'EPANASTATIKOS AGONAS' ('Revolutionary Struggle')
13. *'Euskadi Ta Askatasuna'/'Tierra Vasca y Libertad' – 'E.T.A.' ('Basque Fatherland and Liberty'); the following organisations are part of the terrorist group 'E.T.A.': 'K.a.s.', 'Xaki', 'Ekin', 'Jarrai Haika Segi', 'Gestoras pro amnistía', 'Askatasuna', 'Batasuna' (a.k.a. 'Herri Batasuna', a.k.a. 'Euskal Herritarrok'), Acción Nacionalista Vasca / Euskal Abertzale Ekintza (ANV/EAE), Partido Comunista de las Tierras Vascas/Euskal Herrialdeetako Alderdi Komunista (PCTV/EHAK))
14. 'Gama'a al Islamiyya' (a.k.a. 'Al Gama'a al Islamiyya') ('Islamic Group' – 'IG')

⁸⁰⁸ Επίσημη ιστοσελίδα της ΕΕ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009E0468&qid=1412596355797&from=EN>

15. 'Islami Büyük Doğu Akincilar Cephesi' – 'IBDA C' ('Great Islamic Eastern Warriors Front')
16. *'Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre' – 'G.R.A.P.O.' ('Antifascist Resistance Groups First of October')
17. 'Hamas', including 'Hamas Izz al Din al Qassem'
18. 'Hizbul Mujahideen' – 'HM'
19. 'Hofstadgroep'
20. 'Holy Land Foundation for Relief and Development'
21. 'International Sikh Youth Federation' – 'ISYF'
22. *'Solidarietà Internazionale' ('International Solidarity')
23. 'Kahane Chai' (a.k.a. 'Kach')
24. 'Khalistan Zindabad Force' – 'KZF'
25. 'Kurdistan Workers' Party' – 'PKK', (a.k.a. 'KADEK', a.k.a. 'KONGRA GEL')
26. 'Liberation Tigers of Tamil Eelam' – 'LTTE'
27. *'Loyalist Volunteer Force' – 'LVF'
28. 'Ejército de Liberación Nacional' ('National Liberation Army')
29. *'Orange Volunteers' – 'OV'
30. 'Palestine Liberation Front' – 'PLF'
31. 'Palestinian Islamic Jihad' – 'PIJ'
32. 'Popular Front for the Liberation of Palestine' – 'PFLP'
33. 'Popular Front for the Liberation of Palestine General Command' (a.k.a. 'PFLP – General Command')
34. *'Real IRA'
35. *'Brigate Rosse per la Costruzione del Partito Comunista Combattente' ('Red Brigades for the Construction of the Fighting Communist Party')
36. *'Red Hand Defenders' – 'RHD'
37. 'Fuerzas armadas revolucionarias de Colombia' – 'FARC' ('Revolutionary Armed Forces of Colombia')
38. *'Epanastatiki Pirines' ('Revolutionary Nuclei')
39. *'Dekati Evdomi Noemvri' ('Revolutionary Organisation 17 November')
40. 'Devrimci Halk Kurtulu Partisi-Cephesi' – 'DHKP/C' (a.k.a. 'Devrimci Sol')

(‘Revolutionary Left’), a.k.a. ‘Dev Sol’) (‘Revolutionary People’s Liberation Army/Front/Party’)

41. ‘Sendero Luminoso’ – ‘SL’ (‘Shining Path’)

42. ‘Stichting Al Aqsa’ (a.k.a. ‘Stichting Al Aqsa Nederland’, a.k.a. ‘Al Aqsa Nederland’)

43. ‘Teyrbazen Azadiya Kurdistan’ – ‘TAK’ (a.k.a. ‘Kurdistan Freedom Falcons’, a.k.a. ‘Kurdistan Freedom Hawks’)

44. *‘Brigata XX Luglio’ (‘Twentieth of July Brigade’)

45. *‘Ulster Defence Association/Ulster Freedom Fighters’ – ‘UDA/UFF’

46. ‘Autodefensas Unidas de Colombia’ – ‘AUC’ (‘United Self Defense Forces/Group of Colombia’)

47. *‘Federazione Anarchica Informale’ – ‘F.A.I.’ (‘Unofficial Anarchist Federation’)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ»

Τρομοκρατικές Επιθέσεις με μέγιστο αριθμό θυμάτων⁸⁰⁹

date	location	killed	injured	description
<u>11 Sep 2001</u>	United States	2,993	8,900	crashing of hijacked planes into World Trade Center, New York City, New York, Pentagon in Arlington, Virginia, and site in Pennsylvania, USA
<u>26-30 Jul 2009</u>	Maiduguri, Borno, Nigeria	780	?	armed attack on city by Boko Haram
<u>3-4 Jan 2015</u>	Baga and Doro Gowon, Nigeria	700?	300?	armed attack and arson of villages by Boko Haram
<u>14 Aug 2007</u>	Iraq	520	1,500	multiple car bombings in Al-Adnaniyah and Al-Qataniyah
<u>20 Aug 1978</u>	Abadan, Iran	477	10	arson of theater
<u>1-3 Sep 2004</u>	Beslan, North Ossetia, Russia	372	747	hostage taking at school (includes 35 terrorists killed)
<u>14 Oct 2017</u>	Mogadishu, Somalia	358	228	truck bomb attack at intersection near hotels, restaurants, and government offices; 56 people missing
<u>23 Jun</u>	multiple	331	4	mid-air bombings of Air India

⁸⁰⁹

Πηγή: <http://www.johnstonsarchive.net/terrorism/wrjp255i.html>

<u>1985</u>				flight off Cork, Ireland, killing 329; bomb intended for second Air India flight exploded in Narita Airport, Japan, killing 2 and injuring 4
<u>3 Jul 2016</u>	Baghdad, Iraq	324	225	truck bombing in market area, setting fire to crowded shopping mall
<u>12 Mar 1993</u>	Mumbai (Bombay), India	317	1,400	15 bombings throughout city
<u>7 May 2014</u>	Gamboru Ngala, Nigeria	310	?	armed attack on market, after which many buildings were set on fire
<u>23 Nov 2017</u>	Bir al-Abed, Sinai, Egypt	309	128	attack on mosque with bombs followed by shooting attack on fleeing survivors; 27 children among those killed
<u>7 Aug 1998</u>	multiple	303	4,954	truck bomb explodes outside U.S. embassy in Nairobi, Kenya, destroying adjacent office building; 244 killed, 4,877 injured; within five minutes, a truck bomb explodes outside U.S. embassy in Dar es Salaam, Tanzania; 12 killed
<u>23 Oct 1983</u>	Beirut, Lebanon	301	161	simultaneous truck bombings of U.S. Marine and French barracks

<u>22 Sep 1997</u>	Ben Talha, Algeria	277	?	armed attack
<u>30 Dec 1997</u>	Ami Moussa, Algeria	272	?	armed attack
<u>21 Dec 1988</u>	Lockerbie, Scotland, United Kingdom	270	12	mid-air bombing of Pan Am flight over Lockerbie, Scotland
<u>25 Nov 1940</u>	Haifa, British Palestine	267	172	bombing and sinking of ship carrying Jewish immigrants
<u>21 Apr 2017</u>	Mazar-e- Sharif, Balkh, Afghanistan	266	160	attack on military base by 10 terrorists claiming to be transporting injured soldiers; suicide bombings and shooting attacks targeted soldiers at the base mosque; 10 terrorists killed
<u>20 Nov-5 Dec 1979</u>	Mecca, Saudi Arabia	240	600	hostage taking at Grand Mosque (includes 87 terrorists killed)
<u>21 Feb 2004</u>	Uganda	239	60	armed attack and arson at refugee camp
<u>29 Aug 1997</u>	Algeria	238	?	attacks at Sidi Moussa and Hais Rais
<u>31 Oct 2015</u>	Sinai, Egypt	224	0	apparent mid-air bombing of Russian Airbus over Sinai after departing Sharm el-Sheikh airport; plane broke apart in midair

<u>16 Mar 2014</u>	Kaduna, Nigeria	219	?	armed attacks on villages of Ungwar Sankwai, Ungwar Gata, and Chenshyi
<u>31 Oct 1999</u>	Atlantic Ocean, Massachusetts, United States	217	0	intentional crash of Egypt Air flight off Nantucket Island by copilot
<u>11 Jul 2006</u>	Mumbai, India	209	714	seven bombings on commuter trains
<u>12 Oct 2002</u>	Kuta, Indonesia	202	350	car bombing outside nightclub
<u>23 Nov 2006</u>	Baghdad, Iraq	202	260	five car bombings and two mortar attacks in Sadr City, Baghdad
<u>18 Apr 2007</u>	Baghdad, Iraq	193	197	multiple bombings
<u>11 Mar 2004</u>	Madrid, Spain	191	1,876	bombings of four trains
<u>24 Dec 2008</u>	Doroma, Orientale, DR Congo	189	0	armed attack on village
<u>2 Mar 2004</u>	Iraq	188	652	suicide bombings at shrines in Karbala and Kadhimiya
<u>22 Apr 2013</u>	Baga, Nigeria	187	77	Boko Haram attack on village
<u>23 May 2016</u>	Jableh and Tartus, Syria	184	200	multiple bombings

<u>4 Jan 1998</u>	Algeria	182	?	attacks at Had Chekala, Remka, and Ain Tarik, Algeria
<u>14 Sep 2005</u>	Baghdad, Iraq	182	679	multiple suicide bombings and shooting attacks
<u>7 Jul 2007</u>	Armili, Iraq	182	270	multiple suicide truck bombings in Armili and area, Iraq
<u>20 Jan 2012</u>	Kano, Nigeria	178	50	multiple bombings and gun attacks
<u>26-29 Nov 2008</u>	Mumbai, India	174	370	multiple shooting and grenade attacks and hostage takings (includes 9 terrorists killed)
<u>19 Sep 1989</u>	Bilma, Niger	171	0	mid-air bombing of French UTA flight near Bilma
<u>23-26 Oct 2002</u>	Moscow, Russia	170	656	hostage taking and attempted rescue in theater (includes 41 terrorists killed)
<u>19 Apr 1995</u>	Oklahoma City, Oklahoma, United States	169	675	truck bombing of federal building, causing partial collapse
<u>16 Apr 1925</u>	Sophia, Bulgaria	160	500	bombing by communist terrorists of Sveta Nedelya Cathedral during funeral; cathedral dome collapsed, killing mostly officials attending the funeral
<u>25 Oct</u>	Baghdad, Iraq	155	721	two vehicle bombings at

<u>2009</u>				government buildings
<u>27 Mar 2007</u>	Tal Afar, Ninewa, Iraq	153	351	two truck bombings
<u>10 Aug 2001</u>	Luanda, Angola	152	146	attack on train south of Luanda
<u>2 Apr 2015</u>	Garissa, Kenya	152	79	attack on college campus by multiple gunmen
<u>31 May 2017</u>	Kabul, Afghanistan	150	400	truck bombing in square near foreign embassies
<u>14 May 1985</u>	Anuradhapura, Sri Lanka	150	85	armed attack on crowds

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Δ»

Ερωτηματολόγιο για το Πολιτικό Ισλάμ

1. Παρακαλώ προσδιορίσατε τα παρακάτω κυκλώνοντας το ορθό:

Φύλλο:	Άρρεν	Θήλυ	
Ηλικία	15 – 30	31 – 50	50+
Εκπαίδευση	Λύκειο	ΑΕΙ-ΤΕΙ	Μεταπτυχιακό
	Διδακτορικό	Άλλο	
Θρήσκευμα	Χριστιανός Ορθόδοξος	Χριστιανός (έτερο)	
	Μουσουλμάνος Εβραίος	Έτερη θρησκεία	
	Άθεος		
Επάγγελμα	Δημόσιο	Ιδιωτικό	Αυτοαπασχολούμενος
	Άνεργος	(ο/η συνταξιούχος παρακαλείται να κυκλώσει το επάγγελμα προ της συντάξεως)	

2. Πόσο καλά γνωρίζετε το Ισλάμ;

α. Πολύ καλά β. Καλά γ. Μέτρια

δ. Λίγο ε. Πολύ λίγο

3. *Πως αντιλαμβάνεστε τον όρο Πολιτικό Ισλάμ;*
- α. Τρομοκρατία   β. Θεοκρατία
- γ. Τίποτα (Δεν ξέρω/Δεν απαντώ)   δ. Ισλαμικά Κόμματα
- ε. Ταυτόσημο του Ισλάμ
4. *Θεωρείτε ότι το Ισλάμ μπορεί να συνυπάρξει με την Ορθοδοξία*
- α. Πολύ εύκολα   β. Εύκολα   γ. Μέτρια
- δ. Δύσκολα   ε. Πολύ δύσκολα
5. *Πόσους Μουσουλμάνους γνωρίζετε προσωπικά;*
- α. Πάρα πολλούς (>10)   β. Πολλούς (6-10)
- γ. Λίγους (3-5)   δ. Πολύ λίγους (1-2)   ε. Κανένα
6. *Ποια η γνώμη σας για τους Μουσουλμάνους που ζουν στην Ελλάδα;*
- α. Πολύ αρνητική   β. Αρνητική   γ. Αδιάφορη
- δ. Θετική   ε. Πολύ θετική   στ. Δεν ξέρω/ δεν απαντώ
7. *Πως βλέπετε την έγερση μουσουλμανικού τεμένους στην πρωτεύουσα ή/και άλλες μεγάλες πόλεις;*
- α. Πολύ αρνητικά   β. Αρνητικά   γ. Αδιάφορα
- δ. Θετικά   ε. Πολύ θετικά

8. *Πως βλέπετε την συμπεριφορά της Ελλάδας έναντι των Μουσουλμάνων της Ελληνικής μειονότητας;*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
δ. Κακή ε. Πολύ κακή
9. *Πως βλέπετε την συμπεριφορά της Ελλάδας έναντι των μεταναστών/προσφύγων Μουσουλμάνων;*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
δ. Κακή ε. Πολύ κακή
10. *Πιστεύετε ότι οι Μουσουλμάνοι που διαβιούν στην χώρα μας εκπροσωπούνται στην πολιτική σκηνή σε επίπεδο:*
- α. Πολύ υψηλό β. Υψηλό γ. Μέτριο
δ. Χαμηλό ε. Πολύ χαμηλό
11. *Πιστεύετε ότι οι Μουσουλμάνοι στη χώρα μας (μειονότητα και μετανάστες/ πρόσφυγες) έχουν ιδεολογία και ταυτότητα:*
- α. Απόλυτα θρησκευτική και καθόλου εθνική
β. Πρώτα θρησκευτική και μετά εθνική
γ. Θρησκευτική και εθνική ίδιας σημασίας
δ. Πρώτα εθνική και μετά θρησκευτική
ε. Απόλυτα εθνική και καθόλου θρησκευτική
στ. Δεν ξέρω/Δεν απαντώ

12. *Πιστεύετε ότι η Ελληνική Μουσουλμανική μειονότητα στη χώρα μας έχει σχέση με την Τουρκία:*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
- δ. Κακή ε. Πολύ κακή
13. *Πιστεύετε ότι οι Μουσουλμάνοι μετανάστες και πρόσφυγες στη χώρα μας έχουν σχέση με την Τουρκία:*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
- δ. Κακή ε. Πολύ κακή
14. *Πιστεύετε ότι μια ίδρυση ισλαμικού κόμματος στην Ελλάδα θα ήταν για τη χώρα μας:*
- α. Πολύ θετική β. Θετική γ. Μέτρια
- δ. Αρνητική ε. Πολύ αρνητική
15. *Πιστεύετε ότι μια ίδρυση ισλαμικού κόμματος στην Ελλάδα θα ήταν για την Τουρκία:*
- α. Πολύ θετική β. Θετική γ. Μέτρια
- δ. Αρνητική ε. Πολύ αρνητική
16. *Πιστεύετε ότι μια ίδρυση ισλαμικού κόμματος στην Ελλάδα θα είχε ανταπόκριση από την Ελληνική Μουσουλμανική μειονότητα:*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
- δ. Κακή ε. Πολύ κακή

17. Πιστεύετε ότι η μετανάστευση και το προσφυγικό θα μπορούσε να οδηγήσει σε ίδρυση Ισλαμικού Κόμματος στην Ελλάδα;

α. Σίγουρο   β. Πολύ πιθανό   γ. Λίγο πιθανό

δ. Σχεδόν απίθανο   ε. Απίθανο

18. Θεωρείτε ότι κάτι από τα παρακάτω πλήττεται στην Ελλάδα από την παγκόσμια άνοδο του Πολιτικού Ισλάμ; (μπορείτε να κυκλώσετε και περισσότερες από μια απαντήσεις)

α. Τουρισμός

β. Θαλάσσιες Μεταφορές

γ. Ασφάλεια

δ. Άμυνα

ε. Κοινωνική Συνοχή

στ. Ουδέν των ανωτέρω

19. Σε περίπτωση ίδρυσης Ισλαμικού κόμματος στην Ελλάδα η πρόπουσα αντίδραση είναι:

α. Δεν πρέπει να επιτραπεί σε καμία περίπτωση

β. Συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα υπό πίεση

γ. Αδιαφορία

δ. Συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα με ενθάρρυνση

ε. Πρέπει να δημιουργηθεί και να απαγκιστρωθεί η μειονότητα από την Άγκυρα

στ. Δεν ξέρω/Δεν απαντώ

20. Πιστεύετε ότι τα ΜΜΕ παρουσιάζουν το Ισλάμ
- α. Υπερβολικά αρνητικά
  - β. Αρνητικά
  - γ. Ρεαλιστικά
  - δ. Θετικά
  - ε. Υπερβολικά θετικά
21. Γράψτε (προαιρετικά) μια παράγραφο που να συνοψίζει τις θέσεις σας στο θέμα «Πολιτικό Ισλάμ και Ελλάδα»:

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Ε»

Ερωτηματολόγιο για το Πολιτικό Ισλάμ για μουσουλμάνους που διαβιούν στην Ελλάδα

1. Παρακαλώ προσδιορίσατε τα παρακάτω κυκλώνοντας το ορθό:

Φύλλο:	Άρρεν	Θήλυ	
Ηλικία	15 – 30	31 – 50	50+
Εκπαίδευση	Λύκειο	ΑΕΙ-ΤΕΙ	Μεταπτυχιακό
	Διδακτορικό	Άλλο	
Κατηγορία	Ελληνική Μουσουλμανική Μειονότητα		
Πρόσφυγας	Μετανάστης	Προσωρινά εργαζόμενος	
Έτερο			
Ακολουθώ το Ισλάμ:	Σουνίτης	Σίιτης	Σουφικό τάγμα Έτερο
Με εκφράζει περισσότερο η Νομική Σχολή:	Μαλίκι		
Χανάφι	Σάφι	Χανμπάλι	Τζάφρι
Έτερο	Δεν ξέρω/ δεν απαντώ		
Έτη παραμονής στην Ελλάδα	Λιγότερο από 2		
Μεταξύ 2 και 12	Περισσότερα από 12		

Επάγγελμα   Δημόσιο   Ιδιωτικό   Αυτοαπασχολούμενος
Ανεργος   (ο/η   συνταξιούχος   παρακαλείται   να
κυκλώσει το επάγγελμα προ της συντάξεως)

2. *Πόσο καλά γνωρίζετε το Ισλάμ;*

α. Πολύ καλά   β. Καλά   γ. Μέτρια   δ. Λίγο ε.
Πολύ λίγο

3. *Πως αντιλαμβάνεστε τον όρο Πολιτικό Ισλάμ;*

α. Τρομοκρατία   β. Θεοκρατία
γ. Τίποτα (Δεν ξέρω/Δεν απαντώ)   δ. Ισλαμικά Κόμματα
ε. Ταυτόσημο του Ισλάμ

4. *Θεωρείτε ότι το Ισλάμ μπορεί να συνυπάρξει με την Ορθοδοξία*

α. Πολύ εύκολα   β. Εύκολα   γ. Μέτρια   δ.
Δύσκολα   ε. Πολύ δύσκολα

5. *Τι αντιμετώπιση έχετε λόγω του θρησκευματος στην προσωπική ζωή;*

α. Πολύ αρνητική   β. Αρνητική   γ. Αδιάφορη
δ. Θετική   ε. Πολύ θετική   στ. Δεν ξέρω/ δεν απαντώ

6. *Πόσο έχει αλλάξει την τελευταία δεκαετία η αντιμετώπιση των μουσουλμάνων στην Ελλάδα;*

α. Πολύ αρνητική   β. Αρνητική   γ. Αδιάφορη
δ. Θετική   ε. Πολύ θετική   στ. Δεν ξέρω/ δεν απαντώ

7. *Πως βλέπετε την συμπεριφορά της Ελλάδας έναντι των Μουσουλμάνων της Ελληνικής μειονότητας;*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
δ. Κακή ε. Πολύ κακή
8. *Πως βλέπετε την συμπεριφορά της Ελλάδας έναντι των μεταναστών/ προσφύγων Μουσουλμάνων;*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
δ. Κακή ε. Πολύ κακή
9. *Πιστεύετε ότι οι Μουσουλμάνοι που διαβιούν στην χώρα μας εκπροσωπούνται στην πολιτική σκηνή σε επίπεδο:*
- α. Πολύ υψηλό β. Υψηλό γ. Μέτριο
δ. Χαμηλό ε. Πολύ χαμηλό
10. *Πιστεύετε ότι οι Μουσουλμάνοι στη χώρα μας (μειονότητα και μετανάστες/ πρόσφυγες) έχουν ιδεολογία και ταυτότητα:*
- α. Απόλυτα θρησκευτική και καθόλου εθνική
β. Πρώτα θρησκευτική και μετά εθνική
γ. Θρησκευτική και εθνική ίδιας σημασίας
δ. Πρώτα εθνική και μετά θρησκευτική
ε. Απόλυτα εθνική και καθόλου θρησκευτική
στ. Δεν ξέρω/Δεν απαντώ

11. *Πιστεύετε ότι η Ελληνική Μουσουλμανική μειονότητα στη χώρα μας έχει σχέση με την Τουρκία:*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
- δ. Κακή ε. Πολύ κακή
12. *Πιστεύετε ότι οι Μουσουλμάνοι μετανάστες και πρόσφυγες στη χώρα μας έχουν σχέση με την Τουρκία:*
- α. Πολύ καλή β. Καλή γ. Μέτρια
- δ. Κακή ε. Πολύ κακή
13. *Πως θα βλέπατε την ίδρυση ισλαμικού κόμματος στην Ελλάδα;*
- α. Πολύ θετική β. Θετική γ. Μέτρια
- δ. Αρνητική ε. Πολύ αρνητική
14. *Πιστεύετε ότι η μετανάστευση και το προσφυγικό θα μπορούσε να οδηγήσει σε ίδρυση Ισλαμικού Κόμματος στην Ελλάδα;*
- α. Σίγουρο β. Πολύ πιθανό γ. Λίγο πιθανό δ. Σχεδόν απίθανο ε. Απίθανο
15. *Θεωρείτε ότι κάτι από τα παρακάτω πλήττεται στην Ελλάδα από την παγκόσμια άνοδο του Πολιτικού Ισλάμ; (μπορείτε να κυκλώσετε και περισσότερες από μια απαντήσεις)*
- α. Τουρισμός
- β. Θαλάσσιες Μεταφορές

- γ. Ασφάλεια
- δ. Άμυνα
- ε. Κοινωνική Συνοχή
- στ. Ουδέν των ανωτέρω

16. Πιστεύετε ότι τα ΜΜΕ παρουσιάζουν το Ισλάμ

- α. Υπερβολικά αρνητικά
- β. Αρνητικά
- γ. Ρεαλιστικά
- δ. Θετικά
- ε. Υπερβολικά θετικά

17. Γράψτε (προαιρετικά) μια παράγραφο που να συνοψίζει τις θέσεις σας στο θέμα «Πολιτικό Ισλάμ και Ελλάδα»:

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «ΣΤ»

Επιστολή – Υπόμνημα του Πολιτιστικού Συλλόγου Πομάκων Ξάνθης για την εκπαίδευση των Πομάκων (2010)

Ξάνθη, 3 Μαρτίου 2010

Αξιότιμοι κύριοι Υπουργοί, κύριοι πολιτικοί αρχηγοί, κυρία Γενική
Γραμματέα,

Τα μέλη του Πολιτιστικού Συλλόγου Πομάκων Νομού Ξάνθης (υπ' αριθμόν 23/2007 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ξάνθης) απευθυνόμαστε σε σας, ζητώντας την προσοχή σας σε ένα θέμα πού για πολλά χρόνια αποτελεί ανοικτή πληγή για τον λαό της Θράκης και ιδιαίτερα για τους Πομάκους της Θράκης, τμήμα των οποίων εκπροσωπούμε.

Εδώ και πολλές δεκαετίες συντελείται εις βάρος μας μία μορφωτική, γλωσσική και πολιτισμική γενοκτονία. Μία γενοκτονία εις βάρος αυτών των ανθρώπων, μεταξύ των οποίων ανήκουν και τα μέλη του Συλλόγου μας, που έχουμε το θάρρος να αυτοπροσδιοριζόμαστε ως Πομάκοι της Ελλάδας. Το Ελληνικό Κράτος, παραβιάζοντας θεμελιώδη δικαιώματα που παρέχει το Σύνταγμά του και οι ευρωπαϊκές συνθήκες, αλλά και τα άρθρα 40 και 45 της συνθήκης της Λωζάννης, τα οποία παρέχουν στις μουσουλμανικές μειονότητες της Ελλάδας το δικαίωμα «να ποιούνται ελευθέρως εν αυτοίς χρήσιν της γλώσσης των», στερεί από μας και τα παιδιά μας όχι μόνο το δικαίωμα της εκπαίδευσης στην μητρική μας γλώσσα, αλλά ακόμη και το πλέον στοιχειώδες δικαίωμα της αποκλειστικής εκπαίδευσης στην επίσημη γλώσσα του, την ελληνική, και μας επιβάλλει την υποχρεωτική εκπαίδευση σε μία ξένη γλώσσα, την οποία δεν μιλούμε και δεν επιθυμούμε να χρησιμοποιούμε, δηλαδή την τουρκική.

Με την επιστολή αυτή δεν σας ζητάμε κάποια χάρη. Ζητάμε αυτό που είναι αυτονόητο δικαίωμα κάθε πολίτη μιας οποιασδήποτε ευνομούμενης και δημοκρατικής χώρας. Ζητάμε το δικαίωμα ο γιος μας ο Μεχμέτ να μαθαίνει ό,τι μαθαίνει ο γιος σας ο Νίκος. Ζητάμε η κόρη μας η Φατμέ, όταν θα δώσει εξετάσεις για να περάσει στο ελληνικό πανεπιστήμιο, να έχει τις ίδιες γνώσεις,

δεξιότητες και προοπτικές που θα έχει η κόρη σας η Άννα. Πώς είναι δυνατόν να συμβαίνει αυτό τώρα, όταν στα πιο ευαίσθητα και κρίσιμα μαθησιακά χρόνια τους τα παιδιά μας διδάσκονται μια γλώσσα που δεν μιλούν και δεν θα την χρησιμοποιήσουν ποτέ στο σπίτι και στο πανεπιστήμιό τους;

Και σας ρωτάμε: Εάν το ελληνικό κράτος επέβαλε στα παιδιά των Χριστιανών ενός χωριού της Θράκης ή οποιουδήποτε άλλου χωριού της Ελλάδας, να διδάσκονται υποχρεωτικά τα μισά μαθήματά τους στην τουρκική γλώσσα, χωρίς να την μιλούν ως μητρική τους γλώσσα και χωρίς οι γονείς τους να θέλουν κάτι τέτοιο, δεν θα ξεσηκωνόταν όλοι εναντίον του οποιουδήποτε φορέα, που θα τολμούσε αυτό το έγκλημα; Γιατί επί τόσα χρόνια το Ελληνικό Κράτος ανέχεται να συντελείται το ίδιο έγκλημα σε βάρος μας; Μήπως είμαστε πολίτες δεύτερης κατηγορίας; Δεν πληρώνουμε φόρους; Δεν δίνουμε τα παιδιά μας στον στρατό; Γιατί στερούμαστε το δικαίωμα της εκπαίδευσης στη γλώσσα μας ή έστω στη γλώσσα της πατρίδας μας, και μας επιβάλλεται μία ξένη γλώσσα;

Έχουμε πληροφορηθεί ότι το Υπουργείο Παιδείας στην περίοδο του κ. Ε. Στυλιανίδη προχώρησε στο ενθαρρυντικό βήμα της ίδρυσης τεσσάρων ελληνόφωνων σχολείων στα πομακοχώρια της ορεινής Ξάνθης. Δυστυχώς όμως η σημαντική αυτή απόφαση δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί, και, παρά τη σύστασή τους στα χαρτιά, τα σχολεία αυτά δεν έχουν μέχρι τώρα λειτουργήσει. Πριν τρία χρόνια οι κάτοικοι του χωριού Μάνταινα Ξάνθης ζήτησαν με επιστολή τους στην Διεύθυνση Α΄βάθμιας Εκπαίδευσης να δημιουργηθεί στο χωριό τους δημόσιο (μη μειονοτικό) ελληνικό σχολείο (σχετική θετική εισήγηση από τον προϊστάμενο Π.Ε. Ξάνθης προς τον Περιφερειακό Δ/ντή Εκ/σης Ανατολ. Μακεδονίας-Θράκης - Α.Π. Φ 2.1/6381, 7-12-2006). Στο αίτημά τους οι κάτοικοι της Μάνταινας δεν έχουν λάβει καμία απάντηση μέχρι σήμερα. Οι αρμόδιοι φορείς της τοπικής εκπαίδευσης μέχρι σήμερα κωφεύουν με διάφορες προφάσεις. Μας προκαλεί εντύπωση η διστακτικότητα της Πολιτείας, την στιγμή που τον ίδιο καιρό μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δήλωσε, με αφορμή αίτημα μέλους του Συλλόγου μας να μιλήσει ενώπιόν του στην πομακική γλώσσα, ότι «αν υπάρχει έστω και ένας άνθρωπος στον κόσμο που δηλώνει Πομάκος, είμαστε υποχρεωμένοι να τον υπερασπιστούμε». Εμείς, τα μέλη του Πολιτιστικού Συλλόγου Πομάκων Νομού

Ξάνθης, βρήκαμε το σθένος, παρά τις απειλές και τον πολυποίκιλο πόλεμο που δεχόμαστε, να δηλώσουμε δημόσια και σθεναρά την πομακική μας ταυτότητα και γλώσσα. Να είστε σίγουροι ότι υπάρχουν ακόμη πολλές χιλιάδες Πομάκοι, που θέλουν να το κάνουν, αλλά δεν το τολμούν. Και δεν το τολμούν όχι λόγω του εκφοβισμού και των απειλών, αλλά γιατί δεν υπάρχει η Ελληνική Πολιτεία, που θα τους υπερασπιστεί και θα τους αγκαλιάσει.

Τουλάχιστον δώστε στην αρχή την ευκαιρία σε μας να μορφωνόμαστε στην γλώσσα της πατρίδας μας και στην μητρική μας γλώσσα, και να είστε απόλυτα σίγουροι ότι μέσα σε λίγα χρόνια η πλειονότητα των Πομάκων, που σήμερα κρατά φοβισμένη το στόμα της κλειστό, θα μας ακολουθήσει και θα στέλνει τα παιδιά της στα σχολεία, που θα μας φτιάξει η Ελληνική Πολιτεία, όπου θα διδάσκονται αποκλειστικά ελληνικά ή ελληνικά και την μητρική τους γλώσσα (πομακικά), ώστε να έχουν ίσες ευκαιρίες και να μπορούν να συναγωνιστούν τα άλλα παιδιά αυτής της χώρας. Σας θυμίζουμε το παράδειγμα των δημόσιων (μη μειονοτικών) γυμνασίων και λυκείων στα Πομακοχώρια, που ενώ ξεκίνησαν με 15 μαθητές και πόλεμο από πολλές πλευρές, τα σχολεία αυτά κατά το σχολικό έτος 2008-9 είχαν:

Γυμνάσιο Σμίνθης: 145 μαθητές

Γυμνάσιο Γλαύκης: 140 μαθητές

Λύκειο Γλαύκης: 150 μαθητές

Τεχνικό Λύκειο Γλαύκης: 60 μαθητές

Γυμνάσιο Θερμών: 25 μαθητές, με αποτέλεσμα να μην επαρκούν οι κτιριακές εγκαταστάσεις τους.

Η σιωπηλή ή φανερή, σκόπιμη ή μη σκόπιμη, άρνηση ή αδράνεια του Υπουργείου Παιδείας, των αρμοδίων φορέων της Α΄βάθμιας Εκπαίδευσης και εν τέλει του Ελληνικού Κράτους της στοιχειώδους δημοτικής εκπαίδευσης των παιδιών μας αποκλειστικά στην ελληνική γλώσσα ή στην ελληνική και στην πομακική ως μητρική τους, αποτελεί στην πραγματικότητα άρνηση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού των Πομάκων, του δικαιώματός μας στην παιδεία και στην μόρφωση, της αξιοπρέπειάς μας ως πολιτών αυτής της χώρας.

Γι' αυτό πρέπει η Ελληνική Πολιτεία να βρει τον τρόπο και τα μέσα να αλλάξει άμεσα αυτήν την κατάσταση και να ικανοποιήσει τα δίκαια αιτήματά μας.

Δεν αρνούμαστε σε κανέναν από τους Πομάκους της πατρίδας μας το δικαίωμα να στέλνει τα παιδιά του στα μειονοτικά σχολεία για να μορφώνονται και στην τουρκική γλώσσα, ακόμη και εάν αυτός δεν την μιλά στο σπίτι του, εφόσον φυσικά επιθυμεί εκπαίδευση και στην τουρκική γλώσσα. Ζητούμε όμως και εμείς από το Ελληνικό Κράτος, αλλά και από όλους τους συμπατριώτες μας μουσουλμάνους και μη, πομακόφωνους, τουρκόφωνους και ελληνόφωνους, ανεξάρτητα αν οι ίδιοι αισθάνονται φυλετικά Έλληνες, Τούρκοι ή Πομάκοι, να σεβαστούν το δικαίωμά μας να μορφώνονται τα παιδιά μας αποκλειστικά στην ελληνική γλώσσα ή στην ελληνική και στην μητρική μας γλώσσα, την πομακική. Όποια δικαιώματα απολαμβάνουν και ζητούν οι τουρκόφωνοι μουσουλμάνοι της Ελλάδας για την γλώσσα και παιδεία τους, τα ίδια δικαιώματα ζητούμε και εμείς για τους πομακόφωνους μουσουλμάνους της Ελλάδας, μία μεγάλη μερίδα των οποίων εκπροσωπούμε.

Ζητάμε λοιπόν:

1. Την ίδρυση δημόσιων, μη μειονοτικών, σχολείων σε όλα τα πομακοχώρια, και την παράλληλη λειτουργία τους με τα μειονοτικά. Τελικός στόχος της Ελληνικής Πολιτείας θα πρέπει να είναι να προσφέρει σε κάθε Πομάκο, ανεξάρτητα του τι αισθάνεται φυλετικά, το δικαίωμα να επιλέξει την γλώσσα στην οποία θα μορφωθεί το παιδί του. Έτσι, όσοι γονείς επιθυμούν αποκλειστικά ελληνική παιδεία για τα παιδιά τους, θα μπορούν να τα στέλνουν στο δημόσιο σχολείο, και όσοι θέλουν να μορφωθούν τα παιδιά τους και στα τουρκικά, να τα στέλνουν στο υπάρχον μειονοτικό.

2. Την εισαγωγή στα δημόσια δημοτικά σχολεία της Θράκης της διδασκαλίας του Κορανίου για τους μουσουλμάνους μαθητές.

3. Την γενίκευση της προσχολικής αγωγής στην ελληνική γλώσσα, με την ίδρυση παιδικών βρεφονηπιακών σταθμών και δημόσιων νηπιαγωγείων σε όλα τα πομακοχώρια.

4. Την άμεση λειτουργία των τεσσάρων δημόσιων ελληνόφωνων

δημοτικών σχολείων, που ορθώς έπραξε και ίδρυσε ο προκάτοχός σας στο Υπουργείο Παιδείας στα τέσσερα πομακοχώρια της ορεινής Ξάνθης. Αναμένουμε από εσάς την υλοποίηση της λειτουργίας των τεσσάρων αυτών σχολείων που έχουν συσταθεί.

5. Την άμεση ικανοποίηση του αιτήματος των κατοίκων της Μάνταινας, που εκκρεμεί από το 2006, για ίδρυση δημόσιου (μη μειονοτικού) σχολείου.

6. Την δημιουργία πιλοτικών σχολείων, όπου τα παιδιά θα διδάσκονται την μητρική τους γλώσσα (πομακική) και πολιτισμό, παράλληλα με την ελληνική. Η καταγραφή της έχει ήδη προχωρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό, ενώ σήμερα πλέον υπάρχουν και Πομάκοι, αλλά και μη Πομάκοι (χριστιανοί) εκπαιδευτικοί, με γλωσσολογική παιδεία και επαρκή γνώση της πομακικής γλώσσας, οι οποίοι μπορούν να αναλάβουν το έργο της διδασκαλίας της στα σχολεία, έστω και μέσω πιλοτικών προγραμμάτων. Στα ίδια σχολεία να χρησιμοποιείται η πομακική, παράλληλα με την ελληνική κατά την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σχολικών δραστηριοτήτων.

7. Την επίσημη και συστηματική καταγραφή της πομακικής γλώσσας από το Ελληνικό Κράτος, από Επιτροπή Επιστημόνων που διαθέτουν την σχετική παιδεία και γνώση, με την επίσημη καθιέρωση ειδικού αλφαβήτου, με βάση το ελληνικό αλφάβητο, προκειμένου να διδαχθεί στα σχολεία, αλλά και να χρησιμοποιείται δημόσια παράλληλα με την ελληνική, για να καλύψει τις ανάγκες διγλωσσίας. Στην καταγραφή της πομακικής μπορούν και πρέπει να συμμετέχουν και αρμόδια τμήματα πανεπιστημιακών ιδρυμάτων (Α.Π.Θ., Δ.Π.Θ., ΕΠΑΘ).

8. Την συνεργασία της Ελληνικής Πολιτείας με τον Σύλλογό μας για την επίσημη καταγραφή και είσοδο της πομακικής γλώσσας στα σχολεία και στην δημόσια ζωή του τόπου, στην θέση της τουρκικής γλώσσας. Ο Σύλλογός μας έχει υπόψη του κατάλληλα εκπαιδευμένα πρόσωπα και μπορεί να υποβάλει συγκεκριμένες προτάσεις στην Ελληνική Πολιτεία για την υλοποίηση του σκοπού αυτού και είναι έτοιμος να συνεργαστεί μαζί της, προσφέροντας κάθε δυνατή βοήθεια.

9. Τον σεβασμό της Συνθήκης της Λωζάννης από το Ελληνικό Κράτος για

την θρησκευτική (και όχι εθνική) μουσουλμανική μειονότητα των Πομάκων της Ελλάδας. Συγκεκριμένα το άρθρο 40 της συνθήκης προβλέπει: «Οι τούρκοι υπήκοοι, οι ανήκοντες εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας, ... θα έχωσι ιδίως ίσον δικαίωμα να συνιστώσι, διευθύνωσι και εποπτεύωσι ... σχολεία και λοιπά εκπαιδευτήρια, μετά του δικαιώματος να ποιώνται ελευθέρως εν αυτοίς χρήσιν της γλώσσης των...». Εξάλλου το άρθρο 45 της ίδιας συνθήκης προβλέπει: «τα αναγνωρισθέντα διά των διατάξεων του παρόντος Τμήματος δικαιώματα εις τας εν Τουρκία μη μουσουλμανικάς μειονότητας, αναγνωρίζονται υπό της Ελλάδος εις τας εν τω εδάφει αυτής ευρισκομένας μουσουλμανικάς μειονότητας». Μητρική γλώσσα είναι για μας τα πομακικά, και όχι τα τουρκικά, που μας έχουν επιβληθεί. Μέχρι να αρχίσει η διδασκαλία της μητρικής μας γλώσσας δεν επιθυμούμε να την αντικαταστήσει καμία άλλη γλώσσα εκτός από την ελληνική.

Θα θέλαμε, κλείνοντας, να σας θυμίσουμε τις πρόσφατες (28/8/2009) συστάσεις της Διεθνούς Επιτροπής για την Εξάλειψη όλων των μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination) των Ηνωμένων Εθνών, η οποία με την υπ. Αιθμόν CERD/C/GRC/CO/19 απόφασή της ορίζει τα ακόλουθα (παράγραφος 9):

«Η Επιτροπή σημειώνει ότι η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης αποτελείται από τις εθνοτικές ομάδες των Τούρκων, των Πομάκων και των Ρωμά και η Κυβέρνηση οφείλει να διασφαλίσει το δικαίωμά τους να χρησιμοποιούν τις δικές τους γλώσσες». Στην παράγραφο 28 η ίδια Επιτροπή ζητάει από την ελληνική κυβέρνηση να συμμορφωθεί ως προς τις συστάσεις της μέχρι τις 18 Ιουλίου 2013.

Αξιότιμοι κύριοι Υπουργοί, κύριοι πολιτικοί αρχηγοί, κυρία Γενική Γραμματέα,

Ο Σύλλογός μας εκπροσωπεί χιλιάδες Πομάκων του Νομού Ξάνθης, οι οποίοι περιμένουν την ανταπόκρισή σας στα παραπάνω αιτήματα. Σας παρακαλούμε να μας εκφράσετε εγγράφως τις θέσεις σας σχετικά με τις προτάσεις μας.

Σας επισυνάπτουμε αντίγραφα επιστημονικών άρθρων σχετικών με την

ιστορία και την εκπαίδευση των Πομάκων καθώς και την εισήγηση της γραμματέως του συλλόγου μας στη Σύνοδο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη - ΟΑΣΕ (OSCE) που έγινε στη Βαρσοβία της Πολωνίας στις 29-30 Σεπτεμβρίου 2009. Αναμένοντας την απάντησή σας, σας ευχόμαστε κάθε επιτυχία στο έργο σας.

Με τιμή

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Πολιτιστικού Συλλόγου Πομάκων Νομού
Ξάνθης